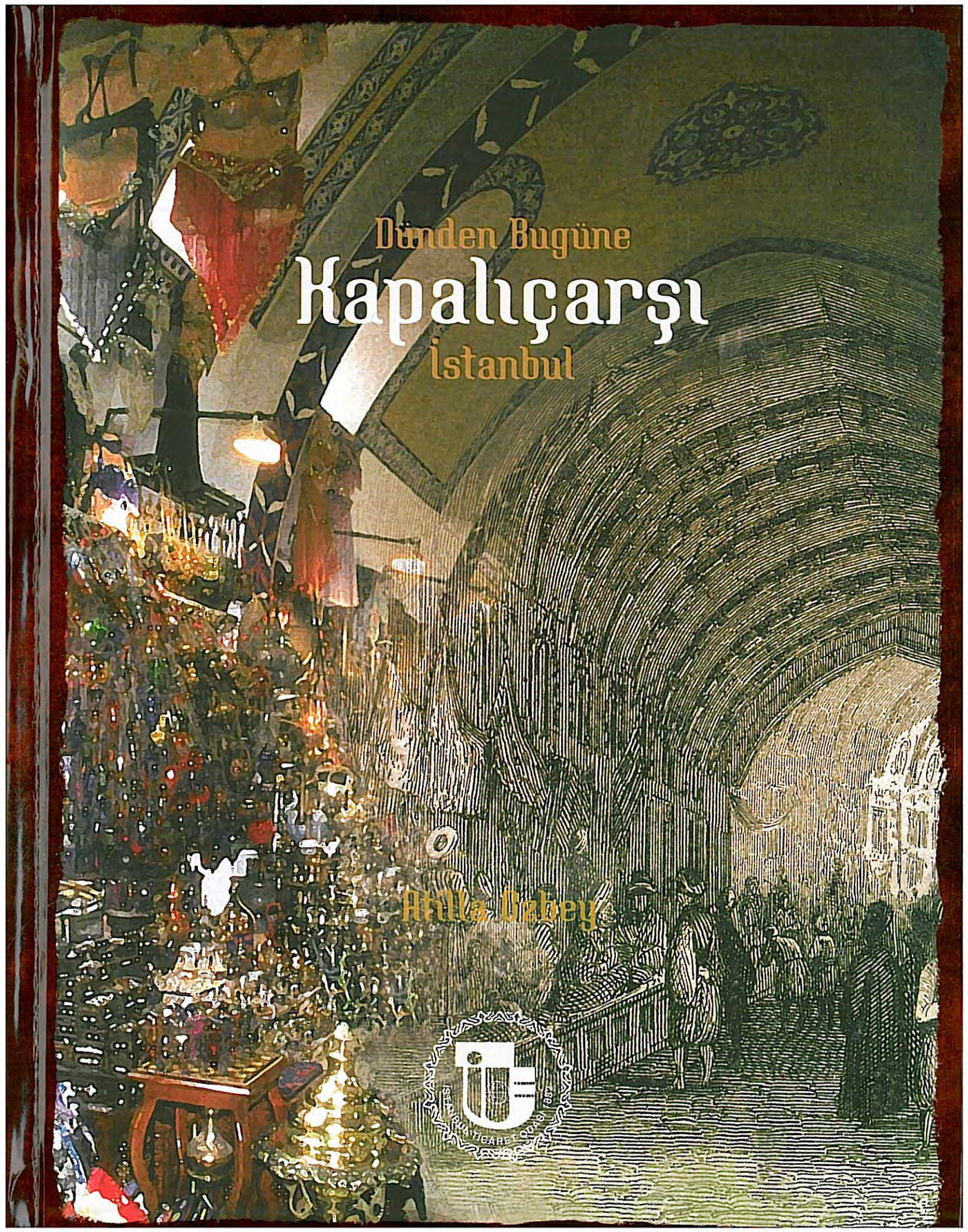

Dünden Bugüne
Kapalıçarşı
İstanbul
Atila Özbey

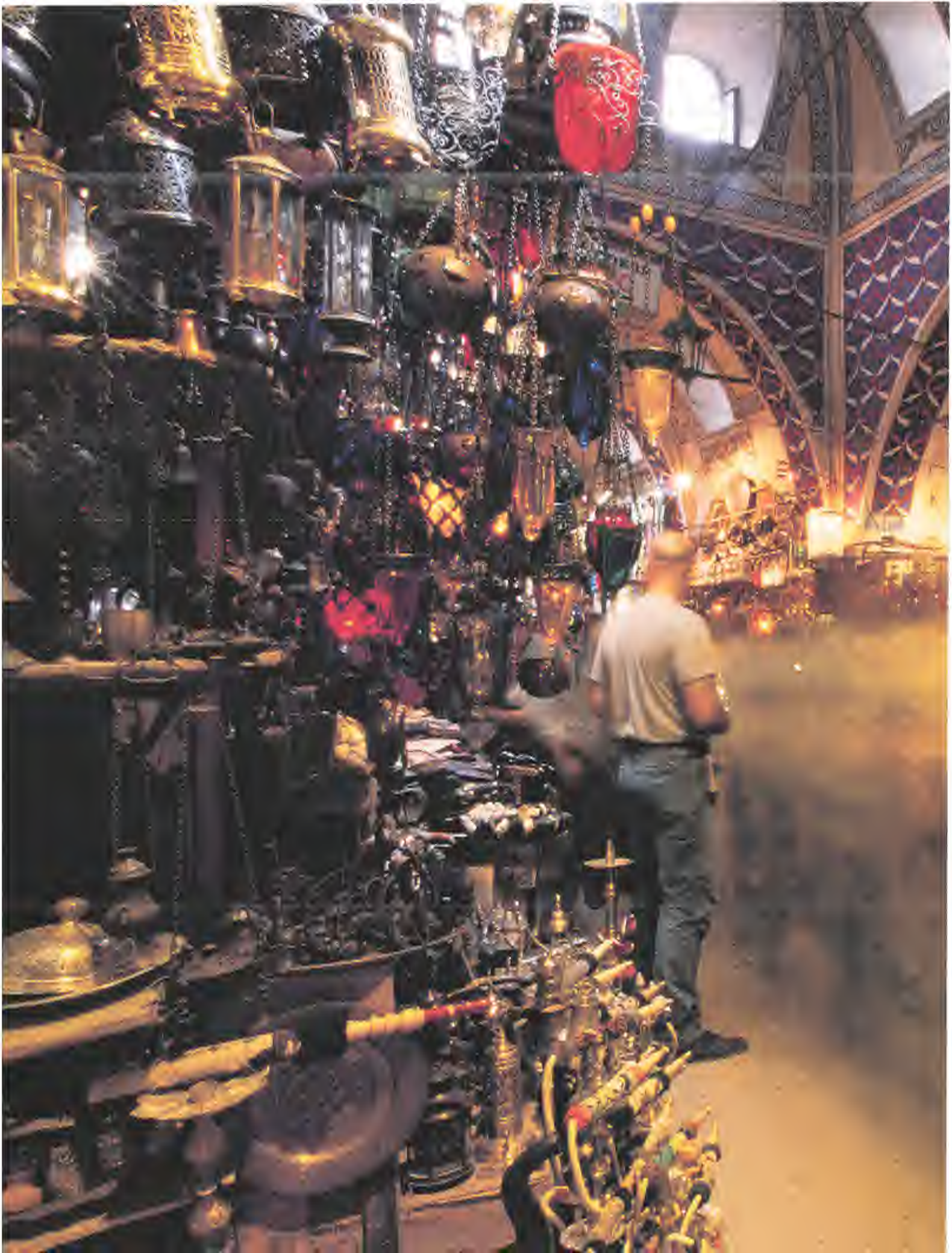
DÜNDEN BUGÜNE

KAPALIÇARŞI

İSTANBUL

Sabahın ilk ışıklarında
Önlerindeki telaşa açılır
kapılar
Nefesler, hızlı adımlar,
Öncelikle çıraklar dolmaya başlar

Tek tek vitrinler canlanır
Sarı, kırmızı, mavi dolar her yan
Sergilerin üstüne yansır ışıklar
Binlerce elde binlerce umut
İlk ter mekanı temizler
İlk dua ruhları
Kavuşmuştur tene can
Canlanır Kapalıçarşı

Nefesler sese döner
Dehlizlere dönen ruhların kokuları
Tüm sokaklarda ayrı ayrı
Her kapıdan bin kısmet geçer
Her sokaktan bir gudübet
Nasibini bulur her niyet
Kapalıçarşı'da verildi
Kapalıçarşı'da ödenecek o diyet.

DÜNDEN BUGÜNE

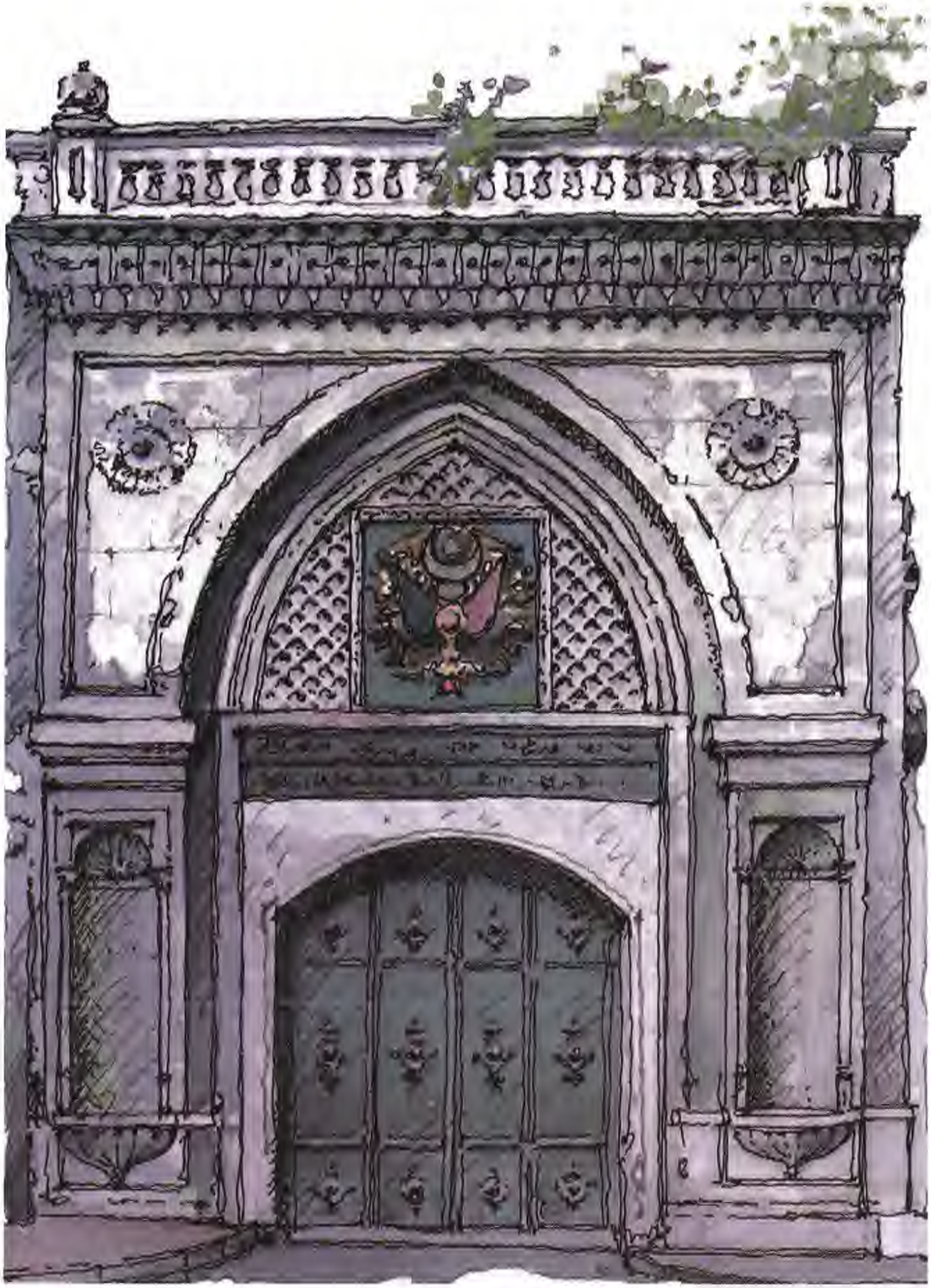
KAPALIÇARŞI

İSTANBUL

ATİLLA ÖZBEY

İSTANBUL TİCARET ODASI 1882

ÖNSÖZ...

Dünyada simge şehirler ve simge mekanlar vardır. Simge şehirler o ülkeler hakkında, simge mekanlar da bulundukları şehir hakkında bilmeniz gereken her şeyi, tarihinden kültürüne, size anlatır. Hiç kuşkusuz İstanbul, bu simge şehirlerden; Kapalıçarşı da bu simge mekanlardan biridir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk ekonomisinin kalbidir. Kapalıçarşı bana hep geleneksel ile modernin ticarette bütünleştigini hatırlatır. Belki günümüzde tarihi dokusu, 556 yıllık geleneği ve turistik havası nedeniyle gezip görülecek bir yer gibi algılansa da Kapalıçarşı, daima ticaretin sembolüdür. Dünyanın ilk kapalı alışveriş merkezidir. Yüzlerce esnafı bir araya toplayan, farklı ticaret alanlarını aynı çatı altında birleştiren ve hâlâ tüm dünyanın en geniş alan üzerine kurulu kapalı çarşısıdır.

Kapalıçarşı, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra inşasına başladığı bir çarşı olması nedeniyle ticaretin bir düzen ve sistem içinde gerçekleştirilmesinin ne denli önemli olduğunun ortaya konulduğu bir alandır.

Kapalıçarşı bir markadır. Bu marka olmayı, 6 asırlık büyük ve köklü birikimle oluşan güçlü imajına borçludur. Çünkü Kapalıçarşı hep ilkleri bünyesinde barındırır. Alışveriş merkezleri fikrinin öncüsüdür, hayata gelmiş ilk somut örneğidir.

Bu kadar göz önünde olan bir mekan olmasına rağmen, Kapalıçarşı'nın hâlâ keşfedilmeyi bekleyen bir hali de vardır. Bu nedenle Şair Orhan Veli'nin de dediği gibi kapalı bir kutudur. Her dükkanının, her caddesinin, her hanının, odasının ve çeşmesinin ayrı bir hikayesi vardır. İşte bu kitap bu hikayelere bir kapı aralıyor. Kapalıçarşı hakkında yeni şeyler öğretiyor: Fesçiler, Serpuşçular, Tuğcular, Feraceciler, Perdahçılar, Terlikçiler, Kuyumcular, Aynacılar, Kalpakçılar gibi mesleklerin gizemini bizimle paylaşıyor. İlk kez bu kitapla birlikte, Kapalıçarşı bir gezgin merakı ve bir araştırmacı titizliğiyle göz önüne seriliyor.

İşte bu yüzden biz İTO olarak, Kapalıçarşı'yı "kapalı bir kutu" olmaktan çıkartacak bu eseri yayınlamaktan büyük onur duymaktayız. Bu eserin yazarı Atilla Özbey başta olmak üzere emeği geçenlere teşekkür ediyor, kitabın İstanbul'un ticari tarihini merak edenlere ve özellikle Kapalıçarşı esnafına hayırlı olmasını diliyorum.

Dr. Murat YALÇINTAŞ
İTO Yönetim Kurulu Başkanı

Ben Kapalıçarşıyım

Yüzlerce yıl, milyonlarca insan besledim bağrımda. Nice kızları gelin, nice çocukları sünnet ettim. Anadolu'yu giydirdim, Avrupa'yı besledim. Dünyanın ilk bankası oldum. Kızılık kasa oldum; zenginliklerini bende sakladı insanlar. Kokumu alan, sihrime kapıldı. Birçok antika değerini bende buldu. Mezatın en zengini bendeydi.

El dokuma kumaşların çeşitleri saymakla bitmezdi. Tüm uzak ve yakın doğunun son durağı idim. Adını da bir tür kumaştan aldı. Sandal Bedesten'i canlı bir sergi, kumaşın yolculuğunun son durağı idi. Altın milyonlarca ele, yavuklu heyecanı ile halka olup gönüllere bende geçti. Tene değen sanat eseri gümüş ve altın takılar bende anlam buldu. Nice felaketler yaşadım. Depremlerde yerle bir oldum, yangınlar taşlarımı dahi eritti. Hiçbir düşmanı, düşmanına etmedi bana edilenleri. Bense, hep doyurmaya devam ettim.

Sembol oldum tüm ülkeye. Ülkene zarar vermek isteyenler hep önce bana saldırdılar. Kurşunun da, bombanın da ne olduğunu öğrendim. Halbuki insanı yine en çok ben bilirim. Birçok dinden, ırktan, renkten insanı barındırdım. Kimine nefes, kimine ekmek oldum.

En çok mutlu olduğum günler ise insanların en mutlu, en saygılı, en hoşgörülü ve mütevazi olduğu günlerdi. Sabahları herkes birbirine iyilikler dilerdi. Yüzler sadece parayla gülmezdi. İnsanlar birbirlerini dinlerdi. Para için, hırs için insanlar birbirine küsmezdi. Ustalar birer öğretmendi. Sadece meslek öğreten değil hayatı tanıştırıp, tanıtanlardı. İnsanların birbirinden sorumluluk hissettikleri yıllar, bana da en iyi baktıkları yıllar oldu.

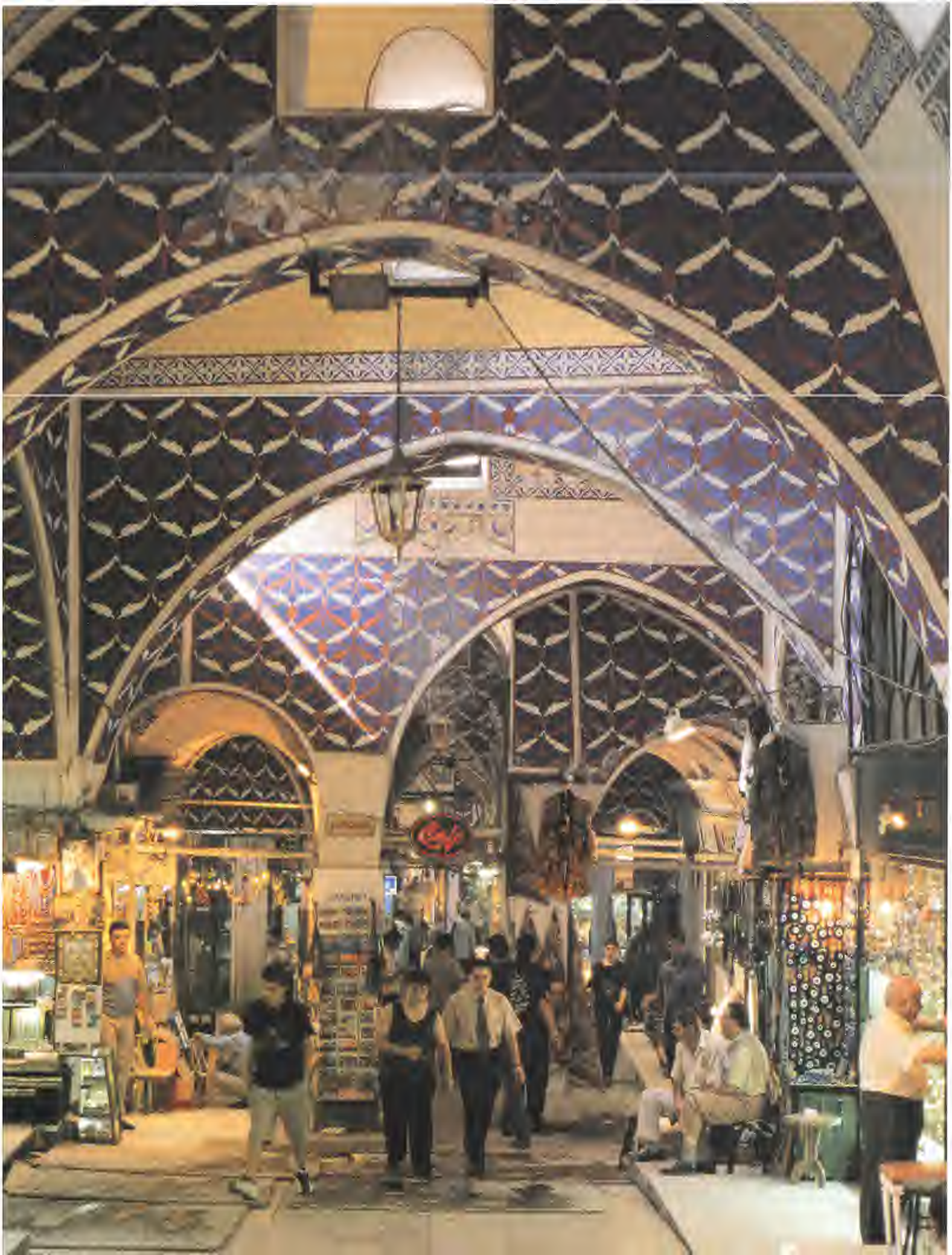
Nice padişahlar gördüm, nice devlet başkanları gördüm. Dünyanın en tanınmış, ünlü simaları İstanbul'a gelince beni ziyaret etmeden dönmediler. Birçoğunun kıskandığını dahi hissettim. Hele kültürümle tanışanlar ve şaşırıp kalanları!.. Yüzlerce halk sanatını barındırdım bağrımda. Hepsine minnettarım. Helal olsun her hakkın. Kültürümün asıl kaynağı oldular. Farklı dinlerden, farklı ırklardandılar ama birbirlerini severlerdi ve onlar insandılar.

Azda olsa hâlâ varlar. Birçoğu son temsilcisi işinin. Gidenler ise unutulmaya başlandı bile. Yaşlı bir esnafın dinleyeni olursa eğer anlattığı sohbetinden başka yerleri kalmadı. Bırakın kendilerini, meslekleri bile unutulur oldu. Ve ben tükenir gibi oldum. Yoruldum!.. Etrafımı bakımsız bağ bozumu, içim hastalıklı bir ciğer gibi... Halbuki; diz çöktüğünüz yerden sizi yine ben kaldırabilirim ayağa. Kültür elbisesini giydirip, sizi ben karabilirim HÂLÂY'a. Haydi, herşey bende gizli. Yanıbaşımda sahaflar var. Binlerce kitap.

Yapacağın tek şey hatırlamak. DUA MEYDANI'NDA HEP BERABER DUA EDELİM. Kültür Merkezimizde hâlây çekelim, Mezat'a her ülkeden misafir gelsin, gençlerimizin hayalini deniz aşırı memleketler değil; Buldan'ın kumaşı, Eskişehir'in lületaşı, Van'ın, Konya'nın, Kayseri'nin kilimi, Antep'in bakır.....süslesin.

Gözlerini kapa, elini duvara daya. Sanki 500 yıl önceymiş gibi. Her yerde kumaş, altın, antika, gümüş, elmas, yakut ve sayamadığın birçok zenginlik. Avucunda duvar düşün. HANGİ ZENGİNLİĞİ ŞİMDİ İSTERDİN?.. Avucunda ne var? Sen çok büyük bir tarihin, çok büyük bir kültürün evladısın ve içimde senin çocuklarına da yer var.

ATİLLA ÖZBEY

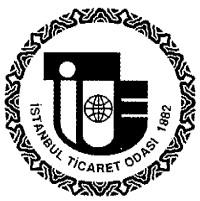

Kapalıçarşının her girişi misafirlerini
farklı bir koku, farklı bir renk ve hatta değişik
sesle karşılar. Bazı yerlerde hızlı bir akıntı,
bazen de durağanlık vardır sokaklarında.
Gerçektende bir nehir gibidir.
Amerikalı bir gezginin dediği gibi,
İstanbul'u görmek isterseniz Kapalıçarşı'ya
gitmek yeterlidir. Herhangi bir dükkânın
önünde oturduğunuz zaman İstanbul
önünüzden bir nehir gibi akar.
Her kentin bir Çarşısı vardır. İstanbul'un Çarşısı
ise Kapalıçarşı'dır. Zengin semtlerde yapılan
büyük ve çok amaçlı alışveriş merkezleri
veya diğer büyük marketler tüm İstanbul'u
temsil edemezler. Oralarda sadece belli
bölge veya semtlerin insanlarını görürsünüz.
Kapalıçarşı'da ise İstanbul'un tamamı vardır.
En fakirinden en zenginine, her çeşit dinden,
ırktan, kültürden insanı birarada
görmek mümkündür.
Tarihi ile Kapalıçarşı İstanbul'un
tek temsili Çarşısıdır.
Sabah başka, öğlen başka, akşam başkadır
Kapalıçarşı. Gece kapılar kapanır cılız ışıkların
gölgeleri dolaşmaya başlar. Bir de gündüz hiç
ortaya çıkmayan kedileri, Kapalıçarşı'nın.

Öncelikle belirtmek istediğim, Kapalıçarşı
adının birçok yerde Kapalı ve Çarşı olarak
ayrı ayrı yazılmasının yanlışlığıdır.
Eskilerin Büyük Çarşı,
yabancıların ise yine aynı anlama gelen
Grand Bazaar dediği Çarşımız Cumhuriyet
döneminde üstünün kapalı olmasından
kaynaklanan mantıkla Kapalıçarşı
adını almıştır. Bitişik yazılması gereken
bu kelime özel bir anlam taşır.

DÜNDEN BUGÜNE
KAPALIÇARŞI
İSTANBUL

Atilla Özbey

İSTANBUL TİCARET ODASI

Editör : Rana Gürtuna
Grafik Tasarım : Celâl Yıldırım
Fotoğraflar : Ece Yıldırım,
Gerard ve Therese Valck
Baskı : Sanat Matbaacılık A.Ş.
Hattat Halim Sokak No.13
Balmumcu - İstanbul
0212 267 04 23

Basım Tarihi : Mayıs 2009
ISBN : 978-9944-60-489-5

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiç bir bölümü, yazarın ve İTO'nun önceden yazılı izni olmaksızın mekanik olarak, fotokopi yoluyla veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz. Eserin bazı bölümleri veya paragrafları, sadece araştırma veya özel çalışmalar amacıyla yazarın adı ve İTO belirtmek suretiyle kullanılabilir.

© İTO & Atilla Özbey 2009

YAYIN NO: 2009-30
İSTANBUL 2009

İÇİNDEKİLER

ÇARŞI'NIN DÜNÜ

Tarihçe, 22

Kapalıçarşı ve Tarihi / *Haluk Y. Şahsuvaroğlu,* 25
Yetmiş Sene Evvel İstanbul/ *Reşat Ekrem Koçu,* 29
Bedesten ve Kapalıçarşı / *Reşat Ekrem Koçuş,* 33
Ol Şehr-i İstanbul ki.. *(Taha Toros'un Arşivinden),* 44
Kapalıçarşı'nın Sokakları *(Taha Toros'un Arşivinden),* 46
İstanbul Çarşıları ve Kapalıçarşı / *Orhan Erdenen,* 53
Kapalıçarşı *(Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu - 1972),* 64
Esir Pazarı / *Çelik Gülersoy,* 74
Lokanta / *Çelik Gülersoy,* 75
Kapalıçarşı Kitap Cennetiydi / *Hasan Coşkun,* 77
Mezat / *Refi Cevat Ulunay,* 83
Saaattım! / *Faik Kırımlı,* 84
Kapalıçarşı ve Ortaçağ İktisadi / *Prof. Hilmi Ziya Ülken,* 90
Tarihin Kopuk Halkaları / *Emin Nedret İşli,* 92
Mimar Kostas Iskarpatiyoti'nin Kapalıçarşı Dergisi'ne Hediye Ettiği Fotoğraflar, 94

Eski Hikâyeler, 96

Darüşşafaka, Bedestenin Kuşu, Kaşıkçı Elması, Kendini Asan Bekçi, 98
Bedestende Bir İdam, 100
Fonograf, Osmanlı Döneminde Kapalıçarşı'da İçki, Çarşıda Saltanat Arabası, 101
Erkan Minderi, Zedelenen Gelenekler, 102
Meşrutiyet Ezanı mı?, 104
Dünyanın İlk Bankası: Kiralık Kasalar, 104
Ayna, 106
Bayezid-i Bestami Hazretleri, 107
Kapalıçarşı PTT Merkezi'nin Açılışından Fotoğraflar, 108

Felaketler, 114

Kapalıçarşı'nın Felaket Tarihçesi / *Ekrem Hakkı Ayverdi,* 117
Kapalıçarşı'da Yangınlar, 120
Deprem Bizi Göçertecek mi?, 127
Fotoğraflarla 1954 Yangını, 132

ZOR ZANAAT

Marpuççu / *İhsan Üçyıldız,* 157
Bakırcı / *Tevfik ve Nizam Çolak,* 160
Gemi Eskisi / *Rıza Yüzbaşıoğlu,* 164
Sadekar / *Mardik Fırat,* 168
Hamal / *Kemal Elmacı,* 172
Perdahçı / *Kenan Kahya,* 176
Örücü / *Altan Örme ve Metin Çubuk,* 181
Gramofoncu / *Mehmet Öztekin,* 187

Tombak / *Atilla Yanık*, 193
Mücevherat / *Nacit Pak*, 196
Halı-Kilim Tamircileri / *Süleyman Bulut ve Hasan Karael*, 201
Hattat / *Mukadder Mustafa Erol*, 205
Taramacı / *Müslüm Kılıç*, 209
Bekçiler, 213
(İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mani Katarları - Derleyen Muhtar Yahya Dağlı)

ÇARŞI'NIN BUGÜNÜ

Öfke Niye?, 222
İyilik Yap İyilik Gör, 223
Örücü, 224
Derneğe Bağış Kabul Edilmez!, 224
Müşteri Niye Yok?, 225
Kaçakçı ya da Kuyumcudur, 225
Pırlanta İthalatı, 226
Ağlayan Zümrüt, 226
Virüslü Gözlük, 226
Doğuran İnci, 227
Belediye Tuvaleti, 227
Kapalıçarşı Kendini Anlatıyor, 228
Derginin İlk İftarı, 229
Abone Oldum Dergiye, Resmimi Bas!, 230
Çarşı'da İftar, 230
Doğumu Kapalıçarşı'da, 231
Yabancıların İlgisi, 231
Fransız Araştırmacıları, 231
Halıları Havalandıran Hamal, 232
Yolunacak Kaz, 232
"Çarşının Altında Bir Çarşı Daha Var", 233
Sarraf Han, 234
Üniversite Çarşı'yı Fark Ediyor, 234
Çay Ocağı Cafelere Karşı, 235
Nato Zirvesi, 236
Kuşaktan Kuşağa Kapalıçarşılı Ethem Tezçakar, 239
Çarşı'nın Martısı, 240
İstanbul Bir Tutku, 241

MEVCUT DURUM

Sorunlar, 244
Kapalıçarşı Kimin Malı?, 244
Elektrik Kabloları, 246
1999 Depremi, 247
Hanlar Tarumar!, 254
Tamir ve Bakım Giderleri, 255
Müze, 256
Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, 257

Dergi 2004 Özel Sayısı, 258
Kapalıçarşı'nın Çatısından Kareler, 260

Arama Konferansı, 267
Yol Haritası, 267
Kapalıçarşı Geleceğini Arıyor (Arama Konferansı Tanıtım Broşürü), 268
Arama Konferansı Sonuç Bildirgesi, 270
Bedestan'dan Kapalıçarşı'ya Arşiv Belgeleri Sergisi, 272

Dernekler, Tüzükleri veBaşkanları, 289
Dernekler, 289
Kapalıçarşı Nizamnamesi, 292
İstanbul Kapalıçarşı Esnafı Tesanüt ve Koruma Cemiyeti Ana Tüzüğü-1953, 298
İstanbul Kapalıçarşı Esnafları Derneği Ana Tüzüğü 1952, 299
Başkanlar, 301

KAPALIÇARŞI ÜZERİNE SÖZÜ OLANLAR

'Kapalı Kutu' Artık Açılmalı / *Yılmaz Kuyumcu,* 310
İstanbul'un Orta Yeri / *Nihal Bengisu Karaca,* 311
Bir İnsanlık Okulu: Kapalıçarşımız / *Oktay Ekinci,* 312
Kapalıçarşı'yı Yaşatabilmek / *Oktay Ekinci,* 313
Kapalıçarşı Üzerine... / *Aydın Boysan,* 315
Kapalıçarşı'yı Mekan Belledim / *Işıl Özgentürk,* 316
Gölgenin Okkası Kaç Para? / *Rifat Dedeoğlu,* 317
Kapalıçarşı Artık Kapalı Kutu Değil / *Doğan Hızlan,* 318
Kapalıçarşı Yenilenirken... / *Kenan Mortan,* 319
Kapalıçarşı Neden Bir Sinema Mekanı Olmasın? / *Işıl Özgentürk,* 320
Kapalıçarşı Kapalı 'Market'lere Karşı / *Sevin Okyay,* 321
Kapalıçarşı'da Kaybolmak / *Nezih Başgelen,* 322
Kapalıçarşı / *Fatih Böhürler,* 324
Hikayesini Anlatan Anıt / *Avni Özgürel,* 325
Su Sesine Bıraktım Anılarımı / *Refik Durbaş,* 326
Şark Gitti, Garp Gelmedi / *Çelik Gülersoy,* 327

YABANCI GÖZÜYLE

Burası Çılgın Bir Yer / *Stavros ve Georgia Kofinas,* 334
Elma Çayı ve Sempati / *Sarah Muldowney,* 335
Kapalıçarşı Türkiye'nin Özeti / *Bruno ve Marie Noelle Pertriaux,* 336
Kapalıçarşı Bir Hazine / *Ken ve Kali Marquardt,* 338
Kapalıçarşı Dostluk Demektir / *Rob Roy McCampbell,* 340
Kapalıçarşı'yı Çok Özleyeceğiz / *Delia ve Bijan Khosroushahi,* 342
Kapalıçarşı'yı Ziyaret Eden Ünlüler, 346
Kapalıçarşı Gizemleri ve Ünlüleri, 357
Kapalıçarşı'nın Şiirsel Yanı, 376
2000'lerin Kapalıçarşı Esnafından Bazıları, 380

ÇARŞI'NIN DÜNÜ

TARİHÇE

Kapalıçarşı'ya tam anlamıyla 1992 yılında gelmiştim. Neydi burası? Kim yapmıştı? Kim bilir neler yaşanmıştı? Çarşı'da üç kuşak rızkını bulmuş insanlar garip garip hikâyeler anlatıyorlardı. Cevahir Bedesteni'nin Kuyumcular Caddesi'ne bakan kapısının üstünde bugün hâlâ duran ve her nasılsa çalınmamış olan taştan bir kartal kabartması vardır. Sanırım bundan dolayı Çarşı'nın Bizans'tan kaldığını söylüyorlardı. Birçok dükkânın ahır olarak kullanıldığını da. Tam bir karmaşa vardı. Tarihçesini kimse araştırmamış, araştıranlara da değer verilmemişti. Ne arşivi vardı, ne de arşiv oluşturacak bir zihniyeti. Kapalıçarşı için yazılmış belki tek eser Çelik Gülersoy'un uzun araştırmalarla kaleme aldığı Kapalıçarşı Romanı'dır. Çelik Gülersoy kitabı yazdıktan sonra Çarşı Derneği'ne geldiğini ama o dönemdeki dernek başkanının, Çarşı'nın çatısında restoran yapma gibi parlak (!) fikirlerini duyunca Çarşı'nın halini daha iyi anladığını söylemişti. Yazdığı kitaba Çarşı esnafı hiç tevazu göstermemişti.

Çarşı içinde gerçekten çok renkli karakterler mevcuttu. Tek eksik olan ise bu zengin ve çok çeşitli kültürlerin tarih içerisinde oluşturduğu ilginç sentezle ortaya çıkan sosyal yapının tarihsel bilgileri ve günümüzdeki önemini ortaya koyacak araştırmalardı. Gerçekten bu dükkânlar eskiden birer ahır mıydı? Bu koca yapı Bizanstan mı kalmıştı? 550 yıl boyunca sayısız esnafın rızkını bulduğu bu yerin ve ettikleri hayır dualarının gerçek sahipleri kimlerdi?

Çarşı içinde gerçekten çok renkli karakterler mevcuttu. Tek eksik olan ise bu zengin ve çok çeşitli kültürlerin tarih içerisinde oluşturduğu ilginç sentezle ortaya çıkan sosyal yapının tarihsel bilgileri ve günümüzdeki önemini ortaya koyacak araştırmalardı.

Rahmetli Çelik Gülersoy da araştırmalarında bu tür soruların net yanıtlarını bulamamış, elde ettiği farklı bilgi ve görüşleri kitabında yayımlayarak bir yargıya ulaşmıştı. Kapalıçarşı'nın tarihini anlatırken ben de onun izlediği metodu kullanarak elime geçen tüm bilgi ve dökümanları okuyucuyla paylaşmak istedim. Bunu yaparken taşıdığım diğer bir kaygı da bu kıymetli bilgi ve belgelerin benden sonra kaybolma ihtimaliydi. Tüm bu belgelerin orijinal olma özelliğini yitirmemesi için kitaba alırken yazarlarının yaşadığı dönemi de yansıtan dillerini güncelleştirmekten ve düzeltmekten kaçındım. Kapalıçarşı için yapılan araştırmalarda elde edilen tarihsel bilgilerin yanı sıra farklı konuları içeren ve tarihsel değeri olan çeşitli konuları da aktarmamın yararlı olacağını düşündüm. Mesela Çarşı'nın bir zamanlar bir kitap cenneti olduğunu, dünya müzelerinde bulunan birçok antikanın çıkış yeri olduğunu, felaketlerin Çarşı'da nasıl yapısal değişimler yarattığını, sosyal etkenlerin esnaf yapısında oluşturduğu zedelenmeler gibi konuları salt tarihsel bilgi olarak değil, aynı zamanda gerçek hikâyelerle yansıtmaya çalıştım. Bilim insanlarının, düşünürlerin, araştırmacıların kaynaklarından başka anlatılan, yaşanan hikâyelerin ışığından da yararlanmaya özen gösterdim. Çarşı'nın tarihini anlatırken ya da diğer özelliklerini sıralarken çeşitli kaynakları kitaba olduğu gibi almayı yeğledim. Bu, bazı konuların çeşitli yazılar içerisinde tekrarına sebep olsa da her bilgiyi sahip olduğu kişinin ağzından aktarmak istedim. Esnaf olma sorumluluğu ile yaptığım bu çalışmanın, yazar olmadığım gerçeği göz önünde bulundurularak değerlendirilmesini umarım.

Kapalıçarşı hakkındaki rivayetler pek çok yanlışlarla doludur. Çarşı'nın Bizans'tan kaldığını iddia edenler olduğu gibi, dükkânlarının ahır olarak kullanıldığını söyleyenler de vardır. Ancak Taha Toros'un arşivinde rastladığımız ve iddialarını belgelere dayandıran Haluk Y. Şahsuvaroğlu'nun Kapalıçarşı tarihini anlatan yazısı en doğru olanıdır. Kapalıçarşı'nın Fatih'in eseri olduğunu belirtirken, Bedesten'in mimari yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Kiralık kasa olarak kullanıldığını ve bankacılık sisteminin ilk olarak burada icra edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca bu kasalarda saklanan zenginliklerinin sahipsiz kalması durumunda devlete devredildiğini ifade etmektedir. Çarşının işleyişi konusunda bilgi aktarırken ilk tarifinde İstanbul olarak tarif ettiği yer eskilerin İstanbul olarak değerlendirdiği yer olan Sur içini tarif etmektedir. İstanbul'da iki bedesten derken ise Kapalıçarşı'daki Cevahir ve Sandal Bedestenlerini kast etmektedir. Aralık 1954 tarihli bu yazıyı aşağıda olduğu gibi aktarıyorum:

Evliya Çelebi bedesten bekçilerinin dürüstlüğünden bahsederken, "Bunlar öyle mütemed ve kimsedir ki bedesteninde bolaplar açık bulup nice Arsız bezirgan cevahir ve emsali kıymetli bilip müdahale, müraasat mevzuatta yolluğa bekledikleri görmemişlerdir" demektedir.

KAPALIÇARŞI VE TARİHİ

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u aldıktan sonra (şehrin dahilinde çarşılar, hanlar, dükkânlar, hamamlar, haneler ve camiler) yapılmasını emretmişti (1).
Şarkta bez satılmak için yapılmış, sonra her nevi kıymetli eşyanın alım satımına tahsis olunmuş Kapalıçarşılara bedesten denilmekteydi. İstanbul'da biri Galata'da, diğer ikisi İstanbul'da olmak üzere üç bedesten inşa olunmuştu.
Fatih'in Eski Saray yakınına yaptırdığı bezestan, iç bezestan yahud Cevahir Bedestanı diye anılmaya başlamıştı. Bunun ilerisine yapılan ve yeni bedestan denilen Kapalıçarşı'da bir yolu pamuk, bir yolu ipekle dokunan ve sandal denilen bir nevi kumaş satışına tahsisinden dolayı Sandal Bedesteni ismini almıştı. Her iki bedesten de Fatih devri inşa karakterindedir.
28x36 metre ölçüsünde olan eski bedesten dört duvar ile sekiz fil ayağı üzerine yapılmıştır. Üstü üç sırada on beş kubbe ile örtülüdür.
Eski bedestenin içinde 28 mahzen ve dolap denilen dükkânların altında da birçok sandıklar vardı. Fatih devrinde bedestende yüzü ayrı, yirmi sekizi dükkânla beraber olmak üzere 128 sandık, yani kasa veya mahsen bulunmakta idi (2).
Eski zenginler, tacirler mücevherlerini, kıymetli altın, gümüş eşyalarını bedestendeki kasalarda, küçük bir ücret mukabilinde saklarlardı.
(Bedestenlere emanet edilmiş, zamanla unutulmuş ve mirasçısı çıkmamış eşya ve mallar beytülmala kalırdı. Abdülmecit devrinin Şeyhülislamlarından Mekkizade Mustafa Asım Efendi, büyük bir servet topladıktan sonra 1846 yılında ölmüş ve bedestende muhafaza ettiği kırk bin kese akçe devlete intikal ederek bu para ile Ayasofya Camii tamir ettirilmişti.) (3).
Bedestende dünyanın ve İmparatorluğun her tarafından toplanmış mücevherler, altınlar, silahlar, kıymetli kumaşlar, şallar, kürkler, halılar ve her nevi kıymetli eşya bulunurdu. Buradaki esnaf şehrin en zengin esnafı idi. Bu sebeple Çarşı geç açılıp erken kapatılır, Cuma günleri de tatil yapılırdı.
İmparatorluğun serveti burada büyük bir emniyet içinde muhafaza edilirdi. Evliya Çelebi bedesten bekçilerinin dürüstlüğünden bahsederken, "Bunlar öy-

Kapalıçarşı içindeki çeşitli binalarla, caddeler sokaklar ve meydanlarla bir büyük şehir halindedir.

le mutemed adamlardır ki bedestende dolaplar açık kalıp nice Mısır hazinesi, hesabını ancak Bari bilir, mücevherat, murassaat meydanda yattığı halde asla el sürmezler," demektedir.

Kapalıçarşı'nın iç ve dış kapıları vardır. Eski bedestenin dört cephesindeki kapıların bilinen en eski isimleri Sahaflar Kapısı, Takkeciler Kapısı, Zenneciler Kapısı ve Kuyumcular Kapısı'dır.

Bedesteni 16. asrın ikinci yarısında ziyaret etmiş bulunan Nicolas de Nicolay şunları yazmaktadır: "Bedesten denilen mahal murabba şeklinde ve yüksek, büyük bir kapalı holdür. Dört kapısı ve içerde o kadar yol vardır. Bu yolların iki tarafında, mücevherat ve ziynet eşyası ve envai kürkler çok ucuz fiyatla satılır; bazan Zerdevadan yapılmış uzun bir cübbe seksen, yüz dükaya alınır, halbuki başka yerde üç, dört misline alamazsınız. Bedestende, bunlardan başka, her türlü altın ve gümüş işlemeli ve ipekli kumaşlar, nefis marokenler, firuze işlemeli kemerler, kalkanlar, hançerler ve diğer çok kıymetli eşyalar vardır. Bedesten Cuma hariç her gün öğleye kadar açıktır."

Bedesten 18. asrın başlarında büyük ve esaslı bir tamir görmüştür. Bu sıralarda İstanbul'a gelen Tournefort, bedestenin dört seneden beri tamir ve imar edildiğini, kubbelerin tamamile tuğlalardan yapıldığını ve binanın eskisinden daha aydınlık olacağını söylemekte ve yapılan ilaveler arasında çarşıya nezaret eden memurlar ve bekçiler için yeni daireler bulunduğunu da zikretmektedir. (4)

Bu tamirlerden sonra ve 18. asır ortalarında İncicyan isimli bir İstanbullu da çarşı hakkında etraflı malumat vermektedir: "Cevahir Bedesteni denilen yer murabba şeklinde olup etrafında olan ve Türklere aid bulunan dükkânlarda mücevher, sırmalı Hint kumaşları ve diğer kıymetli eşya satılmaktadır. Bu bedestenin dört demir kapısı, önlerinde yapılan mezadlara göre adlandırılmıştır. Bunlardan mücevherat mezadı yapılan kapı 'Kuyumcular', kitab mezadı yapılan kapı 'Kitapçılar', hazır elbise mezadı yapılan kapı 'Oturakçılar', keza hazır elbise satılan diğer mezad yerindeki kapı da 'Dolancılar' ismini taşımaktadır. İlk kapı gruptan yarım saat evvel, diğer kapılar ise öğleden sonra mezad bitince kapanmaktadır. Sandal Bedesteni ismini taşıyan ikinci bedestendeki dükkân sahiplerinin çoğunu Sakızlı Rumlar ve Latinler teşkil etmektedir." (5)

Kapalıçarşı muhtelif tamirler görmüş ve 1894 zelzelesinden sonra esaslı tadilata uğramıştı. Bu tamiratta Çarşı, bazı kısımları kaldırılmak suretile küçültülmüştü. Çadırcılar, Kürkçüler kapıları kaldırılmış, evvelce iç kapılar halinde bulunan Dua ve Bat pazarları, Yorgan ve Koltukçular kapıları da dış kapı haline getirilmiştir. Lutfullah Sokağı tamamile yıkılmış ve Lutfullah kapısı da kapatılmıştır. Evvelce Çarşının içinde bulunan Sarnıçlı Han, Paçavracı Han, Ali Paşa Camii Hanı dışarı bırakılmıştır. Yolgeçen Hanı'nın bir kısmı da dışarıda kalmıştır. (6)

Kapalıçarşı içindeki çeşitli binalarla, caddeler, sokaklar ve meydanlarla bir küçük şehir halindedir. Ana caddelerini Çadırcılar Caddesi, Yorgancılar Caddesi, Fesçiler Caddesi, Kalpakçılar Caddesi, Keseciler Caddesi, Takkeciler Caddesi, Kuyumcular Caddesi, Çarşıkapı-Nuruosmaniye Caddesi teşkil etmektedir. İçindeki so-

kaklardan bazıları da Kavaflar Sokağı, Basmacılar Sokağı, Sandal Bedesteni Sokağı, Muhafazacılar Sokağı, Aynacılar Sokağı vesair isimlerle anılmaktadır.

19. asrın ikinci yarısından itibaren Avrupa kumaşlarının geniş ölçüde memleketimize ithali, bedestenlerimizin yerli el dokuması kumaşlar ticaretini sekteye uğratmış, bankaların açılmağa başlaması da Bedestenin banka hizmetine nihayet vermişti.

Bu suretle eski Bedesten mücevherat, halı, antika eşya satışile iktifaya başlamış, Sandal Bedesteni ise faaliyetten kalkmış ve 1914 yılında burası İstanbul Şehremaneti tarafından satın alınarak bir umumi mezad yeri haline sokulmuştu.

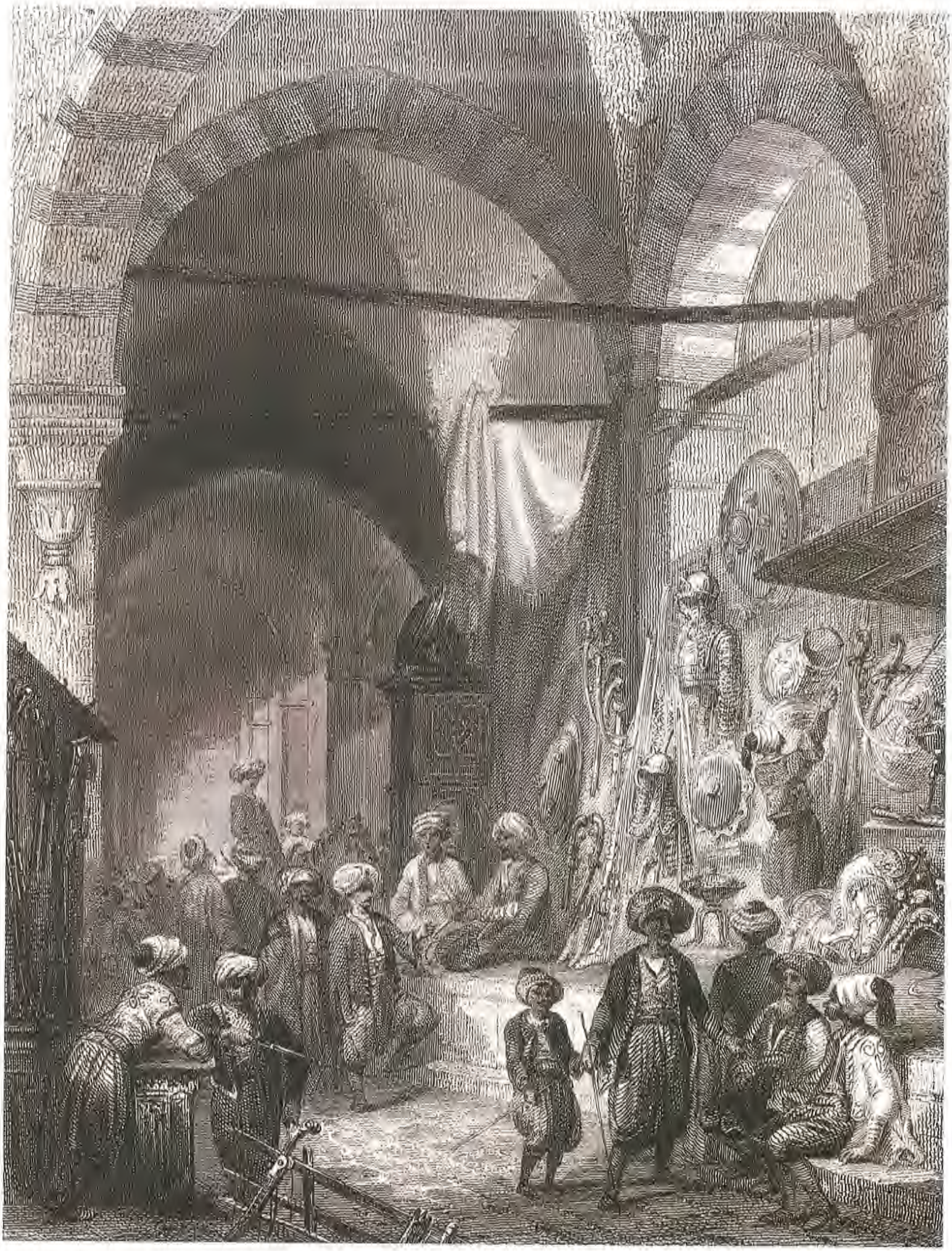
Kapalıçarşı son müessif yangından (1954 yangını) evvel 9 Eylül 1943 tarihinde bir yangın afeti daha geçirmiş ve o defa Yarımtaş Han, Yeşiltulumba, Mütevelli, Sarıhasan, Yeşildirek, Ağahan, Cübbeci Sokaklarile Alipaşa Hanı yanmıştı.

Kapalıçarşı, beş asırlık içtimai hayatımızın en renkli, en güzel bir meşheriydi. Asırların zevki, serveti, ihtişamı, o sokaklarda, o dükkânlarda seyredilmiş, eski İstanbullular renk renk kıyafetlerile hüzünleri ve şevklerile "Atik" ve "Cedid" Bedestenlerde dolaşmışlardı.

Her devirdeki hayatımızı aksettiren Çarşı, yabancı seyyahların kitaplarında, yabancı ressamların fırçalarında binbir gece masalları gibi yaşatılmıştı.

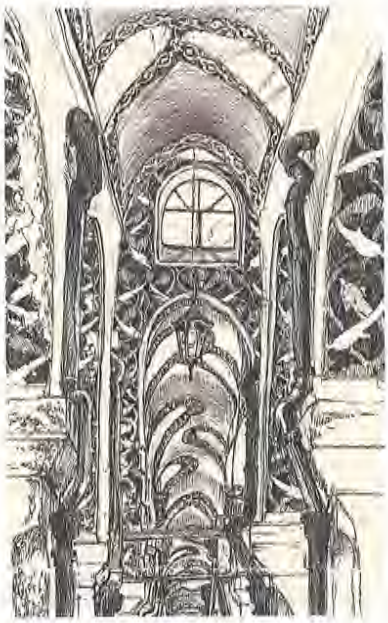
Eski Bedesten mücevherat, halı, antika eşya satışile iktifaya başlamış, Sandal Bedesteni ise faaliyetten kalkmış ve 1914 yılında burası İstanbul Şehremaneti tarafından satın alınarak bir umumi mezad yeri haline sokulmuştu.

(1) Kritovulos: Fatih Sultan Mehmed Tarihi. (2) Fatih'in arabca vakfiyesindeki malumat, Osman Nuri Erkin'in 'Bedesten' yazısından. (3) Osman Nuri Erkin, 'Bedesten', İslam Ansiklopedisi. (4,5) Eremya Çelebinin 'İstanbul Tarihi'. Hrand Andreasyan'ın notlarından. (6) Eğdaladdin Tekiner: The Great Bazaar of İstanbul.

Reşat Ekrem Koçu da nerede yayınlandığını bulamadığım ama Sayın Taha Toros'un arşivinden elde ettiğim bir yazısında Kapalıçarşı'yı anlatıyor. "Yetmiş Sene Evvel İstanbul" başlığı ile yayınlanan bu yazı sanırım günümüzden 100 küsur sene öncesini anlatmakta.

Ekrem Koçu bu bilgileri 50 sene önce yani 1950'lerde kaleme almış. Kullandığı dil o güne ait olduğu için bazı farklılıklar gözleniyor. Kapalıçarşı'yı dışarıdan içeri giriş itibariyle öyle güzel tarif etmiş ki günümüzdeki benzerlikleri ve aynı duyguları paylaşması heyecan verici. Hakikaten içine girmeden böyle devasa bir yapının varlığını bilmek neredeyse imkânsız. Sokaklarını anlatırken de yaşadığı günden 70 yıl öncesi hakkında detaylı bilgiler veriyor. Ekrem Koçu'nun bu yazısında farklı dini inançlara ve etnik kökenlere sahip olan Kapalıçarşı esnafının ne kadar farklı satış teknikleri kullandığını örnekleri ile okuyabiliyoruz. Her sokağın ismini taşıdığı iş kollarının hâlâ hayatta olduğunu ve kendine has malları sergilediğini anlatırken bunların zenginliklerini de kaleme almıştır.

Sütunlar ve kemerler üzerine oturmuş kubbelerle örtülmüş yollarıyla bir labirent; küçücük meydanları ve yol ağızlarıyla hakiki bir şehirdir; sık bir orman gibi loş, içinde azim bir kalabalık dolaşıyor.

YETMİŞ SENE EVVEL İSTANBUL

Kapalıçarşı 100 pazarın mecmuudur ve her pazar aynı zamanda küçük bir müze, bir çarşı ve tiyatrodur.

Kapalıçarşı dışından göze çarpmaz ve dışından bakıp içinin anlaşılması imkânsızdır. Şekli gayrimuntazam, yüksek esmer duvarlarla çevrilmiş, üstü kurşun kaplı ve gün girmek için delikleri bulunan yüzlerce kubbe ile örtülü muazzam bir abide. Civarından hiçbir ses işitilmez, hatta kapısına dört adım yaklaşıncaya kadar bu kale duvarlarının ardında sessizlik ve ıssızlıktan başka bir şey bulunulmayacağı sanılır. Fakat içine girer girmez insan şaşırır kalır. Bu bir abide değildir: Sütunlar ve kemerler üzerine oturmuş kubbelerle örtülmüş yollarıyla bir labirent; küçücük meydanları ve yol ağızlarıyla hakiki bir şehirdir; sık bir orman gibi loş; içinde azim bir kalabalık dolaşıyor.

Her sokak bir pazardır. Bu yarı karanlık sokaklardan ve dalgalanan kalabalığın ortasından arabalar ve atlılar geçer. İnsan her taraftan işaretler ve sözlerle çevrilir. Rum bezirgan seslenir ve eliyle koluyla işaretler yaparak davet eder; Ermeni, biraz daha mütevazı; Yahudi, malını kulağa fısıldayarak arz eder. Türk'e gelince, sessiz, dükkânının eşiğine koyduğu bir şiltenin üzerine diz çökmüş, müşterisini sadece bakışlarıyla çağırır. On sesin birden size seslendiğini işitirsiniz: "Maylord! Kirya! Eksellans!" Uzun koridorların boyunca bir sıra payeler ve kemerler, kısa sokakçıklar, pazarın uzaktan ve karışık bir manzarası görünür; dükkânlar, duvarlara ve kubbelere asılmış mallar, işi başından aşmış bazirganlar, yüklü hamallar, yaşmaklı kadın kafileleri. Bu karmakarışık görünüş tamamen zahirdir. Bu muazzam çarşıda her şey bir kışla gibi tanzim edilmiş, zabıt ve rabıt altındadır. İnsan, kısa bir zaman içinde hiçbir rehbere ihtiyacı olmadan aradığını bulabilecek hale gelir. Her nevi esnafın bir küçük mıntıkası, bir küçük sokağı, bir küçük koridoru, bir küçük meydanı vardır. Kapalıçarşı, birinden öbürüne geçilen yüz tane küçük pazarın mecmuudur; ve her pazar da aynı zamanda bir küçük müze, bir gezinti yeri, bir çarşı, bir tiyatrodur. İnsan onun içinde hiçbir şey satın almadan her şeyi görür, kahve içer, on çeşit dille konuşur ve şarkın en güzel kadınlarıyla göz alışverişi eder.

Kumaş ve esvab satılan yere girelim: Burası evvela, gözlerin kararddığı, başın

Her sokak bir pazardır. Bir yer kervanlık sokaklarıdır ve değerlenen kalabalığın arasından arabalar ve eşyalar geçer. Hasat her taraftan işaretler ve sözlerle çevrilir.

döndüğü ve kesenin boşaldığı bir zenginlik ve haşmet çarşısıdır. İpek üstüne sırma işlemeli Bağdat kumaşlarından, Karaman halılarından, Bursa ipeklilerinden, Hint bürümcüklerinden, Bingale müslinlerinden, Madras, Kişmir ve Acem şallarından, Kahire'nin alaca dokumalarından yığınlar arasında dolaşır; altın arabesk işlemeli yastıklar; gümüş çubuklu ipek tüller; ten rengi ve mavi çizgili, hafif ve şeffaf, sanki bir buhar gibi tüten gaz eşarplar; sempatik imtizaçlara karşı en asi olan kırmızı, yeşil, mavi ve sarı renklerin cür'et ve ahenkle birleştirilerek dokunmuş her nevi ve çeşitte kumaşlar karşısında ağzınız açık kalırsınız.

Burada yeşil, portakal rengi ve sümbül rengi feracelerden ipek iç gömleklerine, altın sırma işlemeli mendillerine, saten kuşaklarına kadar bir Türk kadınının kocasından başka bir erkeğin göremeyeceği eşyalarını birer birer görür ve hayran oluruz. Şurada kakım kenarlı kırmızı kadife kaftanlar, pembe ipek donlar, beyaz damasko üzerine altın çiçekli içlikler, gümüş pullarıyla ışıldayan gelin duvakları; Rum, Ermeni ve Çerkez kadınlarının bir zırh gibi göz kamaştıran ve sert nakışlarla donanmış

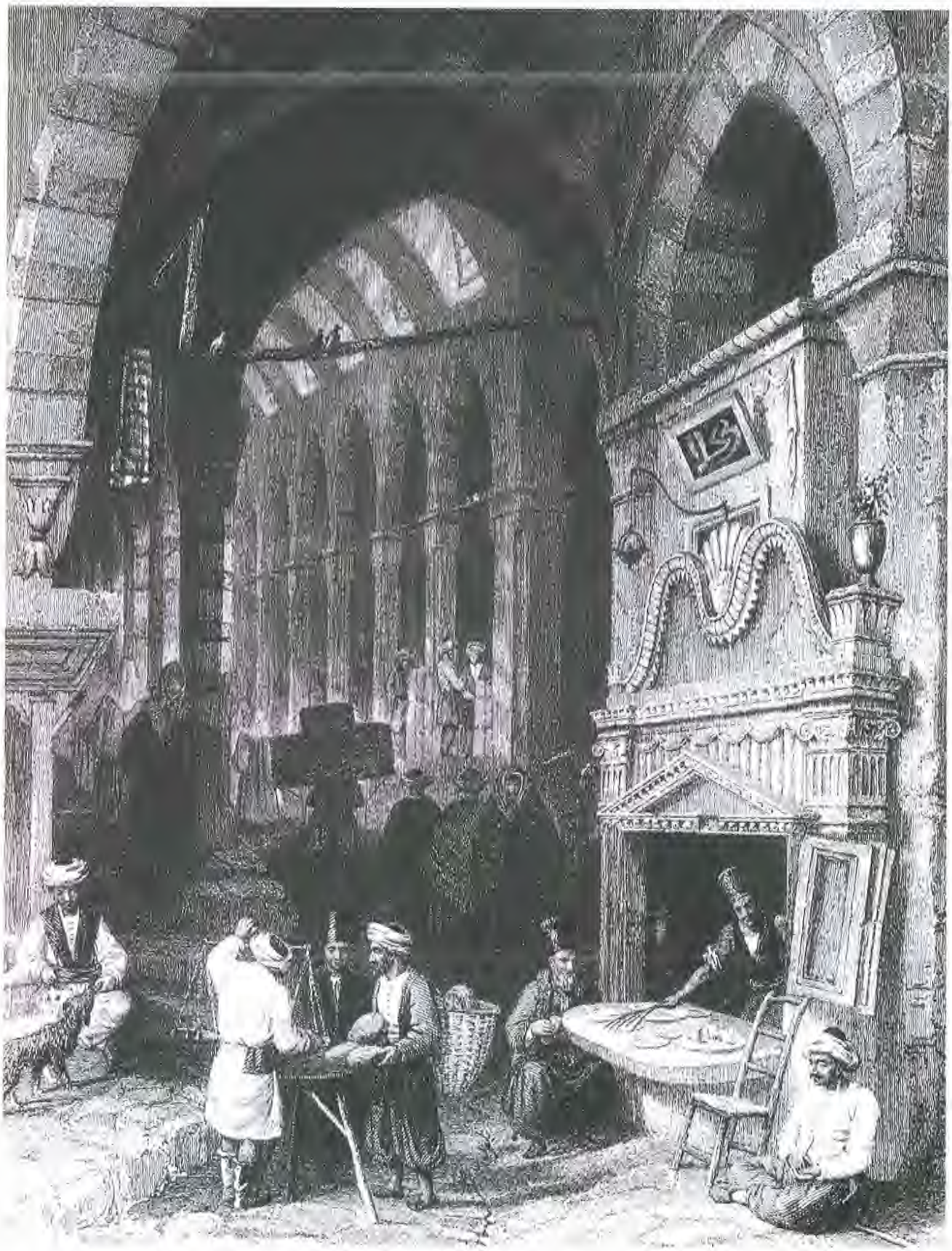
bin çeşit tuhaf esvapları; ve bu haznelerin ortasında soğuk Fransız ve İngiliz kumaşları, kötü renkleriyle, şiir sahifeleri arasında bir terzinin ölçü alırken kaydettiği avare işaretler gibi.

Pazarların en muhteşemlerinden biri de Kavaflardır. Birbirine benzeyen iki sıralı dükkânlarda Asya ve Avrupa'yı dolaşan bütün ayaklara mahsus ayakkabı var. Bölmeler, acayip renkli ve tuhaf şekilli saten, işlemeli, tüylü ve kadife terliklerle kaplı; çifti beş franktan yüz franka kadar, bir kayıkçı karısından bir saraylı ayağına kadar her nevi ve kıymette ayakkabılar; sokağın taşlarını çiğneyecek kösele ayakkabılar, halılar üstünde gezecek pabuçlar, beyaz satenden ökçeli zenne pabuçları, inci işlemeli kadın terlikleri... Ecnebilerin en çok dolaştıkları yer burasıdır. Bilhassa genç Avrupalı kadınlar görülür, ellerinde bir İtalyan veya Fransız ayağının kağıt üzerine alınmış ölçüsü, gözlerini tutan bir pabuca bir ölçüyü koydukları zaman, pabucun küçük kaldığını görünce hayret etmekten kendilerini alamıyorlar. Bu çarşıda ekseriya beyaz yaşmaklarıyla Türk kadınları dolaşır, onların satıcılarla uzun uzadıya konuştukları görülür, kulağı bir mandolin gibi okşıyan berrak sesleriyle güzel Türkçe'nin ahenktar kelimeleri işitilir: "Bunu kaça verirsin? - Pahalıdır! - Ziyade vermem!"

En zengin ve görülmeye değer bir pazar da Silahçılardır. Burası bir pazar değil, bir müzedir, hatıralarla dolu hazneler taşıyor. Silahların ortasında al ve mor kadife, inci ve sırmadan ay yıldız işlemeli kaltaklar ve eğer takımları, binbir gece masallarındaki peri padişahlarının rüyalar memleketindeki altın şehirlere girerken bindikleri atlara mahsustur. Bu haznelerin altında, duvarlara fitilli, çakmaklı tüfekler, kocaman Arnavud tabancaları, mücevher gibi işlenmiş uzun Arab tüfekleri, kaplumbağa kabuğu ve suaygırı derisi kaplı antika kalkanlar, Kafkasya'nın örgülü zırh gömlekleri, Kazak kalkanları, Moğol miğferleri, oklar ve hernevi bıçak ve hançerler asılmış. Silahçı esnafının hepsi Türk'tür, ekserisi ihtiyar, uzun boylu, zayıf, kıyafetleri ve simalarıyla eski asırlardan kalma insanlar."

Aşağıdaki resim Fransız Sefiri'nin eşiyle birlikte iç mekânda bir dükkânda bulunarak Kapalıçarşı Dergisi'ne verdiği röportajı.

Kapalıçarşı'nın kim tarafından yapıldığı, ne olarak kullanıldığı üzerine birçok söylentinin yanı sıra bazı bilim adamları oturdukları yerden veya İç Bedesten'in kapısının üstündeki kartal resminden hareket ederek bazı tarihi yanılgılar içerisine düşmüşler ve Çarşı'nın Bizans yapısı olduğu kanaatini bildirmişlerdi. Ancak Taha Toros'un arşivinden elde ettiğim ve Reşad Ekrem Koçu imzalı bir yazıda hem Kapalıçarşı'nın genel bir tasviri yapılmış hem de bilimsel ve belgesel verilerle Kapalıçarşı'nın tarihi hakkındaki bu yanılgılara cevaplar verilmiştir.

Kapalıçarşı'nın tarihi ile ilgili yapılan çeşitli anlatımlara kısaca değinen Reşat Ekrem Koçu, Çarşı'yı Bizans ve Osmanlı olarak tanımlayanların gerekçelerini de belirtiyor. Bunları yapmadan önce de Bedesten'in ne anlama geldiğini ve tarihte aldığı anlamları anlatıyor. Yazıyı kaleme aldığı tarihlerde hâlâ mezat olarak kullanılan Sandal Bedesteni'nin mezata neden dönüştürüldüğünü, yapının kişiliğini kaybetmesine rağmen zamanın ihtiyacına göre düzenlendiğini açıklıyor.

Cevahir Bedesteni hemen hemen çarşının göbeğinde gibidir, bundan ötürü İç Bedesten adını almıştır; "Eski Bedesten, Atıyk Bedesten" de denilir.

BEDESTEN VE KAPALIÇARŞI

İstanbul'da bu isim altında üç büyük tarihi kapalı çarşı vardır:
1- Cevahir Bedesteni (Mücevher bedesteni yahut İç Bedesten)
2- Sandal Bedesteni
3- Galata Bedesteni

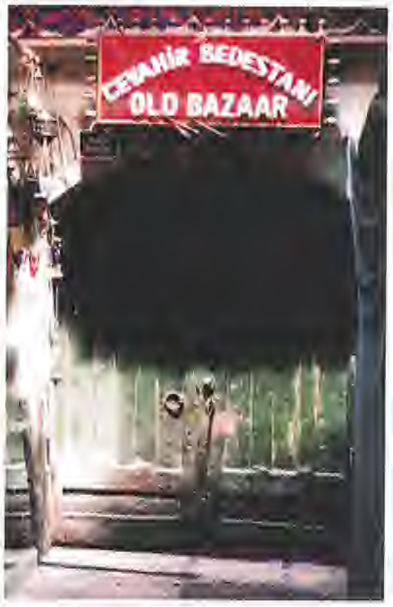
Bunlardan ilk ikisi zamanımıza kadar gelmiş ise de, diğeri en az bir asır evvel kalkmıştır; binası da depo olarak kullanılmaktadır.

Cevahir Bedesteni yahut İç Bedesten eski revnak ve servetini ve büyük şehrin günlük hayatındaki bazı hizmetlerini ve hususiyetlerini, eski an'anelerini ve manzarasını kısmen kaybetmiş; Sandal Bedesteni ise büsbütün şahsiyetini kaybetmiş, manasız bir isimden ibaret kalmış, çarşılıktan çıkarak belediyenin nezareti altında kalarak alelade bir müzayede salonu olmuştur.

Bedesten umumiyetle üstü kapalı çarşılara verilen addır. Bezzazistan'ın muhaffefidir. Lehçe-i Osmani'de Bedesten kelimesi için "Bez satılan yer, bezzaz mahalli, nefis kumaşlar satılan yer, silah bedesteni Sandal Bedesteni" izahatı vardır.

Kaamus-ı Türki'de şöyle izah olunmuştur: "Aslı bezzazistan, zebanzedi bedesten; kıymetli kumaşlar ve silahlıklar ve mücevherler vesaire alışverişine mahsus örtülü ve mahfuz ucuz çarşı". Ebuzziya Lugati'nde de "ağır kıymetli eşya satan esnaf çarşısı" suretinde tarif olunur.

Yukarıda kaydettiğimiz üç bedestenden nefs-i İstanbul'da ilk ikisi büyük kapalı çarşı içinde kapılarla ayrılmış müstakil binalardır: Cevahir Bedesteni hemen büyük çarşının göbeğinde gibidir, bundan ötürü İç Bedesten adını almıştır; "Eski Bedesten, Atıyk Bedesten" de denilir. Sandal Bedesteni büyük çarşının doğu kenarındadır, hatta bir kapısı doğrudan sokağa açılır, "Yeni Bedesten" ismiyle de anılır.

Bedestenin birincisi kuyumculara açılan İnciciler kapısı, ikincisi halıcılara açılan Sahaflar kapısı, üçüncüsü Beyazıt'a açılan Zenneciler kapısı, dördüncüsü ile şimdi mobilyacılar dolu olan Kolancılar kapısı olmak üzere 4 kapısı vardır

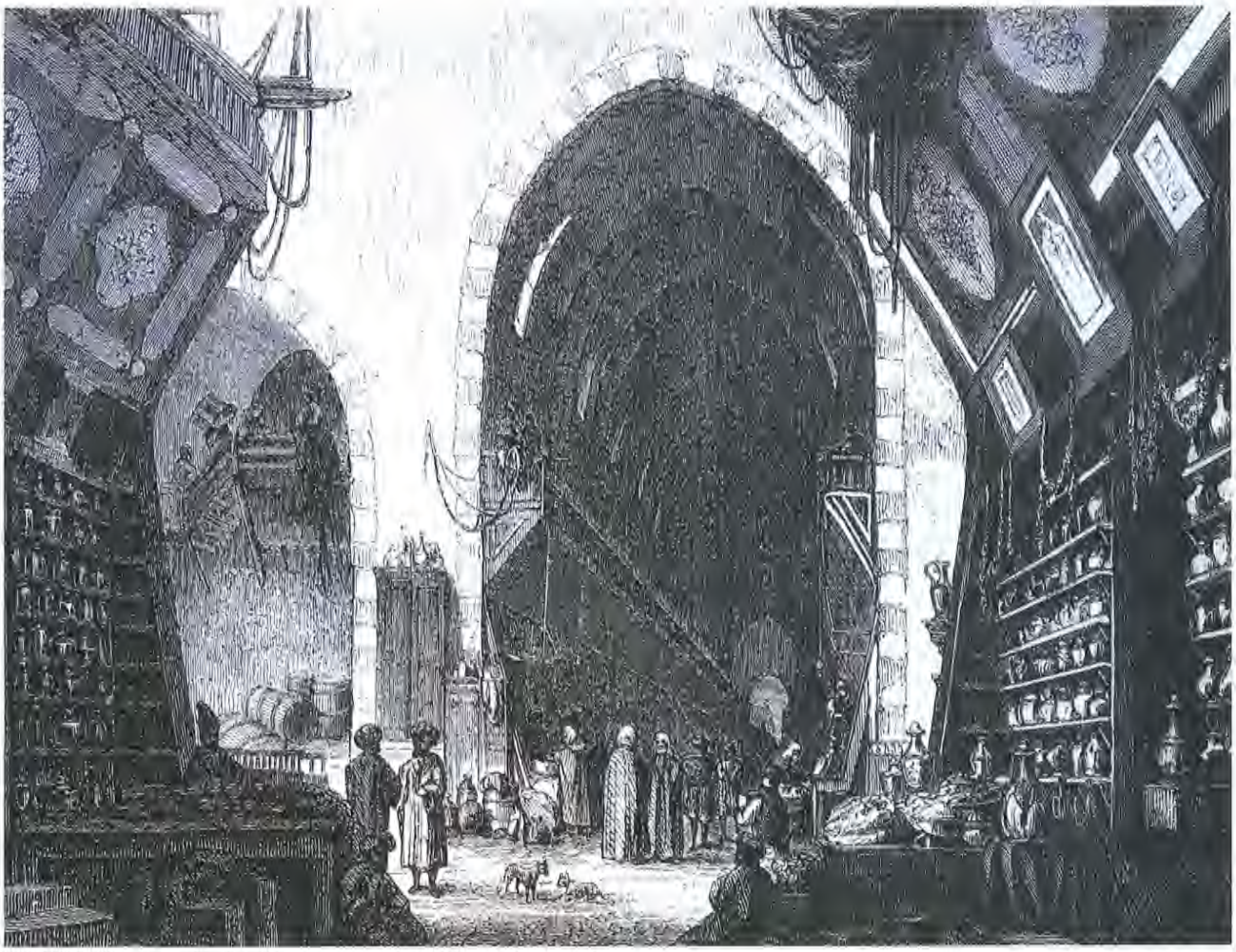
CEVAHİR BEDESTENİ

Türk Ansiklopedisi bu tarihi çarşı hakkında şu malumatı veriyor:
"Bedesten binaları için bir örnek sayılacak olan eski İstanbul bedesteninde kasaların konması için yeraltında yerler ve ayrıca dört tarafı kapalı 28 mahzen, dükkânların altında da sandıklar vardır. 28 mahzenin 4'ü köşelerde, 24'ü de duvarların içindedir. Bunlar üç dükkâna bir mahzen düşmek üzere yapılmıştır. İstanbul bedesteni 1008 m^2 olup içeriden bakılınca 15, dışarıdan bakılınca 23 kubbeli görülmektedir. Bedesten 6 metre kalınlıkla dört duvar ile 8 fil ayağı üzerinde kurulmuştur; kubbelerin 8'i bu fil ayakları üstüne oturmaktadır.
Halk, esnaf, kıymetli eşyasını az bir ücretle bedestende saklardı. Bu eşya ve paranın sahipleri ölürse veya eşya ve para unutulur da mirasçı çıkmazsa beytülmale kalırdı. Fatih vakfiyesinden, Bedesten'den Bitpazarı'na kadar uzanan kısmının ilk yapılan çarşı olduğu, büyük Kapalıçarşı'nın da sonradan bunun dolaylarında kurulup bugünkü halini aldığı anlaşılmaktadır.
Eski Bedesten'in Bizans yapısı olmasına karşılık Sandal Bedesteni denilen yeni bedesten bir Türk eseridir."

Mehmed Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri adındaki büyük eserinde Bedesten maddesinde, Eski bedesten için şunları yazıyor:
"Bedestenlerin en mühimmi İstanbul bedestenidir. Kapısının üstündeki kanadı açık kartaldan (kartal resminden) da anlaşılacağı veçhile bedesten bin seneden fazla bir tarihe maliktir. Augustus tarafından yapıldığı rivayeti de vardır. Duvarların içindeki mahzenlerle kapısının arkasındaki ağaç sürgüler burada gecelendiğine delalet eder. İç duvarların sırasız olması resim konmamış ve yahut konulmuş ise sökülmüş olduğu zannını verir. Papazların çile çıkardıkları ve riyazet ettikleri bir yer olması ihtimalini hatırlatır.
Bedestenin altı metre kalınlığındaki duvarlarının içi 24 mahzene ayrılmıştır. Bu duvarların mesnet olmak üzere etrafı tamamen kâgir mağazalar da onunla beraber yapılmıştır. Bedesten içerisinden ölçmek şartıyle 48 metre uzunluk ve 36 metre genişliktedir. İçeride 15 olarak sayılan kubbelerin üste çıkınca 23 tane olduğu görülür. Bu da bir eski mimari usulü olmak üzere kubbenin iltisak noktasına birer kubbe ilave edilmiş olsa gerektir.
Bedestenin birincisi kuyumculara açılan İnciciler kapısı, ikincisi halıcılara açılan Sahaflar kapısı, üçüncüsü Beyazıt'a açılan Zenneciler kapısı, dördüncüsü de şimdi mobilyacılar dolu olan Kolancılar kapısı olmak üzere 4 kapısı vardır. Kubbe hizasındaki pencerelerin açılıp kapanmasını te'min için yüksek ahşap geyinti yeri de ilave edilince bedestenin dahili kısımları tamamlanmış olur.
Bedesten İstanbul'un fethinden sonra Fatih tarafından Ayasofya'ya vakfedilmiş ve mezad mahalli ittihaz olunmuştur. Çarşı olarak kullanılmasına karar verilince içerisine dört tarafından yüzlerce dolap yapılarak oyma hücreler ve çekmecelerle bezenmiş ve üzerine tahta yazı levhâlâr konulmuştur."

İstanbul'u bilenden biri olarak tanınmış ve muhakkak ki eserleri ile milli kütüphanemize büyük hizmette bulunmuş Osman Nuri Ergin de İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı bedesten maddesinde hakkında yukarıda nakledilen rakamları aynen vererek bu binanın bir Bizans yapısı olduğunu söylemektedir.

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nden emekli Tahsin Öz ise Eski bedestenin bir Bizans yapısı olduğunu kabul etmiyor, Resimli Tarih mecmuasında intişar etmiş Kapalıçarşı'nın Tarihi isimli makalesinde Bedesten hakkında şunları yazıyor:
"Fatih vakfiyeleri 118 sandığı havi bedestenle etrafında 849 dükkânın yaptırıl-

dığını göstermektedir ki, bunlarla Fatih'in İstanbul'un muhtelif yerlerindeki vakıf dükkânlarının bütün sayısı üç bine yaklaşmaktadır. Bedestenin iç kapısında bir kartal resminin bulunması bu binanın Bizans zamanından kaldığı rivayetlerine sebep olmuştur. Halbuki vakfiyedeki sarahat, konstrüksiyon ve malzeme bu binanın Türk yapısı olduğunu gösteriyor. Kartal resimleri Selçukiler zamanında da kullanılmıştır. Bu resimli taş, emsali veçhile herhangi bir inşaat bakıyesi de olabilir."

Bütün inşaat itibariyle de, plan itibariyle de tamamen Türk'tür. Ayaklar üstünüdeki büyük kemerler ve mahyezenlere geçen küçük kapıaralıkları hep saf Türk kemeridir.

Türk mimarisi üzerinde salahiyetle söz sahibi Yüksek Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi "Fatih devri mimarisi" adındaki büyük eserinde Eski bedesteni Fatih yapılarından biri olarak gösteriyor. Yukarıda muhtelif yazarlardan aldığımız paragraflarda bina üzerine verilen rakamların da son derece hatalı olduğunu kendi ölçülerine ve ihtisasına dayanan kesin bir lisan ile ifa ederek en doğru ölçüleri veriyor. Aşağıdaki satırları "Fatih devri mimarisi"nden alıyoruz:

FATİH DEVRİ MİMARİSİ

Eski Büyük bedestende duvarlar 6 metre değil 1,5 metredir; iç eb'adı da 45,3 x 29,5 = 1336 metre murabbaıdır. (İçeriden de bakılsa, dışarıdan da bakılsa 15 kubbelidir) Dışarıdaki ufacık tümsekler kubbe değildir; kurşun akıntısı için yapılmış beslemelerdir. Kuleden alınmış resimlerinde 15 kubbe olduğu vazıhan görülmektedir. Tahtezzemin mahzen de kat'iyyen yoktur. Binanın Bizanslılar-

EDMUND EVANS Sc.

dan kalma olduğu meselesine gelince, bir kapısında çift kartal resmi görülmekle bir binanın menşeine nasıl hükmedilir? Bunu anlamakta mazuruz. Osman Nuri Ergin Bey "Sandal Bedesteni"nin Türk eseri olduğunu kabul ettiği halde bu binada ne fark vardır ki Büyük Eski Bedesten Bizans eseri olsun? Bina tamamen Türk yapısıdır. Sandal Bedesteni temizlenmiş ve tamir edilmiştir. Büyük Bedesten de temizlense aynı kisveye derhal bürünür. Bu kere o resmin mevzuu olduğu kapı, iki merkezli, sivri tahfif kemeri altında basık ve klavolardan Türk kemeri ile yapılmış, tamamen XV. asır üslubu bir Türk kapısıdır. Diğer kapılar da aynen böyledir. Bina inşaat itibariyle de, plan itibariyle de tamamen Türk'tür. Ayaklar üstündeki büyük kemerler ve mahzenlere geçen küçük kapılardakiler hep sivri Türk kemeridir.

Ayak kemer arasında bu şekilde bir Bizans silmesine tesadüf etmedim; emsali umumiyetle bir araba ve dik bir münhaniden terekküp etmektedir, duvarlar da tek tuğla sırası ile ve şakuli tuğla beslemeler işlenmiş Fatih devri karakterini haiz sathtadır.

Kubbe kasnakları düz satıhlı, sekiz köşelidir. Bizans eserlerinde böyle bir kasnağa tesadüf edilemez. Kaldı ki bu bedesten, Bursa'da Yıldırım Sultan Bayezıd, Edirne'de Çelebi Sultan Mehmed tarafından yaptırılan bedestenlerin mikyası daha geniş tutulmuş bir istihalesinden başka bir şey değildir. Kubbe genişlikleri hemen hemen Edirne bedestenine aynen uyar. Mahzen teşkilatı, harici dükkânları, köşe dükkânlardaki kutrani bölmeler, mahzenlerin havalandırılması, pencere ve tertibatı hep Edirne bedesteninden örnek almıştır.

Bir Bizans armasına benzeyen bu çifte kuş, Türkler'in bu tezyini motiflere gösterdikleri müsamaha misali halinde, orada bulunmaktadır. Düşünmelidir ki binada Bizans'tan kalma arma da esasından yerinde olsaydı galiplerin gözünden kaçmayacak ve eski devletin remzini derhal yerinden atacaklardı.

Gazanfer Ağa Medresesi karşısındaki Mimar Sinan yapısı büyük Kırkçeşme'nin ayna taşı bir çift tavus kuşu kabartması idi. Şimdi bu taş Ayasofya müzesindedir. Bedesten yapılırken bu kuşu yerde gören Hazret-i Fatih'in inşaat esnasında oraya bizzat astırdığını görür gibi oluyoruz.

Binayı kısaca tarif edelim: Bu bedesten elli sene evvel yapılan Edirne bedesteni planının bir sıra direk fazlasiyle aynıdır. Üç sırada on beş kubbe, bir buçuk metre kalınlığındaki etraf duvarlara ve 4,35 x 2,45 eb'adında sekiz muazzam ayağa oturur. Ayaklar kesme taşla, duvarlar bir sıra tuğla, bir sıra düzgünce moloz taşı ile işlenmiş taşlar arasında şakuli tuğla, beslemeler konmuştur. Kapılar içten ve dıştan iki merkezli tahfif kemerleri altında basık mermer kemerler ve mermer söve ve mil yatakları ile yapılmış kanatları gayet kalın, pahlı mik'ap ve veya burmalı çivi başları ile tezyin edilmiştir. Bu kapıların son asırlardaki isimleri şimalde Sahaflar, cenupta Takkeciler, şarkta Kuyumcular, garpta Zenneciler namını alır. Ayakla üstünde ufak bir diş ve pahdan mürekkep basit bir silmeden sonra iki merkezli hafifçe sivri kemerler sağır kubbe kasnaklarına kadar yükselir. Pencereler yalnız etraf dükkân duvarlarından daha yüksek olan müstatili büyük bedende bulunmaktadır.

Bu pencereleri açıp kapamak üzere etrafında kaba bir şekilde ahşap gezinti yerleri yapılmıştır, bunun bir örneği de Galata bedesteninde vardır.

Kubbe kasnakları Türk yapıları karakterinde sekiz köşelidir. Binanın içinde (diğer hatalı görüşler duvarın içinde diyorlar yani müteaddit duvarla 6 metre eninde tek duvar gibi görüyorlar) ufak sivri kemerli kalıplarla geçirilen 44 mahzen vardır ki mümasili Edirne bedesteninde olduğu gibi dört satıhlı mahalli tonozlarının en yüksek yerindeki bir delikten hava alır; zira tertibatı yoktur. Etrafta binaya muttasıl 57 dükkân ve 12 ufacık dolap yeri bulunmaktadır.

Kapı yanlarına gelenlerine Edirne bedesteninde olduğu gibi 45 derece meyilli kutrani bölmeler yapılarak birer dükkân kazanılmış ve önlerine yukarıda söylediklerimizden 4 dolap yerleştirilmiştir.

Bir Bizans armasına benzeyen bu çifte kuş, Türkler'in bu tezyini motiflere gösterdikleri müsamaha misali halinde, orada bulunmaktadır.

Bedestende 600 dükkân vardır. Kat kat cümle 2000 dolaptır. Her dolap sahibi feragat edip satmak dilerse beşer bin kuruşa satılır. Sabahtan kuşluk vaktine kadar işleyen bir kar-hane-i azimdir ki içinde cümle zikıymet eşya bulunur. Bunda biner, ikişer biner gemiye malik bezirganlar vardır.

Bina içinde ayaklar ikişer ikişer alınarak dört ada teşkil olunmuş ve kapılardan kapılara haçvari iki ve etrafta dört yol bırakılarak iki sıra alt ve üst dolaplar yerleştirilmiştir. Sekiler altındaki dolap adedi 428, üstündekiler 324 adettir. İlk inşasında 128 olan alt dolaplar, yani sandıkların asırlar boyunca artarak 428'e baliğ olduğuna dikkat etmelidir.

Hülasa bütün hususiyetleri ile bir Türk eseri olan zavallı eski bedesteni en zayıf bir mesnet olan bir kartal resmine bakıp vaftiz etmeye sebep yoktur. Yapılışı, kullanışı, an'anesi tamamen Türk'tür. Adet ve usullerinin bozulmadan kalması ve pisliğinin temizlenerek ortaya çıkarılması elzem bir eserdir."

Halk ağzında ve eski metinlerdeki muhtelif isimleri ile "Cevahir bedesteni", "İç Bedesten" ve "Eski=Atıyk bedesten" denilen Büyük Bedestenin binası üzerinde mimari deliller ile son ve kesin söz, aydın olarak görülüyor ki Ekrem Hakkı Ayverdi'nindir. Bu açık beyan plan ve resim karşısında binanın bir Bizans yapısı olduğunda ısrar etmek avami tabir ile "uçsa dahi keçidir" demek olur.

EVLİYA ÇELEBİ'DE BEDESTEN

An'aneleri, nizamları, adet ve usulleri, içindeki hayat ile Büyük bedestenin edebiyatı da zengindir.

XVII. asır ortasındaki durumunu büyük seyyah ve muharrir Evliya Çelebi'nin üslubkar kaleminden öğreniyoruz:

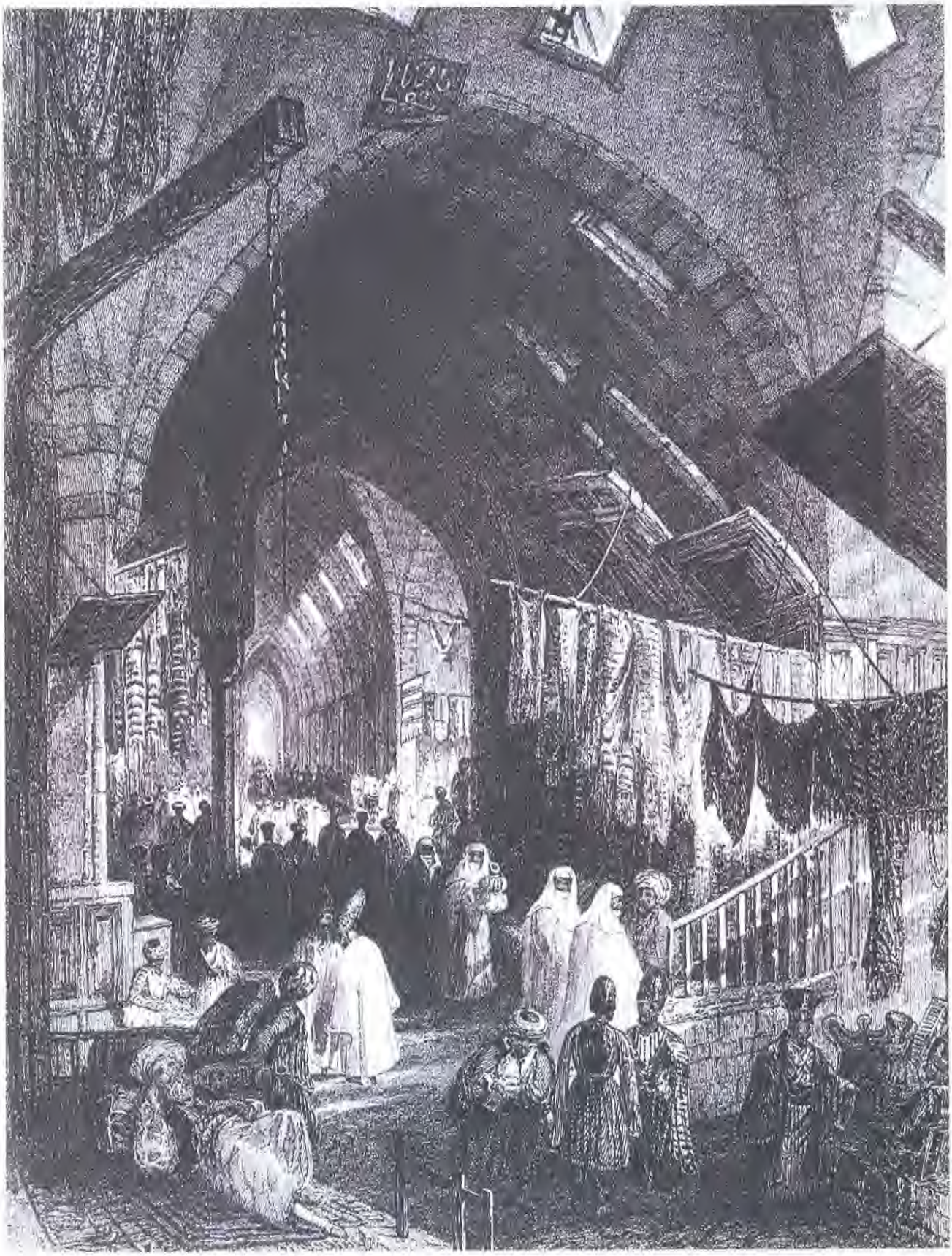
"Esnaf-ı Bedestan-ı Atıyk, İstanbul'un izdiham ve güzide yerinde Al-i Osman hazine-i azimi bir bezzazistandır ki guya Kal'a-i Kahkaha'dır. Cemi erbab-ı seferin, vüzera ve ayanının malları buradadır ki zemininde nice yüz demir kapılı mahzenleri vardır. Sene 857 (1453) tarihinde Ebülfeth Sultan Mehmed Gaazi'nin binasıdır ki şeddadi binadır. Canib-i erbaası taşrasında keçeciler, sahaflar, takyeciler, bostancılar, sırmacılar, kuyumcular ile muhattır.

Her kuşesinde kal'a kapıları gibi metin, kavi demir kapıları vardır. Sahaflar kapısı şimale, Takyeciler kapısı garba, Gazazlar kapısı cenuba, Kuyumcular kapısı şarka bakar. Bu kapı üzere kanatlarını açmış mehib bir kuş sureti vardır; bu sureti kapıya nakşetmekten meram kesb-ü kar dedikleri bir hava olup tayaran ider vahşi bir kuştur; eğer bu kuşu bir nezaket ile sayd edebilir isen bu bezzazistanda kar edebilirsin nasihatını ifham etmektedir. Amma hakkaa ki acib remzü vasiyettir. Bu bedesten içre kagir payeler üzre bir adet rasas-ı nilgun ile mestur kubbe-i azime vardır ki canib-i erbaasında demir kapılı pencereler vardır. Kubbe etrafında ademler gezüb demir kapakları kapayacak tabakaları vardır.

Bedestende 600 dükkân vardır. Kat kat cümle 2000 dolaptır. Her dolap sahibi feragat edip satmak dilerse beşer bin kuruşa satılır. Sabahtan kuşluk vaktine kadar işleyen bir kar-hane-i azimdir ki içinde cümle zikıymet eşya bulunur. Bunda biner, ikişer biner gemiye malik bezirganlar vardır.

Eski bedesten bekçileri 70 kişidir. Nazırları padişahın hazinedar başısıdır. Bunlar kefilli Müslüman ademlerdir ki her gece Bezzazistan içindeki kandilleri yakarlar.

Pirleri Akir Hindi'dir. Bekçiler öyle mutemed ademlerdir ki bütün dolaplar açık kalup nice Mısır hazinesi mücevherat, murassaat meydanda yattığı halde asla el atmazlar."

"Hamallar 300 kişidir. Pirleri Peygam Ali'dir, Selmanlı'dır. Tebriz'dedir. Bunlar bedesten haricinde hizmet ederler, bedestenin dört zincirli kapısından içeri girmezler, ancak dışarıdaki esnafa hizmet ederler.

HAMALLAR VE DELLALLAR

"Hamallar 300 kişidir. Pirleri Peygam Ali'dir, Selmanlı'dır. Tebriz'dedir. Bunlar bedesten haricinde hizmet ederler, bedestenin dört zincirli kapısından içeri girmezler, ancak dışarıdaki esnafa hizmet ederler.
Her gece esnafların sandık ve meta'larını taşıyıp bedestenin taşra mahzenlerine harik korkusundan istif ederler, dış dükkânlar boş kalır. Zira her dükkân sahipleri uzak yerlerde olur. Ordu, esnaf alayında bu hamallar dahi arkalarında yaslama semerleri ve ellerinde ipleri ve bellerinde kılıçları ile geçerler.
Dellalların piri Ebunnida'dır. Bunlar da eli beratlı, gedik sahibi muhteşem mutemed ademlerdir ki bedesten içinde hizmet ederler, taşra çıkmazlar. Cümlesi alayda cevahir raht, kılıç, gaddare, kürk, gayri zikıymet esvaplar omuzlarında ubur ederler."

Evliya Çelebi'nin bedesten esnafını büyük servet sahipleri göstermesine ve bedesten dellalları için de mutemed Müslüman adamlar demesine rağmen, XVI. asırda Divan-ı Hümayun'dan bedestenliler hakkında çıkmış bir ferman bedesten esnafı ile dellallarının hilelerinden acı acı bahsetmektedir; fermanın bugünkü yazı dilimize geçirilmiş sureti şudur:
"İstanbul kadısına ve Ayasofya mütevellisine hüküm ki bedesten Ayasofya'ya bağlıdır.

Bedestende satılmak için dellala verilen şeyleri bedesten esnafından Müslüman ve kafir birkaç kişi ittifak idüb satılacak şeyleri miktar akçaya çıkardıklarından sonra artık arttırmayıp dellal da bu adamların havasına uyub ziyade eylemez deyüb malın sahibi de (paraya ihtiyacı olub) malını zaruri verdikte bu sefer bu adamlar o malı ortalarında müzayede idüb satarlar, asıl sahibine verilen paradan aldıkları sekizde bir kardan nice akça ziyadeye çıkarub sonra başkasına satıp karı aralarında taksim ederlermiş.
Bedestenliden biri dellal elinde beş yüz akçaya aldığı şeyi yine dellalla verüb beş yüz elliye satılırmış (malın asıl sahibine hakkı olan elli akçalık fark bu suretle bedestenli elinde kalırmış). Bu iş müftüden istifha olundu. Müftü tamamen haramdır, cümlesi cezalandırılıp mütevelli bu makuule dükkânlarını alıp muamelatı doğru kimselere vermek lazımdır, bu makuulelerin hilelerini bilüb de men etmeyen kahyaları da hayırsızdır diye fetva verdi.
Buyurdum ki bu fermanım vardıkta bu hususta dikkatli olun. Evvelki bedesten kethudalarına ve bezirganlarına fetvay-ı şerifi anlatın, muhkem tenbih eyleyin ki bundan böyle gerek gayri kimseler böyle hile ve hud'a etmeyeceklerdir. Şer'i şerife muhalif kimseye iş yaptırmayın. Tenbihten sonra kim ki hile ve hud'a yaparsa, dükkân sahibi ise elinden dükkânını alıp, şer'an da cezasını verin, küreğe konulsun. Bu fermanı sicille kaydedin, daima hükmü ile amal olunsun. Fi 15 Ramazan 981 (8 Ocak 1574)"

Orhan esnaf alayında bu hamallar daha evvellerinde yaslama sepetleri ve ellerinde ipleri ve bellerinde bıçakları ile geçerler

On sekizinci asır sonlarında hiciv üstadlarından Sürurî, iç bedestendeki dükkânları "dolap" ve kendilerine "Hoca, Hacegi" denilen bedesten esnafını şöyle hicvediyor:

Ey hacegi seninle bedestende müşteri
Alışveriş ederdi her işin dolap iken!..

Büyük eski bedesten ve dolayısiyle İstanbul bedestenlerinin ahvali hakkında M. Z. Pakalın "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri" adındaki eserinin bedesten maddesinde şunları yazıyor:
"Eski ve yeni bedestenleri, Büyük kapalı çarşının diğer kısımlarından ayıran iki hususiyet vardır:
1- Bedestenlerin sabahları geç açılıp akşamları da ikindi ile beraber kapatılması.
2- Bedesten tüccarlarına "Hacegi" adı verilmesi:
Guya bedesten tanzim edildikten sonra dükkân dolaplar bir müddet ders hocalarına, harçlıklarını temin maksadı ile tahsis edilmiş bedesten esnaf-tüccarlarına bundan dolayı Hacegi adı verilmiş. Hocalar derslerini okuttuktan sonra öğleye bir iki saat kala bedestene gelir, burada zamanlarının çoğunu ders bakmakla geçirirlermiş. Dolapların üstüne merdivenle çıkmak zaruretini doğuracak dereceye gelen aşkın dolapları da kitap koymak için onlar icat eylemişler.
Halbuki bedestenlerin açılması, buradaki iş sahiplerinin çarşının en refahlı ve en zengin tüccarlarından olması, alelade esnaf gibi sabah karanlığında dükkân açmaya mecburiyet duymamalarındandır. Erken kapama keyfiyeti de, hem bu halin, hem de bedestenin, çarşının diğer kısımlarından daha kapanık ve loş olmasının neticesidir. Bundan başka bedestenlerde alınıp satılan malların cins ve mahiyeti hususi bir muhafazayı istilzam ettirdiği için, dükkânların erkence kapatılarak bedestendeki yabancıların gün kararmadan dışarıya çıkarılması da ayrıca bir emniyet tedbiri idi.

Esnaf, münadi ve muhafızlar sabahları tahminen kaba kuşluk denilen bir zamanda gelirler, bekçilerin ve müstakil hizmetleri olanların girip çıkması için büyük Kapalıçarşı'nın açıldığı esnada da İnciciler kapısının arkasından tak tak vurarak "Buyurun duaya!.." diye bağırırlar, esnaf ve ahali içeriye girdikten sonra ortaya muhafızlık dolabının önüne sıralanırlardı.

Medreselerin tedris usulleri ile medrese hocalarının terfi ve terakki yolları kanun ve nizamlarla tayin edilmiş olup müderrislerin çarşılarda ticaret ile de meşgul olabileceklerine dair o kanun ve nizamlarda hiçbir işaret yoktur.

Bedestenin iyi bir halde muhafazasını te'min ve müzayedelerde ve dellallık yapmak için de 18 kişilik bir bölükbaşılık teşkil edilmiştir. Biri Nanpareci, diğeri Küçük Ağa adını taşıyan iki zabit bunlara nezaret etmek üzere tayin olunmuştu. Bu 12 bölükbaşı birbirlerine karşı kefildi ve münhal olunca yine kendi intihap ve kefaletleri ile yenisi alınmak üzere her bölükbaşıya ayrı ayrı fermanlar verilmişti. Daha sonra 12 seyyar münadi ilave olundu. Ayrıca Pasban adı verilen bekçiler vardı.

Esnaf, münadi ve muhafızlar sabahları tahminen kaba kuşluk denilen bir zamanda gelirler, bekçilerin ve müstakil hizmetleri olanların girip çıkması için büyük Kapalıçarşı'nın açıldığı esnada da İnciciler kapısının arkasından tak tak vurarak "Buyurun duaya!.." diye bağırırlar, esnaf ve ahali içeriye girdikten sonra ortaya muhafızlık dolabının önüne sıralanırlardı. Bekçibaşından kıdem itibariyle bir sonra gelen ve adına Duacı denilen bölükbaşı tarafından padişahın ve askerin selametine, gelmiş geçmiş bedestenlilerin ruhlarına rahmet niyaz edilir ve bir de Selatentüncina okunur, akabinde de dellallara hitaben - tavcılık yapılmayacak, mal kapatılmayacak, kefilsiz mal alınıp satılmayacak!-

tenbihatdan sonra mezada başlanırdı. 10.000 kuruştan fazla değerde bulunan mallar yalnız perşembe günleri müzayede olunurdu. Bunların dellallarına Huzur Münadisi adı verilirdi. Öğle zamanına kadar eşya müzayede edilir, mal sahipleri beklemeyip gitmiş ise öğle namazından sonra son pey üzerinden mal sahibinin muvafakatı alınıp, mal satılırdı.

Akşam olup herkes gittikten sonra üç kapı kapanır, yalnız İnciciler kapısı çarşının tamamen boşalmasına kadar yarım açık bir vaziyette kapıda bekçi beklemek suretiyle durur ve burada büyük dolapların altlarına, kuyumcuların akşam muhafaza için bırakıp sabahleyin tekrar aldıkları sandıklara konulurdu. Ondan sonra o kapı da kapanır, içerde kalan nöbetçi bölükbaşı ile bir de yamağı tarafından, ellerinde kalın bir sopa ve bir de tabanca olduğu halde bedestenin içi güzelce arandıktan ve kimsenin kalmadığına kanaat edildikten sonra gidip otururlardı. Bundan sonra da el tetikte, kulak tıkırtıda sabaha kadar beklerlerdi.

Bankalar yokken, bütün İstanbul halkı (içlerinde kıymetli eşyaları, mücevherleri, parası bulunan) ağzı mühürlü sandıklarını, sonraları kasalarını bedestene koyar ve mukabilinde bir makbuz alır giderdi. Sahibi geldiği zaman bir bölükbaşının nezareti altında sandığın konulduğu mahzene gidilir, bölükbaşı kenarda durarak emanet sahibi sandığından alacağını alır, koyacağını koyar, tekrar kilitleyip, mühürleyip mührünü bölükbaşıya gösterirdi. Eşya muhafazası ve dellaliye ücretinin yüzde yirmisi bekçibaşı denilen sermuhafıza ait olup bakıyyesi diğer 11 bölükbaşı arasında mütesaviyen taksim olunurdu."

Büyük eseri sadece maddeler tesbit edilip sıralanmış olsaydı bile müstesna bir kıymet ifade edecek olan M.Z. Pakalın yukarıdaki malumata kaynak göstermiyor. Geniş kısmı Nureddin Rüşdü Büngül'ün eski eserler ansiklopedisinden hemen harfiyen alınmıştır. Nihayet merhumun adı ancak şu son paragrafta zikredilmektedir:

"Zamanımızda eski eserler hakkındaki bilgisi ile tanınmış olan Nureddin Rüşdü Büngül, Eski Eserler Ansiklopedisi adındaki eserinin bedesten maddesinde dikkate değer şeyler söylüyor. Hocalardan ibaret olan ilk teşkilat bir müddet devam ederek hocalar arpalıklara kavuşmak suretiyle peyderpey esnaflığı terketmişler ve bunların yerine top ve çenber sakallı, ağabani sarıklı, kürklü, kerkareli, kerli ferli adamlar kaim olduğu gibi bunlar tarafından "Bedesten-i Atıyk ve cevanib-i erbaası Esnaf Loncası" adı ile bir lonca teşkil eylemişlerdi.

Hicri X. (miladi XII.) asra doğru bütün büyük kefaletler burada yapılır ve hükümetçe muteber tüccar burada bulunurdu. Loncanın orta sandığı da vardı. Bu sandıkta esnaftan muhtaç olanların cenazesine, tellalların hastalığına ve birçok hayırlı işlere paralar dağıtılırdı. Bedestenliler çok açıkgöz ve tecrübeli olduklarından vükela ve vüzera gibi büyük devlet adamlarını ve memleketin zenginlerini bedestene almışlar, her gün öğle üzeri bunlar gelir, samur kürkler, lahur şallar, mertebani tabakalar, mineli enfiye kutuları, yakutlar, zümrütler alırlardı."

Fatih Sultan Mehmet, Bizans'ın yerinde bir "Türk İstanbul"un doğması için şehrin içine camiler, hamamlar, hanlar, dükkânlar ve evlerle birlikte bir de "Bedesten" yapılmasını irade buyurmuştu.

Kapalıçarşı Dergisi'ni çıkarırken aldığım bir haber üzerine Sayın Taha Toros'u ziyaret edip kendisini tanıma şansı elde ettim. Tarihte saklı kalmış birçok belge ve bilginin gizli hazinesi olan Taha Bey dergileri incelediğini ve elinde Kapalıçarşı ile ilgili bulunan dokümanları benimle paylaşmak istediğini söylemişti. Başka hiçbir yerde rastlamadığım bu bilgilerin bir kısmını Kapalıçarşı dergisinin bazı sayılarında yayınlamıştım. Ancak elimde kalanların benimle birlikte kaybolmaması için bu kitaba koyma gereği duydum. Bu belgeler daha önce makaleler halinde yayınlanmakla birlikte birçoğunun yazarı, yayınlandığı yer ve hatta tarihi belli değildir. Ancak önemi itibarı ile zaten çok az bilgiye ulaşılabilen Çarşı için bunları olduğu gibi aktarmanın en doğrusu olduğuna inanıyorum.

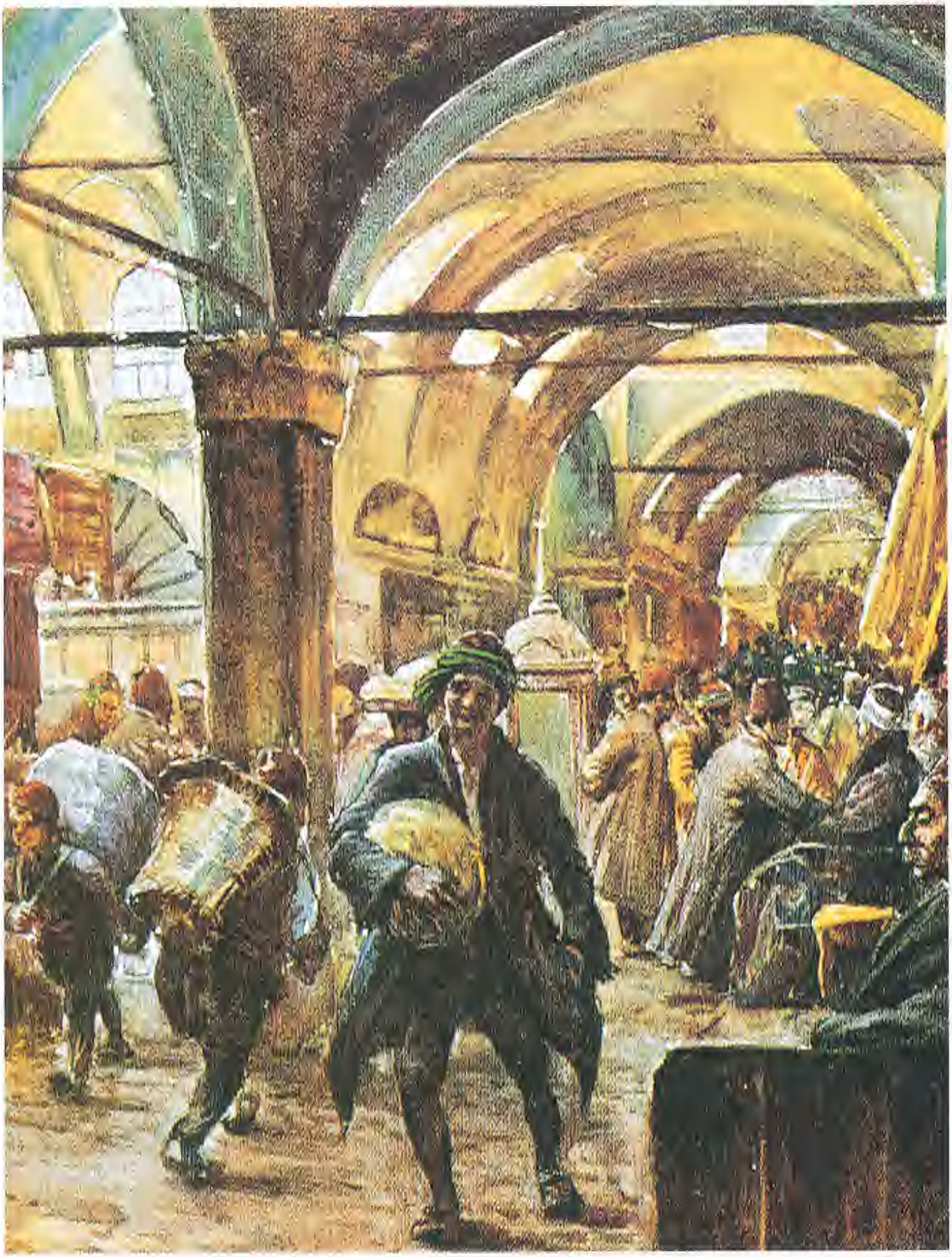
Bu dökümanlarda Çarşının sokakları ve bu sokaklardaki meslekler hakkında bilgi verilirken tarih içerisinde olan felaketlerden ve bunların sonuçlarından da bahsedilmektedir.

OL ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ..

İstanbul'un, bu güzel şehrin emsalsiz güzelliğine ayrı bir güzellik katan narin minareli ve muhteşem kubbeli camilerinden sonra en ünlü yeri, yabancıların "La Grande Bazaar" adıyla andıkları bizim tarihi KAPALIÇARŞI'mızdır. Dünyanın bir ucundan kalkıp İstanbul'a gelen bir turist, Topkapı Sarayı, Ayasofya, Sultanahmet ve Süleymaniye Camii'nden sonra mutlaka ve mutlaka burayı görmek ister. KAPALIÇARŞI'mız, onun bilmediği ve merak ettiği bir alemin sembolü olmuştur adeta. KAPALIÇARŞI'nın tarihi, Fatih Sultan Mehmet devrine dayanır. Bizans'ı yıkmakla dünya tarihinde yeni bir çağ açan büyük fethin ünlü kumandanı Fatih Sultan Mehmet, Bizans'ın yerinde bir "Türk İstanbul"un doğması için şehrin içine camiler, hamamlar, hanlar, dükkânlar ve evlerle birlikte bir de "Bedesten" yapılmasını irade buyurmuştu. Üstü kapalı olarak inşa edilen çarşılara "Bedesten" adı verilirdi. Ve Fatih Sultan Mehmet Han'ın emri üzerine biri Galata'da, diğer ikisi İstanbul yakasında olmak üzere üç bedesten inşa olunmuştu en kısa zamanda. Eski Saray yakınına yapılan bedesten, sonraları "İç Bedesten" veya kıymetli eşya satan dükkânların ekseriyeti teşkil etmesinden ötürü "Cevahir Bedesteni" adıyla anılmaya başlamıştı. Bunun az ilerisinde, "Sandal" adı verilen bir yolu pamuk ve bir yolu ipekle dokunan kumaşların satıldığı bir başka bedesten daha yapılmıştı ki, burası da satılan kumaşın adıyla "Sandal Bedesteni" diye anılıyordu.

28 x 36 metre ebadında bulunan eski bedesten, dört duvar ile sekiz fil ayağı üzerine oturtulmuştu. Üst kısmı ise on beş kubbe ile örtülü bulunuyordu. Burada 28 mahzen ve "Dolap" adı verilen dükkânların altında da "Sandık" adı verilen depolar vardı. Bunlardan ayrı olarak da tam 100 sandık bulunmaktaydı. Bu "Sandık"lar devrin zenginleri ve tacirleri tarafından kiralanır ve mücevherler ile kıymetli eşyaları buralarda saklanırdı.

Bedestende İstanbul'un en büyük dükkânları, koca İmparatorluğun en kıymetli mücevher, altın eşya ve silahları ile kumaş, halı ve kürklerini satarlardı. Buranın esnafı da şehrin en zengin ve en muteber esnafıydı. İstanbul'un en büyük zenginliğini sinesinde barındıran bu Bedesten, özel bir bekçi teşkilatı tarafından korunurdu. Evliya Çelebi ünlü seyahatnamesinde "... Bu bekçiler

Bu Çarşı'nın iç ve dış kapıları da Fatih zamanında yapılmıştı. Çarşı'nın dört cephesine açılan iç kapıların bilinen en eski isimleri "Sahaflar Kapısı", "Takkeciler Kapısı", "Zenneciler Kapısı" ve "Kuyumcular Kapısı"dır

öylesine mutemed adamlardır ki, bedestende olan dolaplar açık kalıp nice Mısır hazinesi, hesabını ancak Bari bilir mücevherat, murasaat meydanda yattığı halde asla el sürmezler..." diye bahseder bu bekçi teşkilatından.

Bugün KAPALIÇARŞI adıyla andığımız Bedesten, on sekizinci yüzyılın başlarında esaslı bir tamir görmüştü. Dört seneye yakın bir süre devam eden bu tamir sırasında Çarşı'nın iç aydınlığını sağlamak üzere kubbelerde de ıslahat yapıldığı bilinmektedir.

Bu Çarşı'nın iç ve dış kapıları da Fatih zamanında yapılmıştı. Çarşı'nın dört cephesine açılan iç kapıların bilinen en eski isimleri "Sahaflar Kapısı", "Takkeciler Kapısı", "Zenneciler Kapısı" ve "Kuyumcular Kapısı"dır.

On sekizinci yüzyılda yapılan esaslı restorasyondan sonra bu kapıların isimleri de bedestendeki dükkânlara göre değişmişti. Bunlardan mücevheratçı dükkânlarının bulunduğu yere açılanı "Kuyumcular Kapısı", hazır elbise satılan dükkânların bulunduğu kısma açılan kapı "Oturukçular Kapısı", kitapçıların bulunduğu yere açılanı "Sahaflar Kapısı", giyim eşyası satılan dükkânların bulunduğu yerdeki kapı da "Dolancılar Kapısı" adlarını almıştı. Zamanla yeni yeni küçük iç kapılar ihdas olunmuş ve bu kapı isimlerinde de artmalar görülmüştü.

KAPALIÇARŞI'NIN SOKAKLARI

1894 yılında İstanbul'u feci şekilde vuran deprem sırasında ağır hasara uğramış ve bunun sonucu olarak tekrar esaslı bir restorasyon ihtiyaç göstermişti. Bu tamirat sırasında Çarşı'nın bazı kısımları kaldırılmak suretiyle küçültülmüştü. Bu cümleden olarak Çadırcılar ve Kürkçüler kapıları kaldırılmış, evvelce iç kapılar halinde bulunan Dua ve Bat Pazarları ile Yorgancılar ve Koltukçular

kapıları da dış kapılar haline getirilmişti. Bu arada önceleri Çarşı'nın içinde bulunan Sarnıçlı Han, Paçavracı Han dışarıda kaldığı gibi Yolgeçen Hanı'nın kapısı da dışarı açılmıştı. Eski devirlerin "İç Bedesten"inde çeşitli sokaklar ve bu sokakların çeşitli bölümleri buralarda sıralanan esnafa göre adlandırılmıştı.

SAHAFLAR: Bugünkü Çarşı'nın Kuyumcular tarafındaki kapısından girildikten sonra sağ taraftaki kapıya doğru giden yolun üzerinde idi. İstanbul'un tüm kitapçıları burada sıralanmıştı. En değerli elyazması eserleri de burada bulmak mümkündü.

ÖRÜCÜLER: Mercan yokuşuna açılan kapının ağzındaki kısımda, yırtılmış kumaşları, şalları, her türlü kadın ve erkek elbiselerinin sakatlanmış yerlerini, ekini belli etmeden tamir eden örücü esnafı yer aldığından bu isimle anılırdı burası. Bugün dahi burası "Örücüler Kapısı" adıyla anılır.

İĞCİLER: Örücüler kısmının altındaki sokakta, iplik ve yün bükmek için yapılan iğ ve tığları imal eden esnafın dükkânları yer alırdı. Bu yüzden Çarşı'nın bu bölümü "İğciler" diye anılırdı.

KALPAKÇILAR: Bugün dahi aynı adla anılmaktadır. Burada, siyah samur veya kuzu derisinden kalpak yapan imalatçılar bulunurdu.

KÜRKÇÜLER: Kalpakçılar çarşısının hemen yanında idi. İstanbul'un tüm kürkçüleri burada toplanmıştı. Padişahlara kürk yapanlar dahi burada bulunurdu. Naffe, Vaşak, Cılgava, Sansar, Tavşan, Satı Samur, Zerdüva, Feyyum adlarını taşıyan en makbul kürkler burada bulunduğu gibi binlerce ördeğin başından yolunan tüylerden yapılma "Ördekbaşı" kürkler de burada imal olunurdu.

İç Bedesten'in kuyumcular kapısından girilip doğruca gidildiği zaman "Zenneciler" adı verilen bölüme gelinirdi. Bu çarşıda giyim, kuşam ve döşemeye ait her türlü eşya bulunurdu.

Mücevher işleyen, altın kakma, gümüş evani (kapkaçak), yapan sanatkarlarla sarraflar bu çarşıda sıralanırdı

YAĞLIKÇILAR: Çarşı'nın bir bölümünde toplanmışlardı. Hazır iç çamaşırları; don, gömlek ve çevreler toplu olarak "Yağlık" adıyla anılırdı. Burada, ayrıca Bursa'nın hamam takımları, kira ile verilen gelinlikler, Trabzon'da dokunan gömleklik bezler, Kastamonu'da dokunan keten gömleklikler, ipek kenarlı Şile bezleri de satılırdı.

KAYTANCILAR: Yağlıkçıların hemen yanında idi. Fermeneci'lerin işledikleri ipek ve sırma kaytanlar ile esvapların kol ve yakalarına dikilen düğmeler buradaki dükkânlarda imal olunurdu.

FERMENECİLER: İpek ve sırma kaytanlarla işlenen bir süs olan fermeneler de bu çarşıda "Kaytancılar"ın hemen yanındaki bir bölümde idi.

ZENNECİLER: İç Bedesten'in kuyumcular kapısından girilip doğruca gidildiği zaman "Zenneciler" adı verilen bölüme gelinirdi. Bu çarşıda giyim, kuşam ve döşemeye ait her türlü eşya bulunurdu. En kıymetli yatak takımları, sırmalı yastıklar, Kayseri, Buhara ve Acem halıları ile en pahalı Hind kumaşları ile Lahur şalları yine burada satılırdı.

KUYUMCULAR: Mücevher işleyen, altın kakma, gümüş evani (kapkaçak), yapan sanatkarlarla sarraflar bu çarşıda sıralanırdı. Bugün dahi aynı isim altındaki bölümde aynı işle meşgul esnaf KAPALIÇARŞI'da pek önemli bir yer işgal etmektedir.

SORGUÇÇULAR: Kalpakçılar'ın hemen sağında idi. Buradaki Sorguççu Hanı'nın odalarında dünyanın en güzel kuşlarının en nadide tüyleri toplanır, bunlardan padişah, şehzade ve sultan sorguçları imal eden esnaf faaliyet gösterirdi.

***

On sekizinci yüzyılda yapılan bir sayımda bu çarşının çatısı altında 4399 dükkân, 2195 oda, bir hamam, 479 dolap, bir cami, 19 çeşme, 8 kuyu, 24 han ile iki lokanta ve bir mektebin bulunduğu anlaşılmıştı. Bugün dahi KAPALIÇARŞI, küçük bir şehri andırmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Avrupa kumaşlarının memleketimizde büyük bir revaç bularak geniş ölçüde ithali, yerli el dokuması kumaşların ticaretini sekteye uğratmış, bunun neticesi olarak "Sandal" adı verilen kumaşlar da bunları satan dükkânlar da birer ikişer tarihe karışmıştı. Bu durum karşısında "Sandal Bedesteni"nde yalnız halı ve antika eşya satan esnaf kalmıştı. 1914 yılında İstanbul Belediyesi tarafından satın alınan "Sandal Bedesteni" umumi bir mezad yeri haline getirilmişti.

İstanbul'un beş asırlık sosyal yaşantısında pek önemli bir rolü bulunan ve İstanbul tarihinin en renkli köşelerinden birini teşkil eden KAPALIÇARŞI 9 Eylül 1943 günü bir yangın afeti geçirmiş, Yarımtaş Hanı ile birlikte Yeşiltulumba, Mütevelli, Sarıhasan sokakları yanmıştı. Mobilyacıların bulunduğu kısımdan çıkan bu yangında 202 dükkânın yandığı tespit edilmişti. 26 Kasım 1954 gecesi çıkan ve İstanbul'un sayılı yangınları arasında yer alan büyük yangın ise koca çarşıyı kül etmiş, sadece beş asırlık duvarları ile kubbesi ayakta kalabilmişti. Bu yangın sırasında 1364 dükkânın kül olduğu tespit edildi. 1957 yılında çıkan bir yangın neticesinde de Sandal Bedesteni'nde 7 dükkân yanmıştı...

Avrupalıların Türkiye'de alışverişin ne kadar kolaylık ve sadelik üzere başarıldığına akıl erdirmeleri imkan haricindedir.

Taha Toros'un arşivinden elde ettiğim belgelerden, yayınlandığı yer, tarih ve yazarına ulaşamadığım bu yazının olduğu gazete kesiğinin arkasında bulunan reklamlardan 1954'ün sonlarına ait olduğunu anlayabildim. Ancak bilinmelidir ki burada verilen bilgilerin kaynağı belli olmadığı gibi bu bilgilerin doğruluğu da kesin değildir. Sadece bunların da yazılıp yayınlandığı ve ihtiyaç halinde araştırılması gerektiği düşüncesiyle aktarıyorum:

"Skarlato Bizantiu'nun 1851'de yayınlamış olan Konstantinupolis adındaki eserinin birinci cildinin 511'inci ve müteakip sahifelerinde: Büyük Çarşı, İstanbul'un ikinci ve üçüncü tepelerinin birer kısmı üstüne bina olunmuştur."

"Tournefor diyor ki 1698'de esaslı tamir gören Çarşı eskisinden daha aydınlık olmuştur."

"Bedesten ve yahut daha acemce bezazistan denilen kısmına Bizans müverrihi Dukas, Vestiopratriya adını vermektedir.
Sandal Bedesteni'ne Saray Nazırı Kodinos Porfiropoliyon diyor ki Cevahir Bedesteni'dir ve İmparatorluğun altın evanı imalathaneleri ve darphanesi burada iken 785 yılında yıldırım düşerek yakmıştır.

Müverrih Kodinos, Bizanslıların mücevherlerle işlenmiş silahları ve başka kıymetli eşyaları burada satılmakta idi diyor ve eski Bizans Vakanevisi Teofanonun tarihinde Arap halifesinin elçisi Amir'in konağı da bu civarda bulunmakta olduğunu beyan eder."

"P.Gyllius bedesten yanmazdan evvel 1546 yılında, burada tuğlalarla yapılmış daireleri tutan 45 mermer sütun ile süslenmiş bir su taksim merkezi gördüğünden bahseder ki (Bizans'ın Nihfeon denilen ve İmparator Valans devrinde Şehremini Klearhos tarafından yapılmış Şehremaneti binasının bu olması muhtemeldi) diyor."

"E.Mamboury'nin İstanbul rehber seyahatinin 330'uncu sahifesinde:
'Büyük Çarşı, herhalde İstanbul'un en ziyade görmeye değer yerlerinden biridir. Kubbelerle örtülü adeta kapalı bir şehirdir ki kapıları bekçileri ve temiz ve iyi bakılan yolları her türlü eşya ve mamulatın toplu olduğu küçük dükkânlar arasına girmiş dar sokakları, sütunlarla süslenmiş yol ağızları, karanlık geçitleri vardır.'
'Bazı dükkânlarda ustaca yerleştirilmiş ve toza bürünmüş olan eşya kelepir peşinde dolaşan antika meraklılarını imrendirir. Diğer bazılarında da halı, mobilya, ayakkabı ve kumaşlar yığılmış ve etrafına da dükkâncıların yüksek sesle bağırışlarına sessizce toplanan her sınıftan bir halk kalabalığı görülür.
Bedesten (1461=865) de Fatih Mehmet zamanında ahşap olmak üzere yapılmış, Büyük Çarşı da Kanuni Süleyman devrinde keza ahşaptan olmak üzere vücuda getirilmişti. Her ikisi de (1651=1060) Avcı Mehmet zamanında harap oldular ve ondan sonraki zamanlarda kâgir olarak tekrar inşa edildiler. Fakat büyük bir kısmı 1894, 10 Temmuz tarihindeki zelzelede yıkıldığından 1898'de tekrar bina olundu.
Bugünkü Avrupa müzelerinin medar-ı serveti olan sanat eserlerinin pek çoğu Büyük Çarşı'dan çıkmıştır' demektedir.
İstanbul Çarşıy-ı Kebir büyük şehrin ucu bucağı bitmeyen bu koca binası geceleri kapalı gündüzleri açık bulunmaktadır. Bilhassa cuma günleri namaz vakti, esnaflar dükkânlarını, sanatkarlar atölyelerini kapamaksızın, olduğu gibi açık bırakıp camiye giderler.
Burası ki açık dükkânlar ve atölyelerle doludur acaba onları kim muhafaza eder? Ne için bu müesseselerin sahipleri onları yalnız gündüz değil hatta geceleri bile açık bırakır ve nasıl tekrar geldikleri vakit her şeyi kimse el sürmemiş olarak yerli yerinde bulur
Elli Anadolulu, kuvvetli bekçi ellerinde yalnız birer sopa bulundurarak ve -bu sopaları, kendileri vazife ifa ettiklerini anlatmak üzere yerlere kakarak- Çarşı'yı gezip bekleyerek korurlar.
Bu bekçilerde Türklerin iffet ve Allah korkusu ve iman mevcut olduğundan Çarşı'da hiçbir hırsızlık vak'ası olmaz. Hüsnü niyetin yalnız, şimdiye kadar ahlaksızlığa uğramayan Türklerde bulunduğu iddia olunur ise bunda mübalağa yoktur.
Avrupalılar, Türkiye'de alışverişin ne kadar kolaylık ve sadelik üzere başarıldığına akıl erdirmeleri imkan haricindedir,' diyor."

"Bizans neslinden geldiği soyadından anlaşılan Skarlato sözü geçen eski kitabında Büyük Çarşımızın esnafını ve memleketimizin tüccarını bir hayli övmüş bulunuyor. Daha evvel Evliya Çelebi seyahatnamede Çarşı esnafından uzun uzadıya bahsetmiş iken her nasılsa bunlardan yalnız bir sınıfı (cilt 1, sahife 616) "esnaf-ı hilekar Bit Pazarı" diye anmakta idi."

1894 depreminden önce Kapalıçarşı'nın genel görünüşü

Kapalıçarşı hakkında yayınlanan eserler bir elin parmakları kadar azdır. Bunların da içerdiği bilgiler birbirinin tekrarı gibidir. Ancak elimize geçen iki kitapçık Sayın Çelik Gülersoy'un Kapalıçarşı Romanı adlı eserinden sonra dikkate alınması gereken öneme sahiptir. Az sayıda yayınlandığını düşündüğüm bu kitapçıklara bu kitapta yer vererek bunlara ulaşmak isteyenlere de bir kolaylık sağlamayı düşündüm. Bunlardan bir tanesi Orhan Erdenen'e ait olan 'İSTANBUL ÇARŞILARI VE KAPALIÇARŞI' adlı eseridir. Bir diğeri ise İstanbul için hayati önemde eserlere imza atmış olan ve ismi Sayın Çelik Gülersoy ile özdeşleşmiş bulunan 'TÜRKİYE TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU'na ait kitapçıktır. İlkinde Kapalıçarşının mimari yapısı daha çok işlenirken İstanbul'un diğer Çarşılarına da yer veriliyor. İkincisinde ise esnafın yapısı ve bağlı oldukları yapılanmalardan bahsediyor.

İSTANBUL ÇARŞILARI VE KAPALIÇARŞI

Çarşılar ister kapalı, ister açık şekillerde olsunlar binlerce yıldan beri içtimaî oluşun en hareketli ve renkli tarafını teşkil edegelmişlerdir.
Sosyal ve ekonomik hayatın sahneleri bu çarşılardır, bazıları cıvıl cıvıl kaynaşan, bazıları az fakat özlü müşteriyi bekliyen tezgâhlar.
Bu raflara memleket mahsulleri, kimi sanayi mamuller; kimi el işleri halinde ilk bakışta kaynakları anlaşılamayan yerlerden gelerek dizilirler.
Nice sanatkârlar eserlerini bu emtialar arasında vermiş, nice sanatkârlar vitrinleri önünde sessiz bir lisanla birbirleriyle konuşmuşlardır.
Çarşılar toplum hayatına dinamizmi veren müesseseler olarak inşa edilmişlerdir. Eskilerin tecrübeyle gelen şehircilik anlayışlarında önemli bir yer işgal ederlerdi.
Türk-İslam İstanbul'da ev, çarşı, cami, medrese, mezarlık, kahve, han, hamam arasında şayan-ı hayret bir bağlantı vardı. Hepsi yaşanan hayatın içinde yan yana bulunurlardı.
İstanbul Kapalıçarşısı başlı başına bir âlemdi ki terliğinden kürküne, bileziğinden küpesine, perdesinden kanepesine, çantasından halısına, eski kılıcından gramofonuna kadar her şey burada satılır, alınırdı.
Vitrinlerde allı pullu mankenler, çocuklar için patikler, serin serin sokaklar...

Eski Romalılarda -aynı zamanda meydan alanında forum; Yunanlılarla Agora; Fransızlarla Marché-Bazar ismiyle kaydedilen çarşılar bazen "Pazar" şeklinde de görünürler. Bu pazarlar dünyanın hemen her şehrinde olduğu gibi İstanbul'da da günlük veya mevsimlik olarak kurulurlar.

İran ve Mezepotamya yapı tekniği ve mimarisini tanıyan ve Bizanslılarla yakından temasta bulunan Selçuk sanatı Osmanlı eserlerine bir geçiş temin etmiştir. Bu mimari Osmanlılarda teferruattan uzak olan sadelik ve mantık esasına dayanan hakiki şeklini bulmaya başlamış ve nihayet Koca Sinan'la bütün âlemin hayranlığını kazanan, sanatın şahikasına ulaşmıştır. Maalesef ananevi bir şekilde eski zamandan intikal eden çarşıların müstesna karekteri zamanımızda bozulmuş ahenk ve mimariden mahrum sıva ve camekândan ibaret bir tip vücuda gelmiştir. Kapalıçarşı'da kemer-tonoz esası baki kalmakla beraber, gelişigüzel tadilat ve tamirlerle çarşının iç ve dış mimari özellikleri bir hayli bozulmuştur.

Restorasyonlarda taş ve tuğla malzemeyle yapılan inşaat daha az sevimli manzara vermeye başlamış, hele bazı köşe tonozlarının yesari şekil almaları görünüşleri çirkinleştirmiştir.

İstanbul kendisine mahsus eski havasını yavaş yavaş kaybetmekle beraber hâlâ mimari eserleri bakımından dünyanın alaka çeken şehirlerinden biridir. Mimari yapılara bilhassa çarşıları da dahil ederek bu hükmü veriyoruz.

Çarşılar içinde şüphesiz Kapalıçarşı bilhassa önem taşımaktadır. İstanbul'da Osmanlı devrinde çarşı sitesi Beyazıd, Nuruosmaniye - Galata - Üsküdar üçgeni idi. Hanlar ve bedestenler ekseriya bu çarşıların içinde ve yanında bulunurlardı.
Sultan II. Mehmet İstanbul fethini müteakip medreseleri civarında Sultanpazarı adını alan 268 dükkân ve 32 hücre yaptırmış; 110 dükkânlık Saraçlar Çarşısını da şimdiki Fatih Belediye binası sahasında kurdurmuştu. Saraçlar Çarşısı

Çarşılar içinde şüphesiz Kapalıçarşı bilhassa önem taşımaktadır. İstanbul'da Osmanlı devrinde çarşı sitesi Beyazıd, Nuruosmaniye - Galata - Üsküdar üçgeni idi. Hanlar ve bedestenler ekseriya bu çarşıların içinde ve yanında bulunurlardı.

yakın zamana kadar oldukça mamur bir sanat yuvası halinde iken Fatih yangınında kısmen yandı, kalan kısımları daha sonra yıktırıldı. Mahmud Paşa'da 263 dükkân, XV. asrın sonuna doğru Saraçhanebaşı Mimar Ayas Mescidi civarında, Beylik dükkânlar adıyla 35 dükkân ve şehrin muhtelif yerlerinde Darphane, Kirişhane, Unkapanı Çarşısı, Tabakhane, Silahhane, Bakırcılar Çarşısı, Balık Pazarı, Odun Pazarı, Dikilitaş Çarşısı, Ayasofya Çarşısı gibi namlar altında dükkân ve çarşılar yaptırılmıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in Vakfiyelerinde o devrin çarşıları kaydedilmiştir.

KAPALIÇARŞI:

İstanbul'un üstü kapalı çarşılarının en büyüğü ve çarşı sitesinin merkez şehrin ikinci tepesi ile üçüncü tepesinin kuzeybatısını kaplayan Kapalıçarşı'dır. Kapalıçarşı'daki yapı sanatı şekliyle şehrin hayatı, Avrupa (Roma-Bizans) karekterinden Asya karakterine dönmeye başlar ve İstanbul bir Türk - İslam şehri hüvviyetine girer. Kapalıçarşı kurulduğu günden beri devamlı olarak değişikliğe uğramıştır. Bir asır evvel çarşının 61 sokağında iki bedestan; bir hamam, 12 hazine odası, 1 cami, 10 mescit, iki şadırvan, bir sebil, 16 çeşme, 1 türbe, 8 tulumbalı kuyu, 24 han, 1 mektep, 4399 dükkân, 2195 hücre vardı. Bugün bir cami, bir mescit, 21 han, iki besten, 7 çeşme, 1 kuyu, 1 sebil, 1 şadırvan, 3300 dükkân mevcuttur. 8 büyük, 10 küçük olmak üzere 18 kapısı vardır. Fatih zamanında 950 dükkân vardı. 1461 yılında Fatih tarafından Trabzon'u fethetmek üzere İstanbul'dan ordu ile hareket etmeden evvel şehir tüccarlarının intizam ve emniyetini sağlamak üzere kurulmuş; Kanuni Süleyman zamanında büyütülmüş, 1701 yılında bugünkü planı ile inşa edilmiştir. 65 sokak üzerinde üstü örtülü bir çarşı mahallesidir. Elektrik tesisatı yapılmadan önce büyük yağ kandilleriyle aydınlatılırdı. Fatih 1453'ten bir asır evvel, Kıbcakların Başbuğu Özbey Han'nın tertip ettiği büyük bir kervanla İstanbul'a gelerek 36 gün kalan Arap seyyahı İbni Battuta bu mevkide eski bir çarşıdan bahsetmektedir. Kapalıçarşı beş defa yanmış, 1546-1651 yangınları büyük olmuş, 1894 zelzelesi ile çarşının yarısından fazlasını mahveden bilhassa 1954 yangını yapı esaslarının asli geleneklerini bozmuştur. 1894 zelzelesinde harap olan Kalpakçılar, Örücüler, Kuyumcular civarı yeniden tamir olunmuştur. Bu tamirlerde bazı sokakların sütunları kaldırılmış, çarşı esaslı tadilata uğramış ve küçülmüştür. Çadırcılar, Kürkçüler kapıları kaldırılmış, evvelce iç kapılar halinde bulunan Dua ve Batpazarı, Yorgan ve Koltukçular kapıları da dış kapı haline getirilmiştir. Evvelce çarşının içinde bulunan Sarnıçlı Han, Paçavracı Hanı, Ali Paşa Cami-i Hanı dışarıda bırakılmıştır. Tamir kitabesi Nuruosmaniye Kapısı üzerindedir. 1894 zelzelesinden sonra çarşı çöküntüler olduğundan bir müddet kapalı kalmış, buradaki bir kısım esnaf Arpacılar Caddesi'yle, Mısır Çarşısı arkasına taşınarak oralarda çarşı siteleri, hanlar, teessüs etmiştir. Buralarda dükkân ve mağaza olarak daha müsait imkânlarla yeni piyasanın teşekkülü üzerine Kapalıçarşı tamire rağmen eski mevki'ine dönememiştir.

26. XI. 1954 tarihinde vukua gelen yangın o zamana kadar olanlarının en büyüğü olup Kalpakçılarbaşı, Bitpazarı, Yorgancılar, Yağlıkçılar, Sahaflar çarşısını içine alan geniş bir sahayı tahrip etmiş, tekrar inşa edilmiştir.

Kapıları saat 19'da çarşı bekçileri tarafından kapatılır. 50 kadar bekçi muhafaza için asırlarca öncesindeki usullere benzer şekilde sabaha kadar çarşı içinde dolaşırlar.

Kapalıçarşı'nın alanı 30.702 metrekaredir. Çarşı içinde kapıları açılmak suretiyle, çarşıya dahil sayılmaları gereken hanların yarısı çok, yarısı da kısmen haraptır. Çarşı etrafındaki Kürkçü, Çuhacı, Yolgeçen, Baltacı, Alipaşa, Pastırmacı, Zincirci, Sepetçi, Bodrum, Astarcı, Kebeci, Perdahcı hanları uzun uzun tetkike değer özelliktedirler. Vaktiyle bu çarşı içinde esirler satmaya mahsus üç yüz odalı bir han vardı ki ismine Esirhane denirdi. Bu han Kürkçüler tarafında idi.

"Kapalıçarşı'dan - arka kapağımızda T. Allom'un gravüründe görüldüğü gibi - atla geçilir fakat araba ile geçilmezdi.

Ancak Abdülaziz zamanında (XIX asır ilk yarısında) Beylerbeyi Sarayı'nda misafir edilen III. Napoleon'un eşi İmparatoriçe Eugénie'nin çarşıya arabasıyla girebilmesi için zincirler kaldırılmıştır.

Kapalıçarşı, postahanesi, lokantaları, bankaları, muhallebicileri, çeşmeleri, dükkânları, çayhaneleri, mescidi, bedestenleri, geniş alışveriş hareketiyle İstanbul içinde adeta ayrı bir şehir gibidir.
Ecnebilerin en fazla ilgisini çeken Cevahir Bedestanı'dır.

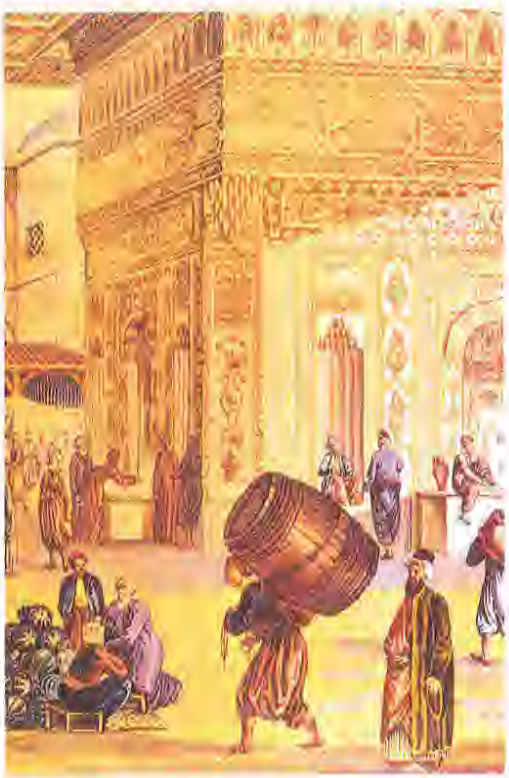
İstanbul'da ikisi Kapalıçarşı içinde, biri Galata'da, diğeri Üsküdar meydanında olmak üzere dört bedestan vardır.

1959 senesinde çok harap vaziyette olan Üsküdar Bedestanı meydan açılırken yıktırılmış, buna mukabil 1964 senesi sonunda aynı bedestenin imaret kısmı ve fodla fırını restore edilmeye başlanmıştır. Bilhassa görülmeye değer bir yapıdır.

Kapalıçarşı, postahanesi, lokantaları, bankaları, muhallebicileri, çeşmeleri, dükkânları, çayhaneleri, mescidi, bedestenleri, geniş alışveriş hareketiyle İstanbul içinde adeta ayrı bir şehir gibidir.

KAPALIÇARŞI İÇİNDEKİ İKİ BEDESTEN:

SANDAL BEDESTENİ (YENİ BEDESTEN) BEDESTEN-İ CEDİD:
Sandal Bedesteni kalın taş fil ayakları üzerine Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilmiştir. Bedestenin Fatih Vakfiyesinde kaydı şöyledir: "...Biri Bezazistandır ki dekakini Bezeziye tabir olunur. Darussaltanatı seniye de Merhum Mahmut Paşa İmareti kurbunda Çakırağa mescidi mahallesinde vakidir. 118 sandığı müştemildir. Tevabünden olup bunlara muttasıl olan Dekakın ile beraber Vakfı Şeriflerindendir. Hevalü Bezesten de vaki dükkânlarda Bezazlar Takkeciler ve terziler sakin olur. Bitpazarı dedikleri sukda vaki olan Dekakini Bezaziyeye tabidir. Mecmuu 849 dükkân..." Bedesten'in inşa edildiği yer eski binaların harabeleriyle dolu idi. Fatih tarafından inşa ettirilirken bedestenin bu harabelerin bazılarının üstüne oturtulmuş olduğu ihtimal dahilindedir. Kemerlerde kullanılan tuğlaların kalınlığı bunların Türk yapısı olduğuna şüphe bırakmaz. Payelerdeki taş kesmesi de her yerde rastlanan Türk işçiliğinin bariz birer örneğidir. Kubbe kasnakları düz satıhlı, sekiz köşelidir. Bizans eserlerinde böyle bir kasnağa tesadüf edilemez. Bizans tarihçilerinden Kritovulos da çarşı inşaatının Fatih tarafından yaptırıldığını teyit etmektedir. Bedestenin elli sene evvel kapatılmış dört kapısı vardır ki Şark, Garp, Şimal, Cenup kapıları isimlerini taşımaktadır. Şark Kapısı Nuruosmaniye'ye, Garp Kapısı Kapalıçarşı içindeki gümüşçüler ve kuyumculara, Şimal Kapısı Mahfazacılar Sokağı'na çıkar; Cenup Kapısı Kalpakçılarbaşı Caddesi'ne açılmasına rağmen bedesten belediye mezat daireleri olarak yeniden onarılırken maalesef hela ve kömürlük haline getirilmiştir.

Bedestenin iç kısmı bugünkü ihtiyaçlara göre ahşap bölmelerle ayrılmış, Mezat Salonu, Eşya Salonu, Mücevher Salonu, Halı Salonu ve Halk Bankası olarak kullanılmaktadır.

Bedestenin iç kısmı bugünkü ihtiyaçlara göre ahşap bölmelerle ayrılmış, Mezat Salonu, Eşya Salonu, Mücevher Salonu, Halı Salonu ve Halk Bankası olarak kullanılmaktadır. Bedesten bez satılan yer veya satanların yeri manasına gelen Bezzistan yahut Bezzazistan'dan bozularak dilimizde yer almış bir nevi kapalı çarşıdır.

Doğuda, bez satılmak üzere yapılan, sonraları antika ve değerli eşya alışverişine tahsis olunan, üzerleri kubbelerle örtülü, dört tarafı demir kapılı bedestenler taştan muhafazalı binalardı. Bedestenlerle çarşılarda sandaldan başka altın oluk, damgahane, kermesud, İstanbul salısı, peşni, belder, yemeni, çatma, çuha isimli kumaşlarla kelbela ismi verilen kuşaklar da satılırdı. Bunların kalitelerinin garantisi olarak imallerinde hükümetçe tescil edilmiş damgaları vardı. XIX. asrın ortası Tanzimat'tan itibaren Avrupa emtia ve manifatura eşyasının ithali eski kumaşları ve çarşıları söndürmüştür. Bedestenlerde kasa şeklindeki dolaplarda para ve kıymetli eşya, şimdiki bankalarda olduğu gibi kira karşılığı Haceği denilen mutemetler tarafından saklanırdı. İstanbul kadısı aynı zamanda bedestenlerin naibi idi. Loncalar, bölükbaşılar, duacılar, subaşılar, kadılar, tam bir itimat havası yaratmaya çalışırlardı. Bedesten'in muntazam ve emniyetli bir muhafaza teşkilatı vardı. On iki kişiden ibaret olan bu muhafızlara Bölükbaşı unvanı verilirdi. Bunların fermanları vardı. Birbirlerine kefil idiler.

Bedesten'in her sabah, her akşam, açılması ve kapanması Bölükbaşı'nın tanzim ettiği bir merasimle yapılırdı. Bedesten kapandıktan sonra nöbetle bir bölükbaşı ve yamakları sabaha kadar içeriyi beklerlerdi. Duacı efendi her sabah esnafı etrafına toplar, dua ettikten sonra, "Ey cemaati müslimin... Tavcılık ya-

pılmıyacak, kefilsiz mal satılmıyacak, mal kapatılmıyacak," diye tekrarlardı. Huzur münadisi denilen tellallar da mutemet insanlardan seçilirdi. Unutulan, düşürülen nice kıymetli mücevherler sahipleri aranarak teslim edilmişlerdir. En kıymetli satışlar Perşembe günleri yapılır, bu günlerde padişah dahi bulunurdu. Bilindiği gibi Perşembe günü tatil arifesi olduğu için bugünkü Cumartesi'ye tekabül ediyordu. O zamanlar Hacegi'lerden başkaları bedestenlere giremezdi. Bu kayıt daha sonraları kalkmıştır. Kullanılmış eşya, halı ve mücevher müzayedeleri ise Sandal Bedesteni'nde 1914 senesinden itibaren şehremini Cemil Topuzlu tarafından konulmuş bir usuldür. Bu müzayedelerden İstanbul Belediyesi Mezat Müdürlüğü ufak bir ücret almaktadır.

CEVAHİR BEDESTENİ - İÇ BEDESTEN - ESKİ BEDESTEN - BEDESTEN-İ ATİK

Bu bedesten antika eşya satıldığı için Cevahir Bedesteni, çarşının daha ortasında olduğu için İç Bedesten, Sandal Bedesteni'nden daha önce mevcut olduğu için Eski Bedesten isimleriyle anılmaktadır. Evliya Çelebi, Kapalıçarşı içindeki bedestenlerin Fatih zamanında yapıldığını yazmakta ise de Eski Bedesten'in ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bizans tarihleri Nika isyanında (VI. asır başı, Justinianus devri) Bizanslıların kıymetli eşya ve paralarını bedestende sakladıklarını ve bunların yandığını zikretmelerine, Fatih Vakfiyesinde Bizanslılardan alınan emlak arasında sayılmış bulunduğuna göre şimdiki İç Bedesten'in o zamandan kalma bazı duvarlar üzerine Türkler tarafından yeniden inşa olunduğuna hükmetmek icap eder. Sekiz kalın fil ayağı üzerinde tonozlu ve kubbelidir. Yüz ölçümü 45,3 x 29,5 metre olarak 1336 metrekaredir. Kubbe genişlikleri köşe dükkânlarında kutranı bölmeler, pencere tertibatları mahzen teşkilatı Edirne Bedesteni'nden örnek alınmıştır. Bedestenin kuyumcular tarafındaki kapısı üzerinde hâlâ mevcut olan (Yedikule Altınkapı'daki örneğine uygun) taştan Bizans kartal rölyefinin orada bulunmuş olup bu kapı üzerine konulması akla yakın gelmektedir. XVII. asırda yapılmış bir gravürde bedestenin sekileriyle kapı üzerindeki kartal tamamiyle belli olmaktadır. Bu gravürde hacegilerin aynı tip külah giydikleri dikkati çekmektedir. Bedestende mahzen ve dolardan başka, dükkânların altlarında demir sandıklar da bulunur, bunlara gerek tacirler ve gerek dışarı çarşıdaki kuyumcular veya şehir halkından bazıları kıymetli eşyalarını ve mücevherlerini bir bedel mukabilinde saklatırlardı. Hesaplar ve paraları da sandıklar içinde kassam tarafından burada muhafaza edilirdi. Bankaların kurulması ve kiralık kasaların tesisi bu saklama işine son vermiştir.

Bedestende dünyanın ve imparatorluğun geniş ülkelerinden getirilmiş mücevherler, altınlar, silahlar, kıymetli kumaşlar, şallar, kürkler, halılar ve her nevi kıymetli eşya bulunurdu. Topkapı Sarayı Hazine Dairesi, Yedikule Hisarı'ndaki resmi hazinelerden başka imparatorluğun ticaret hayatına tahsis edilen bir hazinesi burada tesis edilmişti. XVI. asrın ikinci yarısında bedesteni ziyaret etmiş bulunan Nicolay de Nicolay kıymetli kürklerin, zerdevadan yapılmış cübbelerin, gümüş ve altın işlemeli kumaşların, nefis marokenlerin, hançerlerin dünyanın diğer yerlerine nazaran çok ucuz fiyatla satıldığını kaydetmektedir. XVIII. asrın başlarında İstanbul'a gelen Tournefort şunları yazmaktadır: "Bedesten dört seneden beri tamir ve imar edilmekte, kubbeler tuğla ile inşa edilmekte eskisinden daha aydınlık hale getirilmektedir."
Büyükçarşı = (Kapalıçarşı)'nın mimarisinden anlıyacağımız veçhile Osmanlıların eseri olduğuna hiç şüphe yoktur. Şehrin en büyük alışveriş yeri olan bu çarşıya Osmanlılar ehemmiyet vermişler, çok ciddi nizamlar kurmuşlardı.

Bedestende dünyanın ve imparatorluğun geniş ülkelerinden getirilmiş mücevherler, altınlar, silahlar, kıymetli kumaşlar, şallar, kürkler, halılar ve her nevi kıymetli eşya bulunurdu.

İstanbul'un bilhassa yabancıların dikkatini çeken bir çarşısı da Beyazıd'da Bakırcılardır. İlk Harbiye Nezareti sınırları üniversite merkez binası bahçesinin doğu ve kuzey duvarları altında bir sıra dükkân halindedir.

GALATA BEDESTENİ:

Halihazır durumu oldukça sağlam vaziyette olup maalesef depo olarak kullanılmaktadır. Mimari tarzı Fatih Sultan Mehmet devri (XV. asır) üslubunu göstermektedir. Karaköy Tersane Caddesi'nde Tünel'i bir miktar geçince, sol tarafta dokuz kubbeli, tuğla hatıllı yapı, Muhteşem Süleyman'ın büyük veziri Sokullu Mehmet Paşa'nın (1505-1579) vefatından hemen sonra büyük Ayasofya vakfından olmak üzere bedesten olarak yeniden açılmıştır.
Demir kirişlerle tutturulmuş, kalın dört taş ayak üzerindedir. Üçü kapanmış, dört kapısı vardır. O zamanlar yeniden ihyası ile mühim ticaret merkezlerinden biri haline gelmişti. Giriş revakı, iç çeşmesi, dolapları, hazine ve muhafız odaları harap olmuş bulunmasına rağmen, kapıların üstünden geçen çepeçevre -Kapalıçarşı İç Bedesten'de olduğu gibi- muhafızların gözetleme iskelesi -bu ahşap iskeleler aynı zamanda bedestenleri havalandırmak için tepe pencerelerini açmaya da yarardı-, kasa yerleri ve sütun ayaklarıyle eski havasını muhafaza etmektedir.

TİRYAKİ ÇARŞISI:

Süleymaniye Camii külliyesinde doğu ucunda Hesap çeşmesinin bulunduğu gayet ölçülü bir taş avlu vardır. Bu avlunun güneyini işgal eden sıra dükkânlara Tiryaki Çarşısı denilmektedir.
XVI. asırda Kanuni Süleyman devrinde ve medreselerle beraber Sinan tarafından inşa edilmiştir.

MISIR ÇARŞISI:

İstanbul'un ikinci kapalı çarşısı Mısır Çarşısı'dır.
Makron Envalos Caddesi'nde Bizans İmparatorları'nın saraya gidip gelmelerine mahsus üstü kapalı yolu, Venedik ve Cenevizlilerin çarşı haline getirdikleri yerde bulunmaktadır. Bugünkü Mısır Çarşısı IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından camiye vakıf olarak inşa ettirilmiştir. 1689 yılında içinde yangın çıkmış, ahşap dükkânların ekserisini yakmış, fakat hemen esaslı olarak tamir edilmiştir. Divan kayıtlarına göre Mimar Kasım Ağa tarafından başlanılmış, Mimar Mustafa Ağa tarafından Yeni Cami ile beraber 1660 yılında tamamlanmıştır. Planı L biçimindedir. Son vaziyeti 1943 senesi restorasyonudur. Bu restorasyonda peyke halindeki dükkânların ön bölmeleri yıkılmak suretiyle kapılar açılmış, fakat eski havasını kaybetmiş, çarşı içindeki dükkânlar altı adet aktar dükkânı hariç, şehrin herhangi bir sokağındakilerden farksız hale gelmişlerdir. Bahçekapı cephesinde, ikinci katta kadıların oturduğu Ticaret Mahkemeleri odaları vardı. Bu kat şimdi Belediye Tahsil Şubesi'dir.
Yapı malzemesi kesme taş, tuğla ve tuğla hatıl olmak üzere karışık örgü şeklinde zarif bir intiba vermekte, tonoz örtü ve kubbeleri ile mimari özellik göstermektedir. Restorasyon bittiği senelerde yanlış olarak çeşitli tenkitlere uğrayan kubbelerin taştan alemleri, aslına uygun olarak yeniden konulmuştur. Silmeler, celen ve yağmur çörtenleri Osmanlı-Türk mimarisinin güzel detaylarındandır. Çarşıda 6 kapı, 86 dükkân mevcuttur. Üç kapısı revnaklı olup, yapıya daha tesirli bir vaziyet kazandırmıştır. Mısır Çarşısı ile Yeni Cami deniz tarafından sur içinde bulunuyordu. Bu sur yıkılarak cadde açılmıştır.

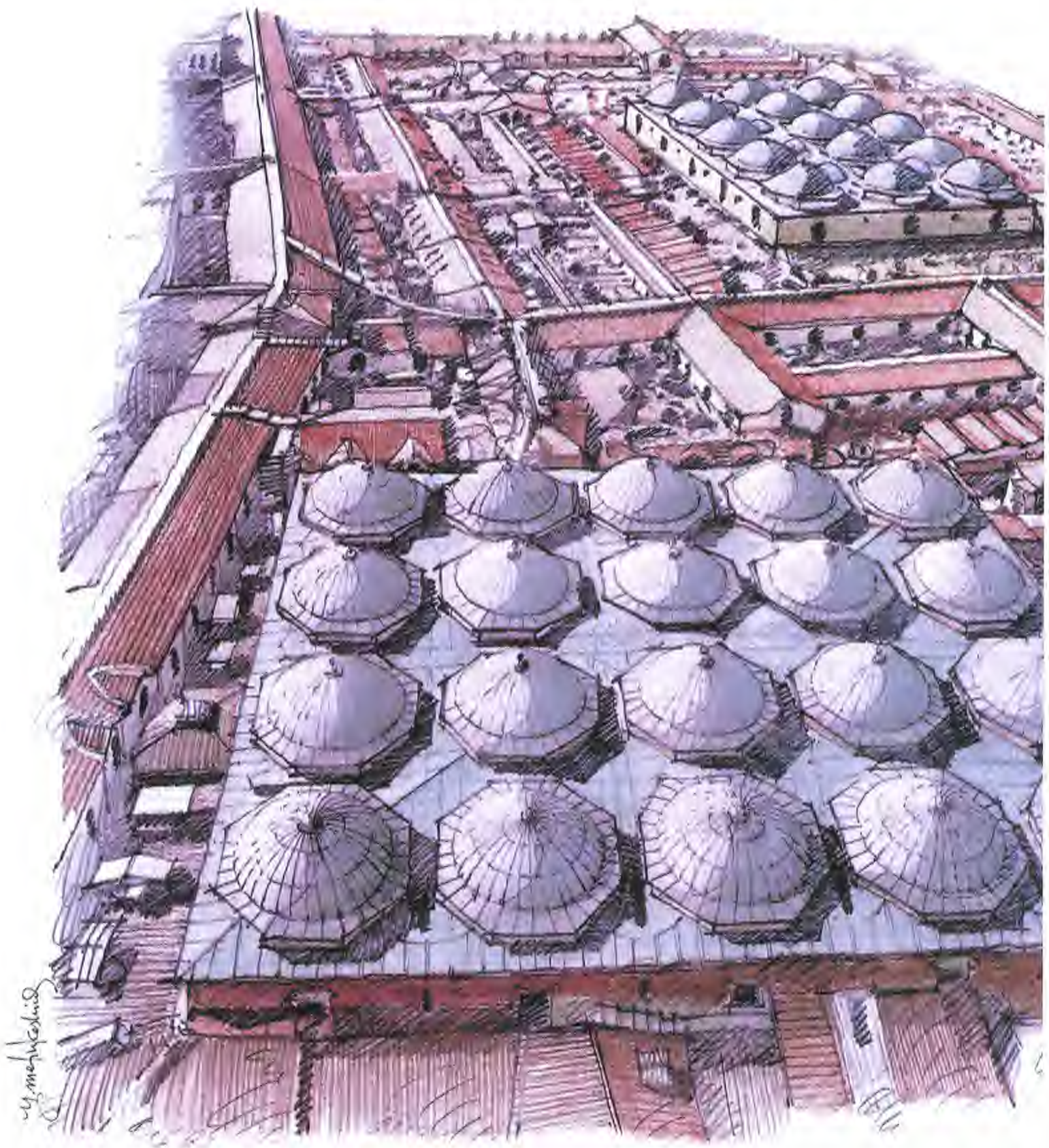
LALELİ CAMİ ALTINDAKİ KAPALI ÇARŞI:

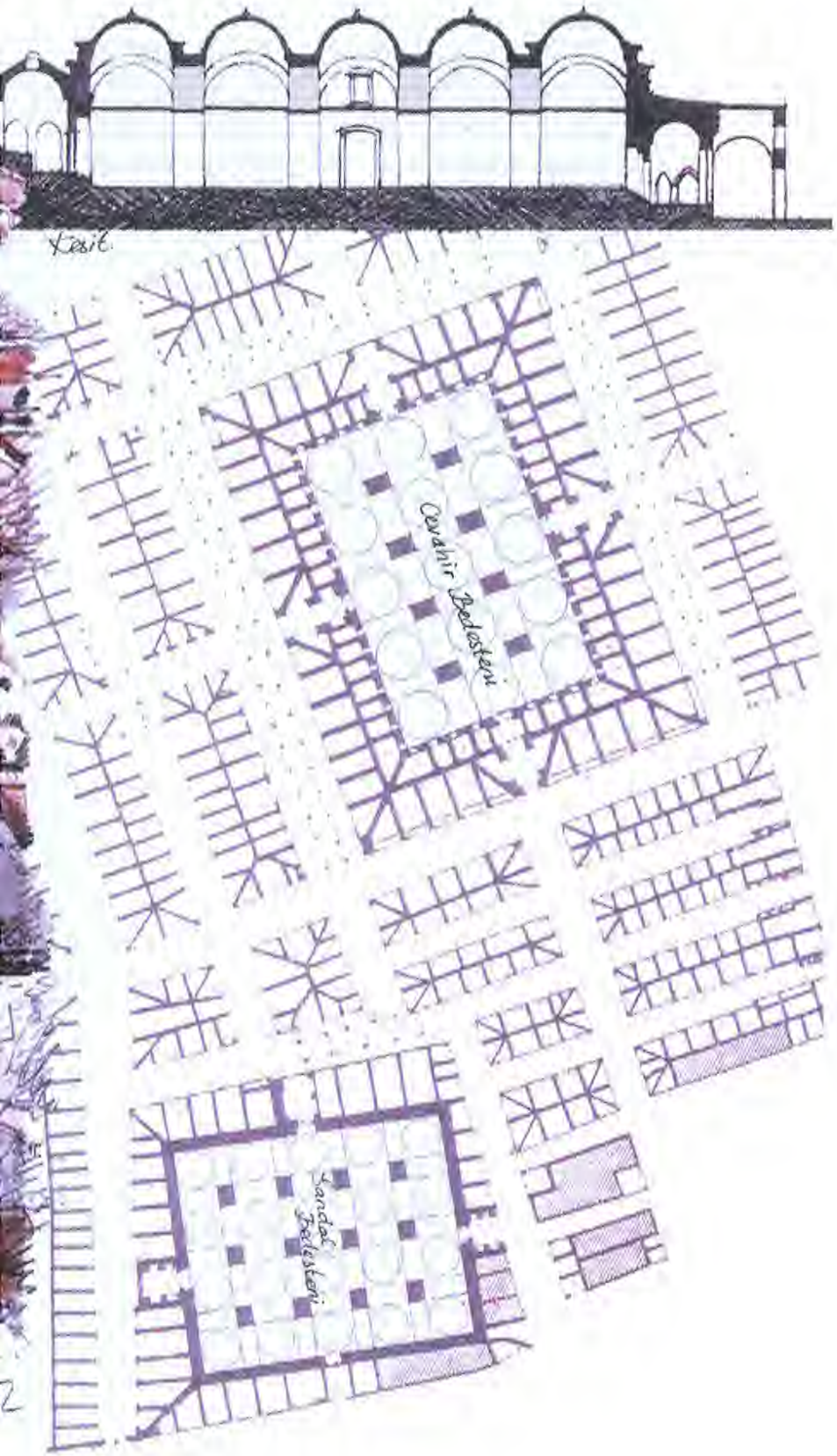
Üstü kapalı çarşılarımızın bir örneği de son senelerde restore edilmek suretiyle Laleli Cami altı dükkânları oldu. Kalın aydınlık payandaları, orta mermer havuzu, muhtelif koridor ve çıkış kapılarıyle XIX. asrın bu eserinde, caminin aksine klasik mimarimiz gibi sadelik ve kullanışlılık tercih edilmiştir. İçinde 7 koridor üzerinde 50 dükkân ile havuzlu bir avlu, değişik biçimde dört çıkış kapısı; dışında, iki cadde üzerinde 16 dükkân vardır. Yapı bakımından alaka çekmektedir.

BAKIRCILAR ÇARŞISI:

İstanbul'un bilhassa yabancıların dikkatini çeken bir çarşısı da Beyazıd'da Bakırcılardır. Eski Harbiye Nezareti şimdiki üniversite merkez binası bahçesinin doğu ve kuzey duvarları altında bir sıra dükkân halindedir. Burada çeşitli bakır işler levha bakırdan döğme olarak elle yapılmakta ve kazan, tencere, kuşhane, sahan, tava, tas, leğen, ibrik, güğüm, bakraç, kova, maşraba, sini, mangal, şamdan, bakırdan gülabdan olarak satılmaktadır.
Yakın zamanlara kadar düğünlerde bakır eşya götürmek adetti. Eski bakırcıların nizamlarına, ihracatına ait hükümler o günlerin vesikaları arasındadır.
Yine biliyoruz ki eski bakırların terkibinde yüzde beşe kadar altın bulunurdu. Bugün dahi bakır içinde altını tamamiyle ayırmak mümkün olmamıştır. İlk Bakırcılar Çarşısı "Fatih devrinde" Suku Nuhasin ismiyle Eminönü Yenicami yerinde idi.

BUGÜNKÜ ÇARŞILAR:

İstanbul, Constantinople ismi ile Bizans başşehri iken bilhassa XIII. asrın sonundan XV. asrın ortasına kadar muhasaralarla surlar içine kapanmış bir şehirdi. Nüfus 60.000 ile 100.000 arasında değişiyordu. Alanı 13.88 kilometre kareden ibaretti.
Fenerbahçe (Hieria), Boğaziçi (Bosforus), Bakırköy (Hora) ve Adalar (Prinkiponisi) da ancak sayfiye köşkleri bulunuyordu.
Surlar içindeki Bizans başkenti, bugün 272 kilometrekarelik bir alana yayılan İstanbul Belediyesi'nin ancak iki şube müdürlüğü sahasını işgal etmektedir. Belediye sahası içindeki on dört kazada iki milyona yaklaşan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilecek sayısız çarşılar teşekkül etmiştir.
Bunların bir kısmı tarihi hüviyete haiz olup, bir kısmı yeni olarak kurulmuşlardır.
Beyoğlu Tünel'den Şişli'ye ve Maçka'ya kadar uzanan modern biçimde dükkân ve mağazalar dışında İstanbul çarşılarında hâlâ şark havası vardır. Bilhassa kendisine mahsus şamatasiyle Mahmutpaşa'yı, deri mamulleri bakımından Mercan'ı; memleketin dört yanından gelen meyva ve sebzeler bakımından Eminönü Hali'ni görebilirsiniz.
Sultanhamam ve civarında dünya piyasalarında belirli bir yeri olan Türk dokumacılığının çeşitli örnekleri toplanmıştır. İstiklal Caddesi'nde, Galatasaray'dan sola saparak İstanbul'un pek çeşitli yiyecek maddesinin satıldığı Beyoğlu Balıkpazarı'nda senenin dört mevsiminde tablalar içinde pek lezzetli balıklar, midye, tarak, ıstakoz, böcek, karides gibi deniz mahsullerinin seyrine doyum olmaz. XVI. asır Mimar Sinan eseri Üsküdar hamamı birkaç yıldır restore edilmiş ufak bir kapalı çarşı haline getirilmek üzeredir. İşte İstanbul çarşılarının renkli dünyasının ana hatlarla tarihi seyri budur.

KAPALIÇARŞI

TÜRKİYE TURİNG VE OTOMOBİL KURUMU - 1972

KAPALIÇARŞI

İstanbul'un görülecek yerlerinin en başta gelenlerinden biri muhakkak ki Kapalıçarşı'dır. Üstü örtülmüş sokakları ile bir binalar mecmuasıdır. Elliden fazla sokak üzerinde 4400 dükkân, "Eski Bedestan" ve "Sandal Bedesteni" adı ile iki bedestan, Eski Bedestan'da eski tabiri ile "Dolap" denilen 497 adet kapusuz dükkân, kapuları çarşı sokaklarına açılır 40 kadar han ve mahzen-depo, hanların mecmuunda 2200 oda, işyeri, 1 cami, 10 mescid, 19 çeşme ve tulumbalı kuyu, 1 mekteb ve çarşı ile beraber hemen yanı başında yapılmış bir hamam vardır.

Büyük Kapalıçarşı'nın temeli İstanbul'un Türkler tarafından fethinden az sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından evvela Eski Bedestan'ın ve sonra da Sandal Bedestan'ının inşası ile atılmış, sonra da yine bu hükümdar ve devrinin zenginleri tarafından sokaklar üzerinde dükkânlar ve hanlar, mahzenler inşa ettirilmiş, sokakların üstü kemerler ve kesik silindir şeklinde çatılarla örtülmüştür. Sokaklar tepe pencereleri ile, hanlar da iç avlulardan alınan ışıkla aydınlatılmıştır. Her sokak belli bir işle, ticaretle meşgul olan dükkânlardan bileşik olmuş ve yüzyıllar boyunca o işin, zanaatın adını taşıyagelmiştir. Kalpakçılar, Terziler, Keseciler, Sahaflar, Terlikçiler, Kavaflar, Takkeciler, Perdahçılar, Koltukçular, Feraceciler, Yağlıkçılar, Yorgancılar gibi.

Bu muazzam çarşı birkaç defa mevzii yangınlar geçirmiş, yanan yerler aslı bozulmadan tamir görmüştür.

1894 yılındaki büyük zelzelede İstanbul'un en ağır tahribe uğrayan yeri Büyük Kapalıçarşı ve bilhassa bu çarşı içindeki büyüklü küçüklü hanlar olmuştur. Çoğu Türk han yapı sanatının güzel eserlerinden olan bu hanlar maalesef tamir edilememiş, gün günden çökerek zamanımızda perişan, bina şahsiyeti tanınmaz bir hale gelmiştir.

Büyük Kapalıçarşı 9 Eylül 1943 tarihinde kendi içinden çıkan bir yangın afeti geçirmiş ve büyükçe bir parçası ağır hasara uğramıştır. Bu yangından sonradır ki tarihi çarşının eski pitoresk görünüşü kısmen kaybolmuştur. Hatta içindeki eski hava değişmiştir.

Bu binalar mecmuası çarşı yüzyıllar boyunca çeşitli Türk sanatlarının devamlı sergisi halinde idi. Türk kuyumculuğunun, halıcılığının, işlemeciliğinin, silahçılığının, çeşitli küçük güzel sanatlarımızın en eski, en güzel örnekleri Büyük Kapalıçarşı'da bulunurdu ve onları alıp satan eller dükkânlarına sadece antika eser koyarlar, sahteler, taklidler bu çarşıya giremezdi. 1943 yangınından sonra çarşının bu asaleti de kalmamıştır. Bilirkişi olmayanlar muhakkak aldanırlar. Sokakların, caddelerin hüvviyeti de değişmiştir, hatta Eski Bedestan'ın şahsiyeti değişmiştir; her sokakta her şey satılır olmuştur, Eski Bedestan da aynı durumdadır.

BEDESTAN

İçinde kıymetli kumaşlar, kıymetli silahlar ve mücevher satılan, alınan, dükkânları duvarla çevrili bir binada toplanmış ve üstü örtülü, Kapalı çarşılara Bedestan adı verilegelmiştir. Her büyük Türk şehrinde bir bedestan yapılmış, kurulmuştur; İstanbul'un fethinden sonra büyük şehirde üç bedestan yapılmış, kurulmuştur:
Eski Bedestan, İç Bedestan yahud Mücevher Bedestanı; Büyük Kapalıçarşı'nın içindedir.
Sandal Bedestanı; Büyük Kapalıçarşı içindedir.
Galata Bedestanı.

ESKİ BEDESTAN, İÇ BEDESTAN, MÜCEVHER BEDESTANI

Büyük Kapalıçarşı'nın tam ortasında denilebilecek bir yerdedir. 1,50 m kalınlığında bir duvar ile çevrilmiş ve üstü 15 kubbe ile örtülü bir binadır. İçerden boyu 45,3 ve eni 29,5 metre olup 1336 metrekarelik bir sahayı kaplar. Dört kapusu vardır, bu kapular Büyük Kapalıçarşı'nın Keseciler, Takkeciler, Sahaflar ve Kuyumcular isimli caddelerine açılır. Binanın bu caddeler boyunca uzanan dükkânları da kör dükkân değil, boydan boya dükkândır.

Bina, yapı malzemesi ve karakteri ile, Türk üslubu kemerleri ile bir XV. yüzyıl Türk yapısıdır. Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmış ve Kapalıçarşı yine o devrin zenginlerinin irad olarak yaptırdıkları dükkânlarla bu bedestan binasının etrafında biçimlenmiş sokaklarının üstü kapanarak en büyük Türk kapalı çarşılarından biri olmuştur. İlk adı "Mücevher, Cevahir Bedestanı" iken çarşı vücud bulduktan sonra "İç Bedestan" adını almıştır, asırlar geçerken de "Eski Bedestan" denilmeye başlanmıştır.

Bu bedestanın içindeki dükkânlar kapusuzdur, bundan ötürüdür ki bu dükkânlara "Sandık" veya "Dolap" denilegelmiştir. Mallar camlı dolaplar içinde teşhir edilmiş, sandıklar içinde muhafaza edilmiş, bazı çok kıymetli mallar, mücevherler de binanın dört ana duvarı içinde yapılmış kapuları muhkem mahzenlerde saklanmıştır.

Topkapusu Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nde bulunmuş Bay Tahsin Öz'ün bir yazısından alıyoruz: "Bedestanın banisi Fatih Sultan Mehmed'in vakfiyesinde 118 dolap bir bedestan ile bedestanın etrafında Büyük Kapalıçarşı'nın ilk dükkânları olarak 849 dükkân yaptırıldığı yazılıdır."

Bedestan'ın Kuyumcular Caddesi'ne açılan kapusunun üstünde çifte kartallı bir Bizans arması görülür, bu arma bazı yetkisiz yazarları şaşırtarak bu Türk yapısına bir Bizans eseri dedirtmiştir... Yukardaki açık kayıt da gösterir ki bu arma herhangi bir yerden alınarak bu kapunun üstüne sonradan bir süs olarak konulmuştur. Binalar bir süs motifi ile değil, yapı karakteri ve bünyesi ile tarihe bağlanırlar.

Dükkânları kapusuz ve içinde hazineler yatan Eski Bedestan'ın dikkate değer bir yeri de, duvarların üst kısmında, pencereler hizasında çepeçevre dolaşan kenarı korkuluklu bir akşab yol, koridordur. Burası, dükkânları kapusuz bu çarşının gece bekçilerinin yeridir, müsellah olarak çarşıyı buradan beklemişlerdir. Akşamları bedestan esnafı sandık-dolap dükkânlarını kapayarak çarşıdan çıktıklarında, bedestanın kapuları bedestan kâhyasının adamları tarafından kapanıp kilidlenir ve sabahları da yine onlar tarafından açılırdı. Bütün eski esnaf teşkilatında olduğu gibi, bedestan kâhyaları da devlet tarafından tayin edilir. Bedestan ahvalinden devlete karşı mes'ul bir resmi memurdur.

Eski-İç Bedestan'da, Mücevher Bedestan'ında mücevherlerin yanında kıymetli, mücevherlerle bezenmiş veya tarihi bir kıymet taşıyan antika silahlar da satılmıştır. Fakat bu yönden Eski Bedestan'ı aynı zamanda bir silah çarşısı zannetmemelidir; devrin harcı âlem silahları "Arasta" adı verilen müstakil bir silah çarşısında satılagelmiştir ki İstanbul'un çok şöhretli Arasta çarşısı Sultanahmed civarında idi, o çarşı 1826 da Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra kapanmış, kısa bir zaman sonra da yol olmuşdur, yıkılmışdır.

Eski-İç Bedestan'ın bir önemli hususiyeti de bütün büyük şehirlerimizdeki bütün bedestanlar gibi, Türkiye'de banka denilen müesseselerin bulunmadığı devirlerde banka vazifesi görmesidir. Halk, birikmiş parasını, Bedestan'ın hepsi namuslu ve şöhretli zenginler olan mücevher tüccarlarına senedler karşılığında emanet ederler, o paralar o tüccarlar tarafından İslam şeriatının izin verdiği, meşru tanıdığı küçük bir faizle işletilir, bu nemadan hem o tüccarlar hem de para sahibi faydalanırdı. Halk, sahibi olduğu kıymetli malını, mücevherlerini de bedestanın mahzenlerinde kira ile tuttuğu bir sandıkta muhafaza eder idi. Sandığa koyduğu eşya ile tapu senedi gibi kıymetli evrakını bedestan kâhyasının gözü önünde koyar, sandığı kilidler, anahtarını alır, ne zaman açmak istese yine aynı merasime tabi olurdu.

Burada iki vak'a kaydedelim:

1591 yılı Şubat'ı sonlarında bir Cumartesi günü sabahı Bedestan'da bazı emanet sandıkları açılmış ve içindeki para keselerinin çalınmış olduğu görüldü, bütün İstanbul dehşet içinde kaldı. Bedestanlılar bu hırsızlığın hariçten biri tarafından yapıldığını söylediler. Mesele İstanbul'un en büyük hâkimi ve zabıta amirleri olan İstanbul Kadısı, Yeniçeri Ağası ve İstanbul Subaşından mürekkep bir heyet

tarafından tahkik olundu. Emanet sandıklarında malı ve parası olanlar, hemen mal ve paralarını çektiler. Bedestan on beş gün kapalı kaldı. Nihayet Kuyumcular Caddesi kapusunun dışında İranlı bir misk ve amber satıcısının dükkânı altındaki mahzende bazı küçük ayak işleri gören bir delikanlıdan şüphe edildi ve çalınan paralar onun mahzeninde bulundu ve hırsız genç suçunu itiraf etti. İşkence ile idamına karar verildi, fakat devrin padişahı Üçüncü Murad bu hırsızı görmek istedi, hırsız genç, padişahtan kolay bir ölüm diledi ve Sultan Murad asılarak idamını emretti. Çalınan paralar sahiplerine iade edildi, fakat Bedestanlı, uzun bir zaman halkın itibar ve emniyetinden mahrum kaldı.

Son zamanlarda Türkiye'de bankalar kurulduktan sonra da emanet sandıkları en emin yer bilinirdi. İkinci Sultan Abdülhamid devrinde İranlı bir manifatura tüccarı öldü, Bedestandaki sandığı uzunca bir zaman, varisi İran'da bulununcaya kadar kapalı kaldı. Kardeşi olduğunu isbat eden fakir bir köylü bulundu ve bir heyet huzurunda açılan sandığından 150 000 altın çıktı.

On yedinci yüzyılda yaşamış büyük Türk yazarı ve seyyahı Evliya Çelebi, Eski-İç Bedestan için şunları yazıyor:
"Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmış kale gibi bir binadır. Bir hazinedir ki, demir kapulu mahzenlerinde cümle vezirlerin ve ayanın malları durur. Dört yanında dört kapusu vardır, bu kapulardan Kuyumcular Kapusu'na açılan kapunun üstünde büyük bir kuş resmi görülür, kanadlarını açmış, heybetli bir kuşdur ki, bu kapının üstüne nakşetmekten meram şudur: Kazanç, servet dedikleri, vahşi bir kuşdur, yolunu bulup yakalayabilirsen bu Bedestan'da kazanabilirsin demişler. Bedestan esnafı gayet zengin tüccarlardır. 70 nefer bekçisi vardır, gayet namuslu adamlardır, geceleri Bedestan'ı kandillerle aydınlatarak nezaret ederler..."

SANDAL BEDESTANI, YENİ BEDESTAN

Büyük Kapalıçarşı'nın doğu tarafında, çarşının Nuruosmaniye Camii tarafındaki büyük kapusunun sağına düşer. Bu bina Eski-İç Bedestan'dan sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Planı Eski Bedestan'ın planına hemen hemen benzer gibidir. Dört kapuludur, halen iki kapusu battal edilmiştir. Çarşı dışından geçen Nuruosmaniye Caddesine ve Çarşı içinde Sandal Bedestanı Sokağı'na açılan kapularından girilir, çıkılır. 20 kubbe ile örtülmüştür. Zamanımızda İstanbul Belediyesi'nin idaresinde umumi mezad salonları olarak kullanılmaktadır. Eskiden kıymetli kumaşların satıldığı bir çarşı idi. Adını da "Sandal" denilen gayet ağır ve kıymetli bir kumaşın adından almıştı.

KAPALIÇARŞI'DA YER ALAN ESKİ İSTANBUL ESNAFI HAKKINDA BİLGİLER

Şemseddin Sami'nin Kamus-u Türkî'sindeki tanımlamaya göre:
"Esnaf vaktiyle muntazam sınıflara ayrılmış san'atkarlar, dükkâncılar; yorgancı esnafı, bakırcı esnafı gibi. Esnaflık - Dükkânda işleyen veya öteberi satanların işi. Esnaf Kethüdası - Her esnafın hükümetçe işlerini gören ve kendilerinin kefalet ve sair işlerine bakan ve vergilerini toplayan adam. Esnaf Loncası - Doğrusu Loca, her esnafın içtima ve müzakeratına mahsus yer, kurdukları meclis'dir.

Toplum hayatımızda, geçim yolunu devlet kapusu dışında arayarak ticaret ve zanaat ile meşgul olmak, bir dükkân açmak, imalathane kurmak serbest değildi. "Gedik" denilen bir sınırlamaya tabi idi ve her sınıf esnaf ve san'at erbabı XVII. yüzyıl sonlarına kadar "Tarik-i Fütüvvet" (Merdlik,

Yiğitlik Tarikatı) yahut "Tarik-i Hirfet" (Esnaflık, Zanaat Tarikatı) denilen topluluklar kurmuşlar, XVIII. yüzyıl başında da onların yerini "Esnaf Loncaları" almıştır.

Ticaret ve zanaatı sınırlayan ve Ortaçağ'dan kalma olan Gedik usulünün kabaca anlamı şudur: Dükkân yahut imalathanenin, serbest işyerinin sayısı dondurulmuştur. Mesela İstanbul'da 200 terlikçi dükkânının bulunduğu XVII. yüzyıl ortasında ne bir yeni terlikçi dükkânı açılabilir, ne de bu dükkânlardan biri kapanabilirdi. Hatta dükkânlar hüvviyet de değiştiremezdi. Yani Çemberlitaş'ta bulunan bir terlikçi dükkânı Çarşıkapı'ya nakledilemezdi. Böyle bir nakil için devlet izni şart idi.

Her esnaf zümresinin "Tarik-i Fütüvvet", "Tarik-i Hirfet"lerini, daha sonra da Esnaf Loncalarını kuranlar, o zümrenin gedik sahibi ustaları idi.

Bir Lonca kurabilmek için bir esnaf ve zanaat erbabı zümresinin gereği kadar kalabalık olması lazımdı. Müstakil bir Lonca kuramayan esnaf, iş-zanaat bakımından en yakın kalabalık esnafa "Yamak Esnaf" olurlardı; mesela kaltakçılar, gedelikçiler (eğerlere, kaltaklara köseleden büyük ok kuburları dikerler), tekelciler (eğer altında hayvan sırtına örtülen pamuklu bez dikenler), yularcılar, kamçıcılar, palancılar saraç esnafının; paşmakçılar, kavaflar, çizmeciler, mestçiler, terlikçiler, eskiciler ise, pabuççu esnafının yamakları idi.

Bazı büyük işlerde de esnaf tarik-loncası patronlar tarafından kurulurdu. O patronlar sayesinde yaşayanlar esnaf; aynı yolda müstakil çalışan fukara esnaf ise onlara yamak olmuştu; mesela natırlar ve tellaklar hamamcıların; kalafatçılar, gemi marangozları, urgancılar, yelkenciler, ziftçiler, katrancılar, serenciler, gemi tulumbacıları, pusulacılar, gemi saatçileri, haritacılar; dalgıçlar da Karadeniz Kaptanlarının; pereme-kayık marangozları, kayıkçılar, mavunacılar da Akdeniz Kaptanlarının yamakları idi.

Aynı Tarik-Loncaya bağlı yamak esnafın gedikleri ayrı idi. Gedik sahibi ölünce, dükkân ve imalathane o işin başında bulunmak, çalışmak şartı ile evladına kalırdı. Yok ise, veya baba mesleğini terk etmiş ise, o gedik mahlul sayılır; Tarik-Lonca tarafından kendi başına dükkân ve imalathane sahibi olmaya layık bir kalfaya devrolunurdu. Eski gedik sahibinin mirasçılarına, işi terk etmiş evladına da dükkânda veya imalathanede kalan malın, alat-edevatın değer bedeli ile gediğe takdir edilen bir peştamallık bedeli ödenirdi.

Herhangi bir esnafın veya zanaat ehlinin çırağı, gelenek ile tesbit edilmiş çıraklık müddetini (işin ve zanaatın güç, ağır olmasına göre en çok üç yıl) doldurunca ve ustasının da işi öğrendiğini tasdik etmesi üzerine, Fütüvvetnamelerin tesbit ettiği şekilde çırak oğlanın beline merasim ile bir "Şed" (peştamal) bağlanırdı ve çırak aynı dükkânda, atölyede kalfa olurdu.

Kalfanın ustalığa çıkması, o işte, zanaatda bir gedik mahlulunun bulunmasına bağlı idi. Bunu ekseriya kalfanın kendisi arar; işi veya zanaatı terk edecek bir usta ile anlaşır; "Peştemallık-Peştemaliye" denilen bir bedel karşılığı gedik'i satın alır idi. Parası çıkışmaz ise Tarik-Loncanın yardım sandığından "Karz-ı Hasen" ile, yani faizsiz borç para alırdı. Önemle tekrar edelim, gedik arayan kalfanın ustalığa layık olduğunun önceden mensup olduğu Tarik-Lonca tarafından kabul edilmiş olması gerekirdi. Bir kalfa ustalığa yükselirken de beline yine bir "Şed" (Peştamal) kuşatılır ve bu münasebetle çırak merasiminden çok daha parlak bir tören yapılırdı ve bu törene "Çırak Çıkarma" denilirdi.

Tarik-i Fütüvvet - Hirfetler zamanında, XVII. yüzyıl sonlarına kadar İstanbul'da dolayısiyle Türkiye'de esnaf teşkilatı şu kimseler tarafından idare edilmiştir:

ŞEYH - XVII. yüzyıl sonuna kadar Tarik-i Fütüvvet - Hirfetlerin reisi, Tariki kuran esnaf tarafından kayd-ı hayat şartı ile seçilirdi. Bu seçime, o tarika bağlı yamak esnaflar katılmazlardı. Tariki kuran esnaf zümresinin namlı, yaşlı, faziletli bir siması olurdu. Esnaf şeyhleri, dini tarikat şeyhleri ile karıştırılmamalıdır. Şeyhin sözü, o tariki kuran esnaf zümresi ile tarika bağlı yamak esnaf üzerinde kesin bir kuvvette idi. Tarik-i Fütüvvet - Hirfet'ler yerine loncalar kurulunca, loncada şeyhlerin yerini aynı vasıflar aranılarak seçilen "Lonca Ustası" aldı. Evliya Çelebi XVII. yüzyıl ortasında İstanbul'da 105 nefer esnaf şeyhi bulunduğunu kaydediyor.

İstanbul Kadılığının sicil defterinde bir kayıt da gösteriyor ki, yalnız Berber Esnafı Loncanın Reisi için Şeyh unvanı XVII. yüzyıl sonlarına kadar muhafaza edilmiştir. Loncalarına ait bir mesele için şer'i mahkemeye başvuran berber esnafı idarecileri şöyle sıralamışlardır: "Asita-

ne-i Aliyye'de Berberan Esnafının kethüda vekili Seyyid Mehmed Usta ve Yiğitbaşıları Mehmed Sadık Usta ve Şeyhleri Abdullah Efendi ve Duacıları Seyyid Osman ve Çavuşları Salih ve ihtiyarlarından İsmail ve ..." (H. 1210; M. 1795 - 1796).

NAKİB - Tarik-i Fütüvvet - Hirfet'lerin idare amiri; tariki ve tariki teşkil eden esnaf zümresi ile ona yamak esnaf zümrelerinin bütün işlerini çeviren bir zat idi ve tariki kuran esnaf tarafından seçilirdi. Doğruluğu ile tanınmış kimse olması şarttı. Loncalar kurulunca Nakiblik kaldırıldı, vazifesi hüda'ya devredildi.

Bazı kalabalıkça yamak esnafın ayrıca kendi Nakibleri olurdu; XVII. yüzyıl ortasında Evliya Çelebi İstanbul'da 300 nefer esnaf nakibi bulunduğunu kaydediyor ki, 105 şeyhin yanında 300 nakib arasındaki büyük fark, yamak nakiblerinden gelir.

DUACI - Esnafdan olması şart değildir. Salih bir kimse olarak seçilir ve kendisine tarik sandığından yıllık bir ücret ödenirdi. Bazı esnaf zümreleri duacılarını loncalar devrinde de muhafaza etmiştir. Berber esnafında çırakların peştamal kuşanması, kalfalık imtihanında, kalfa olacak çırak oğlan lonca odasında ve berber ustalarının huzurunda Duacı Efendi'yi traş ederdi.

ÇAVUŞ - Esnaf tarikinde bir nevi inzibat zabiti idi; sorumlu, suçlu esnafı, Şeyhin riyasetinde Nakib ile esnaf ihtiyarlarının teşkil ettiği tarik divanında sorguya çekilmek üzere çavuşlar gidip çağırır ve alıp getirirlerdi. Esnaf ve zanaat erbabı çavuşun davetine hemen uyarak gitmeye mecbur idi. Yamak esnafın çavuşları kendi zümreleri içinden seçilirdi. Evliya Çelebi esnaf çavuşlarının 415 nefer olduğunu kaydediyor. Aynı yüzyılın sonlarında Çavuşların yerini Yiğitbaşı'lar aldı.

KETHÜDA (KÂHYA) - Eski esnaf teşkilatında önceleri Tarik-i Fütüvvet-Hirfet'ler ve sonra Esnaf Loncaları ile Hükümet arasında vasıta olan kimse. Esnaf Kethüdalığı, Kâhyalığı ve Tarikde - Loncada hükümeti temsil eden resmi bir memuriyet idi. Hükümet tarafından tayin ve azil edilirler, önceleri Tarik, sonra da Lonca sandığından gündelik hesabı ile maaş alırlardı. Tarikin - Loncanın zenginliğine denk olarak maaşları değişirdi. İşi de sorumluluğu da ağır bir memuriyet idi.

Esnaf Kethüdalarını kendi içlerinden biri olarak yine esnaf seçer, İstanbul Kadılığına arzeder; Kadılık tahkikatını yapar, seçilen zatı Kethüdalığa layık görürse hükümetçe tayini yapılırdı. Bazan da bir esnaf Kethüdalığına o esnaf zümresinin dışından bir zatı, hükümet münasib görür ve tayin ederdi. Mesela XVII. yüzyılda büyük musikişinas Mustafa Itri Çelebi, Esirciler Kethüdalığına böyle tayin edilmiştir.

Hükümetçe esnafa yapılacak tenbihler, esnafdan istenecek yardımlar, narhlar, esnafa kethüdaları vasıtası ile bildirilirdi. Esnafın hükümetten istekleri, bazı şikâyetleri hükümete keza kethüda vasıtası ile arz olunurdu.

Bir esnaf kethüdasının başlıca vazifesi de kethüdası bulunduğu esnaf zümresinin esnaf nizamına ve narha riayetini sağlamak ve esnafın haklı isteklerini, yerinde şikâyetlerini hükümete layık olduğu önemle duyurmak ve bunların tahakkukunu temin etmekti. Bu bakımdan bir esnaf kethüdasının hem esnaf arasında, hem hükümet nezdinde itibarlı, şerefli bir kişi olması lazımdı. Vazifesinin şerefini idrak etmeyen bir kethüda, uygunsuz esnafın türlü yollardan hile ve hırsızlıklarına rüşvet karşılığı göz yumarak, sonu kendisi için çok tehlikeli de olsa büyük menfaatler sağlayabilirdi. Esnafı murakabe, kontrol bahanesi ile esnafa zulmeden ve bu yoldan bazı menfaatler sağlayan, kethüdası bulunduğu esnaf zümresi arasına nifak sokan kethüdalar da görülmüştür.

İstanbul Kadılığı sicil defterlerinde aşağıdaki kayıt, bir kethüdanın tayin şekline örnektir:

"Kalaycılar Kethüdası Muşlu Bin Şaban Usta, Kalaycılar Yiğitbaşısı Ali Bin Mustafa ve kalaycı esnafı ihtiyarları, Meclisi Şer'a

(kadılığa) geldi. Kethüdaları Muslu Usta'nın kendi isteği ile kethüdalıktan çekildiğini arz ederek içlerinden Kenan Bin Abdullah'ın Kethüdalığa layık olduğunu beyan ile tayinini istediler; muvafık görüldü ve o da bu vazifeyi kabul ettiğinden tayini yapıldı." (H. 1074, M. 1664)

Bir Kethüda değiştirilmesi için ferman:

"İstanbul Kadılığına hüküm ki,
"Düğmeci, kaytancı ve ibrişimci esnafı arzuhal vermişler, Kethüdaları kendi işlerine tayin edilegelirken, bir esnaf zümresine başka bir esnaf zümresinden Kethüda tayini adet değilken, Kolancılar Esnafından birisi bunlara Kethüda tayin edilmiş. Haklıdırlar, o Kethüdayı çıkarıp Düğmeci, Kaytancı ve İbrişimci esnafına kendilerinden bir Kethüda tayin edilsin." (H. 1109, M. 1698).

Esnaf Kethüdalığı 24 Nisan 1328 (7 Mayıs 1912) tarihli bir talimatname ile kaldırıldı; fakat İttihat ve Terakki Fırkası, siyasi mücadelelerinde bilhassa mebus seçimlerinde esnaf servetinden ve esnaf kalabalığı oylarından istifade etmek için, esnaf teşekküllerinin başına "Katib-i Mes'ul" unvanı ile birer Kethüda, esnaf kâhyası tayin etti.

Esnaf kethüdalıkları kesin olarak Cumhuriyet devrinde kaldırıldı. Fakat zamanımızda iskelelerde sandalcı nöbetlerini, durak yerlerinde taksi, otomobil nöbetlerini ve bazı faal iş yerlerinde arkalıklı hammal nöbetlerini idare eden kimseler, hâlâ Kayıkçılar Kâhyası, Taksi Kâhyası, Hammallar Kâhyası unvanlarını taşırlar.

YİĞİTBAŞI - XVII. yüzyılın ikinci yarısında eski esnaf çavuşlarına verilmiş bir unvandır. Loncalar kurulduktan sonra loncadaki mevkii, kethüdadan sonra gelirdi. Yiğitbaşılar esnaf tarafından seçilirdi.

ESNAF İHTİYARLARI - Tarik-i Fütüvvet - Hirfet'lerde Şeyh, Nakib, Kethüda ve Çavuşun; Esnaf Loncalarında da Kethüda ve Yiğitbaşıların iştiraki ile kurulan idare heyetlerinin azaları olup, bir idare heyetinde kaç ihtiyar ustanın bulunduğunu tesbit edemedik. Mensup oldukları esnaf zümresi tarafından seçilirdi ve daima işine, zanaatına yıllarca emek vermiş, namusu ile, doğruluğu ile seçkin bir mevki kazanmış kimselerden olurlardı.

LONCA - Tarik-i Fütüvvet - Hirfet'lerde esnaf, zaviye ve dergâhlarda toplanırlardı. Tarikin vakıf demirbaş eşyası ve esnaf sandığı da o dergahda, zaviyede bir odada muhafaza edilirdi. Çırağa peştemal kuşatma ve kalfayı usta yapma (çırak çıkarma) gibi merasim de oralarda yapılırdı. Yukarıda da kaydettiğimiz gibi Tarik-i Fütüvvet - Hirfet'ler XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür. Onların yerine XVII. yüzyıl başlarında Esnaf Loncalarının kurulmasının başlıca sebebi, esnaf zümreleri içinde bulunan ve büyük kalabalık teşkil eden gayri Müslim esnaf ve zanaat erbabının durumudur. Bir esnaf zümresinin Müslim ve gayri Müslim bütün mensuplarını ilgilendiren meseleleri tam bir serbestlik içinde konuşabilmek için buluşma, toplanma yerinin dini bir müessese olmaması lazım geliyordu. Loncalar, her esnaf zümresinin toplu olarak bulunduğu ve aynı zanaatı işler kişilerin çalıştığı bir çarşı boyunda, bir han içinde açıldı ve idarelerinin başına Şeyh ve Nakip yerine Kethüda ile Yiğitbaşı geçti.

Eski esnaf teşkilatı ve esnaf ile zanaat erbabının İslam akide ve terbiyesine göre tabi olmaya mecbur tutulduğu nizam, yukarıda kaydettiğimiz Tarik-i Fütüvvet ismine nisbetle "Fütüvvetname" adı verilmiş eserlerde tesbit edilmiş idi. Fütüvvetnameler, toplum hayatımızda ilk İslami esnaf nizamnameleri olduğu gibi, Müslüman esnaf ve zanaat erbabının da bir ilmihal kitabı idi.

Fütüvvetnamelerde, herhangi bir işin ve zanaatın icrası ve Peygamberin zamanında ilk İslam toplumu içinde işlerin ve zanaatların, eshabı kiramdan kimin tarafından işlendiği yazılmıştır. İşte eshabdan o kimseler memleketimizde Türk - Müslüman esnaf tarafından kendilerine "Pir" olarak kabul edilmiştir. Peygamberimizin zamanında bulunmayan işler ve zanaatlar erbabına ise, daha sonraki devirlerin ünlü bir siması Pir olmuştur. İstanbul'da pek yakın zamanlara kadar Müslüman Türklerin dükkânlarında, atölyelerinde, dükkânın, atölyenin en şerefli yerinde bir beyit, levha halinde mutlaka bulunurdu. Mesela berber dükkânlarında:

Her sabah besmeleyle açılır dükkânımız
Hazreti Selman Pak'dir, pirimiz üstadımız.
Hamamlarda:
Her sabah besmeleyle açılır hammamımız
Hazreti Muhsin Bin Osman, pirimiz üstadımız.
levhâları okunurdu.
Yine fütüvvetnamelerde, bütün peygamberler de bir işin ve zanaatın sahibi olarak gösterilmiştir. Onlar da esnafın ve zanaat erbabının İslamdan önceki ilk piri bilinmiştir.

Sonra görülen ihtiyaçlar karşısında esnaf nizamını yeniden tesbit eden fermanlar çıkmıştır.

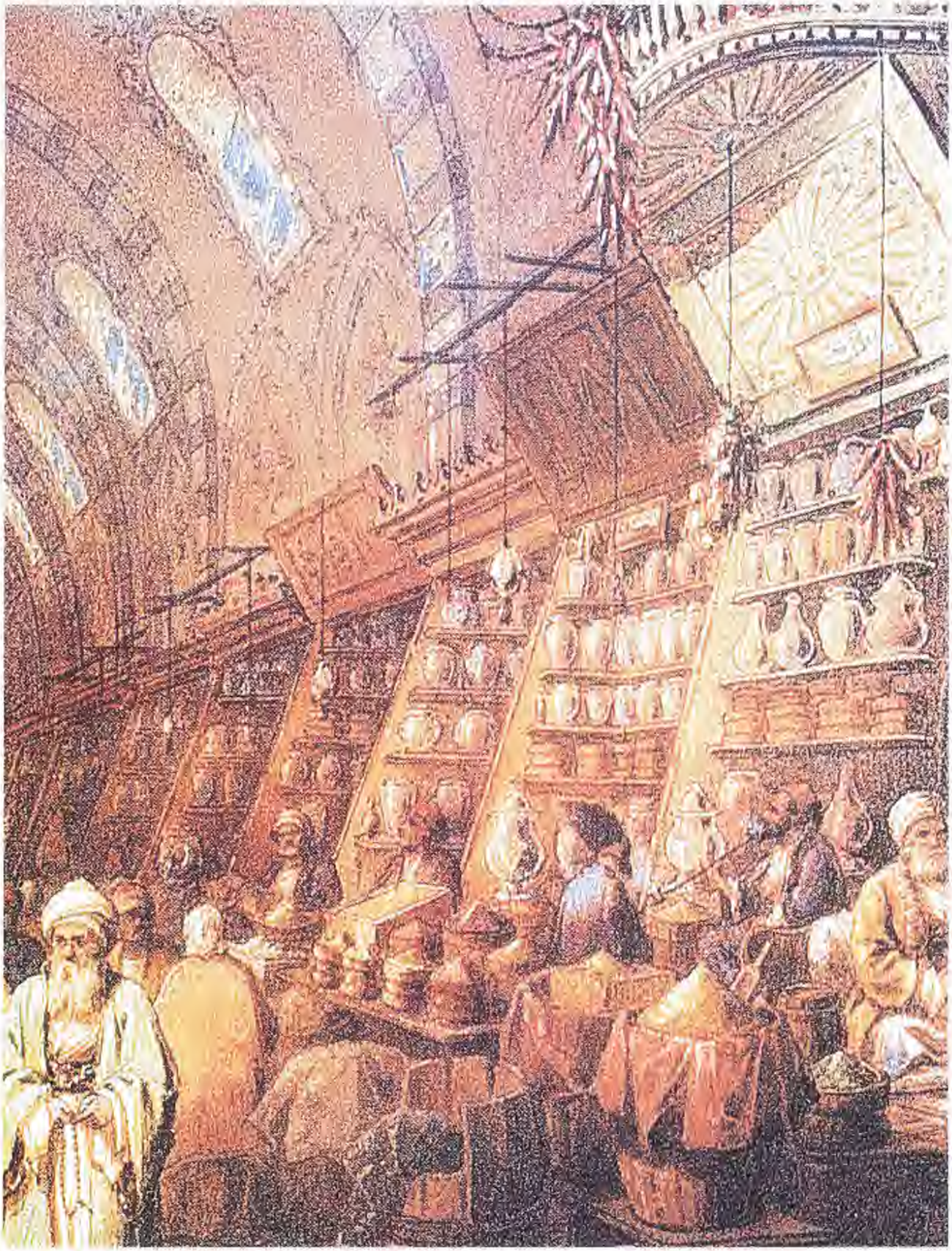
Önce fütüvvetname kayıtları, sonra esnaf nizamı fermanları ile İstanbul'da dolayısı ile Türkiye'de "Tarik-i Fütüvvet - Tarik-i Hirfet"lerde ve onların yerini alan esnaf loncalarında her hoca mensubu sıkı ve zincirleme kefalete bağlanmıştı.

Esnaf Loncaları bir müddet sonra aynı kethüdanın reisliği altında Müslüman ve gayri Müslim loncalar olarak bölündü ve bu loncalar kendilerine ayrı ayrı Müslim birer yiğitbaşı seçtiler. Şu ferman sureti loncaların bu suretle ikiye ayrılmış olmasının sebebini göstermiş olabilir:
"İstanbul Kadısına hüküm ki,
"İstanbul'daki zimmî (gayri Müslim) terzi esnafı, Divanı Hümayuna arzuhal verip kethüdaları olan İsmail ile onun oğlu ve yiğitbaşıları olan Halil'den şikâyet etmişlerdir. Sizi küreğe attırırım tehdidi ile zimmî terzi esnafından şeriat ve kanun dışı kuzu parası, bayram parası, ziyafet parası diye para alıp zulm ederlermiş. Bu zulümlerini gün günden arttırıp istenilen parayı veremiyenleri falakaya koyup bazılarını değnek, bazılarını sille yumruk ile döverlermiş. Terziler kethüdası İsmail ile Yiğitbaşısı Halil'in bu hallerden şiddetle men'i, hilafında hareketden sakınmaları." (H. 1177, M. 1764)
Esnafın yeni içtima yerine verilen Lonca adı İtalyanca hücre, oda anlamında Loggia kelimesinden alınmıştır; esnaf loncalarına adının lügat manası ile "Esnaf Odaları" denilebilir.
Meşrutiyetin ilanında esnaf kethüdalıkları kaldırılırken loncalar da kapatıldı.

SANDIK - Her esnaf zümresinin bir yardımlaşma sandığı vardı. Tariklerde Şeyhin ve Nakibin, sonra loncalarda Kethüda ve Yiğitbaşının nezaret ve sorumluluğu altında bulunurdu.
Esnaf sandıklarının gelir kaynakları:
Çırağın kalfalığa ve kalfanın ustalığa peştamal kuşanma merasiminde kadim gelenek icabı ustalarının verdiği paralar;
Çırak, kalfa ve ustalardan keselerinin tahammülü derecesinde haftalık, yahut aylık aidat;
Sandıktan yapılan ikrazların %1 faizleri (Tarikler devrinde faiz yoktur, bu küçücük faiz loncalar devrinde konmuştur.)
Hiç umulmayan bir yerden "Tayyarat" adı verilen bağışlar. Loncaların, bir gelenek olarak esnaf tarafından verilmiş, vakfedilmiş ve zaman ile büyük bir maddi kıymet almış demirbaş bakır takımları vardı. Bu peştamal kuşanma törenlerinde verilen ziyafetlerde ve esnafın toplu olarak yaptıkları kır gezintilerinde kullanılırdı. Halkın yaptığı düğünlere de birkaç günlüğüne kira ile verilirdi, bu da sandığa bir gelir sağlardı.

HANLAR, ÇARŞILAR - Aynı iş ile meşgul zanaat ehli ve esnaf umumiyetle bir han içinde yahut bir çarşı boyunda, bir çarşının bir bölümünde toplanmış olurdu. Mesela İstanbul'da Büyük Saraç Hanı (Saraçhane), Ketenciler Hanı, Fermeneciler Çarşısı, Dökmeciler Çarşısı, Mısır Çarşısı (Baharatçılar), Kürkçü Hanı, Yağ Kapanı, Bal Kapanı, Örücüler Hanı, Sırmakeş Hanı ve daha bunlara benzer yüzlerce isim hatırlanabilir.

Zanaat ehli bir esnafın bekâr uşakları da bekâr hanlarında, bekâr odalarında bir arada barınırlardı, bu hanlara, odalara da önceleri Tarik, sonraları Lonca kefaleti ile alınırlardı. Bekâr hanlarına ve odalarına da bazen o bekâr uşaklarının mensup oldukları zümreye göre isim verilir, Saraç Odaları, Pabuççu Odaları, Debbağ (Tabak) Odaları, Kayıkçı Odaları, Yelkenci Odaları denilirdi. Şehir asayiş ve huzurunu bozacak hallere mani olacak sıkı inzibat tedbirleri alınırdı.

Kapalıçarşı hakkında yapılan çalışmalar ve bunlarla ilgili bilgi ve belgeleri sunduktan sonra çarşının sosyal ve iktisadi yapısıyla ilgili elde ettiğim çalışmaları da bu bölümde aktaracağım. Burada çarşının tarihsel mimari yapısından çok işlevsel karakterinden bazı kesitler sunuyorum.
Osmanlı İmparatorluğu'nun vitrini olarak tüm haşmetini gözler önüne seren Kapalıçarşı, dünyanın ilk bankası olmuş, aynı zamanda da İpek Yolu'nun batıya açılan son durağı işlevini görmüştü.
Yeniçerilerin savaş ganimeti olarak elde ettiklerinin yanı sıra, ticaret yollarından buraya getirilen tüm mallar dünya pazarına yine buradan sunulmuştu.
Bugün dünyanın sayılı müze ve kütüphanesinde bulunan çok kıymetli eserlerin çıkış noktasının yine Kapalıçarşı olduğu bilinmektedir.
Yakın tarihte Kapalıçarşı dünyada yaşanan pek çok önemli olaya da aynı tanıklık etmiştir. Örneğin Rusya'da Çarlık yıkıldığı zaman Rusya'dan gelen pek çok kişi yanında getirdiği eşyayı burada değerlendirmiştir. Benzer bir kaderi paylaşan ve Nazi Almanyasından kaçıp gelenlerin de yolları Kapalıçarşı'da kesişmiştir.
İran Şahlığı yıkılınca birçok İranlı zenginliklerini buraya taşımışlardır.
Tüm bu yansımaların en son örneği ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra özellikle Türk kökenlilerin Kapalıçarşı'ya taşındıklarını, burada kendi kültürlerini temsil eden ürünlerle ticaret yaptıklarını görüyoruz.
Ne yazık ki uluslararası kültür ve ticaret merkezi olma özelliğini taşıyan ve belki de dünyadaki tek yer olan Kapalıçarşı hakkında yeterli çalışma yapılmamıştır. Yapılan az sayıdaki araştırma ve çalışmalarsa Kapalıçarşı'nın önemini yansıtmaktan oldukça uzaktır. Günümüzde hâlâ altın ve döviz borsasının fiili merkezi durumundaki Çarşı'ya hemen yanıbaşındaki Üniversite bile gereken önemi göstermemiştir.

ESİR PAZARI

Cemaleddin Bildik 1947'de Bedesten'de yaptığı röportajın bir yerinde çarşının yaşlılarından Osman Boztepe'nin bazı hatıralarını naklederken, çarşı esnafının gelen müşterinin ekonomik yapısını nasıl çözdüğünü anlatıyordu. Gerçekten de günümüzde birçok esnaf aynı yeteneklere sahiptir. Ünlü markaları iyi bilen esnaf müşterinin giyim ve aksesuar kalitesine göre maddi yapısını ustalıkla çözer. Eski esnaf Osman Boztepe ise o devirde çarşıya gelen kadınların hemen arkalarında onları takip eden zenci kızlardan bahseder. 'O devirde onar Osmanlı lirasına alındığını' anlatır. Her ne kadar esir ticareti uzun zaman önce yasaklanmış gibi görünse de izleri Osman Boztepe'ye kadar uzanıyor olması şaşırtıcıdır.

Çelik Gülersoy da kitabında 'Esir Pazarı' hakkında bilgiler vermektedir. Kendisini rahmetle anarken bilgileri kitabından aynen nakletmek istiyorum:

"Esir Pazarının, Çarşı'nın hemen dışında, Nur-u Osmaniye'den Çemberlitaş'a giden yol üstündeki tek katlı, ortası avlulu bir handa olduğunu biliyoruz. Fakat birçok güvenilir kaynaklarda, Çarşı içinde de insan alım-satımının yapıldığına dair bilgiler vardır. (İnsanın alınıp satılması? Bugün için bize ne kadar ters gelen, yadırgatıcı bir kavram. Bu rahatsızlık verici duygu, Esir Pazarını gezerken, geçen yüzyılın ortasında, büyük Fransız edibi ve devlet adamı La Martin'e de gelmişti. Bunun üstünde düşünen ince ruhlu şair, geçmiş yüzyıllarda çok normal sayılan bir şeyin, bugün bize ne kadar olmaz gözükmesi olgusundan, şu ilginç düşünceyi çıkarır: Bugün bizim yaptığımız işlerin kim bilir ne kadarının gelecek kuşaklara utanç vereceği).

Bize Kapalıçarşı'da adam alım-satımı hakkında kesin bilgiler verenlerden biri, Johann Wild adındaki eski bir Alman gezginidir. Yazdığını doğru kabul etmek zorundayız, çünkü bizzat kendisi burada alınıp satılmış! 1604 yılında İstanbul'a tutsak olarak getirilen bu 'zoraki turist', efendisi olan paşa az zaman sonra ölünce, Bedestene getirilip, dellal aracılığı ile ve 3 saat süren bir çabadan sonra, 60 duka altınına bir ipek tacirine satıldığını yazar. Wild, birkaç kez daha alınıp satıldığı bir Mısır yolculuğunun dönüşünde, 7 yıl sonra tekrar geldiği İstanbul kenti hakkında, kitabının sonunda yeni bilgiler verirken, Bedestende esir erkek ve kadın ticaretinin yapıldığını tekrar ve açıkça kaydetmektedir. Birkaç satır sonra, Nur-u Osmaniye'deki Esir Pazarından ayrıca bahsettiğine göre, verdiği bilgilerde bir yer karıştırması bahis konusu değildir.

Yerli kaynaklardan, tarihçi Latifi, daha zengin ve daha renkli bilgiler veriyor..."

Esir Pazarının sadece Çarşı dışında olması zaten düşünülemezdi. Çünkü orası her şeyin merkezi durumundaydı. Bazı yerlerde Sandal Bedesteni'ne Sultan Mezatı denmesinin belki de en önemli nedeni burada alım-satımların açık artırma ile yapılmasıydı. Saraya buradan gitmiş birçok cariye olası dışı değildir herhalde.

LOKANTA

Kapalıçarşı'da ve şehirde lokanta yoktu, çünkü evlerde yemek odası yoktu. Yemek her odaya kurulan sinilerin çevresinde yenilirdi.

Osmanlı mutfağının ne kadar zengin olduğunu herkes bilir. Ancak eskiden Kapalıçarşı'da ve şehirde lokanta olmamasını hayal bile edemeyen birçok kimse vardır. Hele günümüzde her köşe başının büfe, dönerci, çeşit çeşit kebapçının kapladığı ve birçoğunun Çarşının tavanını mahvettiği, içeriyi yemek kokularına boğduğunu düşünürsek eskiden hiç olmamasına elbette inanamayız. Yine Çelik Gülersoy'dan aktarıyorum:

"İlginç bir konu, Çarşı'da hemen her meslek temsil edilirken lokantacılığın bulunmayışıdır. Bu durum hem mideye, hem göze hitap eden bu zenaatin merkezlerinin şehirde başka bir yerde bulunmasından ileri gelmiyordu. Eski İstanbul yaşamında, bu meslek hiç yoktu. Çok basit ölçülerde bir-iki tür yemek veren, bekar işçiler için aşçı dükkânları vardı, bir de, ayrı ayrı sütçü, muhallebici, kaymakçı, kebapçı, tek konu üstüne uzmanlaşmış, onlarında en halisinden, ama hep küçük ölçülerde kalan dükkânlar bulunurdu. Bugünkü anlamıyla ve Batı'da da yüzyıllardır yaşayan bir kurum olarak, tüm bir mutfağı, bir mönüyü, belli kurallarla hazırlayıp sunan hizmet endüstrisi, lokanta yoktu. Bugün tuhaf gelen bu durumun sosyal nedenleri şunlardır:

Dinsel kurallar gereği, kadının kapalılığı: Batı'da otel, lokanta, eğlence yeri gibi kurumlar, kadınla erkeğin toplumda beraberce yaşaması olgusuna dayanır. Osmanlı'da kadın, kocası ile bir yere gidemeyince, bu gibi tesisler doğamazdı. Toplumun şehirleşmemiş yerleşme biçimi, yüzyıllar boyu (bugün bile) süregelen göçebelik alışkanlıkları ve değer yargıları, birer kent kurumu olan bu statik, merasimli, yaşam çevrelerine giremiyordu. Kapalıçarşı'da ve şehirde lokanta yoktu, çünkü evlerde yemek odası yoktu. Yemek her odaya kurulan sinilerin çevresinde yenilirdi. Evler şöyle dursun, saraylarda yemeğe ayrılmış

oda ve salonlara sahip değildi. Aynı yaşam serbestliği prensipleri içinde, yemek saati geldiğinde saray halkı nerede bulunuyorsa, tepsiler oraya giderdi; mevsimine göre teraçaya, bahçelere vb. Batı taklit edilerek yapılan görkemli Dolmabahçe Sarayı'nda bile yemek salonları yoktur. Tablalarla herkesin yatak ve oturma odasına servis yapılmaktaydı.

Bu sosyal alışkanlık gereği, Kapalıçarşı esnafı da, yüzyıllarca, sabah kahvaltısını, kuşluk yemeği denilen öğle öncesi ve öğle yemeğini, evinden getirdiği sefer taslarında yemiş, üzerine dükkânlardan meyve ya da tatlı getirtmiştir. Yemek kabının adı bile, yolculuk ve göçebelik kaynaklıdır: 'Sefer' tası.

Onun için lokantacılık mesleği doğmamıştır. Büyük Çarşı'nın gastronomi bahsinde herkesin bildiği pittoreks ve sevimli köşesi, Halıcılar Sokağı-Acı Çeşme Kavşağı'ndaki küçük muhallebici köşküydü. Ne zaman yapıldığı kesin bilinemeyen, ama geç devir eseri, yani en çok 150 yıllık olduğu belli olan bu pavyona II.Mahmud'un da geldiği söylenir. İstanbul bir taht şehri iken ve rafine bir nüfusa sahipken, burası da bugünkünden çok daha üst kalite bir yerdi. İstanbul halkı kadar, yabancıların da rağbetini çekerdi. Abdülhamit devrinde 22 yıl Boğaziçi'nde oturmuş bir İngiliz hanımı, çok sonra yayınlanan anılarında, 'iki katlı bir Londra otobüsüne' benzettiği bu pavyonda, döner kebabı, gül suyulu tavuk göğsü ve kahveden oluşan yemeklerinden ve bunların servis edildiği lüks porselen takımlarından, hasretle ve sevgiyle söz eder. 1978'de bu pavyon, bir konfeksiyoncu dükkânı olmuştur."

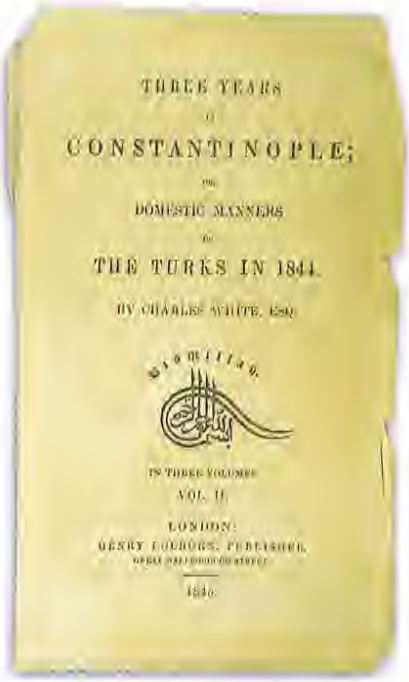
Hâlâ aynı zerafetini ve güzelliğini devam ettiren bu yer şimdilerde ise bir kuyumcu dükkânıdır.

Kuyumcu Hasan Arzık içinde bulunduğu mekanın tarihsel değerini bilen ender Kapalıçarşı esnafıdır.

SAHAFLAR

550 yıldır kim bilir kimler geldi kimler geçti Kapalıçarşı'dan... Yeniçeriler yeni fethedilen yerlerden birçok ganimet toplayıp getiriyorlardı. Bunların son durağı da tabii ki Kapalıçarşı'ydı. O zamanki adıyla Çarşı-yı Kebir yani Büyük Çarşı. Benim en çok ilgimi çeken Yeniçerilerin bu fetihlerde ganimet olarak kitapları da toplayıp getirmeleridir. Sahaflar Sokağı bir zamanlar Çarşı'nın en önemli sokaklarından biriymiş. Cevahir Bedesteni'nin şimdiki Halıcılar Caddesi'ne açılan kapısından başlayan sokak Sahaflar'ın merkeziymiş. Bugün Batı'daki birçok ünlü müze ve kütüphaneyi süsleyen değerli kitapların pek çoğu buradan gitmiştir.
Dünyaca ünlü sanatçılar, devlet adamları, krallar, kraliçeler velhasıl kim gelmişse İstanbul'a, mutlaka Kapalıçarşı'yı görmek istemişler. Kapalıçarşı'dan alışveriş yapmak ayrı bir haz, ayrı bir zevk olmuş hep.

THREE YEARS
IN
CONSTANTINOPLE;
OR,
DOMESTIC MANNERS
OF
THE TURKS IN 1844.
BY CHARLES WHITE, Esq.
IN THREE VOLUMES
VOL. II.
LONDON:
HENRY COLBURN, PUBLISHER,
1846.

KAPALIÇARŞI KİTAP CENNETİYDİ

Kapalıçarşı bir zamanlar dünyanın en önemli kitap merkezlerinden biriydi. Kendisi de bir sahaf olan Hasan Coşkun (1) Kapalıçarşı'da bir dönem yaşanan kültür ihtişamını ve sonrasını anlatıyor:

"Sahafların genel tarihini incelemek istediğimizde birçok sözel anlatı bulsak da yazılı eser yok denecek kadar azdır. Kitap satanların birçok değişim geçirerek asırlardır mesleklerini sürdürmelerine rağmen yazılı tarihlerini yazmamaları ilgi çekicidir. Yaptığım mesleğin tarihini öğrenmek istediğimde yeterli bilgiye ulaşmam mümkün olmadı. Bunun üzerine topladığım bilgilerle ne yapabilirim sorusunu kendime sordum. Ön araştırmalar beni mekan düzeyinde bir araştırma ve çalışma yapmaya yöneltti. İlk olarak da 'Bedesten sahafları'nın nasıl çalıştığını, bu mekanda hangi müşterilere kitap sattıklarını araştırmaya başladım.
Kapalıçarşı'daki sahaf mekanına geçmeden önce kısaca Osmanlı kitapçılarından bahsetmek istiyorum. Sahaflık (2) mesleğinin Osmanlı topraklarındaki serüveni İstanbul'un fethinden çok önce başlar. Osmanlı şehirlerinde genellikle kitap alışverişi uzun bir süre cami duvarları dibinde, medrese yakınlarında kurulan tezgâhlarda yapılmıştır.
Bursa'da, Orhan Gazi döneminde Mahmut Şevki isimli bir zatın kitap yazıp çoğaltarak sattığı bilinmektedir. Mahmut Şevki, çoğu kaynakta 'şeyh' olarak anılmaktadır. Eski başkent Bursa'dan Edirne'ye, sonra da İstanbul'a göçen esnaflar arasında sahaflar da vardır. Edirne'nin başkent olduğu yıllarda, devlet şehrin sahaflarını dükkânlara taşımaya çalışmış, ancak pek de başarılı olamamıştır.
İstanbul'un fethinden sonra kentte yenilenme inşasına başlanan ilk yapılardan biri Kapalıçarşı olmuştur (1460-1466). Ticaretin Bizans dönemindeki canlılığına kavuşması için diğer illerden getirtilen esnaflar Kapalıçarşı'ya yerleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Kapalıçarşı'yı şehrin esnaflarını bir araya toplamak ve ticari ilişkileri daha iyi denetlemek amacıyla yaptırdığı söylense de daha önceden burada çarşı olduğu yazılmıştır.(3)
Kapalıçarşı, Osmanlı Dönemi'nin saray meydanı olarak bilinen Beyazıt Meydanı'nın yanı başındadır. Bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin yerinde bulunan saray, 1541'de çıkan bir yangında harap olana dek statüsünü korumuştur. Yangının ardından sultan ve hanedanı yine aynı bölgede inşaa edilen Topkapı Sarayı'na taşınmak zorunda kalmışlardır. Bölge, idari merkeze Fatih Külliyesi'ni ve zamanla sayıları artan kütüphanelere yakınlığı dolayısıyla ulema sınıfın ve

Çarşıda satılan kitaplar çeşitli konularda ve dillerdeydi. İslami eserler olduğu kadar farklı dillerde tarih, felsefe, siyaset, coğrafya ve edebiyat üzerine el yazması kitaplar da görmek mümkündü.

medrese öğrencilerinin sıkça ziyaret ettiği bir yer olmuştur. Kapalıçarşı'daki kitapların çoğu dışarıdan getirilmiş, kentteki kitapların çoğu, kent ele geçirilirken kaçanlarca gemilere yüklenip götürülmüşlerdir. Vryonis'un yazdığına göre kitapların çoğu Avrupa'ya taşınmış, gemilere sığmayan kitapların on tanesi bir bozuk paraya satılmıştır.

Bizans'ın çoğu kitabı götürülmüş olsa bile geride kalanlar da oldukça değerli eserlerdi. Kalan kitapların işe yarayanları, Fatih'in emriyle Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Hattatlar kitapları evlerinde çoğaltmıştır. Birkaç hattat sayfa sayfa yazdıkları eserleri sahafların verdikleri siparişlere göre yapmışlardır.

Sahafların en iyi müşterisi devletin ileri gelenleridir. Özellikle de kitap toplayan II. Mehmet, sahafları maddi ve manevi olarak korumuştur. Vakıf kütüphaneleri için de kitap satın alması, Fatih'in kültüre ne kadar önem verdiğini

gösterir. Kitaplara verilen önem kültür politikası ile de ilgilidir. (4)
Kapalıçarşı'daki Cevahir Bedesteni'nin dört kapısından biri Sahaflar Kapısı'ydı. Buraya medrese öğrencileri ve Osmanlı ulemasından başka kitap alıcıları gelirdi. Kapalıçarşı, kısa zamanda sadece imparatorluğun değil, bütün dünyanın sayılı kitap mekânlarından biri oldu. Burası, Doğu'nun gizemi peşinde koşan Batılı seyyahların ilk uğrak yeriydi. Gelen müşteri, kitaplara ancak sahaf izin verirse dokunabilirdi.
Pietro Della Valle (1586-1652) adlı İtalyan asıllı gezgin seyahatnamesinin birinci cildinde, 4 Eylül 1615 tarihli mektubunda kitap alışverişinden söz etmiştir (5). 1670 yılında Fransız Elçisi Marquis de Nointel ile İstanbul'a gelen, Binbir Gece Masalları üzerine yaptığı araştırması ile bilinen Antoine Galland, 1672'de çarşıdan aldığı kitapları günlüğüne yazmıştır:
"27 Ocak Cuma:
Kitapçıların başı olan Sahafbaşı'na gittim. Bana henüz istihsahı nihayet bulmamış bir Hoca Efendi Tarihi gösterdi ve on altı sahife ihtiva eden her defterin yazılması için yetmiş akçe vermekte olduğunu söyledi. Bana birçok da İran minyatürü gösterdi ki, bunlar arasında pek güzelleri ve pek iyi tersim edilmişleri vardı ve bilhassa Roma üslûbunda olup bana fevkalâde görünen bir minyatür gösterdi. Taberi'nin Farsça'sına ve Beydavi'nin Farsça tarihine sahip olduğunu Sahafbaşı söylemektedir." (Galland, 1987, s.10)
Galland, genelde aldıkları kitapların fiyatlarını da yazmış olduğundan, fiyatların ucuz olduğunu öğrenmekteyiz (6). Galland, Bedesten'e gitmediği zaman sahafların istedikleri kitapları elçiye ve kendisine göstermek için oturdukları yere kadar getirdiklerini anlatır. Hüseyin Efendi, yazdığı Tenkihüt Tevarih adlı eseri büyükelçiye hediye etmiştir. Galland, çuha ve saten ceket verdiği Hüseyin Efendi Büyükelçiyle çok iyi dost olduklarını da anlatır. Mahmut Paşa isimli kitapçının İran'da yapılan güzel resimler getirdiğini ama fiyatı yüksek olduğu için büyükelçinin alamadığını yazan Galland çalışmalarını İstanbul'da sürdürmüştür.
Anlatılanlara göre seyyahlar, fiyat ve kendilerine gösterilmeyen kitaplar konusunda tanıdıklarından yardım alıyorlardı. Çarşıda sadece Kuran-ı Kerim, başka dinden olanlara satılmıyordu. Kur'an-i Kerim'i almak isteyenler Müslüman tanıdıklarından yardım istiyorlardı. Osmanlı aydınları sahafların en önemli müşterileri olduğu gibi seyyahlarla sahaflar arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için yardımcı olmuşlardır. Yardım eden entelektüellerden biri de Ahmet Vefik Paşa'dır (İstanbul, 1823-1891).
Çarşıda satılan kitaplar çeşitli konularda ve dillerdeydi. İslami eserler olduğu kadar, farklı dillerde tarih, felsefe, siyaset, coğrafya ve edebiyat üzerine el yazması kitaplar da görmek mümkündü. Çarşıya gelen kitapların bir kısmı savaş ganimetiydi ve aralarında İran iç savaşı sırasında yağmalanan değerli yazmalar da bulunmaktaydı. Bunların çoğunun İstanbul'da ucuz fiyatlarla satıldığı, bir kısmının ise Yunanlı papazlar tarafından Aynaroz Manastırı'na götürüldüğü söylenmektedir (Gülersoy, 1979).
1728 yılında Fransa Kralı XV. Louis adına eski eser ve yazma toplamak için gelen A. Sevin kraliyet kütüphanesine 600 adet kitap almıştır. 18. yüzyılın başlarına dek, Kapalıçarşı'dan alınıp Avrupa'ya taşınan kitap sayısının oldukça yüksek olduğu tahmin edilmektedir. XVI. yüzyılda İstanbul'da görev yapan Avusturya Büyükelçisi Busbeck, mektupların-

Kapalıçarşı, kısa zamanda sadece imparatorluğun değil, bütün dünyanın sayılı kitap mekânlarından biri oldu. Burası, Doğu'nun gizemi peşinde koşan Batılı seyyahların ilk uğrak yeriydi. Gelen müşteri, kitaplara ancak sahaf izin verirse dokunabilirdi.

Sahafların yaptığı işe, kitapçılığın ötesinde, bir tür editörlük de denilebilir. Sahaflar, müşterilerin sipariş ettiği el yazmalarını hattatlara yazdırırlar, daha sonra, yazılan kitapların sayfalarını kontrol edip ciltletirlerdi.

da sahaflardan aldığı kitaplardan bahsetmektedir. Yazdıklarına bakılırsa, satın aldığı Yunanca kitapları Viyana'daki imparatorluk kitaplığına götürmüştür.
Değerli kitapların dışarıya çıkarılması çoğu kitapseverin hoşuna gitmemiştir. Kitapsever Damat Ali Paşa 1716'da bir ferman çıkartır (7):
Çarşıyı ziyaret eden seyyahların ya da çeşitli nedenlerle İstanbul'a göç eden kişilerin ülkelerinden kitap getirdikleri de olurdu. 1492'de Endülüs'ten göçen Yahudilerin İstanbul'a taşıdıkları İspanyolca kitapların tercüme edilerek çoğaltıldığı söylenmektedir. Bu türden çeviriler bir yandan kitap piyasasını canlandırıyor, diğer yandan bilim ve yazın hayatına doğrudan katkı sağlıyorlardı. Çarşıda sıkça arz-ı endâm eden Osmanlı aydını, çeviri ya da henüz çevrilmemiş yabancı dillerdeki yazmaların başlıca alıcılarıydı.
Çarşıda, günlük dükkân satışlarının yanı sıra, haftanın belirli günleri (8) mezat düzenlenirdi. Mezatlarda satılacak değerli el yazmalarının önce kethüdanın dükkânına götürülmesi ise sahaflar loncasının bir kuralı haline gelmişti. Bu mezatlar genellikle tereke satışlarıydı. Tabii ki, vefat eden kitap meraklısının geride bıraktığı kitaplar Kapalıçarşı'ya getirilmeden önce, diğer eşyaları ile birlikte, kadı defterine kaydedilir, satışı uygun olanlar mezata getirilirdi. Mahkeme kararıyla çarşıya gelen tereke kitabının satışını ayarlamak kethüdanın göreviydi.
Sahaflar, yoksul öğrencilere alamadıkları kitapları dükkânlarında okutur veya kopya etmelerine izin verirlerdi. Çarşıda aynı zamanda okutmak için kitap kiraya veren sahaflar da vardı. Genellikle hikâye ve masal kitapları kiraya verenlerin sadece bu işi yapmış olmaları, kiralama ile geçinebildiklerini gösterir. Bu gelenek bazı vakıfların da okumak için dışarıya kitap vermelerini sağlamıştır.
Sahafların yaptığı işe, kitapçılığın ötesinde, bir tür editörlük de denilebilir. Sahaflar, müşterilerin sipariş ettiği el yazmalarını hattatlara yazdırırlar, daha sonra, yazılan kitapların sayfalarını kontrol edip ciltletirlerdi. Hattatlar genellikle yazdıkları esere imza atmazlardı. İmza atma geleneği daha sonra başlamıştır.
Basılı kitapçılığa geçildikten sonra, sahafın ismi kitabın ilk sayfasına vurulan

damga ya da kaşelerde belirtilmeye başlanmıştır. Çarşı esnafının hakkında bilgi edinmek için Evliya Çelebi'ye baktığımızda iki tür kitapçı sayar:
300 neferli, 50 dükkânlı bir grup, daha çok dini kitaplar satardı. 200 neferli, 60 dükkânlı diğer bir grup 'Bohçacı' ya da ayaklı kitaplık olarak bilinen gezici kitapçılar da ikinci gruba girmektedir. Çelebi, Seyahatname'sinde, ayrıca bu grubu kitapçılar, ciltçiler ve mürekkepçilerle birlikte anmaktadır (9).
Bohçacılar, el yazmalarını varlıklı kitapseverlerin köşklerine götürürlerdi. Kitap alanlar bohçacıların devamlı kendilerini ziyaret etmelerini istedikleri için kitaplara piyasanın üzerinde fiyatlar öderler, ancak ödemelerini taksite bağlarlardı. Mantran, sahafların Müslüman tebadan olduklarını belirtmiş, bu durumu bir gerekçeye bağlamıştır. Mantran'a göre, satılan kitapların büyük bir kısmı İslami kitaplardır ve dini azınlıkların bu kitaplara dokunmaları istenmemekte, dolayısıyla gayrimüslimlerin sahaflık mesleğini icra etmeleri güçleşmektedir.
Sahafların Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyoekonomik coğrafyasındaki konumları, aydın kesimden pek de uzakta değildir. Charles White'ın 19. yüzyılda yaşamış iki ünlü sahafla ilgili anlattıkları bu tespiti doğrulayan bir belge niteliğindedir:
"Constantin'in en ünlü iki kitapçı ve bibliyoglistlerinden ilki Süleyman Efendi'dir; filoloji bilgisinin enginliği ile tanınır. 1843'te Rumeli kazaskeri olan babası Şeyhzade Esad Efendi ise imparatorluğun tarih bilimcilerinden olup yeniçeri tarihinde uzmandır. Diğeri ise mâ Hacı Efendi'dir. Hacı Efendi, görmeyen gözlerine rağmen, keskin gözlü bir üstat becerisiyle zamanının en iyi el yazması uzmanıdır ve bunun yanı sıra edebiyat ve pozitif bilimlerde de çok bilgilidir." (White, 1846, s. 157)
Charles White'ın tuttuğu günlük, Kapalıçarşı sahafları üzerine ilginç gözlemleri dile getirmektedir:
"(Sahaflar) minderlerinin üzerinde suratsızca oturur, müşterilere hiç de davetkâr görünmezler. Dükkânları açıkur; kitaplar ya arkalarındaki raflarda ya da başka gizli yerlerde saklı durur ve ortalıkta göze hitap eden hiçbir şey yoktur." Charles White ayrıca, sahafların para hırslarının olduğunu, kitaplara fahiş fiyatlar biçtiklerini yazmıştır. Anlattığına göre, insanlar eli sıkı kişilerden bahsederken "Sahaftan daha beter" derlermiş.

Nadirât zemânîde vezâiften
nesr-i inşa olmazdı,
hıfz-ı dîne yalnızlı Şeh'i
cümle tedbirmiş

Sahaflar, yüksek öğrencilere ulaşamadıkları kitapları dükkânlarında okurlar veya kopya etmelerine izin verirlerdi.

Dipnotlar

(1) Ex Libris sahaf dükkânının sahibi.
(2) Sahaf, günümüzde ikinci el kitap satıcılarına verilen isimdir. Sözcüğün eski kullanımı ise kitapçı ile aynıdır. Sahaf kelimesinin kökü Arapçadır. Suhûf'tan, sâhife'den gelmektedir. Zamanla "sahaf" olarak yazılıp söylenmeye başlanmıştır. Sayfaları bir araya getirip satan esnafa denir. (Pakalın, 1954, s. 92)
(3) Kapalıçarşı'nın inşası ve yeri ile ilgili çoğu kez birbiriyle çelişen, çok sayıda görüş belirtilmiştir. Ancak bu görüşlerin genelde birleştikleri nokta, çarşının bulunduğu alanda Bizans döneminde de bir pazar yeri olduğudur. Örneğin, Arap seyyah İbni Batuta, Fetih'ten yüz sene önce bölgeye geldiğini ve oradaki pazarda alışveriş yaptığını günlüğüne not etmiştir. Seyyah, pazarın kapılarının geceleri kilitlenen sokak aralarında kurulduğunu ve her sokakta ayrı bir esnaf grubunun ticaret yaptığını anlatmıştır. Buna paralel bir görüş, Kapalıçarşı'nın yerinde Forum Antopolion olarak bilinen bir Bizans forumunun olduğudur (Rice, 1998). Bu bölgede başka forumlar da vardır ve bunlardan birinin yakınında kitapçıların yer aldığı öne sürülmektedir. Rice'ın çalışmasında ismi Forum Augustaion olarak geçen forum, Constantinus zamanında bugün Ayasofya ile Süleymaniye Camii arasında kalan alan üzerinde kurulmuştur. Aynı kaynaklara göre, forumun kuzeyinde arzuhalcilerin bulunduğu Yazıcılar Çarşısı yer almaktadır.
(4) 'Cihan imparatoru' olmayı amaçlayan II. Mehmet, devletin kaderini tayin edeceklerine inandığı için ilim ve eğitime önem veriyordu. Edebiyata olan kişisel ilgisi kültür politikasını büyük ölçüde belirlemiştir. İstanbul'a getirttiği kütüphanesini Bizans'tan kalan kitapların çevirileriyle daha da zenginleştirmiştir. II. Mehmet'in döneminde, Latince ve Yunanca'dan kitaplar tercüme edilmiş ve bu çeviriler yetişen devlet adamlarının ve medrese öğrencilerinin okumaları için Fatih Külliyesi Kitaplığı başta olmak üzere vakıf kütüphanelerine bağışlanmıştır (Ünver, 1946). Fatih, İnoroz Adalı Kritobulosa ile Yunanca'dan Arapça'ya çevirttiği kitaplar hakkında konuşurdu. Cihan imparatoru olmak isteyen II. Mehmet Hıristiyanların kültürünü tanıtan kitaplar da okumuştur. (Ünver, 1946)
(5) Osmanlı Ansiklopedisi, Yahya Erdem, Cilt 11, s.270
(6) 9 Ocak 1672 günü buzağı derisinden yazılmış bir tibullе yazmasını yarım kuruşa aldım.
10 Ocak 1672
Son Ekselans için pek güzel yazılmış bir küçük Şâhidî'yi (Lugâti Şâhidi'yi) Sultan İbrahim zamanında Kaptan Paşa olan Yusuf Paşa'nın Girit seferinin Türkçe hikâyesini (Sefer-i Yusuf Paşa) ve divan yazısıyla Bağdad'ın Sultan Murad zamanındaki son muhasarasına ait bir eseri satın aldım. Bunların hepsine bir sekino verdim.
11 Ocak 1672
Ekselans için "İnşa" satın aldım. Bu, padişaha, vezirlere ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer erkânına yollanacak mektupların şekil ve ifadesini gösteren bir kitaptır.
14 Ocak 1672
Ekselans için "Acaib ülMahlûkat" isimli bir kitabın pazarlığını yaptım. Bu kitap küfi harfleriyle yazılmış olup, Muhammed'in... dünyanın tesis etmek üzere göğe çıkışı, cehenneme inişi gibi meşhur hareketlerini gösteren 66 resmi muhtevidir. 25 kuruşa satın aldım.
9 Ekim 1672
Sadi'nin "Bostan" isimli kitabını satın aldım. Bana bir kuruşa mal oldu.
(Kitabın Evrimi, Orhan Öcal, Türkiye İş Bankası Faydalı eserler dizisi: 7)
(7) Bu yasağın ne denli yürürlüğe girdiğini bilmiyoruz; o dönemle ilgili öğrenebildiğimiz, Damat Ali Paşa'nın da bir kitap tutkunu olduğu ve kitapların korunması için üç tane vakıf kurduğudur. Şehit olduktan sonra kendisinden miras kalan kütüphanesindeki felsefe ve şiir kitapları şeyhülislamın emriyle "dine uygun olmadıkları için" vakıf kütüphanesine konmamış, sahaflara satılmıştır (Erünsal, 1987).
(8) Çoğu kaynakta Salı ve Cuma olarak geçmektedir.
(9) Evliya Çelebi'ye göre 17. yüzyılda Beyazıt Camii'nin yanında yer alan yüz küçük dükkânda toplam üç yüz ciltçi (mürekkepçiler ve divitçiler dahil) çalışmaktadır. Hattatlar, mücellitler, mürekkepçiler, divitçiler ve kâğıtçıların kitapçıların yakınında olmaları her birinin yaptığı işi diğerinin tamamlamasıyla ilgili olmalıdır.

Celâl Yıldırım arşivi (Ephemera Derneği)

MEZAT

"Sandal Bedesteni bugünkü müzayede şekline Şehremini Cemil Topuzlu Paşa tarafından konuldu. Cemil Paşa, bu fikri Paris'in müzayede sarayı olan Druo Salonu'ndan aldı.

Refi Cevat Ulunay, 1962 yılının Ekim ayında yayınlanmış bir yazısında Sandal Bedesteni'ni anlatırken özel bilgiler sunuyor:

"Sandal Bedesteni'nde eskiden el dokuması kumaşlar satılırmış. On dokuzuncu asırdan sonra memleket, Avrupa kumaşlarının istilasına uğrayınca o sevailer, dibalar git gide kaybolmuş, nedret kıymet olduğu için şimdi antika olmuş. Bu parçaları çerçeveletip salonlara asıyoruz.

Bedesten yalnız alım satım yeri değildir, aynı zamanda bir güzel sanatlar meşheridir. Burada her şubeyi alakalandıracak tablolar, biblolar, güzel eserler bulunmalıdır."

"Sandal Bedesteni bugünkü müzayede şekline Şehremini Cemil Topuzlu Paşa tarafından konuldu. Cemil Paşa, bu fikri Paris'in müzayede sarayı olan Druo Salonu'ndan aldı. Druo Sarayı bütün Fransa'nın, hatta Avrupa'nın nefis eşya meşheri halindedir, iki harp arasında her gün bu saraya birkaç milyonluk mal gelir, satılır ve ertesi günü o kadar eşya teşhir edilir, satılırdı.

Alışveriş etmeyenlerin dahi buraya gelip camekanlarda teşhir edilen eşyayı merakla seyrederek malumat edindikleri olurdu.

Oranın muhamminleri devletin eksper olarak tanıdıkları yüksek bilgili zevattan mürekkepti. Son ziyaretimde Sandal Bedesten'inde bazı değişiklikler gördüm:

1915 yılında başlayan ve değerli eşyanın İstanbul'daki tek odağı olan Sandal Bedesteni müzayedeleri tarihe karıştı gitti. Şimdi sadece dükkânların bulunduğu Sandal Bedesteni, Fatih döneminin en önemli ticari yapısıydı.

'Mezat salonlarının ortasındaki geniş hole 15 kollu bronz bir avize asılmış. Eşya salonuna 6 kollu kristal bir avize, mücevher salonuna da yine Bohem bir avize asılmış.
Sandal Bedestenine biraz daha himmet sarfedilirse, pek tabi olarak varidat da o nisbette artacaktır. Bu, bir 'hüsn-ü-tabiat' ve 'zevk-i-selim' meselesidir. Vitrinler, teşhir edilen eşya ile mütenasip bir şekilde tanzim edilmeli, hatta süslenmelidir. Dellalların da gür ve güzel sesli olmaları icabeder. Bir müzayedede dellal, malı parlatır, satışı canlandırır, alıcıya keyifle para verdirir. Bir noksanı daha söyliyeyim: Sandal Bedesteni'nde halı, tablo ve bibloya ait katalog yoktur. Bir malın değerini tayin edenler alaydan yetişmelerdir. Pek tabii olarak mühim bir parçanın karşısında çok defa apışıp kalırlar.
Bunlar yavaş yavaş ıslah edilirse İstanbul'a layık bir müzayede sarayı meydana getirilmiş olur."

Ulunay üstadın bu bilgileri faydalı ama tavsiyeleri yerini bulmadığı meydandadır. Ülkemize komşu ülkelerden yakın geçmişte gelen pek çok eşya maalesef Beyazıt meydanında işporta tezgahlarında satıldı. Birçoğunun ne olduğu anlaşılmadan ve nereye gittiği bilinmeden.
1915'lerde Sandal Bedesteni'ni müzayede salonu olarak düzenlemişler. Nedenini tam bulamadım ama buraya eskiden Sultan Müzayedesi de derlermiş. Akustiği, büyüklüğü ve tarihi dokusuyla muhteşem bir salon Sandal Bedesteni. Belediyeye ait olan yapı 1980'lerde kapatılmış. Bedesten peyke peyke, sütun sütun kiralanmış. Daha sonra burayı Vakıflar Genel Müdürlüğü devir almış. Çarşı esnafı neyse Bedesten esnafı da aynı. Neye talep varsa ona yönelmişler. Zamanla bir semt pazarından farkı kalmamış. O güzelim fil sütunlara emitasyon tişörtler asılmış, biçimsiz dükkânlar yapılmış ve bir mezbeleye dönmüş. Hep hayal ederim. Uluslararası müzayede salonu olarak, resim, heykel, fotoğraf sergisi düzenlenmiş olarak ya da dünyaca ünlü müzisyenlerin sanatlarını icra ettikleri akşamların ihtişamını ama... Her şey insanla var insanla yok.

SAAATTIM!

1915 yılında başlayan ve değerli eşyanın İstanbul'daki tek odağı olan Sandal Bedesteni müzayedeleri tarihe karıştı gitti. Şimdi sadece dükkânların bulunduğu Sandal Bedesteni, Fatih döneminin en önemli ticari yapısıydı. Artık onların kubbelerinde başka tür ama duyulmayan "saaaattım" sesleri çınlıyor. Sandal Bedesteni'nin bir zamanki halini bir Kapalıçarşı aşığı Faik Kırımlı'nın (*) kaleminden izleyelim:

Buraya Batı Kapısı'ndan girerseniz, sağ tarafta loş, karanlık bir salona rastlardınız. Buradaki yazıhanede birkaç halı görevlisi bulunurdu. Müzayedeye sunulan halılar uzmanlar tarafından incelenir, cinsi ve değeri tespit edildikten sonra bir kenara kaldırılır, satış gününü beklerdi. Bu salonun duvar diplerinde üst üste istiflenmiş halıları görürdünüz. Salonun girişinin hemen yanından halı satışlarının yapıldığı salona girilirdi. Haftanın iki günü, pazartesi ve perşembe günleri, müzayede edilecek halılar bir gün evvelinden yere üst üste yığılırdı. Müzayede salonunun dört yanında amfi şeklinde oturma yerleri vardı.

Müzayede esnasında halı tüccarları özellikle en ön sıralarda otururlar, diğer izleyiciler daha arka yerlerde bulunurdu. Yüksek bir kürsüde oturan müzayede yönetmeni, önünde bir çan ve defterle satışı idare ederdi. Satış başlayınca münadi yerde üst üste duran halıların en üstündekinin bir köşesinde iliştirilmiş künye pusulasını koparıp alır, halının cinsini ve fiyatını belirttikten sonra satışa başlardı. Münadi örneğin şöyle bağırarak arttırmayı başlatırdı: "Bir Kırşehir Seccade. Haliyle üç yüz lira. Var mı artıran?" Münadi bunları söyledikten sonra beklemeye geçer, bu fasılada halı sanatının inceliklerine vakıf esnaf uzaktan malın değerini belirlemeye çalışır; bazen malın üzerine eğilir, elleri ile yünlerini okşar, bakar; geriye katlayıp iki başparmağı ile sıkar, 'Acaba çatırtı var mı, atkıları çürük mü?' diye tetkik ederlerdi. Sonra alıcıların içlerinden biri fiyatı artırır, diğerleri de onu izlerlerdi. Artırma bir baş işareti ile veya elde tutulan bir not defterinin havaya kaldırılması ya da benzer bir işaretle olur, böylece satılan eşya gerçek değerini bulurdu. Bazen aranılan değerli bir halı satışa geldiğinde, esnaflar malı iyice tetkik ederler, sonra satış başlardı. Heyecanlı anlar yaşanır, alıcılar birbirlerine laf atarlar, gergin bir ortam oluşurdu.

Artırma bir baş işareti ile veya elde tutulan bir not defterinin havaya kaldırılması ya da benzer bir işaretle olur, böylece satılan eşya gerçek değerini bulurdu.

Bir gün arada sırada olduğu gibi oturmuş halı satışlarını izliyordum. Büyükçe, renkleri çok güzel, halis kök boyalı bir Zara seccade satılıyordu. Daha önce satılanlar o gün için normal değerlerine satıldı. Sıra bu seccadeye gelince, iki esnaf kapıştı. Böylece 400 liraya satışa çıkan bir Zara seccade halı 4,000 liraya yükseldi. Alıcılardan bir tarafı tanıyordum: Çarşıda dükkânları olan halıcı iki Ermeni kardeştiler. Seccade 4,000 liraya çıkınca kardeşlerden küçük olanı fiyatı durmadan artıran ağabeyinin koluna yapıştı ve, "Yahu, sen ne yapıyorsun!" dedi. O anda gözlerini yerdeki halıya dikmiş, durmadan fiyatı artıran ağabey, sinirli bir şekilde kardeşine 'çekil kenara' der gibi başıyla bir işaret yaptı. O gün bu seccade sürpriz bir fiyata satıldı. Hangisi aldı, şimdi aklımda değil.

Burada çok çeşitli kaliteli ve ucuz halılar satılırdı. Gelip geçtikçe buraya girişin hemen sırasında, camlı uzun, büyük teşhir vitrinleri vardı. Satılacak halıların bazıları bir hafta öncesinden burada teşhir edilirdi. Gidip geldikçe burada-

Sandal Bedesteni, İstanbul antikacılarının bir araya geldiği yerdi. Her Cuma günü antikacılar buraya toplanır, bütün gün yeni bir şeyi bulmak için salonları dolaşırdı.

ki halı bolluğuna bakardık. Bir seferinde yine bir seccade halı vardı, düz beyaz zeminli idi. Üzerinde bordür çizgileri ve çintemani motifler bulunuyordu. İlginç yanı beyaz zeminin, beyaz koyun yününden, bordür ve çintemani desenlerinin de kara koyun yününden yapılmış olmasıydı. Çok güzel iki renkten müteşekkil bir seccade halı idi. O gün bunu alamadım, satışında hazır bulundum. Bir esnaf aldı. Aradan bir müddet geçip, elime biraz para geçince gidip almak istedim. Toptan Amerika'ya satıldığını söylemişlerdi.

Halı satışları eskilerden beri Kapalıçarşı'nın ve bedestenin en önde gelen ticaret eşyalarındandır. Anadolu'dan ve İstanbul'dan halı toplayanlar bir zaman geldi ki artık değerli halı bulamaz oldular. Bu sefer bazı kurt halı simsarları eski mescit ve cami nerede varsa buraya gidip bir pazarlık ve hayırseverlik yaptılar. Yerde serili ne kadar eski halı varsa hepsini toplayıp aldılar, yerine yeni gelişmekte olan sanayi üretimi düz yeşil veya desenli makine halıları kapladılar. Böylece çok değerli hatta Selçuki halıları dahi ele geçirdiler. Biz Anadolu ve İstanbul'da bazı cami ve mescitleri tetkik için dolaşıp incelemelerde bulunduğumuzda yerlere serili Kula, Ladik, Görles halılarını görür, bunları yetkililerine bildirir, korunmalarını isterdik. Bugün artık bunlardan hiçbiri kalmadı. Böyle olunca Sandal Bedesteni'nin halı satışlarında gerileme oldu. Artık eskisi gibi değerli mallar gelmemektedir. Günden güne tüccar ve esnaf da gelmez oldu. Buranın kapanmasının en büyük amili malların tükenmiş olmasıdır. Halı teşhir vitrinlerinin hemen yanında eşya teşhir vitrinleri vardı. Burada terekelerden çıkan veya sahipleri tarafından çok çeşitli antika eşyalar satılırdı. Porselenler, kristaller, ağaç işlemeli sedefkari, Edirnekariler, işlemeli bezler, tablolar, hat levhâlâr, elyazma kitaplar, konsol, kavukluk, mobilyalar, piyanolar vs. burada teşhir edilirdi.

Teşhir vitrinleri bitiminde kapıya yaklaşırken sağa giriş vardır. Buradaki büyük salon çeşitli mobilya ve antika eşya ile dolu olurdu. Eşya satış salonuna buradan girilirdi. Burası halı kısmında olduğu gibi üç tarafları oturma yerleri ile çevrili bir amfi idi. Haftada iki gün, pazartesi ve perşembe günleri, saat 13.00 18.00 arası müzayede yapılırdı. Müzayedenin yapılacağı gün, satılacak eserler ortada büyük bir masanın üzerine yığılır, mal, etiketi okunup satışa arz edilirdi. Biz bazen boş zamanlarımızda buraya gelir, satışları izlerdik. Çarşının esnafı veya koleksiyon yapanlar buraya gelip, beğendikleri mal üzerinde pey sürerlerdi. Burası tanıdıkların buluşma yeriydi.

Sandal Bedesteni'ne Doğu Nuruosmaniye Kapısı'ndan girerseniz, sol tarafta eşya teşhir salonu ve müzayede amfisi vardı. Sağ yanda ise yine mobilya ve eşya salonu bulunmaktaydı. Bazen bu kısımda beğendiğimiz bir tablo veya mobilya olur, bu kısımdaki memurla anlaşır, mezat edilmeden satın alırdık. 120 x 90 bir yağlıboya tabloyu buradan memurlarla anlaşarak 4000 liraya almıştım. Bu tablo bende yedi sene kaldı.

Bir gün bize Raffi Portakal geldi. Bu tabloya talip oldu. Biz de 1.100.000 liraya kendisine satmıştık. Eşya mobilya kısmına da halıda olduğu gibi kaliteli eşya gelmez oldu. Artık toplumumuz antikanın değerini idrak etmiş, bir eser çıkacak olsa hemen yerinde pazarlanmaktadır. Böyle olunca buraya mal gelmez oldu, gelenler de değersiz şeylerdi. Bir takım kendi başına iş yapan esnaf buraya yerleşip ticaret yapmaya başladılar. Esasta bir devlet kuruluşu olan bedesten tarihi hüvviyetinden ayrılmıştı. Böylece mücevher kısmını bırakıp, bu kısmı yıktılar.

Asırlardır kapalı duran güney kapısını açıp burayı Kapalıçarşı'ya ilave ettiler.
Sandal Bedesteni'ne Nuruosmaniye Doğu Kapısı'ndan girerseniz, hemen sağ taraftaki salonda mobilya ve eşya dururdu. Bunu geçerseniz mücevheratın teşhir vitrinleri vardı. Bu vitrinlerde çok çeşitli kıymetli eşya teşhir edilirdi. Nohut büyüklüğünde elmas ve pırlantadan mamül ziynetler, zümrütler, yakutlar, mineli altın gümüş sigara kutuları, enfiye kutuları, nadide tesbihler, nadir mineli cep saatleri, köstekler, gümüş, amber sigara ağızlıkları, her türlü gümüş ve altın eşya vs. burada teşhir edilir, pazartesi ve perşembe günleri öğleden sonra saat 13.30 -17.00 arası haraç mezat satılırdı.
Bedestene geldiğimizde buradaki vitrinlere de bakar, bazı mücevheratı hayretle seyrederdik. 20. yüzyılda burada böyle değerli mücevheratın satıldığını görürsek, 16. ve 17. yüzyıllarda Cevahir Bedesteni'nde nasıl değerlerin satıldığını anlayabiliriz. Burası antika toplayan zenginlerimizin, kuyumcu esnafının uğrak yeri idi. Çarşının ve Beyoğlu'nun antikacıları buraya gelir, gözlerine kestirdikleri eşyaya pey sürerlerdi. Bu salonda tanıdıklar arasında çok tatlı münakaşalar olmuştur. Bir gün burada 18. yüzyıl armalı Rus gümüşler satılır. Bunları anlayan Gurkia'dır. Fiyatı durmadan artırır, Hacı Ömer de (Sabancı) bu gümüşleri almak ister. Bir ara Gurkia'ya, "Yeter, fiyat vurma," der gibi bir işaret yapar. Gurkia da, "Ben alayım, sonra sen gel benden al," der. O gün fiyatının üç katına Gurkia bu malları satın alır.
Burada birçok eski aile ellerindeki nadide eşyaları getirip satardı. Bir hanım aileden kalma, hazine diyebileceğimiz kadar çok ziynet eşyasını buraya gelip yazdırdı. Müzayede günü satışı ağlayarak izledi. O günün gazetelerinde hanımın ağlarken çekilmiş resimleri neşredilmişti.
Mücevherat teşhir vitrinlerini geçip batı kapısına yaklaşırken sağa, amfiye giriş vardır. Burada ortada bir masa üzerinde satılacak eşyalar durur. Üç tarafı oturma yeri idi. Zamanla toplumumuzda antika mücevher merakı başlayınca, artık buraya mal gelmez oldu. Gelenler de değersiz şeylerdi. Karşı kısım yıkılıp çarşı olunca halı ile mücevher birleşti. Bir müddet burada iki tür eşyanın satışı yapıldı. Artık ne kaliteli halı veya kilim ne de mücevheri burada bulmak kabildir. Bilhassa işe yaramaz, para etmez şeyleri buraya getirip yazdırdılar. Belki biri çıkar da alır diye. Yani tam yozlaştı. Böyle olunca bir yıl evvel burayı yıktılar. Herhalde bu kısım da çarşı olacaktır. Böylece Sandal Bedesteni'nin sadece ismi kaldı, kendisi tarihe karıştı.
Sandal Bedesteni, İstanbul antikacılığında büyük bir merkezdi. Her koleksiyoncu mutlak buraya uğrar, işine yarar bir şeyi bulmak için salonları dolaşırdı. Beyoğlu, Zincirli Han, Cevahir Bedesteni antikacıları mağazalarına mal temin etmek için buraya gelirlerdi. Zamanın değişmesi, toplumumuzun eski eşyaların değerini idrak etmesi ile buraya artık bir şeyler gelmez olmuştur, masraflı bir kuruluş olmasından dolayı kapatılmış, çarşı haline getirilmiştir.

(*) İstanbul Antikacıları, Faik Kırımlı, Beta Ofset, İstanbul, 1996

Burada birçok eski aile ellerindeki nadide eşyaları getirip satardı. Bir hanım aileden kalma, hazine diyebileceğimiz kadar çok ziynet eşyasını buraya gelip yazdırdı. Müzayede günü satışı ağlayarak izledi. O günün gazetelerinde hanımın ağlarken çekilmiş resimleri neşredilmişti.

1978...
Sandal Bedesten'i Halı Mezatı.
Donanma Garanti Balkanları.
Müneccî İsmail Türkalp,
Kudüs Bilici
Sait Bayhan,
Hüseyin Dişkaya,
Mehmet Bal
Necaî Güngil,
Berlos Değirmenci,
Mustafa Cüm (Örgüplü),
Mümtaz Şenol,
Gazi Damgacı,
Yunus Özürk,
Bayri Aslan Cambazlı,
Hürsit (Ayakçı)

Marché des moutons à Serasker. Constantinople.

Kapalıçarşı Meydanı

KAPALIÇARŞI VE ORTAÇAĞ İKTİSADİ

Osmanlı'nın ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında ipuçları veren Kapalıçarşı çok önemli bir veri kaynağıdır. Ülke hakkında yapılması istenen bir çalışma Kapalıçarşı'ya uygulandığında alınan veriler yeterlidir. Hemen yanı başında ülkenin en eski ve en büyük üniversitesi olduğu halde bu anlamda çok az araştırma yapılmasının nedenini anlamak zordur.
1944'te Prof. Hilmi Ziya Ülken'in öğrencilerine yaptırmış olduğu araştırma elde ettiğim ender çalışmalardandır:

"Kapalıçarşı, loncalarla idare edilen ve gediklere ayrılan Ortaçağ Türk iktisadinin en kesif merkezi idi. Loncalar yıkıldıktan sonra esnaf teşkilatı zamanın icaplarına ayak uydurarak yavaş yavaş değişmeye başlamış, hemen her tarafta mahallelere ve semtlere dağılmış olmasına rağmen, Kapalıçarşı'nın bina olarak bütünlüğü temin etmesi eski hayat izlerinin az çok muhafazasına sebep olmuştur. Ahmediye mahallesinde dokumacıların loncası dağıldıktan sonra da yine serbest çalışan dokumacılardan mühim bir kısmı orada kalmıştı. Fakat hiçbir semt, hiçbir sokak Kapalıçarşı kadar bunca çeşitli sanatı bir araya getirmek ve devam ettirmek kuvvetine sahip değildi. 1944'te talebemden Mustafa

Göksu, Saime Ersek, Naci Baysal ve Mehmet Erol'a Kapalıçarşı'nın Ortaçağ iktisadi hayatından bugüne geçiş halindeki bünyesini müşterek vazife olarak vermiştim. O zaman sınıfta okunan bu vazifede tarihi cihet hayli eksikti. Genç arayıcılar ilk önce İffet Oruz'un aynı mevzudaki teziyle karşılaşmışlar: N.Rüştü Bingöl'ün "Eski Eserler Ansiklopedisi"nden ve Osman Erkin'in Mecelle-i-umur-u-belediye'sinden faydalanmışlardır. Fakat verdikleri tarihi bilgilerin birbiriyle çatışan cihetlerini aydınlatamıyorlar ve bunları da çarşı ihtiyarlarından dinledikleri rivayetlerden ayıramıyorlardı. Bununla beraber gençlerin hakkı vardı. Çünkü -doğrusunu söylemeli ki- Kapalıçarşı'ya dair yazılmış etraflı ve ciddi hiçbir araştırma yoktu. Ondan sonra İslam Ansiklopedisinin "Çarşı" maddesinde Osman Erkin tarafından yazılmış olan bahis daha derli toplu olmakla beraber, yine birçok noktaları açık bırakmaktadır. "Bu müphem noktaların aydınlanması için Vakıfnameleri tetkik etmek lazımdır," diyen müellif bu açık noktaları gösteriyor. Talebelerin hazırladığı vazifede daha çok çarşıda toplanan şifahi bilgi, rivayetler ve bugünkü vaziyet üzerinde durulmuştur.

Çarşı'nın çekirdeğini Bedesten teşkil ediyor. Bu kısmın Bizanslılar zamanında mevcut olduğu anlaşılıyor. Fakat İbn Batuta'nın bahsettiği çarşının Divanyolu'nda olduğu, bu kısmın atları bağlamaya mahsus bir yer olarak kullanıldığı rivayeti kuvvetli görünüyor. Osman Erkin'in dediği gibi Kritovulos ve Tursun Bey adlı tarihçilerin, "Burayı Fatih yaptırmıştır," demeleri, "Fatih çarşıyı genişletmiş ve eski binayı içine almak suretiyle çarşı haline getirmiştir," manasında tefsir edilmesi lazım gelir. İlk önce Bedestan'da hocalar, yani müderrislerin iradını temin eden dükkânlar vardı. Bundan dolayı buraya Havacegi denmişti. Biraz sonra hocalara "Arpalık" tahsis edilince buraya asıl esnaf yerleşti, fakat bunlar da yine Havacegi adını muhafaza ettiler. Bedestandaki dükkânlara Kapak, Dolap deniyor. Fatih'in ve sonraki hükümdarların ilave ettikleri kısımlarla beraber Kapalıçarşı dört misline çıkmış, bu suretle 30.700 metrekare arsa üzerinde 3360 dükkân meydana gelmiştir. Kapalıçarşı'da birbirini dikey olarak kesen 61 sokak üzerinde birçok sanat şubeleri toplanmış bulunuyor.

Esnaf loncası iş erleri ve ustaların toplanmasıyla teşekkül ederdi. Başlarında kethüdaları ve yiğitbaşları vardı. Topkapı Sarayı'nda bulunan ehl-i-hiref (yani sanat sahipleri) defterleri vasıtasıyla bu teşkilatın nasıl işlediğini ve mali bakımdan nasıl bir teşkilata bağlı olduğunu öğreniyoruz. Bir kısmı M.Cevdet tarafından neşredilen şer'iye sicilleri vasıtasiyle de bu kethüdalar ve yiğitbaşların gördükleri rolü anlıyoruz. Bunlar esnaf arasındaki ihtilafları -devlete aksetmeden- hallederlerdi. Devletle esnaf arasında mutavassıt idiler. Loncalarda mertebeler pir derecesinden usta, kalfa ve çırağa kadar inerdi. Kapalıçarşı esnafı işe başlarken "Dua Meydanı"nda toplanır, duacı tarafından "Buyurun Duaya!" diye çağırılır ve bu merasim bittikten sonra işlerine başlarlardı. Çarşı esnafı büyük seferlerde veya Sur-ı-hümayunlar ve hitanlarda davet edilirdi. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Dördüncü Murad'ın esnafı teftişinden bahsederken, bütün sanat sahiplerinin resmi geçidini tafsilatiyle anlatıyor. Surname-i-Vehbi'de aynı esnaf zümrelerinin imal ve satış işlerine ait çok teferrüatlı resimlerini görüyoruz.

Bedestan 12 kişilik bir bekçi takımı ile muhafaza edilirdi. Diğer kısımlarda da bekçi takımları vardı. Bunların başında bölükbaşı bulunur, ayrıca 12 münadi de bunlara yardım ederdi. Bölükbaşının hizmetinde nanpareci ve küçükağa denen yardımcıları vardı.

Bugün gerek Lonca teşkilatı, gerek bu muhafaza şekli tamamen silinmiştir. Meşrutiyetten sonra bekçibaşılar da kaldırılmış, kahyalar -kethüda kelimesinin bozulmuş şekli- ve ustalar toplanarak bir cemiyet nizamnamesi hazırlamışlar ve "Umran" adı ile bir cemiyet kurmuşlardır. Yakın zamanlarda bu cemiyet "Kapalıçarşı Bakındırma ve Koruma Cemiyeti" adını almıştır. Bekçileri parayla tutan Cemiyet ayrıca çarşı içine bir karakol kurulmasını da temin etmiştir. Gençler bu araştırmayı yaptıkları sırada Kapalıçarşı'da 20 bekçi vardı. Bunların 2'si Mücevher Bedestanında, biri Kürkçüler Çarşısında, 17'si, 17 kısma ayrılan çarşının diğer parçalarında vazife görüyordu.

Son zamanlarda Ortaçağa mahsus eski sanatlardan birçoğu ortadan çekildiği için, çarşıda da yeni eşya, yeni dükkânlar hakim olmaya başladı. Sahaflar Çarşısı yerine Yorgancılar kaim olmuştur. Zenneciler eski kadın elbiseleri satarken bugün manto, semaver, radyo satan dükkânlar açılmıştır. Kalpakçılar Çarşısı tamamen üstü kapalı yeni bir pazar sokağı haline gelmiştir. Eşyanın nevileri, çeşitleri, renkleri değişmiş, birçok kısımları Avrupa eşyası veya seri imal eşyası satan dükkânlar halini almıştır.

Çarşı halkı bu değişmede en ziyade Birinci Cihan Harbi'nin amil olduğunu söylüyorlar. Şüphe yok ki o zamandan beri bu amil, modern endüstri lehine gittikçe büyümektedir. Çarşının tarihi karakterini muhafaza eden ve antika eşya, mücevherat satılan kısmında da artık eski çarşı zenginleri kalmamıştır. Eskiden kahyalarla idare edilen esnaf zümrelerinden çoğunun şimdi cemiyetleri yoktur. Yorgancıların bir cemiyeti vardır. Bitpazarında eski elbise satanlar Terziler Cemiyetine, mücevherciler Maden Sanatları Cemiyetine bağlıdırlar. Fakat yağlıkçılar, köseleciler, yüncüler, halıcılar, vs'nin kahya teşkilatları yerine kaim olan modern manada cemiyetleri ve birlikleri teşekkül edememiştir. Eski iktisadi sistemden yeni dünyanın iktisadi hayatına geçen ve geçmek mecburiyetinde olan memleketimizin bütün iş hayatında olduğu gibi, Kapalıçarşı'da da zayıflamasının en mühim alameti budur.

Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN

Turkolog Emin Nedret İşli

TARİHİN KOPUK HALKALARI

Bir zamanlar dünya ticaretinin merkezi olan Kapalıçarşı'nın geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir tarihi bulunmamaktadır. Sürekli ve merkezi bir kayıt sistemi bulunmadığından bilgiye ancak sağda solda ve bölük pörçük rastlanabilmektedir. Yazarımız Emin Nedret İşli bu açığı kapatmaya çalışıyor.

İstanbul'un pek çok mekanı gibi Kapalıçarşı ve onun içindeki pek çok esnaf kollarının tarihi henüz yazılmış değildir. İstanbul'un ortasında Bizans'tan bu zamana kadar ticaret merkezi hüviyetini korumuş, 16. yüzyılda "Dünya Ticaret Merkezi" konumuna gelmiş, akan zaman içinde kudretini yitirse de ticari ve kültürel önemini hiç yitirmemiş bu efsanevi mekan hakkında yazılmış kitap bir elin parmakları kadar bile değildir. Halbuki önemli mekan hakkında ciltler dolusu kitaplar yazılmış olması gerekirdi.

Kapalıçarşı üzerine yazılanlar arasında tarihi, mimarisi ve ticareti üzerine bir takım yayınlanmış yazılara rastlamak mümkündür. Ancak üzerinde yazı bulunması en zor konulardan biri buranın sosyal yapısı ile ilgilidir. Bu mekanda ne ilginçtir ki günümüzde Kapalıçarşı'nın 1970'lerden sonra eski özelliklerini kaybettiğini anlatanlar 1930'lar, 40'lar hatta 50'lere dair fazla bir bilgi sahibi değildirler. Bunun nedeni olarak da 1954 yangınının Çarşı'da her şeyi sil baştan ettiği düşünülebilir. Bu dönemi anlatan önemli isimlerden biri de Nurettin Rüştü Büngül'dür. (1)

Kapalıçarşı'nın antikacılarından ve ünlü eski eser mütehassısı Nureddin Rüştü Büngül, Çarşı'nın öneminden, faaliyet gösteren esnaf kollarından, yazılmamış tarihinden söz eden yazısında şöyle anlatır:

"Sanatkarlar, tüccarlarla dolu hanlar, dükkanlar bunların ananeleri, buradan gelip geçenler, hattatlar, müzehhipler, minyatürcüler, kuyumcular ve teferruatı, gümüşçüler, yaldızcılar, bozmacılar, mübayaacılar, oymacılar, çakmacılar, kakmacılar, kabarmacılar, hakkaklar, kılıç bıçak yapanlar, miğferciler, makasçılar, maktacılar, müttekacılar, antikacılar, halıcılar, işlemeciler, şalcılar, tamirciler, taklitciler, sadefciler, zarfçılar ve daha bir çok esnaf zümreleri...İşte size bir gülünecek, ağlanacak, ibret alınacak işleri, hak verilecek yerleri vardır. Başlıca asarı atika ile meşgul olunan kısmında neler olup neler geçmiş, nasıl aldanıp nasıl aldatılmış, bunların

bütün inceliklerini bitaraf bir kalemle tasvire çalışacağım. Eskiden beri (Çarşuyi Kebir) veya (Kapalıçarşı) denilen bu Çarşı tam İstanbul'un orta göbeğindedir. Burarın derdi dört tarafa açılan 16 kapısından girip çıkan eşyalar ve insanlar kadar çoktur. Bunların şimdiye kadar dertlerini anlatacak bir kalem bulunmamış (Çarşılı mı vur abalıya) kabilinden her kabahat kendilerine yüklетilmiş, adları esnaf olduğu için ne ayarsız efendilerin kahrını ve istibdadını çekmiş. O kadar ki lisanı hal ile (bir sahife açsam ağlarsın kitabı sineden) nakaratını terennüm ederken tamirsizlik yüzünden kubbelerden dökülen yağmurlar tempo tutuyorlar, pencerelerden süzülen rüzgarlar aranağmesi yapıyor ve heyeti umumiyesi bu suzinak faslın gırtlak nağmelerini imal ediyordu."

Anlaşılan o ki, 1954 yangını sonrası yeni baştan yapılmasına rağmen bugün olduğu gibi 1930'larda da Kapalıçarşı "tamirsizlik yüzünden kubbelerden dökülen yağmurlar tempo tutuyorlar, pencerelerden süzülen rüzgarlar aranağmesi yapıyor ve heyeti umumiyesi bu suzinak faslın gırtlak nağmelerini imal ediyordu."

- سالیق ویرمن : ۱۴۵ - - کاغدجیلر -

قیمت حقیقیه‌سی اوزرینه مجوهراتی الق ویا صاتمق اوزره ایدنلر

احمد جلال الدین

بکاغ چارشوی کبیر پاپاس اوغلی سوقاغنده‌کی ۳۸ - ۴۰ نومرولی دکانه تشریف ایدیکزه. اوراسی مرجع مجوهراتکزی هیرمدن الك اهون برفیاته تداولی ایتدیرن یکانه بر اسلام قیومیسی در . موده‌ل اوزرینه سپارشات قبول اولندیغی کی مفترن کرامه آبرجه تسهیلات ارائه ایدیلور .

Listede ismi bulunan Ahmet Celaleddin kendisini şöyle tanıtmaktadır: "Kıymet-i hakikiyesi üzerine mücevherat almak veya satmak arzu edenler Ahmed Celaleddin Bey'in Çarşu-yi Kebir Papasoğlu Sokağındaki 38-40 numaralı dükkanına teşrif ediniz. Orası her nevi mücevheratımızı her yerden en ehven bir fiyatla tedarik edilen yegane bir İslam kuyumcusudur. Medeli üzerine sipariştir kabul olduğu gibi müşterin-i kiramı ayrıca tesbitat icra olunur."

Kapalıçarşı'nın tarihine bir ışık daha tutalım. 1926'da yayınlanan İstanbul yıllığında Kapalıçarşı'da faaliyet gösteren kuyumcular ve adresleri şöyle sıralanıyor. (2):

Çarşu-yi Kebir Kuyumcu Esnafı

Aram Frenkiyan	Kayserilioğlu Sokak 42 Telefon 2847
Arslanoğlu Biraderler	Kayserilioğlu Sokak 41
Makro İzak Feroz	İnciciler Sokak 10-12 (İnci dizicisi)
Yako Şalom Sadık	İnciciler 11-13
Nişan Nişanyan	İnciciler Numro: 5 (Elmasçı İncici)
Karnik Zarkağyan	Papasoğlu Sok 39-41 Telefon 886
Leon Magagyan	Papasoğlo Sokak 25
Onnik Mirmiryan	Bedesten
Hacı Mustafa zade Ahmet Celaleddin	Papasoğlu Sokak 38-40
Bogos.....	Papasoğlu Sokak 42
Bafralı Şahi ve mahdumları	Kayserioğlu Sokak 46-47
Timoleon Yorgiyadi ve Kozma Frankoğlu	Kayserilioğlu Sokak 30 Telefon 2593
Arisoğlu İstepan Arisyan	Ağa Sokak Numro: 5 Telefon 1805
Ekserciyan Biraderler	Ağa Sokak 25-23
Hirant Perdeciyan	Muhafazacılar 17-19 (Gümüşçü)
Kirkor Karakoa	Muhafazacılar 18-20 (Gümüşçü)
Kevork Hovagimyan	Reisoğlu Caddesi 8-10 (Gümüşçü Kuyumcu)
Davud Şükri (Menekşe Mağazası)	Keseciler 125 Telefon 2857
Serkis Zirekyan	Papasoğlu Sokak 35-33

1921 senesinde yayınlanan bir diğer listede (3) ise bu kez sadece Müslüman kuyumculara rastlanıyor:

Kuyumcular:

Cezzarzade Hafız Ali Ve Şürekası	Büyük Çarşı, Papasoğlu, Keçeciler Caddesi Telefon 2857
Ahmed Celaleddin Efendi	Büyük Çarşı, PapasoğluSokak 38-40
Eyüb Sabri Efendi	Büyük Çarşı, Kuyumcularıçi, Reisoğlu Sokağı 11-13
İsmail Fuad ve Şerafeddin Efendiler	Büyük Çarşı, Kolancılar Sokağı 100
Hasan Rami Efendi	Büyük Çarşı, Kolancılar Kapısı 40-41
Salih Rıza Efendi	Büyük Çarşı, Karamanlıoğlu Sokak 11-12
Hurşid Bey	Büyük Çarşı, Kolancılar Kapısı 28-29

SALIK VIRÈNE

AU MOIS D'AOUT DE L'ANNÉE COURANTE

Il est perçu 10 piastres par centimètre carré pour toutes espèces d'Annonces et de l'insertion à l'intérieur de cet annuaire.

L'indication d'une firme avec adresse complète comporte le paiement de 100 Piastres pour le Turc et le Français et de 40 Piastres seulement pour le Turc.

Seule publication à la dispositions des commerçants tenant à de faire connaitre aux turc.

Pour des réclames complexes et détaillés il sera accordé un Rabais.

Pour tout autre renseignements s'adresser à l'Administration du MOUHIBBAN Fondée en 1892

Fondateur Propriétaire HADJI Bey ZADE AHMED MOUHTAR

Adresse : Texte Officiel : Téléphone: Péra 372 Agent de Publicité Générale Sublime Porte 139 Téléphone Stamboul 413

Boite Postale : 202

Dipnotlar:
1- Nureddin Rüşti Büngül, Eski Eserler Ansiklopedisi, İstanbul, Çituri Biraderler Basımevi, 1939, s. 58.
2- Büyük Salname - Grand Annuaire Illustre, Birinci Kitap, 1925 - 1926. İstanbul, Ketebi Matbaası, 1926, s. 23.
3- Ahmed Muhtar, Hacı Beyzade, Salik Veren Muhibban.
İstanbul, 1337 / 1339 / 1921. 8, 16, 158 s. (Seyfettin Özege No: 17381)

MİMAR KOSTAS ISKARPATIYOTI'NIN KAPALIÇARŞI DERGİSİ'NE HEDİYE ETTİĞİ FOTOĞRAFLAR

ESKİ HİKÂYELER

Dolap şeklindeki dükkan örneği.. 1894 depreminden önce.

BAŞVEKİL İSMET PAŞA

Yüksek himayeleri altında bulunan

Cemiyeti Tedrisiye nin

tertip ettiği

DARÜŞŞAFAKA

Deniz gezintisi

1 Eylül 1933 Cuma günü

DARÜŞŞAFAKA

Sabah erkenden insanlar kapılarda birikmeye başlar. Kapılar belli bir saatte açıldığından beklemek zorundadırlar. 1860'larda bir Paşa, bekleyen bu insanların arasına karışır. Çoğu okuma-yazma bilmeyen ve çocuk yaştaki bu insanların eğitime ihtiyacı olduğu kanısına varır. Matematik, Türkçe, dini eğitim, fen bilmeleri gerektiğini düşünür. Davranış bozukluğu sergileyen bu çocuklar eskiden geleneklerle ayakta duran usta-çırak ilişkisiyle gelişen yapılarındaki zedelenmeyi eğitimle tekrar bertaraf edebilirler diye düşünür. İşte yoksul çocukların eğitim alması için kurulan Özel Darüşşafaka Lisesi'nin kuruluş amaçlarından biri de Kapalıçarşı'nın kapısında, kapının açılmasını bekleyen bu çocukların eğitilmesidir.

BEDESTENİN KUŞU

İstanbul'da Kazlıçeşme diye bir semt vardır. Bu semt adını, tarihi bir çeşmenin üzerinde bulunan kaz kabartmasından almıştır. 2003 yılında gazeteyi okurken maalesef bu zamana kadar iyi dayanmış dedirten olayı öğrendim. Kazlıçeşme'ye adını veren çeşmenin "kaz"ı çalınmıştı.

Şimdi bunun Kapalıçarşı ile alakası nedir diyebilirsiniz. Kapalıçarşı'da Cevahir Bedesteni'nin doğu yönündeki Kuyumcular Kapısı'nın üzerinde kanatlarını açmış bir kuş sureti görülmektedir. 1461'den günümüze kadar kanatları açık bir kuş. Allah'a şükür onu henüz çalamadılar. Halbuki en mahrem, en kutsal yerlerin dahi suretlerini, çinilerini, alemlerini çalanlar belki de bu yerin korunması veya başka zorluklar sebebiyle "kuşumuza" dokunamamışlar.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde de Bedesten'in dört kapısını anlatıldıktan sonra bu kuş suretini tasvir eder ve kuşun orada olmasını şöyle açıklar: "Bu sureti kapıya nakşetmekten meram kazanç dedikleri havalanıp uçan vahşi bir kuştur, eğer bu kuşu bir nezaketle avlıyabiliyorsan bu bezazistanda kar edebilirsin" nasihatını anlatmaktadır.

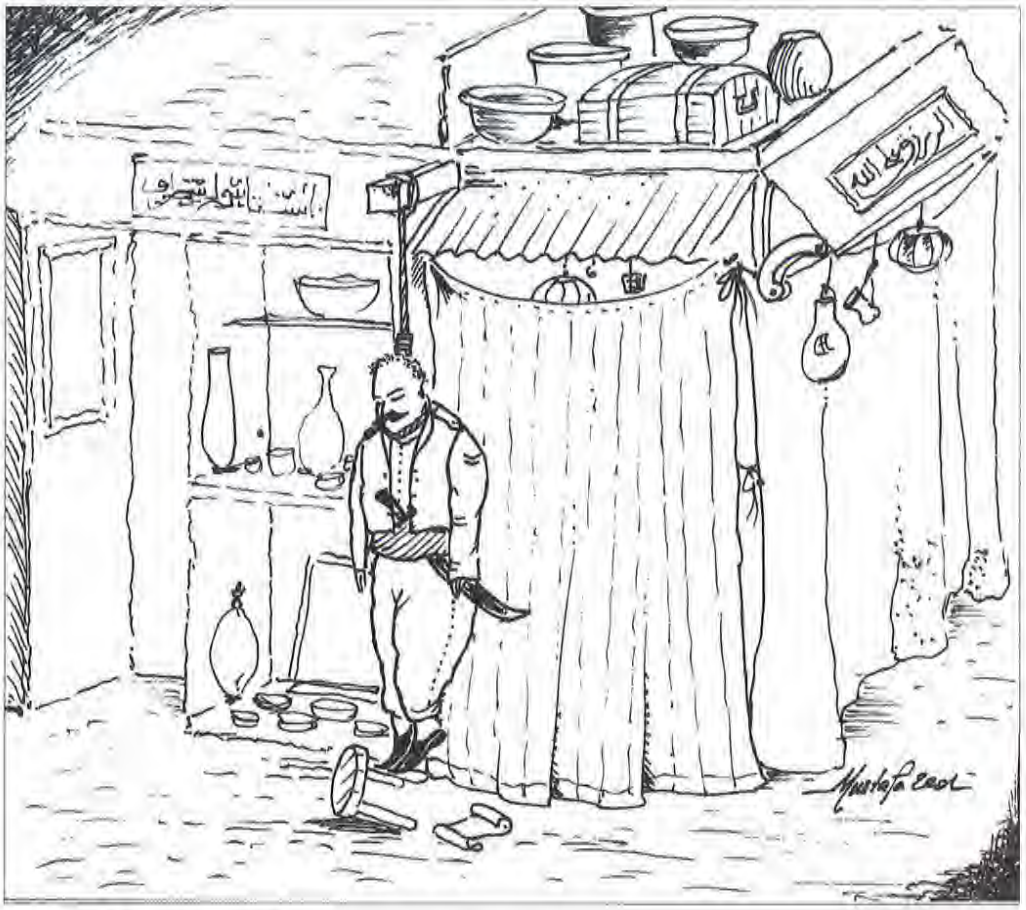
KAŞIKÇI ELMASI

Avcı Mehmet zamanında bedesten bir elmas alışverişi ile de tarihe geçmiş bir yerdir.

"İğnikapı semtinde çöplükte bulunup bir kaşıkçının eline düşerek ondan da Çarşı esnafı tarafından satın alınmış olan büyük bir taşı Köprülü'nün damadı Başvekil Merzifonlu Kara Mustafa Paşa kapatmaya kalkışmış iken Dördüncü Mehmet parasını vererek bu elması Çarşı esnafından alıp hazineye koymuştur ki bu büyük ve pek kıymetli taş 'Kaşıkçı Elması' adıyla anılmaktadır."

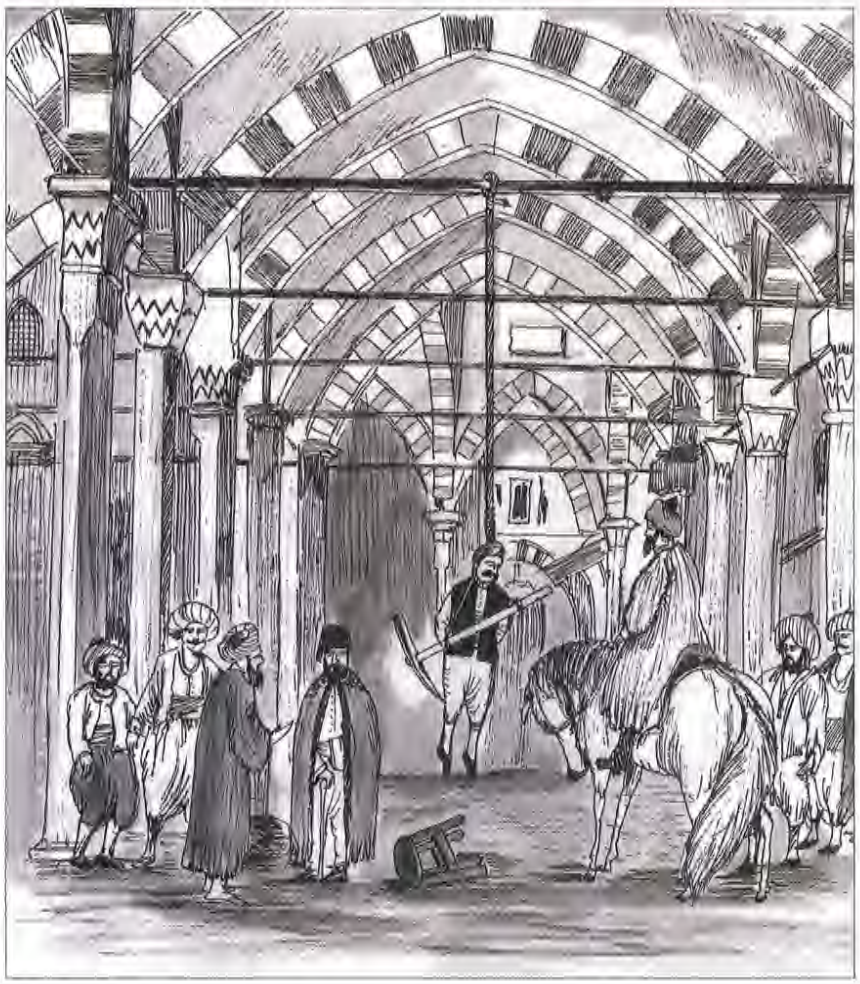

Tarihte hırsızlık olayları hemen hemen hiç olmamış. Cumhuriyetin ilk yıllarında İç Bedesten'de birinin bir şeyi kaybolmuş. Bedesten bekçisi kahrından kendini asmış.

KENDİNİ ASAN BEKÇİ

Kapalıçarşı neden bu kadar önemli? Ekonominin beyni, turizmin kalbi diye mi? Yoksa bizi yani hem Osmanlı hem de Cumhuriyet'i bu denli güzel temsil ettiği için mi? Osmanlı kültürünü canlı olarak ve Cumhuriyet'e adapte olmuş bir şekilde bu derece yoğun yaşayabileceğiniz yegane yer Kapalıçarşı'dır. Tüm ülkeyi, gidişatını, kültürel değişimleri buradan izlemek mümkündür. Yabancılar bunu çok önceden fark etmişler ve burayı hep gözlem altına almışlardır. Tarihte de aynısı olmuş. İran kumaşları kesilince orada bir sorun olduğunun ilk bilgisini, ilk işaretini yine Çarşı vermiş. Osmanlı paralarındaki değişim, ekonominin gidişatı hakkındaki bilgiyi ve ilk sinyallerini vermiş. İmparatorluğun tüm topraklarındaki zenginlik hep burada sergilenmiş. İç Bedesten planlı, büyük bir kasa olarak yapılmış. Zenginlikleri hem bina hem de gelenek ve görenekler korumuş. Tarihte hırsızlık olayları hemen hemen hiç olmamış.
Cumhuriyetin ilk yıllarında İç Bedesten'de birinin bir şeyi kaybolmuş. Bedesten bekçisi kahrından kendini asmış. İç Bedesten esnafı Rafet Yücel şöyle anlatmıştı: "Çok iyi iki bekçimiz vardı. Bir gün esnafın birinin bir malı kayboldu. Muhtemelen bir karışıklık olmuştu ama o bekçilerden birini suçladı. Bu bekçi çok gururlu bir insandı. Bir sabah geldiğimizde onu, o esnafın dükkânının kepengine kendini asmış vaziyette bulduk". Hayatıyla hem kendini suçlayana bir ders veriyor hem de incinen gururunu hayatı pahasına onarıyor. Vazifesine bu denli bağlı olan bu insanlar biliyorlardı ki onlar alelade bekçiler değillerdi. Onlar sadece maddi zenginliklerin değil, aynı zamanda manevi hazinelerin de bekçileriydiler.

BEDESTENDE BİR İDAM

Taha Toros'un arşivinden edindiğim ancak kaynağı belli olmayan bir belgeye göre Çarşı'da gerçekleşen bir idam şöyle gelişmişti:
Vakıf tarihinde Sandal Bedesteni'nde bir hırsızlık olayı kaydedilmiştir. Ehemmiyetli zincirleme kefalete bağlı bekçilerle korunan bu çarşıda kuruluşundan kapandığı tarihe kadar bu yolda bir tek olay meydana gelmiştir. Şöyle ki:
"1754 yılı Ağustosunun sonları içinde idi. Gece Sandal Bedesteni bekçileri derinden gelen boğuk kazma sesleri işittiler. Dükkânlardan birinden şüphe ettiler. Kapısını kırınca da elindeki kazmasıyla kubbeyi delip girmiş bir hırsızla karşılaştılar. Tuvana ve çalak bir delikanlı olan bu hırsız, Mimar Sinan mahallesi halkından idi. Ertesi sabah Divan-ı Hümayun'da suçunu itiraf etti. Divan da idam cezasını verdi. Delikanlı hırsızlık aleti olan kazma da boynuna bağlanarak Sandal Bedesteni'nde hırsızlık kasdiyle girdiği dükkân kapısında asıldı."
Bu suç belki de başka bir yerde işlenmiş olsaydı bu kadar ağır bir ceza uygulanmayacaktı, ancak yerin İmparatorluğun haşmetinin kasası olarak algılanan bir yerde olması caydırıcılık taşıması münasebetiyle böyle bir sonuç doğurmuş olabilir. Deprem, yangın gibi nice felaketlerin ulaşamadığı bir yere bir kazmayla ulaşılmaya çalışılması affedilemeyecek bir hata olarak değerlendirilmiş olsa gerek.

FONOGRAF

İç Bedesten'in şekli de, insanı da yavaş yavaş değişir. 1950'li yıllardır. Taha Toros'un arşivinden ulaştığım bir belgeden aktardığım fonografın hikâyesi şöyledir:

"Son zamanlarda fonograf çıktığı sıralarda bir zat bedestende bir dolap tutarak ticaret etmeyi kurmuş ve tuttuğu dolaba herkesin muhalefetine karşın birkaç fonograf makinesi yerleştirerek müşteriye beğendirmek için çalmaya başlamış. Bundan kuşkulanan bedesten hacegileri adamcağızı loncaya çağırarak, 'Burası besmele ile açılır, dua ile kapanır bir ocaktır, burada çalgı yasaktır,' derlerse de ne de olsa eskisi kadar boruları ötmediğinden dinletemezler.

Heyetçe zaptiye nezaretine müracaat ederler. 'Ticaret serbesttir, ne yapalım?' cevabı verilir.

Bedestenliler bu işte mağlup olduklarını düşündükleri sıra bedesten esnafından Deli Mustafa isminde biri, 'Bu işi bana havale edin, ben onu bedestenden çıkarırım,' der.

Ertesi günü koca bir bekçi davulu getirerek dolabına asar, fonografçının müşterisi gelip de çalmaya başlayınca Deli Mustafa da davulu omuzlar, gümbür gümbür öttürmeye başlar. Fonografın sesi işitilmez olur.

'Ne yapıyorsun Mustafa?' diyenlere, 'Ticaret serbest değil mi? Davulu müzayede ediyorum,' der. Birkaç gün sonra dikiş tutturamayacağını anlayan fonografçı bedesteni terk edip kaçar."

Bu olayı daha sonra Gramofoncu Mehmet Efendi ile konuştuğumuzda acıyla bahseder. Ona göre bu, müziğe bir saldırıdır. Gramofondan önce fonograf ülkemize gelmiş ve sesin bu ilk kaydı ile tarihten sesleri de duymak mümkün olmuştur. Ama esnafın tutumu bu yeniliği sahiplenmek yönünde olmamıştır.

OSMANLI DÖNEMİNDE KAPALIÇARŞI'DA İÇKİ

1910 Nisan'ında Aynacılar Sokak'taki antikacı dükkânında dükkân sahibi Mişel'le Salime adlı Müslüman kadın konyak içerken suçüstü yakalandılar. Eski gümrük bakanlarından Mehmet Şevki Bey'in kızı olan Salime Hanım, genel ahlak kurallarına aykırı hareket ettiği gerekçesi ile askeri mahkemede yargılandı. Divan-ı Harp Salime Hanım'a üç sene kalmak kaydı ile Sinop'a sürgüne gönderdi. (H.T. 31.3.2004)

Bugün hâlâ Kapalıçarşı'nın hiçbir yerinde alkollü içecek servisi yapılmamaktadır. Bununla ilgili yasal bir engel var mı yok mu bilmiyorum ama turistlere burada bira içmenin yasak olduğunu anlatmakta esnafın zorlandığını biliyorum. Bu arada alkollü içecek ruhsatı için herhangi bir lokanta veya kafenin yetkili mercilere başvuru yapıp yapmadığını, yaptılarsa da ne cevap aldıklarını bilmiyorum.

ÇARŞIDA SALTANAT ARABASI

Çarşıy-ı Kebir'in Beyazıt'tan Nuruosmaniye'ye giden muntazam ve büyük yolu Kalpakçılar Caddesi adıyla anılmaktadır. Eskiden Çarşı'dan araba geçmesi yasaktı. Ancak Abdülaziz zamanında, İstanbul'a gelen Fransa İmparatoriçesi İspanyol dilberi Eugenia buradan saltanat arabasıyla geçtiği vakit Kalpakçılar Caddesi ve dükkânları olağanüstü donatılmış ve bu halle Avrupa ve Türkiye basınında şöhreti artmış, Napolyon'un karısı tarafından da övülmüştü.

İkinci Mahmut, Çarşı'ya vakit vakit atla giderdi. Abdülaziz ve İkinci Hamit zamanlarında Kalpakçılar Caddesi erkekler ve kadınların göz ve gönül eğlendir-

mek için gezdikleri, kadınların kırıttığı bir cadde idi. O zamanın hanımlarından Çarşı esnafını yaşmakçı güzeli, tuhafiyeci güzeli diyenler, hatta İpekçi Kani'yi rüyalarında görenler, Faruki'nin itriyatını çok methedenler vardı. Ramazan'ın on beşinden sonra saray kadınları Çarşı'ya araba ile girebiliyorlardı.

ERKAN MİNDERİ

Erkan minderi! Bir turistin veya ince zarif güzelce bir bayanın hemen arkasından Çarşı'ya girin. Daha bir sokağı bitirmeden içinizde oradan hemen kaçma duygusuna kapılmanız çok doğaldır. Halbuki eskiden esnafın bağlı olduğu kuralların en önemlisi gerçek anlamda müşteri her kim olursa olsun, her ne olursa olsun veli nimettir düsturuydu. Bırakın onu rahatsız edecek laf atmaları, bakışları, oturuşu dahi kurallara bağlıydı.

Osmanlı toplumunda ilk zamanlarda Müslüman ya da gayrimüslim, tüm esnaf erkan minderi diye bir minderde oturur, müşteri istemeden ona tek söz dahi söylemezdi. Erkan minderinde değil de iskemlede oturan bir esnaf Çarşı'ya üç gün gelmeme cezasına çarptırılırdı. Bu cezayı alan esnaf, arkadaşları arasında mahçup olur, bu yüzden üç gün değil unutulsun diye on beş gün Çarşı'ya uğramazdı.

"Buyurun... Yardımcı olsaydık..." gibi lafları duymanız mümkün dahi değildi. Batı askeri ve ekonomik olarak güçlendiğinde Osmanlı üzerinde baskısını artırdı. Çarşı'da da ilk temasa geçtiği insanlar din ve dil olarak kendilerine yakın olan gayrimüslimler oldu. Erkan minderini ilk terk eden ve yabancıları dükkânlarına kendi dilleriyle ilk davet edenler de onlardı.

Osmanlı toplumunda ilk zamanlarda Müslüman ya da gayrimüslim, tüm esnaf erkan minderi diye bir minderde oturur, müşteri istemeden ona tek söz dahi söylemezdi

Yabancı seyyahların notlarında Çarşı esnafı hakkında bilgiler mevcuttur. Herkesin kendi kültürünü temsil ettiği giyim kuşam bilgilerinin yanı sıra davranış farklılıklarını da anlatırlar. Ermeni ve Yahudi esnafla pazarlık etmek ve hatta fiyatı yarıya kadar kırmaya çalışmak ne kadar normal ise bir Müslüman esnafla fiyat konusunda pazarlık etmenin o kadar anormal ve yanlış olduğundan bahsederler. Müslüman esnafın söylediği fiyatlar tektir ve pazarlık etmeye kalkmak onları hırsızlıkla suçlamakla eşdeğerdir diye yazmışlardır. Gayrimüslim esnafın 19. yy. sonlarında dükkânının önünde müşterinin yolunu kesip onu davet etmesine karşılık, Müslüman esnafın bir minderde vakur ve gururlu bir şekilde sakince oturduğunu ve nargilesini içtiğini anlatırlar bu seyyahlar. Dolap biçimindeki dükkânlar, tüm mallarını sergilemeye yaradığı gibi onların müşteriyi ürkütmeyen bu tavırları da hem tokgözlülüklerinin hem de işi daha iyi bilmenin bir göstergesi olarak yorumlanır.

ZEDELENEN GELENEKLER

Yaşanmış öyle gerçekler vardır ki yaşayanlar da yaşatanlar da tasvip edemez. Bu gerçeklerden kaçmak ise işin kolayına kaçmanın yanı sıra, olumsuzlukların tekrarlanmasına da sebep olabilir. Taha Toros'un arşivinden seçtiğim bazı hikâyeleri olduğu gibi yayınlamayı bir Kapalıçarşılı olarak özeleştiri mahiyetinde görüyorum:

"Bedesten birçok iğrenç hikâyeye ve gülünç vak'aya da zemin olmuş ve içinde yaşayan birçok fırıldakçı senelerce, asırlarca dolabını çevirmiştir. Müşteri

gelirken hemen kollarını sıvayıp abdest alacak vaziyette bulunur, dudakları da riyakâr mırıltılarla dolu olduğu halde göstere göstere abdestini alır ve duasını okur, müşteriyi bililtizam beklete beklete usandırır, sonra besmelerle defterini açar, sermayeye zammettiği % 100'den sonra helalinden % 20 daha zammederek malını satar yahut gözleri yaşlı, kucağı çocuklu, koltuğunda bir bohça kıymettar şallar, kumaşlarla veya cebinde mücevheratla gelen bir yetim anasını tatlı tatlı dillerle:
- Buyurun hanımefendi, safa geldiniz, hoş geldiniz, Allah rahmet eylesin, ah ne kadar hukukumuz vardı, diyerek kadını ölüsüne bir kat daha acındırdıktan ve bu suretle şuursuz bir hale getirdikten sonra:
- Senin kendi kızımdan farkın yok, merak etme! Seni gördükçe alimallah içim sızlar, Allah bağışlasın nur topu gibisin. Elbette hakkında bir hayırlısını daha bulacağız. Al şunu şimdilik harçlık yap da aceleye getirmeyelim, şöyle tuzu ile biberi ile satalım, diyerek elindeki bohçayı alır, kadını savardı.
Birkaç gün sonra 500 lira değerindeki şalları, kumaşları türlü türlü şeytanetlerle, desiselerle, kadıcağızı kandırarak elli liraya alır ve hainane:
- Bunların değeri otuz beş-kırk liradan fazla değilse de bende hem Allah korkusu var, hem de merhum ile içtiğimiz su ayrı gitmezdi, diyerek malların üstüne yatar ve bu suretle mallarını tüketinceye dek kadını soyar, soğana çevirir ve hiç parasız kalınca da ahbap karşılığı, fıkaradır diye orta sandığından beş-on kuruş da alıverir ve ondan sonra tesadüf ettiği zaman artık malı kalmayan kadını tanımaz olurdu."

Müşteri gelirken hemen kollarını sıvayıp abdest alacak vaziyette bulunur, dudakları da riyakâr mırıltılarla dolu olduğu halde göstere göstere abdestini alır ve duasını okur müşteriyi bililtizam beklete beklete usandırır.

"Bazıları da mal bohçasını koltuğuna alır, dükkân dükkân, mağaza mağaza gezdirir, bulduğu 150 lirayı:
- Buna otuz lira veriyorlar ama merhumun hatırı var, sana da para lazım, satılmaz ama Allah yardımcımız olsun, diyerek 40 lirayı verir ve içinden delallığı almayı da unutmaz. Hacegi Efendi bu suretle helalinden kazandığı 110 dolabına atar iken zavallı mal sahibi de:
- Hacı Baba'dan Allah razı olsun, o da olmasa otuz da etmeyecekti, diyerek evinin yolunu tutardı."

Dilimizde bir deyim olarak yer etmiş bulunan 'dolap çevirmek', yani 'Ne dolaplar çeviriyorsun?' diye söylendiğimizde bahsi geçen 'dolap' işte bu dolaptır. Eskiden dükkânlar dolap şeklinde olduğu için ve bazı esnaf hileyle bu dolapları yaşattıkları için bu deyim Türkçeye olumsuz anlamıyla yerleşmiştir. Biz yine arşive devam edelim:

"Bazıları da orada maskaralıklarla gününü gün ederdi. İşte bu gibi manevi sebepler de karışarak evladına mal bırakan ünlü Bedestenliler de beş-on senede bir varmış bir yokmuş hale gelirlerdi."

"Bedestenin zevksizlik ve bilgisizliği de son dereceye gelmişti. Kırk sürahiden nargile yapar, nargile ağızlığını sigara ağızlığına çevirir, kalemtıraş sapını kaşığa, kaşık sapını kalemtıraşa geçirerek anlamıyan ecnebilere ve antikacılara satarlardı.
Satışları da Türk'ün zevkine, seciyesine hiç uymayan bir tarzda idi; malına 100 lira isteyip 5 liraya satanlar görülmüştür.

"Bedestende İkinci Mahmud zamanında yapılmış bir mescit vardı. Son zamanlarda esnafın sermayesiz takımı zaman zaman burada müezzinlik ederdi."

Bir malı satıp da ucuza verdiğini anlayınca hemen koşup giderek mal sahibi razı olmadı diye ağlayarak sattığını geri alanlar da çoktu.
Bedestenin dolapçıları Sünbül-zade Vehbi Hoca'yı da aldatmış olacaklar ki şair şikayet ediyor:

Yok bedestanda muvafık bir ferd
Çün yiğitbaşlarıdır en na-merd"

MEŞRUTİYET EZANI MI?

"Bedestende İkinci Mahmud zamanında yapılmış bir mescit vardı. Son zamanlarda esnafın sermayesiz takımı zaman zaman burada müezzinlik ederdi. Bir gün bunlardan birisi ezan okurken, şerefenin dibindeki dolapta birkaç kişi arasında bir malın kapatılmakta olduğunu gördü:
- Hayyalessala, derken sesini kısıp aşağıya da:
- Parmağım içinde hacı, diye seslendi.
- Hayyalelfelah'da da:
- İmşayım, diye ilave etti.
Buna şahit olan fakat meselenin ne olduğunu kestiremeyen bir şalcı Asab bana geldi, müteessir, müteessif:
- Vallah azim Ezan-ı Muhammedi Bedestende başka. Hayyalessala parmak içinde, Hayyalelfelah imşa diyorlar. Meşrutiyet ezanı mı? diye sormuştu."

DÜNYANIN İLK BANKASI: KİRALIK KASALAR

1940-1950 yıllarında İstanbul'un günlük hayatı üzerine Akşam gazetesinde yıllarca çok güzel yazılar yazmış olan kıymetli röportaj muhabiri Cemaleddin Bildik eski Büyük Bedesten'de dolaşırken, birçok şey gibi bu kasalardan ve onların defterlerinden de bahsetmiştir:
"Bedestende bırakılan emanetlerden senede 2-4 lira arasında ücret alınırdı. Emanet eşya defterinden öğrendiğimize göre bugün bile 36 sandık, 5 kasa, 1 çekmece, 3 denk eşya Cevahirciler Çarşısı'nda 'emanet' kaydıyle beklemekte ve çok gariptir ki bu eşyalar da 1934 yılından beri aranmamaktadır.
Emanet servisi şefi B. Hüseyin Kayar'dan, bunların içinde ne gibi eşyalar bulunduğunu öğrenmek istediğim zaman, 'Malum değildir ki,' diyor, 'bu kadar uzun zaman aranmayan bu eşyalardan bir kısmı çürümeye bile yüz tuttu. Öyle sanıyoruz ki sandıklarda tapu senetleri, sair kıymetli evrak, naftalinlenmiş halı da mevcuttur.'
Yıllardan beri bekleyen bu emanetlerin sahipleri vefat etmiş olabilir. Fakat vereseleri tarafından aranması hususunda bir iyiliğimiz dokunur düşüncesiyle defteri gözden geçiriyorum:

1- Horhor Caddesi'nde 92 numaralı hanede mukim Yenişehirli Malik Efendizade Kevkep Bey... Bu adreste bir yeşil sandık kayıtlıdır ki 1934 yılından beri aranmayan emanetler listesine geçmiş bulunmaktadır.
2- Kadıköy Osmanağa'da Karayani Sokağı'nda Hayriye tüccarlarından Hacı

Ahmet Efendizade Mehmed Said Bey adresine kayıtlı bir sandık da 1335 (1919) yılından beri aranmamıştır.

Bu sandıklarda kıymetli ve bozulmamış eşyalar bulunabileceği ihtimalini işaret eden emanet servisi şefi B. Hüseyin Kayar:
- Belki de, diyor, varislerini mühim bir servete sahip kılacak tapu senetleriyle para da vardır bu sandıklarda...Fakat vereselerinin haberleri yok ki....
Niçin birer mektupla o adreslere haber verilmedi?
Versek de o adreste başkasının olduğunu görüyoruz. Bu suretle emanetlerin vereseleri haberdar edilmemiş oluyor.

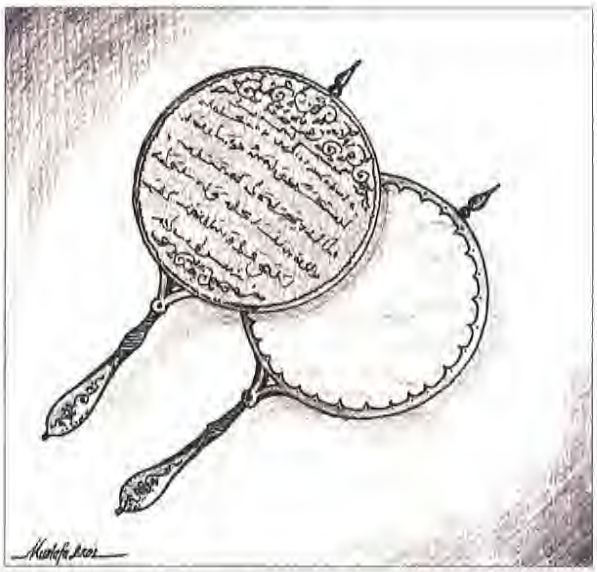
"Her neyse defterden bir iki yaprak daha çevirelim:
3- Sultanahmed'de Firuzağa mahallesi Kuyulu Sokak'ta Orhan Yahya Bey... Bu adreste de 14 Eylül 1321 (1905) tarihinden beri aranmayan bir sandık kayıtlıdır. 42 seneden beri aranmayan bir emanet!.. Bu sandığın 42 senede çürümediğine ihtimal vermediğim için B. Hüseyin Kayar'a:
- Gördünüz mü? dedim. Bu sandık hâlâ sapasağlam duruyor mu?
- Orası pek rutubetli yer olmadığından çürümemiştir, cevabını verdi.
Fakat rutubetli yerlerdeki eşyalar, dıştan belli olmuyor ama herhalde içten hayli zarar görmüştür.
Bedestenin emanet kasalarından bir kısmında el'an mal vardır. Fakat eskiden 500 kasa varken şimdi bunlardan ancak 65'i faaldir. Bedesten mümessili çerçeveci Hüseyin Kayar diyor ki:
- 65 kasadan 35'i şimdi de, eskiden olduğu gibi, kuyumcular tarafından emanet bırakılmakta ve bunlar sabahleyin alınmaktadır. 30 kasada da eşhasa ait emanetler durmaktadır.

"Eşhasa ait kasalar defterini birlikte gözden geçiriyoruz:
- Sene 1340 (1924), defter sıra numarası 104. Çorlu kazasından merhum Hacı Mehmed Efendizade İsmail Ziya Bey'in şahsına ait kasadır. Fakat kasadaki emanetin ne olduğu bilinmiyor. Çünkü anahtarı kendisindedir ve 23 seneden beri de açılmamıştır.
- Sakın boş olmasın?
- Belli olmaz ki... Böyle yıllarca aranmayan nice kasalar açıldı da içinden torba torba altınlar çıktı.
Bir misal veriyor:
- Size dokuz-on sene evvelki bir hadiseyi anlatayım... İranlı Hüseyin Bey adında bir manifaturacı da çarşı kasalarından birinin kiracısı idi. İşi bozuldu ve bu adam iflas etti. Lakin kasasını bırakmadı. Sık sık gelir, kasasını açar, bir şeyler bırakır, yine giderdi. Nihayet bir gün Hüseyin Bey vefat etti. Mahkemeye müracaat ederek keyfiyeti haber verdik ve burada bir kasasının mevcut olduğunu, veresesinin aranmasını bildirdik. Mahkemenin ilanlarından sonra İran'dan bir rençber geldi. Mahkeme delaletiyle kasa açıldı. Osmanlı, Fransız ve İngiliz olmak üzere 150 bin altın çıktı.

"Bu konuşmamız esnasında yanımızda bulunan çarşının yaşlılarından B. Osman Boztepe hatıralarını naklederek diyor ki:
- Bu çarşının 47 senelik esnafıyım. Kasa kiralayan öyle insanlar vardı ki hallerinden zengin olduklarını anlamak mümkün değildi. Fakat alışverişe gelen müşterilerden kimlerin zengin olduğunu anlardık. Zengin hanımların arkasında behemehal bir zenci kız yürürdü. Malum ya o vakit onar Osmanlı lirasına zenci kızları satılırdı ve bunları da zengin, han, hamam, konak sahipleri alırlardı. Bu hanımların arkalarında yavaş yavaş yürüyen

"...Alışverişe gelen müşterilerden kimlerin zengin olduğunu anlardık. Zengin hanımların arkasında behemehal bir zenci kız yürürdü. Malum ya o vakit onar Osmanlı lirasına zenci kızları satılırdı..."

Cevahir bedesteni eski esnafının iş hayatı...
Karşılıklı itimat ve esnaf terbiyesi
Esnaf, dükkânında nasıl oturur ve müşteriye karşı nasıl muamele ederdi — Erkân nasıldır — Cezalar — Mahcubiyetinden dolayı bir şeyi çalan dükkânına gelemiyenler — Çarşının bedevi — Kâğıd Ali beyin altın sözleri — Esnafa yardım — Savaşa ilişkin üçüncü sayfa... — Acıklı anlıyorlar...
Çarşının en zengin adamı
Celaleddin BİLDİK
Esnafa yardım

Aynaların bir tanesi kol, bacak ve beldeki çeşitli romatizma ağrılarını, diğeri vücutta bulunan çarpıklıkları gidermek içinmiş.

zenci kızlar ile çarşıya çıkmaları adeta bir moda gibi idi. Böylelerini gördüğümüz zaman anlardık ki karşımızda zengin bir müşteri var."

1947'de Akşam gazetesinde de bir kısmı yayımlanan bu bilgiler için Cemaleddin Bildik'i rahmetle anıyorum. Kapalıçarşı Dergisi'ni çıkarırken esnaflardan ellerindeki her türlü belge, resim veya hiçbir şey yoksa anılarını benimle paylaşmalarını istemiştim. Çok az şey elde edebildim. Anılara gelince sanki anısız bir yaşantı sürülmüş gibi bir his uyandırıyordu Çarşı insanları.

AYNA

Kapalıçarşı Dergisi'ni yayımlamaya başladıktan sonra ünlü arşivci Taha Toros beni kabul etti. Evinin her tarafı tamamen arşiv olarak düzenlenmişti. Yılların emeği ve birikimi vardı. Dergilerimi asistanlarına inceletmiş ve beğenmişti. Kapalıçarşı ile ilgili elinde olan tüm dökümanları bana fotokopi çektirmem için teslim ettiğinde sevinçten havalara uçmuştum. İşte AYNA'yı da bu belgelerden öğrendim.

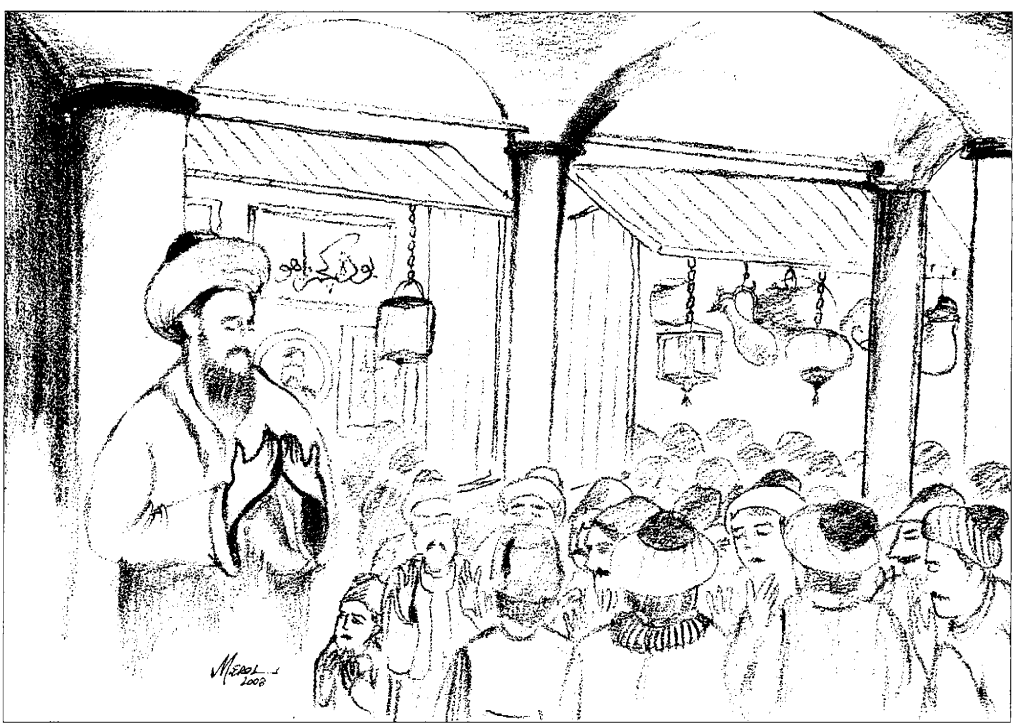
Hüseyin Kayar, İç Bedesten esnafından biriymiş. Aynı zamanda dernek yöneticiliği de yapmış. 1954 Çarşı yangınında da Mehmet Esmer'in başkan olduğu dönemde yönetim kurulu üyesi olduğunu öğrendim. Ama en önemli özelliği İç Bedesten'in dolaplarının, kasalarının en son sorumlusu olmasıdır. Kendisiyle röportaj yapan gazeteciye kasaları anlatırken bir çift aynadan da bahseder. Bu aynalar antika oldukları için maddi değerleri yüksektir. Ancak bunlar İç Bedesten'in malıdır ve ne parayla satılırlar ne de kiralanırlar, İhtiyacı olan esnaf yeterli bir kefille bunları belli bir süre alır, sonra iade edermiş. Peki bu aynalar ne işe yararmış dersiniz? Aynaların bir tanesi kol, bacak ve beldeki çeşitli romatizma ağrılarını giderirmiş, Diğeri vücutta bulunan çarpıklıkları gidermek içinmiş. Özellikle ağız, burun çarpılmalarına, göz kaymalarına iyi gelirmiş.
Cemaleddin Bildik şöyle anlatıyor:

"Pek merak ettim ve Hüseyin Bey gitti, az sonra bir kadife torba ile geldi. 15 santim kutrunda iki çelik daire çıkardı. Bunlar tıpkı eski zamanların aynaları gibi sapları, yüzü muhtelif Arapça yazılar ve çiçeklerle süslü, diğer yerleri ise düz..."
"Romatizmadan muzdarip olan insan bu aynayı alır, sancı yerine koyarak bir müddet tutarmış. Bunu birkaç defa tekrar edince sancıdan eser kalmazmış. Çarpılmaya iyi gelen ayna da ele alınır ve bir müddet ona bakılırmış. Bu ameliye birkaç defa tekrar edildi mi çarpılan ağız, kayan göz yerine gelirmiş.
Hüseyin Bey'e sordum:
- Bunları şimdi de kullanan var mı?
- Hayır, kullanan yok şimdi bunları. Fakat bu aynaların burada olduğunu bilen bir kuyumcu geçenlerde bacağındaki sancıdan muzdarip olduğunu söyleyerek istedi, verdik. Aynayı bize iade ederken, 'Nasıl iyi geldi mi?' diye sorduk. 'Görmüyor musunuz? Yürüyemiyecek haldeydim. Hiçbir şeyim kalmadı,' cevabını verdi.
- Kaç paraya veriyorsunuz bu aynaları?
- Para ile değil... İnananlara parasız veriyoruz ve sadece bir kefil göstermesini rica ediyoruz. Aynanın tarihi bir kıymeti vardır. Kaybolmasını istemiyoruz da onun için bir kefil arıyoruz."
Yuvarlak demir çerçeveli ve kadife keseli bu aynaları ben de merak etmiştim. Hüseyin Bey vefat etmişti ama oğlu hâlâ İç Bedesten'deydi. Taner Bey'i buldum.

"Aynaları en son bir kuyumcu aldı ama sonra n'oldu bilmiyorum," diye yanıtladı. Tavrı umursamaz bir haldeydi. Ya son kasalar? Kayıtları? Sahibi ortaya çıkmayan bu kasalara ne olmuştu?

BAYEZİD-İ BESTAMİ HAZRETLERİ

Kapalıçarşı'nın en eskilerinden ve Bodrum Han'da hatırı sayılır derecede dükkâna sahip olan İsmail Arıca anılarını anlatırken ilginç notlar da sunmuştu.
"1940'larda Kapalıçarşı'ya geldim. Bodrum Han'da eski elbisecilik yapıyorduk. Ondan önce smokin, frag ve melon şapka kiraya verirdik. 1954 yangınından sonra eski elbisecilik yerini dericiliğe bırakmaya başladı ve daha sonra eski elbisecilik tamamen bitti."
"Bayezid-i Bestami Hazretleri'nin tilmizlerinden biri bir gün kendisine bir palto almak için Çarşı'ya gelir. Üzerindeki eski hırkayı çıkararak paltoları dener ve bir tanesini satın alarak gider. Daha sonra hırkasını unuttuğunu fark ederek geri döner ama hangi dükkânda unutmuş olabileceği konusunda bocalar. Girdiği tüm dükkânlara tek tek sorar fakat hırkasına bir türlü ulaşamaz. Bu olaya sinirlenen zat oradaki esnafa içerler ve, 'Eski hırkama tamah ettiniz, siz de eskici olasınız,' der. Denilen odur ki eski elbisecilik bundan sonra başlamıştır."
Benim en çok merak ettiğim konulardan birisi ise esnafın sabah Dua Meydanı'nda toplanıp hep birlikte nasıl dua ederek güne başlamaları konusuydu. İsmail Arıca'dan öğrendiğim dua edilen yerin tek bir yer olmadığı, Çarşı'nın birçok bölgesinde dua edilen özel alanlar olduğuydu. Hatta bu bölgeye gelen birçok insan dua edilen alana ellerindeki çanta ve torbaları bırakıp dinlenirlermiş. İsmail Arıca ayrıca hatırladığı duayı da bize aktardı:
"Er-rızku alallah
Tevekkelltü taâlallah
Rızk kapısı
Cenab-ı Allah"

Ahmet ÜÇGRAM, Kapalıçarşı P.T.T. Müdürü.

Kapalıçarşı'ya 4 Aralık 1984 tarihinde gelmiş. Tam 24 yıldır burada görev yapıyor. Kapalıçarşı Posta Merkezi'nin ilk açıldığı yerin Sandal Bedesteni olduğunu ondan öğreniyoruz. 23 Ağustos 1954'te görkemli bir törenle P.T.T. Merkezi'nin açılışı yapılıyor. O günün tanığı fotoğraflar zamanının insanlarının giyimleri ile ilgili ipuçları da veriyor. Ayrıca görünümleri ile ilgili de ilginç detaylar var.

Ancak biliyoruz ki 26 Kasım 1954'te Çarşı'da çok büyük bir yangın oldu. Kayıtlardan edindiğimiz bilgilere göre yangın Sandal Bedesteni'nin içine girememişti. Ama yangının ulaşamadığı yerler de isten ve alevlerin sıcaklığından etkilenmiş, Çarşı'nın neredeyse tamamı kullanılamaz hale gelmişti.

Dört ay gibi kısa bir sürede P.T.T. Merkezi yer değiştirmek zorunda kalmıştı. Yangından sonra tadilat yıllarca sürmüş ve 1956'dan sonra P.T.T. Merkezi için yeni bir yer gösterilmişti. P.T.T. Merkezi, mülkiyeti Büyük Şehir Belediyesi'ne ait olan Gani Çelebi Sokak No: 1'deki şimdiki adresine, bu yangından sonra taşınmıştır.

Bu fotoğraflardaki insanların kimler olduğu hakkında bir bilgiye ulaşamadım. Sadece konuşma yapan üç kişiden birinin o dönem Çarşımız Dernek Başkanı Mehmet Esmer olduğu görülüyor. Üstelik Ağustos ayı olmasına karşılık sadece bir kişi hariç insanların neredeyse tamamı takım elbise ve kravatlı olduğu dikkat çekiyor. Fotoğraflardan birinde sadece atletle ortada duran kişi ise ilginç bir görüntü sergilemiş.

23 Ağustos 1954 Kapalıçarşı PTT Merkezi'nin açılışı ilgiyle karşılanmış. Ancak dört ay sonra meydana gelen büyük Kapalıçarşı yangınından sonra Sandal Bedesteni'nden taşınmıştır.

POSTA

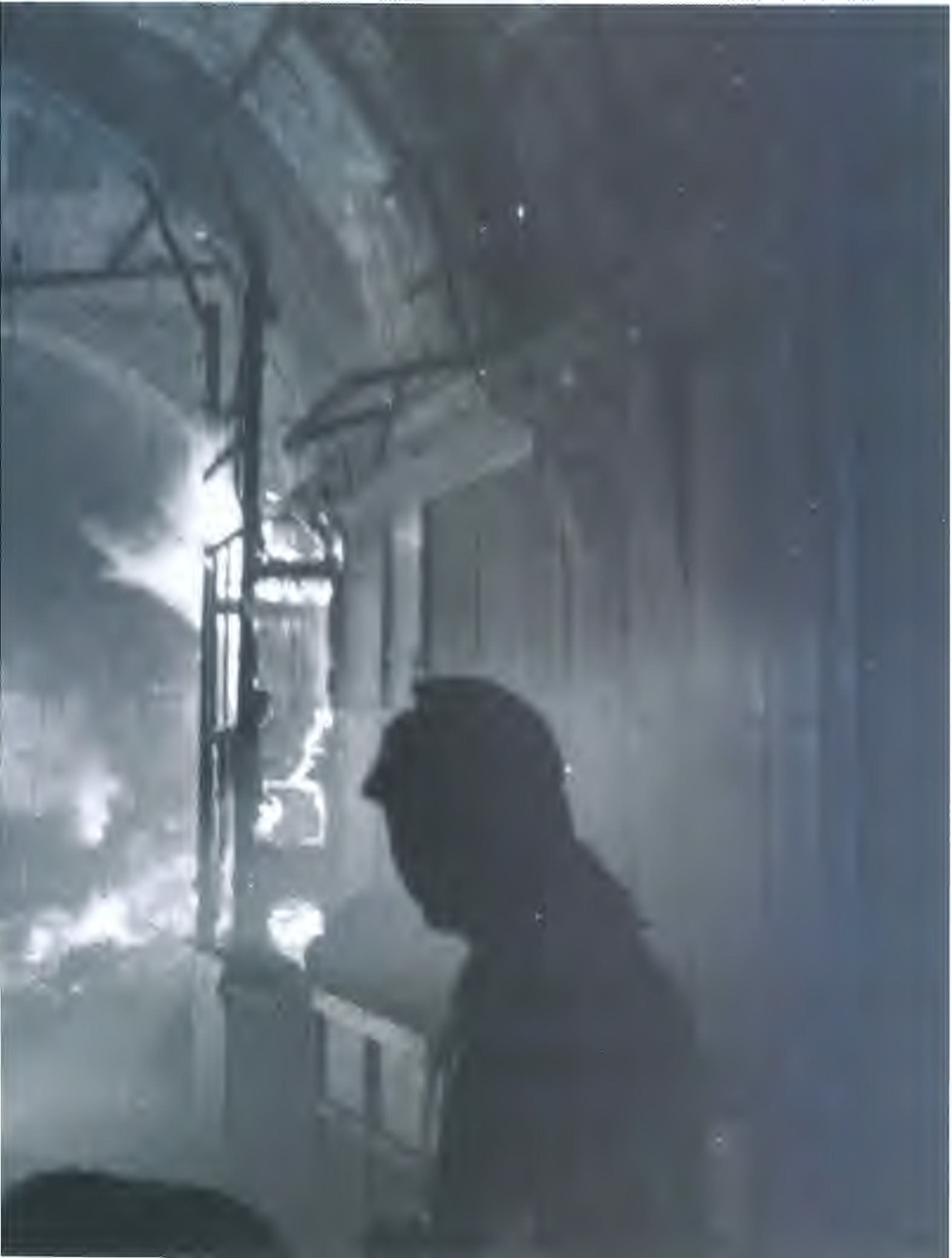

FELAKETLER

Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye Kapısı'nın hemen yanındaki kebapçı dükkanının 1894 depremi sonraki hali.

1954 Kapalıçarşı yangınından sonra Ekrem Hakkı Ayverdi'nin (ki o zamanlar İstanbul Enstitüsü azasıydı) Çarşı'nın felaket tarihçesini anlattığı yazısından alınmıştır.

KAPALIÇARŞI'NIN FELAKET TARİHÇESİ

İstanbul İkinci Beyazıt devrinde (1509) pek büyük bir zelzele geçirmiştir. Birçok bina harab olmuşsa da Çarşı'ya tesir ettiğine dair bir malumat yoktur. İlk yangından 1519'da yazılan Ayasofya tahrir defterinde bahsedilmiş olmasına göre, bu tarihten evvel Bedesten'in bir yangın geçirdiği anlaşılmaktadır. Tabiatiyle bu yangın ancak iç kısımları yakmış, kasa makamındaki sandıkların adedi 128'den 140'a iblağ edilerek köşelerdekiler fazlalaştırılmak suretiyle tamir ve tevsi olunmuştur.

İkinci yangın 1694'te çıkarak birkaç saat sürmüş ve Bedesten'in dört yanını yakmıştır.

Üçüncüsü (1701) Büyük Bedesten ile Sandal Bedestenleri arası, Bat Pazarı, Mercan Çarşısı ve Kebeciler Hanı'nı yakmıştır.

Dördüncü yangın 1749'da Mercan cihetinden çıkmış, önce bastırılmışsa da birkaç saat sonra yeniden alevlenmiş ve evvela Bat Pazarı'nı yaktıktan sonra Abacılar, Yorgancılar, Yağlıkçılar ve civarındaki hanlardan başka, Çarşı dışında Parmakkapı ve Okçularbaşı civarını da kül etmiştir. Vakanüvis İzzi bu yangını anlatırken, rüzgârın fazla olmasından dolayı ateşin pek ziyade tahribat yaparak kargire de zarar verdiğini ve esnaf için bu hasarın bizzat telafisi müşkül olduğundan, sathi bir tamir cihetine meyletmek istedikleri anlaşılınca, devrin padişahı Birinci Mahmut'un Çarşı'yı kendi kesesinden tamir için Sermimarân-ı Hassa'ya derhal emir verdiğini bildirmekle, adeta bugünkü günde karşı karşıya bulunduğumuz vaziyetin ilk tahakkuk örneğini vermiştir.

Çarşı'nın geçirdiği beşinci felaket 1765'te Fatih Camii'ni tahrib eden ikinci büyük zelzele olup, zamanın imarcı padişahı Üçüncü Sultan Mustafa, her yıkılan binaya bir zat tayin ederek hemen işe başlatmış, bu meyanda Çarşı'ya da Tıflı Efendi'yi binaemini nasbetmiştir. Ancak bu tahribatın derecesi malumumuz değilse de pek fazla olduğunu tahmin etmiyoruz. Zira zelzelenin şehirde merkezi Beyazıt civarından uzaktı ve diğer camilerdeki mühim hasarı belirten tarih kayıtları, Çarşı için büyük bir harabiyi işaret etmemişlerdir.

Altıncı musibet, 1894 zelzelesi olup, Çarşı'da pek büyük tahribat yapmış, Kalpakçılar Caddesi'nin ve Bat Pazarı'nın turani tonozlarından bir kısmı başta olmak üzere, küçük ve büyük dükkânlardan pek çokları yıkılmıştır. Sultan Abdülhamid, bilahare liva olan erkanıharb Fahri Bey'in riyasetinde kurduğu bir komisyon marifetiyle tamirata başlatmış ve en dikkati çeken cihet de şudur ki, iki seneden az müddette tamamen bitirilip Çarşı ticarete açılmıştır.

Bu ameliyede yıkılan yerler ikmal edildiği gibi umumiyetle tamire muhtaç bulunan kısımlar da onarılmıştır. Bazı tonozların özengi hizasına potrel gergiler konmuş, kemer yüzlerine şua şeklinde demir camekânlar yerleştirilmiş, yağmur suları her ayakta bir çinko boru ile içeriye ve lağıma alınmıştır. Tonozların tamirinde eski Çarşı tuğlası yerine yeni tuğla ve hatta delikli konulmakla beraber üstleri sıvandığından görülmemektedir. Çatı ekseriyetle Marsilya kiremiti ile örtülmüş, fenerler yeniden yapılmıştır.

Kapalıçarşı, Kürkçüler kapısı civarı

Nuruosmaniye'de ve Çadırcılar cihetinde görülen çok sivri kemerli üç kapı o devirde yapılmış olup, birer tamir kitabesi taşımaktadır. Tonoz ve kemerlerde görülen mavi ve sarı hafif kalem suları ile her bölmedeki kalem göbekleri kâmilen bu devire aittir.

Zelzeleden evvel Çadırcılar Sokağı Çarşı içinde iken tonozu pek harap olduğundan açık olarak bırakılmış ve binaenaleyh Bat Pazarı gibi bazı dâhili kapılar harici vaziyete girmiştir. Bununla beraber, bu ufaltmadan başka Çarşı'da tahrif yapılmamış, esas bünyeye sadakat gösterilmiştir. Yapılan ufaltma işi herhalde zelzele dolayısıyla açıkta kalan esnafın ticareti Eminönü cihetine kaydırmış olmasından dolayı ihtiyacın azalmasından mütevellit olsa gerektir. Haricen görünen maddelerde şuai demir camekânlar, demir kapılar, çinko borular Çarşı için ne kadar hafif olursa olsun, lüzumsuz bir ziynet olan kalemler istisna edilirse, tamiratta gözü fazla tırmalayan unsurlar yoktur. Çarşı'da bu tarihten sonra da ufak tefek tamirler daima yapılmakla beraber en mühimcesi 1942 senesinde İstanbul Belediyesi tarafından müşterek bir dam altındaki binalar için olan kanundaki maddeden istinaden çatıların ufak bir kısmında yapılanıdır.

1943'te ise yine bir yangın geçirerek Döşemeci ve Yorgancılar içindeki dört sokak yanmıştır. Fakat şu son yangın bana kalırsa, hepsini bastırmıştır. Çünkü evvelkilerde Bedesten etrafı ve Bat Pazarı'ndan başka bir yer harap olmadığı halde bu defa bütün büyük Kalpakçılarbaşı Caddesi, Sandal Bedesteni ve Büyük Bedesten arası, Bat Pazarı, Zenneciler, eski Sahaflar, şimdiki Halıcıların bir kısmı tamamen kül olmuştur.

1894 depremının İstanbul'a yaptığı tahribatın görünüşü.

Üstte 1894 depreminde Kapalıçarşı Kütüphanesi (üst)

Kalyoncuoğlu Yokuşu'nun kesildiği

KAPALIÇARŞI'DA YANGINLAR

Kapalıçarşı tarih boyunca birçok felakete uğramış, devamlı zelzele ve yangınlar yüzünden çehresi değişmiştir. 1509 yılında II. Bayezit devrinde İstanbul'u birbirine katan bir zelzele Çarşı'ya da zarar vermişti. 1694 yılında İç Bedesten'de çıkan yangın fazla büyümeden söndürüldü. Bunu 1701 yılındaki büyük yangın takip etti. Bu yangında Eski ile Yeni Bedesten arasındaki hanlar ve dükkânlar tamamen yandı. 1749 yılında çıkan bir diğer yangın Çarşı'ya büyük zarar vermiş, devrin padişahı I. Mahmud tamir işiyle bizzat kendisi ilgilenmişti. 1765 ve bele 1894 zelzelesi İstanbul'la birlikte Çarşı'yı da adeta mahvetmiştir. Çarşı'da 1894 zelzelesinden sonra geniş ölçüde tadilat yapılmış, bazı kısımları küçültülmüş, o zamanlar mevcut olan Çadırcılar ve Kürkçüler kapıları kaldırılmış, iç kapı halinde bulunan Dua ve Bitpazarı, Yorgan ve Koltukçular kapıları dış kapı haline getirilmişti.

Çarşı 9 Eylül 1943'le büyük bir yangın felaketi daha geçirmiş, Döşemeciler kısmıyla, Sarıhasan, Yeşildirek, Mütevelli, Ağaban, Cüppeli Sokaklarıyla Alipaşa Hanı tamamen yanmıştı. Fakat hiç şüphesiz 27 Kasım 1954'le çıkan yangın diğerlerinden çok daha büyük olmuş, 1660 dükkân yanmıştır. Özellikle Kalpakçılar Caddesi Kürkçülere kadar kül olmuş, bunu Terziler, Kolancılar, Kavukçular, Koltukçular, Hazırelbiseciler, Hacı Hüsnü Emirşah, Püskküllü Sokakları takip etmişti. Çarşı'da bu yangından sonra esaslı bir onarım yapılmıştır.

27 Kasım 1954'le çıkan yangın diğerlerinden çok daha büyük olmuş, 1660 dükkân yanmıştır. Özellikle Kalpakçılar Caddesi Kürkçülere kadar kül olmuş, bunu Terziler, Kolancılar, Kavukçular, Koltukçular, Hazırelbiseciler, Hacı Hüsnü Emirşah, Püskküllü Sokakları takip etmişti. Çarşı'da bu yangından sonra esaslı bir onarım yapılmıştır.

1954 yangınıyla ilgili bir belgeyi Sayın Taha Toros'un arşivinden sunuyorum.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Reisi imzalı Kapalıçarşı yangını hakkında Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin Maarif Vekaleti'ne Raporu:

30/11/1954 gün ve 624.265 sayılı yazımıza ektir:
26 Kasım 1954 tarihinde saat 22'yi 10 geçe zuhur eden yangında Büyükçarşı'nın uğradığı hasar tetkik olunmuştur. Evvel emirde menkul eşya üzerinde olan zarar ve ziyan ayrıca mütehassısları tarafından tetkik ve bir karara raptedileceği tabii olup, tarafımızdan binanın eski eser olması dolayısiyle yapılan tahkikat neticesinde:
1) Çarşı'nın Kalpakçılar Caddesi esas olmak üzere yangın Çarşı'nın şark-ı şimali cihetine doğru tevessü etmiştir. Kalpakçılar başının yarısı yanmış ve yanan yere birleşen yan sokaklardan da Fesçiler, Yorgancılar, Elbiseciler, Yağlıkçılar ve ara sokaklar yandıktan sonra, yangın Örücüler Çarşısı'nın camii önünde durarak mezkûr sokağın nısfı kurtulmuştur. Diğer sokaklardan Kavaflar, Parçacılar Sokakları da yarısına kadar yanmış ve bunların aşağı kısımları kurtulmuştur. Bu meyanda Dua Meydanı'ndan Bedesten Kapısı'na inen sokaktaki ateş Halıcıları ve Mobilyacılar kısmını da yakmıştır. Şu itibarla bu yangında Çarşı'nın beşte ikisi yanmış ve Mahmutpaşa tarafındaki kısımları ve Bedestenler kurtulmuştur.
2) Yangının bina üzerindeki hasarı sıva ve kemer ayaklarındaki taşların ve bazı direklerin kısmen yanışından ibaret olup, yalnız Dua Meydanı'ndaki tasman yapan bir direğin tuttuğu kemerin ve ona müstenit tonozun yıkılması ile kubbede yüz metre murabbaı kadar bir mahalde meydana gelen çöküntüden ve Bodrum Hanı'nın önündeki sokağın Bat Pazarı'na müntehi diğer bir sokakla yaptığı kruazman yerinde vuku bulmuş ve takriben iki yüz metre murabbaında bir kubbe inhidamından başka, kemerlerde açıklık olmamış ve diğer hasar buna makis olarak hafif atlatılmıştır.
3) Binanın yangından müteessir oluşu o kadar haizi ehemmiyet değildir. 1310 tarihinde vuku bulan zelzelede bugünkü hasardan çok daha fazla yıkıntılar mevcut olduğu halde iki sene zarfında tamir edilerek eski haline getirilmişti. Bu itibarla bugünkü hasarın da ciddi bir ihtimamla çabuk onarılacağı ve büyük masrafı istilzam etmeyeceği aşikardır.
4) Malum olduğu üzere Çarşı içindeki emlak batapu eshabının uhdesinde hususi mülkiyetle tasarruf edilmekte olup tabii kaide ile bunların rizikosu eshabına ait olmak lazım geldiğinden tamir masraflarının eshabı emlakten alınması pek tabii ise de, yapılacak tamiratın yeknesak olması için Hükümetin emrü mürakabesi tahtında yapılması zaruridir.
5) Bunun için 1310 zelzelesinde Çarşı tamiratı için tatbik edilen usul ile parça parça inşaat ve tamirat yaptırmak ve bedelinin eshabı emlâkten taksit suretiyle tahsil etmek en uygun keyfiyettir.
6) Çarşı dünya yüzünde bir misli daha olmayan orijinal bir eser olarak gerek memleketimizde ve gerek alemi medeniyetteki hükümetlerce tanınmış ve seyyahlar tarafından hayret ile temaşa edilmekte bulunmuş kıymetli bir yadigar olmak sebebiyle bütün gözler üzerine çevrilmiş olduğundan, esnai tamirde planı ve inşaat tarzı bozulmamak ve aynen eskisi gibi tanzim edilmek ve muntazam bir halde vücut bulmak icab etmektedir. Bu hususta çalışacak elemanlara bu işin mütehassısı olan Encümen ve Yüksek Kurul tarafından direktif verilmek zaruridir.
Binaenaleyh Çarşı tamir edilmek ve hiçbir tarafı bozulmamak lazımdır.
7) Gerek matbuatta ve gerek şayiatta bu hususta komisyonlar teşekkül ettiği ve karar ittihaz edileceği yazılmakta ve söylenmektedir. Halbuki Encümenimiz bu hususta henüz işe karıştırılmamış ve teşekkülümüzden hiçbir şey sorulmamıştır. Yapılacak işlerin mütehassısı sıfatiyle Encümenimizin alâkası bakımından

1956 sonunda yayın yönünü değiştiren dergisi ARKİTEKT 1954 Kapalıçarşı yangını ve restorasyonu ile ilgili detaylı bilgi vermekteydi

bu komisyonlarda veya bu müzakerelerde yer alması doğru olacağı bedihi olmakla, bu hususta icab edenlere müessir surette tebligat yapılmasını ve gereken emirlerin verilmesini Encümen adına arzeder, bilvesile derin saygılarımı sunarım.

İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni Reisi

KAPALIÇARŞI YANIYOR

"Kapalıçarşı kapalı kutu." Orhan Veli'nin bu sözü şairane bir ifade ama gerçekten Kapalıçarşı tarihi açısından doğru bir saptama. İstanbul'un yüzyıllardır ticari hayatının merkezi, kültürle ticaretin iç içe girdiği, yüksek sanat eserlerinin üretildiği, alınıp satıldığı bir mekan olan Kapalıçarşı hakkında yapılmış çalışmalar iki elin parmaklarından az. Çelik Gülersoy, Efdalettin Tekiner, Orhan Erdenen gibi kişilerin çalışmaları ve çarşıyı daha çok ticari yönde tanımlayan birkaç ufak kitapçığın dışında Türkçede bir çalışma bulmak mümkün değil. Halbuki Kapalıçarşı'nın içinde barındırdığı, kimi günümüzde yok olmuş olan meslek kollarının tarihine dair ciltler dolusu kitap yazmak mümkün. Kapalıçarşı'daki sosyal hayat, ticari faaliyet, kültürel değişim hakkında pek çok araştırma yapılmalıdır.
İşte bu kapalı kutunun yani Kapalıçarşı'nın size bir yüzünden örnek: Kapalıçarşı'nın yangınları tarihi. Yüzlerce kez büyük-küçük yangın afetiyle karşılaşmış olan İstanbul'un bu afetten müteessir olmuş bir bölgesi Kapalıçarşı. Fakat bu konuda pek nadir kaynakta bilgi var ve bu bilgiler dağınık bir durumda. Bu dağınık bilgileri toplamaya çalışırken diğerlerine oranla yakın bir tarihte Kapalıçarşı'nın başından geçen büyük bir felaketin belgelerini size sunmak istedim. Kasım 1954 tarihinde gerçekleşen büyük Kapalıçarşı yangını hakkında ilk elden iki önemli kaynağı hiçbir değişikliğe uğratmadan aşağıda aktarıyorum. Biri yangına müdahale edenlerin başında gelen İtfaiye Müdürü Muavini'nin raporu, öteki ise İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın yangın sonrası geçici olarak yapılan ve Nuruosmaniye Camii avlusunda bulunan barakaların açılış konuşması.

"26/11/1954 tarihinde Kapalıçarşı içinde vuku bulan yangın
26/11/1954 tarihinde saat 22:53'de Kumkapı Komiser Muavini Hüseyin tarafından 26434 sayılı abone telefonile Gedikpaşa Hamam karşısı Kilise altında bir yangın başlangıcı olduğu ihbar edilerek bir makine gönderilmesi istenilmiş ve derhal İstanbul Grubu'ndan Grup Amir Muavini Yakup Karaoğlu kumandasında bir makine sevkedilmiş ve Çarşıkapı polis noktası önünden Gedikpaşa'ya sapılacağı anda polis ve halk tarafından yangının çarşıda olduğunun söylenmesi üzerine oradan dönülerek Çarşı kapısı önüne gelindiği zaman bekçiler tarafından açılan kapıdan çarşı içinin alevli surette yanmakta olduğu görülmüştür.
Bu durum, telsiz telefonla hemen santrale bildirilerek kuvvet istenilmiştir ki bu sırada yangını Beyazıt ve Galata kuleleri de görmüş ve grubu haberdar etmiştir.
Saat 22:56'da İstanbul Grubu'ndan yedi makine ile dört seyyar motopomp daha hareket ettirilmiş ve 23:00'te yangın yerine varıldığı zaman, Kalpakçılar Caddesi ile Örücüler tarafına giden sokaklardaki dükkânların yanmakta bulunduğu görülmüş ve alevlerin kuvvetli olarak kapılara kadar gelmekte olması, içeri girilmesini imkânsız kılmıştır.
Saat 23:01'de su tanklarında mevcut sular kapıdan ateşe verilmeye başlanmış ise de yangının büyük mikyasta çarşı dahiline yayılarak ateşin Hüseyinağa Mahallesi Cami Sokağı tarafına sirayeti ile çarşı dışına da çıktığının görülmesi

Yüzlerce kez büyük - küçük yangın afetiyle karşılaşmış olan İstanbul'un bu afetten müteessir olmuş bir bölgesi Kapalıçarşı. Fakat bu konuda pek nadir kaynakta bilgi var.

üzerine 23:07'de telsiz vasıtas ile Müdüriyet santralından yardım istenilmiştir. İstanbul Grubu'nun ikinci takımı 23:14'te, Beyoğlu Grubu'nun birinci takımı 23:16'da, Bakırköy Grubu 23:24'te, Beyoğlu Grubu'nun ikinci takımı 23:37'de, Üsküdar ve Kadıköy grupları makineleri de 01:12'de yangın yerine gelmiştir.
Yangın yerine ilk varışı ve saat 23:01'de ilk su verilmeye başlanmasını müteakip gelen kuvvetlerin de iştiraki ile Beyazıt havuzundan, Nuruosmaniye Camii avlusundaki sarnıçtan, Süleymaniye havuzundan, Ticaret Hanı sarnıcından, Kızılay Hanı sarnıcından, Çarşıkapı polis noktası ile Çadırcılar, Hakkâklar Çarşısı önünde, Makasçılar Caddesi'nde, Yeniçeriler Caddesi benzinci önünde ve Fuatpaşa Caddesi'nde bulunan 100 mm'lik, Çakmakçılar Yokuşu ve Tavukpazarı başındaki 60 mm'lik ve Vezirhan Caddesi ile Kürkçüler Caddesi'ndeki 100 mm'lik, Hüseyinağa Camii sokağındaki 60 mm'lik, Kapalıçarşı Kuyumcular Caddesi'ndeki 110 mm'lik yangın musluklarından su alınmış ve halk tarafından mal kurtarılmak üzere açılan Yorgancılar, itfaiye tarafından açılan Bitpazarı ve Örücüler kapılarından elde boru ile girilerek 40 koldan su verilmesi sağlanmıştır.
Bu tempo ile çalışılmaya devamla yangının sirayeti 27/11/1954 günü saat 1:00'de önlenmiş ve ateş kontrol altına alınabilmiş ve saat 6:00'da enkaz haline getirilmiş ve 12:00'de tamamiyle söndürülmüştür.
Yangının, Koltuk Kazazlar Sokağı başında Davud'un sahip olduğu 68 sayılı yorgancı dükkânında vukubulan elektrik kısa devresi neticesinde yorgan ve pamukların tutuşması sureti ile çıktığı anlaşılmıştır.
Bu yangının büyümesine yardım eden âmiller şu suretle sıralanabilir:

Zamanla çarşı içine girmiş, yuva yapmış ve yavrulamış olan kedi, fare ve emsali ayaklı ve sürüngen hayvanların galip bir ihtimal ile tutuşarak rastgele açık buldukları delik, aralık ve oyuklardan kaçışmaları yangının yayılmasında büyük rol oynamıştır.

a) Yangın çıkan dükkânın etrafında bulunan dükkânlarda çabuk parlayıcı ve kolay yanıcı olan ve elektrik tellerine yakın olarak asılmış bulunan malların bir fitil vazifesi görmesi, vitrinlerin kontrplak, mukavva ve yağlı boya olması,
b) Yangının başladığı sırada ve devamı süresince esen rüzgârın camları kırık pencerelerden ve bilhassa evvelden açılan kapılardan kurander ve sokak aralarında anafor yapması neticesi alevlerin zemine paralel olarak dil gibi sokakları yalaması ve teşhir mallar ile dükkânları sıravari tutuşturması,
c) Dükkânlar arasında barut bayileri, kolonyacı dükkânları ve bu dükkânlarda parlayıcı mevat bulunması,
d) Mobilyacı dükkânlarında döküm halinde ot, saman ve keza döküm halinde pamuk, cilâ ve emsali çabuk parlayıcı ve kolay yanıcı madde bulunması,
e) Çarşı içinde mebzulen muhallebici, sütçü, aşçı, köfteci ve emsali yiyecek maddesi satılan ve teşhir edilen dükkânlar bulunması,
f) Zamanla çarşı içine girmiş, yuva yapmış ve yavrulamış olan kedi, fare ve emsali ayaklı ve sürüngen hayvanların galip bir ihtimal ile tutuşarak rastgele açık buldukları delik, aralık ve oyuklardan kaçışmaları büyük rol oynamıştır.
Netice: "Söndürmeyi müteakip 1200 kadar dükkânın yanmış olduğu tahmin edilmiş ise de sonradan vergi dairelerinde yapılan inceleme sonunda çarşı içinde 74'ü tamamen, 1290'ı kısmen olmak üzere 1364 ve çarşı dışında 30 dükkân yandığı anlaşılmıştır.
Bu yangın, tahmini olarak 15.000.000 Lira zarar tevlit etmiş ve sigorta şirketlerince 7.034.168 Lira ödenmiştir ki bu rakamlar facianın büyüklüğünü anlatmak için kâfidir.
Söndürme ödevinin ifasında yararlıkları görülen İtfaiye Müdürü Tevfik Himalâya, Müdür Muavini Tarık Özavcı, İstanbul Bölge Grup Amiri İsmail Koca, Beyoğlu Bölge Grup Amiri Cemal Oral, İstanbul Grubundan 493 sicil Ali Demirel, 444 sicil Cafer Aydın ve 197 sicil Zeynel Öztürk'e hükümetçe birer kol saati hediye edilmiştir.
Bundan başka Daimi Encümenin 23/2/1955 tarih ve 1676/3270 sayılı Kararı ile İtfaiye Müdürü Tevfik Himalaya ile Müdür Muavini Tarık Özavcı başta olmak üzere bu yangında mesaileri sebkedenlere derecelerine göre hediyeler verilmiştir.
İstanbul Mücevherciler ve Kuyumcular Derneği tarafından da 28/2/1955 tari-

hinde Vilâyet dairesinde:
1- İtfaiye Müdürü Tevfik Himalâya'ya bir adet gümüş sigara kutusu,
2- İtfaiye Müdür Muavini Tarık Özavcı'ya Cevahir Bedesteni kuyumcuları namına keza bir adet gümüş sigara kutusu,
3- İstanbul Merkez İtfaiye Grubuna bir adet gümüş kupa,
4- Beyoğlu Bölge İtfaiye Grubuna bir adet gümüş kupa,
5- Üsküdar Bölge İtfaiye Grubuna bir adet gümüş kupa,
6- Kadıköy Bölge İtfaiye Grubuna bir adet gümüş kupa,
7- Bakırköy Bölge İtfaiye Grubuna bir adet gümüş kupa verilmiştir. Bu hediye ve ikramiyelerin önemi maddi değil mânevidir. Daima mütevazi olan itfaiye bir yangını en az zararla söndürdüğü zaman haz duyar ve bu başarıyı en değerli mükâfat sayar."

Devlet ve yerel yönetim yangından zarar görenlerin derhal yardımına koşar. Bir ay kadar sonra tam yeni yıl öncesi Nuruosmaniye Camisi'nin avlusuna kurulan 70 kadar geçici baraka dükkân İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Fahrettin Kerim Gökay tarafından hizmete açılır. Gökay açılıştaki konuşmasında şunları söyler:
"Aziz hemşehrilerim
Uğradığımız büyük acıyı, Türk milleti kendine has olan büyük tahammülü ve büyük enerjisi ile derhal sizin yanınızda yer alarak giderme yoluna girdi. İlk dakikadan itibaren muhterem Cumhurbaşkanımız, Başvekilimiz, ilgili vekiller, vilayet ve belediyenin bütün vazifelileri sizin yanınızda yer aldılar. Türk milletinin tarihinde acılar daima milli birlikle giderilmiştir. Acınızın büyüklüğü, yalnız memleketimizde değil bütün dünyada derin akisler yaptı. Fakat devletin şefkat eli, bir aya varmadan mustariplerin yedide birini bugün işine veriyor. Yedide birini dedim. Çünkü yanan bu beş yüz dükkânın hesabını yaptığımız zaman bir kısımlarının çift olmaları sebebiyle 750'ye yakın vatandaş işsiz ve dükkânsız kalmıştı. Fakat onların yanında çalışan işçiler ayrı bir yekün teşkil ediyordu. Bugün bu muvakkat barakalar, fakat yarın yanmış olan çarşınız esaslı bir şekilde ve sizin maddi ve manevi hiç bir hukukunuza zarar getirmeden elinize pek yakında teslim edilecektir. Çalışmalara başlanılmıştır. Bundan başka Şehzade avlusunda ve Mercan arasında kurulacak olan muvakkat barakaları da pek yakında sizin elinize teslim edeceğiz.

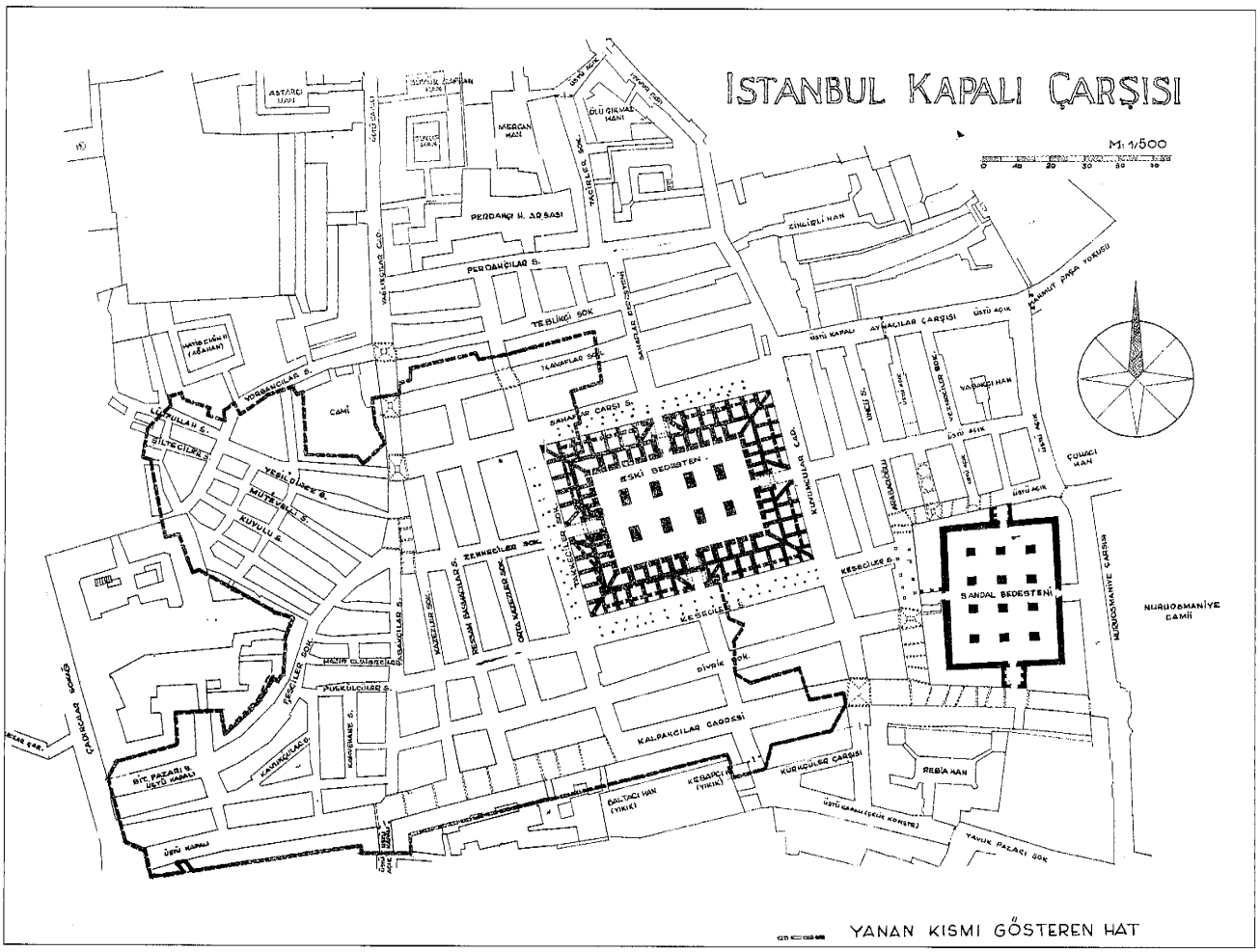
İstanbul Vali ve Belediye Reisi Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay

Notice: "Söndürmeyi müteakip 1200 kadar dükkânın yanmış olduğu bilinmiş olduğu halde sonradan vergi dairelerinde yapılan inceleme sonunda çarşı içinde 741'i tamamen 1290'ı hasmen olmak üzere 1361 ve çarşı dışında 30 dükkân yandığı anlaşılmıştır."

Türk milletinin tarihinde ıstıraplı günlerin bilançosu sona ermiştir. Türk Milleti, başı dimdik daima yepyeni bir nurlu yola gidiyor. Nuruosmaniye'nin nurlu mabedinin avlusunda ilk kurduğumuz bu muvakkat çarşının hepinize eski yılın son günlerinde, yeni yılın eşiğinde kutlu ve mubarek olmasını dilerken Ulu Tanrı'dan milletimize her hangi bir acı vermemesini, günlerimizin daima güneşli olmasını diler, hepinizi muhabbetle selamlarım."

(*) Tarık Özavcı, İstanbul Yangınları, 1923-1965, İstanbul, Ekin Basımevi, 1965. s.117119.
(**) İstanbul Vali ve Belediye Reisi Ord. Prof. Dr. F. K. Gökay'ın 1951-1955 Konuşmaları, İstanbul, Belediye Matbaası, 1957, s.203

Çadırcılar Caddesi. Depremi molozları ancak hayvanların sırtındaki küfelerle taşınabiliyordu.

DEPREM BİZİ GÖÇERTECEK Mİ?

Her ne kadar 1954 yangını Kapalıçarşı'ya büyük zarar verdiyse de, mimari yapının ana öğelerini bozmamıştır. Çarşı'nın eski hatlarını alt üst eden ve bugünkü halini almasına neden olan esas etmen, o günleri yaşayanların "küçük kıyamet" diye nitelendirdikleri 1894 depremidir. 10 Temmuz günü, gündüz vakti meydana gelen depremde Çarşı 135 esnaf ve çalışanını yitirirken, yapısında büyük göçmeler meydana gelmiş, onarım çalışmalarında Çarşının mimarisinde esaslı değişiklikler yapılmıştır. Bunu birçok belgenin yanı sıra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bir kuruluşu olan İGDAŞ'ın yayınladığı, Mehmet Genç ve Mehmet Mazak tarafından yayına hazırlanan İstanbul Depremleri isimli kitaptaki iki belgeden de anlayabiliyor, aynı kitaptaki fotoğraflardan da depremin şiddeti hakkında somut bir fikir edinebiliyoruz. Bu belgelere göre Kapalıçarşı'nın en son teknolojiyi kullanarak yeni baştan inşa edilmesi devletçe gerekli görülmüştür ve anlaşılan odur ki bu karar uygulanmıştır.

Kitaba göre Kapalıçarşı'nın altı gevşek zemin. 1894 Depremi'nde Çarşı'nın yıkılması ve çok sayıda insan ölmesinin nedeni de bu. Ne var ki aynı kitabın 45. ve 46. sayfalarını birleştiren cümlede inanılması güç bir bilgi yer alıyor: "Kapalıçarşı'nın bulunduğu kısım, Beyazıt ve Nuruosmaniye Camilerinin yapımı sırasında temel kazılarından çıkarılan malzeme ile doldurulmuştur." İzleyen iki cümle bu bilginin ne anlama geldiğini de açıklıyor: "Çarşı, gevşek olan

Kapalıçarşı Mercan Kapısı

bu zemin üzerindedir. Depremdeki hasarın büyük olmasında bu gevşek zeminin payı büyüktür."

Bayezid Camisi'nin yapımı 1506 yılında tamamlanmıştır. Bilindiği kadarı ile Fatih Sultan Mehmet fetihten sonra Çarşı'nın yapımına başlamış (1461); önce Cevahir, sonra da Sandal Bedestenlerini yaptırmış, Çarşı da bu iki binanın etrafında zaman içinde genişlemiştir. Dolayısı ile İstanbul'un Yedi Tepe'sinin ikinci ve üçüncü tepeleri arasında kalan vadiye oturan Kapalıçarşı'nın zeminine, o tarihlerde çarşı henüz o yönde genişlemesini tamamlamamış olabileceğinden, Beyazıt Camisi yapılırken temelinden çıkan malzemeyle (kısmen de olsa) doldurulmuş olma ihtimaline uzak bakılmayabilir. Ancak 1755 tarihinde tamamlanan Nuruosmaniye Camisi'nin temelinden çıkan malzemenin, bu tarihlerde Çarşı'nın artık iyice geliştiği düşünülürse, Kapalıçarşı'nın zeminine dökülmüş olabileceği daha uzak bir ihtimal gibi gözükebilir. Sonuçta bahis konusu kitapta yer alan iddia son derece vahimdir; iddianın somut kanıtlarla desteklenmesi gerekir. Ancak iddianın ciddiye alınması gerekir; zira iddia Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı son derece ciddi bir kurum olan İGDAŞ tarafından yayınlanan bir kitapta yer almaktadır ve sorumluluk taşır. Eğer bu iddia doğruysa -ki doğru olup olmadığını ortaya çıkarmak sorumluluğu birinci derecede İGDAŞ'a aittir- acil önlem alınmasını gerekmektedir.

Şimdi İstanbul Depremleri isimli kitabın Kapalıçarşı'yı ilgilendiren bölümünü birlikte okuyalım:

1894 Depremi'nde Kapalıçarşı (Çarşıyı Kebir)

10 Temmuz 1894 depremi Kapalıçarşı'ya da çok büyük zarar verdi. Çarşı yapılışından itibaren en büyük zararı gördü desek abartılı olmasa gerek. Çarşının ilk yapılışından o yana geçen 500 yıla yakın zaman içinde şehir 12 kez büyük ölçüde sallanırken, bunlardan Kapalıçarşı'nın Bedestenlerinin zarar gördüğüne dair açık ve ayrıntılı bilgiler yoktur. 1509 depreminde çarşının hasar gördüğü düşünülebilir. Yer sarsıntıları bu büyük çarşıya tarihindeki en fazla zararı vermiş ve en büyük darbeyi indirmiştir. Koca çarşı uğradığı felaketle şaşırmış ve kendini toplayamaz hale düşmüştür. Tüm kaynaklarda çok fazla hasar gördüğü belirtilen Kapalıçarşı'dan depremde 135 ölü ve 147 yaralı çıkarılmıştır. Kapalıçarşı'nın bulunduğu kısım Beyazıt ve Nuruosmaniye Camilerinin yapımı sırasında temel kazılarından çıkarılan malzeme ile doldurulmuştur. Çarşı, gevşek olan bu dolma zemin üzerindedir. Depremdeki hasarın boyutunun büyük olmasında bu gevşek zeminin payı büyüktür. Böyle olunca Kapalıçarşı bir facia yerine dönmüş, deprem sırasında çarşıdaki halk ve esnaf korku ve panik içerisinde kaçışmaya başlamış ve çarşı yer yer çökmüştür. Depremden bir yıl sonra bile çarşının iç caddelerinde taş bloklar yerlerde yatıyordu. Sultan II. Abdülhamit Kapalıçarşı için ne gerekiyorsa yapılmasını emretti. Nafia Nazırı Mahmut Celalettin Paşa'nın nezaretinde ve kısım kısım yapılan onarım çalışmaları sırasında çarşının sınırları daraltıldı. Çadırcılar Caddesi'nin üstü açılarak çarşı dışında bırakıldı.

Daha önceleri iç kapı durumunda olan Dua Pazarı, Bitpazarı, Yorgancılar ve Koltukçular kapıları dışarı açılan kapılar durumuna sokuldu. Lütfullah Sokağı yıktırıldı, kapısı örüldü. Çarşı içinde kalan Sarnıçlı Han, Paçavracı Hanı, Ali Paşa Hanı tamamen, Yolgeçen Hanı da kısmen çarşının dışında bırakıldı. Beyazıt ile Nuru Osmaniye arasını birleştiren ana caddenin (Kalpakçılar) iki ucuna birer kapı yaptırıldı. İki yıl süren bu tamir binayı kurtarmakla beraber, klasik hüviyetini, dükkân düzenini değiştirmişti.

Depremde Kapalıçarşı'nın büyük hasar gördüğü ve Kapalıçarşı'nın bir an evvel onarılması gerektiği hakkında yayınlanan iki belgeyi Türkçeleriyle birlikte olduğu gibi sunuyoruz:

Yorgancılar Hanı

Cenabı Hak Osmanlı memleketlerini her türlü beladan korusun amin.

Geçen gün meydana gelen deprem sebebiyle yıkılan olan kısımlarında üzücü olaylar meydana gelmiş olan büyük çarşı Osmanlı payitahtının Ticareti merkezi diye adlandırılmaya layık herkes tarafından tanınan ve eski ve yabancı turistlerin bile bilhassa ziyaretine can attıkları büyük bir el sanatlarının bulunduğu yer olmasıyla mamuriyetinin ve itibarının yeniden sağlanması gerekli ve yıkılan yerlerinin yeniden binasıyla tamiri lazım gelen yerlerin de noksanlarının sağlanması mümkün olamayacağı görülmektedir.

Halbuki bundan da maddi ve manevi bir takım sakınca ve kuvvetli zararı olacağı beklenir.

Bunu üzerine padişah sadık ve samimi bir memuru bulunmamla sadece bir hatıra kabilinden olarak ileride gelecek olan bu mektubu yazmaya cesaret eyledim şöyle ki:

Yapılan söylentilere göre çarşının kubbeleri genellikle harap olup bir kısmı da yıkılmış olduğundan kubbeleri ve çarşı içinde tehlikeli diğer yerler var ise onların hemen yıkılıp ve enkazın acele temizlenmesiyle iskana elverişli ve oturulacak yerlere tüccar ve esnafın derhal yerleştirilip çarşının yine

13 Muharrem sene 1312 ve 6 Temmuz 1311 BOA, İrade Hus. 198/14 M1312 tarih ve numaralı belge. (sağ sayfada)

umumun Ticaretine hazırlanması ve kendiliğinden yıkılmış olan ve zararının giderilmesi için yıkılacak olan kubbe ve sair yerlerin yapılarak bir metre yer kaç kuruşla bina edilebileceğinin takdir ve inşaat masrafları miktarının belirlenmesiyle genel bir sıralama yapılması konusunda memurlar ve sarraf tüccarlarının önde gelenlerinden ve fen erbabı mimarlardan ikişer münasip kişilerden oluşan bir heyet oluşturularak işe başlatılması ve inşaat ve tamirat masraflarının toplanması şekillerinin görülmesi istekleri nakledince çarşıda ilgisi olanlar lüzumlu masrafları birden tedarik ve verilmeyeceğinden padişahımız efendimiz hazretlerinin teveccüh ve merhametleri bu işte de köle ve tebaasına yardıma yetişmek üzere hurdacı ve mağazanın hissesine düşecek masrafa karşılık yıllık kiradan yüzde kırkı karşılık olmak ve tasarruflarındaki dükkân ve mağazalarda ikamet edenlerde yine ticaretgahlarının getireceği kiradan belirli bir nispet dairesinde bir meblağ vermek şartıyla inşa ve tamir ve temizleme masraflarına yeteceği tahmin edilmekte olan yüz elli bin lira kadar bir meblağın Hükümet Seniyye'nin taahhüt ve kefaletiyle mali kurumların uygun göreceği bir münasibinden orta halli bir faizle borçlanılarak padişaha arz edilerek genel ödenekten muvaffak görülür ise mimari fenninin bugünkü gelişmişliğiyle uyuşacak bir tarzda sağlamlık ve kullanışlığa uyularak inşaata başlanmak ve çarşının eski halinden daha hoş ve muntazam bir şekle getirilmesine süratle başlanması Osmanlı Devletinin ve tebaası mülkünün canlanmasına büyük sebep ve padişaha herkes tarafından minnettarlık duyguları ile bir kat daha hayranlık duyacakları ve hayır dualarda bulunacakları şüphesiz olmakla her halde emir ve ferman ve lütuf ve ihsan şevketli kudretli padişahımız efendimiz hazretlerinindir.

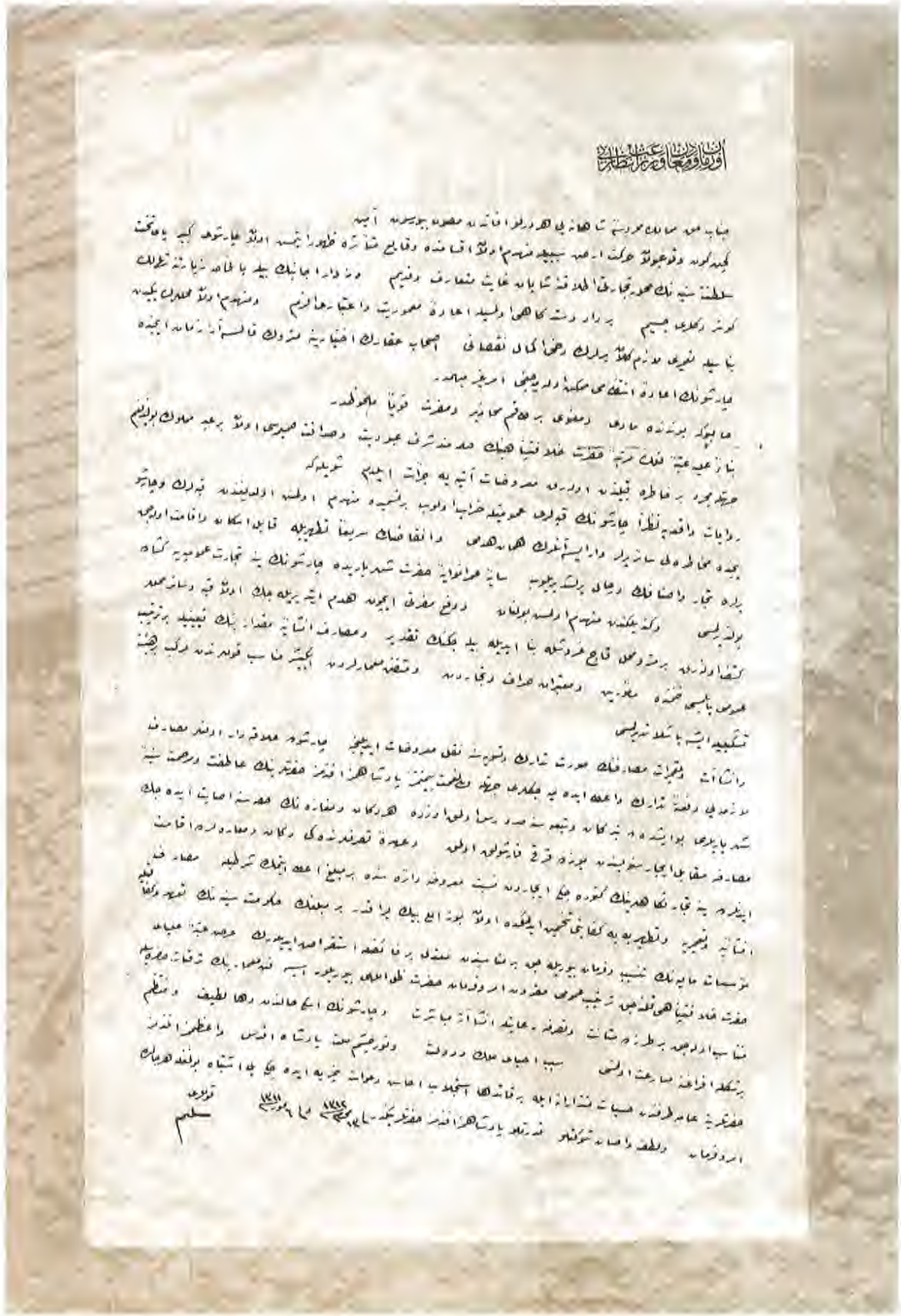
Fi 13 Muharrem sene 1312 ve fi 6 Temmuz 1311
Kulları Selim
BOA, İrade Hus.198/14 M1312

3 Muharrem sene 1312 ve 6 Temmuz sene 1310 tarih ve numaralı belge. (altta)

Depremde hasar gören Kapalıçarşı'nın zamanın teknolojisinin uygulanarak eski durumundan daha muntazam Şekilde tamir edilmesi hakkında Depremden dolayı bazı bölümleri yıkılan büyük çarşının mimari fenninin bugünkü teknolojisinin seviyesiyle uyuşacak bir şekilde sağlamlık ve kullanışlığını uygulayarak inşaatına başlanılması ve çarşının eski durumundan daha güzel ve muntazam bir şekle getirilmesine hemen başlamak üzere bazı değerlendirmeyi içeren Ziraat ve Orman ve Maden Nazırı Selim Efendi hazretleri tarafından sunulan hatırlatma notu yazıldıktan sonra sadarete gönderilmiş ve adı geçen yazı içeriği padişaha göre uygun görüldüğünden durumun bugünkü Meclisi Mahsusı Vükela'da görüşülmeye konularak meclisce de amaca uygun görüldüğü takdirde işin uygulama biçimlerinin ve inşaatına çarşının hangi yönlerinden ne şekilde başlanılması gerekeceğinin ve sair detaylarının kararlaştırılarak bu akşam yazılarak padişaha bildirilmesi padişahın isteğinden olmakla bu konuda emir ve ferman efendimindir.

Fi 14 Muharrem sene 312 ve fi 6 Temmuz sene 310
Serkatibi hazreti şehriyari
Süreyya
BOA, İrade Hus.198/14 M 1312

FOTOĞRAFLARLA 1954 YANGINI

Kapalıçarşı yanarken

Kapalıçarşı söndürme ve soğutma çalışması..

Yangının ulaşamadığı dükkanlar dahi isten ve ısıdan dolayı kullanılamaz hale gelmişlerdi..

SEVİL

İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Kapalıçarşı Esnaf Derneği Başkanı Mehmet Esmer ve diğer esnaf yangın sonrası üzüntü içerisinde hasar tesbiti yaparlarken...

Kapalıçarşı Esnaf Derneği Başkanı Mehmet Esmer İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ı bilgilendirirken...

Kapalıçarşı Esnaf Derneği Başkanı Mehmet Esmer esnafa konuşma yaparken...

Artık yüzler gülüyor...
İki yıllık özverili çalışmanın sonunda Kapalıçarşı tekrar halkın hizmetine hazır hale getirildi...
İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ve Kapalıçarşı Esnaf Derneği Başkanı Mehmet Esmer esnafla birlikte açılış öncesi incelemelerde bulunurken...

İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın teftişinden sonra Başbakan Adnan Menderes Kapalıçarşı'nın açılışını yapmak için kapıdan girerken...

Yeniden ihya edilen Kapalıçarşı bizzat dönemin başbakanı Adnan Menderes tarafından esnafa hitaben yaptığı konuşmadan sonra açılış kurdelasını keserken... (Sağ alta)

Açılış yapıldıktan sonra Adnan Menderes Kapalıçarşı'dan ayrılırken...

Başbakan Adnan Menderes yangında başarılı olan itfaiye çalışanlarına ödül verirken...

ZOR ZANAAT

YÜZYILLARIN SULTANI ESNAFLAR

Kavanlık çoktan çökmüştür dışarda
İçerdeyse gün devam eder
Vitrinlerin ihtişamı
çeşit çeşit renk
Kapalıçarşı bâlâ keyfini sürer

Artık vakit tamamsa
inceden bir telaş başlar
Vitrinler boşalır, sergiler toplanır
Işıklar söner tek tek
Sesler azalır, kokular dehlizlerde
kaybolur
Gölgeler azalır, azalır
Bir nefes başlar dolanmaya
unutulmuş bereket duasını
mırıldanmaya.

Tabi misali erkan minderi sahipleri
O andan itibaren sokaklara doluşmaya
başlar
Kırlar dans eder karanlıklarda
Artık kediler de özgürdür, ruhlar da

Çarşı'nın gizemli sırlarından, dehlizlerinden
gelirler
Halıcılar, antikacılar, kuyumcular, bakırcılar,
dericiler
Elleri şiş, gözleri yorgun örücüler
Gözleri kara, alınları açık bakırcılar
Tüccarlar, kalfalar, ustalar
Yüzyılların sultanı esnaflar

Tevfik Usta, Han'ın ortasında Karadeniz şivesiyle gürleyerek, keyifle bağırırdı. (üste)

Cebeci Han'ın orijinal kalın bir kemeri kaderine terk edilmiştir. Her yağmur ve rüzgârda parça parça taşları dökülmektedir. Biran önce önlem alınmazsa, hanın genel mimarisi hakkında bize fikir veren bu yapı trafik bir sonla felakete sebep olabilir. (sağdaki resim)

Cebeci Han insanı büyüleyen gizemleriyle dopdoludur. Çarşı'nın içerisinde olmayan burada vardır. Bu büyünün en büyük kaynağı elbette üreten insanlardır. Onlar daha mütevazı, daha yardımsever, daha hoşgörülü ve daha insancıldırlar. Birbirlerini kolay kolay kırmazlar. Benzer iş kollarına sahip olsalar da kıskanmaz, dahası yardımlaşırlar. Herkes göründüğü gibidir.

Tevfik Usta, Han'ın ortasında Karadeniz şivesiyle gürleyerek, keyifle bağırırdı. Kısa boyu ama iri vücuduyla salına salına gezerdi. Rıza Usta ise tam bir deniz adamıydı. Ağzında purosu, sessiz ve sakin ordan oraya dolaşırdı. Temel Reis'in piposuna benzerdi ağzındaki puro. Sabahtan akşama kadar hep ağzının sağ tarafında taşırdı. Doktor yasaklayana kadar.

Demirci Ali ve Bekir Usta'lar tüm Çarşı'ya hizmet etmek için adeta yarışırlar. Elektrikçisi ve marangozu da buradadır. Üst katta ise Zen kardeşler ve Atilla Usta ürettikleri antika kopyalarıyla sanatlarının zirvesindeler. Halı ve kilim tamirhanesine her girdiğimde tezgâhta tamir edilen bir kilime ve cerrahımsı ellere hep rastlamışımdır. Antikacı Hüseyin Usta'yı ise hiç boş görmedim. Ya tesbihinin bir yerini düzeltir ya da benim geldiğimi gördüğü zaman taş plaklarının tozunu alır. Sonra o harika gramofonu önüme koyar, iğnesini yerleştirdikten sonra çalıştırır. Ortalığı kaplayan, yıllar öncesinin şiirsel sesi kadar doyumsuz huzurdur.

Bu handa huzur bulan sadece ustalar değildir. Bir taşra kahvesini andıran kahvehanesini dolduranlar da değil sadece. Çarşı'nın içerisinde horlanan, kovalanan, tekmelenen kediler için de özgür ender mekanlardan biridir Cebeci Han. Kapalıçarşı Dergisi'ni birlikte çıkardığımız rahmetli Rifat Dedeoğlu'nun da bu

ATLARI 58

dikkatini çekmiş olmalı ki evden getirdiği kedisini gönül huzuruyla buraya salıvermişti.

Elazığlı Hasan büyük avluya girilen tünelde Osmanlı Mutfağı'nın en lezzetli yemeklerinin sunulduğu Pedaliza Restoran'dan sonra sizi karşılar. Tam bir esnaf lokantasıdır Pedaliza. Anlamı 'kemiksiz hayvan veya kelebek'tir. Hasan, Özbek ve Türkmen elbiselerini sıra sıra dizer İç Cebeci Han'a geçişte. Bu tünel gibi geçişin içindedir dükkânı. Kafkaslardan gelen en güzel örtüler, süs ve takı eşyaları buradadır. Aynı geçitten merdivenle üst kata çıkılır. Bakır eşyaların tamir edildiği veya yenilerinin üretildiği bu yerden geçerek diğer bir Kafkas suzanicisine gidilir. İstanbul'da yaşayan tüm yabancıların çok iyi bildiği bir yerdir burası. Sadece onların mı? Modacılar, iş adamları ve zevk avcılarının hepsinin de.

Hasan'ın dükkânından sonra İç Cebeci Han'ın meydanına çıkılır. Köşede sizi içinizi gıdıklayan, hafiften gülümseten bir dükkân karşılar. Merdivenle aşağıya inilen bu dükkânda her çeşit dans kostümü bulmak mümkündür. Dünyanın birçok ülkesine de ihracat yapan Gülseren Hanım'ın ziyaretçileri arasında birçok ünlü dansöz de mevcuttur.

Meydandaki derme çatma tuvalet olmazsa olmaz ihtiyaçsa da yanındaki koca trafoyla gözleri urmalar hep.

Gizli odalarında yakılmış, yıkılmış tarihin sırlarını taşır Cebeci Han. Daha 20 yıl öncesine kadar içinde insanları mesken olarak da barındıran Han aynı zamanda Anadolu'dan gelen bekarların sığındıkları bir yerdi. Dericilerin, somyecilerin, yorgancıların, mobilyacı ve pamukçuların yerini başka meslekler de alsa burada hep üreten insanların mutlu edalarıyla tanışmak mümkün.

Demirci Ali Usta

Antikacı Hüseyin Demirel

Hatıcı Ahmet Sağdıç Müşterileriyle

Bir de sessizlik vardır onca gürültüye rağmen Cebeci Han'da. Ritmik çekiç seslerinin ahenkle yankılandığı Han'da en sessiz oda ise bir zamanlar içerisindeki sesten insanların birbirini çok zor duyduğu Deri Parlatma Makinası'nın inzivaya çekildiği odadır. Başında bir bekleyeni ile haşmetli ama sessiz ve ne olacağını bilmeden bekleyen Deri Parlatma Makinası. Marpuççu İhsan Amca'yla da burada, bu odada tanışmıştım. Suskun makinanın kollarına astığı marpuçlarla.

Marangoz Coşkun Önce ile oğlu Volkan Önce

Dünyanın birçok ülkesine de ihracat yapan Gülsoy Hamam'ın ziyaretçileri arasında birçok ünlü ismi de saymak mümkün.

Kapalıçarşı esnafının yoğun olarak gittiği kahvehane Gebeci Hanı'dadır.

MARPUÇCU / İHSAN ÜÇYILDIZ

İhsan Üçyıldız, bugün yaşasaydı 77 yaşında olacaktı. Dört sene öncesine kadar bu sanatını keyifle sürdürüyordu. Onunla sohbetlerimizde o mütevazı tavırlarını ve anlaşılır olmak için gösterdiği gayreti hayranlıkla anımsıyorum. Hep elimdeydi, birçok kez nargile içerken kullanmıştım ama niye yalan söyleyeyim dudakla şişe arasındaki irtibatı sağlayan hortumun adının marpuç olduğunu bilmiyordum. Hele iyi marpucun sırlarını ise hiç bilmiyordum. Kullandığımız aletlerin, gördüğümüz herhangi bir nesnenin bu kadar ustalık, uğraş gerektiğini daha iyi anladım. Şarkılarda hep duyardım: "Nargilemin marpucu gümüştendir gümüşten..." ama İhsan Amca olmasa zevkle dinlediğim bu şarkıdaki anlam hatasını hiç bilemeyecektim. Ona göre marpuç kesinlikle gümüş veya başka bir metalden olmazmış. İyi bir marpuç ancak kaliteli bir deriden olurmuş.

Önce marpucun ne olduğunu anlayalım. İhsan Usta iyi bir marpucun özelliklerini sıralarken yapımının oldukça zahmetli, emek isteyen bir iş olduğunu anlatırdı. Her işte olduğu gibi saygı ve sevgiyle beslenen bir emek...

"En iyi marpuç en iyi deriden olur. Yıllarca başka malzemeden deneyenler oldu ama başarısız oldular. Üretimi daha kolay malzemeler kullandılar ama nafile. Derinin bir özelliği vardır: Hava alır, zehri, katranı filtreler. İyi bir marpucun ömrü aslında 3-4 aydır. Bu süreden sonra katranla kaplandığı için kullanılmaz. Bakmayın genellikle 7-8 ay kullanıyorlar ama olmaz."

İhsan Usta marpuç hakkında bize tarihi bilgiler de verirdi. "Herkes marpucun Araplar'dan geldiğini sanır. Ama aslında bizden onlara gitmiştir. Osmanlı döneminde Arap ülkeleri bizdeyken hep buradan oraya giderdi. Fakat bize de bu sanat İranlılardan gelmiştir." Bir başka sohbetinde ise İranlılardan Araplar'a ve oradan da Osmanlılara hatta saraya kadar girdiğini söylerdi.

"Dedem Çilli Mustafa 40 marpuççunun ustabaşıymış. Aynı zamanda da Çiçek Pazarı'nın tulumbacı reisiymiş. Abdülhamit zamanında Zülküf diye biriyle ortak şirket kurmuşlar. Marpuç üretiyorlarmış. O zamanlar Arabistan'a nargile ihraç ediyorlarmış. İşler iyiymiş. Savaş çıkınca herkes savaşa gitmiş. Marpuç ustaları, kalfaları Çanakkale'de şehit düşmüşler ve dükkânlar kapanmış."

"Babam ben hatırladığımda kunduracıydı. Rum ustaların yanına kalfa olarak girmiş. İşinde çok ustaydı. Doktordu. Sakat ayağa göre ayakkabı yapardı. Cahit Irgatlar falan babama ayakkabı yaptırırlardı. Deriden iyi anlardı. Fabrikaya onu götürür, deri seçtirirlerdi. 'Mazlum Usta' derlerdi ona. Yaptığı bir çift ayakkabı ile bir hafta geçimimizi sağlardık. Babamın eskiden marpuççu olduğunu söylerlerdi ama ben ne olduğunu bilmezdim. Bir gün adamın biri elinde bir sürü marpuç, dolaştığını gördük. Biz babamla dükkânın önündeydik. Adam babama bunları tamir eden bir yer var mı diye sorunca babam, 'Ben bir bakayım,' dedi. Aldı baktı, baktı ve, 'Ben yaparım, sen bir hafta sonra gel,' dedi. Yıl 1948'di ve marpuççuluğa tekrar o işten sonra başladı."

İhsan Amca hem anlatıyor hem de elindeki marpucu evirip çeviriyordu. Tüm ustalarda bu huy vardı. Konuşurken dahi elleri hep bir şeylerle meşgul oluyordu.

"Böylece başladık marpuççuluğa," diye devam etti. "Babam takım kurdu. Marpucun yanında ayakkabıya da devam ediyorduk. İki iş de iyiydi ve ikisini de iyi yapıyorduk. O zamanlar İnönü Suriye sınırını kapatmıştı. Sınır kapalı olduğu için güneydeki tüm iller marpucu bizden alırdı. Emirgan en güzel, en zevkli, keyifli anlarını bizim marpucumuzla yaşadı. Babamın marpucu ünlenmişti. 50 tane marpuç için 2 gün 2 kamyonu beklettiklerini bilirim. İlla babamın marpucu olacaktı. Onu istiyorlardı. Herkes sıraya girerdi. O ise insanları kıra-

maz, yapamayacağı halde mecburen söz verirdi. Yalancı pozisyonuna düşerdi. Bu yüzden kızardım da ona ama sipariş verenlerin ısrarları da çekilir gibi değildi."

"Babam öldü. Hemen ardından dükkân satıldı. Ben burada küçük bir dükkân açıp devam ettim. Kalfalar aldım yanıma ama paraya tamah ediyorlar. Şimdi ayrılıp hepsi kendi işlerini kurdular. Çok zengin oldular."

"Mesele yalnız boru yapmak değil. Deriyi tıraş etmek önemli. Hangi deri neresine konur bilmek lazım. Hangi deri kullanılır bilmek lazım. Sanatı öğrendiklerini sanıyorlar ama boş. Kahveci marpucu yapamıyorlar. Deriden anlamıyorlar ki. Kağıt gibi deri kullanıyorlar."

İhsan Usta'nın sesinde kızgınlıktan çok nedense bir sitem vardı. Yaşına rağmen iyi görünse de biz hasta olduğunu biliyorduk. Sonraları daha az gelir oldu dükkâna. 2001'de yapmıştık ilk görüşmeyi ve 4 sene önce tekrar marpuççuluğa başladığını, bir tanesini 10-12 milyon liraya sattığını söylemişti.

"Marpucun boyu koyuna göre belirlenir. Marpuç kalıplanıyor. İçine tel sarılıyor. Kalıp çıkarmak önemli, bozmamak lazım. Bunu herkes yapamıyor ve defolu oluyor. Bu üründen yarı yarıya kazanıyoruz. Turistler de geliyor. Hem ucuz, hem de kaliteli yaptığım için beni tanıyorlar ve gelip buluyorlar. İşten anlamayanla uğraşmak zor. Türkiye'de işçiliğe önem veriliyor ama para verilmiyor."

İhsan Amca daha sonraları daha az gelmeye başladı. Sonrasını yazmak gelmiyor içimden. Nargileyi her içişimde önce marpucuna bakıp sonra dualar etmek, nargile keyfiyle tanışmak için bir düstur oldu benim için.

BAKIRCI / TEVFİK ve NİZAM ÇOLAK

Nizam, devamlı gülümseyen yüzüyle Tevfik Usta'dan oldukça ince yapısıyla, ellerini ovuştura ovuştura dükkânımdan içeri girdi. Selamlaştıktan sonra tamir ettiği semaverimi bana uzattı. "Borcum?" dediğimde, "Hadi ordan," der gibi baktıktan sonra, "Yok bir şey," diye gülümsedi.

Trabzon'dan 1967'de İstanbul'a gelmişler. Kapalıçarşı'ya ise 1968'de. Nizam Usta ile fazla ayrıntıya girmeden işe ilk başlayışları hakkında konuşuyorduk. Eski bakır ve benzeri metallerden yapılmış tüm ev eşyalarını topladıklarını anlattı. Bunun için abisi Tevfik'in uzun yıllar Anadolu'yu gezdiğini, hangi milletten insanlara daha çok sattıklarını...

"Eskiden 6:30'da çalışmaya başlardık. Yeni semaverler yapardık. Gece işe devam ettiğimiz, Cuma gelip, Cumartesi akşama kadar çalıştığımız olurdu. İş çoktu."

"Türkiye'deki eski bakıra el atılmalı. Dışarıya gitmesinden çok daha iyidir. 88'lerde bunu söyleyince televizyonlarda konu oldu. Birkaç defa belgesellere çıktık. Malı bizim insanımız alırsa, ileride yine bize döner."

"Yabancılar için daha çok eski bakır önemliydi. Sonradan yenileri de almaya başladılar. Bazen evlere de çağırdıkları oluyor. Hakkı ne ise verip alıyoruz. Tamiratını, onarımını yapıyoruz. Polisaj dediğimiz; bakır, sarı, pirinçten yapılmış eşyaları parlatıp tekrar cazibeli ve kullanılır hale getiriyoruz."

"Bir motorla polisaj işine başladık. 37 sene oldu bu işe başlayalı. Sonra gelişti. Abim 2 sene öncesine kadar Anadolu'dan mal toplardı."

Bu söyleşiyi Kasım'ın sonunda, 2004'te yapıyorduk ve Nizam Usta eskinin lez-

zetli işlerini anlatırken hayallere dalıyordu.
"İşlerin en iyi olduğu zamanlar, 1988-1995 yılları arasıydı. Yatırımı daha çok mallara yaptık. Bir sattık iki aldık hep. Ama son iki-üç senedir olanlardan satıyoruz. Yerine koyamıyoruz."
"Eskinin yanı sıra üretim de yapıyoruz artık. Gemici-yat feneri, körüklü lambalar. Geçenlerde bir dergide kendi imalatımızı kendi adımızla gördük, gururlandık."
"Almanya'da bir dergide bizimle ilgili bir haber yapmışlar. Alman müşterilerimizden biri görmüş ve arayıp söyledi. Onun da bizim de çok hoşumuza gitti."
"Biz Trabzonluyuz. Dükkânımızda bizim memleketimizin de resimleri var. Orayı da tanıtmış oluyoruz. Herkes bizim gibi yapsa..."
O sırada Tevfik Usta uzaktan göründü. İri cüssesiyle sallana sallana ama acele etmeden yürüyordu. Gözleri de burnu gibi iriydi. Sesi gürdü. Hanın ortasında ona buna bağırması hepimizi neşelendirirdi. İşaret ettim, o da geldi. Sohbete katıldı. Asıl hikâyenin kahramanı oymuş meğer. Kapıyı ilk o aralamış ve kardeşi sonradan ona katılmış. Bu kez Tevfik Usta anlatmaya başladı.
"Ben 66'da Kadıköy'e geldim. Kadın berberliği, meyhanede komilik, ayakkabıcılık, çaycılık yaptım. 67'de ise Çarşı'ya geldim. İlk Cebeci Han'a geldim. Cilacı olarak. Sonra ustamla Pastırmacı Han'a geçtik. 10 sene Bahri Kaya ve Zeynel Metingül ustaların yanında çalıştım. O zamanlar Zeynel Usta Saklambaç Gazetesi'nde fotomodellik de yapıyordu. Hani sinema gibi ama gazetede. Beşiktaş genç takımında senelerce futbol oynadı. Semaverin yeni imalatını yapabilen 3 kişiden biriydi. En eski ustaydı. Bir Mehmet Usta vardı, semaverlerinin adı "Karandi" idi. Bahri ve Zeynel Ustalar vardı bir de. Zeynel Usta'nın semaverinin adı ise "Temler"di."
Ben tam anlamadım bir daha sordum:
"Temler mi?"
"He, Temler."
"Temler?"
"Yok yok, Temler."
Bu "Temler" ne demek diye düşünürken Karadeniz şivesiyle "Temler" dediğini fark ettim. Yani "Demler" demek istiyordu.
"Yeni Han'da da bir yıl çalıştım, ondan sonra 78-79'da Cebeci Han'da başladık. Çeyrek asır bir dükkânda geçti. Çok iyi müşterilerimiz vardı. O zaman bu Han'a müşteri sokmak, hele bayan müşterileri sokmak çok zordu. Çok pislik vardı. Laf atanlar, serseriler... Bıçaklandığım bile oldu. Bir gün çöp ve pislik yüzünden kavga çıktı, ben ayırmaya gittim ve bıçaklandım. Hanın ortası çöplüktü. Yıkıntılar, molozlar, pislikler ortalıktaydı. Burası hamallarla doluydu. Mobilyacılar vardı. Ondan önce yorgancılar. Mobilya cilacıları geldi daha sonra."
"Burada oturanlar da vardı. Fakir insanlar. Bir tane bayan vardı. İşçilerin yemeğini yapar, çamaşırlarını yıkardı. Handaki yorgancıların yarısı handa kalırdı. Dükkânları bekâr evleri gibi kullanırlardı. Bu böyle 79-80'lere kadar sürdü. Arkada, Sarraf Han'da yangın çıkınca burası da boşaldı. Sarraf Han'da, dükkânlarda süngerciler, ayakkabıcılar vardı. Şimdi virane halde."
"1981'de Cebeci Han'ın ortasındaki çöpleri attık. Oturanlar çıktı. Dükkânlar temizlendi. 81'den sonra müşteriler kendi başlarına gelmeye başladılar. Daha önceleri müşteriler içeri gelemezdi. Çarşı içindeki dükkâncılar da müşterimizdi. Onlar bile telefon eder, sipariş verirler ve biz götürürdük. Zaten tüm Han'da 6-7 tane telefon vardı."
Tevfik Usta anlattıkça eski resimlerdeki hali geldi Cebeci Han'ın gözümün önüne. Gerçekten tam bir viraneymiş. Burayı ıslah edenlerden biri de oydu.

"Sabunluk Sivas, Erzurum, Tokat, Elazığ'da daha çok çıkardı. Bir de tabii İstanbul'da. Kızlar onsuz hamama gitmezmiş. Parfümünü, sabununu ve diğer özel malzemelerini buna koyarlarmış."

"Kimler vardı başka?" diye sorduğumda hatırladığı kadarıyla sıraladı:
"Ali Yörük'ün babası vardı, kumaş ve pamuk satardı. Hakan Abi, Hakan Yılmaz pamuk, yorgan satardı. Toptancıydı. Bakkal Nihat vardı hatırladıklarımdan. Hacı Fehmi 72 veya 74'de geldi. Çaycılık, kahvecilik yaptı. Avadis vardı. Sıvamacılık yapardı. Bakır cezve sıvamacılığı. Daha sonra kuyumcu oldu. Ahmet Acar da eskilerdendir. Döşemecilik yapardı. Dilaver Usta divan yapardı. Keskinler divan yapardı sonra süngerciliğe döndü. Anadolu'ya sünger gönderirdi. Selahattin Benli yatak, sünger, yastık işi yapardı. Bunların hemen hemen hepsi çıraklıktan ustalığa geldi."
Ben tekrar kendi işi ile ilgili sorular sormaya başladım. O da anlattı:
"En çok Sivas ve Sivas'ın Suşehri, Tokat, Kayseri, Erzurum, Elazığ, Samsun ve tabii ki Trabzon'a, bir de Rize'ye giderdim. Buralardan eski bakır, pirinç, sarı eşyalar toplardım. Türkiye'nin % 70'ini gezdim. Çıkan mallar genellikle Ermeni ustaların mallarıydı. Evde kullanılan mallar. Kapaklı sahan, tencere, pilavlık, tava, tepsi, yamaklar, sabunluk..."
"Sabunluk Sivas, Erzurum, Tokat, Elazığ'da daha çok çıkardı. Bir de tabii İstanbul'da. Kızlar onsuz hamama gitmezmiş. Parfümünü, sabununu ve diğer özel malzemelerini buna koyarlarmış."
"Daha sonra 86-87'lerde semaver imalatına başladık. 2 sene sürdü. Sonra durdu."
"85'te Mehmet Usta da ekibe katıldı. Gitti, kendi başına denedi, tekrar geldi. Pastırmacı Han'da sıvama gümüş yaptı. Önce çıraklık yaptı. Lehim, kaynakla başladı. Şimdi Mehmet Usta'nın yaptığı fenerler oldukça ünlendi."
"Yaptığımız işler daha çok eski semaver ve bakır eşyaların tamir onarım işleri. Cilacılık hep vardı zaten. 1990'larda körüklü ve yat fenerleri, aplikler imal etmeye başladık. Piyasaya sarıdan elbise askılığı yaptık. Çeşitli gemi fenerleri. Hatta eskinin bire bir kopyasını yaptık. Alemler, şamdanlar imal ettik. Eskisiyle bizim yaptığımızı kimse ayırt edemez."
"85'lerde imalatçı 20-25 kadardı. Şimdi de hâlâ aynı sayıdadır."
"Üç tane çırak yetiştirdim, aşıları tutmadı. İkisi mesleği bıraktı. Birisi aynı işe başkasının yanında devam ediyor. Kapatıp açan çok oldu. Biz bir kere açtık ve hiç kapatmadık."
"Müşterilerimiz genelde Almanlar, Fransızlar, Amerikalılar ve İtalyanlar'dır. Burada, İstanbul'da görev yapanlar gelirler genellikle. Misafirlerini de getirirler. Yurtdışından gelip sipariş verenler de çok olur, buradaki büyük şirketlerden gelenler de. BMW'nin temsilcileri, Carrefour ve Metro'nun müdürleri, konsolosluklardan herkes gelir."
"Yalan söylemedik. Eskiye eski, yeniye yeni dedik. Vergimizi ödedik. Devletle hiç sorunumuz olmadı. Borç aldık ama ödedik. Ne kazandık? Çocuklarımızı büyüttük, okuttuk. 4 çocuğum var, 3'ü evli. Onların ekmeğini hep buradan çıkardım."
"İki belgeselde yer aldım. TRT'de yayınlandı. Eski bakırın tekrar hayata dönüşünü canlandırdılar. Gezdiğim tüm bu şehirlerden ve şehirlerdeki evlerden bulduğum metal eşyaları topladım. Kırığını, yamuğunu, deliğini tamir ettim.

Okşadım, parlattım, sevdim. Uykudan yeni kalkmış bir bayanı düşün. Saçı başı dağılmış, gözleri şişmiş, bezgin bir haldeyken, biz onlara makyaj yapıp güzelliklerini meydana çıkarıyoruz."

Tevfik Usta'nın evlerde atıl vaziyette duran bu eşyaları tekrar ekonomiye kazandırması, ülke içinde büyük bir kazanç değil mi? Üstelik kendi maharetini de ortaya koyarak bu sanatı yabancılara ülke kültürü olarak sunması ne büyük bir hizmet.

"Çarşılı Han yandığında Cebeci Han 29 gün kapalı kaldı. Fehmi, ben ve Yorgancı Zeki kaymakama gittik. Tehlike var diye kapatmışlardı. Bir yüzbaşı vardı o zaman. Askeriye'nin olduğu dönem. O kapatmıştı. Biz açurdık."

"Bir de kuyu vardı. Şu ortada. Ama kapattılar. Buradaki ağaçları biz diktik. Bir tek bu çınar ağacı vardı. Onu kim dikmiş tam bilmiyorum."

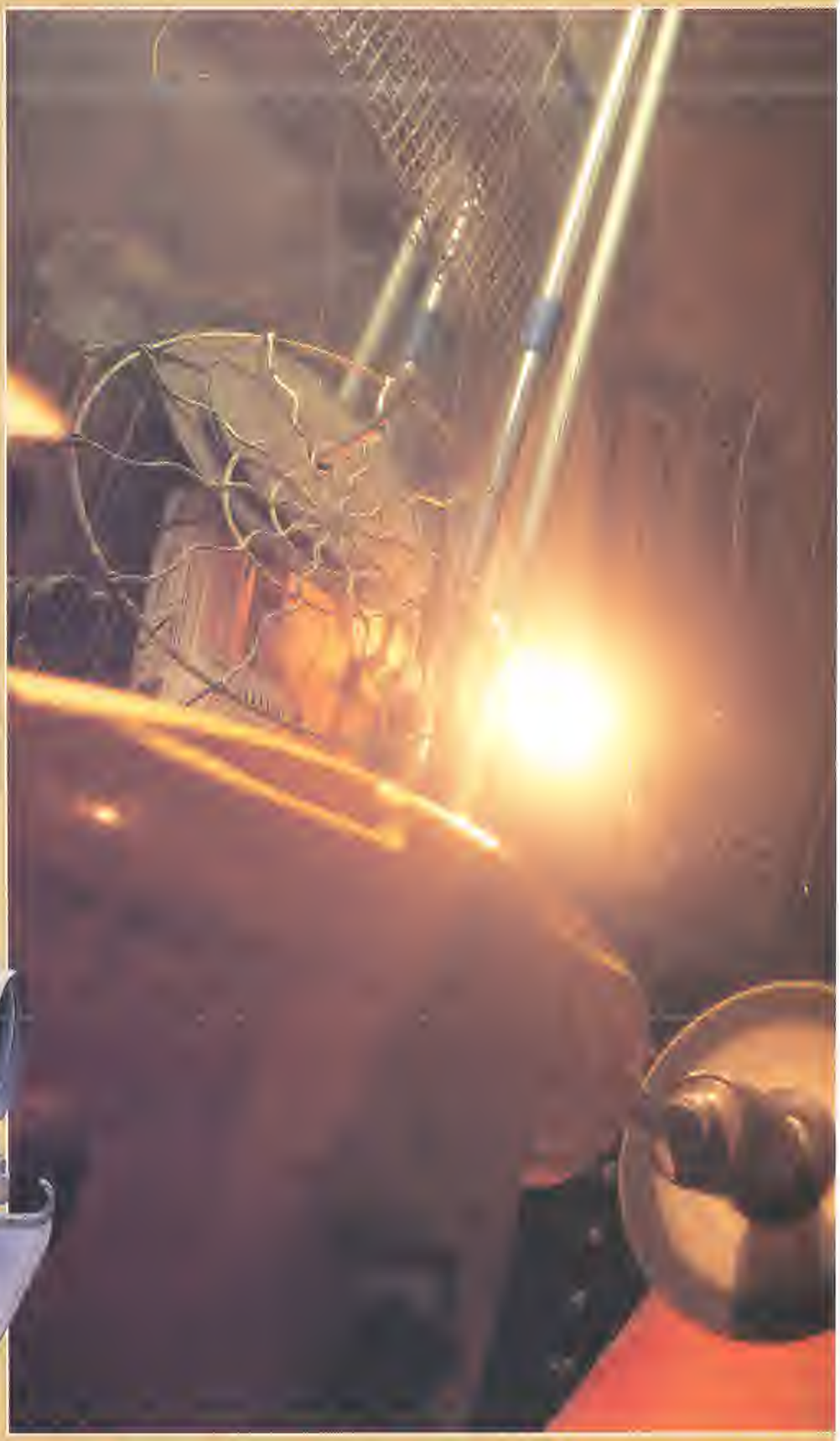
"Oğlum Murat da bizimle çalışıyor ama daha çok o çarşıda tezgâhtarlık yapıyor. Gemi saati ve gemi parçaları satıyor. Herkes usta olabilir, tezgâhtar olamaz. Müşteriye davranışlarda bozukluk başladı. Geçen gün bir-iki fiyat söyledim, baktım müşteri nazlı uğraşmadım."

Tevfik Usta'da az da olsa bir bıkkınlık vardı ama belki de günün yorgunluğundandı. Dil bilmek, satış yapmak daha zor zannediyor ama bu onun sadece mütevaziliğinden değil, yaptığı malları başkalarının satmasından da kaynaklanıyor olabilir. Halbuki mallarının en iyi satıcısı yine mallarının kendisi. İşte bu yüzden en iyi satıcı en iyi ustadır diye ona karşı çıkıyorum ama o, "Eskilerden," diyor, "eski dostluk, arkadaşlık, komşuluk da kalmadı. Eski dostlar birbirlerine yardım ederdi. Paraya ihtiyacımız olduğunda kendi adamlarıyla para yollarlardı. Şimdi adamımı gönderiyorum, kendi alacağımı alamıyorum."

Tevfik Usta'nın, evlerde atıl vaziyette duran bu eşyaları tekrar ekonomiye kazandırması, ülke içinde büyük bir kazanç değil mi? Üstelik kendi maharetini de ortaya koyarak bu sanatı yabancılara ülke kültürü olarak sunması ne büyük bir hizmet

GEMİ ESKİSİ /
RIZA YÜZBAŞIOĞLU

Cebeci Han, sürekli yenilenen, canlı bir müze. Her gün yeni bir sanat eseri yeni yolculuklara çıkıyor. Gelenlerin seyredebildikleri, dokunabildikleri, sevdikleri ve isterlerse alabildikleri birçok objeyle dolu bir mekân.

Cebeci Han'a demir attığımda en çok dikkatimi çeken Rıza Usta olmuştu. Rıza Usta'nın dükkânı dışıyla, vitrini ve iç dekorasyonuyla, her şeyiyle deniz ve gemiyi andırıyordu. Vitrininin camları bir geminin pencereleri gibiydi. Kapısının önünde eski bir pervanenin üstüne yerleştirdiği bir dümen ve onun üstüne kestirip koyduğu bir camla tamamlanan küçük bir masa vardı.

İçerde ahşap kaplı duvarlarında lumboz kapaklarından aynalar, dümenler, gemilerde kullanılan eski askılar, uskurlar, çanlar, pervaneler, çeşitli fenerler, saatler, telefonlar, ibrikler... En arkada ise oldukça düzenli ve kullanışlı küçük bir atölyesi vardı.

Hafif kırlaşmış saçları, ağzından hiç eksik olmayan purosuyla onu hep çizgi film kahramanı Temel Reis'e benzetirdim. Tam bir deniz adamıydı. Pek gülmezdi. Çok az konuşurdu. Yerinde duramazdı. Ya çalışır ya da Han'ın bir o yanına bir bu yanına gider gelirdi. 50'sini geçmişti. Tecrübesiyle, tüm hırslarını yenmiş edasıyla, işine verdiği önem ve duyduğu saygıyla tam bir sanatçıydı.

Giresun'da doğmasına rağmen, denizi İstanbul'da tanımış. Tanıştığı ilk gün âşık olmuş. Belki de çocukluğunun tüm fırtınalarını onunla paylaşmış.

"Altı yaşımda yüzmeye başladım. Daha sonra dalmayı öğrendim. O zamanlar tüpler çok pahalıydı. Hem tüple, hem de tüpsüz dalardım. Balık avlamayı severdim. Askere gittiğimde balık adam oldum. 60 kişinin içinde en iyisi bendim." Anlatmadı ama içmeyi de, gezmeyi de, yüzmeyi de, kadınları da çok sevdiğini biliyordum.

Bir yerde eski bir gemi var haberi geldi mi hemen giderdi. En yaramaz parçalar gibi görünen nesneler onun elinde yeniden hayat bulurdu. Lumbozlardan ayna artık bilinen bir şeydi.

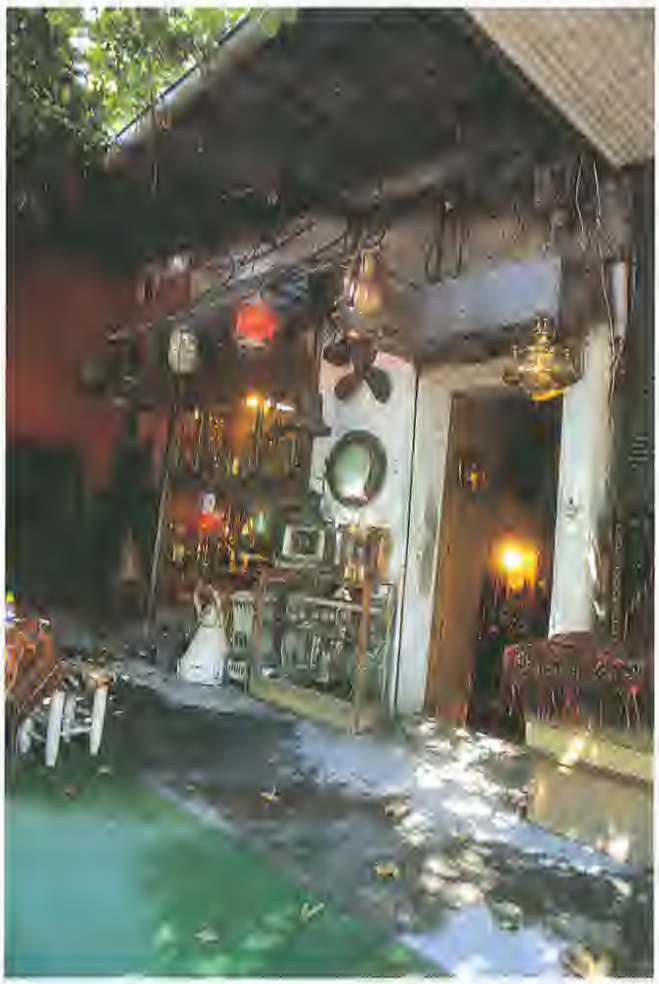
Bir gün, pervane, dümen ve camdan oluşan bir masaya, bir müşteri çıkar. Çok emek vererek yaptığı bu masaya müşteri oldukça iyi bir fiyat verir. El sıkışırlar. Adam parayı verir. Fakat bir sorun vardır. Adam masanın güzelliğine kapılmış ve ağırlığını hesap etmemiştir. O kadar para veren adam Rıza Usta'ya der ki: "Bu benim, sonra gelip alacağım." Üzerinden 7 yıl geçmesine rağmen masa hâlâ sahibini beklemektedir.

Kapalıçarşı Dergisi'ni çıkarırken gazeteci, yazar Burçak Evren de Cebeci Han'a gelmişti. Meğerse Rıza Yüzbaşıoğlu'nu önceden tanıyormuş. 4 yıl önce ona eski dirhemlerin fiyatını sorup kendisi için ayırmasını söylemiş. Rıza Usta, Burçak Evren'i hemen hatırladı. Dükkânın üst katından onun için ayırdığı dirhemleri çıkarınca hepimiz şaşırmıştık.

Dergide Rıza Usta'yla ilgili yazıyı Sevin Okyay yazmıştı. Benim çok sevdiğim ve dükkânın ortasında asılı olan çan, onun da dikkatini çekmiş. Eski bir Rus gemi çanı. Sesi diğer tüm çanlardan çok daha farklı. Bu fark, Rıza Usta'nın anlattığına göre içerdiği değişik alaşımlardan kaynaklanıyormuş.

Rıza Usta'nın kendine has, özel müşterileri vardı. Sipariş üzerine özel aydınlatma aletleri de yapardı. Harita fenerleri dikkat çekiciydi. Yaptığı hiçbir fener uzun süre dükkânda kalmazdı zaten. Müşterileri daha çok Kuzey Avrupa ve Amerikalılarmış, bir de yerliler. Aslında denizi seven herkes hem Rıza Usta'yı hem de onun yaptıklarını severdi sanırım.

Aslında bu işte çok eski değilmiş. Önceleri Yeşilköy Hava Meydanı'nda hediyelik eşyalar satıyormuş. Sonra kısa bir süre için İzmir'e gitmiş. Bir kadınla evlenmiş, bir kızı olmuş. Sonra ondan ayrılmış, bir başka kadınla evlenmiş. Ondan da ayrıldı. 2003'te başına kötü bir olay gelmiş ve beyin kanaması geçirmiş. Şimdi kanatları iğnelenmiş bir kartal gibi. Sağ eli fazla işlemiyor. Konuşmakta zorlanıyor ama artık daha çok gülüyor gibi. "Her şey boş, kafaya bir şeyi takmayacaksın," diyor ve en kolay kullandığı kelimeler küfür olduğu için konuşmalarını bunlarla süslüyor. Hepimiz alıştık onun her haline. Tek istediğimiz bir an önce sağ elinin tekrar çalışması. Tekrar yollara düşmesi. Gemi enkazlarını kurcalaması. Define bulmuşcasına gülen yüzüyle Cebeci Han'a dönmesi. Dondurma kazanından şemsiyelik yapıp bizi şaşırttığı gibi, yine öyle şaşırtması.

Eskiden balık avlamak için daldığını ama daha sonra onları seyretmek için daldığını anlatırdı. Biz bakırın, pirincin, bronzun denize bu kadar yakıştığını onunla öğrendik. Tasarımın ne olduğunu onunla anladık. Metal bilgisi, elektrik, kaynak, lehim ve zekanın birleştiği sevgi ürünü objeleri onunla tanıdık. Yüreğiyle beslediği emeğinin büyüsü her göreni etkisi altına aldı.

Cebeci Han, sürekli yenilenen, canlı bir müze. Her gün yeni bir sanat eseri yeni yolculuklara çıkıyor. Gelenlerin seyredebildikleri, dokunabildikleri, sevdikleri ve isterlerse alabildikleri birçok objeyle dolu bir mekân.

Rıza Usta da, bakırcı Nizam ve Tevfik Usta gibi bir yerlerde atıl vaziyette kalmış birçok nesneyi tekrar hayata kavuşturuyor. O, gönlündeki deniz sevgisine yelken açmış. Kim evine bir deniz artığı, bir derya sevdası götürmek isterse onun limanına uğruyor. Sevgiyle kavrulmuş Rıza Usta'nın emeği... Ama ne yazık ki Rıza Ustalar git gide azalıyor.

SADEKAR / MARDİK FIRAT

Kapalıçarşı'da yüzlerce kuyumcu dükkânı var. Sevdik Kuyumcusu'nun sahibi, arkadaşım Faruk Sevdik Çuhacı Han'a gideceğini söyleyince beni de götürmesini istedim.

Çuhacı Han, Kapalıçarşı'nın Kılıççılar kapısının hemen başındadır. 1999 depreminden sonra Han'ın ileri gelenleri tarafından oldukça güzel bir restorasyon yaptırılmış ve yıkılma tehlikesi atlatan Han tekrar hayata kavuşturulmuş. Vitrinlerde gördüğümüz birçok altın ve gümüş takıların mutfağı bu handır.

Hanın geniş merdivenlerinden üst kata çıktık. Küçük bir dükkânın kapısının önünde durduk. Dışardan sanki kapalıymış ve içi boşmuş gibi duran dükkânın içine girdik. 2 m²lik küçük bir dükkândı.

Mardik Fırat, güleç bir yüzle bizi karşıladı. Faruk bizi tanıştırdığında Mardik Usta bir tablada çeşitli altın takıları ayıklıyordu. Ben hemen konuya girdim. Bu minnacık dükkânda kocaman işler yapılıyordu ve öğrenmek için iyi bir fırsattı.

"39 yaşındayım. 25 yıldır bu mesleği yapıyorum." Faruk benim cahilliğimi gidermek için araya giriyor ve, "Kuyumculukta testere işi yapıyor," diye açıklıyor.

"?.."

"Sadekar... Düz altın plaketin üstüne dizdiği yazı ve şekilleri testere ile çıkarıyor. Montür oluşturuyor."

Benim anlamsız bakışlarımı görünce masanın arkasından küçük bir kıl testere çıkarıp, "İşte bak bununla kesiyor," diye gösteriyor.

Mardik Usta anlatmaya başlıyor:

"Düz astardan çeşitli haçlar yapıyorum, çizimleri astar plakaların üstüne koyup kesiyorum. Sonra tesviye yapıyorum. İçine giren parçaları veya çıkıntıları temizliyorum. Çerçevenin etrafına kaynakla bordür yapıyorum. Tekrar tesviye yapıp sonra yaldıza gönderiyorum." Elinde tuttuğu plakayla ve resimlerle anlatırken bir yandan da anlayıp anlamadığımı kontrol ediyor.

"İşlemeleri yaparken kazındığı için yaldıza gidiyor. Altının rengi tüm parçada eşit hale geliyor. En son cilaya."

Ben mesleğe nasıl başladığını merak ediyorum. Faruk atılıyor: "Sen Ermenisin değil mi usta?" Mardik bilmemesine şaşırır gibi bakıyor ama ben Faruk'un bunu beni bilgilendirmek için yaptığını anlıyorum.

"1973'te Tokat'tan İstanbul'a geldik. 2 erkek 1 kız, 3 kardeşiz. Abim de sadekar. O da Çuhacı Han'da. Birlikteydik ama o evlenince işini ayırdı."

Faruk takılıyor, "Parayı bulsa o da evlenecek."

Her gün altınla uğraşan, onlara şekil ve canlılık veren bu insanın 25 yıldır evlenebilecek parasının olmamasına da ben şaşırıyorum.

"78'de bu işe çırak olarak başladım. Nişantaşı'nda bir akrabamın yönlendirmesiyle Çuhacı Han'a geldim. Tasdikli, belgelidir. Başka hiçbir yerde çalışmadım."

"Kornik ve Arman kalfaların yanında öğrendim bu işi. Kapalıçarşı'daki kuyumcuların işini yapıyorum. 80'den beri bulunduğum dükkândayım. Montür oluşturuyorum, testere ve cila işlerini de kendim yapıyorum."

Sadekar Mardik Usta anlattıkça, ben de bilgilerimi tazeliyorum. Bir mücevherleri tasarlayanlar yani resmini çizenler var. Sonra sıra sadekarlara geliyor. Giydirilmemiş mücevherleri, yani takının metal kısmını onlar oluşturuyor, şekillendiriyorlar. Bazı parçaları kaynakla birleştiriyorlar, montürde kalan çapakları temizliyor ve en ufak bir hatanın oluşmaması için dikkat ve çaba harcıyorlar. Tüm bunları yaparken çalışma masasının bitiminden onun dizlerinin üstüne kadar gelen deri örtünün nedeni elbette üstünün kirlenmesi değil, altın tozunun toplanması için.

Mardik Usta anlatmaya devam ediyor:

"Yeni yeni gümüş takıların tasarımcıları geliyor. Nişantaşı'ndan kursiyerler. Kendi oluşturdukları tasarımların ortaya çıkmasına yardımcı oluyorum. Kendi yaptığım modeller de var. Daha çok kolye."

"Bazı insanlar kıyıda köşede kalmıştır. Keşfedilmeyi beklerler, biz de öyleyiz işte. Benim yaptığım her şey el işçiliğidir. Birçoğu presle yapar, kalıpla yapar, ben elle. Cilacılık ayrı bir iştir ama ben cila da yaparım. Hem de iyi yaparım. Yüzük bozulmaz. Her tarafını eşit yaparım. Aslında sadekar cila yapmaz."

"Yeteri kadar sermaye yok. Bir kilo altın koysunlar önüme, neler yaparım neler. Hele yaptıklarımı sergileme imkânı da olsa..."

"Eşin dostun ufak tefek tamir işlerini de yapıyorum ama içinden çıkamayacağım işlere de yapamam diye el sürmem."

Kısmetin, şansın ne kadar önemli olduğunu anlatmak için ise örnek veriyor:

"Seven Bıçakçı, Güler Sabancı'yla bir kez tanışmış. Ona bir yüzük yapmış. Üstüne bir padişah portresi, etrafına taşlar dizmiş. Güzel bir yüzük ama Seven Usta'yı meşhur eden yüzük kadar Güler Hanım'ın parmağı olmuş. Ben de onlardan biriyle tanışabilsem, benim de bir modelimi kullansalar. Kim yaptı bunu? Mardik Usta, tamam işte o zaman..."

O sırada kapı açıldı ve içeriye biri girdi. Ceketini çıkartıp duvara astı, cebinden bir şey çıkarıp Mardik Usta'ya emanet etti.

"Cuma'ya mı?"

"Evet."

Camiye giden komşusunun malını Mardik Usta'ya emanet etmesiyle sohbetimize azıcık ara veriyor ve sonra devam ediyoruz:

"6 kiloya alındı bu dükkân ama bugün 1 kilo etmez."

"99 depreminde Çuhacı Han çökme tehlikesi geçirdi. İskeleler kuruldu. 6 ay kimse girmedi içeriye. Sonra paralar toplandı ve restore edildi."

"Başka Han'a gitmem. Tüm arkadaşlarım burada. Kedi bile beslerdik eskiden. Eskiden kızmıyorlardı. Kızdılar, gönderdik. Sonra cilacısı, yaldızcısı, mihlayıcısı hepsi burada, bu Han'da. Hemen hemen işlenmemiş bir altın plakanın gelip takı olarak çıkabildiği bir yer burası."

"Yeni bir sektör oluştu. Genç tasarımcılar geliyor. İlginç olanlar var. Onlarla çalışmak da zevkli oluyor. Aynı zamanda kursiyerlere iş de öğretiyoruz. Onlara testere ve tesviye nasıl yapılıyor gösteriyorum."

Çalışma saatlerini soruyorum, Mardik Usta'ya.

"Sabah 9'da işe başlarım, akşam 6 buçuk veya işe göre daha da geç olabiliyor. Cumartesi günleri öğlenden sonra 3'e kadar."

25 yıl, 2 m²lik bir dükkânda, bir tesviye tezgâhında, bir cilada geçmiş. Kadınların, erkeklerin hayranlıkla taşıdıkları takılara şekil ve canlılık vermiş Mardik Usta. Çok parası olmamış ama altına istediği şekli vermiş, istediği gibi kesmiş. Kapalıçarşı'nın vitrinlerinde müşterisini bekleyen birbirinden alımlı takıların hikâyesi Mardik Usta'nın hikâyesiyle hemen hemen aynı desem, abartmış olmam sanırım.

HAMAL / KEMAL ELMACI

Onlar Kapalıçarşı'nın sadece malını, satışa sunulan zenginliklerini değil, aynı zamanda bu gizemli sistemin kahrını, ceremesini de taşıyan insanlardır. Kapalıçarşı'nın hamalları...

Onca eşya, mobilya, halı, deri, envai çeşitte turistik eşya, para kasaları, dolaplar; tüm bunlar helal süt kaynaklı, ter kanatan emekle taşınmıştır Kapalıçarşı'ya. Bir malın taşınmasının bu kadar incelik ve bilgi istediğini onlarla öğrendim. Arkalığın, ipin sadece aksesuar değil hamallık esnaflığının olmazsa olmazları olduğunu da.

"Kimi 500 kilo yükün altına girer, kimi yükün altındakine el verir, kimi de ipin ucundan tutar ama hepsi ayrı marifetler isteyen işlerdir."

Kemal Elmacı, nam-ı diğer İzmirli Kemal, 73 yıllık ömrünün en az 55 yılını hamallık yaparak geçirmiş. İki oğul büyütmüş, evlendirmiş, eşini kimseye muhtaç etmemiş. Sosyal sigortanın 's'siyle tanışmamış. Hayatı başlı başına bir roman olabilecek kadar ilginç, zor ve trajikomik olaylarla dolu.

Çemberlitaş, Vezirhan'ın yan sokağında 14-15 kadar hamal, mesken edindikleri bu yerde kendilerine ihtiyaç duyan insanları beklerlerdi. Şimdilerde olduğu gibi tekerlekli el arabaları yoktu. İstanbul'da at arabalarının bol olduğu ve çeşitli işlere koşulduğu zamanlarda İzmirli Kemal'in at arabası, hatta sürücü belgesi bile vardı.

Bu sokaktaki hamallar bir geleneğin son temsilcileriydiler. Osmanlı'dan kalma alışkanlıkları ve kuralları devam etmekteydi. Çok önceleri hepsinin bir Kethüda'sı ve bağlı oldukları bir Lonca Teşkilatı vardı. Hamallık uzun bir eğitim ve bilgi isteyen bir meslekti. Mangaları ve manga başları vardı. İşte Vezirhan'ın yan sokağındaki bu hamallar geçmişten onlara miras kalmış geleneklerle esnaflıklarını ya-

pıyorlardı. Önceleri 49 kişilik bir grup oldukları ve gün geçtikçe sayılarının azaldığını biliyorduk.

"Bu meslek acemiliği affetmez. Tedbirsizliği de. Nice gençler telef oldu. Yükün altında can verdi. Ben yükün altına girdiğimde sağ elim arkadaşımın omuzunda, onun da gücünü kendime katardım. Hayatımı arkadaşıma teslim etmişimdir. Onun sağlamlığı beni o yükün altından sağlam çıkarır. İpin ucunu tutan, ayarını kaçırırsa tüm denge bozulur. Sonu yine felaket olur."

Birlikte işe gittikleri, rızıklarını bölüştükleri arkadaşları birer birer öldüler. Binlerce kilo eşya taşımışlardı ama hayatın yükü ağırlaşınca göçüp gitmişlerdi. Onlardan geriye bir o kalmıştı.

Giyim tarzı bile diğer insanlardan farklıydı İzmirli Kemal'in. Pantolonunu özel yaptırırdı. O model pantolonu ondan başka kimsede görmemiştim. Üstü hafif geniş, paçaları dar ve düğmeliydi. Ayakkabıları her zaman gıcır gıcırdı. Onu boyasız ayakkabıyla gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Oduncu gömleği gibi ekoseli gömleği, boğazında bir mendil ve yün kasketi de devamlı başındaydı. Deri yeleği yazkış üstündeydi. Sabah erken saatte gelir, arkalığın üstünde ilk çayını içer ve kısmetini beklerdi. Akşamları ise beşten sonra onu görmek oldukça alışılmamış bir durumdu. Kimsenin hakkını yemez, kendi hakkını da yedirmezdi. Son zamanlarda özellikle genç tacirler eşya taşıttıktan sonra istediği paranın çok olduğunu söyleyince, bir yandan terini siler, bir yandan da, "Sen on adım git bakalım bu yükün altında," diye terslenirdi. Yaşlanmıştı, hastaydı ama o köşe onundu. Gitmezse olmazdı. Yaşamının anlamı buydu. Bir de sonradan deli gibi âşık olduğu motoru.

İzmirli Kemal, Çorum'da yetimhanede büyümüş. Sonradan kısa bir süre Konya'ya, oradan da askerliğini yaptığı İzmir'e gitmiş. Bir gemiyle geldiği İstanbul'da adı İzmirli Kemal olmuş. Hayli yakışıklıydı. Gençliğinde daha da yakışıklı olduğu bel-

Kemal Elmacı, 2003'ün Şubat ayında vefat etti. Yıllarca Kapalıçarşı'nın yükünü ve kahrını taşımıştı. Son Hamal'dan geriye arkalığı ve ipi kaldı.

liydi. Sapsarı saçları, masmavi gözleri vardı. Yüz hatları keskin ve düzgündü. Devamlı çalışan bedeninde hiç yağ yoktu. Güçlüydü.

İstanbul'da atların bakımıyla ilgilenirken, Güllü Teyze'yi görmüş, âşık olmuş ve hiç çekinmeden ahırın köşesinde kendine ev diye yaptığı bölümü onla paylaşırken, derme çatma eşyalarıyla yuva kurmuştu. Güllü Teyze bir önceki evliliğinden olan oğlunu yetimhaneye bırakmak zorunda kalmış. İzmirli Kemal de eşinin üzüntüsüne dayanamamış, bebeği kaçırıp ona getirmiş. Kendisi de ona kol kanat germiş, babalık etmişti. Sonradan kendinden de olan oğlundan o bebeği hiç ayırt etmemişti.

Neşeliydi. Çevresine pozitif enerji yayan bir insandı. Ben çocukken bir tepsi veya tencere kapağını çalıp komik şarkılar söyleyerek hepimizi eğlendirirdi. 1980'den önceydi. Biriktirdiği paralarla, belki de en çok istediği şeyi yaptı ve 50 yaşına basmadan motorsiklete binmeye başladı. Her gün temizlediği, kalın zincirlerle pencere demirlerine bağladığı motoruyla kaza yaptı. Ona çarpan lüks arabalı adam insaflı çıktı. Kırılan ayağını tedavi ettirdi. Hastane masraflarını karşıladı. Belli bir süre harçlığını verdi. Fakat ayağı eskisi gibi hiç olmadı. Artık her işe gidemiyor, acı çekiyordu. Para kazanması lazımdı. O bölgedeki zengin bir adamın aracılığıyla silah satmaya başladı. Sattığı her tabancadan bir miktar komisyon alıyordu. Bir gün silahı sattığı kişilerin polis olduğunu anladığında iş işten geçmişti. Gazeteler onu yazıyordu. "Çemberlitaş'ta leblebi gibi silah satan hamal yakalandı."

O zaman onunla birlikte gözaltına alınan birçok kişi serbest bırakıldı ama bir tek o kaldı içerde. Birkaç sene yattığını hatırlıyorum. İçerden çıktığında sokağına ve arkalığına geri döndü. Hamallığa devam ediyordu. 2001 yılında Zaman Gazetesi onu haber yaptı. Kapalıçarşı'nın içinde sırtında yükle resimlerini çektiler. "71 yaşında ama hâlâ yük taşıyor... Hiçbir sosyal garantisi yok..." diye başlık attılar.

Tüm arkadaşları ölmüştü. Lonca Teşkilatı'nın geleneklerinden gelen, hamallık esnaflığını yapmış tek temsilci Kemal Elmacı, 2003'ün Şubat ayında vefat etti. Yıllarca Kapalıçarşı'nın yükünü ve kahrını taşımıştı. Şimdi yine aynı gazete bu sefer ölümünü haber yapıyordu: "Son Hamal'dan geriye arkalığı ve ipi kaldı." Onlar bana mirastı. Cebeci Han'da yarı müze gibi olan dükkânımda onunla ilgili haberin altında bir arkalık ve ipi öylece duruyor.

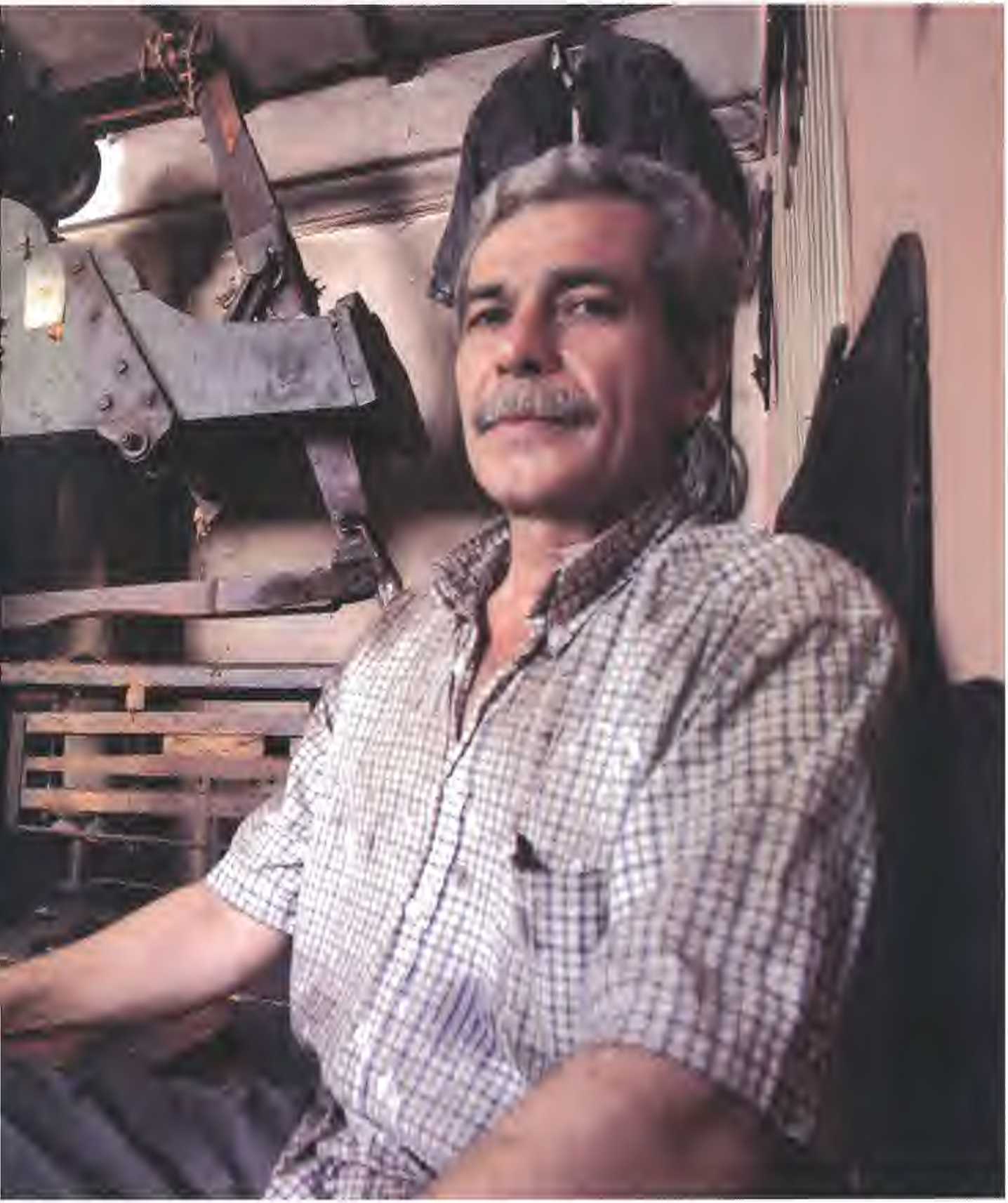

PERDAHÇI / KENAN KAHYA

Kenan Usta'yı tanıdığımda ve onunla sohbet ettiğimde gözümün önüne eski Türk filmlerindeki bıçkın ama mütevazı, saygılı, hayatı bilen esnaflar, taksi şoförleri geldi. Görmüş geçirmiş, ezilmiş ama eğilmemiş bir karakterdi Kenan Usta. Babası 1940'larda Samsun'dan gelmiş. Vefa'ya yerleşmişler. İstanbul'un bu eski semtinde dünyaya gelmiş. Babasının da kendisinin de hayatı deri işçiliğiyle geçmiş.

"Kösele uraşı üstüne bir numaraydı babam. Deriden iyi anlardı."

"70 senesinde askere gittim. Döndükten bir süre sonra Çarşı'ya geldim. Karyolacı Bekir Usta vardı. Onun yanın-

da çırakken akşamları da babama yardıma gelirdim. Tabaklık yapmayı öğrendim."

"Tabaklık?"

"Tabaklık, hayvanın üstünden alınan deriyi kullanılır hale getirmeye denir. Deri ve kösele işleri yapardık. Manda ve sığırdan alınan derilere kösele denir."

"O yıllar Cebeci Han çingene mekanıydı. Sultan Bacı vardı. Bekar odaları vardı, işçiler kalırdı. Onların çamaşırlarını yıkar, yemek yapardı. Geçen seneye kadar Sultan Bacı gelirdi. Son geldiğinde gitti şu karşıdaki duvarı öptü. Onun eski evinin duvarıydı. Yangında yıkıldı."

"75'li yıllarda iş çoktu. Kamyonlarla deri gelirdi. Ama çok olduğu için para etmezdi. Çok çalışırdık ama çok paramız hiç olmadı. O yıllarda Yugoslavlar geliyorlardı. Sandalet ve çantalık deri yapıyorduk onlara. Bu, 1978'e kadar sürdü. Sonra işi deri boyamaya çevirdim. Kemerlik kösele boyaması yaptım. Köseleleri elle, kadifeyle sürerek boyuyorduk. Çantalık deriler ise teknelerde boyanıyordu. Şimdi dolap boyası diyorlar."

"Derileri teknelere batırırdık. Islatırdık. Çıkardıktan sonra mermerlere yatırırdık. Tersinde bulunan leşi ve suyunu alırdık. Sonra askılara gererek kuruturduk. Makinasını çekip parlatırdık."

Yıllardır aynı işi yapmış olmanın verdiği alışkanlıkla öyle hızlı anlatıyordu ki ona yetişemiyordum. Bir de olayı anlamaya çalışıyordum.
"Kenan Usta bu leş nedir?"
"Deriler tabakhaneden geldikten sonra üzerlerinde pütür pütür et parçaları olur. Onları istikarla sıyırıp alırız."
"Peki istikar ne?"
Bir tahtaya yarısı gömülmüş yarısı dışarıda olan ve oldukça keskin bir tür bıçağı bana gösterdi: "İşte bu bıçağın adı istikardır."
"Peki bu makinasını çekip parlatmak ne demek?"
"Perdah makinası. 75-80 yıllıktır bu makina. Rum bir usta burada yapmış. O günden beri de buradadır. 10 beygir motoru var. Gammak marka. Ahşap ve döküm karışımı malzemelerden yapılmıştır. Yataklar burç ve bilyadır. Tamamen el yapımı ve tektir. Buna bakarak bir tane döküm yapmışlardı ama ne oldu bilmiyorum. Ölmeden şunu bir müzeye verebilsem. Ama ölürsem sana vasiyetimdir."
Sonra kalkıp makinayı çalıştırdı. 4,5-5 metre uzunlukta, 2 metre yükseklikteki makina gürültüyle çalışmaya başladı. Ucunda kalın bir cam olan kol inip kalkmaya, Kenan Usta'nın elle altına yerleştirdiği deri parçasına kuvvetle vurmaya başladı. Sonra parlayan deriyi bana göstererek, makinanın ne işe yaradığını anlatmış oldu.
Ben tekrar derilere dönmek istedim, o da anlattı. Ama bu sefer işini bilen bir öğretmen edasıyla ve daha şematik bir şekilde anlatmaya başladı.
"Keçi ve koyun derisi balyalarla gelir. Balyalar açılır, işlenişi ise şöyle olur: Teknelere yatırılır. Islatılır. Sonra da boyası verilir. Bu boyalar kimyevi, toprak ve kök boyasıdır. Daha sonra mermerlere yatırılır. Tersindeki leşler ve yüzündeki damarlar ezilir, istikarla alınır."
"Çardaklarda bulunan iplere ve çivilere gerilerek kurutulur. Bu süreç yani kuruması tam bir gün. İndirildikten sonra, makina gücüyle cilt verilir, ütülenir. Cilt vermek demek sıkılaştırılması, yaygınlaştırılması ve düzgünleştirilmesidir."
"Bu işlemlerden sonra kesime ve kullanılmaya hazır hale getirilen deriler ciltçilere, çanta ve cüzdancılara, sandaletçilere yani kullanmaları için piyasaya sunulur. Cilt sadece koyun derisinden yapılır. Kösele ise, ki bu kemerlik köselelerdir, yine balyalar halinde iş yerine gelir. Ciltlerine hafif nem verilerek, üzerinde bulunan zarı istikar yani keskin bıçak ile alınır. Bu işlem köselenin boyayı emmesi ve hava alması için yapılır. Zarı alınınca gözenekleri açılır. Makinaya verilerek ütülenir, sonra istenilen renge boyanır. Cilası ve verniği atılarak piyasaya sunulur."
"Bunlar eski Osmanlı işlemeleridir. Şimdilerde fabrikada yapılıyor. Biz günde 15 tane ancak yapardık. Fabrikada yüzlerce yapılıyor."
Belimize taktığımız kemerin zahmeti amma da çokmuş. Çalışma saatlerinden ve Cebeci Han'ın eski halinden de konuştuk Kenan Usta'yla.
"Sabah 6:30-7:00'den sonra akşam 8:30-9:00'a kadar çalışırdık. Hanlar Çarşı'ya dahil değildi. Buralar mahalleydi. Biz çatıdan atlayarak giderdik akşamları. Nazım Abi vardı. Buranın resmi bekçisiydi. Sonraları Astarcı Han'da odabaşılık yaptı."
"Eskiden Karyolacı Hayri Abi vardı. Onun bu hanın temizlenmesinde faydası çoktur. Bir zamanlar Kapalıçarşı'nın en çok vergi veren adamı olarak gazetelere çıktı."
"Şimdilerde pek bir şey yapmıyorum. İş de yok. Ciltlik deriler yapıyorduk. Kur'an ciltlemek için. Süleymaniye Kütüphanesi'ne hâlâ ciltlik yapıyorum. Bütün eski kitaplar deri kaplıdır. İstendiğinde yaparım. El ve tekne boyası da yaparım. Mont, çanta, ayakkabı boyuyorum. Yani eskimiş deri malı yeni olarak teslim ediyorum. Ve bekliyorum artık, sadece bekliyorum..."

Bir tahtaya yarısı gömülmüş, yarısı dışarıda olan ve oldukça keskin bir tür bıçaktır: İSTİKAR.

Altan Örme,
Metin Çubuk

ÖRÜCÜ / ALTAN ÖRME - METİN ÇUBUK

Çarşıkapı'dan girip çeşmenin sokağından ilerleyince Şark Kahvesi ve eski Dua Meydanı karşılar sizi. Yağlıkçılar Caddesi'ni takip ettiğinizde, belki de Çarşı'nın en küçük dükkânının önünde iki küçük iskemlede iki insan ellerinde hep bir iş, arkalarında bir yazı: "ÖRÜCÜ ŞÜKRÜ".

Diyelim dünyanın parasını verdiniz ve bir takım elbise aldınız veya bir gömlek. Daha o gün bir yere takıldı ve kocaman ya da minnacık bir delik tüm moralinizi anında bozdu. Verdiğiniz paraya da acırsınız, kaybolan neşenize de. İşte o an az da olsa iyi ki hâlâ varlar dersiniz örücü ustalarına.

Yağlıkçılar Caddesi'ni devam ettiğinizde Çarşı'yı terk edeceğiniz kapının adı Örücüler Kapısı'dır. Bu kapıya adını veren örücü ustaları işte hem paranızı hem de bozulan moralinizi kurtaran maharetli ellerin, sabırlı gönüllerin ustalarıdır.

Altan Usta gözlüklerinin üstünden gülen gözlerle bana bakıp, "Hoşgeldin," dediğinde, çayımı da söylemişti bile.

"Nasıl gidiyor usta?"

"Mücadeleye devam," deyip konuşmasına devam etti.

"Adamın biri etrafındakilere demiş ki, 'Ben hiç çalışmayacağım. Evde oturup bekleyeceğim, Allah bana ihtiyacım olan nevaleyi gönderir,' demiş. Sonra evine kapanıp odanın ortasına bir minder koymuş. Kapısını kapatmış. Minderine geçip oturmuş. İki gün sonra bir komşusu vefat etmiş. Eşi dostu başlamışlar helvasını karmaya. Pişirmişler ve komşulara dağıtırken birinin aklına o adam gelmiş. Yahu iki gündür yok. Şuna da bakalım, hem de helva götürelim, demişler."

"Gelip adamın kapısını çalmışlar. Adam içerden, 'Ih!' demiş. Komşuları kapıyı itip içeri girmişler, bakmışlar ki adam sırtarak oturuyor. Helvayı adama verirlerken adam, 'Gördünüz mü, ben size demedim mi? Bakın çalışmadım ama Allah bana rızkımı gönderdi.' Komşusu dayanamamış ve adama dönüp, 'Sen 'ıh' demeseydin Allah sana nalı verirdi,' demiş."

Altan Usta ilerlemiş yaşına rağmen her gün yarım metrekarelik dükkânının önündeki mücadelesini bu hikâyeyle anlatırken çaylarımız da gelmişti. Burası Kapalıçarşı, her şey çayla başlar, dostluklar da.

"Babam Baki Örme 1326'da doğmuş. Hangi yıla denk geliyor siz hesaplayın. Dedem de babam da örücüymüş. Dedem de Çarşı'daymış. Rahmetliye Altıparmak Ali Bey derlermiş. Elinin en sonunda 6. bir parmağı varmış. Dedem de babam da doğma büyüme İstanbullular. Dedemin babası ise Priştina'dan gelmiş."

"1936'ya kadar babam Kapalıçarşı'daymış. Sonra Eminönü'ne gitmiş. Soyadı kanunu çıktığında muhtarlara isimler gelmiş. Babam gittiğinde ne iş yapuğını sormuşlar. Örücü olduğu için ÖRME soyadını almış."

"Ben çok haylaz bir çocuktum. Tatillerde babam beni işyerine götürüyordu. İlkokul birinci sınıfın tatilinde, ilk gidişimde elime bir küçük parça verdi. Birinci sınıfta ilk atkımı attım. Örücülükte ilk işlem atkıdır. Sonra çözgü yapılır. Sonra ikinci sınıfın tatilinde, derken ben her tatilde babamın yanındaydım. Çok disiplinliydi. Ama okulda daha çok sıkılmıştım. Babama okumayacağım deyince hiç ısrar etmedi ve artık her gün dükkâna gitmeye başladım."

"Aslında ben araba tamircisi olmak istiyordum. Tencere kapaklarından direksiyon yapıyor, araba sürüyordum. Karyolanın altına yatıp araba tamir ediyormuş gibi oyunlar oynardım. O zamanlar arabalar çok gözdeydi. Ama baba mesleği örücülüğe başladım."

Altan Usta 1938 doğumluymuş ama ruhu hâlâ gençti. Ortağı Metin Çubuk'un da 1957 doğumlu olmasına rağmen çok genç görünmesi beni oldukça şaşırtmıştı.

"Oğlumu askere götürdüm. Teslim ederken az kalsın beni alıyorlardı," dedi gülerek.

Metin Çubuk, dükkâna adını veren ve hâlâ levhada adı yazılı olan Örücü Şükrü Usta'nın damadıymış.

"Bırakın ustayı, bir kalfa bile bu meslekte en az 10 yılda yetişir," diye mesleğinin zorluğunu anlatmaya başladı. Altan Usta'nın renkli hayatı, Örücü Şükrü Usta'nın yanında Metin Usta'yla kesişmiş.

Altan Usta bir yandan elindeki kazağın tamiri ile uğraşırken bir yandan da anlatmaya devam ediyordu.

"Babam oldukça sert biriydi. Bir gün ona kızdım ve Rüstem Usta'nın yanına geldim," deyince eski ustaları sordum. "Şükrü Bey babamın dayısıydı. İyi ustaydı. Sonra babam Baki Örme, Örücü Seyfettin ve daha sonra da Rüstem Görmez Usta. Yağlıkçılarda bir no'lu dükkânın yanındaydı. Oğlu da örücüydü, Ertaç Öget. Üvey oğlu, hâlâ örücü ama Çarşı'da değil."

ÜCRETİN
YARISI
PEŞİNDİR

"59'da askere gidene kadar Rüstem Usta'nın yanında çalıştım. Geldikten sonra Galatasaray'da ufak bir dükkân açtım. İşler bozulunca, 64'ün 1. ayında Almanya'ya gittim. Bir tekstil fabrikasında işçi olarak çalıştım. 1981'de döndüm. Burada emekli oldum, SSK'dan. 1983'te tekrar örücülüğe başladım. Osmanbey'de Örücü Mustafa'nın yanında çalıştım. Şükrü Bey, 'Gel beraber çalışalım,' dedi, ortak olduk. 1990'da tekrar Çarşı'ya geldim. 92'de Şükrü Bey vefat etti. Biz Metin'le devam ettik. Allah Şükrü Usta'dan razı olsun. Onun isminin sayesinde hâlâ ekmek yiyoruz."

Evet, yine aynı şeyleri hissediyordum. Bu iki insan da diğer mesleklerin ustalarıyla aynı yapıya sahiptiler. Öncelikle kendileriyle barışıktılar. Tabii çevreleriyle de. Hoşgörülü ve mütevazıydiler. Şükrü Örücü onlar için sadece saygı duyduklarını bir usta değildi. O isim bir marka olmuştu. Nasıl ki Kapalıçarşı'ya Kapalıçarşı olduğu için gelenler vardı, oraya da Şükrü Örücü adı olduğu için geliyordu insanlar.

"Kimlerin giysilerini tamir ettiniz, usta?"

"İsim hafızam çok kötü ama Vali Hayri Kozakçıoğlu, sanatçı Özdemir Erdoğan vardı. Özdemir Erdoğan'ın gitar yüzünden ceketi hep aşınırdı. Şarık Tara'nınkileri de yaptık. Çok sigara içerdi. Sigara yüzünden olan hasarları örerdim. Profesörler, başka tanınmış kimseler de vardı ama çoğu şoförüyle gönderdikleri için bilemezdik kim olduklarını."

"İşe her gün 8:30'da başlar, akşam 17:00'de bırakınız. Yorucu bir meslek. Gözleri de sinirleri de yorar. Eline aldığın işin mükemmel olmasına çalışırsın. Konsantre olursun. İncecik, normalden çok daha ince bir iple çalışırsın. Tamir edilen yer belli olmasın diye kendini sıkarsın. Bazen sırtıma sanki birisi sopayla vurmuş gibi ağrır ama bu daha çok konsantre olduğum işin iyi çıkması için oluşan stresten kaynaklanıyor."

Metin Usta burada lafa girdi. "Bir işe 5 dakikadan fazla bakamazsın. Nefesini yeniden derin derin alıp, etrafına bakındıktan sonra devam edersin. Altan Usta çok defa elindeki işi yere fırlatıp kalkıp gitmiştir. Sinirleri yatışsın diye. Her seferinde değişik desen gelir. Her desene farklı örme yapmak lazımdır. Altan Usta bu işin en iyisidir. Benim de ustamdır ama bazen o da zor anlar yaşar. Bu işte 5-6 saat çalışılır ama mesela biz burda, yakındaki tuvalete değil uzağa gideriz ki yürüyüş yapalım, kafamız dağılsın diye."

Altan Usta konuşmaya devam etti. "Ama Metin'e çok defa danışırım. O da bana sorar. Benim başladığım ve sıkıldığım çok işi Metin bitirmiştir."

Altan Usta 2 defa evlenmiş. Birinci eşinden 3 çocuğu olmuş. İkincisinden sadece 1 tane. "Sonrasına yaş müsade etmedi," diyerek gözlüğünün üstünden muzır bir gülümsemeyle bana baktı.

Metin Usta'yla arasının nasıl olduğunu sordum. Onun yerine Metin Usta cevapladı: "20 yıldır birlikteyiz. Benim de 3 çocuğum var. Onların ekmeğini bu meslekten kazandım. Altan Abi benim ustamdır. Bizimkisi baba-oğul ilişkisidir. Bırakın bizi, bizim burada herkesle aramız iyidir. Bizi sevmeyen yoktur."

Bu kadar sene el emeği göz nuru işçilikle kazanılan hayatın sırını sorduğumda yanıt olarak Altan Usta, "Bereketi var bu işin," derken Metin Usta da, "El emeği, alın teri," diye ekledi.

"Kalpten bereket versin sesi. Bize iş geldiğinde bakarız. Bu işi yaptırma, belli eder, iyi olmaz, derim. 20 milyona mal olur ama yenisini bu paraya alırsın derim. Müşteriye neyse onu sunmak şarttır," diye anlattı Altan Usta.

Artık sohbetin sonuna yaklaşmıştık. Sohbetin aralarında komşu esnaf geliyor ve şakalaşmalar, neşe dolu sataşmalar, sohbetler oluyordu. Küçük bir dükkânın önünde, yolun akışının ortasında sohbet ediyorduk. Son olarak müşteri ve insanları, eskiyi ve yeniyi sordum.

"Gelen insanlar için iş sadece küçük bir deliği kapatmaktır ama nasıl, ne zahmetle kapatıldığını bilmez. Bunu yaptırma, belli eder dersin. Olsun, olduğu kadar der, sonra da sitem eder. Eskiden insanlar birbirine daha saygılıydı. Vapura biniyorsun, adam iki kişilik yer kaplıyor, kendinden başkasını düşünmüyor. Ama Çarşı hâlâ çok güzel, çok seviyeli. İnsanlarda sevgi ve saygı var. Burası büyük bir mağazanın reyonu gibi, herkes şeffaf. Dışarıdan gelenler bile farklı oluyor. Müşteri geliyor, doğrusunu söylüyorsun, kızıyor, bu fiyat olur diyorsun, kızıyor, yaptırmayacaksan yaptırma ama hakaret de etme, değil mi?"

En son neler ördüğünü sordum ve ilginç olanları anlatmasını istedim:

"Bir kere şunu söyleyeyim. Mercimek kadar olur, örücünün yüz karası olur. Kocaman olur, ama örücünün yüz akı olur. Neler örmedik ki. Elbise, pantolon, ceket, kazak, gömleğin yanı sıra, araba koltuğu, kanepe örtüsü... Hatta Günseli Başar vardı, Türkiye güzeli, onun terliğinin üstü kumaştı, onun terliğini örmüştüm. Yırtılan ayakkabısını bile getiren oldu ama olmaz ki, güldük, olmayacağını anlattık..."

Ne Altan Usta'nın ne de Metin Usta'nın çocukları örücü olacak. Onlar mesleği bırakınca Örücü Şükrü levhası da aşağı inecek. İrili ufaklı delikleri örmeyle geçen bir ömür onlarınki. Ama tüm diğer ustalar gibi, insana huzur, değer ve enerji veren yapıları, üreten, zanaatla sanatı birleştiren işlerinden kaynaklanıyor.

ÖRÜCÜ
ŞÜKRÜ
122

GRAMOFONCU / MEHMET ÖZTEKİN

Rahmetli Rifat Dedeoğlu 2001 senesinde bir gün koltuğunun altında kocaman bir gramofonla Cebeci Han'daki dükkâna gelmişti. Görür görmez çok sevmiştim ve dinledikten sonra da el koydum. O da ertesi gün arkadaşı Mehmet Gültekin'e tekrar gidip yeni bir tane almak zorunda kalmıştı.

Aradan üç sene geçti ve Mehmet Usta'yı arayan bir muhabiri götürdüğümde sadece ayaküstü sohbet edebildik. O zamanlar Rifat Dedeoğlu'nu hatırlatan her şeyden kaçıyordum. Dükkâna girdiğimde içerde iyi giyimli, temiz yüzlü, şık bir bey oturuyordu. Mehmet Bey'i sordum, "Buralarda, şimdi gelir," dedi.

Mehmet Amca içeriye girdiğinde beni tanımadı. "Kapalıçarşı Dergisi'nden Atilla," deyince elimi samimiyetle sıkıp, "Rahmetliden beri yoksun," diye cevap verdi. Çaylar söyledikten sonra Rifat'tan bahsettik.

"Çok özel bir insandı. Hep bir şeyler eksikti hayatında. O kafasında olan her şeyi Kapalıçarşı'da buldu. Burayı çok sevdi. Çok uzun zamandır tanırım. Hep, 'Beni bir gramofon sahibi yapmadın,' diye sitem ederdi. Sonunda çok iyi bir tane buldum ve ona verdim ama ertesi gün geldi, 'Elimden aldılar, ben bir tane daha istiyorum,' dedi. Çok güldüm."

"Dedim ya Rifat özeldi. Değerlere önem verirdi. Yazılı ve görsel medyada reytingler hep ön taraftadır. Değerler bir tarafta, reyting bir tarafta ama Rifat için değerleri hep ön taraftaydı."

Hep düşlediğim ama bir türlü gerçekleştiremediğim sohbetin henüz başındaydık. Kütahya'dan sırf onu görmek için gelmiş olan gramofon tutkunu arkadaşı yanımızdaydı. Kapalıçarşı'nın Lütfullah Sokağı'nda küçücük bir dükkândaydık. Raflarda çeşit çeşit gramofonlar ve onlara ait parçalar vardı. Beyazlamış sakalları Mehmet Efendi'ye ayrı bir hava veriyordu. Yakışıyordu. Duvarlarda çeşitli gazete ve dergilerden kesilmiş, onunla ilgili haberler ve resimler asılıydı. Bir de taş plaklar...

"Bu işi yapan pek kimse yok. Ankara'da yeni bir arkadaş var. 8 senedir yapıyor. İstanbul'da Kocamustafapaşa'da da bir tane vardı."

Tüm çocukluğum Cerrahpaşa ve Kocamustafapaşa'da geçmişti ama ben oralarda ne gramofona ne de gramofoncuya rastlamıştım.

"Çocukluğumdan beri bu işteyim. Şimdilerde yaz için çeşitli programlar yapılıyor, tatillere gidiliyor. Bizim çocukluğumuz farklıydı. İlkokula başladığımız zaman 6-7 yaşındaydık. Tatilde bir haftadan sonra sokakta olmamıza izin verilmezdi. Babam da bu işteydi. Benim ustam odur. Her tatil onun yanındaydım. Gerçi bu işin benim ekmek kapım olacağını bilmezdim ama oldu."

"42 yıl, bilfiil bu işteyim. Başlangıç olarak ekmek kavgası için ideal bir meslek değildi ama o zamanlar gramofon çok önemliydi."

"85-86'lardan sonra ekmek kapısı olmaktan çıktı, işin bana verdiği başka bir sorumluluk başladı. Bunca yıl ayakta

kalmanın bir sebebi var. Bir talep var. Bu talebin nedeni nedir?"
"65'lere kadar bu ülkede gramofon kullanıldı. Avrupalılar bizden önce terk etti. Onlarda 45-50'lere kadar iner bu zaman. Onların yerini pikap ve makara teypler aldı. Bu arada müziğin şekli de değişti. Sanat müziğinin yerine arabesk geçti. Halk müziği aranjmana dönüştü."
"Yozlaşma 80'li senelerde daha çok kendini gösterdi. 90'larda tamamen bozuldu. Şu anda da maalesef bu yozlaşma zirvesini yaşıyor. Naçizane fikrimdir. Kimseyi bağlamaz ama ben böyle düşünüyorum. Resim, müzik, heykel vs. gibi sanatları yapanlara, icra edenlere Allah tarafından özel bir yetenek verilmiştir. Ses sanatçılığında da bu böyledir. Herkes şarkı söyler ama herkes Hamiyet Yüceses olamaz, Müzeyyen Senar olamaz."
"Hamiyet Yüceses şarkı söylerken açık havada 50 metreden yakınında mikrofon kullanmazdı. Öyle kuvvetli bir sesi vardı. Onun okuduğu şarkıyı bugünlerde kimse orasını burasını yırtsa da okuyamaz. Şimdi kliplerde insanları uyutuyorlar. Hiçbir şey yapamazsa orasını burasını açıyor, salıyor. Dikkat sese değil görüntüye yönlendiriliyor. Yani müzik şekil değiştirdi."
"Bunu söylemem lazım, bu benim görevim. Gramofon yaşamalı. Gramofon çaldığı sürece bu fark hep bilinecektir. Gramofon çalınca fark meydana çıkar. İşte bana yüklenen sorumluluk budur."
"Müzik nedir? Tüm dünyada aynıdır. Dinlendiği zaman ruhunda oynama olacak. Harekete geçecek. Bugün televizyonlarda seyrettiğimiz hiçbir şeyimizi depreştirmiyor. Kımıldatmıyor.
Bizim müziğimizde üç güzellik bir aradadır: Güfte, beste ve ses. Güfte güzel olacak, onu güzel bir beste ile süsleyeceksin ve bu güzelliği doğru bir sesle icra edeceksin. Son senelerde tekrar bir teammül var. Benim şansım taş plaklarla büyümektir. Yoksa gerçeği bilemezsiniz."
"Bir dönem gazinolar vardı. Esas o dönemlerde kalite düşmeye başladı. Yemek yiyip, içki içerken müzik dinlemeye başladılar. Sanatçının kalitesinin düşmesinin asıl sebebi, dinleyen kitlenin talebinin kalitesindendir."
"Sirkeci'de, caminin yanında eskiden Anadolu Saz vardı. İstanbul'un en kalitesiz kimseleri gelirlerdi. Orası dahi programını açarken 20 dakikalık fasılla başlardı."
Bu arada bu güzelliği bana da yaşatmak için gramofona eski bir taş plak yerleştirip çalmaya başladı Mehmet Amca. İçeriye güzel bir sesin nağmeleriyle huzur dolu bir esinti girmişti. Elimdeki kalemi bir süre bırakıp kendimi bu esintiye bıraktım:

Bir tatlı huzur bulmaya geldik Kalamış'tan...

Daha sonra sözünü ettiği üç güzelliği bana daha iyi anlatabilmek için dolapları karıştırıp başka bir plak çıkardı.
"Üç güzelliği bu plakta göreceksin. Yahya Kemal'in mısraları, Münir Nurettin'in bestesi ve icrası..."

Dönülmez akşamın ufkundayız,
Vakit çok geç.
Bu son fasıldır ey ömrüm
Nasıl geçersen geç.
Cihana bir daha gelmek
Hayal edilse bile
Avunmak istemeyiz
Böyle bir teselliyle...

"Çocuklarım istemedi. Sevmedi de. Her gün aynı yemeğin tadı nasıl olmazsa belki bu da öyle oldu, diye düşünüyorum." Aslında buna pek kendi de inanıyor gibi değildi Mehmet Bey'in ama sanırım başka bir açıklarını da bulamamıştı. Kapalıçarşı'nın kâh kıyısında bir handa, kâh içinde 40 seneden fazladır binlerce gramofon elinden geçmiş, yine binlerce plak dinlemişti. Onlardan ayrı kalamıyordu. "Bu bir tutku," dediği gramofonlar onun hayatının en önemli değerleriydi. Bu güzel sesleri yıllarca saklamış ve bizlere ulaşmasını sağlamıştı.
"Sana biraz gramofonun tarihçesinden bahsedeyim. Kayıt teknolojisinin ilk basamağı gramofondur yani fonografır. Bugünkü teknolojilerin yanında gramofon çok basit duruyor. Bir de o zamanları düşün. 1870'lerde bir sesin kayıt edilmesi ve hatta taşınması, saklanması, tekrar dinlenmesi hayal bile edilemezdi. Bunu o günkü önemi için anlatıyorum. Sesin ilk kaydını 1857 yılında Leon Scott adında bir matbaa işçisi yapmıştır. Bu adam orta kulaktan hareket ediyor. Gergin bir zar, bunun ortasına monte edilmiş sivri bir uç ve sivri ucun da dokunduğu isli bir cam. Bu gergin zarın üzerine konuştuğu zaman zarda bir hareket oluşuyor ve sesin titreyişine göre bu sivri uç da hareket ediyor, sisli camın üzerinde bir iz oluşuyor. Dünyada yapılan ilk kayıttır bu ama dinlemek mümkün değil fakat sesin hareketlerini görebiliyorsun. Bu sesin ilk şeklidir."
"20 sene sonra Thomas Alva Edison bu olaydan hareket ediyor fakat sistemi değiştiriyor. İsli cam yerine mumdan yapılmış, silindir şeklinde bir kalıp kullanılıyor. Ağız konuşmayı yaptığı zaman mumdan kalıp üzerinde şekilleniyor, tabii ki mum silindir şeklinde ve dönüyor. Silindiri tersten döndürdüğü zaman ses duyuluyor. Dünyada ilk kayıt edilen ses "Mary'nin küçük bir kuzusu var" diye bir çocuk şarkısıdır. Dünyada ilk kayıt edilen insan sesleri ise Kraliçe Victoria ve Lord Tennyson'a aittir."
"Silindirden düzlem haline geliyor. Daha sonra da üretim aşamasına. 1900'lü yıllarda üretici firmalar bu fonografları tanıtım amaçlı olarak kullanıyorlar."
Gramofoncu Mehmet Efendi'nin bana bunları anlatırken verdiği bir gazete kupüründen edindiğim bilgileri de burada aktarmak istiyorum:
Edison'un icadı olan fonograf ile 1878 yılının 12 Ağustos'unda kalay levhâlâr üzerine kaydedilen ilk insan sesi bu çocuk şarkısı oluyor. 1881 yılında A. Graham Bell, fonografta kalay levhâlâr yerine bal mumu kalıpları kullanıyor. Sesin zapt edilmesindeki yolculukta en önemli gelişme 1887 yılında Emil Berliner'in gramofonu icadıyla oldu. Berliner'in icadının özelliği ses ve müziğin dönen silindirler yerine düz satha yapılmasıydı.
"Türkiye'ye ilk geliş yerlerinden birisi de Kapalıçarşı'dır. Birçok yere gitmiş ama sadece Kapalıçarşı'da tepki görmüş ve İç Bedesten'de Deli Mustafa diye biri bu sesi susturmak için davul bile çalmış."
"Türkiye'de de ses almak, kayıt etmek istemişler ama bayan sesinde çok zorlanmışlar."
"Fonograf, gramofonun şeklini aldıktan sonra esas kaliteye ulaşıyor. Gramofonun bugünkü teknolojiden bir üstünlüğü var. Bu sesin tamamen doğal olmasıdır.
"Türkiye'de ilk kayıt 1901'de yapılır. Ülkemizdeki gramofon hayatının hiçbir yerde bulamayacağın bir tarihi vardır. Bu benim kişisel bilgilerimdir. Rifat Dedeoğlu anısına ilk sana anlatıyorum."
"Senelerdir tamir yaparım. 80'den öncekiler hep yurtdışından geliyordu. Almanya, İtalya ve az da olsa Fransa'dan. Türkiye'deki fark nedir? O tarihlerde Türkiye'den de az da olsa gramofon tamiri gelmeye başlamıştı. Dışarıdan gelenlerle, içerdekilerin arasında şöyle bir fark vardı: Bir dönem eksikliği. 1910-1923 arası modeller Türkiye'de yoktu. Bu süre içerisinde dünyada teknoloji daha da geliştiği halde Türkiye'de niye yok? Biz o dönemde I. Dünya Savaşı'na giriyoruz, daha sonra Kurtuluş Savaşı hareketi ve Türkiye o dönem hiçbir sesi, dolayısıyle gramofonu da düşünecek halde değil. İşte sorunun cevabı tarihten geliyor.
Almanya'da ise 1935'lerden sonra fazla gramofon bulamazsın. İğnesini dahi savaş teknolojisinde kullanmışlar."
"Sonraki yıllarda da Türkiye'de gramofonu pek bulamazsın. Olanlar ise genellikle yurtdışına gidip gelenlere aittir. Bir sokakta ancak bir evde bulunacak kadar azdı."
"Türkiye'de ve dünyada gramofonun terk edildiği yıllarda da farklılıklar vardır. Dünya gramofonu 1940'larda terk ediyor. 1950'lerde ise tamamen bitiyor. Ama Türkiye'de 1965'lere kadar taş plak üretimi devam ediyor. Ülkemiz-

de 1917'ye kadar taş plak üretimi yapılmamış. 1917 ve 1965 yılları arasında taş plak üretimi olmuş ama Türkiye'de gramofon üretimi hiç olmamış sadece montaj yapılmıştır."

"1965'lere kadar gramofonun Türkiye'de kullanılmasının nedeni ise ilginçtir. İstanbul'da elektrik 110 ve 220 volttu. Bazı semtlerde ise hiç elektrik yoktu. İstanbul böyle olunca Anadolu haliyle daha kötü. İşte gramofon elektrik gerektirmediğinden daha çok revaçta olmuş ve daha çok yaşamıştır."

"Taş plak kayıtları da bizde farklıdır. Daha zengindir. Bizde Türk, Ermeni, Rum, Arap vs. var. Bu insanların kendi müziği, kendi sesi, dolayısıyle kendi plakları var. Bu bizde geniş bir plak sesi de ortaya çıkarıyor. Mesela İngiltere'de sadece İngilizcedir. Bizde çeşitli kültürler, diller ve çeşitli sesler var."

"Benim 2000 adetlik bir plak koleksiyonum var. Ben bu koleksiyonu oluştururken iki şekilde hareket ettim. Bir sevdiğim parçalar, bir de arşiv değeri olanlar. Ağırlıkta da tiyatroya yani meddahlara, ortaoyununa önem verdim. Ayrıca Türk Sanat Müziği'ne hizmet etmiş gayrimüslim besteci ve icracılara önem verdim. Gerek Rum ve gerek Ermeni sanatçılar olsun, Türk Sanat Müziği'ne katkıları çoktur. Bu birlikte yaşamın sonucu ayrı bir kültür olmuştur."

"47 adet çok özel gramofon koleksiyonum var. Gramofonlar çeşit çeşittir. Şöyle sınıflandırabiliriz: Taşınabilir ve taşınamayanlar. Taşınmayanlar: borulu, tam salon, yarım salon gramofonlar. Taşınabilir: gezmeye gittiğinde rahatlıkla götürebildiklerindir. Buna piknik gramofon da diyebiliriz. Bir de seyahat gramofonları vardır, onlar daha küçüktür."

Mehmet Bey'e ne sorsam laf dönüp dolaşıp hep gramofonlara geliyordu. Kendisinden bahsettirmem gerçekten zor oldu. Çünkü o gramofonlarıyla vardı, onlarsız yoktu.

"Bildiğim hep İstanbullu olduğum. Dedem de, onun dedesi de. Aşağı yukarı 50 senedir Kapalıçarşı ve çevresindeyim. O zamanlar bulunduğum bu yerler hep mobilyacıydı."

"80'li yıllardan sonra büyük değişim yaşandı. Bir katliam seyrediyorduk. Her alanda yozlaşma vardı. Akşam giderken bakırcı olarak bıraktığım dükkânlar, sabahleyin kot pantolonçu oluyordu. Koskoca Bakırcılar Caddesi de böyle bitti."

"Sabah genelde 9:30'da gelirim. Artık her gün gelmiyorum. Emekli oldum. Eskiden hem ekmek hem zevk için vardı, şimdi sadece bir tutku gramofonlar benim için. Akşamları 5'te falan ayrılırım. Sabah güneşi hiç doğurmadım üstüme. 6:00 gibi ayaktayımdır. Televizyon seyretmem. Neyi seyredeceğim ki. Seyretmeye değer o kadar az program var ki. Hayatta geri getiremeyeceğin tek şey zamandır. Evin bir köşesi atölyedir. Orada çalışmaya devam ederim. Eşim sağ olsun çok anlayışlıdır. Zaten onun da gramofon sevgisi olmasa evin her yerini kaplayan o koskoca koleksiyon olamazdı. 2 çocuğum var. Biri diş hekimi, diğeri turizmci. Sevdiğim çok özel parça-

lar oldu ama çocuklarıma olan sorumluluğum yüzünden satmak zorunda kaldım."

"Bir gün beni Gazeteciler Cemiyeti'ne konuşma yapmam ve plak dinletisi sunmam için çağırdılar. Sohbetten sonra 25 kadar plak dinlettim. Hepsi orta yaşın üstündeydi. Yani şimdiki Türkiye'nin tüm olumsuzluklarından onlar sorumluydu. Dinletiyi çok beğendiler. Hepsi kendinden geçmişti. Hep böyle bir anı kollamışımdır. Onlara sordum: 'Güzel miydi? Güzel miydi bu dinlediklerniz?' diye. Herkes, 'Güzel,' dedi. 'Peki, bu güzellikler mi sizi terk etti; siz mi bu güzellikleri terk ettiniz?' diye sordum. Hepsi şaşırdı. Biri, 'Bu güzellikler bizi terk etti,' dedi. İşte o zaman, 'E kardeşim, bunun eli yok, ayağı yok. Kendi kendine bodrumlara nasıl insin, çatı aralarına nasıl çıksın? Birileri tuttu hatıraları ile birlikte gömdü bunları. Bunun içinde senin tarihin, senin düğünün, hüznün, sevincin, kederin var. Sen bunları nasıl terk edersin?'

"Son olarak şunları söyleyeyim: Plaklar 78 devir olarak başladı, ardından 45'likler geldi. Sonra 33'lükler ve kaset geldi, CD geldi ama plaklardaki sanatçılar gelmedi."

"Gramofonların kalktığı yıllar diğer güzelliklerin de yok olmaya başladığı yıllardır. Bir sokakta 7 hane varken sonra apartmanlar doldu. Komşuluklar değişti, bağlar bahçeler bitti, şekil değişti. Denizin kokusu değişti. Sesler değişti."

"Plak bir belgedir. Geçmişin sana bir sesidir."

TOMBAK / ATİLLA YANIK

Atilla Yanık, Çarşı'nın en önemli ustalarından biridir. Onu yavaş ve aheste yürürken hiç görmedim. Kısa boylu, saçları gibi kıvırcık bıyıklarıyla, fırtına gibi bir o yana, bir bu yana koşturan Atilla Usta'nın belli ki boşa harcayacak zamanı pek azdır. 1950'de Balat'ta dünyaya gelmiş. Babası Alaattin Yanık Usta da bakırcı ustasıymış.

"O zamanlar Çadırcılar Caddesi'nin hepsi bakırcı ve hurdacıydı. 88-90'a kadar Çadırcılar'da her çeşit bakır işi mevcuttu. Sonra Romanya ve Rusya'dan gelenlerle birlikte yavaş yavaş tekstile döndü. Ben 89'da ayrıldım oradan. Babam 1950'den beri hep oradaydı. İlk olarak çamaşır leğeni yaparak başlamıştı işe. Sonra çaycı kazanları, buharlı sahlep güğümleri, sonra da eski bakır eşya tamiri ve onu takiben de yeninin imalatı... 1957'den beri bu işi yapıyorum. 89'da Cebeci Han'a geldim."

"Osmanlı, Bizans mallarını tamir edip tekrar hayata döndürüyordum. Merakım daha çok eski tas, çömlekleri tamir edip yepyeni hale getirmekti. Yani onarım."

Neler tamir etmemişti ki Atilla Usta, kim bilir kimlerin kullandığı, kimlerin hayallerini, üzüntülerini, sevinçlerini, sırlarını içinde gizleyen, o güzelim bakır, pirinç, sarı el işi objelere tekrar hayat vermişti.

"Havan, şamdan, Süleymaniye şamdanlar, minare alemler, eski Osmanlı mangalları, buhurdanlık, sakızlık, çorba tasları, harpte kullanılan at alınlığı, mutfakta kullanılan kapkacaklar, kılıç, kalkan..."

"Seramikle bakırı evlendirdim. 97'de ilk ben yaptım. Vazo ya da ibrik olarak kullanım amaçlı. Bir kısmı bakırdan bir kısmı seramikten bu ürünler geçmişte olan ama sonra unutulan bir işçilik. Benden sonra birçok arkadaş bunları üretti. Müzelere giderim, incelerim. Eski kitaplardan araştırırım. Hoşuma giden bir şey ilk olarak hayalimde canlanır. Onu elimde tutana kadar gözüme uyku girmez."

"Asıl ustam babam, babamdan sonra rahmetli Gündağ Kayaoğlu'dur. Meşhurdur. Bakır üzerine kitapları vardır."

"Müşterilerim, eskiden ağırlıklı olarak yabancıydı. Alman, İngiliz, Amerikalı ve de az olarak İtalyan ve Fransız. Şimdi daha çok yerli. Eskiden buralılar pek meraklı değildi. Şimdi eskisini bulamıyorlar. Şu anda yerli müşteriler tombak istiyorlar. Yeni tombak daha hesaplı geliyor."

Artık Atilla Usta sadece tombak yapıyormuş. Altını çeşitli işlemlerle bakıra kaplama işine tombak deniyor.

"Eskiden civayı bakıra sürerek yediriyorlarmış. Civa kullananlar kısa ömürlü oluyormuş. Ben üretimde civa kullanmıyorum. Şu anda farklı ilaçlar kullanıyorum. Sağlığımı korumak için."

"Eskiden civa ile altını karıştırıyorlar ve bunu el gücü ile bakıra sürterek yediriyorlardı. Tabii önce bakır elde bir güzel parlatılıyor, temizleniyor, sonra da civa yardımıyla altın kaplama yapılıyormuş."

"Ben ise bakırı elle değil motor gücünü kullanarak parlatıyorum. Toz altın alıyorum. İlaçlarını hazır alıyorum. Siyanür, sülfit, karbonat, fosfatların bileşimini makine ile karıştırıyorum. Elbette belli ölçüleri var bu karışımın: 3 gram altına 20 gram sülfit, 20 gram fosfat, 5 gram siyanür, 20 gram da karbonat. Bunları 1250 gram su ile dolu bir tencerede elektrik vererek ısıtma esnasında karıştırıyorum. Elektrik kablosunu bu karışımı süreceğimiz objeye dokundurarak ve pamukla sürterek sıvama yapıyorum. Sonra suyla yıkıyorum ve en son odun talaşıyla kuruluyorum. Tombağınız hazır."

"Sabah 9'dan akşam 18'e kadar çalışırım. Elbette iş olursa hiç durmam. Yanımda 7 kişi çalışıyor. Bunlardan usta düzeyinde olan 3 kişi var."

"Ben işimle evliyim. İşime âşığım. Şu sıralar çini ve tombak yapıyorum. Tombağın 120 çeşidi varsa 110'unu yapmışımdır. Yeni bir obje gördüm mü, beğendim mi tüm gece hayalimi süsler. Sabah erkenden imalatına başlarım. Başardım mı koynuma alır yatarım. O derece âşığım..."

"Tek şikâyetim benim yaptığım modelleri benden izinsiz alıp, çalıp kopyalamaları. Tek istediğim Usta saygısı. Benim yaptığımı kendileri icat etmiş gibi söylemesinler."

Altını çeşitli işlemlerle bakıra kaplama işine tombak deniyor.

"Geliş sebebimiz babam Davut Efendi'nin tabiriyle 'kasapta bıçak askerde karavana karışmış' olmasıdır. Asıl neden ise vatan hasretidir."

MÜCEVHERAT / NACİT PAK

Zincirli Han'da yıllardır mücevheratı bir sanat olarak algılayıp, güzel tasarımlarını tüm insanlarla paylaşan Sayın Nacit Pak'ın en önemli özelliği, hiçbir ustaya ihtiyaç duymadan mesleğinde çok iyi bir yere gelebilmiş olmasıdır. Çıraklık, kalfalık, ustalık devrelerini çok ilginç yöntemlerle geçen Nacit Bey'in kendi yaşantısını olduğu gibi onun ağzından aktarıyorum:

"1950 Makedonya, Üsküp doğumluyum. Vardar Nehri'nin zenginlik kattığı bu topraklar Taşköprüsü, camiileri, hanları ve tekkeleriyle Osmanlı'nın şirin bir kentiydi. Benim doğduğum yıllarda da 80 bin kişilik nüfusunun % 85'i Türklerden müteşekkildi. Biz de 9 kuşaktır Türklük ve Türkçemizden ödün vermeden, örf ve adetlerimizle hayatımızı burada idame ediyorduk.

9 kuşak öncemiz Türkiye'den akıncı olarak gönderilmiş. 1955 Eylül'ünde hasret ateşiyle yanarak akrabalarımızdan ayrılıp İstanbul'a geldik. Şimdilerde adını kimse bilmez, Taşkasap'ta ikamet etmeye başladık. Geliş sebebimiz babam Davut Efendi'nin tabiriyle "kasapta bıçak askerde karavana karışmış" olmasıdır. Asıl neden ise vatan hasretidir.

Çapa İlkokulu'nda öğretime başladığımda Millet Caddesi istimlak oluyor, okullar yıkılıyordu. Dört okuldan gelen bütün öğrenciler Topkapı Karaahmetpaşa okulunda eğitime haftada 3 gün devam edebiliyorduk. 2 sene sonra yeni okullarda eğitimimiz düzene girdi. Sadekar, kuyumcu olacaktım. Başta Diran Şen olmak üzere (Çarşı ve derneğinde etkili bir mücevherciydi) hatırlı dostlarımız sayesinde sadekar olmak istedim ama maalesef kabul edilmedim. Zincirli Han'da, kendisi evde hasta yatmakta olan telkârici Sait Şirazi'nin atölyesinde, ustam Recep Özoğuz'un yanında işe başladım. 6 ayda işe vakıf oldum. 14 ya-

şımda kalfa oldum. Sait Usta beni görüp tanımak için evine davet etti. Hasta yatağında güçlükle konuşuyordu. Bir ara yalnız kalmamızı istedi. Çalışmamdan memnun olduğunu söyledi. Sevindim.

'Başka ne yapabilirim ki, tabii ki işimi en iyi şekilde yapmak vazifem,' dediğimde, unutamadığım şu sözleri söyledi:

'İnsanların bazıları bilinen hırsızlığı yapar, ceza görürler fakat bazıları işini önemsemez hatta avarelik yapar, mesaiden çalarlar. Ücretini aldığında hak etmez, hırsızlık yaptığının farkında bile olmaz.'

Bu görüşmeden birkaç gün sonra vefat etti. Recep Ustam işini kurarken yanında olmamı istedi. Birkaç ay sonra telkârinin getirisi az bir iş olması nedeniyle branşımızı değiştirmeyi teklif ettim. Suskun kaldı. Daha sonra yapmayı arzuladığım örgülü bileziklerin bakır modellerini yaptım. Yaptıklarımı görünce hemen telkâriyi terk edip bilezik işine yöneldik. 1 yılda yüze yakın model oluştu. Fakat içimdeki sadekarlık arzusu dinmek bir yana daima artıyordu. Geceleri evde çalışmak üzere tezgâh yaptırdım. Elmaslı olmak üzere tanıdıklarıma sade ve mücevher yapıyordum. Bu işim çevremde henüz bilinmiyordu. Bilinen örgülü bilezik imalatı olduğundan çeşitli iş teklifleri alıyordum. Askerliğimi henüz yapmadığım için kabul etmek istemiyordum, bir taraftan da babam ustamı yalnız bırakmama razı olmuyordu. Askere gittim. Geldikten sonra ustamla kısa bir süre çalıştım. Kendi işimi kurmaya karar verdim. 1974'te atölyemi açtım. O sene işsizlik had safhadaydı. Esnaf çok zordaydı. Kuyumculuğu terk etmeye başlayanlar olmuştu. Bu sıkıntı üzerine aniden babam da vefat etti.

O günlerde beyaz altın mücevherler yapılmaya başlamıştı ve ben de karar verdim. Beyaz altın sadeleri yapacaktım. Çevremdekiler bu zanaatle iştigaliyetimi bilmediklerinden sadekarlığın zor iş olduğunu, benim yapamayacağımı ve hatta gülünç pozisyonlara düşeceğimi söylüyordu. Evet, kolay olmadı çünkü bir bilenden öğrenmek bir yana görmemiştim dahi. İnsan Hakk'a sığınınca lutf-u ilahi başarıyı kolaylaştırıyor. Tabii ki azim ve sabır şart. Ustası olmayan ilk Müslüman sadekar benim. Rokoko mücevherat, Bay Kirikor, 70'lerin en nadide mücevhercisi, ağır bir gerdanlık ve bilezik yapmamı istediler. Yaptım. Çok beğendiler ve kendilerinden her zaman hüsnü kabul gördüm. Şimdilerde merhum Rokoko iş merkezi ile anılmaktadır.

1980 yılına kadar sade imal ettim. Merhum Kemal Gündoğdu, Ziya ve Şevki Kılıç, hayatta olan Hamdi Kökler ve Fuat Kırgız beyefendileri saygı ile hatırlarım. Çok ciddi ve büyük iş teklifleri aldım. Bunlardan biri dünya çapında aracı kurum ve bankerlikle iştigal eden bir kuruluştu. Geniş çaplı dünya firması olacak mücevherat işine girmemizi arzuladılar. O yıllarda işime ısınmışken ve ülkemi terk etmek zor geldiğinden kabul edemedim.

Kapalıçarşı bir tutku; öyle ki 1964 yılında girdiğim Kapalıçarşı'yı hep sevdim. Zincirli Han'da 40. yılımdayım. Terk etmeyi düşünemiyorum ve sevmeye devam ediyorum. Mekanları sevdiren insanlardır. Nezafeti yaşayabilmek için o nezaketi geri getirmemiz gerekiyor. Atasözümüz der ki: "Herkes nazlı olur ama Nazenin olamaz". Çarşılar çok, her yerde ama "Kapalıçarşı" bir tane. Onun için onu yine birinci yapalım. O yaşlı ve yorgun. Bunu ona hissettirmeden öyle bir doping yapıp moralize edelim ki tekrardan gençleşsin, ilgi ve sevgi görsün ki dolup taşsın.

HALI-KİLİM TAMİRCİLERİ / SÜLEYMAN BULUT - HASAN KARAEL

Cebeci Han'da Tevfik ve Nizam kardeşler evlerde artık kullanılamayacak kadar eskimiş ve hasar görmüş bakırları tekrar hayata döndürüyorlar. Rıza Usta eski gemi malzemelerinden harika objeler yaratıyor. Artık teknolojinin çaldığı işi yerine eskimiş deri çanta ve montları boyayan Kenan Usta da emeğiyle bir canlılık sağlıyor. Halı tamircileri de yıpranmış, yırtılmış, ezilmiş ve atıl duruma gelmiş birçok halı ve kilimi tamir ederek yeniden ekonomiye kazandırıyorlar.

Neredeyse 10 yıldır arkadaşlar Süleyman ve Hasan. Süleyman Bulut, Sivaslı ve 1964 doğumlu. 20 senedir halı kilim tamircisi. Hasan Karael ise Malatyalı ve 1973 doğumlu. O da 15 yıldır tamir yapıyor. Hahdan ziyade kilim tamir ediyorlar. Bu zamana kadar binlerce kilim tamir etmişler. Sadece esnafın değil, yurtdışından gelenlerin kilimlerine de emek harcıyorlar. Ayrıca evlerden gelen istekleri de yerine getiriyorlar.

Süleyman Bulut: "Bir seferinde bir esnaf yurtdışından bir iş getirdi. Fransız Göblen kilimi tamir ettik. Pazarlığımız 8000 Amerikan dolarıydı. Tam 11 ay uğraştık. Renkleri tutturmak için Uşak'ta yün boyattık. Çok emek harcadık ve sonunda bitirdik. Ancak işi getiren, 'Ben de ortağım,'

dedi ve 2000 dolarını kendine aldı. Böyle durumlarla da karşılaşıyoruz."

Hasan Karael: "Mesela bir haftalık işi var diye bir kilimi tamir etmek için aldım. Ama mal yıkandıktan sonra bir sürü başka tamirlik yeri çıktı. Tam 3 haftamı aldı. Fakat pazarlık neyse ona uymak lazım diye sesimi çıkaramadım."

9 metrekarelik dükkânda genelde hep iki kişi çalışırlardı. Onları ziyarete gittiğimde başka birinin tezgâhta eski bir halıyı tamir ettiğini gördüm. Adı Ali Zarei'ydi. Kendi deyimiyle İran Türkü. "Ben yardım için geldim," dedi. 11 yıldır Süleyman ve Hasan'la arkadaşlarmış. Halı tamirinde çok başarılı olduğundan onlara yardım ediyormuş.

Sabah 8 buçuktan akşam 7'ye kadar devamlı çalışıyorlar. Ancak herkes gibi onlar da eski işlerin yokluğundan yakınıyorlar.

Süleyman Bulut: "Birikimimiz falan yok. Geçimimizi ancak sağlıyoruz."

Hasan Karael: "İşlerde çok azalma var."

Süleyman Bulut: "96'dan sonra işler oldukça azaldı. 1990-1996 yılları arasında genelde Kafkas kilimleri tamir ediyorduk. Talep çoktu."

Hasan Karael: "Son iki seneye kadar Kafkas kilimi azalsa da devam etti. 2 senedir Anadolu malı piyasaya çıktı."

Sohbet sırasında ikisi de ellerinde tezgâhları, işlerine devam ediyorlardı. Belli ki çok konuşmaya değil ama çok çalışmaya alışkındılar.

"Kilimine göre yün kullanıyoruz. Kök boyaya genelde söküntü kullanıyoruz. Eğer elimizde yoksa kendimiz boyuyoruz."

Bir rengi elde etmenin zorluğunu biliyordum. Eğer ahçı el terazisini dengeleyemezse yemeğin tadını veremez. Tamirci de boyayı iyi ayarlamak ve karışımları iyi dengelemek zorundadır. Birçok insan renklerin farkında olmadan yaşar. Ancak mavinin de, yeşilin de, kırmızının ve diğer renklerin de onlarca çeşidi ve tonu vardır.

Hasan Karael: "Boya için çeşitli karışımlar kullanıyoruz. Artık eskisi gibi kök boya yok. Kimyasal, toz boya vs."

Eski boyaların kalitesinden bahsederken, İran Türkü Ali söze giriyor. İşinin ehli olduğunu hissediyorsunuz.

"Burada boyayı pek bilmiyorlar. Bilen var ama az. Eskiden hayvan sidiğini de kullanırlardı. Biliyorsunuz sidik bir nevi asittir. Boyanmış yün bu sidikte yıkanırdı. Boyası açılmazdı. Boya sabitlenirdi."

Hasan Karael: "Sirke de kullanılır. Hem boyayı sabitleştirir hem de yünü parlaklaştırır."

Yaptıkları işi nasıl fiyatlandırdıklarını da anlatıyorlar.

Süleyman Bulut: "Tamiri alırken harcayacağımız zamana göre fiyatlandırıyoruz. Günlük yevmiyemizi hesaplıyoruz."

Hasan Karael: "Zaten esnaf da bunu bilir. O yüzden fiyat bellidir."

Süleyman Bulut: "Şimdiye kadar binlerce kilim tamir ettik. Evlerde kullanılan çok değerli kilimlerin üzerinde bi-

zim emeğimiz vardır. Atılmaya yüz tutmuş birçok hasarlı kilimi yeniden hayata döndürdük. Birçok esnafın kazancında da bizim emeğimiz vardır."

Ali Zarei: "Ben bazen yardıma geliyorum. Bir okul arkadaşım vardı Tebriz'de. Büyük halıcıydılar. Onun teşvikiyle ben de bu işe merak sardım. 15 yılı geçti. Halı tamirini a'dan z'ye bilirim. Boyasından yününe, düğümüne kadar.

Hasan Karael: "Eski esnaflık yok. Eskiden zarar ettiğimizde adam çıkarır zararımızı verirdi.

Ali Zarei: "Niye tamirciler için bir dernek yok? Sen hem çalışıyorsun, hem de canından gidiyor."

Süleyman Bulut: "Lütfen şunu da yaz. Bağımsız çalışan hiçbir tamircinin sosyal güvencesi yoktur."

Ali Zarei: "Adam bakıyorsun 60'ında, hâlâ hiçbir şeyi yok. Burada tamircileri çok eziyorlar. İran'da bizim derneğimiz var. Oraya tamirciler de gidebilir, hakkını arayabilir. Her türlü derdine orada çare bulabilir."

Süleyman Bulut: "Bizim burada hiçbir derdimize çare yok. Yarının garantisi yok. Bizim bildiğimiz tek iş bu. Başka iş bilmeyiz. Yarın bir hastalık olsa yapabileceğimiz başka iş de yok."

Ali Zarei: "İran'da halıcılar tamircileri korur. Onların evini de düşünür, sağlığını da. Burada çok eziyorlar."

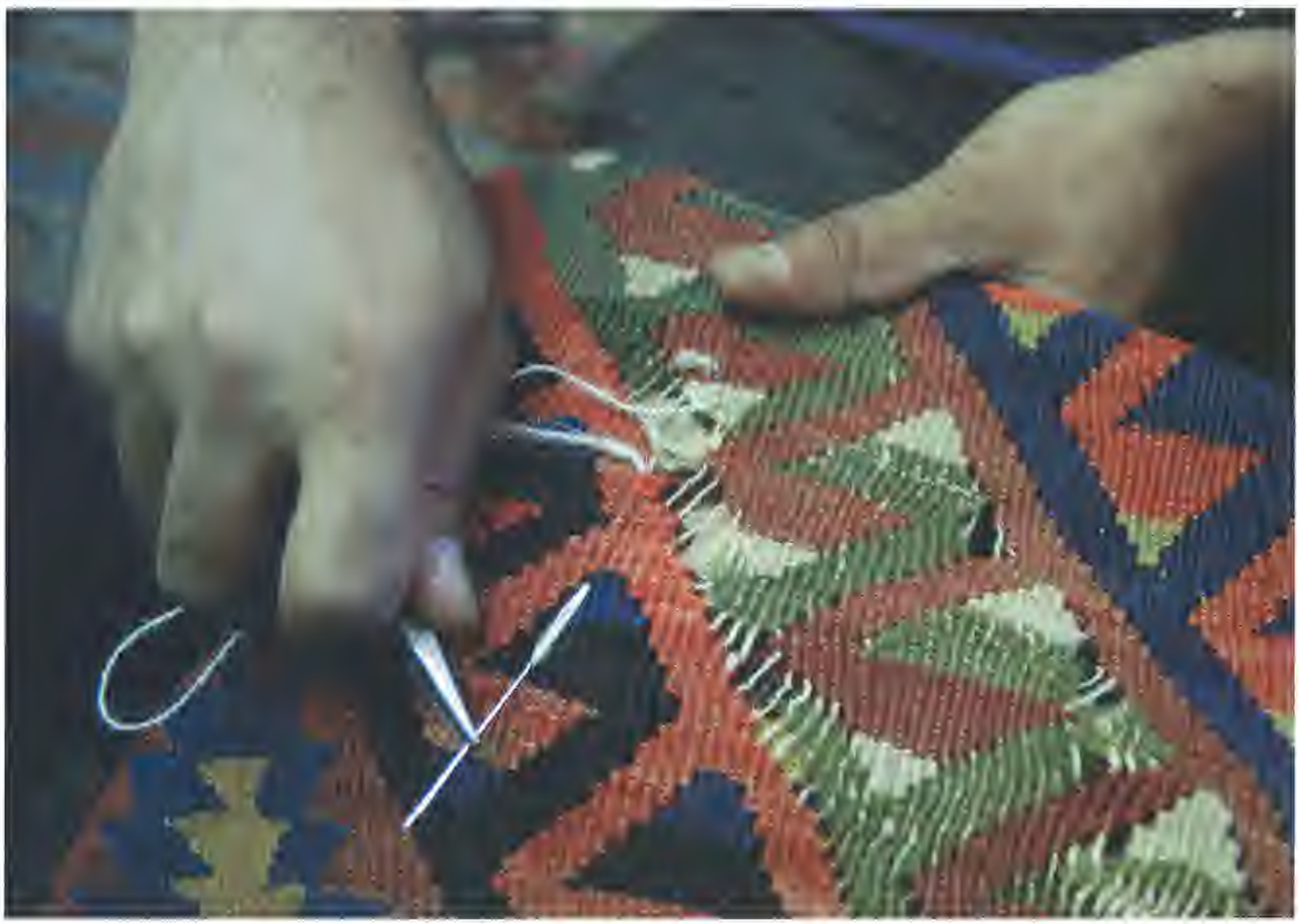
Süleyman Bulut: "Şimdilerde, yaklaşık 3 yıldır bazıları yurtdışına gidiyor. Orada hem mal satın alıyorlar hem de tamirlik mal buluyorlar. Tamiri biz yapıyoruz. Malı biz adam ediyoruz ama parayı yine onlar kazanıyorlar."

Hasan Karael: "Oralarda tamir pahalı. El işi göz nuru. Adam 5 bin dolara tamir alıyor, getirip bize 500 dolara veriyor. İş yok. Mecburuz. 5 yıllık evliyim. Çocuk yok. Korkuyorum çocuk yapmaya ama hiçbir garantimiz yok."

Ali Zarei: "Bir ülkede parasızlık her türlü bela oluşturur, çocuksuz bir evde de her gün tartışma olur."

Süleyman Bulut: "Nasıl olmasın? Olsa da dert, olmasa da. İki çocuğum var. Yetiremiyorum. Birçok halıcıyım diyen, sonradan halıcı olma. Yani halının h'sini bilmiyor. Para gücüyle halıcı olmuş. Elbette bizim emeğimizin de karşılığını bilmiyorlar."

Tüm bu konuşmalar sırasında üçü de önlerindeki tezgâhlarda olan işlerine ara vermediler. Bir kilimi tamir etmek, yeni bir kilimin imalatından çok daha zordur. Bazen bir küçük deliği kayhetmek için uzun süren sıkıntılı bir emek gerekir. Süleyman ve Hasan, Cebeci Han'da bu sıkıntıyı her gün yaşıyorlar. Tek tesellileri ise emeklerinin sonunda kimsenin tamir ettikleri yeri dahi bulamayacak kadar güzel sonuçlara ulaşmaları.

HATTAT / MUSTAFA MUKADDER EROL

On altı yaşındayken idolü ne bir futbolcuydu ne de bir pop şarkıcısı. Onun idolü, Kocamustafa Paşa semtindeki Osmanlı'dan kalma Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin imamı Hüseyin Kutlu'ydu. Bilgelik ve sabırla dolu İmam Hüseyin Kutlu aynı zamanda önemli bir hat sanatçısıydı. Camiideki serin, tavandan ışık alan gizemli atölyesinde isteyene hat sanatını öğretiyordu. Hiçbir zaman değeri tam olarak anlaşılmamış, artık yitmekte olan bu sanatı öğrenen öğrencilerinden İmam Hüseyin Kutlu'nun tek bir isteği vardı: Sabır ve inanç. Çünkü bu hat sanatı, bir zorlu sanattı. Kuralları çok sıkı bir sanattı ve bir öğrencinin icazet alabilmesi için 8-10 yıl arasında çıraklık yapması, sabırla işi öğrenmesi gerekiyordu. Onuncu yılın sonunda o öğrenci için İcazet Merasimi yapılır ve öğrenci artık usta olurdu. On altı yaşında Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin öğrencilerine gıpta ile bakan Mukadder Mustafa Erol, sonunda dayanamadı ve tam 11 yıl önce yirmi beş yaşında hocanın öğrencisi olmaya karar verdi. İcazet alması için daha birkaç yıl var. Ama o hat sanatına şimdiden vurulmuş durumda. Bir de atölyede hat çalışırken çalan o mistik, geçmişe ait

tüm incelikleri taşıyan tasavvuf müzikisine.

Kapalıçarşı'daki küçük dükkânında büyük çoğunluğu başka ustalara ait, bir kısmını da kendi yazdığı hat levhâlârının arasında yaşayan Mukadder Erol hiç kimsenin olmadığı kadar mutlu bir insan. Çünkü severek, gönül verdiği işi yapıyor ve elinden bambu (kamış kalem) hiç düşmüyor. Eski Arap harflerini belli kalıpların içinde kalmak kaydıyla tekrar tekrar yazıyor.

Onun yazı yazmasını izlerken işin ne kadar zor olduğuna bizzat şahit oluyor. Bu düşüncemi hemen belirtiyorum. Mukadder Erol başını yazıdan kaldırmadan, "Elbette," diyor. "Gerçekten layıkıyla yapılan her iş zordur. Ama işi bitirince arkanıza yaslanıp şöyle bir baktığınızda duyduğunuz huzur hiçbir şeyle kıyas edilemez."

Mukadder Erol, tam ona usta diyecekken sözümü kesiyor ve henüz usta olmadığını belirtiyor. Bu arada iki genç yaklaşıyor dükkâna, kızarıp bozararak ellerindeki alyansı gösteriyorlar, içine yazı yazdıracaklar. Mukadder Erol için bu iş çocuk oyuncağı. Eski Arap harflerinin zorluğu karşısında Latin harfleri kuş kadar hafif.

Bir yandan alyansa gençlerin istediklerini yazan Mukadder Erol bir yandan da bana bilgi veriyor. Eski Arapça'da yüzün üstünde hurufat var ve her harf cümlenin başında, ortasında ya da sonunda farklı yazılıyor. Hepsinin kendi ölçüsü var. İşte zorluk burada. Harflerin bir araya geldiğinde oluşturduğu estetik duygusu bu ölçülerle doğrudan ilgili. Bir hat ustası, bir levhayı bir yıla yakın bir zamanda yazabiliyor. Tıpkı resimde olduğu gibi, her hat ustasının bir stili, usta olduğu bir yan var.

Mukadder Erol, gençlerin alyanslarına en güzel yazıyı yazıp yeniden bambu kamışını eline alıyor. Bambu kamışın battığı bir mürekkep var ve bu mürekkebin yapılması da başlı başına bir sanat. Bu mürekkebe 'is mürekkebi' deniyor. İçeriğinde beziryağı ve karakıl keçisinin kılı yandığı zaman oluşan is,

Arap zamkı ve gülsuyu var. Bir de milyon kere dövülme... Evet, bu karışımı bizzat Mukadder Erol milyon kere dövmüş. Şimdi istediği mürekkebe sahip. Baştan sona kalitesi azalmayan bir mürekkep bu. Zaten hat sanatıyla uğraşanlar çoğunlukla mürekkeplerini kendileri yaparlarmış. Dışardan alınan mürekkepten kimse pek hoşnut değil.

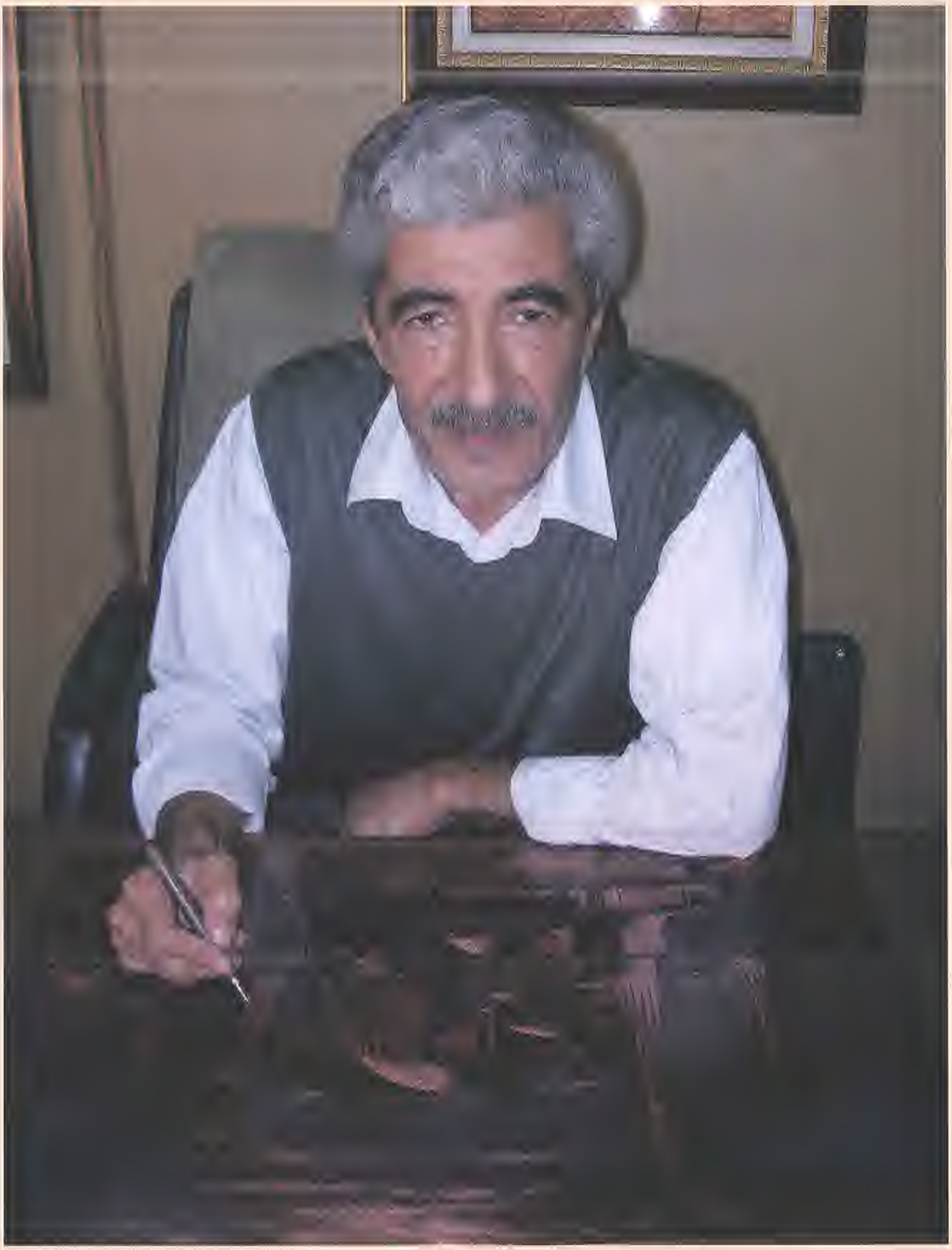
Mukadder Erol'un dediğine göre iyi bir hat ustası olmak için sabır, geometri bilgisi, el becerisi ve yaratıcılık gerekiyor. Şimdilerde o, kardeşi Hande ve küçük oğullarıyla hep birlikte kendi atölyelerinde en güzel hat levhâlarını yapmaya çalışıyorlar. Mukadder Erol, henüz beş yaşındaki oğluna oyuncak yerine boya kalemleri ve kağıt almayı tercih ediyor. 10 yaşındaki büyük oğlu da babasından gördüklerini kardeşine öğretmeye başlamış bile. Aile çalışırken küçük Erollar da bir köşede kağıtlara kendi hayal güçlerinin hatlarını çiziyor. Hande, 10 yıla yakın aldığı ders sonucunda Tezhib sanatında klasik 17. yüzyıldan günümüze kadar olan bütün Tezhib usullerini icra edebiliyor. Kardeşi, Mukadder Erol'un çalışmalarında en büyük yardımcı ve sanatıyla onun yaptıklarına ayrı bir değer katıyor. Onlara bakmak Mukadder Erol'u en az kendi hat levhâlarına bakmak kadar etkiliyor, hoşnut ediyor. Mukadder Moskova'ya Türkiye'yi temsilen katılan İstanbul Büyük Şehir Belediyesi adına dünya birinciliği ile ödüllendirilmiş. Ülke adına birçok yurtdışı fuarına katıldı. Bazıları; Almanya, Hollanda, Endonezya, Singapur, Dubai, Rusya, Ukrayna, İsviçre, İspanya, Fransa'dır. Tüm bu ülkelerde ülkemizi Hat Sanatı konusunda başarı ile temsil etmiştir. Ancak hâlâ zorlukları devam etmekte ve özelllikle Türk insanının bu sanata karşı duyarsız kalmasına içerlemektedir. Ancak biliyorum ki yapmış olduğu bir ürün Fransa'da çok önemli bir müzede sergilenmektedir.

Mukadder Erol'un Cebeci Han'ın içindeki küçük hat dükkânında daha çok yabancılar var. Mukadder Erol üzülerek, "Bu yazıların müptelaları var, kimi İtalyan, kimi İngiliz ve onlar bu işin değerini ne yazık ki, bizden çok daha iyi biliyorlar," diyor.

Biz bunları konuşurken CD'de çalmakta olan tasavvuf müziği bitiyor. Her yanı derin bir sessizlik kaplıyor ve ben Mukadder Erol'u eski ve yeni harfleriyle baş başa bırakıp çıkıyorum. Kentin kalabalığına girmeden önce içimdeki huzurun tadını çıkarmak istiyorum. Tasavvuf müziğinin ve eski harflerin büyüsü bir süre beni izliyor.

TARAMACI / MÜSLÜM KILIÇ

Müslüm Usta, Cebeci Han'da herkes tarafından çok sevilen ve saygı duyulan bir kişiliğe sahiptir. Onun kısa süreli hastalıktan dolayı ortada görünmemesi birçok komşusunu telaşlandırır ve yokluğu hemen fark edilirdi. Müslüm Usta'nın iş yaşantısı ve yaptıkları aslında buraya sığmaz. Tıpkı diğer zor zanaat üstadları gibi onun da kendi yaşantısı başlıbaşına bir roman olabilecek nitelikte. Ancak ben sadece kısa hikayelerini kendi ağzından sunarak belki ilerde daha kapsamlı yazmak isteyenlere bir kapı açmak istedim.

"İlk ustamız Emin Usta'dır. Boyanmış bakır plaka üzerine çelik uçla kazıma tekniğiyle, resim, gravür ve hat çalışmaları yapardı. Bu işi o başlatmıştır. 1960-70'lerde yaptığımız işler şimdilerde yok. O zamanlar branşlaşma dahi oluşmuştu. Mesela biri vardı sadece eski Osmanlı elbiselerini çalışırdı. Bir başkası yarı boyama yarı tarama tekniği ile çalışırdı.

Yaptığımız işler turizm piyasasında çok tutuldu. Çarşıya mal yetiştiremez olduk Elde yaptığımız için hem zahmetli hem de zaman alan bir işti.

Yaptığımız işin hâlâ tam manasıyla bir adı yoktur. Bazıları rölyefle karıştırır ama değil. Bizim yaptığımız iş şudur: Bakır plaka zımpara ve değişik malzemelerle temizlenir. Sonra üzerine boya atılır. Siyah bir boya. Daha sonra neyin resmini yapacaksak; portre veya manzara, onun ana hatlarını kalemle levhanın üzerine çizeriz. Sonra tamamen çelik uçla kazıyarak yani tarama usulüyle resmin tüm detaylarını levhaya işleriz. Bu işlem bittikten sonra bakır okside olmasın diye vernik atılır. Hem okside olmasın hem de resmi korusun diye. Kısaca yapılan iş budur. Ancak detayları çalışmak çok zordur. Bir ressamın fırçasıyla yaptığını biz

"İlk büyük ihracatımı 1976'da ABD'nin 200. kuruluş yıldönümü münasebetiyle ABD'ye yaptım. Daha sonra dünyanın birçok ülkesine ihracat gerçekleştirdim. Zamanın dünya liderlerinin hemen hemen hepsinin portrelerini yaptım."

Bakır plaka zımparı ve değişik malzemelerle temizlenir. Sonra üzerine boya atılır. Siyah bir boya. Daha sonra neyin resmini yapacaksak, portre veya manzara, onun ana hatlarını kalemle levhanın üzerine çizeriz. Sonra tamamen çelik uçla kazıyarak yani tarama usulüyle resmin tüm detaylarını levhaya işleriz.

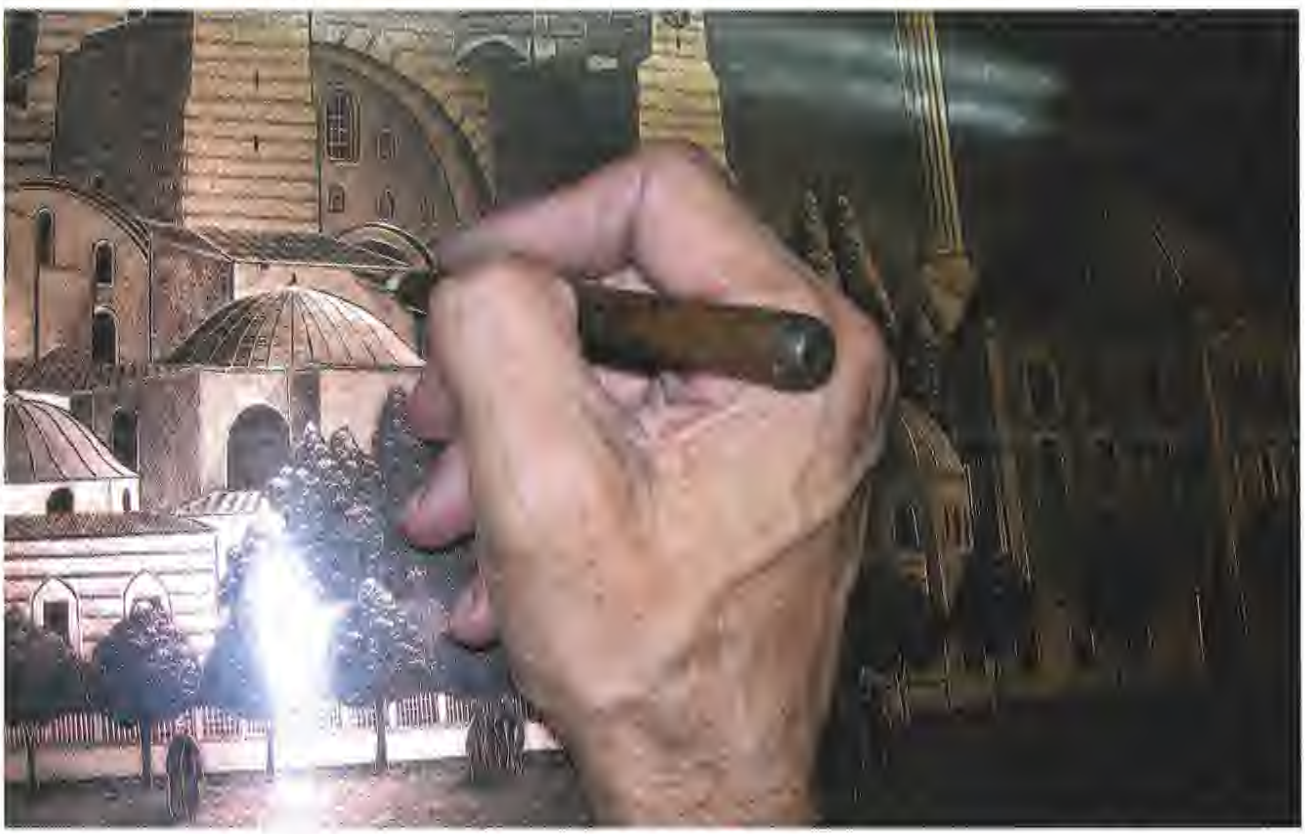
çelik uç kalemle yaparız. Sadece çizgi kullanırız. Bu çizgilerin birleşiminden resim ortaya çıkar. Bir portrede anlamı da, gölgeleri de veren çizgilerdir.

Bizim işimiz pek tanınmıyor. Yıllarca han köşelerinde küçük atölyelerde çalıştığımız için Türkiye'de ve dünyada işimizi tanıtamadık. İşimizin bir adı da olmadı. Herkes kendince bir ad verdi. Ancak ben 46 yılın sonunda bu işin bir adı olmalı diye düşünüyorum.

Son zamanlarda eleman yokluğundan ve işin kolayına kaçılarak özellikle duvar tabağı olarak baskılar yapıldı. Bu yüzden bilmeyen acaba bunlar da baskı mı diye sorduğu oluyor, elbette işten anlamayanlar.

Bir zamanlar üniversitelerin güzel sanatlar bölümünde okuyanlar bu işi kendilerine bir ek iş ve artı değer olarak yaparlardı. Hatta bu işte oldukça ustalaşan ve mükemmel derecelere varan eserler yapan bir arkadaşımız oldu. Portre üzerine bu mesleğin en iyisiydi. Başladığında tıbbiyede öğrenciydi. Yıllarca bu işi yaptı ve tıptan çok bu işe zaman ayırırdı. Dr. Erdoğan Kayaalp doktorluktan emekli oldu ama bu işten emekli olmayı hiç düşünmedi.

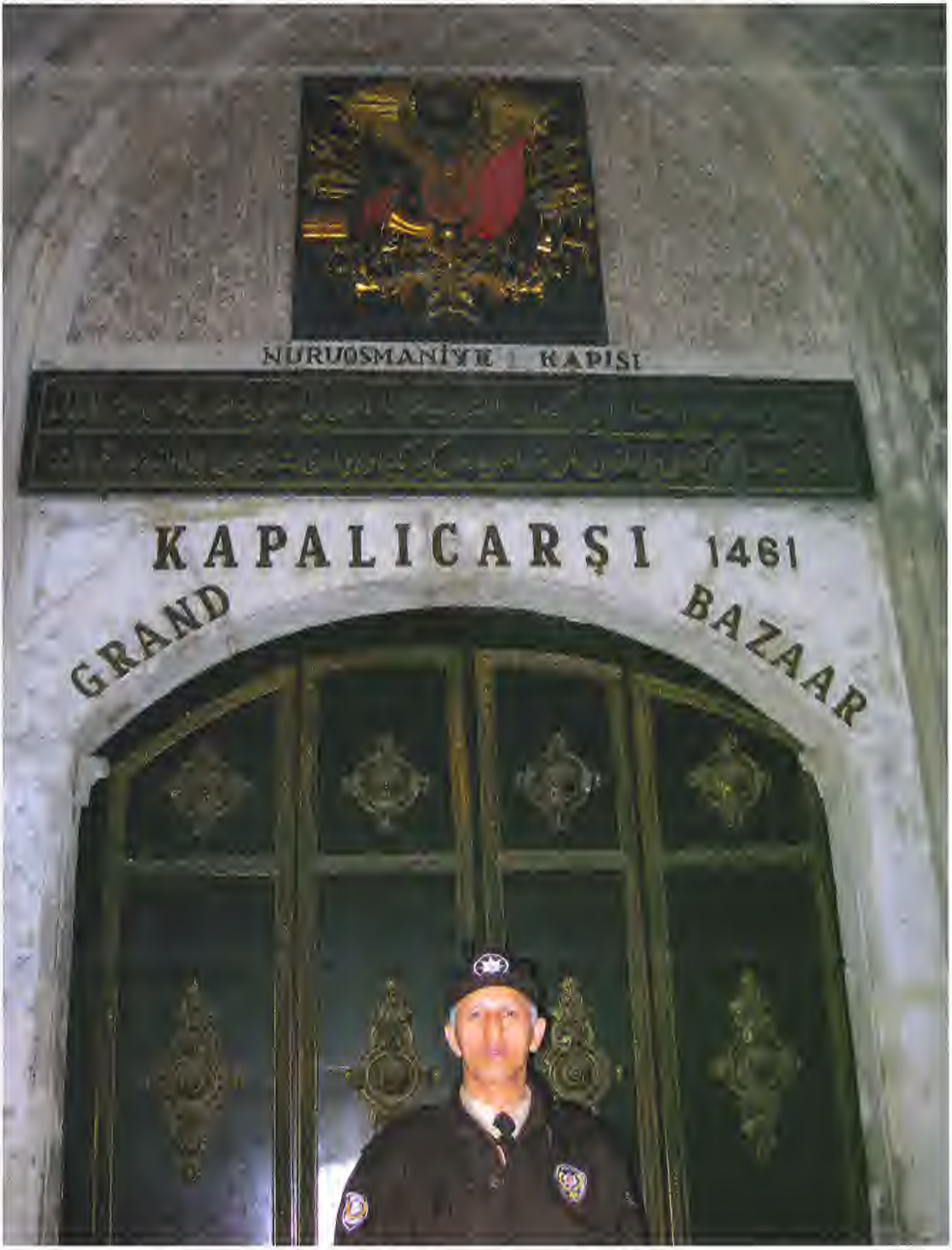
Ben bu işe 1962'de çırak olarak başladım. Zamanla kendi atölyemi kurdum. Ustalarımdan aldığımı ürünlerime yansıtmaya çalıştım. Sadece iç piyasaya değil, ihracata yönelik de çalışmalarım oldu. İlk büyük ihracatımı 1976'da ABD'nin 200. kuruluş yıldönümü münasebetiyle ABD'ye yaptım. Daha sonra dünyanın birçok ülkesine ihracat gerçekleştirdim. Zamanın dünya liderlerinin hemen hemen hepsinin portrelerini yaptım. Suudi Arabistan Kral ve ailesinin bütün portrelerini çalıştım. Bizzat Kral Fahd tarafından davet aldım.

46 yılı böyle bir çırpıda anlatmak gerçekten zor. Şimdi yıl 2008. Senelerce ticari kaygıyla çalıştık. Çok güzel ürünler yaptık ama sonuçta bu iş bir el sanatı. İşlerin yavaşlaması, ticaretin eskisi gibi olmaması sonucu problemler başladı. Ben bu işte alaylıyım. Çıraklıktan ustalığa kadar bu işi yürüttüm. Şimdilerde artık arkadan gelen yok. Yeni yetişen olmadığı için de bir anlamda bu iş, bu sanat durma noktasına geldi.

Bu zamana kadar hep portre veya küçük resimler işlendi. Ben şimdilerde yeni bir çalışma içerisindeyim. Artık ticari kaygıyla değil zevkle, yıllarca icra ettiğim bu mesleğin tanıtımı için çalışıyorum. İlk defa pano çalışmaları yapıyorum. Daha önce hiç yapılmadı. Büyük bakır levhalara çelik uçla resimler işliyorum. Bunun için önce eski İstanbul gravürlerini işledim. Bu işe "TARAMA" adını ben koydum. Ancak yaptıklarımı üniversiteye götürüp oradan yardım isteyeceğim. Belki onlar başka bir ad koyarlar. Bir de yaptığım panolardan bir sergi açmak istiyorum.Yıllarca benden böyle talepler olmuştu. Sanırım artık zamanı geldi.

NURUOSMANİYE KAPISI
KAPALICARŞI
1461
GRAND
BAZAAR

BEKÇİLER

Kapalıçarşı'nın esnafını anlatırken bu Çarşı'nın kahrını çeken esnaf kolları arasında bekçileri anmadan geçemeyiz. Kapalıçarşı'nın zenginliklerinin özel kanunlarla korunduğundan daha önce söz etmiştik. Çarşı dışındaki bir hırsızlık olayıyla Çarşı içindeki olayın farklı değerlendirildiğini ve verilen cezanın daha ağır olduğunu da anlatmıştık. Burarın korunması görevini üstlenen Çarşı Bekçilerinin özel kanunların yanı sıra kefalet sistemleriyle belirlendiğine de değinmiştik. Çok gururlu ve güvenilir kimselerden seçilen bekçilerin gururları uğruna kendilerini asacak kadar hassas olduklarını da yaşanan olaylardan biliyoruz.

Yeni çıkan kanunla Bekçilik mesleği tarihe karışırken Çarşının bu emektar koruyucuları da son dönemlerini yaşamaktadırlar. Esnaflarla ilgili bir destanın olduğunu ve bunun bekçiler tarafından söylendiğini öğrendiğimde uzun araştırmalar sonucu bu bilginin kaynağına ulaştım. Çarşı'nın cadde ve sokakları ile buradaki meslekleri anlatan Esnaf Destanı ile birlikte bulduğum kaynağı da olduğu gibi aktarıyorum. Tarihin derinliklerine gömülmek üzere olan bu mesleğin hayatımızda ne kadar önemli bir rol oynadığını daha iyi anlamak adına bu kitapçığı sizlerle paylaşmak istedim.

İSTANBUL MAHALLE BEKÇİLERİNİN DESTAN VE MANİ KATARLARI

DERLEYEN
MUHTAR YAHYA DAĞLI

Destanların içinde geçen tarihi binalar ve vakalar, bunların bir buçuk ve hatta iki asır evvele ait olduğunu ve o devrin hem yaşayışını hem de halk duygularını belirtmesi bakımından İstanbul'un yazı diliyle ifade edilmiş asil ve canlı birer levhâsıdır.

Bu destanların bir kısmı isimsiz ve tarihsiz olarak taş basmasiyle basılmış ve üzerleri kaba saba resimlerle doldurulmuştur. Biz buraya taş basmalı olanlarla Fatih'te Millet Kütüphanesinde merhum Ali Emiri Efendi'ye ait yazma mecmualarda gördüğümüz destanları da ilave eyledik.

Destanlarda ismi geçen yerlerin her birinin resmini o destanın başına koymak ve kitaba bu suretle bir şekil vermek cihetini çok arzu eyledik. Bilhassa tarihle alakalı resimler bulmak için azami gayret sarfettikse de bu emelimizi hakkiyle yerine getirmek kabil olmadı.

27/11/1947

ESNAFLAR

A bekçi! Tınma babını,
Bilir misin kaçtır sene?..
Diyba kumaş kestirelim,
Gel gidelim bedestene.

Hana girmiş Çuhacılar,
Alt tarafa Kaşıkçılar;
Kürkçülere şaştım kaldım,
Üst tarafı Aynacılar.

Katı çoktur Kuyumcular,
Etrafında Kolancılar;
Sırmakeşle Takyacılar,
Ne hoşçadır Yağlıkçılar.

Vardım baktım Sahaflara,
Sözüm yoktur Esnaflara.
Mest papuç lazım oldu,
Sapıverdim Haffaflara.

Esnafta çoktur hacılar.
Zeytinlidir yorgancılar;
Hallaçlar pamuğun atar,
Teye diker Kavukçular.

Şaşırdılar Meyancılar,
Tarpuşçılar Abacılar.
Bitpazarında gezişir,
Ara yerde Nalçacılar.

Mutaflarda Sorguççular,
Bir sırada kalpakçılar.
Dükkânları karşı karşı,
Gayet çoktur koltukçular.

Çalınsa dinlenir sazlar,
Yazın giyerler beyazlar,
Ara yerde kalmış gibi,
Çadırcılarla kazazlar.

Parmakkapı eskiciler,
Üstü yanında Okçular;
Altı yanında Sulianım,
Destereci Keserciler.

Kapıdadır helvacılar,
Kapu içinde kökçüler.
Sultan Beyazıd'e geldik,
Andedir Usturacılar.

Kitapçıyla lekeciler,
Arasında tavukçular.
Fincancılarla acemler,
Kağıtçılarla miskçiler.

Eski saray kazancılar,
Sırt hammal, örücüler,
Baştan başa uzun çarşı,
Hoşça düşmüş Hasırcılar.

Ta'n etmesin bizi iller,
Daima medheylesin diller.
Selmanipak köçekleri,
Her yerde vardır berberler.

Mahalle gezmekte bekçi,
Esnaf olur mu elekçi?..
Unkapanı yanındadır,
Kundakçılarla tüfekçiler.

BEDESTAN

Bu gün örtülü veya kapalı çarşı dediğimiz yerdir. Bunun içinde; Atik - eski; cedid - yeni ve şimdiki ismiyle Sandal bedesteni ve bunlardan başka muhtelif esnafın alışveriş yaptığı çarşı denilen kısımdır. Bunların hepsi, bir kül halinde ve birbiri içinde olduğundan toplu olarak Kapalıçarşı denilmekte ise de bazı hallerde kendilerine mahsus isimlerle anılmaktadır; nitekim mevzuumuzla alakalı bulunan iki destanda, bu bedestenler tefrik edilerek her biri ayrı ayrı tarif edilmiştir.

Bu tefrike göre aşağıda yazılı destanın mevzuunu teşkil eden eski bedesten veyahut Mücevherat Bedesteni dediğimiz iç bedesten; birbirine mütenazır dört kapıdan ibaret ve şimdi antika eşyaların satılmakta olduğu yerdir.

Evvelce burası -şimdi bankalarda olduğu gibi- emanet sandığı olarak kullanılmıştır. Bu maksat için de, emanetleri saklayıp koruyacak dolap ve muhafazalı yerler vardır.

İstanbul'un çarşı esnafı İstanbul'daki zengin kimselerle hariçte olup paralarını saklamak isteyenler, paralarını ve kıymetli mücevheratını buraya getirip küçük bir ücret mukabilinde dolaplara koyarlar ve bu dolabın bir anahtarını kendileri alır ve diğerini Bedestenlilere teslim edermiş. Emanetleri almak lüzumu hâsıl olunca iki anahtarın da kullanılması zaruri ve mutlakmış.

Bu destanların iki asrı taşıyan bir tarihi olduğuna ve emsali olan destanlarda bahsi geçen mevzular hakkında sahih malumat verildiğine göre bu bedestanın tarifi sırasında dolapların cevahirle dolu olduğuna; altın ve gümüş şamdanlar, buhurdanlar, samur kürkler, cevherli kılıçlar, madeni eşya takımları ve tefarik tabiriyle kastedilen müteferrik eşyanın da satılmakta olduğuna dair verilen malumat; Evliya Çelebi'de yalnız "... içinde cümle ziy kıymet eşya bulunur" şeklinde muhtasar surette kaydedilen ifade ile uygun düştüğü gibi İslam Ansiklopedisi Cilt 2: Bedesten maddesinde İstanbul Vilayet Mektupçusu Sayın Osman Ergin'in makalesindeki ifade ile de tevafuk etmektedir.

Bugün de, Bedesten'de kumaş hariç olmak üzere yine şamdanlar, buhurdanlar, kılıç, hançer, Şark sanatlarına ait birçok mütenevvi eşya satılmaktadır ki bu da eski ticaretin devamından gelen bir teamülün eseri olduğunu zannettirmektedir.

BEDESTAN

Başlıyalım Şirin Kare'
Bünyad edelim Eş'are,
Suk'ı Maarifte bu gün,
Şi'ri çıkardım pazare.

Vardım bir gün bedestene,
Başladım anı seyrane.
Seyrelediğim ziynetini,
Takrir edeyim yarane.

Bedestende dört oldu bab,
Satılır birinde kitap.
Bir kapıda takyeciler,
Dükkânları dolur bab.

Bir kapıda fincancılar,
Etrafında kolancılar,
Kuyumcular bir kapıda,
Dolaşmada meyancılar.

Cevahirle dolu her bab,
Zeyyin olmuş cümle dolap
Dellâlları nida eder,
Ellerinde türlü esbap.

Altın gümüş şamdanlar,
Cevahirli Gülabdanlar,
Gayet ala tefarikler,
Gördüm adna buhurdanlar.

Her dolabın var sahibi,
Oturuyor beyler gibi.
Top top dîbalar asılır,
Zinet verir her canibi.

Samur kürkleri pür ziynet,
Divan rahtları pür kıymet.
Cevherli Gaddare, Kılıç,
Bi nihaye pandül saat.

Çünkü mezatlar yürüdü,
Aklımı derman bürüdü.
Seyredince bunca malı,
Yüreğim yağı eridi.

İnci ile lal ü mercan,
Eski maden çanı, gül fincan.
Anlar senin olsun bekçi,
Birer birer satıla harcan.

Sözlerimiz biraz kaba,
Sözüm amma bekçi baba,
Abdestinin içi dışı,
Bekçi benden sana cuba.

SANDAL BEDESTANI

Örtülü veya Kapalıçarşı dediğimiz Bedestan çarşısının içinde ve şimdi İstanbul Belediyesi'nin mezat salonu olarak kullandığı yerdir.

Bu bedestanda, Cevahir Bedestanı, yani İç Bedestan'da olduğu gibi cevahir makulesi şeyler satılmayıp elbise ve ipek eşya satıldığı Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 1 inci cilt 617 inci sahifesinde görülmektedir.

Bu bedestana ait, aşağıdaki destanda da; kumaşların ala ve ednasının bulunduğu, Telli Hatayi, Peşmeni denilen yün kumaşlar, örenşahi, Sof, Asafi diybalar satıldığından bahsedilmektedir.

İslam Ansiklopedisi cilt 2 s. 441'de Osman Ergin'in verdiği izahatta; bu bedestanda İç Bedestan'da olduğu gibi para veya emanet saklamağa mahsus mahzenler olmadığı, fakat bu binanın mezat salonu olması için İstanbul Belediyesi tarafından istimlaki sırasında yapılan inşaat ve tadilat da kuyu veya küp konulmağa müsait birçok boşlukların toprakla doldurulduğunu bizzat gördüğünü ifade ve bu küplerin Topkapı Sarayı'nda iç hazinedeki küplere benzediğini işaret eylemekte ve bundan başka, üç yüz kadar boş kasanın da metruk bir halde bırakıldığı yazılmaktadır. Bu kasaların esnaf veyahut zenginler tarafından para ve kıymetli eşyaların saklanılması için kullanıldığı belirtilmektedir. Destanda bu kuyulara dair malumat yoktur. Fakat kıymetli kumaşların satış yeri olduğu vazih olarak yazılıdır.

Bu binanın Bizanslılara ait olmadığı da mezkar makalede görülmektedir.

Bu sözüme yok behane,
Gelmemiş misli cihane;
Ey benim devletli ağam,
Düştü yolum bedestane.

Bekçi bu yerde kalınır,
Bedestanda metholunur.
Yedi iklim dört köşenin,
Metai ande bulunur.

Gelir alası, ednası,
O demde olur duası,
Cümle kumaşlar içinde,
Metholunur sudiybası.

Fetvasını verdi Nabi,
Ben de eyledim hesabı.
Sakın gönlünden çıkarma,
Atlas ile zincir babi.

Dellar hesap eder pulu,
Kırk yarıyor bir kılı.
Can-ü gönülden makbuldür,
Helâliyle kapıkulu.
Komşularım yatır uyur,
Sabah yakın, karnın doyur,
İşte hazır geldi taam,
Geç başına durma buyur.

Bekçi sen etme edayı,
Komşular ile Atayı.
Bekçiye assalar bari,
Bayramın telli Hatayı.

Gördüm neler vardır dahi,
Seyrine giderim gahi.
Yine yabana atılmaz,
Peşmeni ile örenşahi.

Derdmend bekçi biçare,
Başladı her şeyde zare.
Anlarda daim bulunur,
Tuti, yeşilli, sof hare.

Bekçi bu sözde kalalım,
Babri ummana dalalım.
Bekçi asafi diyba ister,
Bir sandala sulh olalım.

25.XI.1954 YANGININDAN SONRA HÜKÜMET,
BELEDİYE VE HALKIN İŞBİRLİĞİYLE KARALI
ÇARŞI YENİDEN KURULURKEN, BU ÇEŞME
DE İHYA EDİLDİ.
25.X.1955

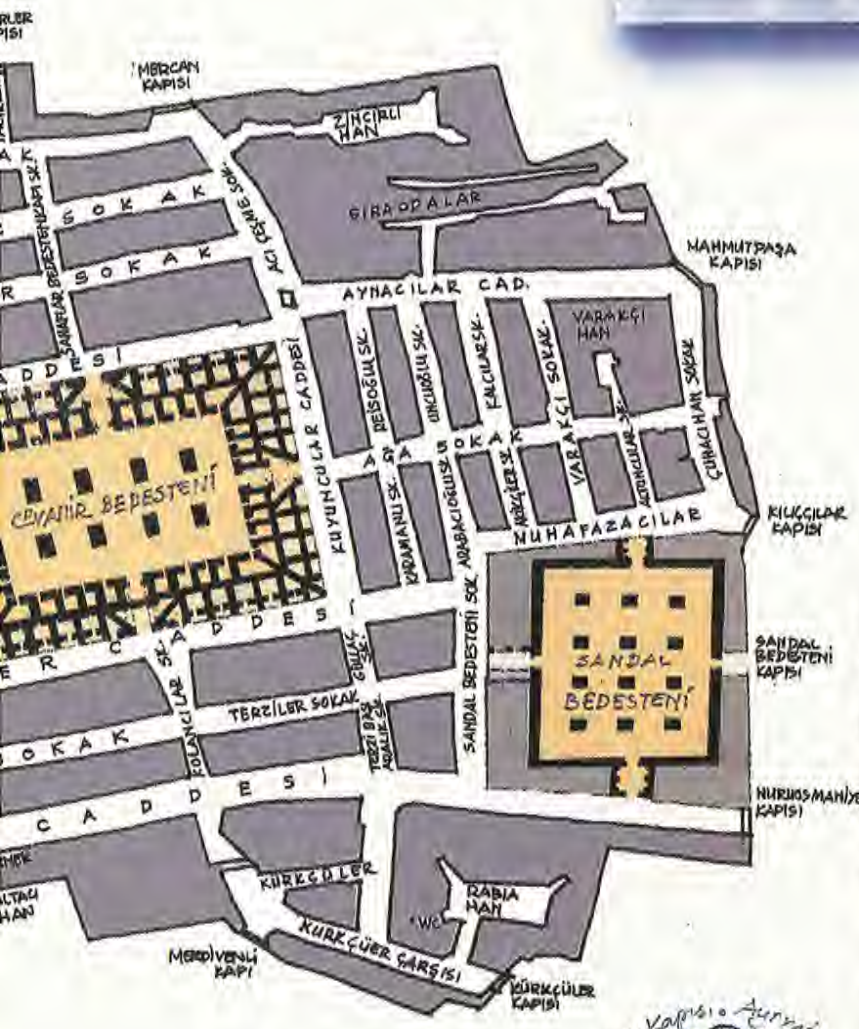

İstan

ÖRÜCÜLER KAPISI
ASTARCI HAN
CEBECİ HAN KAPISI
İÇ CEBECİ HAN
CEBECİ HAN
ÖZEL GÜV.
SAĞLIK OCAĞI
PERDAHÇILAR S
AĞA HAN
LÜTFULLAH KAPISI
ORGANCILAR CADDESİ
LÜTFULLAR SK.
YEŞILDIREKLI SK.
SARIHACI HASAN SK.
EVLİYA HAN
ZABITA
YORGANCILAR KAPISI
KUYULU SK.
YARIM TAŞHAN SK.
YARIMTAŞ HAN
BODRUM HAN KAPISI
BODRUM HAN
ENİŞAH SK.
NAZIRELİ İPEKÇİLER
FESÇİLER CADDESİ
PUSTUCULER
FESÇİLER KAPISI
FESÇİLER CAD.
KAVUKÇULAR SK.
KÜMEHANE SK.
TUĞCULAR SOKAK
TERPUŞCULAR SK.
ÇERPUŞCULAR
HACI HÜSNÜ KAPISI
HACI HÜSNÜ
BEYAZIT KAPISI
YOLGEÇEN HAN
ÇARŞIKAPI KAPISI
SORGUCLU KAPISI
FERACECİLER SOKAK
ZENNECİLER SOKAK
BASMACILAR SOK.
KAZAZLAR
PAÇILA
KALPAKÇILAR
YAĞLIKÇILAR CADDESİ
TERLİKÇİ
KAVAF
HALICILAR

...bul Kapalıçarşı
Grand Bazaar

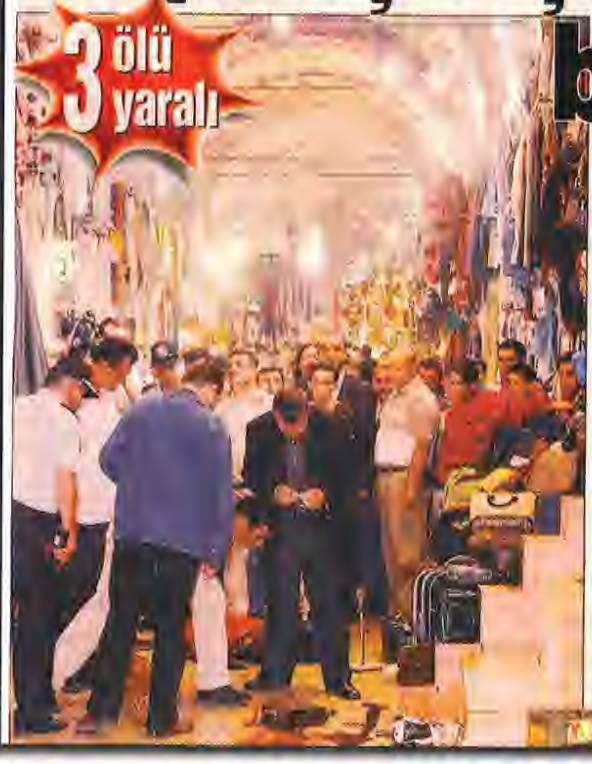

ÇARŞI'NIN BUGÜNÜ

TUVALETTE KÜFÜRLEŞEN İKİ ESNAFIN KAVGASI SOKAĞA TAŞTI

Kapalıçarşı'yı kana buladılar

3 ölü yaralı

Dolu tuvaletin kapısının ısrarla çalınması sonrası iki esnaf kavga etti. Silahlar çekildi, atölye basıldı. 3 kardeş öldü, 3 kişi de yaralandı.

KAPALIÇARŞI Yorgancılar Caddesi Evliya Han içindeki Kapalıçarşı Esnaf Derneği tuvaletine saat 11.00 sıralarında gelen deri işçisi Ahmet Kızmaz, 5 kabinin de dolu olduğunu görünce, sırada beklediğini belirtmek için kapının girişindeki aynaya vurdu. Kabinlerden birinde bulunan antikacı İdris Karataş öksürerek yanıt verdi. 2 dakika sonra yeniden aynaya vurulunca, İdris Karataş, iddiaya göre, "İçeride adam var" deyip küfür etti. Küfüre öfkelenen Ahmet Kızmaz, işini bitirip tuvaletten çıkan İdris Karataş ile yumruk yumruğa kavga etti.

Esnaf kavgayı ayırdı, herkes dükkanına gitti. İdris Karataş, daha sonra yeğenleri Salih, Ümit, Zekeriya Karataş ve yanlarında

çalışan Hayrettin Can ile birlikte Ahmet Kızmaz'ın çalıştığı, Mehmet Bulut'a ait, Takkeciler Sokak, Perdahçı Han 3 Numara'daki deri işleme atölyesine gitti. Kapıya dayananların bıçaklı olduğunu gören Ahmet Kızmaz, görgü tanıklarının ifadesine göre, tabancasını çekip kurşun yağdırdı.

ORTALIK KAN GÖLÜ

Zekeriya Karataş, İdris Karataş ve Salih Karataş, aldıkları kurşun yaralarıyla yaşamını yitirdi. Hayrettin Can, Ümit Karataş tabanca ile, deri atölyesinde çalışan Can Çakmak ise bıçaklı yaralandı. Tedavisi ayakta yapılan Can Çakmak gözaltına alındı.

Ahmet Kızmaz ile olaya karıştığı ileri sürülen arkadaşı İsmet Boyraklı firar etti. Olay yerinde 7 boş kovan, 9

ÖFKE NİYE?

Kapalıçarşı bir insandır. Çok dertli bir insan. Altı oyulmuş, sütunları yenmiş, çatısı bitmiş bir mekân. Bir zamanların mabedi, imparatorluğun haşmetinin simgesi. Üflesen düşecek, aşağı inecek.

Çok sıkışmış bir adam hızla Evliya Han'daki tuvalete girer. Bütün kapılar kapalı, hepsi dolu. Patladı patlayacak ama çıkan yok. Ter basmaya, canı çıkmaya başlamışcasına kapıları yoklamaya başlar. Hepsine teker teker vurur. Biri çıksa da girse. Bir rahatlasa. Koca Çarşı'nın ufacık tuvaleti ve hepsi de dolu. Tekrar vurur, içerden biri öksürür. Sonra yine, bu sefer "meşgul" sesi gelir. Dayanamaz bir daha çalar kapıyı... Sabrı kalmamıştır.

İçerdeki ise üst üste rahatsız edilmenin siniriyle bu sefer daha sertçe ve aldırmadan, dışarıdakinin halini bilmeden küfürü sallar. Dışarıdakinin zaten canı burnunda. Bir de küfür ha! O sinirle içerden çıkana çıkar çıkmaz saldırır. Kavgaya tutuşurlar. "Ayrılın, yapmayın," derken polis bile gelir.

Stresin kol gezdiği Kapalıçarşı'da polis alışkındır bu tür olaylara. Birden öfkelenen ve birbirini kıran esnaf kısa zamanda barışır ve her gün yüz yüze bakan bu insanlar için bu tür kavgalar aile içi çabuk alevlenen ama çabuk sönen olaylardır. Ama artık bazı şeyler değişiyor. Pek az insan bunun farkında. Kızan esnaf bu sefer kavga ettiği esnafın dükkânına gider. Tekrar kavga... Tam bitti artık derken bu sefer daha kalabalık gelirler aynı dükkâna. Ne olduğunu kimse anlamaz. Hemen oracıkta üç can, üç hayat sönüverir. Sonra da ağır yaralanan biri daha. Dokunsan patlayacak bir bomba artık Kapalıçarşı.

İYİLİK YAP, İYİLİK GÖR

Eski para uzmanı Rafet Yücel, şu an aktif olarak Çarşı'da çalışan en yaşlı esnaflardan biri. Belki de en eskisi. Sık sık ziyaretime gelir, hoş sohbetleri ile bizi farklı dünyalara taşırdı. Anlattığı olaylar kendi yaşamından gerçek kesitlerdi. Eğlenceli, ilginç, macera dolu bu hikâyelerin birçoğu aynı zamanda ortak bir anafikre ulaşıyordu:
"İyilik yaparsan iyilik görürsün,
Kötülük yaparsan kötülük görürsün"
Rafet Abimiz Çarşı'ya ilk geldiğinde 21-22 yaşında yakışıklı, genç bir delikanlıymış. 1945 yılında İç Bedesten'de kiraladığı dükkânı mal sahibi satışa çıkarmış. Mal sahibi Yeni Camii'nin imamlarındanmış. 400 liraya satışa çıkan dükkân için Rafet Bey sadece 100 lira bulabilmiş. Ankara'ya dedesine kadar gitmiş ama eli boş dönmüş. Dükkânda dalgın vaziyette otururken karşı komşusu Mehmet Bey'in dikkatini çekmiş.
"Oğlum hep dalgınsın bu aralar, hayırdır derdin nedir?" diye sorduğunda Rafet Bey kendi sıkıntısıyla onu üzmemek için bir şeyinin olmadığını söylese de Mehmet Bey'in dikkatinden Rafet Bey'in dalgın ve düşünceli hali kaçmamış. En sonunda karşısına alarak, "Bak derdini söylemeyen derman bulamaz, hadi bakalım anlat," demiş. Rafet Bey de dükkânı alabilmek için 250 liraya ihtiyacı olduğunu ama bulamadığını anlatmış. Mehmet Bey, "Sen bir on dakika sonra yanıma gel," demiş.
O zamanlar Sandal Bedesteni'nin içinde bir banka varmış. Bu bankanın müdürü ise Mehmet Bey'in damadı oluyormuş. Mehmet Bey kefil olunca Rafet Bey'e 90 günlük senet karşılığı 250 lira bankadan kredi çıkarmışlar. Müdürün odasında oturduklarında veznedar parayı sayıp Rafet Bey'e vermiş. İtimat ettiğinden Rafet Bey parayı saymadan cebine koymuş. Dükkâna geldiğinde parayı kasaya koymuş. Para bozdurmak isteyen iki kişiye ayrı ayrı paralarını bozmuş ancak bu ikincisinde fark etmiş ki destelerin arasında iki tane bütün 100 lira var. Parayı saydığında 250 lira değil 450 lira olduğunu fark etmiş. Bankadan fazla vermişler meğer. Hemen bankaya gidip veznedara parayı teslim etmiş.
Veznedar, "Sen bana 200 lira değil, tüm Çarşı'yı verdin. Eğer bu eksik ortaya çıksaydı kim bilir hakkımda nasıl söylentiler çıkardı," deyince Rafet Bey yaptığının çok normal bir şey olduğunu söyleyip, dükkânına geri dönmüş. Ertesi gün dükkânına bankanın müdürü gelmiş ve yanındakilerle birlikte teşekkür etmişler. Rafet Bey aldığı borcu 3 ayda ödeyememiş ama doğru davranışının karşılığını fazlasıyla görmüş. Hem ödemede kolaylık sağlamışlar, hem de aldığı borca faiz işletmemişler. Böylece Rafet Yücel İç Bedesten'deki dükkâna sahip olmuş.

Eski para uzmanı Rafet Yücel, şu an aktif olarak Çarşı'da çalışan en yaşlı esnaflardan biri. Belki de en eskisi.

***

Bir gün Rafet Yücel'e bir karı-koca gelir. Dükkânın dışında kadın alyansını çıkarıp kocasına verir. Rafet Bey bunu camdan görür. Dükkâna giren adam alyansı satmak istediğini söyler. Rafet Bey olayı anlamıştır ve sohbete başlar. Alyans 8 lira değerindedir. Karı-koca Kastamonu'dan çocuklarının hastalığı için gelmişler ancak dönüş paraları dahi kalmamıştır. 8 lira ise hiçbir dertlerine yetmemektedir. İtiraz etmelerine rağmen Rafet Bey yol parası olarak 40 lira ve yol harçlığı olarak da 10 lira, toplam 50 lira verir, uğurlar.
Aradan 6 aydan kısa bir zaman geçer. Rafet Bey bu olayı da verdiği parayı da unutmuştur. Kapıdan aynı karı-koca girerler. Hayır duaları ile birlikte borç aldıkları parayı ve getirdikleri hediyeyi Rafet Bey'e verirler.

ÖRÜCÜ

Sokaklara adlarını veren mesleklerden biri de Örücüler'dir. 90'lı yıllara kadar otuza yakın örücü olduğu söylenir. Sanırım şimdilerde sadece 3 tane kaldı. Çarşı'nın Örücüler Kapısı'na yakın bir handa hâlâ bu mesleği icra eden Seyfettin Usta'nın örücü olmasının hikâyesi de çok ilginçtir.

Seyfettin Usta bir kızı çok sevmiş ve onunla evlenmek istemiş. Örücülük belli bir zaman, eğitim ve beceri ister. Kızın babası bu izdivaca razı gelmemiş. O yüzden de işi yokuşa sürmüş. "Eğer örücü olursan kızımı veririm," demiş. Eh aşkın önünde çöller, dağlar duramamış. Seyfettin Usta işte böyle bir aşkla başladığı mesleğine hâlâ devam etmektedir.

DERNEĞE BAĞIŞ KABUL EDİLMEZ!

2000-2002 yılı iki grup çekişiyor. Yeni yüzler, yeni insanlar... Kapalıçarşı Esnafları Derneği Yönetim Kurulu adayları. Bu dönemde Çarşı Derneği'nin Genel Sekreterliği'ni yapmıştım. İlk aldığımız karar, dernek hiçbir dekorasyon işinden bağış dahi almayacaktı. Bağış yapanlar, 'derneğe verdim, başkalarına da veririm, istediğimi yaparım' havasından sıyrılmalıydılar. Dernek üyelerinin yıllık aidatı çok komikti. O zamanın parasıyla sigortalılar için 1 milyon (1 TL), işletmeciler için ise 2 milyon (2 TL)'du, gerçi veren de yoktu. Ama boya badana, özel dekorasyon, kepenk değişimi için bin dolarlar konuşulur, çoğuna da makbuz kesilmezdi. İki yıl içerisinde derneğe bu işler için eğer geçmişteki gibi para alınsaydı ne kadar ederdi diye kabaca başvuruları değerlendirdiğimde çok abartılı bir rakam çıkıyordu ki bu 1 milyon doların üzerindeydi.

Bir de gelenek vardı. Birçok gelenek unutulmuş ama bu unutulmamıştı. Bunlar öyle ulu orta konuşulmaz ve 'sakın haa' yazılmazdı. Bodrumlar açmak için oyulmuşmuş, dükkân büyütmek için 1-1,5 metre sütunlar ortadan kaldırılmışmış, tüm bunlar iç meseleymiş...

Çatıya o kadar yükleme yapılmıştı ki neredeyse kendiliğinden çökecek. Su depoları bir yana koca bir ağacın çatıda yetişmiş olduğunu gördüğümde çok şaşırmıştım. Çatıya kullanılan malzeme de çok ilkeldi. İçine dekorasyon için dünya para harcanırken, çatısı gecekondu çatısından daha vahim haldeydi. Ve hâlâ öyle. Harç, kum ve adi kiremit yerine dörtte bir hafifliğinde ve aynı maliyete gelen modern izolasyonu bir türlü anlatamamıştık.

Yerler zamanla aşınmış ve çukurlar belediyenin hizmeti olarak (!) rica minnet asfaltla kaplanmıştı. İnsanlar yürürken takılıp tökezliyor, çukurlaşan asfalt bu imparatorluk mirası Çarşı'ya hiç yakışmıyordu. Kanserojen etkisi daha da tehlikeliydi. Bu iki yılda Çarşı'nın yer zemininin beşte üçü yenilendi. Gönül isterdi ki çok daha iyi malzemelerle ve görsel olarak daha yakışan olsun. Böyle bir lüksümüz maalesef yoktu. Ne olur ne olmaz diye 1954 yangınından sonra devletin döşediği taşların aynısını yaptırmaya karar verdik. İki yıl sonra seçimi 6 oy farkla kaybettik. Bir yıl ağır cezada yargılandıktan sonra beraat edebildik. Ancak Yargıtay kararı bozunca tekrar yargılanmaya başladık. Yedi yıldır devam eden dava bu kitabı baskıya hazırladığımda hâlâ devam ediyordu. Diğer gruptan 9 arkadaş bizi şikayet etmişti. Tarihi asfalta zarar vermiştik!

MÜŞTERİ NİYE YOK?

Eskiden iğneden ipliğe tüm ihtiyaçların karşılandığı Kapalıçarşı özellikle 80'li yıllarda turistik bir havaya bürünmüş ve çoğunlukla ülkeye gelen yabancılara hizmet verir olmuştu. Sadece İstanbul'un değil, Anadolu'nun birçok insanı ihtiyaçlarını buradan karşılarken şimdilerde özellikle parası olan yerli müşteriler gelmez olmuştu. Üst üste ekonomik krizler yaşanmıştı. Körfez Savaşı, Amerika'daki 11 Eylül olayı, Irak Savaşı derken turist de yok denecek kadar azalmıştı. Üstüne üstlük Çarşı'ya geliş yolları bir bir kapanmıştı, trafik keşmekeşini aşabilenler otopark sorunuyla karşılaştıkları için bu çileden vazgeçiyorlardı. Yeni açılan büyük ve modern alışveriş merkezleri bir nebze etkilese de Kapalıçarşı'nın o gizemli çekiciliğini önleyemiyordu ama gelin görün ki gelen bir pişman gelmeyen bin pişman bir durum yaşanıyordu.

2003 Mart ayında biraz bilinçli biraz da şansa bir deney yaşandı. ELLE dergisi o ayki sayısında Kapalıçarşı'yı ek yapmıştı. Çarşı'ya özel ve bedava bu reklamı hazırlarken dahi birçok zorlukla karşılaşılmıştı. Herkesten örnek ürünler bedeli karşılığı alınıyor, özel stüdyolarda çekimleri yapıldıktan sonra da iade edilip paralar geri alınıyordu. Dünyanın parasını versek bu reklamı yaptıramazdık. Ali Baba diye büyük bir mağazaya da gittik ve burada yaşadığımız olay beni gerçekten çok üzmüştü. Örnek olarak seçilen ürünlerin bedeli de çok bir şey değildi. Ama sahibi "olmaz" dedi. "Mal dışarı çıktı mı bir daha parası geri verilmez."

Boğaziçi Dergisi, Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği'nin çıkardığı ve binlerce okurunun adresine teslim edilen, çok önemli bir dergidir. Yine Mart ayında Kapalıçarşı'ya tam sekiz sayfa ayırmışlardı.

Mart ayının ilk haftası Tempo dergisi de Kapalıçarşı'ya altı sayfa ayırmış ve Mart ayı Kapalıçarşı için tam bir reklam ayı olmuştu. İki ay süreyle daha önce Çarşı'da görmediğimiz yerli müşteriler geldi. Sonra gittikçe azaldı. Ulaşım kötüydü, otopark sorundu ama sanırım yine de gelirlerdi. Eğer müşteriyi kovmak için bu kadar uğraşmasaydık. Yediden yetmişe kötü alışkanlıklara bürünmüşüz. "Buyrun hanımefendi... Yardımcı olsaydık... İstediğiniz özel bir şey var mıydı..." Her sokakta % 90 aynı laf, 62 cadde ve sokakta... 3000 dükkânın % 90'ında... Sonra da, "İşler öldü ya..." diyoruz. Karımızın, kızımızın rahatça gelemediği Çarşı'ya elbet müşteriler de gelmez.

KAÇAKÇI YA DA KUYUMCUDUR

Bir dönem derneğin başkanlığını da yapan kumaşçı Metin Benşin, eski Kapalıçarşı'yı anlatırken eski müşterileri de anlatıyordu:

"Eskiden 300'ün üzerinde veresiye verdiğim müşteri vardı. Adını, soyadını, bir de memleketini yazardık deftere. Başka adres, telefon vs. yoktu. Yani gelmese, ödemese ne bir şey diyebilirdim, ne de bulabilirdim. Ama hiçbir müşterimden üzücü bir davranış görmedim. Şimdi ise çekle senetle yaptığımız ticarette bile üzüntü duyuyoruz."

"O dönemlerde Kapalıçarşı'yı farklı düşünenler de vardı. Abdullah Kiğılı arkadaşımdı. Saadettin Tantan ise güreş kulübü başkanıydı. Güreş seyretmeye giderdik. Abdullah Kiğılı beni Saadettin Tantan'la tanıştırırken, 'Kapalıçarşı'dan Metin Benşin işte bu,' dedi. Ama Tantan, 'Kapalıçarşı'dan ise ya kaçakçı ya da kuyumcudur,' diye bir laf etti. Ben bunun üzerine, 'Hayır, ben çaputçuyum,' dedim."

***

"Bir olayı daha hiç unutmam. Dedim ya müşterilerimiz veresiye ile alırdı ve biz onların adlarını bir deftere yazardık. Hatice Hanım diye bir müşterimiz vardı. Kocasını hiç görmemiştim. Eski müşterimdi. Hiç borç bırakmamıştı. Son zamanlarda daha az geliyordu ve az bir borcu vardı. Fakat uzun süre gelmeyince, borcunun üzerine kalemle bir çizik attım. Meğerse Hatice Hanım Hakkın rahmetine kavuşmuş. Kocası Hacı Amcanın rüyasına girmiş. Rüyasında sıkıntılı olduğunu ve borcu olduğunu bildirmiş. Hacı Amca araştırmış ve en son Kapalıçarşı'da bana ulaştı. Daha önce hiç gelmediği için, eşinin arkadaşlarından sorup soruşturup beni bulmuş. 'Ben Hatice Hanım'ın kocasıyım. Sana bir miktar borcu varmış. O vefat etti. Ne kadar borcu varsa bana söyle,' dedi. 'Hacı Amca,

başın sağ olsun. Hatice Hanım bizim çok eski müşterimizdi. Çok ekmeğini yedik. Az bir borcu kalmıştı. Önemli bir şey değil. Ben zaten silmiştim,' deyince, Hacı Amca, 'Sen kimsin ki benim karımın borcunu silersin, neyse borcumuzu söyle,' diye hiddetlendi. Onu sakinleştirip af diledim."

***

"1953'ten 85'e kadar manifaturacılık yaptım. 85'te oğlum işin başına geldi. İşin yapısını değiştirdi. Oğlum benden daha gelişmişini yaptığı için ben geri çekildim. Şimdi zevk için geliyorum. Eskiden arkadaşlık, dostluk, komşuluk vardı. Bizim Yahudi birçok komşumuz vardı. Bizim fiyatlarımız hem sabitti hem de daha düşüktü. Müşteriler onlardan bize geldi mi bize seslenirlerdi. 'Metin imşo olma!' yani 'işi bozma', o zaman gelenlere yüksek fiyat çekerdim ki öbürlerinin işi bozulmasın."

***

"91-93 seneleri arasında Çarşı'da başkandım. Ondan önce 17 sene Başkan Yardımcılığı yaptım. Bir gün kızım beni ziyarete geldi. Onu Çarşı'dan geçirip, kapıya kadar yolcu ederken, çıraklardan biri beni fark etmemiş ve laf atmıştı. Hiç istifimi bozmadım. 'Köpeğin hırlamasıyla deniz haram olmaz' dedim. Daha sonra ona kızmışlar. 'O, Metin Abi'nin kızıydı,' demişler. Bana geldi, özür diledi. Bu sefer daha çok kızdım. Yani benim kızım diye özür diliyor. Ona, 'Senin anan, bacın, ablan, teyzen yok mu? Utanmıyor musun?' diye çıkıştım. Eskiden böyle şeyler olmazdı."

PIRLANTA İTHALATI

Prof. Dr. Kenan Mortan Kapalıçarşı ile ilgili hazırladığı kitabı için alan çalışması yaparken ünlü kuyumculardan Sait Koç ile de görüşüyordu. Kenan Hoca'nın ondan dinlediği bir olayı olduğu gibi aktarmak istiyorum:

"1983'te Turgut Özal'ın evine gittim ve ithalât zorluğunu anlattım. Döviz, sigara, altın vs. yasaklarını kaldırmışlardı ama pırlantaya uygulanan ithalat yasağını kaldırmamışlardı. Ben anlatınca bu yasağı da kaldırdılar. Gerçi vergileri hâlâ ağır, mutlaka indirime gitmeliler..."
"Kapalıçarşı dünyanın beynidir. Dünyada yapılmayacak şeyler burada yapılır. Ermeni ustalarımız ile birlikte çok güzel modeller yaptık..."

AĞLAYAN ZÜMRÜT

Kapalıçarşı'ya özgü ilginç hikâyeler vardır. Bunlar yaşanmış, gerçek hikâyelerdir. Bu hikâyeler içerisinde olumlu etkiler bırakanlar daha da fazladır ama tersine rastlamak da maalesef olasıdır.
Zümrüt, bilindiği gibi oldukça değerli bir taştır. Dünyada Brezilya ve Hindistan bu taşın anavatanlarıdır. Kıratı 10 Amerikan Dolarından 3000 Amerikan Dolarına kadar değişir. Bu değişikliğin sebebi rengiyle alakalıdır. Koyulaştıkça, transparan ve içi temiz oldukça fiyatı artar. En makbulleri ördekbaşı yeşili renginde olanlardır.
Bir gün oldukça zengin bir aileden bir hanım Kapalıçarşı'da bir kuyumcuya gelir. Ortasında büyükçe bir zümrüt ve etrafı pırlantalarla dolu olan bir mücevher satın alır. İşçiliği, tasarımıyla göz kamaştıran bu mücevheri 2 yıl kullanır. Daha sonra yine bir tanıdığa getirerek temizletmek ve yıkatmak ister. Mücevher yıkandıkça herkesi hayretlere düşüren bir olay yaşanır. Zümrütün rengi açılmıştır. Olması imkânsız gibi görünen bir olay gerçekleşmiştir ama belli ki müşteri kandırılmıştır.
Ertesi gün mücevheri kaptığı gibi satın aldığı dükkâna gider. Aldatılmışlık duygusuyla dükkân sahibine olayı anlatır. Dükkân sahibinin tavrı daha da ilginçtir. Hemen başlar oradaki adamlarına bağırmaya:
"İşte bakın meydana çıktı. Kim sattı bu mücevheri. Bu 'ağlayan zümrüt'ü aramadığım yer kalmadı. Hanımefendi kusura bakmayın. Bu çok özel bir parçadır," dese de, müşteri yine de malı iade etmek ister. Kuyumcu sonunda kadınla anlaşarak % 30 kesip mücevheri geri alır. Fakat bu hikâye tüm Çarşı'da yankılanır. Böylece 'Ağlayan Zümrüt' oldukça ünlenir.

VİRÜSLÜ GÖZLÜK

Gazeteci Yiğiter Uluğ'un Kapalıçarşı'ya araştırma yapmak için geldiğinde anlattığı olay, Çarşı için alışılmış, olumlu ve güzel bir hikâyedir.
Basketbol koçu olan bir arkadaşı Amerika'dan kendisini ziyarete gelir. Kapalıçarşı'yı çok seven arkadaşı Cevahir Bedesteni'nde alışveriş yaptıktan sonra bir dükkânda gözlüğünü unutur. Esnaf ile yaptığı sohbetten sonra üzerinde adresinin ve telefonunun da bulunduğu kartını bırakmıştır. Esnaf daha sonra bu gözlüğü fark etmiştir. İs-

tanbul'da nerede kaldığını bilmediği için karttaki numaradan Amerika'yı arar. Telefona çıkan kadına durumu anlatır ve eğer isterlerse gözlüğü kargoyla gönderebileceğini bildirir. Kadın göndermelerini söyleyince de bir kargo şirketi ile gözlüğü gönderir.

İlginç olan gelişmeler de bundan sonra başlar. Tam o sıralar 11 Eylül 2001 olayları olmuştur. Özellikle yurtdışından gönderilen kargolar şarbon olabilir korkusuyla sıkı bir kontrolden geçmektedir. FBI Türkiye'den gönderilen ve içerisinde gözlük bulunan bu paketi de incelemeye alır. İlginç bir sonuca ulaşmışlardır. Gözlükte bir çeşit virüs olduğu belirlenmiştir. Üzerindeki adresten alıcıya ulaşılır ve henüz sahibi ABD'ye ulaşmadığı için oradaki kadına durumu anlatırlar. Ya gözlüğü imha edeceklerdir ya da Türkiye'ye geri göndereceklerdir. Kadın Türkiye'ye geri gitmesinin, gönderene ekstradan kargo maliyetinden başka bir sonuç getirmeyeceği için imhasına izin verir. Amerika'yı saran korku Türk esnafın inceliğine gölge düşürememiş ve her Türkiye ziyaretinde bu ünlü basketbol koçu fırsat bulup hem o esnafı hem de Kapalıçarşı'yı ziyaret etmeye devam etmiştir.

DOĞURAN İNCİ

Anlatılan en ilginç hikâyelerden biri de doğuran inci ile ilgili olanıdır. 1980 ihtilalinden önce ülkeye inci hep gayriresmi yollardan gelir ve sahiplerini bulurmuş. İncinin şekil ve yuvarlaklık olarak pürüzsüz ve düzgün olanları daha makbulmüş. O sıralar bu incileri ağırlıklı olarak bir firma getiriyor, 10 cente alıp 1 dolara satarak oldukça yüksek kâr elde ediyormuş. Ancak gelenler yamru yumru olduğundan, incileri dizerken ayrı bir özen gösteriyorlar ve çıkıntılarını, daha net ve güzel olsun diye farklı düzenliyorlarmış. Bir dizi inciye farklı cephelerden bakınca farklı görüntüler elde ediliyormuş.

Boynuna taktığı inciyi bir süre sonra çıkarıp inceleyen bir müşteri incide bir farklılığın oluştuğunu, şekil değiştirdiğini düşünmüş. Ne olduğunu anlamadığı için doğruca Kapalıçarşı'daki dükkâna gitmiş. İncilerin bazılarında çıkıntılar oluştuğu hissine kapılıp sormuş:

"Bu incilerde farklılaşma oldu. Çıkıntılar oluşuyor. Her gün başkalaşıyor," deyince, kuyumcu hiç beklemeden cevabı yapıştırmış: "Hanımefendi bunlar doğurmuş. Bunlar doğuran incilerdir."

Birçok insan hâlâ daha incilerin doğurduğunu sanır. Kapalıçarşı'ya gelen birçok müşteri, "Sizde doğuran inci var mı?" diye hâlâ sorar durur.

BELEDİYE TUVALETİ

Dernekte İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nı ağırlıyoruz. Yıl 2002. Bir şey isteyelim dedik. Alabileceğimiz bir şey. Hakkımız olan bir şey. Belediye tuvaletini yıllar önce yine Çarşı Derneği yaptırmış. Sonra Belediye el koyup burayı ihaleyle özel şahıslara vermiş. Su borcunu ödememişler, bakım yapmamışlar ve sonunda da çıkıp gitmişler.

Ali Müfit Gürtuna bize hemen anahtarını verdirdi. "Sizindir," dedi. "Kira falan da istemez, burası hizmet için vardır," dedi. Tam beş kere söyledi ama bir türlü kontratı yapmadılar. Emirler veriyordu bizim yanımızda ama olmuyordu. Bizden sonra yönetime gelen arkadaşlar da gittiler. Sonunda o tuvalet çok pahalıya ihaleye çıktı. Dernek tutmak zorunda kaldı ama çok sorunlu olacağı gün gibi ortadaydı. Sorun başlamıştı da. Kirası çok yüksek olduğundan 3 aydır ödenemiyordu. Bu arada yeni bir Büyükşehir Belediye Başkanımız seçilmiş ve bizler de umutlanmıştık. Ama bu sefer de Kadir Topbaş'tan randevu alamıyorduk. Oldukça yoğun olduğu söyleniyordu. Bizim ise kaybedecek hiç vaktimiz yoktu. Sonunda güzel haber geldi. Başkan bizi bekliyordu. Hiç ummadığımız kadar güzel haberler veriyordu bize. Tuvaleti istersek bize vereceğini, satın alabileceğimizi veya düşük bir kirayla tutabileceğimizi söylüyordu. Bu tuvalet bizim için çok önemliydi, çünkü bayan tuvaleti olarak tekti. İhaleye çıktığında ne olduğu belirsiz kimselerin de girdiği ve bu yüzden fiyatın astronomik olarak yükseldiği söylenmişti. Sayın Kadir Topbaş sadece bunları değil, çatısından yerlere, altyapısından hanların onarımına kadar birçok söz verdi. Tarih bize neler olacağını gösterecek.

Yerleri yaptırırken kanalizasyonları da edebildiğimizce kontrol ediyorduk. Bir sokakta kanal kayboluyor ve su kendine yol bulmuş akıyordu. Tabii temele... Hayret ettiğimse, ta Fatih Sultan Mehmet'ten kalan kara kanalların hâlâ sapasağlam olduğuydu.

KAPALIÇARŞI KENDİNİ ANLATIYOR

2001 tarihinde 541 yıllık bir geçmişi olan Kapalıçarşı'nın kendini anlatan hiçbir yayın organının olmadığını öğrenince çok şaşırmıştım. Derneğin genel sekreteriydim ve bir dergi çıkarma fikri zaten esnafa verdiğimiz sözlerden biriydi. Hem tarihini anlatacak hem de günümüzü geleceğe aktaracaktık. Özellikle kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerin son temsilcileriyle ilgili bilgiler çok önemliydi.

Görev bana verildi ve sekiz ay birçok kişi ve ajansla görüşmeler yapmış ama tatmin edici ve projeme uygun kimseyle karşılaşmamıştım. Bu arada Çarşı'da birçok ilkler de olmaya başlamıştı. Uluslararası bir dergide ilk defa Kapalıçarşı'nın reklâmı yayınlandı. Dünyanın kapalı mekanda en uzun yemek masası ile Guinness Rekorlar Kitabı'na girmesi sağlanmaya çalışılması, 1600 adet İtalyan'la gerçekleştirilmişti. İnternet sitesiyle tüm dünyanın Çarşı'daki tüm dükkânları ve Çarşı sokaklarını gezebilme projesi hem Çarşı esnafının bilgisayara yeterince önem vermemesi hem de portalı yapan şirketin yetersiz olmasıyla tam anlamıyla gerçekleşemedi ama ünlü bir modacının defilesiyle portalın açılışı yapıldığı için Çarşı'ya çok iyi reklam olmuştu. Çarşı'dan canlı yayın TV programları dahi yapılmaya başlanmıştı. Yollarının büyük bir çoğunluğu yenilenmiş ve modern temizlik araçlarıyla temizlenmeye başlanmıştı. İşaret levhâları konularak ve yeni yaptırılan haritaların girişlerde özellikle turistlerin hizmetine sunulmasıyla, çarşıda daha kolay bir gezinti sağlanmıştı. Gazetelerde, dergilerde, TV'lerde Çarşı yeni yüzüyle haber olmaya başlamıştı. Artık Çarşı'nın kendi kendini de anlatan bir yayın organı olması için her şey hazırdı. Bağışlarla parası dahi vardı derneğin.

Sekiz ay sonra 22 Haziran 2001'de Rifat Dedeoğlu ile tanıştım. Benim anlattıklarım ve onun söyledikleri tamamiyle örtüşüyordu. Tarihi, kültürü ve önemi aynı düşüncelerle ifade ediyorduk. Oldukça heyecanlanmıştım. Hemen Dernek Başkanımıza koştum, müjdeyi verdim. Derginin dernek adına çıkması için dernek başkanının imtiyaz sahibi olması gerekiyordu. Ama başkanımız beni hayretler içerisinde bırakan şu cümleyi söyledi: "Ya yanlış bir şey yazılırsa, başıma iş alınır, zaten paramız yok, çıkaracaksan kendin çıkar." İşte derginin sahibi oluşum böyle gerçekleşti. Rifat Dedeoğlu ile beş sayı çıkardık. 5 sayıda diyebilirim ki Çarşı'da kazandığım paranın yarısını harcadım. Ama hiç pişman olmadım. Bir de Amerikan yönetiminin teröre karşı açtığı savaşta uyguladığı yolun yanlış olduğunu ve en güzel örneğin Kapalıçarşı olduğunu söylemem ve Çarşı'nın gerçek Dünya Kültür ve Ticaret Merkezi olduğunu belirtmem nedense onları kızdırdı ve yanımda çalışanlara vize verirken benim başvurumu kabul etmediler.

Rifat Dedeoğlu yılların birikimi ve savaşçı yapısıyla, yılmadan ve geceler boyu çalışarak Çarşı'ya 5 sayılık dergiler kazandırdı. Onun için en önemli kişi ise Çekül Vakfı Başkanı Prof. Dr. Metin Sözen'di. Dergimizin ilk yazısını da kendisi yazmış ve gerçekçi yaklaşımıyla iyi niyet dileklerinde bulunmuştu. Elbette Aydın Boysan, Işıl Özgentürk, Sevin Okyay gibi birçok dostları da yardımda bulundular. Hep birlikte ve imece usulüyle çıkan bu dergiler Çarşı tarihi için sanırım çok önemlidir.

24 Haziran 2006 tarihinde yürüyüş oryantiring yarışı çarşıda gerçekleşti. Bu uluslararası etkinlik kapalı mekan olarak sadece İstanbul Kapalıçarşı'da yapıldı.

DERGİNİN İLK İFTARI

Derginin ilk iftar yemeği verilecekti. Beyazıt'ta bir otelle reklam karşılığı anlaşma yaptım. 150 kişiye kadar onlar karşılayacaklardı. O zamanki Kültür Bakanı İstemihan Talay da geliyordu. Bakanın gelmesini dergiye çok büyük destekleri olan halıcı esnafından Erol Kazancı sağlamıştı. İstanbul Valisi, Emniyet Müdürü, askeri bir komutan ve de Eminönü Belediye Başkanı Lütfü Kibiroğlu da gelecekti. Çarşı'nın eski esnafı da davet edilmişti. Bir de Doğan Hızlan, Tan Oral gibi gazeteci ve yazarlar.

Yemeği dergi adına ben verdiğim için protokolünü de ben yaparım, dedim. Düşüncem esnaf, bakan, gazeteciler ve yazarlar masalara paylaştırılmasıydı. Böylece tüm bu insanlar hiç değilse bir süreliğine bir masada birlikte olsunlar istiyordum. Ama Sayın Valimizin çokbilmiş protokol müdürünü tutabilene aşk olsun. İçimde hâlâ bir uktedir.

Anlaşmam 150 kişilik olduğu için hesapta olmayan korumalar ve diğer görevlilerle sayı 200'ü bulunca beni bir düşünce aldı. Bu elli kişinin parasını nereden bulacaktım. Tam o anda bir haber geldi. O zamanki Turizm Bakanı Mustafa Taşar da yola çıkmış, geliyormuş. Kendisine saygımız sonsuz ama paramız da yok. Ne yapacağım diye kara kara düşünürken Çinli bir heyetle acil görüşmesi çıkınca gelmedi ve ben de bu sayede kurtuldum.

Böyle bir geceyi bir daha yapamadık. Dergimizin editörü Rifat Dedeoğlu tanıştığımızdan tam bir yıl sonra, 22 Haziran 2002'de aramızdan ayrıldı. Paramın bittiğini biliyordu. Ölmeden önce matbaaya olan son borcumuzu da kredi kartından para çekerek ödediğini sonradan öğrendim.

Kapalıçarşı Derneği Başkanı Rifat Dedeoğlu, Kültür Bakanı İstemihan Talay ve İstanbul Valisi Erol Çakır ile sohbet ederken.

ABONE OLDUM DERGİYE, RESMİMİ BAS!

Kapalıçarşı Dergisi'ni çıkarmaya başlamış ve ilk iki sayıyı birçok dernek, vakıf, kurum ve kuruluşlara olduğu gibi Çarşı esnafına da ücretsiz dağıtmıştım. İnsanlar tanısın, okusun ve abone olsunlar diye. Ben Elazığ'lıyım. Bir hemşehrim de sanırım hemşehrilik duygusuyla beni kırmamış ve abone olmuş diye düşünüyordum. Bu hemşehrim beni her gördüğünde, "O kadar para verdim, benim resmimi dergide ne zaman basacaksın?" diye sorması hep tebessüm etmemi sağlamıştı.
Sonunda param bitip dergiyi durdurduğumda bu tebessümüm belli bir süre yine devam etti ama sanırım sonradan ümidini kesti.

ÇARŞI'DA İFTAR

Kapalıçarşı tarih boyunca hem geleneklerini hem de mutaassıp, muhafazakâr yapısını hep korumuştur. Öyle ki II. Mahmut zamanında moda olan fes ve diğer giyim şekilleri en son Kapalıçarşı'da uygulandığı gibi Cumhuriyet'te kıyafet devrimine en zor ve en son uyan yine Kapalıçarşı esnafı olmuştur. Bunun yanı sıra bu yüzyılda dahi sözle, yazılı hiçbir belgeye ihtiyaç duyulmadan ticaret yapılabilen ender yerlerden biri yine burasıdır. Çalışanların yanlış herhangi bir harekette bulunmaları onların Çarşı-

daki iş hayatlarının son bulmasına neden olur. 62 cadde ve sokağın bulunduğu bu koca Çarşı bu durumlarda hızla iletişim kurarak ayıpları kapı dışarı ederler.
Geleneklerin en önemlisi ve göze çarpanı ise ramazan aylarında yaşanır. Ramazan ayları bir başka karşılanır Kapalıçarşı'da. İftar sofraları komşuların birleşmesiyle sokaklarda kurulur. Hatta Çarşı'yı ziyaret eden turistler bu sofralara davet edilir. Bu zamanda Çarşı esnafı birbirine daha hoşgörülüdür. Diğer hiçbir büyük alışveriş merkezinde göremeyeceğiniz manzaralar oluşur burada. Her sokağın kendine has sofraları kurulur ve ezanla birlikte iftar açılırken şaşkın bakışlarla ortalıkta gezen turistler de sofralara davet edilirler.

DOĞUMU KAPALIÇARŞI'DA

Kapalıçarşı'da tarihte hırsızlık girişiminde bulunan bir şahsın çok kısa bir zamanda yargılanıp idamının yine Çarşı'da infaz edildiğine bir belgede rastlamış ve bunu nakletmiştim. İç Bedesten'de haksız yere suçlandığı için gururuna yediremeyen bir bekçinin kendini suçlayan esnafın dükkânının saçağına kendini asarak intihar ettiğini de bizzat o dönemlere yetişmiş Rafet Yücel'den aktarmıştım. Ancak Kapalıçarşı'nın bazı bölümleri bir zamanlar mesken olarak kullanıldığı için mutlaka burada doğan da olmalıydı. Bu belgeye ise 10 Nisan 1988 tarihli Milliyet Aktualite dergisinde ulaştım.
Bu doğum hikâyesini bu dergiden olduğu gibi aktarmak sanırım hem bu Çarşı çocuğunu tanıma hem de tam Çarşılı birisinin o günlerin sorunlarına nasıl baktığını daha iyi anlama açısından en doğru olacağı inancındayım:
"Kapalıçarşı'da doğan birisi var mı?"
"Var tabii."
"Adı Yaşar Ersoy. Babası İsmail Ersoy bir zamanlar Çarşı'nın bekçibaşılığını yaparmış. Çarşı'da görev gereği Cebeci Han'da otururlarmış. Yaşar 1953 yılında Çarşı'nın içinde doğan tek Çarşılı olarak tarihe geçmiş."
O gün bugündür Çarşı'nın içinde. Şu anda Esnaf Derneği yöneticisi Fazıl Kaçar'ın saatçi dükkânında çalışıyor. Kapalıçarşı'nın manevi sahibi olmasından mıdır nedir, son derece kibar, canayakın ve müşteri ile mükemmel diyalog kurabilen bir tercüman-tezgahtar.
Tam yedi lisan biliyor. Üstelik ortaokul mezunu.
Yaşar, genç tezgahtarlar, işe yeni başlayan işçiler ve kalfalardan çok şikayetçi:
"Ağabey," diyor, "Bunlar Doğulu ve Batılı turistlere aman vermiyorlar. Kollarından çekip dükkâna sokuyorlar. Rezil oluyoruz."
Yaşar'a göre kibar davrandıktan sonra Çarşı'da her esnaf iş yapar.
"Biz," diyor, "Kapalıçarşılıların duyu organları çok gelişmiştir. Müşterinin gözünden anlarız."
Bütün Çarşı esnafı gibi Yaşar'ın da en büyük şikayeti Nuruosmaniye'den. Buradaki büyük halıcılar, dericiler, kuyumcular, onların gözünde turistin % 70'inin Çarşı'ya girmesini "markajlayan" en büyük rakipleri.
"Yine de % 30 markajdan kurtulup bize geliyor," diyerek teselli buluyorlar.
Kapalıçarşı bir devlet gibi... Bir dükkânda 10 bin liraya satılan bir malı, bir diğerinde 5 bin liraya bulabilirsiniz. Azınlıkta kalan 'kazıkçılar', çoğunluk esnafın da en büyük derdi. Ararsanız, tararsanız, her şeyin en iyisi ve de 'pazarlık' yöntemi nedeniyle en ucuzu yine Çarşı'da.
Hiçbir esnaf, bunca sıkıntıya rağmen Kapalıçarşı'nın bir günlük toplam cirosu için rakam veremiyor. Gülerek, "Herhalde küçük bir Avrupa devletinin cirosuna eşittir," diyorlar.
"Tizipate"
"Telete vermatina"
"Efkaristo"
Bunlar da ne? Bunlar Çarşı'da Türk-Yunan diyaloğundan örnekler... Kapalıçarşılılığı içine işlemiş olan ve kartvizitine bile 'Kapalıçarşı'dan Hüsam' yazdıran Hüsamettin Yaşar, "Bu Yunanlılar olmasa yandık," diyor..."
Çarşı'da doğduğunu bildiğimiz tek kişi olan Yaşar Ersoy, yine bildiğimiz kadarıyla genç yaşta vefat etti.

YABANCILARIN İLGİSİ

Kapalıçarşı'ya kendimi oldukça kaptırmıştım. Cebeci Han'daki dükkânımın çehresi yavaş yavaş değişiyordu. Dergiyi çıkarırken elde ettiğim tüm resimleri çerçeveletmeye başladım. Çarşı'ya gelen devlet büyüklerini, 54 yangınının tüm hikâyesini, 1956'da Adnan Menderes'in açılışını yaptığını, diğer tüm ilginç haberleri çerçeveletip duvarlara asmıştım. Artık küçük bir müzemiz olmuştu. Kuyumcu Faruk Sevdik benden daha çok heyecanlanıyor ve her gün elinden gelen yardımlarıyla beni destekliyordu. İşte bu sıralar değişik ziyaretçiler gelmeye başladı.
Yaşlıca bir Amerikalı kadın görüşmeye geldi. Özel gazeteci olduğunu, Çarşı'daki çeşitli milliyetten veya etnik kökenden esnafı araştırdığını söyleyip yardım istedi. İkimizin bilgisini birleştirince oldukça ilginç bir tablo çıktı ortaya: Türk, Çerkez, Arap, Kürt, Laz, Romen, Sırp, Süryani, Yahudi, Ermeni, Amerikalı, Fransız, Bulgar, Rus, Avustralyalı, Boşnak, Arnavut, İranlı, Iraklı, Suriyeli, Türkmen, Afgan... Ve böyle uzuyordu liste. Gerçekten Dünya Kültür ve Ticaret Merkezi olabilecek tek yer Kapalıçarşı'ydı.

FRANSIZ ARAŞTIRMACILARI

2004 Aralık ayının başında 3-4 Fransız kadın geldi. Aralarında çok iyi Türkçe konuşan Mathilda Kapalıçarşı'daki hanları, arkadaşı ise üretim yapan zanaatkarları inceli-

yormuş. Fransız Devleti'nin desteğiyle gelmişler. Fransız Enstitüsü'nde görevli olduklarını anlattılar.
Mathilda'ya hemen bulunduğumuz hanla ilgili elinde olan belgeleri sordum. "Ben 18. yy.'dakileri araştırıyorum, Çebeci Han ise daha eski," dedi. Üstelik Kapalıçarşı ile ilgili üniversitelerde pek bir şey bulamadığını ama Osmanlı arşivine benim için bakabileceğini söyledi. Bu arada Fransız Enstitüsü'ndeki bir çalışmadan bahsetti. Konusu Kapalıçarşılarda teşkilatlanma, yönetim, vs. imiş. İlginçtir ki Aralık 2004'te başlayan bu çalışma her ay bir konferans ile Nisan 2005'e kadar devam edecekmiş.
Mathilda'yla görüşmeye devam ediyoruz. Bu arada 2,5 yıl önce Fransa'dan gelen ve Fransız vatandaşı olan Fadime Deli'yi tanıyıp tanımadığını sordum ve öğrendim ki geldikleri yer aynıymış. Fadime Hanım da İstanbul'daki esnafların genel bir araştırmasını yapmıştı.

HALILARI HAVALANDIRAN HAMAL

Sokaklara adlarını veren meslekler gibi anıların Kapalıçarşı'sında nice hikâyeler varolmuştur. Yakın geçmişte bir gün bir hamal sırtına yüklediği halıları söylenen dükkâna götürmek için yola çıkar. Çarşı'nın içinde takip edildiğini fark eder. Takip edenler maliyecilerdir. Hamal deyip geçmeyin. Onlar Kapalıçarşı'nın en zor bölümünden mezun olmuşlardır. Takip edenlerin niyetini hemen anlar. Başlar Çarşı'da gezmeye. O önde, maliyeciler arkasında dolaşırlar. Öyle şimdiki gibi iki tekerlekli el arabası falan da değil, sırtında semeri, üstünde de halılarla bir hana girer. Maliyeciler sevinir, çünkü bu takip onları da yormuştur. Hamal başlar merdivenleri çıkmaya. Maliyeciler de arkasında. Sonra döner, başlar aşağı inmeye. Yorgunluktan bitkin düşen maliyeciler adamın önünü keserler: "Ya kardeşim bu halılar sırtında, oradan oraya ne yapıyorsun?" diye sorunca hamal da, "Ne yapacağım, halılarımı havalandırıyorum," diye cevap verir.

SABAH
İstanbul
Ruhsat krizi
Eminönü Belediyesi'nin salma çıkarır gibi dükkanlardan ruhsat için 272 milyon lira istemesi Kapalıçarşı esnafını ayağa kaldırdı...
Mühüre isyan
Eminönü Belediyesi, ruhsat ücretine zam eden Kapalıçarşı'ya "mühür"le gözdağı veriyor

YOLUNACAK KAZ

Kapalıçarşı'yı gelip gezenler, dışarıdan bilenler buranın zenginliklerini oldukça abartılı algılarlar. Evet, çok zengin esnaf da mevcuttur.
1998'de başlayan ve her yıl daha da derinleşen kriz Çarşı'yı da vurmuş, üstelik uluslararası nedenlerden dolayı Çarşı'ya turist gelmez olmuştu. Turizm politikasının yanlışlığı da eklenince gelen turist maalesef ekonomik olarak en alt seviyedeydi. Paket programların ucuzluğu nedeniyle Avrupalı turistler işsizlik sigortası ile bizim yapamayacağımız tatili bizim memleketimizde yapıyorlardı ama doğal olarak alışveriş yapmıyorlardı. Üstelik 'her şey dahil' diye bir sistemi devreye soktuklarından, turistler geldikleri tatil köyünden dışarıya adım dahi atmıyorlardı. Kiraların hâlâ yüksek olması, masrafların ağırlığı adı büyük çarşı esnafını çok zor durumda bırakmıştı. Çarşı'nın ise şöhretinde hiç azalma olmadığından özellikle Eminönü Belediyesi'nin her yeni seçimden sonra göz diktiği ilk yer yine Çarşı oluyordu. Bütçe açıklarını kapatabilecek en önemli kaynak burasıydı.

2004 yılından önce Belediye Başkanımız Sayın Lütfi Kibiroğlu'ydu. Kendisi dergimizin iftar yemeğine katılmıştı. Kapalıçarşı'yı anlatan dergiyi eline almış ve, "Ama ben bu dergide yokum," diye bir vecizede bulunmuştu. Kendi resminin olmamasını kastediyordu. Çarşı'ya bakış açısını ise yaptığı icraatlar ortaya koymuştu. Her dükkândan açma ve çalışma ruhsatı adı altında yüksek miktarlarda paralar istiyordu. Topladığı işgaliyeler ise cabasıydı. Bu isteği tamamen kanun dışı ve keyfiyettendi. Tarihinde devletine ve onun kurumlarına hiç karşı çıkmamış Çarşı esnafı ise çok zor durumdaydı. Parasını aldığı esnafa 'bağış makbuzu' veriyor ve bunu her ay yapıyordu. Uzun uğraşlar sonucu sadece 42 esnaf bu parayı vermemiştik ama çok zorluklar çekmiştik. Sonunda seçimlerde çok güvendiği halde az bir oy farkı ile kaybetti. Yeni gelen belediye ile Çarşı Derneği seçimleri çok kısa aralıkla oldu. Yeni başkan da Malatyalıydı, bizim başkanımız da. Üstelik de arkadaşlardı. Fakat herhangi bir değişiklik olmadı. 'Gelen gideni aratır' sözü bir kere daha doğru çıkmıştı. Çarşı'nın giderlerini karşılayacak bütçe tamamen Dernek yöneticilerinin özverisi ve çalışmalarıyla oluşuyordu. Bulunan sponsorlardan veya etkinliklerden elde edilen gelirlerle çark döndürülmeye çalışılıyordu. Yeni gelen belediye ise 2004'ün Aralık ayında bize, "Bundan sonra tüm sponsorluk ve etkinliklerden bizim iznimiz, onayımız ile payımız olacaktır," derken; bizi tamamen tanımadığını da ifade etmiş oluyordu. Üstelik geriye dönük 1 yıllık işgaliye istemesi ise cabasıydı. Evet, kural değişmemişti; yolunacak kaz belliydi. Halbuki kaz hasta ve tüysüzleşmişti, bunu kimse fark etmiyordu.

Mevlüt Usta

"ÇARŞININ ALTINDA BİR ÇARŞI DAHA VAR"

"Yeraltında dehliz var." Hep duyardım bunu. Ancak bu bir tür efsaneden öteye gitmiyordu. Sonunda ilk ipucu ortaya çıktı. Bir gece yol yapımında, Perdahçılar Sokak'tan Yağlıkçılar Caddesi'ne çıkışta bir sokağın hemen başında birden bir çukur açılır. Büyük bir dehliz çıkar ortaya. Bir işçi elinde fenerle aşağı iner. Dehliz örülmüş ve ileri doğru gitmektedir. Korkarlar, hemen dışarı çıkıp üstünü kapatırlar.

Çarşıda tamir ve tadilat işlerini genelde Erzurumlu olan bir grup işçi yapmaktadır. Mevlüt Usta bunlardan biridir. 30 yıldır çarşıda olduğunu söylemişti. Elbette kendine sakladığı pek çok sır mevcuttur ama bu konuyla ilgili onun da ilginç anıları mevcuttur.

Orta Kazazlar ile Kesecilerin birleştiği yerdeki bir dükkânın yer döşemesini yaparken birden yüzeye çok yakın baca gibi bir delikle karşılaşır. Ağzı geniş bu delikten içeri girer. "Çarşının altında bir çarşı daha var," diyen Mevlüt Usta azıcık ilerlediği bu dehlizden havasızlık yüzünden korkar ve geri döner.

Bir başka yer ise Rubi Han'ın içinde görülmüştür. Dükkânın altında olan mahzene giren esnaf karşısındaki örülmüş duvarın arkasında devam eden bir dehliz gördüğünü, ancak korktuğu için daha fazla ilerlemediğini söylemişti.

Aşağıda nasıl bir yapı mevcuttur bilinmez ama bu üç yerin birbirinden uzak mesafede olması, Mevlüt Usta'nın, "Çarşının altında bir çarşı daha var," sözüne bir anlam katıyor. Güçlü ve zengin bir yönetim bir gün belki de tüm bu bilinmezlikleri ortadan kaldırır ve inanılmaz mimari güzellikleri insanlığın hizmetine sunar.

Tarih tekerrürden ibaretür sözü boşuna söylenmemiştir. Çok ilginçtir, 31 Ocak 1883 tarihinde de benzer bir olay olmuş ve esnaf galeyana gelerek olayı protesto etmiş. Osmanlı arşivinden çıkan bu belgeyi ve Türkçe özet açıklamasını aşağıda sunuyorum. Ayrıca 13 Mart 1912 yılında da benzer bir olay olmuş ve Osmanlı arşivine girmiştir. (İ.DH. 69823)
İ.DH.69867

Kapalıçarşı'nın Terzibaşı Sokağı'ndaki basmacı esnafının dükkânlarını kapatmaları ve çarşı ahalisinin de koşmaya başlamaları nedeniyle yapılan soruşturma sonucunda, esnafın çeşitli manifatura satmaları ek sanat kabul edilerek Şehremaneti tarafından ayrı tezkire alma mecburiyeti getirilmesini protesto etmek gayesiyle dükkânlarını kapattıkları öğrenilerek gerekli tedbirlerin alınıp dükkânların açtırıldığı Çarşı Polis Komiserliği jurnalinden anlaşılmış olmakla, Şehremaneti'nden gelecek emre kadar esnafa iyi muamele edilip söylentilere yol açabilecek davranışlardan uzak durulması husûsunda gerekli uyarılarda bulunulduğu.
19 K.Sani 1298/31 Ocak 1883

SARRAF HAN

Cebeci Han'ın hemen yanıbaşında olan Sarraf Han'ın ne zamandır yıkık olduğunu bilmiyoruz ama çok uzun süredir harap halde olduğu belli. Yapı kısmen var olsa da içine dolan çöplerin tahminen 100 kamyondan fazla olduğu söyleniyor. 3 yıl önce bu halini merak edip araştırmıştım ve Milli Emlak, Vakıf ve özel şahıs diye farklı sahipleri olduğunu öğrenmiştim. İstanbul'un merkezi Kapalıçarşı'nın göbeğinde moloz ve çöple dolu bir tarihi servet kaderine terk edilmiş, tarumar olmuştu.

Bir gün oldukça yakışıklı, uzun boylu bir beyle yanında çok güzel bir bayan Dergi'ye geldiler. "Sizinle tanışmak istiyoruz," dediler. Hikâyesi beni hem çok sevindirdi, hem de heyecanlandırdı. "Ben Sarraf Han'ın sahibiyim," demez mi! "Ama nasıl olur orası..." deyince Levent Bey anlattı: "Orası bana dedemden kaldı. Hisseleri satın aldım. Çok az vakıf yeri var. İlgili kurumlardan izini aldım ve aslına uygun projesini de çizdirdim. Amacım buradan rant elde etmekten çok tarihi kimliğine uygun bir hale getirip çevresiyle birlikte bir değer kazandırmak. Turing'de sizden bahsettiler ve gelip sizin de düşüncelerinizi dinlemek istedim." Evet, bu ülkede bir şeyi on yıl söylerseniz ve eğer doğruysa gerçekleşmeye başlıyor. Han ile ilgili gerekli izinler alınıp inşaatına başlandı.

ÜNİVERSİTE ÇARŞI'YI FARK EDİYOR

2004'ün Aralık ayının ilk haftasında uluslararası bir patent şirketinin yönetim kurulu başkanı Erdoğan Kutlu, Prof. Dr. Önder Küçükerman ve Prof. Dr. Kenan Mortan'ın Kapalıçarşı ile ilgili kapsamlı bir kitap hazırladıklarını söyledi. Cebeci Han'daki Dergimizin ofisine gelen bu iki değerli bilimadamı ile yaptığımız sohbet beni oldukça heyecanlandırmıştı. Yüzyıllardır herkesin dilinde olan ama çok az kaleminde olan Kapalıçarşı her yönü ile araştırılacaktı. Bir süre sonra Kenan Mortan dergi ofisimizi merkez olarak kullanıp alan çalışmasına başladı. Kapalıçarşı'nın birçok esnafıyla burada küçük sohbetler yapıyor, hem günümüzü hem de geçmişteki gelişmeleri araştırıyordu.

Sohbete katılanları ben organize ediyordum ve her meslekten esnaf kendi yaşadıklarını aktarıyordu. Gün içinde yaşananları ve bu sohbetleri bazı arkadaşlarla konuşuyorduk. Bu arada dinlediğim ilginç olayları da aktarmak istiyorum. Bunlar, bir takım ahlâki değerlerin bir yandan Kapalıçarşı'yı ayakta tutarken bir yandan da zaman içinde nasıl bir yozlaşmaya götürdüğünün hikâyesini anlatıyordu.

Bedros Kato, Ermeni esnafımızdandı. Antika bakır eşyalar ustalığıydı. Özellikle İstanbul'da yaşayan konsolosluk çalışanları gibi birçok yabancı onu iyi tanır ve iyi müşterisidir. Prof. Dr. Kenan Mortan'a anlattıklarından bir pasajı aktarmak istedim:

"Küçüktüm, Çarşı'ya ilk geldiğim yıllardı. Amerikalı bir müşteriye bir kama sattım. İlk siftahımdı. Daha ustam gelmemişti. Dükkânlar yeni yeni açılıyordu. Aynı müşteri biraz sonra arkadaşını da getirdi. İlk alışverişten memnun olmuştu. İkinci kamayı satmak üzereyken ustam geldi ve olayı anlar anlamaz müdahale etti. Bana sadece karşıdaki dükkânı işaret ediyordu. Önce anlamadım daha sonra, "Onlar daha siftah yapmadı," diyerek müşteriyi oraya yönlendirmemi sağladı. Aynı kamadan onlarda da vardı. Biz bunları yaşadık. Okuldan aldığımız eğitimden sonra asıl eğitimimizi buradan aldık. Eskiden birlik vardı. Dostluk vardı. Herkes baba oldu, abi oldu, kardeş oldu..."

Kenan Mortan, Kapalıçarşı'da gittikçe ünlenmişti. O artık herkesin Kenan Hoca'sıydı. Beni Çarşı içerisinde gören, "Hoca nasıl? Geldi mi?" diye soruyordu. İlk defa bir profesör Çarşı esnafına sorular soruyor, sohbetler ediyordu. Bir çalışma yaptığının herkes farkındaydı ama bunun nasıl bir şey olduğu hakkında en ufak bir fikirleri yoktu. Yine de ona yardım olsun diye gördükleri, bildikleri, yaşadıkları her şeyi hiç saklamadan anlatıyor, anlatıyor, anlatıyorlardı. Hepsi de sanki üzerlerine düşen bir görevi yerine getiriyor havasındaydı.

ÇAY OCAĞI CAFELERE KARŞI

2000 yılında Kapalıçarşı Esnafları Derneği genel sekreteriydim. Halıcılar Caddesi'nde Metin Tosun diye bir arkadaş bu sokağa yepyeni bir mekan açarak havasını değiştirdi. Fes Cafe, modern görünümü ve kaliteli servisiyle ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmişti. Çarşı'da dükkânların küçük olması nedeniyle cadde üzerine de masalar koymuştu. Modern görünümlü ve değişik tarzlı bu yer, basında da haber olmuştu.

Fes Cafe'nin tam karşısında, caddenin köşesinde, beş kuşaktır Çarşılılara çay ve meşrubat servisi yapan bir çay ocağı mevcuttu. Dile kolay tam beş kuşak çarşıdaydılar. Onlarınki küçük bakır tepsiler ve oturaklarla caddenin karşısında bambaşka bir mekandı. Birbiriyle tam bir tezat oluşturan bu iki yer aslında çok özel bir zenginlik sağlıyordu. Fakat kapladıkları alan gittikçe artınca caddede anormal bir kalabalık oluşmaya başladı. Öyle ki masalar müşterilerin geçişlerini dahi engeller olmuştu.

Çarşı tarihinde hep yeni olana bir tepki olur. Ancak bu iki mekanın karşılıklı caddeyi işgal etmesi diğer esnafı ziyadesiyle rahatsız etti. Bir gün derneğe bir dilekçe getirdiler. Esnafın tamamı bu iki yerden de şikayetçiydi. Dilekçenin altına hepsi imzasını atmış, kaşesini basmıştı.

Dernek olarak çay ocağının son temsilcisi Bekir Tezçakar ile Fes Cafe'nin sahibi Metin Tosun'u çağırdık. Durumu kendilerine anlattık. Masalarını daha geriye çekme konusunda ikna oldular. Ancak burada farklı bir olay vardı. Cafe bir ilkti. Tarzı yeniydi. Çay ocağının tepkisi çok normaldi. Cafelere alışık olmayan esnafın tepkisi de normaldi. Alışmaları için zaman gerekiyordu. Nitekim birkaç yıl içinde bu cadde, 3 cafe ve bir çay ocağı ile müşterilerin dinlenmek için rağbet ettikleri bir caddeye dönüştü. Bundan sonraki dördüncü cafe (Cafe Life) de bizzat çay ocağının sahibi tarafından açıldı. Böylece cafelerin aleyhine düşünceler tamamen silinmişti. Ancak o sokağın Fes Cafe'si ve Tezçakar Çay Ocağı benim için gelişimin kahramanlarıdır.

Daha sonra Takkeciler Caddesi'nde de hoş ve nezih bir mekân açıldı: Ay Cafe. Ay Cafe'nin sahibi Mengenli Uzay Hanım, kendi yaptığı peynirli kek ve elmalı payla çok kısa zamanda Çarşı'da şöhret oldu. Başlangıçta Uzay Hanım, erkeklerin egemen olduğu bir yer olan Kapalıçarşı'da kadın olmanın zorluklarını yaşadı. Çalışanların bazen ağzından küfürlü kelimeler kaçabiliyor veya güzel bir hanıma aşırı dikkatle bakılabiliyordu. Ancak Uzay Hanım buraya geldikten sonra Takkeciler Caddesi'ne de bir kadın eli değmiş oldu. Bu sihirli el herkesin tavırlarında olağanüstü bir değişime sebep oldu. Üstelik Uzay Hanım'ın keklerden başka meziyetleri de vardı ve çok iyi tavla oynuyordu. Tavla partilerinde karşısına çıkan erkekleri birer birer yenince herkesin gözünde ağırlığı bir kat daha arttı. Artık esnaf onun etkisiyle daha kibar ve ölçülü davranmaya başlamıştı. Müşterilere olan davranışlarında dahi çok olumlu değişiklikler olmuştu. Tek bir kadının varlığı bir caddenin böylesine olumlu yönde değişmesine sebep olduysa kadın esnaf sayısının artmasının Çarşı'ya bambaşka bir çehre kazandıracağına inanıyorum.

NATO ZİRVESİ

Haziran 2004'te tüm İstanbul'da hummalı bir çalışma vardı. İstanbul'da gerçekleşecek olan NATO Zirvesi için hazırlıklar yapılıyordu. Yollar, binalar makyajlanıyor, güvenlik önlemleri alınıyordu. 42 ülkenin Devlet Başkanları ve eşleri gelecekti. Sahil yolu dahil birçok yol trafiğe kapatılmıştı. Konukların kalacağı otellerin çevresinde büyük önlemler alınıyordu. 28-30 Haziran tüm İstanbullular için tam bir eziyet olmuştu ama tüm dünyanın gözü de buradaydı.

NATO karşıtı eylemler de yapılıyordu. Bir grup eylemci Çarşı'dan geçerken ellerinde megafonla Çarşı esnafını bu eyleme davet edince ortalık karıştı. Esnaf zaten burnundan soluyordu. Aslında eylemin varlığı, nedeni değildi sorun olan. Zaten işsizlikten bunalmış olan esnaf, bu gürültüye tek bir nedenle karşı çıkıyordu. Kapalıçarşı, kapalı mekandı ve tek tük müşteri de bu gürültüden rahatsız olup kaçıyordu. Neyse ki fazla bir olay olmadan bu hengame son bulmuştu.

Dışişleri Bakanlığı NATO Genel Sekreterliği görevlisi bir zat ile emniyetin üst düzey bir heyeti Çarşı Derneği'ne geldiler. Devletin Çarşı'dan bir isteği vardı. Çarşımıza 28 Haziran 2004'te önemli misafirler gelecekti ve bunların güvenliği çok önemliydi. Başkan Bush'un bile geleceği söyleniyordu. Tüm esnafa duyuru yapıldı. Kimlik bilgileri toplandı. Savcılık soruşturmaları yapıldı. Daha sonra Çarşı'nın yarıya yakın kısmının o gün kapatılmasına karar verdiler. Ana cadde başta olmak üzere, İç Bedesten ve etrafındaki sokaklara izin verilmişti. O gün için 2614 esnafa üzerinde resimleri de bulunan özel kimlikler çıkartıldı. Dışarıdan başka hiç kimsenin girmesine izin verilmedi. Yerler, tüm vitrinler, duvarlar tertemiz yapılmış, gelecek misafirler için hazırlanmıştı. Hatta tuvaletler bile yeniden elden geçirilmiş, imkanlar dahilinde yenilenmişti. Sabah 8:30'da açık olan tek kapıdan esnaf giriş yaptı. Akşam 16:00 olmuş ve daha kimsecikler gelmemişti. Herkes gelecek olan Devlet Başkanlarını ve eşlerini sabırsızlıkla bekliyordu. Elbette herkesi en çok heyecanlandıran, yabancı konuklara yapacaklarını hayal ettikleri satışlardı.

Nuruosmaniye Kapısı'nda ilgili emniyet birimleri ve Dernek yetkilileri birlikte bekliyorduk. Konukların yola çıktığını öğrendik. Birden en önde bir kadın, onun arkasında 10'a yakın Amerikalı kapıdan girdi. Polis kontrolünden ellerini kollarını sallayarak geçmişlerdi. İlk olarak polis memuru Vehip uyardı. "Bir dakika ya, bunlar da kim?" di-

ye içeri girenleri durdurdu. Kadına İngilizce kim olduklarını sordum, o ise bana Türkçe olarak, "Bunlar, Beyaz Saray çalışanları. Halı almak için bir dükkana geldiler."
Gruba içeriye giremeyeceklerini, heyeti beklediğimizi söyledim. Beyaz Saray çalışanları içeri girmelerinin engellenmesine şaşırmışlardı. Biz de heyetle birlikte gelmek yerine kendi başlarına gelmelerine şaşırmıştık. Öyle ya tüm güvenlik önlemleri onlar içindi. Çatılara bile yerleştirilen özel polisler derneğin çatıya açılan kapısına kadar gelip, "Aman yanlışlık olmasın, sakın buradan çıkmaya kalkışmayın" diye uyarmışlardı.
Bu arada heyet içeriye fırtına gibi girdi. Daha doğrusu fırtına öndeydi. Esnaf sabahtan beri beklediği misafirden önce bu kara gözlüklü fırtınayla tanıştı. Fırtına önüne geleni itiyor ve acıtıyordu. Zar zor Dernek olarak gelen misafirlere, onlar için özel olarak hazırladığımız hediyeleri verdik. Sabahtan beri beklediğimiz 'heyet'te yalnızca iki kadın vardı. Biri NATO Genel Sekreteri'nin eşi, diğeri de Litvanya Cumhurbaşkanı'nın eşi. Daha sonra birkaç devlet başkanı eşi de geldi ama satış beklentisi olan esnaf için bu yetersizdi. Çarşı esnafı yine de her şeyi olgunlukla karşılamıştı.
Bu arada Beyaz Saray çalışanlarının Halıcılar Caddesi'nde bir dükkâna gittiğini öğrendik. Başlarındaki Türkçe konuşan ilginç kadın ise Dena Sukaya idi. Kendisi 10 yıl önce İstanbul Konsolosluğu'nda çalıştığını söylemişti ama herkes onu farklı tanıyordu. Nedense resmini ve üzerinde "Bu dükkân Dena Sukaya tarafından tavsiye edilmiştir" basılı kâğıtları bazı dükkânlara asmıştı. Bunu uzun zamandır yapıyormuş. Sanırım bu dükkânlarla özel anlaşmalar yapmış.
Kapalıçarşı turizm, ticaret, kültürel ve tarihi değerleri ile ülkenin vitrini konumundaydı. Biz de bunun sorumluluğunun bilincinde olarak elimizden geleni yapmıştık ve tüm olumsuzluklara rağmen ülkemizi kazasız belasız, en iyi şekilde temsil ettiğimizi düşünüyorduk. Türkiye'nin uzun süredir turizm için sakıncalı ilan edildiğini bildiğimiz için devlet başkanlarının eşlerinin bu ziyaretinin ne kadar önemli olduğunun da farkındaydık. Ancak ne tuhaftır ki ne yerli ne de yabancı hiçbir medya mensubu Çarşı'ya sokulmamıştı.
Geçmiş yıllarda yaşanan terör eylemlerini hatırlayan herkes endişeliydi. 16 Haziran 1983'te ASALA militanı Mıgırdıç Madaryan Kapalıçarşı'da kanlı bir eylem gerçekleştirmişti. Önce MP5 silahıyla çevresinde bulunan herkesi taramış, sonra beline sarılı bombayı patlatarak yaşamına son vermişti. Ayrıca Keseciler Caddesi'nde PKK'nın patlattığı bombayla bir Türk, üç turistin ölümü de hafızalardan silinmemişti.
Neyse ki hiçbir tatsız olay yaşanmamıştı. Kapalıçarşılılar olarak NATO Zirvesi'nden alnımızın akıyla çıkmayı başarmıştık.

KAHVECİ

KUŞAKTAN KUŞAĞA KAPALIÇARŞILI ETHEM TEZÇAKAR

Öyle resimler vardır ki kelimeler yetmez hikayesini anlatmaya. Kapalıçarşı'nın Halıcılar Caddesi'nde beşinci kuşaktan bir delikanlı, babasıyla birlikte saygı içinde huzur dolu gurur anları yaşamakta. Ethem Amca sadece Bekir Tezçakar'ın değil hepimizin babası sıfatıyla kucaklar bizi. O Kapalıçarşı'nın en azından kültürünün doruklarından aldığı sevgi ve saygıyla sohbet eder bizimle. İnsanların birbiriyle dostluk duyguları ile sarılır her misafirine. Kapısının önünden geçen, selam veren herkes onun misafiridir. Bu kadar eli bol, bu kadar kucak açan artık kalmadı günümüzde. Ağlayan direklerin arasında o sıcacık gülümsemesiyle içimizi ısıtan Ethem Amca... yok olmadı; Ethem Baba varlığıyla geçmişten günümüze gelen tüm güzel şeylerin simgesidir adeta. Kimseyle küs değil, kimseyi kıskanmaz, kimse için kötü düşünmez ve bunları birer erdem olarak da kabul etmez.

Bekir, ailesinin beş kuşaktır Kapalıçarşı'da olmasından her zaman gurur duyar. İyidir, hoştur ve ne de olsa Ethem Amca'ın oğludur ama babasının tarihi çay ocağının hemen yanında açtığı kahvehanesinin adı nedense "Cafe Life" oldu. Olmadı Bekir. Hiç olmadı. Hayat her dilde hayattır ama Kapalıçarşı'da hayat Ethem Amca'nın yer aldığı alandır.

Nasılsa kızmaz bana diye serzenişte bulundum Bekir'e. Ancak herkes bilir ki o da babasından aldığı ile oldukça kibar tabiatıyla hepimizi sevgiyle kucaklar. Gerçi bazen babasının bize olan ilgisini kıskansa da saygısından bir şey söyleyemez... Şaka bir yana iyi ki varsınız. Kuşaktan kuşağa var olmanın belki de en güzel örneklerinden biri olarak Kapalıçarşı'ya ayrı bir anlam katıyorsunuz. Hep var olun. Kapalıçarşı kuşaktan kuşağa gelen ve bu rafine kültür sayesinde hâlâ var ve bu oldukça da devam edecek.

ÇARŞI'NIN MARTISI

Martılar benim için İstanbul'un en güzel simgelerinden biridir. Vapurun arka güvertesinden onları besleyen insanlarla bir o kıyıya bir diğerine yolculuk ederler. Barış ve huzur doludurlar. Trafiğin, betonların arasında sıkışmış insanlara denizle birlikte en güzel solukturlar.

Peki, Kapalıçarşı ile Martı'nın ne alakası var, diyeceksiniz. Yıl 2005. Mayıs ayının ilk haftası. Sabah, Cebeci Han'a geldiğimde talihsiz bir misafirimiz vardı. Kanadının biri kesik ve hâlâ kan damlayan bir martı, hanın koca avlusunun bir köşesinde tüm esnafın ilgi odağı olmuştu. Komşumuz Yurdakul Bey sabah erken gelmiş ve o sırada gökyüzünden bir martının tam bizim dükkânın önüne düştüğünü görmüş ve martıyı hemen veterinere götürmüşler. Veteriner iflah olmaz kanadı kesmiş ve iğne yaparak hayvanı geri vermiş.

Yaralı ve güçsüz martıya hanın kedileri saldırmış. Tam bir kedi dostu olan halıcı Adem Sağdıç martıyı onların elinden kurtarmış. Hemen ona göre bir kutu bulduk. Akşamları bu kutuya koyuyor ve kutuyu da bir dükkâna yerleştiriyorduk. Sabah gelince hanın avlusuna salıyor ve hep birlikte göz kulak oluyorduk.

İlk beş gün verdiğimiz hiçbir şeyi yemedi. Sadece su içiyordu. Et aldık, tavuk, balık, ekmek... Ama o sadece su içiyordu. Sonra kendini toparladı. Onunla konuşuyorduk. En ilginç olanı ise martının Rıza Usta'nın dükkânını seçmesiydi. Rıza Usta gemi malzemelerinden dekoratif eşyalar yapıyordu. Dükkânı deniz malzemeleri ile bütünleşmiş bir haldeydi. Martı iyice kendine geldiğinde artık kediler ondan kaçmaya başladılar. Verdiğimiz yiyecekleri yiyor, akşamları Yurdakul Bey'in boşalttığı aynalı vitrinin içine girip hiç kıpırdamadan aynadaki aksi ile tüm geceyi geçiriyordu.

Bir sabah bir geldik ki martı yok. Üç gün boyunca hep beraber aradık, bulamadık. Öğlen toplanıp yemek yapar, sonra masaları kurup fırına verdiğimiz bu yemeği yerdik. O öğlen de yemekte tavuk vardı. Tam yemeğe başlarken biri, "Amma bereketli martıymış, hepimize yetti," demesin mi! Birçoğumuzun elinden çatalı, kaşığı düştü. Ancak hemen bunun bir şaka olduğu anlaşıldı.

Tam biz sofradayken sevgili martımız bitkin bir halde çıkageldi. Doğruca ona tahsis ettiğimiz bakır tasa gidip kana kana su içti. Hepimiz sessiz sedasız onu seyrediyorduk. Suyu hem içiyor hem de kafasını suya sokup başını yukarı kaldırıyordu. Sanki yıkanmak ister gibiydi. Hemen aramızda para topladık. Biri Bakırcılar'a gidip plastik bir leğen aldı. Leğeni su ile doldurup başladık martıyı kovalamaya. Sonunda onu yakalayıp leğene attık ve evet, tahminimiz doğru çıktı. Sevincini görebiliyorduk. Çocuklar gibi şenlenmişti. Suya bir dalıyor, bir çıkıyor, gagasıyla kendini temizliyordu. Bembeyaz olmuştu.

Bir süre sonra martımız firar etmeye kalktı ama Çarşıkapı çıkışında Allah'tan bulup geri getirdiler. Ancak ikinci denemesinde sabahın erken saatinde ve daha hiç kimse Çarşı'ya girmemişken Çarşıkapı bekçisi bir martının paytak paytak yürüyerek kapıya doğru geldiğini görünce önce şaşırmış, sonra da kapıyı açarak onu dışarı uğurlamış.

Onun gidişine çok üzülmüştük ancak bir yandan da denize varma sevdasına saygı duymuştuk.

Therese ve Gerard Valck

İSTANBUL BİR TUTKU

Therese ve Gerard Valck, Türkiye'ye ve özellikle İstanbul'a âşık iki fotoğraf sanatçısıdır. Defalarca Türkiye'ye gelmişler ve memleketleri Fransa'ya her dönüşlerinde ülkemizin ve insanlarının güzelliklerini anlatmışlar. Her seferinde de pek çok olumsuz tepkiyle karşılaşmışlar. Türkiye'ye karşı olan önyargıyı yıkamamışlar. Türklerin barbar olduğunu, Arapça konuştuğunu, develerin sırtında yaşadıklarına inanılıyormuş. Sözle anlatamayınca sanatlarını konuşturmaya karar vermişler.

Bir seferinde İstanbul'a özellikle sadece fotoğraf çekmek için gelmişler. Bütün masraflarını kendileri karşılamışlar. Paris Belediyesi'nden sergileri için salon bulmuşlar. Çerçeve ve davetiye basımına sponsor olan firma davetiyelerde Türk bayrağını görünce, hiç üşenmemiş, masrafını yine kendi cebinden karşılayarak yeni davetiye bastırmış ve kendi logosunu çıkarttırmış. Bu zahmete katlanmasının nedeni olarak Fransa'daki Ermeni müşterilerinin tepkilerinden korkmalarıymış. 03 Mart-30 Nisan 2003'te Paris'teki bu sergiye Türk büyükelçisini de davet etmişler. Sözle kıramadıkları önyargıyı fotoğraflarla kırmaya çalışmışlar.

2003'ün sonlarında Kapalıçarşı'da gelip beni buldular. Paris'te faaliyet gösteren bir Türk derneğinin yöneticisi olan Gaye Petek hanımefendi bana gelmelerini istemiş. Yeni bir konu için çalıştık ve özellikle "Dünya Kültür ve Ticaret Merkezi" olabilecek tek yer olduğu için yeni serginin konusunun Kapalıçarşı olması konusunda ikna oldular. Yüzlerce fotoğraf çektiler. Elimden gelen tüm yardımı yaptım. Bildiğim tüm gizemleri onlarla paylaştım.

2005'in Ağustos'unun ilk haftası süpriz bir ziyaretle geldiler. Ellerinde bir katalog ve davetiyeler, bir de Fransa'da Türkçe-Fransızca yayınlanan Kültürel Mozaik adlı bir derginin 2. sayısı vardı. Dergide şunlar yazıyordu:

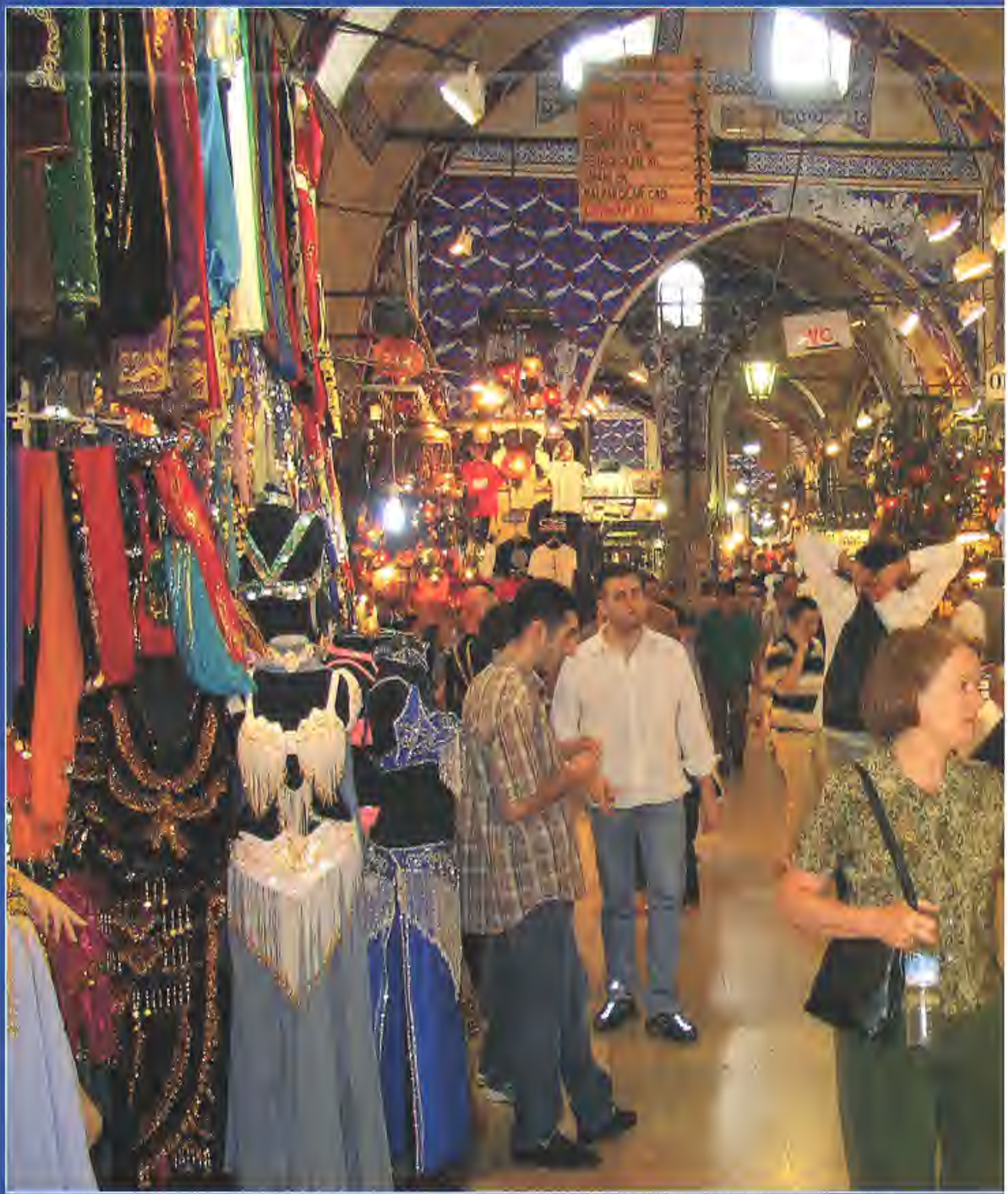
"Therese ve Gerard Valck, Türkiye'ye ve özellikle İstanbul'a âşık iki fotoğraf sanatçısı. 2003'te "Çelişkilerin şehri, açık şehir İstanbul" adlı sergileriyle çarpıcı bir İstanbul gezintisi sunmuşlardı. Bu yıl da "Kapalıçarşı mı dediniz?" adlı sergi ile dünyanın en büyük tarihi çarşısına giriyoruz onların gözüyle. Rengarenk vitrinlerde baharatlar, halılar, geleneksel kumaşlar Therese ve Gerard Valck'ın objektiflerinde yeni bir hayat buluyor."

Bu Fransız çiftin çabaları, özellikle de Fransa'da Türkiye hakkında sahip olunan önyargılara en güzel cevaptı. Ancak tüm bu uğraşıyla ilgili Türk basınında tek bir satırın dahi yazılmamasını çok yadırgadım. İstanbul İl Kültür Müdürlüğü'nü olaydan haberdar ettim. Eminönü Belediyesi Basın Direktörü Fatih Bey'e sergiden söz ettim. Bu sergi İstanbul'da tekrarlanırsa ve uluslararası basın aracılığıyla duyurusu da yapılırsa ülkemizin tanıtımı açısından yararlı olacağını anlatmaya çalıştım. Ancak bir sonuç alamadım. Belediyenin böyle bir fırsatı kaçırmış olmasının nedeni umarım Fransız çifti ağırlamak için harcayacakları paradan kaçınmaları değil de, benim proje hakkındaki düşüncelerimi tam olarak ifade edemememdir.

Therese ve Gerard Valck'a gelince... İlk karşılaştığımızda da, 2005'te de onlarla ilgili aklımda hep aynı soru vardı: Neden? Bu ülkeyi tanıtmak için harcadıkları bu çabanın, verdikleri bu mücadelenin ve üstlendikleri maddi manevi külfetin altında yatan o duyguyu hep merak ettim.

Sonunda onlara sordum. Yanıtlarını tek bir kelimeyle verdiler: 'Tutku'.

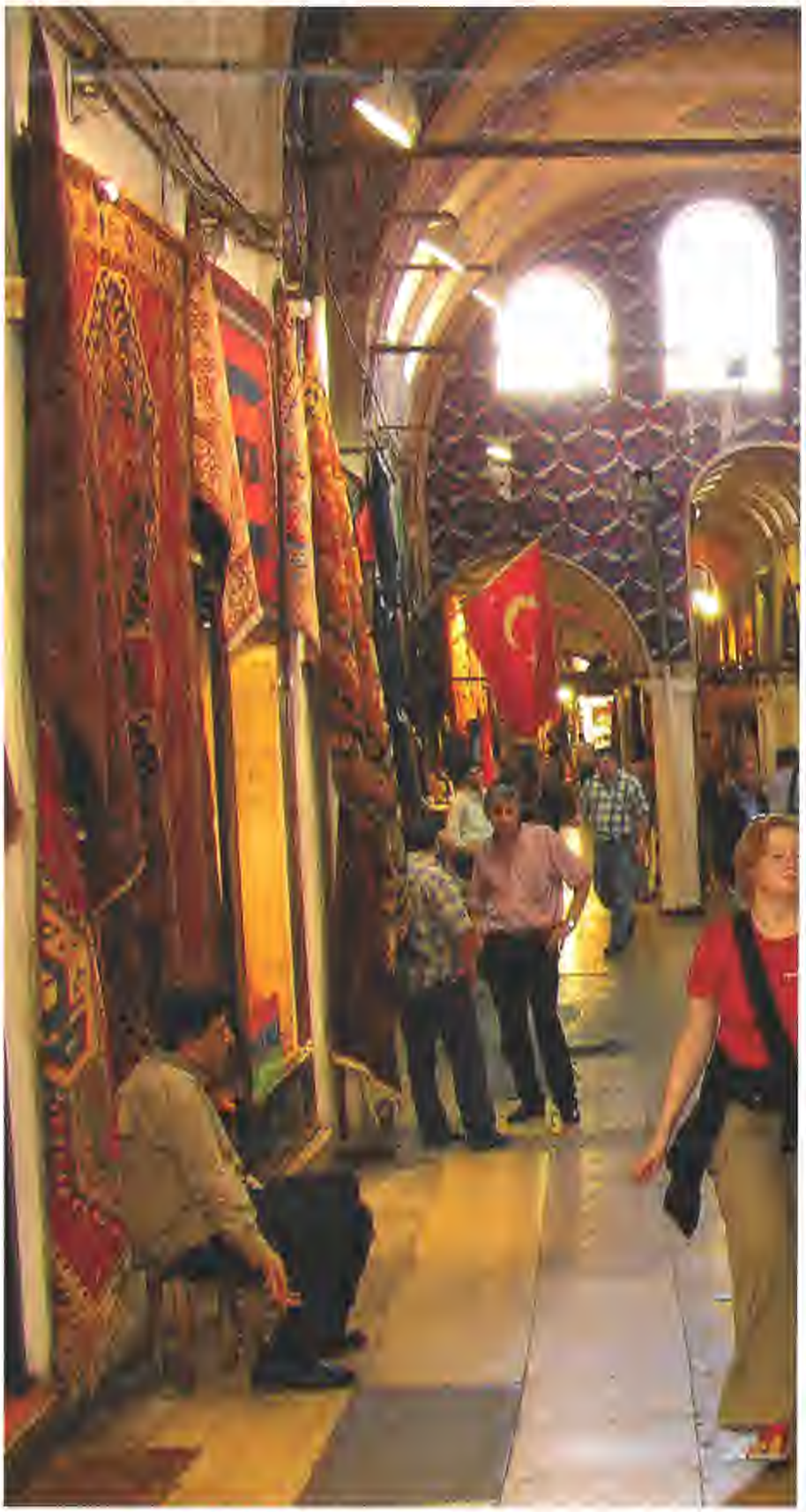

MEVCUT DURUM

SORUNLAR

KAPALIÇARŞI KİMİN MALI?

Kapalıçarşı hep önemli olmuştur. Terörist eylemlerinde boy hedefi olan Çarşı ülkenin gizli ekonomisinin olduğu kadar tüm Anadolu'nun ticari ve kültürel simgesidir. Burada patlatılan bombalar, sıkılan kurşunlar tarihsel birikime sahip kültürümüze, turizmimizin kalbine ve gerçek ekonominin beynine hedeflenmiştir. Terörizmin dahi en önemli hedef olarak gördüğü Kapalıçarşı'nın bir başka önemi de yüzyıllar boyunca birçok dil, din, ırk ve milliyetten insanın, hep beraber ve barış içerisinde ticaret yapabilmiş olmasıdır. Herkesin geleneklerini, kültürlerinin gereklerini rahatlıkla yaşayabildiği bu yer gerçek Dünya Ticaret ve Kültür Merkezi'dir. İpek Yolu'nun son noktası, dünya pazarına açılan kapısı olmuştur Kapalıçarşı. Çalışanların nüfusu birçok Doğu ilimizin nüfusundan fazladır. Gündüzleri 300-400 bine ulaşan nüfusuyla Avrupa'nın birçok büyük şehrinden daha fazla nüfusa sahiptir. Peki böyle bir yer nasıl ve hangi kanunlarla yönetiliyor? Gerçekten bir yönetimi var mı? Yollarını kim yapar? Kim ışıklandırır? Çöpünü kim toplar? Temizliğini kim yapar? Çatısını, duvarını kim onarır? Hepsinin tek bir cevabı var aslında: Esnaf. Ana arterler Büyükşehir Belediyesi'ne aittir her yerde. Yollarını, kanalını onlar yapar, Çarşı'da esnaf. Ara sokaklar İlçe Belediyesinin sorumluluğundadır, onlar yapar ama Çarşı'da esnaf yapar. Yolları her yerde devlet aydınlatır. Çarşı'da esnaf yaptığı için hem de kendi parasıyla devlet yıllardır süren dava açar esnafın derneğine. Çarşı'nın çöpünü Dernek elemanları toplar, temizliğini de onlar yapar. Binada hasar olursa, binbir zorlukla -ki bu zorluğun en önemli kısmı izinlerle ilgili bürokratik engellerdir- bu hasarı da esnaf giderir. Çünkü devlete ait tüm bu kurumlar tek cümle söylerler: "Bizim sorumluluğumuz dışında". Peki güzel... Hiçbir hizmet vermiyorsun çünkü sen sorumlu değilsin. Çöp vergisini niye alırsın, emlak vergisini, gelir vergisini, ek vergiyi, K.D.V.'yi, şu vergiyi, bu vergiyi... Alırken devletin tüm kurum ve kuruluşları kendi sorumluluklarının çizgisini hemen çiziyorlar, ama hizmet vermeye gelince de galiba yan çiziyorlar. Tüm sorunların giderilmesi için en acil çözüm özerk bir yönetim teşkilatı kanununun meclisten geçirilmesidir.

Günümüzde hâlâ Kapalıçarşı'nın içerisinde tam bir kablo terörü yaşanıyor. Telefonların ve diafonların kabloları görüntü kirliliğini had safhaya çıkarmış durumda. Buna bir de aydınlatma için gelişigüzel askılı lambalar eklenince ortaya çıkan kablo trafiğini düşünün.

ELEKTRİK KABLOLARI

Günümüzde hâlâ Kapalıçarşı'nın içerisinde tam bir kablo terörü yaşanıyor. Telefonların ve diafonların kabloları görüntü kirliliğini had safhaya çıkarmış durumda. Buna bir de aydınlatma için gelişigüzel askılı lambalar eklenince ortaya çıkan kablo trafiğini düşünün. Bunun daha da beteri 1986'dan öncesine kadar devam etmiş. Elektrik kabloları tavanlarda ve duvar üstlerinde felaketlere davetiye çıkarır vaziyetteyken aynı yıl Çarşı'ya gelen bir yabancı elçinin dikkatini çekmiş. Bu dünya mirası zenginliğin böyle bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu fark edince hemen kağıda kaleme sarılıp o dönemin Başbakanı Turgut Özal'a durumu bildirir bir mektup yazmış. Turgut Özal duruma el koymuş ve Elektrik İdaresi Müdürlüğü'ne emir vermiş. Bu mektup sayesinde tüm elektrik kabloları yeraltına taşınmış. Ancak 2002 yılında yaptığımız zemin çalışmaları esnasında bizi hayretler içerisinde bırakan görüntülere şahit olmuştuk. Elektrik kablolarıyla su kanalları aynı yerdeydi. Patlayan su kanalları her an faciaya yol açabilecek bir tehlike içeriyordu. Adeta bir bombanın üstünde yaşıyorduk. Elimizden geldiğince düzelttik ama elbette yeterli değildi.

1999 DEPREMİ

Depremden sonra Kapalıçarşı'da birçok tehlikeli yapı bozulması devletin ilgili tüm kurumlarına bildirildiği halde hiçbir cevap alınmamıştı. Sadece tespit edilen hasar bir raporla derneğe sunuldu ama iyileştirme adına hiçbir girişim ilgili kurumlar tarafından yapılmadı. Bayındırlık Bakanlığı'nın bu raporunda ciddi hasar bulunan cadde ve sokakları aynen iletiyorum:

17.08.1999 TARİHİNDE DEPREM FELAKETİNDE VE ARTÇI ŞOKLARDA İSTANBUL KAPALIÇARŞI'DA TESPİT EDİLEN HASARLAR

* Çatıda ve içeride Zenneciler, Ortakazazlar Sokak'ta yatay duvar çatlaması.
* Ressambasmacılar ve Divrikli Sokak'ta yatay duvar çatlamaları.
* Yağlıkçılar Caddesi, Halıcılar Caddesi ve Çakırağa Camii'nin önündeki gergi demirlerinin etrafında düşey çatlamalar.
* Yağlıkçılar Caddesi ve Yorgancılar Caddesi'nin kesiştiği noktada kubbe gergi demirlerin etrafında, iç ve dış duvarda çatlamalar mevcut ve iç demirler çürümüş ve sıvalar dökülmüştür.
* Kalpakçılar Caddesi 108-110 ve 139 no'lu dükkânların önündeki kemerlerde enine çatlamalar mevcut.
* Kalpakçılar Caddesi 163 no'lu dükkânın üstündeki pencere kenarında düşey çatlak.
* Çarşıkapı girişinde taş çatlaması.
* Terpuşçular Sokak 10 no'lu dükkânın önü iki kemer arası yatay çatlak.
* Kürkçüler Çarşısı 24-29-31-33-34-36 no'lu dükkânlarda ve Tavuk Pazarı girişinde çatlak.
* Kalpakçılar Caddesi 8-9-27-29 no'lu dükkânlar önünde enine çatlak.
* Sarıhacıhasan Sokak WC önünde çatlak.
* Perdahçılar Sokak 25-28 no'lu dükkânlar önünde çatlaklar.
* Keseciler Caddesi ve Takkeciler Sokak'ın kesiştiği kubbe kemerinde çatlama.
* Terziler Sokak 12-14 no'lu dükkânların ön kısımlarında çatlama.
* Bodrum Han'da kolonlarda çatlamalar.
* Takkeciler Sokak'taki çeşmenin bulunduğu kısımda duvar çatlamaları.
* İç Bedesten Şerifefendi Sokak kiriş ve entenmesine kırık açılmalar var.

CEBECİ HAN

1960 LARIN ORTASINA KADAR DEPREM MOLOZLARI HANIN ORTASINDAYDI...

Esnaf Derneği Başkanı Müdai Bakağlı hanı ziyaret ederken

DEPREM MEYDANA GELDİKTEN DAHA SONRA YÜZEY YAYILIM NEDENİYLE HANIN ZEMİNİ KARŞININ İÇİNDEN 1,5 İLE 2 METRE DAHA YÜKSELDİ

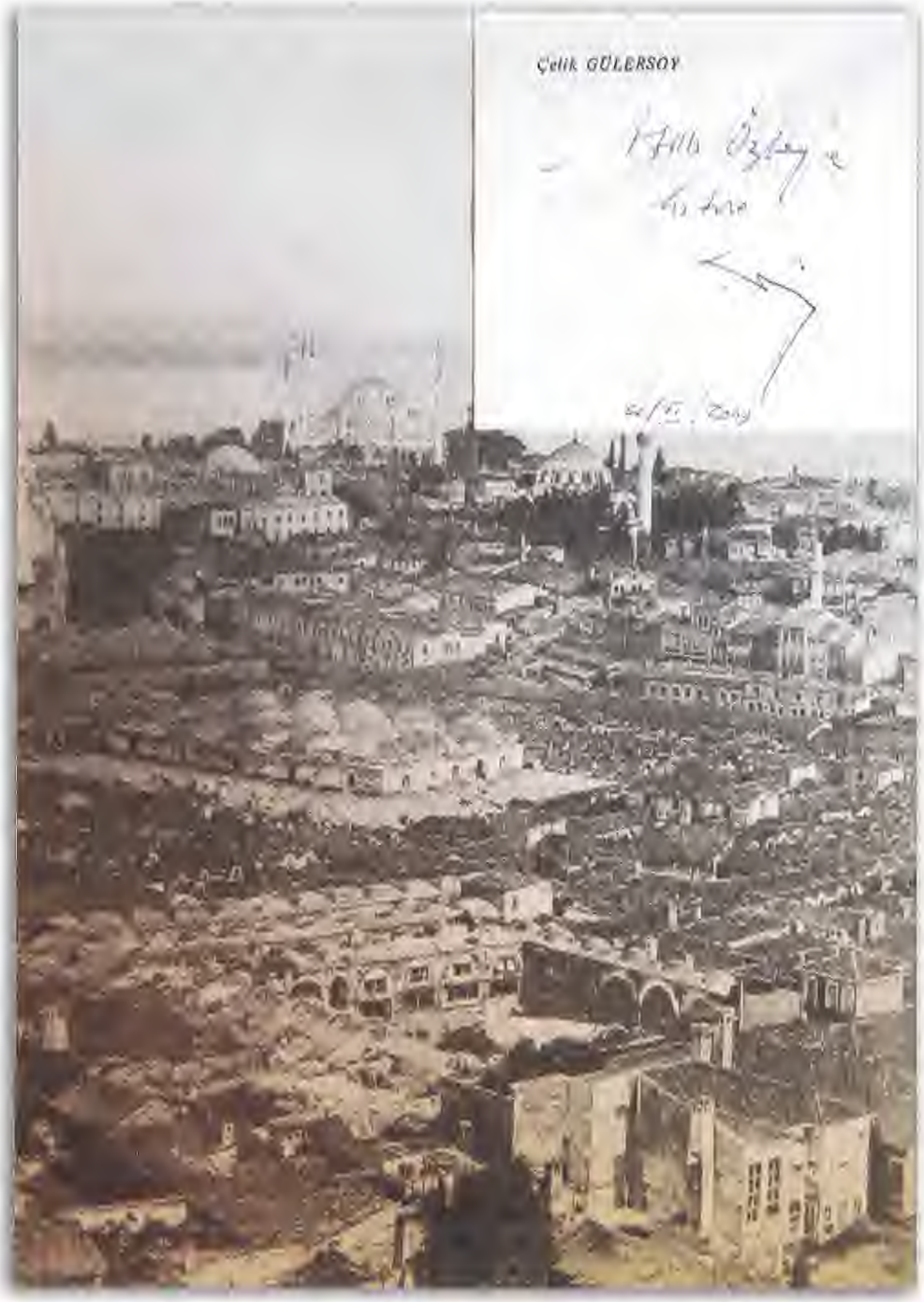

ÇİBECİ HAN KAPALIÇARŞI VE ÇEVRESİNDEKİ HANLAR İÇİNDE EN ESKİ OLANIDIR

HANLAR TARUMAR!

Birçoğunun kapısı Çarşı'nın içinden olan irili ufaklı bir sürü han vardır Çarşı'da. Hemen hemen hepsi tarumar edilmiş birer gül bahçesi gibi yeniden hayata döndürülecek günü bekliyor. Kişisel gayretlerle ayakta duran bazı dükkânların ve içlerindeki imalatların kıymetini ise en çok İstanbul'da yaşayan yabancılar biliyor. Eh bir nargile ustasını, eski bakırı yeniden hayat veren bir ustayı veya gemi malzemelerinden en iyi tasarımcıları dahi kıskandıracak sanata sahip olan ustayı hangi modern çarşıda bulabilirsiniz ki? Küçük Ayasofya Medresesi'ni gördüğümde aklıma Cebeci Han geldi. Acaba bu güzellik Cebeci Han'a uygulanamaz mıydı? Eminim, çok daha güzel olurdu. Gazeteci ve dergimizin editörü rahmetli Rifat Dedeoğlu ile hayaller kurardık. Çukur Han'da sanat atölyesi, Cebeci Han'da resim sergisi...

Zincirli Han Kapalıçarşı'nın en güzel, dokusu en az hasar görmüş hanlarındandır. Hasarı az dediysem binanın uğradığı zarar çok olmasına rağmen hâlâ eski, orjinal ruhu yansıtıyor demek istedim. Birçok han ise kendine ait yapı taşlarının çok azını taşıyor. Yıkılmış ve yıkıntıların üstüne, ayakta kalan çok az bölümlerle birlikte neye benzediği belli olmayan gecekonduvari binalar oluşturulmuş. Cebeci Han'ın kaderi işte böyle.

1894 depreminden önce Çelik Gülersoy'dan aldığım fotoğrafta han tüm ihtişamı ve güzelliğiyle görünüyor. 1970'lere gelindiğinde ise deprem sonrası molozların ve Çarşı içi restorasyonların artıkları buraya dökülmüş, adeta çöplük haline gelmiştir. Bu durum 1980'lere kadar devam etmiştir. Zemine yayılan 1,5 metre yükseklikteki molozlar yüzünden Çarşı'dan aynı oranda yüksekte kalmıştır.

TAMİR VE BAKIM GİDERLERİ

1954 yangını Çarşı'ya çok büyük bir zarar vermiştir. Zamanın kısa boylu valisi Fahrettin Kerim Gökay ve Kapalıçarşı Esnafları Derneği Başkanı Mehmet Esmer, Çarşı'nın yeniden yapılanması için çok emek harcamışlardır. 25 Nisan 1955 tarih ve 8989 sayılı resmi gazetede İstanbul Kapalıçarşısı'nın Tamir ve İhyası Hakkında Kanun 6538 numara ile yayınlanmıştır. Yol ve kemer giderleri Bayındırlık Bakanlığı'nca karşılanmış. Dükkânlar için ise giderler İstanbul Belediyesi'nce karşılanır, ancak Bayındırlık Bakanlığı'nın oluşturduğu heyetin belirlediği miktarda paralar İstanbul Belediyesi'ne 10 yıl, taksitle mülk sahiplerince ödenir. Demek ki dükkânlar için yapılacak tamir ve bakım giderlerini şahıslar ama cadde ve onu tamamlayan tüm unsurları devlet karşılamıştır. Bu yangın sonucunda Çarşı yeniden ihya edilmiş ama bazı yerler kaderine terk edilmiştir. Bunlardan biri de Sarraf Han'dı. Kapalıçarşı'nın içerisinde onarımı ve tekrar hayat bulmayı bekleyen önemli bir değer... İyi ellerde yapılacak bir restorasyonla Çarşı'nın en önemli eksiği giderilebilir. Burası bir müze, kültür merkezi ve sanat atölyesine dönüştürülebilir. Değerlerimizi çöple doldurmaktan vazgeçebilirsek eğer.

Kapalıçarşı'ya otel ve müze önerisi

Kapalıçarşı için butik otel ve müze projesi geliştirildi. Amacı Kapalıçarşı'yı gelecek kuşaklara aktarmak

Kapalıçarşı Esnafları Derneği Başkan Vekili Atilla Özbey, "Kapalıçarşı'yı, gelecek kuşaklara aktarmak için bir müze oluşturmak istiyorum" diye teklifte bulundu. Özbey, çarşıya ait fotoğraf ve belgelerle geniş bir arşiv oluşturduğunu söyledi.

Özbey "Hâkkı Tarık Us Kütüphanesi müze için en uygun alan. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu binayı müze için talebi etmesi durumunda, içinde sergi, konser ve festival mekanları da bulunan çağdaş bir müze yaratılabilir. Ayrıca, çarşının içinde 16 han var. Etrafında da çeşitli hanlar mevcut. Bazıları butik otel haline getirilebilir. Böylece Kapalıçarşı, müşterisini yine Kapalıçarşı'da ağırlar" diye konuştu.

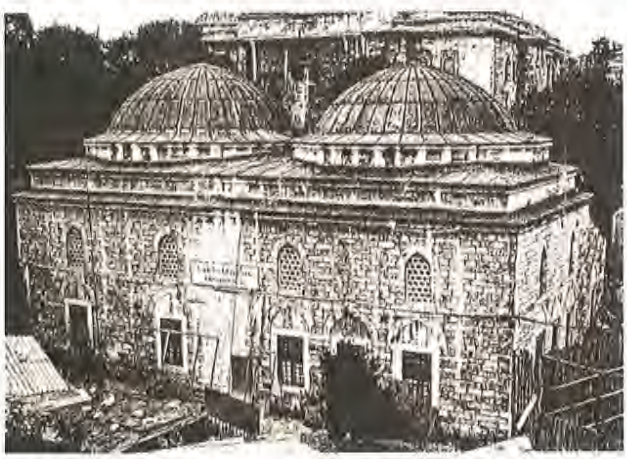
MÜZE

Çarşı'nın duvarlarını göreniniz var mı acaba? Kapıları bile gaspedilmiş. Kapının yanındaki duvarlara çakılan kocaman çivilere esnaf malını değil açgözlülüğünü, tarih, kültür, kadir, kıymet bilmezliğini asmış. Duvarları gecekondu ve kaçak yapılarla kapatılmış. Çarşı keşmekeşlik ablukasına alınmış. Yabancıların her zaman hayran olduğu, mutlaka uğradığı bu mabedin haline şaşırmaktan başka bir tepki gösterebileceklerini sanmıyorum. Selanik'te arkeoloji müzesini gezerken fark ettim ki iki mezardan çıkanlarla koca bir müze yapmışlar. Efes'in 20'de 1'i Akropolis'i görmeden hayalimde büyütmüştüm. Dünyanın birçok müzesini süsleyen eserlerin kaynağı Kapalıçarşı'nın neden bir müzesi olmasın. Cebeci Han'da üst katta bir deri parlatma atölyesindeki makine "ben ne olacağım" diye bekliyor. Tamamen ağaçtan yapılmış. Hâlâ çalışır vaziyette ve kimsenin haberi yok. Kapalıçarşı'da bir zamanlar kütüphane bile varmış. Hatta bir de okul. Şimdi ise çoğunluğu okumayan insanların mekanı durumunda Kapalıçarşı.

HAKKI TARIK US KOLLEKSİYONU

Beyazıt kapısından çıkınca işportadan barakaya adım atmış dükkânlardan zar zor görünen iki kubbeli bir bina vardır. Beyazıt Camii Külliyesi'nin bir parçası olan bu 4 asırlık Sibyan Mektebi son yıllarını, Osmanlı süreli yayınlarıyla konusunda tek olan Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ni barındırmakla geçirmiştir. Kütüphane kapanmış ve içerisinde paha biçilmez eserler farelerin insafına terk edilmişti. Kapısı dahi gözükmüyordu. Kütüphane işlevini tamamen yitirince gasp edilmiş ve yandaki dükkâna katılmıştı. Bu muhteşem binanın üç baraka dükkân için heba edilmesine mi yoksa içindeki değerlerin kaderlerine terk edilmesine mi isyan edersiniz? Biz bu isyanımızı Kapalıçarşı Dergisi'nin dördüncü sayısında dile getirdik. Neyse ki içindekiler yayınımızdan hemen sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne devredildi. Ancak tasnif işleminin üç yıl kadar sürdüğünü biliyorum. Elimizdeki değerlerin farkına ne zaman varacağız? Mesela Kapalıçarşı'nın ihtiyacı müze ve kültür merkezi olamaz mı? İçine defalarca bir yolunu bulup girdim. İki bölümlü bu yerin arkasında nefis bir bahçe de var. Etrafımızı saran cafelerin yerine burada bir Osmanlı Kahvehanesi oluşturulabilir. Bir bölümü görsel malzemelerle desteklenen müze olabilir. Böyle bir müze açılırsa ben de elimdeki tüm resim, bel-

ge ve gravürleri vermeye hazırım. Ayrıca bu müzede Çarşı'dan geçen her tür malın birer iyi örneği de sergilenebilir. Bunun için de bir hazırlığım mevcut. Müze açıldığı takdirde bu malları da ücretsiz olarak vermeye hazırım. İkinci bölümde ise El Sanatlarının ağırlıklı olduğu zanaatların desteklenmesi için kullanılabilir. Bakırcı, marpuççu, örücü, sadekar, hattat ve buna benzer esnafa destekleyici ortamlar sağlayarak işleri de canlı olarak sergilenebilir. Küçük bir de Çarşı oluşturulur. Bu hiç de zor değil. Sadece istemek yeter.

DERGİ 2004 ÖZEL SAYISI

2004 Mayıs ayında yeniden seçim olmuş ve Dr. Hasan Fırat başkan seçilmişti. Çatıdan 3 ayda 8 kamyon çöp toplamıştık. Üstelik esnafın yaptığı her tamiratın pisliği çatıda kalmış, büyük su bidonlarının eskileri oraya buraya atılmıştı. Kıyma kıyma olmuş çatıdan sızan su özellikle İç Bedesten etrafındaki sütun başlarını fazlasıyla şişirmişti. Aslında büyük bir tehlikenin arefesindeydik ama sesimizi kimse duymuyordu. Cebimde kalan son parayla Kapalıçarşı Dergisi'nin 6. sayısını çıkarmıştım. Derneğin başkan vekiliydim ama dernekte para, esnafta da tavır değişikliği olmadığından dergiyi yine desteksiz çıkarmak zorunda kalmıştım. Zorundaydım çünkü bu son sayı Rifat Dedeoğlu'nun anısına olacaktı. Üstelik Turing Başkanı İstanbul sevdalısı Çelik Gülersoy ölümünden 2 gün önce bu sayı için yazdığı yazısını ve yazıyla ilgili fotoğrafları vermişti. Taha Toros ise arşiviyle beni kamçılamıştı. Derginin bu son sayısında özellikle Kapalıçarşı'nın hukuka dayalı bir yönetim teşkilatından yoksun olduğunu vurgulamak istedim.

Bir zamanlar Bedesten'de esnaf olmak Şam'a vali olmaktan daha zormuş. Yazılı kurallar yokmuş ama yazılı olmasına da gerek olmayan, herkesin uymakta zorunlu olduğu kurallar varmış. Dolap biçimindeki dükkânların bazı bölümleri kasa görevi görürmüş. Cevahir Bedesteni birçok zenginin emanet yeriymiş. Yangınlar, depremler, hırsızlar oraya zarar verememiş. Dünyanın dört bir yanından gelenlerde hayranlık ve kıskançlık duyguları uyandıran bu mabed nasıl yozlaşmış, kim değiştirmiş dersiniz? Kimin gücü yeter ki kendi haceganından başka? Kapalıçarşı esnafı olmak toplumda önemli bir kariyer simgesiydi. Giyimi kuşamıyla, davranışıyla örnekti. Ülkenin ana direği esnaflar, sadece satış değil üretim de yaparlar veya en az üreten kadar bilgiye sahiptirler. Her dükkân küçük bir okul, Çarşı ise kocaman bir üniversiteydi. Komşuluk hakları gözetilirdi. Yanlış yapan esnaf bannamaz dışlanırdı. Müşteriyle tartışmaz, olgunlukla her problem çözülürdü. Gözü aç esnaf yoktu. Kuralları, kanunları, gelenekleriyle tüm esnafın bağlı olduğu Lonca Teşkilatları vardı. Bu teşkilat devletle esnaf, esnafla esnaf, esnafla müşteri arasındaki tüm ilişkileri düzenlerdi. I. Meşrutiyet'e kadar etkisini her yerde göstermiştir. Gereksiz üretimi engellediği gibi, aşırı tüketime de engel olurlardı. Hileli, pahalı mal sattırmazlardı.

1913 yılında İttihat ve Terakki, Lonca Teşkilatlarını feshetmiş. Bunun en önemli nedeni ise ayyuka çıkan yolsuzluklar olmuş. Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı son anlarda bu çok önemli kurumda da zayıflıklar baş göstermiş ve hatta yardım sandığından paralar çalınmış. Kısa süre sonra 1. Dünya Savaşı ve onu takip eden Kurtuluş Savaşı da bu süreci uzatmış. Kanunsuz ve sistemsiz kalan Kapalıçarşı maalesef Cumhuriyet kurulurken de unutulmuş. En hayret verici olanı ise üzerinden 80 küsur sene geçmesine rağmen Kapalıçarşı'yı hâlâ kimse fark etmemiş. Üç haneli bir apartmanda var olan hukuki düzenleme 3500 dükkâna sahip olan Çarşı'da maalesef yok. Yeni yapılan büyük alışveriş merkezleri ise yönetim planları ile yapıldığından ve fiziki yapıları farklı olduğundan bu olumsuzlukları yaşamıyorlar. Yüzyıllarca ağırlığını hissettiren Lonca Teşkilatlarından, hukuki olarak ortadan kalktıkları halde fiili ağırlıklarını geleneklerle, dernekler aracılığıyla günümüze kadar hissettirdiler. Ancak derneklerin hukuki yapıları bu sorunları çözmeye yeterli olmadığından pek çok sorun birikmeye ve çözülemez hale gelmeye başladı. Bu yüzden Kapalıçarşı için bir yol haritası çizilmesi gerekiyordu. Bunun için de sorunların ve bu sorunların çözümlerinin hem bilimsel hem de resmi olarak tespit edilip tescillenmesi için Şubat 2005 tarihinde İstanbul Ticaret Odası'nda geniş katılımlı bir arama konferansı düzenlendi.

KAPALIÇARŞI 1461
GRAND BAZAAR
BEYAZIT KAPISI
POST STAMPS
PHONE CARD

KAPALIÇARŞI'NIN ÇATISI

2002 yılında 10 ay 16 takımdan çıkan malzeme ağırlığı 1200 kg'dı. Çatıya uygun yeni kaplamanın ağırlığı ise sadece 400 kg'dı. Bilinçsizce uygulanan tadilatın çatıya uyguladığı baskı inanılmaz derecededir.

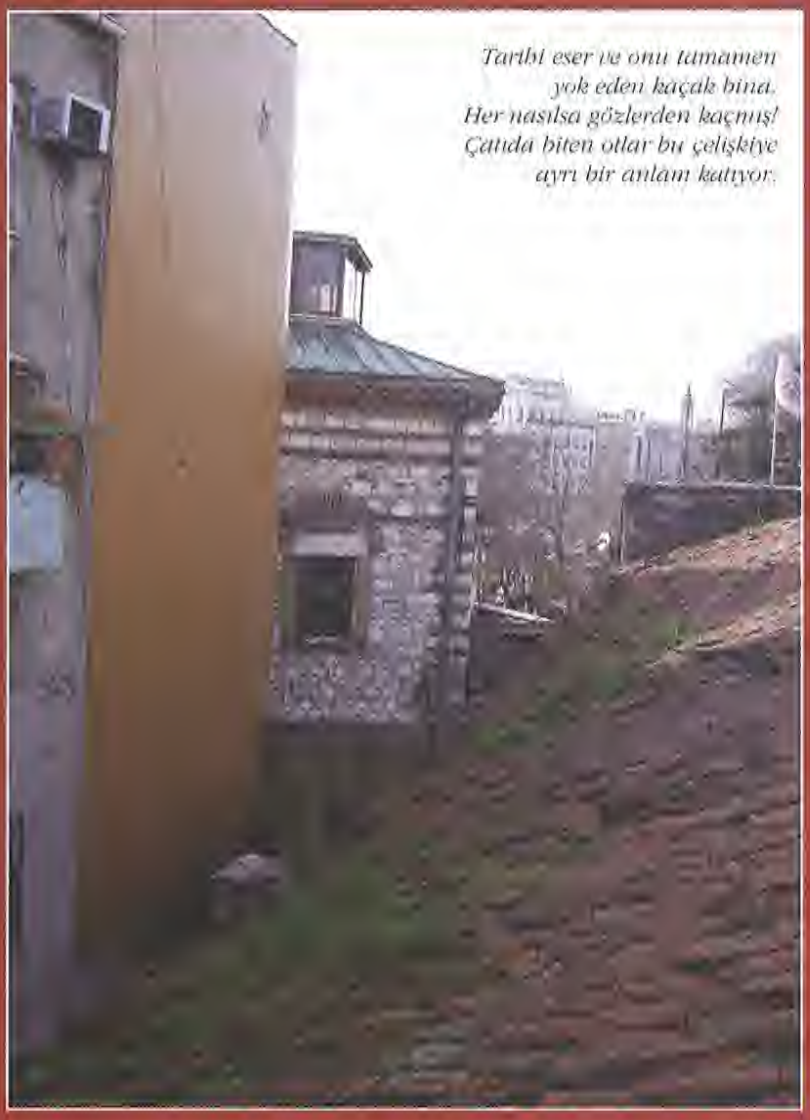

Tarihi eser ve onu tamamen yok eden kaçak bina. Her nasılsa gözlerden kaçmış! Çatıda biten otlar bu çelişkiye ayrı bir anlam katıyor.

Binalara, tavanlık su depoları, gelişigüzel döşenen kablolar, antenler, çöp varilleri, klimalar ve çevresini saran inşaat yapılar Kapalıçarşı'nın her geçen gün nefes almasını daha da zorlaştırıyor.

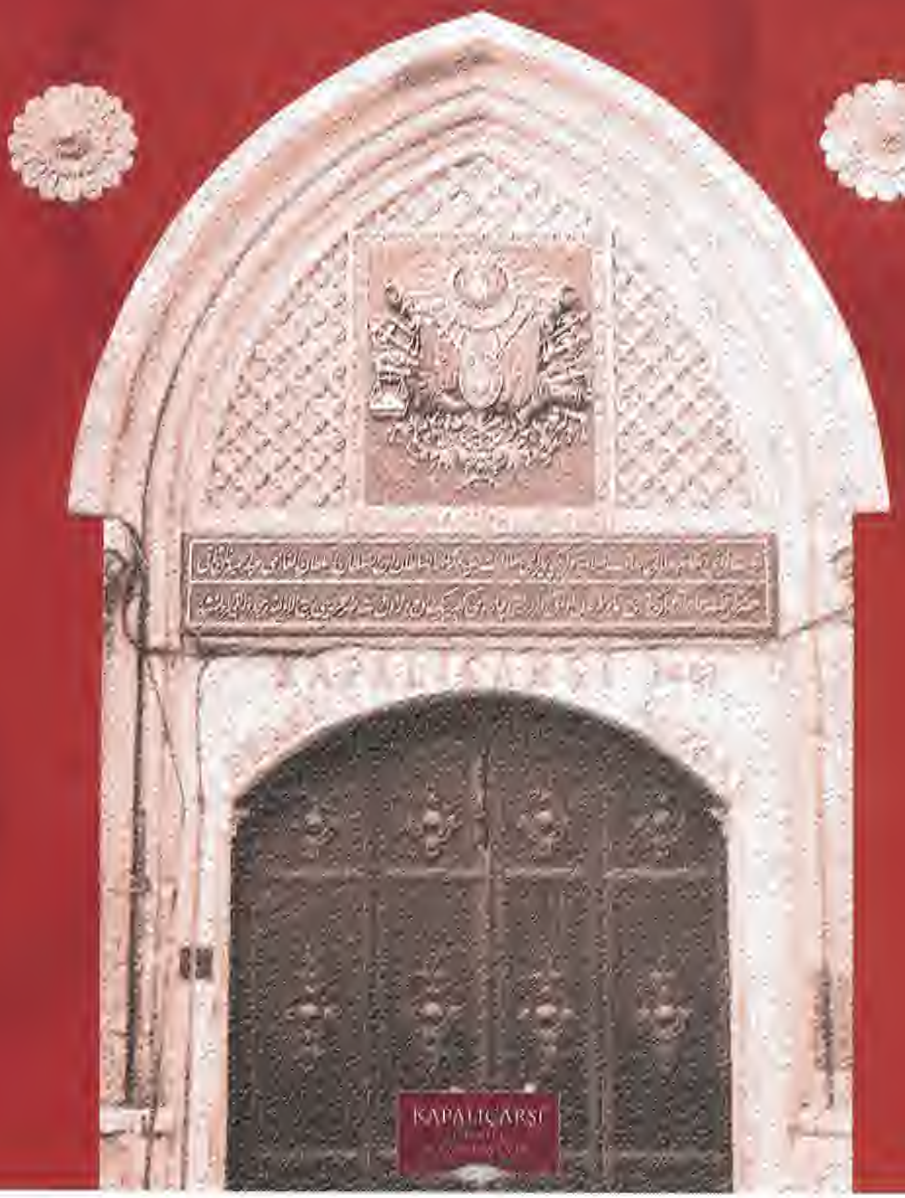

ERBAA DÖVİZ
ÇINAR ÇANTA

Kapalıçarşı Geleceğini Arıyor

SORUNLARI, SORUMLULUKLARI VE YÖNETİM MODELLERİ
ARAMA KONFERANSI

YER: İTÜ, EMİNÖNÜ TARİH: 11-12 ŞUBAT 2005 SAAT: 10:00

EMİNÖNÜ BELEDİYESİ

Türkiye

ARAMA KONFERANSI

YOL HARİTASI

2004 yılının ortalarında Kapalıçarşı Esnaf Derneği olarak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile ortak bir çalışma başlattık. Bir arama konferansı düzenlenmesine karar verildi. İlgili ve bilgili bilim adamları davet edilecek, Kapalıçarşı'nın mevcut durumu enine boyuna tartışıldıktan sonra sorunların çözümü için bir yol haritası belirlenecekti. Çekül Vakfı Başkanı Metin Sözen Hoca da projeye tam destek veriyordu. İl Kültür müdürü ve Metin Hoca'yla kısa bir toplantı yaptık.

Sonra da hummalı bir çalışmayla hazırlıklara başladık. Duyarlı esnafın sponsorluğunda kasa oluşturduk. Cebeci Han'daki derginin merkezini çalışma alanı olarak kullandık. Birçok gazete, dergi ve televizyon kuruluşlarını haber sponsoru yaptık. İstanbul Ticaret Odası bu iş için salonunu tahsis etti. Başbakanın İstanbul'da olacağı bir tarihe konferans gününü ayarladık. Kapalıçarşı'nın tüm sorunlarını görsel olarak aktarabileceğimiz 7 dakikalık bir film hazırladık. Seslendirmesini de iktidar partisinin propoganda filmlerinin seslendirmesini yapan Mesut Mertcan'a yaptırmıştık.

31 Ocak 2005 tarihinde yine Cebeci Han'da kültür ve turizmden sorumlu vali yardımcısı, il kültür müdürü ve Kapalıçarşı Esnaf Derneği'nin birlikteliğinde bir basın açıklaması ile Arama Konferansı'nın duyurusu yapıldı. Üç aylık zahmetli bir çalışmanın sonunda her şey hazırdı. Bunun için bir broşür dahi hazırlamış ve Kapalıçarşı'nın öneminin yanı sıra sorunlarından da kısaca bahsetmiştim. Basın açıklamasından sonra Eminönü Belediyesi de projeye ortak olmak istedi ve oldu. Keşke Büyük Şehir Belediyesi de sahiplenseydi ama dışarda kalmayı tercih ettiler.

Yönetim kurulu üyelerimizden Kemal Baltepe'nin özel gayretleri ve Osmanlı Arşivi Genel Müdürü Önder Bayır'ın çabalarıyla bir kısım arşiv tarandı ve eski ferman ve belgelerden 100'e yakını derlenerek güzel bir sergi organize edildi.

Konferansa başbakan o gün İstanbul'da olduğu halde yoğunluğundan dolayı gelemedi. Yeni bir alışveriş merkezinin açılışını yapmaya gitmişti. Ancak konunun uzmanı birçok bilim ve yazın adamı iki gün boyunca çalıştılar. Devletin ilgili 28 kuruluşundan temsilciler de bu çalışmalara katıldılar. Tarihinde belki de ilk defa Çarşı için bir yol haritası çıkarılıyordu. Hazırladığım broşürdeki sorunlar ve istediğimiz çözümler ile çıkan sonuç hemen hemen aynıydı. Zaten tüm bu sorunların içinde yaşayan bizlerdik ve bunlar en çok da bizim sorunumuzdu. Bu organizasyonla tüm bu sorunlar ve çözümleri hem bilimsel hem de resmi olarak tasdik edilmiş oldu. Artık geriye sadece bunları uygulayacak irade kalıyordu. Üzerinden üç yıldan fazla zaman geçmesine rağmen halen kimseden bir ses çıkmadı. Umarım günlük siyasi çıkarların kurbanı olmadan genel ve esaslı bir çözüm için gerekli uygulamalar başlatılır. Çünkü biz esnaf olarak elimizden geleni yapmış ve eksiklikleri ortaya koymuştuk. Bundan sonrası ise kanun yapıcılarının ve uygulayıcılarının yapabilecekleri şeylerdir.

KAPALIÇARŞI GELECEĞİNİ ARIYOR*

**Arama Konferansı için hazırlanan tanıtım broşürü*

Abartısız bir gerçektir ki; İstanbul dünyanın en güzel kentidir. Sadece iki kıtayı değil, tarih boyunca dünyayı birleştirmiş, kucaklamış bir kenttir. Bir kentin aynası ise o kentin çarşısıdır. O çarşıda herhangi bir dükkânın önünde oturduğunuz zaman önünüzden bir nehir gibi akar o kent. İstanbul'un çarşısı Kapalıçarşı'dır.

Kapalıçarşı Fatih Sultan Mehmet tarafından Cevahir ve daha sonra Sandal Bedestan'ları olarak yaptırılmıştır. Tarih içerisinde çevresinde oluşan yapıların gelişimi ile genişlemiş, büyümüştür.

*Kapalıçarşı dünyanın en eski, en büyük çarşısıdır.

*Kapalıçarşı dünyanın ilk bankasıdır. Bedestan'daki kasalar tüm zenginliğin saklandığı en güvenli yerlerdi.

*Kapalıçarşı bir zamanların sahaf merkezidir. Yeniçerilerin ganimet olarak getirdikleri birbirinden değerli el yazması kitaplar ve gravürler dünyaya yeniden buradan yayılmıştır.

*Dünya barış merkezidir. Toleransın mayasıdır. 547 yıl boyunca, çeşitli din, dil, etnik kökenden insanların barış içerisinde ticaret yaptığı bir yerdir.

*Tüm bu çeşitli kültürleri ve ürünlerini barındırmasıyla da dünya kültür merkezidir.

*Kapalıçarşı bir dünya markasıdır. Sanatçısından devlet adamına, şahından kralına, Türkiye'ye gelen her yabancının ziyaret listesinde ilk sıraya aldığı yer Kapalıçarşı'dır.

*İpek yolunun son durağı, dünyaya açılan kapısıdır. Dünya ticaret merkezi olma özelliğini tarih içerisinde hep korumuştur.

*Kültürün ve antikanın merkezidir. Bugün dünyanın birçok ünlü müze ve kütüphanesindeki en önemli eserlerin kaynağı Kapalıçarşı'dır.

Günümüzde Kapalıçarşı ülkemizin en anlamlı vitrinidir. Ülkemize zarar vermek isteyenlerin ilk hedefi hep Kapalıçarşı olmuştur. Döviz ve altın borsasının kalbi yine Kapalıçarşı'dır. Ülke ekonomisine yön veren en önemli araçtır. Turizmin kalbi ve çekim merkezidir. İhracatın gizli kahramanıdır. En önemlisi ise Osmanlı kültürünü Cumhuriyet kurallarına adapte ederek yaşatan yegane yer Kapalıçarşı'dır.

Çok kısa olarak özelliklerini sıraladığımız bu milli hazinemizin bugünkü durumu nedir?

Ülke ekonomisine kattığı katmadeğere karşılık devlet kurumlarından aldığı hizmet çok azdır. Cumhuriyet kurulurken esnaflar için genel kanunlar (odalar, birlikler, federasyonlar gibi) çıkarılmış ama Kapalıçarşı'nın özel statüsü unutulmuştur. Lonca teşkilatları kapatıldığı ve Cumhuriyet döneminde de hatırlanmadığı için, Kapalıçarşı 1913'ten beri hukuki ve resmi yönetimlerden mahrum bırakılmıştır. Bütçesi ve yetkisi olmayan Esnaf Dernekleri tarihten gücünü alan gelenekleriyle ağırlığını korumuş ve koca Çarşı'nın problemlerini tek başına çözmeye çalışmıştır. 3600 dükkâna sahip Çarşımızda resmi bir yönetim teşkilatı yoktur.

1-) Çarşı'nın tüm temizliğini Dernek elemanları sağlar. Ancak çöp vergisini ilçe belediye alır.

2-) Yolları çukur ve asfalt kaplıdır. Kapalı mekânda asfaltın kanserojen etkisi dahi düşünülmemiştir. Her yerde yolların sorumlusu belediyedir. Çarşı'da esnaf kendi imkânları ile yolunu yaptırır. Öncü olan Dernek yöneticileri tarihi asfalta (!) zarar vermekten ağır cezada yargılanır. Emlak vergisini ise belediye alır.

3-) Alt yapı sorunu hep olmuştur. Kanalların çoğu Kapalıçarşı'nın kurucusu Fatih Sultan Mehmet'ten kalmadır. Özellikle 1894 depreminden sonra çöküntüler oluşmuş ve su kendine yol bularak temele akmaktadır.

4-) Diğer her yerde yolların aydınlatması devletin elektrik kurumu ve belediyenin sorumluluğundadır. Çarşı'da Dernek yolları aydınlattığı için devlet tarafından mahkemeye verilmiştir. 1983'te yeraltına alınan kablolar, kanalizasyon ve su kanalları ile karıştığından büyük tehlike arz etmektedir.

5-) Bina, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun sorumluluğundadır. Ancak çatısı en kötü gecekondu çatısından beter haldedir. Kullanılan yanlış ve kötü malzeme sonucu ağırlık 3 katına çıkmıştır. Çatıdaki su bidonları ve jeneratörler baskıyı artırmaktadır. Kurşunlarının sökülüp yerine en adi kiremitlerin kullanılması sonucu bina her yağmurda su almakta ve sütunlardan akan su Çarşı içinde dereler oluşturmaktadır. Sütun başları her an bir bomba gibi patlayabilir.

6-) Modern havalandırma sistemlerinin yokluğu, eski dü-

zenin bozulması sonucu havalandırma büyük bir sorundur. Toz zerrecikleri gün boyunca teneffüs edilmektedir.
7-) Elektrik trafolarının ve baz istasyonlarının yaydığı zararlı ışınlar insan sağlığını etkilemektedir.
8-) Ulaşım tam bir keşmekeşe dönüşmüştür. Geçmiş yıllarda uygulanan yanlış politikalar sonucu ulaşılamaz bir çarşı olmuştur Kapalıçarşı. Trafik sorununu atlatan ziyaretçiler ise otopark problemi yüzünden bu eziyetten vazgeçip Çarşı'ya gelmez olmuşlardır. İnsanın ulaşamadığı bir Çarşı sorun yumağına dönüşmüştür.
9-) Çevre düzenlemesi yapılamamıştır. Duvarları tamamen görünmez olmuştur. Kaçak binalarla adeta kuşatılmış ve nefes alamaz hale gelmiştir.
10-) Kaçak taksi durakları ve korsan taksiler hep şikâyet konusu olmuş ama nedense bir türlü çözüme kavuşamamıştır.
11-) Hanları kaderine terk edilmiştir. Harap, yıkık vaziyette hanlar hâlâ mevcuttur. Çarşı'nın merkezindeki yıkık hanların niçin kendi hallerine terk edildiklerini anlayabilmek imkânsızdır.
12-) Güvenlik sorunu hâlâ devam etmektedir. Var olan güvenlik teşkilatı ve kullandığı malzemeler yetersizdir. Kapıların önlerine biriken işportacılar, müşterileri ve esnafı rahatsız etmeye devam etmektedir.
13-) Kapalıçarşı'nın tuvaletleri hem yetersizdir hem de yapı olarak Ortaçağ'dan kalmadır.
14-) Üreten zanaatkârlar kaderlerine terk edilmiştir. Adını sokaklara veren birçok meslek yok olmuştur.
15-) Kablolar örümcek ağı gibi tavanları sarmıştır. Aynı görüntü çatıda da mevcuttur.
16-) Dünya müzelerine kaynak olmuş Kapalıçarşı'nın ne kendine ait bir arşivi ne de müzesi vardır.
17-) 21. yy'da hâlâ elektriklerin kesilmesini, özellikle ülke ekonomisi için bu kadar önem arz eden bir yerde bir anda her tarafın karanlığa gömülmesini açıklamak mümkün değildir. Modern jeneratör sistemlerinden bihaber olunmasını da!
18-) Çarşı kentin aynasıdır demiştik. Çarşı'nın kalite sorunu mutlaka çözülmelidir. Kaliteli ürünler desteklenmelidir. El sanatları koruma altına alınmalıdır. Hediyelik eşya sanayisi geliştirilmelidir.
19-) Osmanlı döneminde Çarşı'nın bir okulu ve bir de kütüphanesi mevcuttu. Bugün birkaç dil konuşan Çarşı insanı için destekleyici eğitim ve kurslar düzenlenmeli ve özendirilmelidir.
20-) En önemlisi ise tüm bu sorunlar yumağının içerisinde kaderine terk edilen Kapalıçarşı'nın ahlâki değerlerinde de zedelenmeler başlamıştır.

Kapalıçarşı bir dünya markasıdır. Çarşı'nın birçok ürünü bu büyük markanın şemsiyesi altında dünya pazarına sunulduğunda yer kapması daha kolay olacaktır. Bunun için hukuki düzenlemeler bir an önce yapılmalı ve Kapalıçarşı ve Çevresi Yönetim Teşkilatı'na bağlanmalıdır. Biz Kapalıçarşı esnafı olarak tüm bu problemleri çözmeye adayız. Dünyanın belki hiçbir yerinde de böyle bir çözüm formülü yoktur ancak bilinmelidir ki Kapalıçarşı gibisi de yoktur. Meclisten geçirilecek bir yönetim teşkilatı yasası ile tüm bu sorunlarımızı da çözeriz, kendi teşkilatlanmamızla da kendi müşterimizi kendimiz de getirebiliriz. Alışveriş turizmini Kapalıçarşı için uygulamak çok daha kolaydır. Kaçak yapıların yerine butik oteller, dinlence ve eğlence yerleri, kültür aktiviteleri, otoparklar ile Çarşı'da oluşacak gelişmeler, Çarşı'nın kenti İstanbul'a hemen yansıyacaktır. Bu yansıma sadece ülke ekonomisinde değil komşu ülkelerde de kendini hissettirecektir. Kapalıçarşı sadece Türkiye'nin değil komşu birçok ülkenin dünyaya açılan kapısıdır.

62 cadde ve sokağı, 16 hanı, bir camisi, iki mescidi, 22 kapısı ile içinde barındırdığı 25 bine yakın insanın ekmek götürdüğü 100 binden fazla yurttaşımızla Kapalıçarşı birçok kentten daha büyüktür. Mevsimine göre 250 ile 400 bini bulan ziyaretçisi ile birçok Avrupa ilinden daha büyüktür. Demokratik, şeffaf ve denetlenebilir özel bir yapıyla yetkilendirilen ve bütçelendirilen Kapalıçarşı profesyonel kadrolarıyla Avrupa'ya da Dünya'ya da örnek bir yapı olabilir özelliktedir.

Uluslararası festivaller, müzayedeler, konserler, sergiler mekanı...

Kongre turizminin son durağı...

Dünya borsasının en önemli ayağı...

Kültürlerin, dinlerin, renklerin buluşma noktası...

Tarihin aynası...

Kapalıçarşı, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle sadece bizim değil tüm insanlığın malıdır.

15 Şubat 2005 - İstanbul

KAPALIÇARŞI SORUNLARI, SORUMLULUKLARI VE YÖNETİM MODELLERİ ARAMA KONFERANSI SONUÇ BİLDİRGESİ (11-12 Şubat 2005)

İstanbul Kapalıçarşısı kurulduğu 15. yüzyıldan itibaren Yakındoğu ve Akdeniz ticaret tarihinin en önemli komplekslerinden biridir. "Büyük turlar" döneminin başlamasından itibaren de son iki yüzyıl içinde dünyada en fazla ziyaret edilen ve hakkında yazılar yazılmış mekanlardan birisidir.

Günümüzde ise çok farklı ve çeşitli sorunların karşısında geleceği ciddi riskler taşıma durumuna gelmiştir. Bu riskleri azaltmak, aşmak ve Kapalıçarşı'yı güçlü bir yönetim ile sağlıklı bir yaşama yeniden kavuşturmak için Konferans aşağıdaki sorunları ve çözüm önerilerini kamuoyunun bilgisine sunmaktadır.

FİZİKİ SORUNLAR

* Kapalıçarşı'nın iç ve dış cephe rölevesinin çıkarılmaması
* Kapalıçarşı'nın iç ve dış çevre düzenlemesinin yapılmamış olması
* Kapalıçarşı'ya gelen ziyaretçilerin kullanabilecekleri otoparkın olmaması
* Dükkânların kendi alanlarının dışına taşmaları
* Seyyar satıcıların Kapalıçarşı esnafına yönelik olumsuz örgütlü davranışları
* Kapalıçarşı çevresindeki kaçak yapılaşma
* Elektrik sorunu (Elektrik enerjisinin ihtiyacı karşılamaması, elektrik tesisatının yetersizliği vs.)
* Görüntü kirliliği (tabelalar vs.)

Kapalıçarşı'nın kapılarının yeterince belirgin olmaması

* Kapalıçarşı ziyaretçilerinin kullanabilecekleri harita ve broşürlerin olmayışı
* Beyazıt Meydanı'ndaki karmaşanın Kapalıçarşı'ya olumsuz etkisi
* Yerli halkın Çarşı'yı kullanamaması
* Kanalizasyon ve diğer altyapı sorunları
* Çatının hasarlı oluşu
* Kapalıçarşı'nın fiziki koşullarından dolayı (nem, rutubet vs.) çarşı esnafında ve çalışanlarında ciddi sağlık sorunlarının ortaya çıkması
* Esnafın Çarşı'nın mimari yapısına zarar vermesi (duvarların inceltilmesi vs.)

YÖNETİM SORUNLARI

* Yaptırım gücü olmayan Kapalıçarşı yönetimi
* Kapalıçarşı hakkında söz sahibi olan kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliği
* Kapalıçarşı'ya özgü kanun ve yasaların henüz düzenlenmemiş olması
* Kapalıçarşı'nın sorunları ve gelişimi için yeterli sayıda proje üretilememesi
* Esnafın yönetime katılmasının sağlanması için cadde örgütlenmesinin olmaması
* Alan yönetimi ve özerk yönetimi konularındaki tartışmaların yarattığı belirsizlik
* Çalışma günleri ve saatlerinin uygun olmaması
* Kapalıçarşı markasının doğru yönetilememesi
* Büyük marka ve firmaların Kapalıçarşı'da yer almamaları
* Dernek üyelerinin Belediye Meclisinde söz alma haklarını kullanmamaları
* Kapalıçarşı'nın değişime öncülük ve uyum için bir AR-GE biriminin olmaması

Apartmanın yönetmeliği var tarihî Kapalıçarşı'nın yok

Abdülhamit Yıldız | İstanbul

Yaşanan bütün sorunlara rağmen Kapalıçarşı, yerli ve yabancı turistlerin İstanbul'da görmek istediği yerlerin başında geliyor.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 3 bin 600 dükkân, 66 sokak ve 22 garaj ile dünyanın en eski ve en büyük kapalı alışveriş merkezi Kapalıçarşı'da daha etkin bir yönetim oluşturmak için yasa hazırlığına başladı.

Kapalıçarşı özel yasayla yönetilecek

Nabile Damarcan | İstanbul

İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü Ahmet Emre Bilgili, kapalıçarşı'da artan yönetim sıkıntısı için Kültür Bakanlığı'nın yasa hazırlığı çalıştığını açıkladı. Yaklaşık 3 bin 600 dükkânı, on sokağı ve 22 garajı ile dünyadaki en eski ve en büyük kapalı alışveriş merkezi olan Kapalıçarşı'da düzensizlikten kaynaklanan sorunlara ilişkin konuşan Bilgili, kültür Bakanlığı, Fatih Belediyesi ve Kapalıçarşı esnafıyla görüştüklerini söyledi. Çarşı, Ottoman Empire'ın, İç Anadolu'nun ve Avrupa'nın ticaret ve haberleşmesinin merkezi olduğunu ifade eden Bilgili, çeşitli günü gününden bir yenilenmeyi gerektirdiğini söyledi. Vakıf, belediye, esnaf ve Kapalıçarşı Derneği ile yapılacak temaslarda bir iç hukuk mekanizmayı oluşturan İl Kültür ve Turizm Müdürü, çeşitli sorunlarının özel yasa çıkarılan bazı maddeleriyle çözülebileceğini söyledi. Şark Kalfaları Derneği Başkanı Necmettin Kayahan'ın da yasa çalışmalarına katkı sağladığını belirten Bilgili, "Ben fatih ilçesinde görevinde iken bu çalışmaları başlattım. Kapalıçarşı'da yaşanan sorunların çözümü için bir yasa çıkarılması gerektiğini söyledik. İstanbul'a özel yasa çıkarılmasını bazı çevreler yanlış anlayabilir. Bu nedenle şehir tarihi mirasının önemi üzerinde duruluyor" dedi. Kapalıçarşı'nın Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmasının gündeme gelmediğini belirten Bilgili, "Kapalıçarşı'nın kaderini bir süreliğine ilçe belediyesine vermek istiyoruz. Yasa çıkarılmasının ardından Kapalıçarşı'da yapılacak denetimlerde ilçe belediyesi zabıta memurları da görev alacak" diye konuştu. Bilgili, Kapalıçarşı'nın Büyükşehir Belediyesi Meclisi'ne de gönderilmesi gerektiğini belirtti. Kapalıçarşı Belediye Başkanı Necmettin Ecevit'in de desteğini istediklerini kaydeden Bilgili, "Kapalıçarşı'nın yönetimi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, tarihi ve kültürel yönünün Kültür Bakanlığı'nın, ticari yönünün ise Fatih Belediyesi'nin olmasını istiyoruz. Bu şekilde bir yönetim oluşturmak için yasa hazırlığına başladık" dedi.

maması
* Çarşıda satılan ürünlerin sertifikasyonu konusunda gerekli titizliğin gösterilmemesi
* Çarşının tarihsel dokusunun ve değerlerinin korunmaması

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

* Yukarda sıralanan ve çalışma gruplarının hemfikir olduğu sorunların kaynağını Kapalıçarşı'nın çağdaş bir yönetim modeliyle yönetilmemesinde görüyoruz. Dolayısıyla öncelikli çözüm önerimiz Kapalıçarşı için çağdaş bir yönetim modelinin oluşturulmasıdır.

* İlk aşama olarak yaptırım gücünü de içeren bir yönetim modeli oluşturulmalıdır. Bunun için Yönetim Kurulu ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hukuk ve işletme uzmanlarının hazırlayacağı bir model ve TBMM'ye sunulacak bir yasa taslağı elde etmek için İşletim Danışma Kurulu oluşturulmalıdır.

* Rölöve + Restitüsyon + Restorasyon + Yeniden Kullanım Projeleri için ilkeler ve yöntemler önerecek ve mimarlık, restorasyon, şehircilik anabilimdalı uzmanlarından ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşacak bir danışma ve bilim kurulu oluşturulmalıdır.

* Kapalıçarşı'nın trafo, jeneratör, kanalizasyon, çatı ve benzeri fiziki sorunları Danışma Bilim Kurulu'nun önerileri doğrultusunda ve yönetim kurulu onayıyla ele alınmalıdır.

* Kapalıçarşı için çok ciddi riskler içeren güvenlik sorunları en kısa zamanda çözüme kavuşturulmalıdır. Çok ciddi riskler içeren yangın, deprem, terör ve polisiye olaylara karşı alınacak güvenlik önlemleri en kısa zamanda belirlenmelidir. İlk adım acil çıkışların belirlenmesi olmalıdır.

* Tanıtım ve imaj sorunları etkin bir şekilde ele alınmalıdır. Kapalıçarşı'yı bir marka olarak yeniden canlandıracak girişimleri başlatmak ve sürdürmek üzere bir halkla ilişkiler modeli oluşturulmalıdır.

* Kapalıçarşı'nın tarihi geleneğinin etik kurallarını ve değerlerini gözeten bir altyapının oluşturulması için gerekli eğitim ve koordinasyon çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

KAPALIÇARŞI YAŞAYAN BİR MÜZEDİR. TARİHİ MİRASI VE GELENEKLERİ İÇERİSİNDE YAŞATILMALIDIR.

GÜVENLİK

* Kameralı güvenlik sisteminin olmaması
* Acil tahliye kapılarının olmaması
* Acil müdahale araçlarının ulaşım sağlayamaması
* Acil müdahale alet ve edevatının yetersizliği

TANITIM SORUNLARI

* Çarşıyı tanıtıcı görsel ve basılı unsurların olmaması
* Çarşının iç düzenlemesinde yönlendirici levhâlârın yetersiz olması
* Çarşının dış düzenlemesinde yönlendirici levhâlârın yetersiz olması
* Turizm rehberlerin çarşı imajını zedeleyici yöndeki tutumları
* Çarşıya ulaşım için özel imkanların (otobüs vb.) olmaması
* Yurtdışında Çarşı markasının yeterince tanıtılmaması
* Çarşının çevresi ile bağlarının (otel, lokanta vb.) güçsüzlüğü ve işbirliğinin yetersizliği

KÜLTÜR - SANAT VE ZANAAT İLE İLGİLİ SORUNLAR

* Çarşıya değer katan geleneksel sanatların ve zanaatların kaybolması
* Çarşıya özgü geleneksel esnaf ahlakının kaybolması
* Esnafın geleneksel Kapalıçarşı kültüründen yoksun olması
* Çarşının basın ve sanat alanlarında yeterince temsil edilmemesi
* Cep sineması, kafe, sergi vs. sosyal faaliyet alanlarının bulunmaması
* Çarşının geleneksel yapısını temsil eden ürünlerin satıl-

KAPALIÇARŞI
KAPALIÇARŞI
ESNAFLARI DERNEĞİ
www.kapalicarsi.org.tr
T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Bedestan'dan
Kapalıçarşı'ya
ARŞİV BELGELERİ SERGİSİ
İSTANBUL TİCARET ODASI
DOLMABAHÇE SARAYI, CAMLIKÖŞK

12 Şubat 2005 tarihinde İstanbul Ticaret Odası'nda düzenlenen arama konferansında Bedestan'dan Kapalıçarşı'ya adlı bir arşiv belgeleri sergisi açıldı. Bu sergiye özellikle Osmanlı ARŞİVİ Daire Başkanı Önder BAYIR ile uzman Cevat EKİCİ'nin çok büyük katkıları olmuştur. Kapalıçarşı ile ilgili ilk defa kapsamlı bir belge araştırması yapıldı.

İmparatorluğun sadece ticari değil aynı zamanda sosyal hayatının en güzel örneklerini barındıran Kapalıçarşı'nın şimdiye kadar hiçbir üniversite ya da araştırmacının dikkatini çekmemiş olması şaşırtıcıdır. Osmanlı Arşivi Uzmanı Sayın Cevat Ekici o zamanki araştırmaları ile ilgili şu kısa bilgileri sundu:

"Kapalıçarşı ile ilgili binlerce belge var. Onun içinden tipleme yaptık. Kapalıçarşı'nın özelliklerini vurgulayacak belgeleri seçmeye gayret ettik. Aynı konunun en önemli belgesini seçmeye özen gösterdik. Mesela 1894 depreminden sonra yüzlerce belge var. Biz içlerinden en önemlilerini seçtik. Kimlere görev verilmiş, nasıl bir yol izlenmiş, hangi isimler yer almış; onları ortaya koyduk. Amacımız araştırmacıların dikkatini çekmek ve bir başlangıç yapmaktı. Daha önce belgesel nitelikte hiçbir çalışma yok. Biz arşivci olarak kamuoyunun dikkatini çekmeye çalıştık. Arşivcinin görevi zaten buraya kadardır. Biz görevimizi yaptığımıza inanıyoruz. Bundan sonrası araştırmacıların işidir."

Cevat Bey bir şeye dikkat çekiyor. Osmanlı'nın iktisadi ve sosyal yapısının tüm gelişmelerini içinde barındıran bu konunun şimdiye kadar hiç araştırılmamış olmasına hayret ediyor. Sadece Kapalıçarşı ele alınarak binlerce kitap yazılabileceğini ortaya koyuyor. Günyüzüne çıkmamış binlerce belge üniversite ve özel araştırmacıların ilgisini bekliyor.

"Burası bir belge okyanusu. Buradan, boğulmadan kendi işinize yarayacak belgelere ulaşmaya çalışıyorsunuz. Belgelerin içinde dolaşırken kafamızda birçok şekil oluşuyor. Güvenlikle, mirasla, işleyişle ilgili bir sürü örnek çıkıyor. En önemlisi de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki her türlü sosyal değişimin seyrini Kapalıçarşı'da izlemek mümkündür. Dolap sisteminden, Batı'da kullanılan vitrin sistemine geçiş bunun en güzel örneklerindendir."

Mehmed Necib'in uhdesinde bulunan İstanbul'daki Bezzâz ve Abacı Esnâfı Kethüdâlığı'nın, Hacı Ahmed'in oğlu Mehmed Emin Usta'ya verilmesi hususunda berat

2 Cemaziyelevvel 1229/22 Nisan 1814
BOA. Müzehheb Fermanlar 582/1

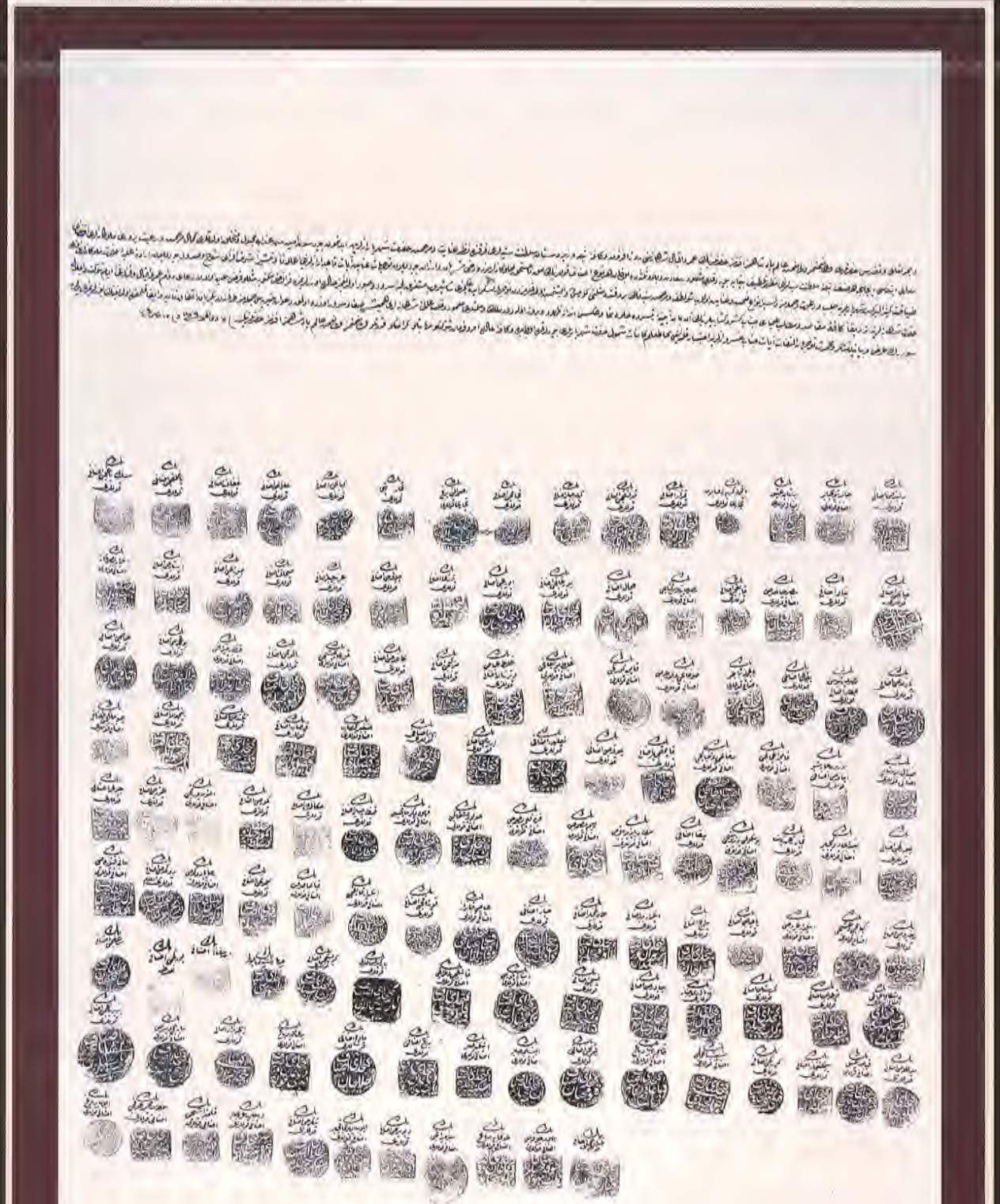
SELANİKİ TARİHİ
Sh. 275-277
Matbaa-i Âmire
1281

Eski Bedesten'de meydana gelen hasızlık davasının failî yakalanarak idam edildiği 1-10 Cemaziyel Evvel 999-25 Şubat-6 Mart 1591

(استانبول بدستانه ده ویرلان اچمه دن
مبالغه اچه ضایع اولوب بنه بولنوب
ایدن سیاست اولندوغیدر)

اوائل ماه جمادی الاوله بدستان عتیقده برصباح بدستانجیلر بعض امانت صندقلری اچلمش بولوب بررلرینه فریاد ایدوب یونك اصلی ندر دیدکلرنده ایچلرندن بری بوخارجدن آدم اشیدر برجمعه کون نمازه کیدوب کزده فرصت دوشوروب مخزنلرده پنهان اولوب ایلمشدر دیوب سرقه اولنان نه ایدوکن بوقلدقلرنده یکرمی اونوزبك التون وغروشدن اکسك دکادرطشره چیقمامشدر انبته جمله مخزنلر ودولابلر بوقلنسون دیوب استانبول قاضیسی چوی زاده علی افندی ویکیچری اغاسی محمد اغاوصوباشی رضوان چاوش اون بش کون بدستان اچلمایوب جمله خواجه لرك مخزنلری ودولابلری ارانوب ودلالر کفلاسی تفتیش اولنوب بدستانجیلر درزنجیر اولوب جمله سنه محکم استکمجه لر اولندی هرکس امانتی تشویش وفکرینه دوشوب امن وامان قالقدی امابرخبرونشان معلوم اولمایجق برمرتبه دخی کفت وشنیده باعث اولمش ایکن بعونه تعالی قبوجیلر قپو سنده مسك وعنبر صتان عجمك دکانی التنده مسأ چری اولان اوغلانك مخزنی ارانمقده وافر بوش کیسه لر بولنوب ومخزنك برینه التون وغروش وشاهی اچه دوکوب اوزرینه کهنه حصیر ویلاس قومش قی الحال مسکبی عجمی ومخزن صاحبی غلامی الله کتوروب قاضی افندی واغا حضورنده کسنه یه افترا ویهتان ایمیوب یالکز کندی تدبیر وتدارکیله فرصت دوشوروب ایتدم کسنه نك وبالنه کیرمك بن اولدوم اوله حق خائن برخور دار اوله حق دکیل دیواقرارواعتراف ایلدی رضوان چاوش سنی اشد سیاست ایله قتل ایده یم دیر کن شوکتلو پادشاه حضرتلری خیانت ایده نی کتورسونلر کوره لم نه کونه نه شخصه رییورمشلر فرمانلری اوزره اوغلان نظر پادشاهی یه واردیغی کبی دیمکشه چونکه کناهکار انعم منظور پادشاهی اولدی آسان اولمك عنایت بیورسونلر دیو نیاز ایتمکین صلب اولنوب سیاست اولنمسون بیورلدی وهرکس صدق واستقامت اوزره ضایع اولان نقدینی آلوب تصرف ایلدی

فی جمادی الاول سنه ۹۹۹

İ.DH.
34552
Padişahın kendilerine vermiş olduğu ziyafetten dolayı teşekkür için İstanbul esnaf kethüdalarının takdim ettikleri arzuhal.

7 Zilhicce 1279/26 Mayıs 1863

Dülbendci Esnafı	Câmeşûycular Esnafı	Bedestân-ı Atik Esnafı	Giridli Sabun Tüccarı Esnafı	Kazzâz Esnafı	Koltukcu Esnafı	Kılıççılar Esnafı	Tuhafcı Esnafı	Asmaaltı Prinç Tüccarı	Mısır Tüccarı	Kebabcı Esnafı	Helvacı Esnafı	Haffâf Esnafı	Yağlıkcı Esnafı	Misk yağcı Esnafı
Hancı Esnafı	Manav Esnafı	Mısır Hasırcı Esnafı	Kayıkcı Esnafı	Mısır Çarşısı Ketenci Esnafı	Hammal Esnafı	Yorgancı Esnafı	Örücü Esnafı	Terzi Esnafı	Çukacı Esnafı	Arabacılar Esnafı	Sabbâf Esnafı	Çorabcı Esnafı	Astarcı Esnafı	Üsküdar Basmahane Esnafı
Yazmacı Esnafı	Mısır Çarşısı Attar Esnafı	Bakkal Esnafı	Kırmızı Mestciler Esnafı	Soğancı ve Yumurtacı Esnafı	Kayık Kürekçi Esnafı	Galata Yorgancı Esnafı	Galata Abacı ve Terziler Esnafı	Mürekkebci Esnafı	Kâğıtcı Esnafı	Kuruyemişçi Esnafı	Balmumcu Esnafı	Kantar Mizancı Esnafı	Boğçacı Esnafı	Hamamcı Esnafı
Sandal Bedestanı Esnafı	Uzun Çarşı İmameci Esnafı	Kayık İmalcı Esnafı	Duhancı ve Tömbekici Esnafı	Kaymakcılar Esnafı	Çukacı Esnafı	Nalbur Esnafı	Arpacı Esnafı	Berber Esnafı	Sığır Kasap Esnafı	Bilâd-ı Selâse Kasap Esnafı	Tekneci Esnafı	Bağçevan Esnafı	Çömlekci Haffafı Esnafı	
Çörekci Esnafı	Buğday Döğücüler Esnafı	Zeytinyağı Tüccarları	Püskülcü ve Terpûşcu Esnafı	Saka Esnafı	Bayezid Bâkırcı Esnafı	Resim Basmacı Esnafı	Kara Kalem Basmacı Esnafı	Havlu ve Peştemalcı Esnafı	Kahve Değirmencisi Esnafı	Kantarcılar Esnafı	Hakkâk Esnafı	Kömürcü Esnafı	Altın Varakcı Esnafı	Tuzcu Esnafı
Çulha Esnafı	Zahireci Esnafı	Kebabcı ve Aşçı Esnafı	Üsküdar Arabacı Esnafı	Paçacı Esnafı	Sarrâc Esnafı	Üsküdar Berber Esnafı	Tarakcılar Esnafı	Habbâz Esnafı	Abacı kaba Bezzâz Esnafı	Kuşakcı Esnafı	Üsküdar Kayıkcı Esnafı	Kaba Hasırcı Esnafı	Limoncu Esnafı	Reaya Düğmeci Esnafı
Düğmeci Esnafı	Manifatura cı Esnafı	Desigâh İ'mâlci Esnafı	Kutus Esnafı	Keresteci Esnafı	At Pazarı Canbâz Esnafı	Çadırcı Esnafı	Fesci Esnafı	Âsitâne Kömürcü Esnafı	Kaşıkcı ve Tarakcı Esnafı	Bârgîr Hammâlları Esnafı	Kerpişçi Esnafı	Çarşamba Pazarı Çulha Esnafı	İpçiler Esnafı	Galata Börekci Esnafı
Saatci Esnafı	Midillici Esnafı	Kapancı Asel Yağcı Esnafı	Simkeşhâne Esnafı	Kürkcü ve Kalpakcı Esnafı	Şişe İ'mâlci Esnafı	Kasımpaşa Debbâğ Esnafı	Kuyumcu Esnafı	İşlemeciler Esnafı	İşkenbeciler Esnafı	Âsitâne Debbâğ Esnafı	Hallâc Esnafı	Yedikule Debbâğ Esnafı	İnce Bezzâz Esnafı	Marpuç ve Sırcı Esnafı
Beziryağcı Esnafı	Fenerci Esnafı	Yahudi Çukacı Esnafı	Topbane Debbâğ Esnafı	Sebzevatcı Esnafı	Dividci Esnafı	Eyüb Oyuncakcılar Esnafı	Şekerci Esnafı	Deraadet Arabacılar Esnafı	Kalemtraşcı Esnafı	Sayrafcılar Esnafı	Eyüb Debbâğ Esnafı			

Masrafları karşılamak ve dükkan yerlerinin kiralarını vakfa ödemek şartıyla kullanım hakları kendilerinden sonra vârislerine intikal etmek üzere Bezzazistan çevresindeki Ayasofya Vakfı'na ait ahşap dükkanların kiracıları tarafından kârgîr olarak yeniden inşasına izin verildiğine dair İstanbul kadısına ve Ayasofya Vakfı mütevellisine hitaben yazılan hüküm.

22 Safer 972/29 Eylül 1564
BOA. Mühimme Defteri.
Nu 6/Hüküm 163

Varis bırakmadan vefat ettiği için mallarına devlet tarafından el konulan Bedestânî Muameleci Hacı Süleyman'ın, vermiş olduğu borçlar karşılığında rehin olarak aldığı eşyalardan sahipleri ortaya çıkmayanların Başbakıkulu gözetiminde satılabilmesi için düzenlenen defter.

1 Muharrem 1156/25 Şubat 1743
BOA. D. BŞM.MHFd 12520

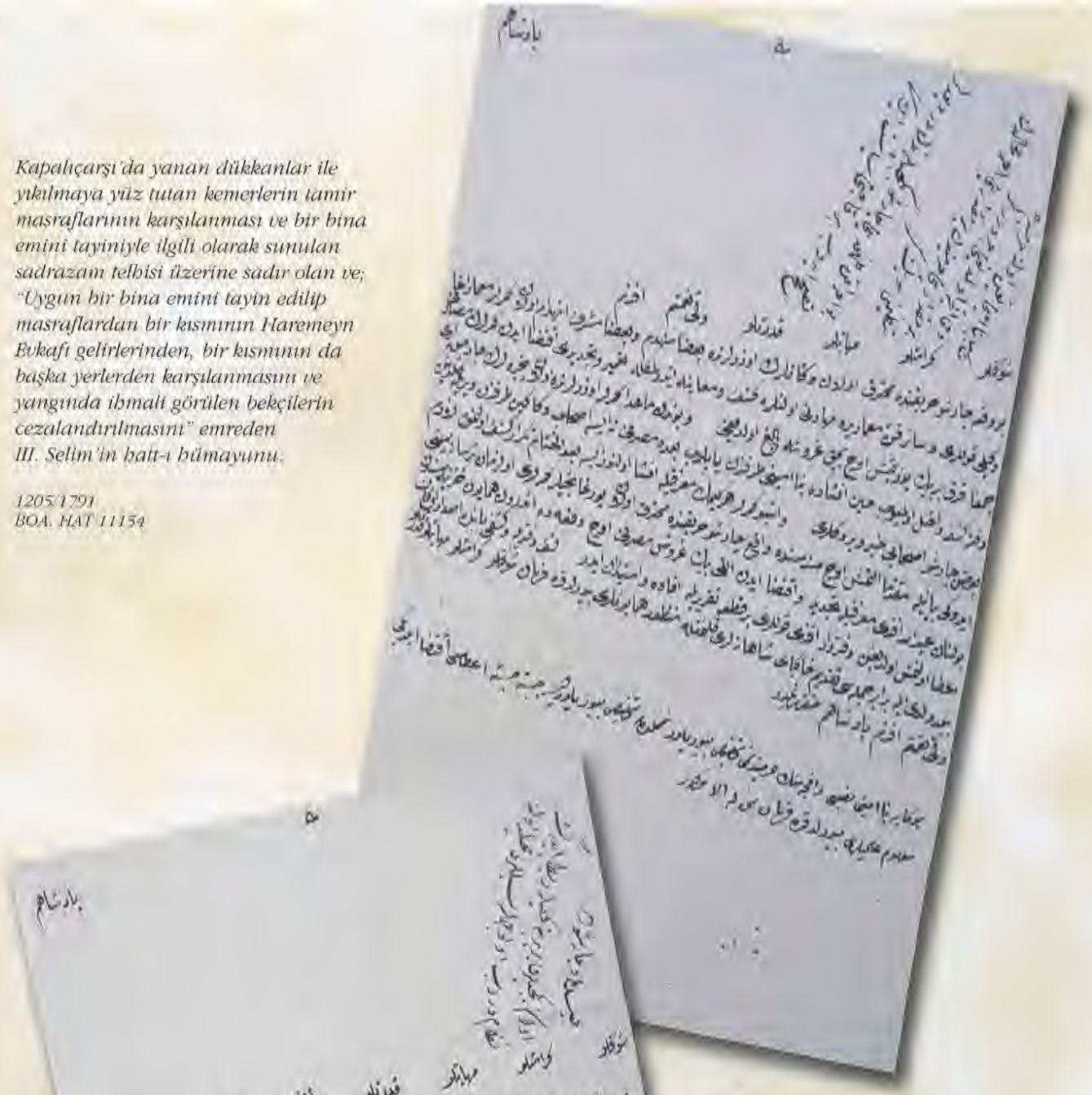

Kapalıçarşı'nın Fincancılar Kapısı'ndan girildiğinde sol taraftan Kürkçüler Kapısı'na kadar, sağ taraftan da Sandal Bedesteni sırasında üçüncü ada burnunda bulunan dükkanların adedi, kiracıları ve kira miktarlarını gösterir defter..

1251/1835
BOA. EV.d 10087

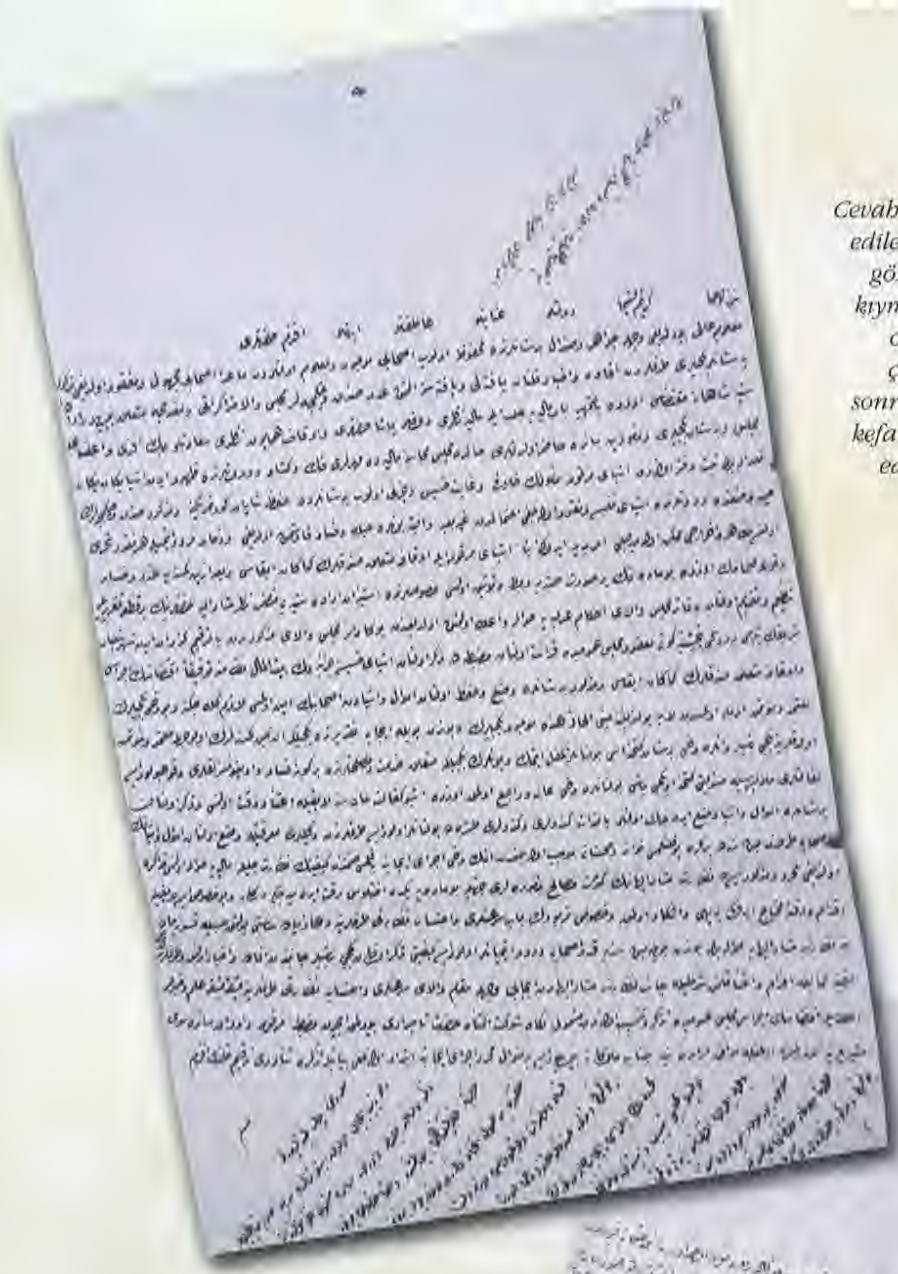
Kapalıçarşı'da yanan dükkanlar ile yıkılmaya yüz tutan kemerlerin tamir masraflarının karşılanması ve bir bina emini tayiniyle ilgili olarak sunulan sadrazam telhisi üzerine sadır olan ve; "Uygun bir bina emini tayin edilip masraflardan bir kısmının Haremeyn Evkafı gelirlerinden, bir kısmının da başka yerlerden karşılanmasını ve yangında ihmali görülen bekçilerin cezalandırılmasını" emreden III. Selim'in hatt-ı hümayunu.

1205/1791
BOA. HAT 11154

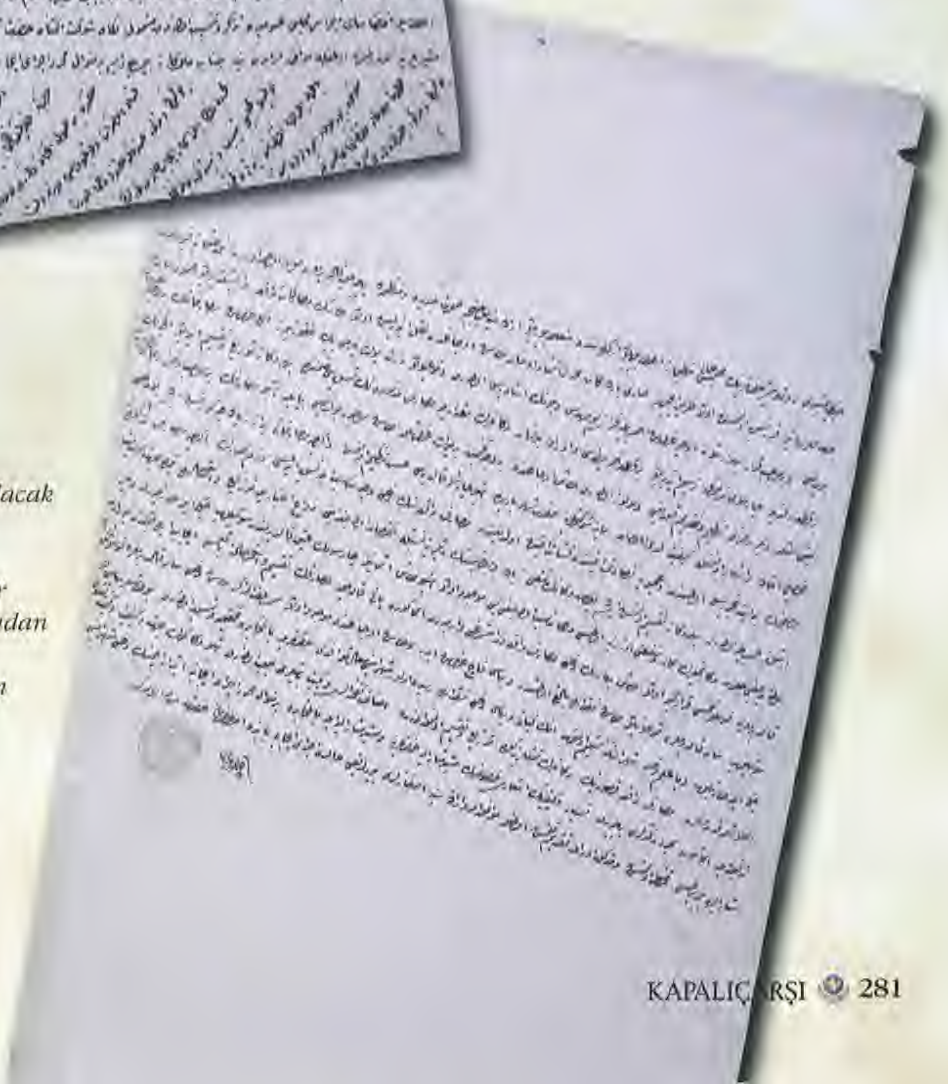
Kapalıçarşı yangınını soruşturmakla görevli sekbancıbaşının yaptığı sorgulama sonucu hapsedilen yedi bekçi hakkında çarşı esnafı, yiğitbaşı ve kethudalarının lehte şahitlik yaptığını bildiren sadrazam telhisi üzerine sadır olan ve; "Bekçilerin serbest bırakılmasını, ayrıca çarşıda vazife yapan bekçiler için sağlam kefalet şartı getirilmesini" emreden III. Selim hatt-ı hümayunu.

125/1791
BOA. HAT 11563

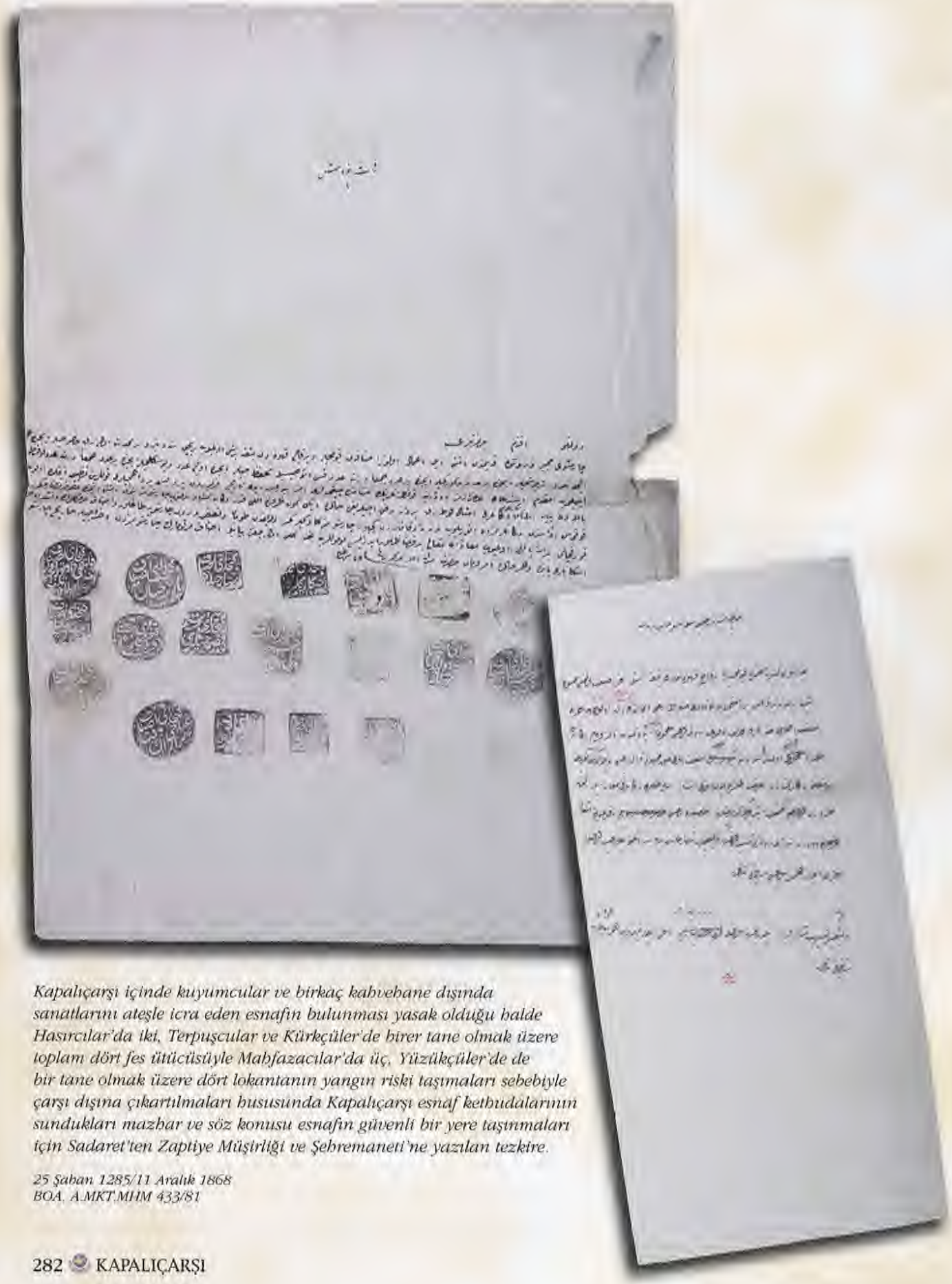
Cevahir ve Sandal bedestenlerinde muhafaza edilen, sahipleri meçhul sandıklar görevliler gözetiminde açıldığında içlerinde para ve kıymetli eşya bulunması kuvvetle muhtemel olan bu sandıklardan değersiz malların çıkması şüpheli görüldüğünden bundan sonra görevlendirilecek bekçiler için sağlam kefalet şartı getirilmesi, bedestenlere emanet edilecek sandıkların sahiplerince düzenli olarak kontrol edilmesi ve bundan İhtisab Nezareti'nin sorumlu olması hususunda sadır olan irade-i seniyye.

26 Şevval 1258/30 Kasım 1842
BOA. İ.MVL 861

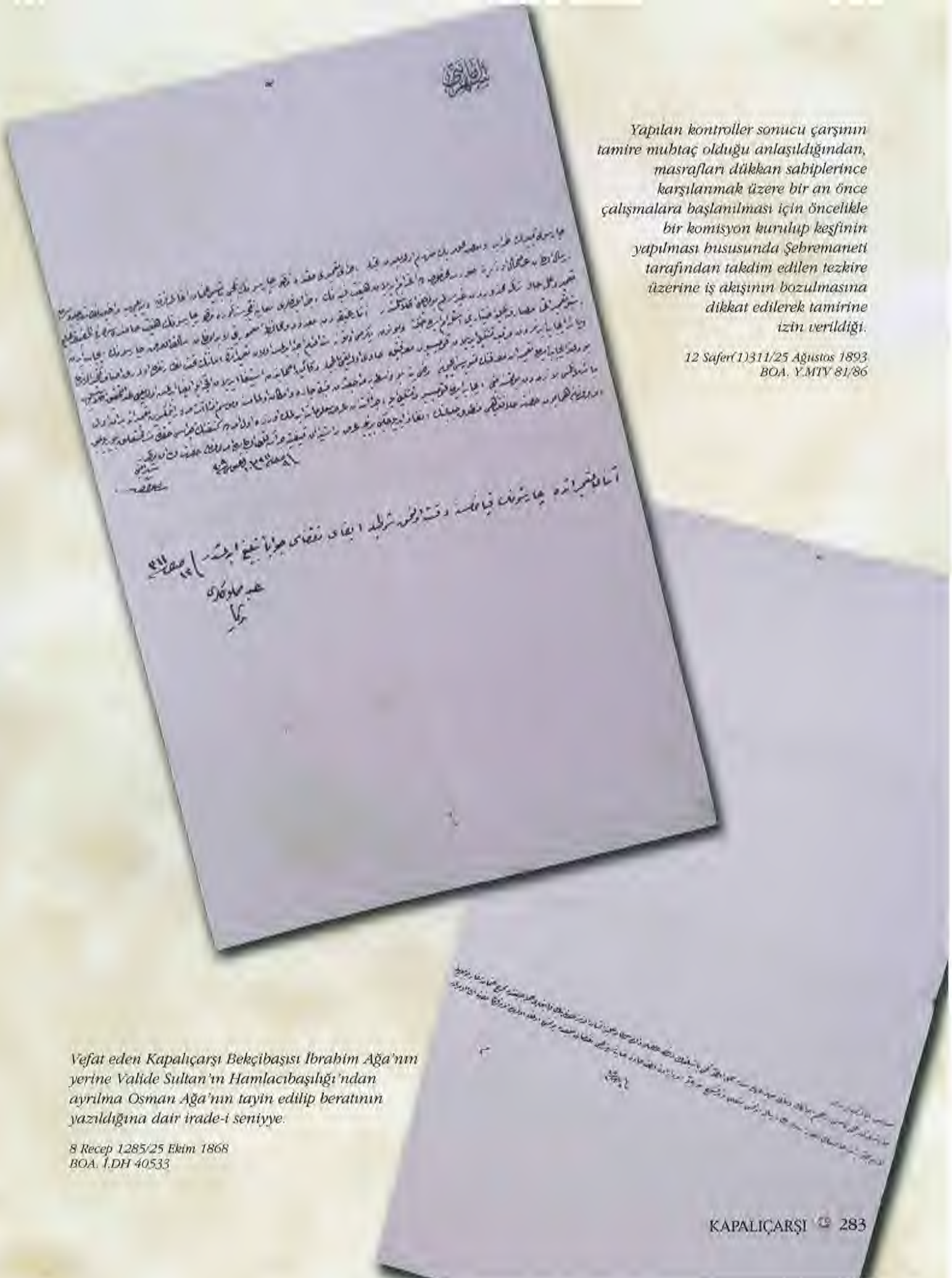
Yeniden ve düzenli bir şekilde yapılacak kaldırımlara örnek olmak üzere Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısından Haffaflar sonuna kadar olan yol için Sarıyer'deki taş ocağından nakledilen taşın masrafları, amele ücreti ve Fransız Mühendis Dilan'ın ücreti olarak tahakkuk eden 420.950 kuruşun çarşıdaki dükkanların gelir durumlarına göre hesaplanarak tahsil edilmesi.

5 Zilkade 1272/8 Temmuz 1856
BOA. A.MKT.NZD 187/87

Kapalıçarşı içinde kuyumcular ve birkaç kahvehane dışında sanatlarını ateşle icra eden esnafın bulunması yasak olduğu halde Hasırcılar'da iki, Terpuşcular ve Kürkçüler'de birer tane olmak üzere toplam dört fes ütücüsüyle Mahfazacılar'da üç, Yüzükçüler'de de bir tane olmak üzere dört lokantanın yangın riski taşımaları sebebiyle çarşı dışına çıkartılmaları hususunda Kapalıçarşı esnaf kethudalarının sundukları mazbar ve söz konusu esnafın güvenli bir yere taşınmaları için Sadaret'ten Zaptiye Müşirliği ve Şehremaneti'ne yazılan tezkire.

25 Şaban 1285/11 Aralık 1868
BOA. A.MKT.MHM 433/81

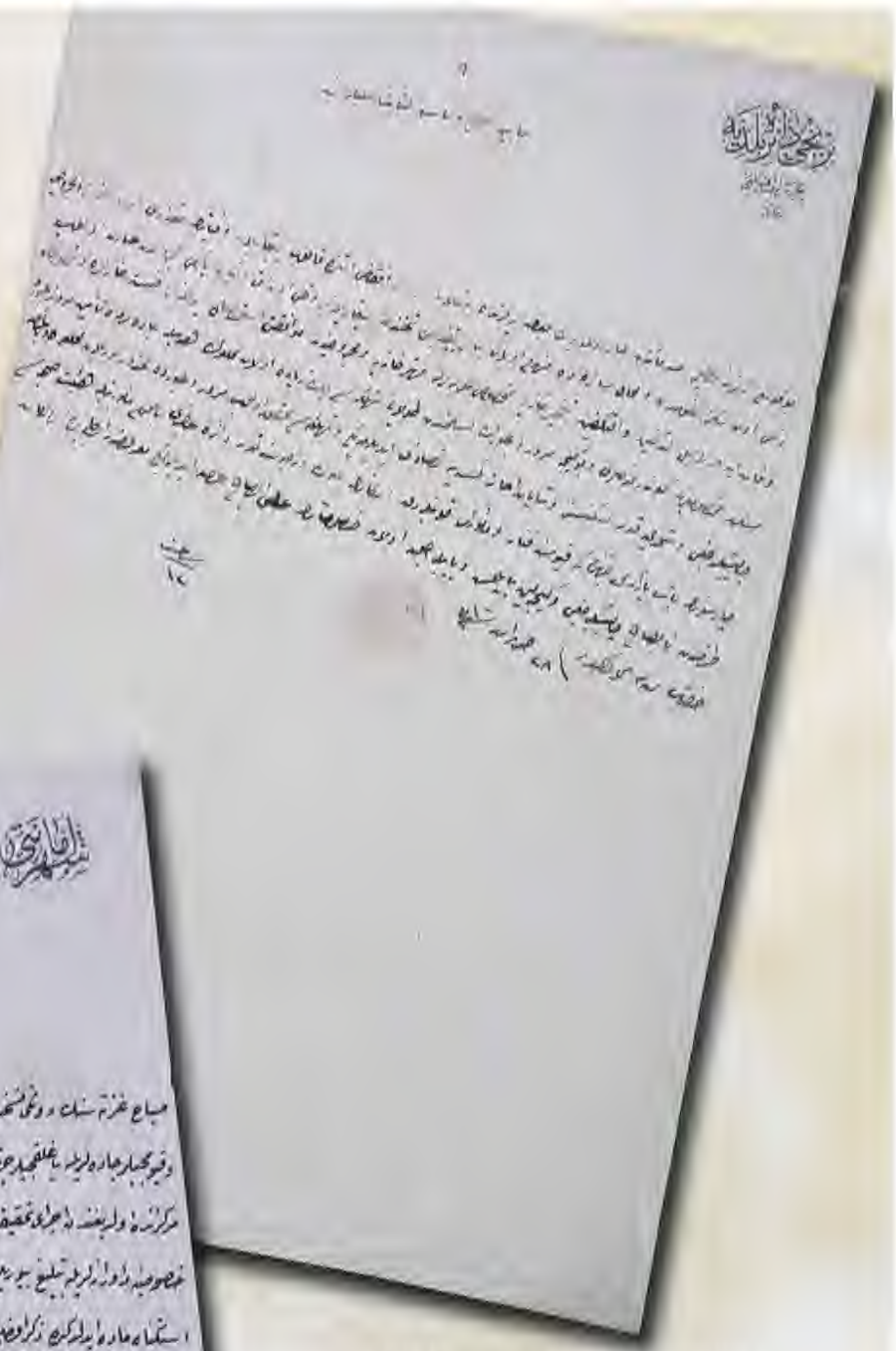

Yapılan kontroller sonucu çarşının tamire muhtaç olduğu anlaşıldığından, masrafları dükkan sahiplerince karşılanmak üzere bir an önce çalışmalara başlanılması için öncelikle bir komisyon kurulup keşfinin yapılması hususunda Şehremaneti tarafından takdim edilen tezkire üzerine iş akışının bozulmasına dikkat edilerek tamirine izin verildiği.

12 Safer(1)311/25 Ağustos 1893
BOA. Y.MTV 81/86

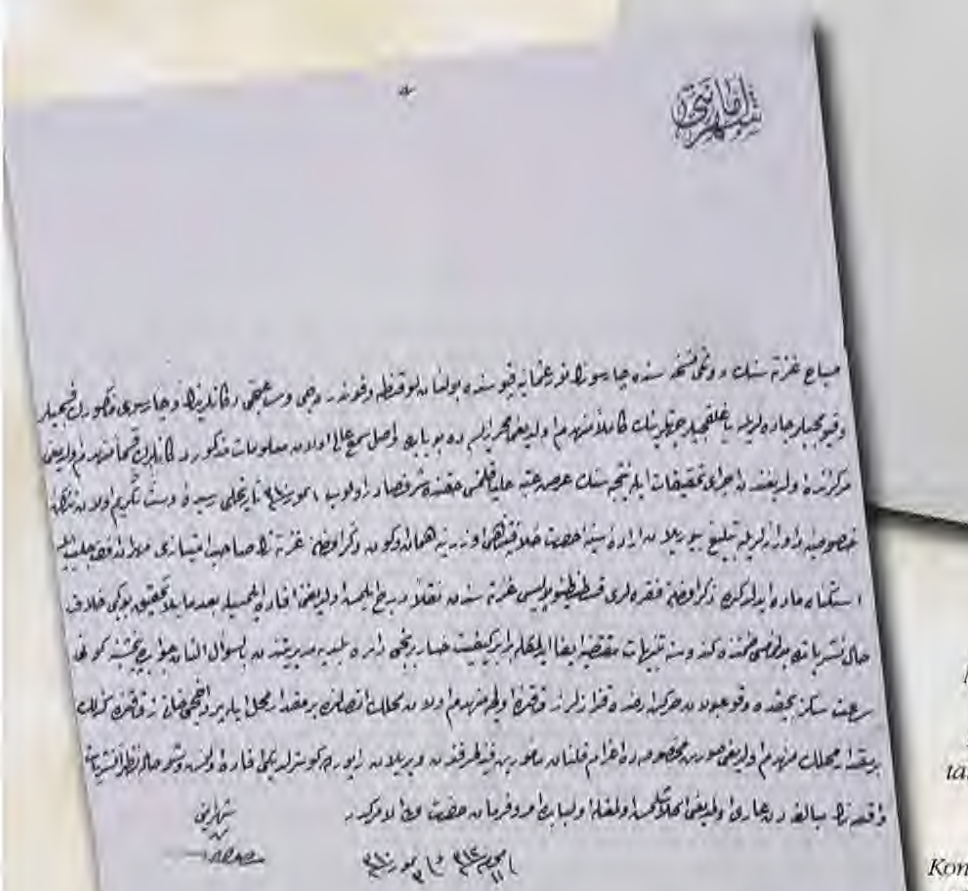
Vefat eden Kapalıçarşı Bekçibaşısı İbrahim Ağa'nın yerine Valide Sultan'ın Hamlacıbaşılığı'ndan ayrılma Osman Ağa'nın tayin edilip beratının yazıldığına dair irade-i seniyye.

8 Recep 1285/25 Ekim 1868
BOA. İ.DH 40533

Kapalıçarşı'nın bazı yerlerinde depremden dolayı yıkılan kemerlerin ve çeşitli bölgelerdeki enkazın altından çıkartılan cesetlerin, teçhiz ve tekfin için Tebirhane arabalarıyla Mehterhane'ye, yaralıların ise hastaneye veya evlerine gönderildiklerine, yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olan yerlerin el ayak çekilmesinden sonra yıktırılacağına ve çarşının Bit Pazarı Kapısı'na fener ve memurlar yerleştirileceğine dair Şehremaneti'nden Mabeyn'e gönderilen tezkire.

28 Haziran (1)310/10 Temmuz 1894
BOA. Y.PRK.ŞH 4/92

Sabah Gazetesi'nde, "Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye Kapısı'nda bulunan Lokanta, kunduracı dükkanı, saatçi dükkanları, Fesçiler ve Kuyumcular caddeleriyle Yağcılar taraflarının tamamen yıkıldığı" şeklinde haber üzerine durum gazetenin imtiyaz sahibi Mihran Efendi'den sorulduğunda, haberin Konstantinopolis Gazetesi'nden iktibas edildiğini söylemesi üzerine bundan böyle araştırmadan gerçeğe aykırı yayınlar yapmaması tenbih edildiği, özel olarak görevlendirilen memurun verdiği rapora göre, meydana gelen depremde sadece Kazzazlar ve Perdahçı Hanı sokaklarında birer miktar yerin yıkıldığının anlaşıldığına dair Şehremaneti tarafından takdim edilen tezkire.

3 Temmuz (1)310/15 Temmuz 1894
BOA. Y.PRK.ŞH 4/106

"Kapalıçarşı'ya araba ve hayvanla girilmemesi yasağına uymayanlardan para cezası alınacağı" hususunda ilanname.

20 Kanun-i Sani 1312/1 Şubat 1897
BOA. T.NFİ 1438/43-1

Depremde Kapalıçarşı'daki bütün esnafın para ve eşyalarını muhafaza etmekteki üstün gayretlerinden dolayı Çarşı'nın Bekçibaşısı Tevfik Efendilere İftihar Madalyası verilmesine dair Sadaret tezkiresi üzerine sadır olan irade-i seniyye.

26 Eylül (1)310/8 Ekim 1894
BOA. İ.TAL 1312.R/31

Kapalıçarşı duvarlarının nakışla süslenmesi ücretinin Kalemkâr Andon Efendi'ye ödenmesi.

19 Temmuz 1311/31 Temmuz 1897
BOA. T.NFİ 1438/81

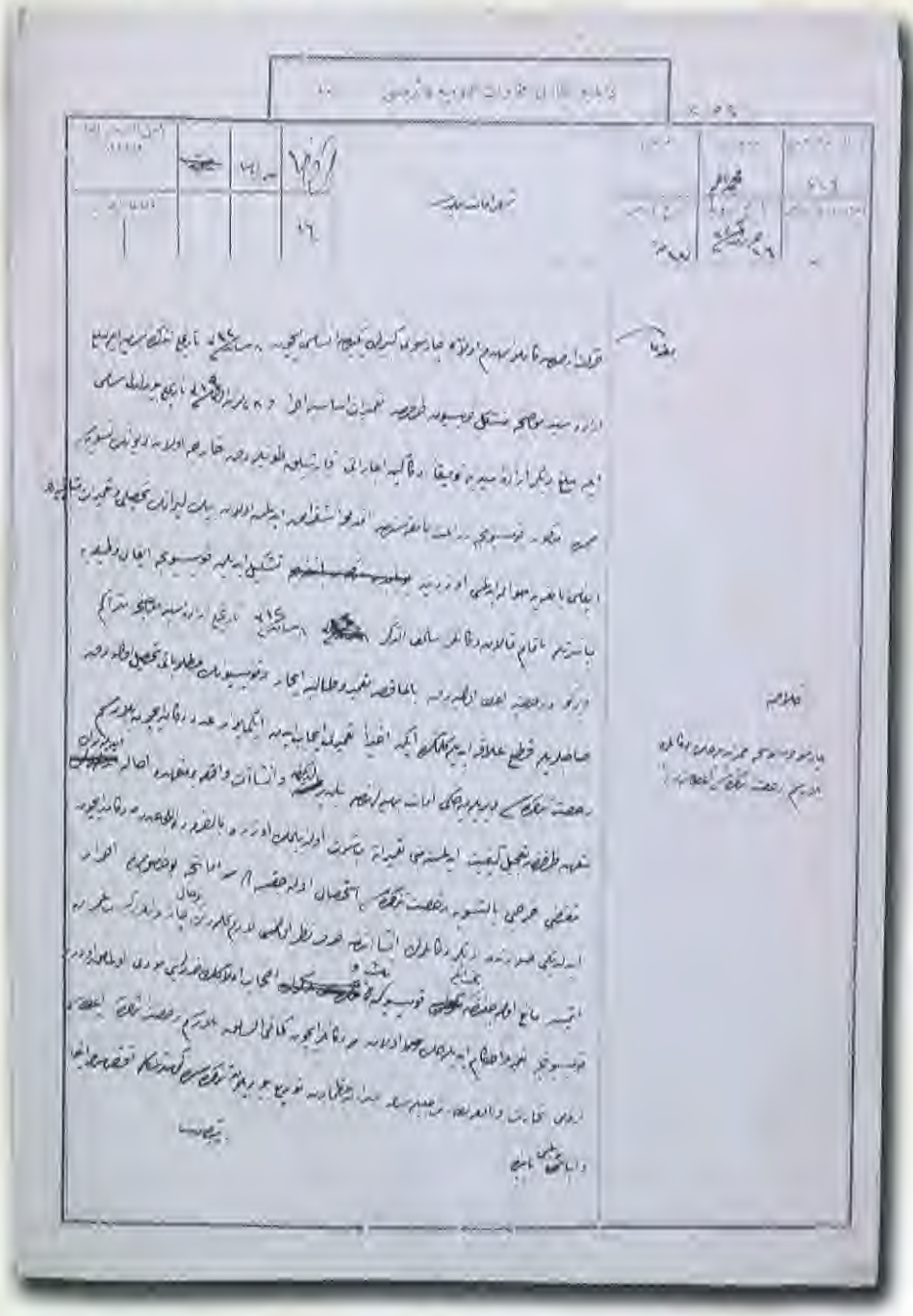

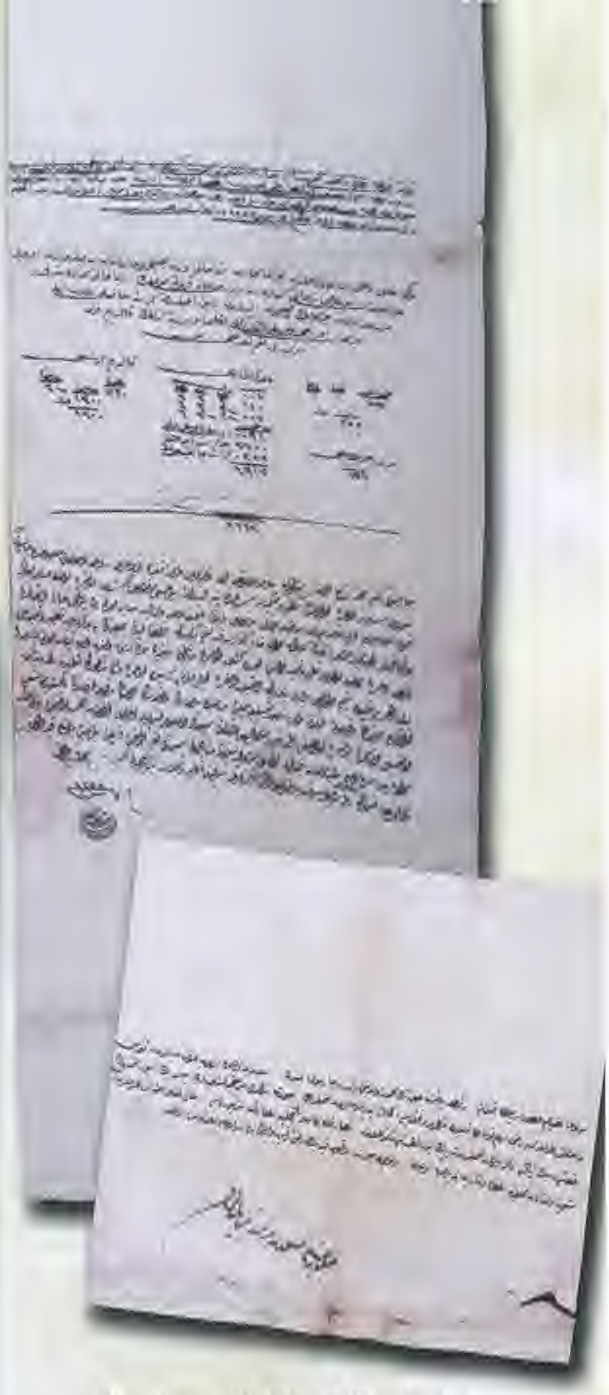
Kapalıçarşı'nın tamiratında kullanılmak üzere Göksu Tuğla Fabrikası'ndan temin edilen tuğlaların bedeli olan meblağın ödenmesi.

20 Kanun-i Sani 1312/1 Şubat 1897
BOA. T.NFİ 1438/35

Depremde büyük ölçüde yıkılan Kapalıçarşı'nın tamiratı çerçevesinde Ziraat Bankası nezaretinde kurulan komisyon tarafından yeniden inşa ettirilecek dükkanların masraflarının kiralardan karşılanması öngörüldüğünden bu dükkanlara harç alınmadan ruhsat verilmesine dair Dahiliye Nezareti'nden Şehremaneti'ne yazılan tezkire.

17 Haziran (1)326/30 Temmuz 1910
BOA. DH.MUİ 109/57

Kapalıçarşı'da Yüncü Hanı'ndan Yorgancılar'a ve Örücüler Hamamı'ndan Küçük Evliya Hanı köşesine kadar olan lağım şebekesinin masrafları esnaf tarafından ödenmek üzere temizlenmesiyle ilgili olarak tanzim edilen muhasebe şureti.

7 Şaban 1255/16 Ekim 1839
BOA. C. BLD 762

KAPALI ÇARŞI ESNAF
TESANÜT ve KORUMA CEMİYE

DERNEKLER, TÜZÜKLERİ VE BAŞKANLARI

DERNEKLER

Osmanlı döneminde Kapalıçarşı'nın yönetim ile ilgili herhangi bir sorunu yoktu. Tüm sorunlar var olan ahilik ve lonca teşkilatları ile gideriliyordu. Üstelik devletin denetiminde olan bu kuruluşlar hayret uyandıracak kadar da demokratik bir yapıya sahipti. Her esnaf kuruluşunun bağlı olduğu bir lonca teşkilatlanması vardı ve kendilerini temsil edecek olan kişiyi kendi aralarında yaptıkları seçimle belirleyip devlete bildiriyorlardı. Saray ise bu kişinin özelliklerini araştırıp atamasını yaparak resmileştiriyordu. Başta bulunan ve kethüda olarak adlandırılan bu kimselerin gelenekten kalma ama gayri resmi örneklerini özellikle İstanbul'da yaşayanlar kâhya olarak adlandırılan kimselerden hatırlarlar. Loncalar esnafın tüm sorunlarını çözmede yetkilerle donatılmışlardı. Hatta toplumun aşırı tüketimine dahi müdahale edebilecek yetkileri vardı. Mesela sadece belli bir bölgede ticaret ve üretim yapmalarına izin verilen dericilerin ülke ihtiyaçları göz önünde bulundurularak kullanacakları hammadde miktarını belirler, fazlasına izin vermezlerdi. Ayrıca satışta da fiyatları denetler ve hem haksız rekabete hem de aşırı kârla satışa engel olurlardı.

Abdülhamit'in baskıcı döneminin sonunda topluma verilen özgürlük birçok alanda olduğu gibi Kapalıçarşı'da da yanlış algılara ve kötü uygulamalara sebep olmuştur. O dönemde en kutsal sayılan ve ihtiyaç sahibi esnaf ve halktan insanların yararlandığı yardım sandığından para çalınması bu uygulamaların bir sonucudur. Özgürlüğü kişisel çıkar sağlamak için kullananların yaptıkları yanlışlar, İttihat ve Terakki yöneticilerini kızdırmış, 1913 yılında lonca teşkilatlarının varlığının sona ermesine neden olmuştur.

Tüm bir kenti temsil eden Çarşı küçük bir yerel yönetimin hukuk dışı yaptırımlarına muhatap kalırken genel sorunları her geçen gün yığılmaktadır. Yeni yapılan ve halkla arasındaki köprüleri her gün biraz daha artan büyük alışveriş mekânlarının ise böyle bir derdi yoktur. Onlar Cumhuriyet dönemine aittir ve daha yapım aşamasında hukuki yapılandırılmaları olduğundan tüm sorunları kendiliğinden çözüme ulaşmaktadır. Kapalıçarşı ise 550 yıl önce kurulmuş ve geleneklerden gelen güçlü yetkileri olan derneklerinden başka bir gücü yoktur. Esnafın geleneksel yapısındaki değişimler ise bu yaptırımları etkisizleştirmeye başlamıştır.

Lonca teşkilatlarının kapanmasından sonra esnaf kendi sorunlarını çözmek için önce Umran adında bir cemiyet kurmuş, sonraları ise dağınık birçok küçük dernekleri birleştirerek 1926 yılında Kapalıçarşı Cemiyeti'ni hayata geçirmiştir.

AYAKTAKİLER SOLDAN SAĞA: 1-BEKÇİLER KONTROL MEMURU SÜLEYMAN AĞA, 2- AZA HAVLUCU HASAN BEY, 3- AZA VE KATİP-İ MES-ÛL MANUFATURACI MEHMED HALİL BEY, 4- AZA ZENNE HAZIR ELBİSECİ MEHMET ZİYA BEY, 5- AZA MOBİLYACI SEYFİ BEY, 6- CEMİYET KATİP VE MUHASİBİ RIFAT EFENDİ, 7-CEMİYET KATİP MUAVİNİ OSMAN EFENDİ

OTURANLAR SOLDAN SAĞA: 1- AZA-YI İHTİYATEDEN, HACI TEFİK BEY, 2- KÖSELECİ NACİB ZADE MEHMET BEY, 3- AZA HACI AHMET EFENDİ, 4- REİS-İ SANİ YAĞLIKÇI HÜSEYİN BEY, 5- AZA REİS-İ EVVEL İSMAİL HAKKI BEY, 6- AZA DEDE MEHMED ŞAKİR EFENDİ, 7- AZA LEON ARZUMANYAN EFENDİ, 8- AZA RAPİL EFENDİ

15 TEŞRİN SAN-İ (15 KASIM 1923)
Adres: Çarşıyu Kebir Kilerci Han Avlusu

AYAKTAKİLER SOLDAN SAĞA: 1-ÇARŞI ÇAVUŞU SÜLEYMAN AĞA, 2- ....., 3- AZA ZENNE HAZIR ELBİSECİ MEHMET ZİYA BEY, 4- ....., 5- AZA VE KATİP-İ MES-ÜL MANIFATURACI MEHMED HALİL BEY, 6- OSMAN EFENDİ

OTURANLAR SOLDAN SAĞA: 1- MUSTAFA BEY, 2- TAHİR BEY, 3- YAĞLIKÇI HÜSEYİN BEY, 4- REİS İSMAİL HAKKI BEY, 5- DEDE MEHMET ŞAKİR EFENDİ, 6- LEON ARZUMANYAN EFENDİ, 7- KÖSELECİ NECİPZADE MEHMET BEY,

Yukaridaki resmin tarihi tam olarak bilinmemektedir.
Yan sayfadaki resimle karşilaştirildiğinda kişiler çoğunlukla aynı ve aradan çok kisa bir süre geçtiği anlaşılıyor.
Atatürk Devrimleri'nin etkisi bu resimde çok net olarak görülmektedir.

KAPALIÇARŞI NİZAMNAMESİ

Büyük kuruluşlar geçmişleriyle büyürler. Geçmişin en büyük kanıtı ise belgeler ve kayıtlardır. Kapalıçarşı'nın 1926 yılında yayınlanan dernek tüzüğünün belgesini, bu meyanda aslını ve günümüzün Türkçesini yayınlıyoruz.

Bugüne kadar yapılan Kapalıçarşı araştırmalarının hiçbirinde değinilmeyen bu ilginç nizamname, ilk kez Kapalıçarşı Dergisi'nin 3. sayısında yayınlanmıştır.
Kapalıçarşı esnafından teşkil edilecek bir idare heyetinin maksadı; vazifeleri, teşkilatın kurulması, gelirleri ve bunların nasıl sarf edileceklerini belirten nizamname, günümüzdeki idare heyetine de önemli mesajlar vermektedir.
Nizamnamenin on altıncı maddesinden öğrendiğimize göre 17 Nisan 1921 tarihli eski bir nizamnameden daha bahsedilmektedir. Bahse konu nizamname de bugüne kadar ele geçmemiştir. Ayrıca, yaptığımız araştırmalarda on dördüncü maddede sözü geçen cemiyete mensup esnafa verilen hüvviyetin örneğine de ulaşamadık.

چارشوی کبیر
امن عمران جمعیت خیریه سی
نظامنامه سی
مرکز اداریسی «ایاغیلر جادیسنده حوروجیلر خان
نومرو ۴۲
۱۳۴۱ – ۱۹۲۶

Eski Türkçe harflerle basılan kitapçığın Türkçe harflerle uykısı aşağıdadır.

Çarşuyı Kebir Emni Umran Cemiyeti
Hayriyyesi Nizannamesi
Merkezi İdarisi: Kalpakçılar Caddesi'nde
Sorguççu Han No: 22
19261341 Kader Matbaası

Çarşuyı Kebir Emni Umran Cemiyeti Hayriyesi Nizannamesi

Madde 1. Memleketimizin yegane müeesesatı milliye ve asarı atikai tarihiyesinden olan çarşuyı Kebir'in imar ve emn ve intizamını temin maksadıyla [çarşuyı Kebir Emni Umran Cemiyeti Hayriyesi] ismiyle bir cemiyet tesis olunmuştur.
2. 17 Nisan 336 tarihinde teşkil eden sabık cemiyetin müessisleri olan zevatı muhteremenin isimleri berveci zir muharrer olup müessislik hakları baki kalacaktır.
1. Kumaş tüccarından Mehmet Şakir Dede Efendi
2. Antikacı Abdullah Salabi Efendi

3. Mücevherci Nasip Cezveciyan Efendi
4. Kösele Tüccarından Hacı Mehmet Şerif Efendi
5. Halı Tüccarından Ömer Mümtaz Efendi
6. Meşin Tüccarından Necipzade Mehmet Bey.
7. Mürekaidi Askeriyyeden Mustafa Bey
8. Yağlıkçı Esnafından Hacı Osman Efendizade Hüseyin Bey
9. Yorgancı Esnafından Rıza Bey
10. Tuhafiyeci Mehmet Ziya Bey
11. Kösele Tüccarından Manolaki Efendi
12. Zenne Elbiseci Celali Bey
13. Meşin Tüccarından Rapael Efendi
14. Kuyumcu ve Saatçi Garipyan Efendi
15. Gömlekçi Hafız Burhan Efendi
16. Gömlekçi Halit Bey
17. Yazmacı Hafız Şükrü Efendi
18. Haffaf Ali Sırrı Bey
19. Zenneci Yusuf Efendi
20. Terlikçi Mustafa Efendi
21. Yağlıkçı Kasapzade Mustafa Efendi

Cemiyetin maksadı:

3. Birinci maddeye tevfikan :
a. çarşunun dahilen ve haricen temini emn ve intizamı ve mağmudiyetine,
b. Usul ve adatı kadimesine tevfikan geceleri idare edilmekte olan çarşu muhafızlığı ve vezaifenin bir sureti salime ve müntezimede tedvirini temine,
c. çarşu esnafından ve cemiyet azasından olup tahahüdatı şehriyesini muntazaman ita etmiş olanlara muavanet etmek.,
d. Bunlardan aralarında ihtilaf zuhur edip bilriza müracat edenlerin işbu ihtilaflarını hükm ü safiyetle hale, tarafı hükümette vuku bulacak tebligat ve evamirin tamamii tatbikine çalışmaktır.
4. İşbu cemiyet siyasetle kattiyyen iştigal etmeyecektir.

Heyeti Umumiye ve vezaifi

5. çarşui Kebir dahilinde bulunan ve sinni onsekiz yaşından dun olmayan bilumum tüccar ve esnaf, cemiyetin azayı tabiyye ve daimesinden olup, heyeti umumiyeyi teşkil ederler.
6. Heyeti Umumiye alalade her iki senede bir defa seneyi cedide ibtidasında heyeti idare tarafından vuku bulacak davet üzerine ictima ederek heyeti idarei cedideyi intihap ve heyeti sabıkanın bilumum muamelatını tetkik ve tastik eyler. Ahvali fevkalade vukunda heyeti idarenin daveti üzerine de ictima edebilir.
7. Heyeti umumiyeyi davet, vesaiti muhtelife ile onbeş gün mukkaddem ilan olunur. İşbu davete icabet eden zevat, münhasıran heyeti umumiyeyi temsil edecektir.

Heyeti İdarenin Sureti Teşkili ve Vezayifi
8. Altıncı madde mucibince heyeti umumiye reyi hafi ile her iki senede bir onikı kisiden mürekkep olmak üzere heyeti idare intihap eder. Bunlara azai faale denir. Reisi evvel ve sani ve katibi mesul aralarından intihap olur. Hizmetleri fahridir. Riyasetleri heyeti idare arasından reyi hafi ile bilintihap altı ayda bir tecdit olunur.
Bunların madununda rey kazananlardan bir misli zevat azai muavene olarak tefrik olunup bunlar heyeti idareden vuku bulacak inhilalde vazifedar olurlar. Müddeti hitam bulan heyeti idare, yeni intihabatın icra ve ikmaline kadar ifai vazifeye mecburdurlar.
9. Cemiyet umur ve muamelatı tahririyesinde istihdam edilmek üzere hariçten münasıp bir katip ve bir muakkip tayin ve tevzif etmek selahiyetini haizdir.
10. Heyeti İdare azasının yirmi yaşını ikmal etmiş olmaları, cenahe ve cinayetle mahkum bulunmamaları, çarşu dahilindeki esnaftan olup suyi hal ile müştehir olmamaları, Türkiye Cumhuriyeti tabiyetinden olmaları ve Türkçe okur yazar bulunmaları lazımdır.
11. Heyeti İdare, adiyen haftada bir defa azadan laakall sülüsünün mevcudiyeti ile inikat edip reisi evvel veya sanının riyasetinde bila ictima mevaidi mezkur ve çarşu emrine taalluk eden hususat hakkında müzakerette bulunarak mukarratı tesbit ve mevkii icraya vazeder.
Hasbül hal reisi evvel veya sani hazır bulunmayacağı anlaşılan ictimalarda azayi mevcude meyanından muvakkaten bir reis intihap olunur. Cemiyetin leh ve aleyhindeki deavide reisi evvel veya sani veya vekili ispati vucut edecektir.
Bila mazeret ve bila ihbar müteakkipen beş ictima da bulunmayan aza müstafi addolunur.
12. Katibi mesul, heyeti idare kararlarını tesbit ve cemiyetin varidat ve sarfiyatını ve bil cümle defatir ve kuyudatını tahrire memur olanları sık sık teftiş ve kontrol eder. Neticeyi teftişatını heyeti idareye bildirir.
13. Cemiyetin heyeti idare nezdinde İçarşuyı Kebir Emni Umran Cemiyeti Hayriyesil namıyla bir mühri resmisi bulunacak ve işbu mühür, reisi evvel ve sanının imzası ile muteber olacaktır.

Varidat ve sarfiyatı

14. Cemiyete mensup esnaftan arzu ve talepte bulunanlara mahiyeyi azami elli kuruş teberru etmek şartı ile hüviyet varakası verilir. Hasıl olacak meblağ, cemiyetin mesarifi mübremesine, artarsa çarşunun tathirat, tanzifat, tenvirat, sebil ve çesmeleri, yangın tulumbaları ve teferruatı, su yolları, hela ve lağımları buna mümasil menafihi amme ve emri hayra mahsus vesait ve müeessesatın tamir ve tertimlerine sarf olunur.
15. İşbu nizamnamede müehheren icab edecek tadilat, heyeti umumiyenin tasvibiyle icra olunur.

16. İşbu nizamnamenin tasdikine [17 Nisan 336 tarihli atik nizamname hükmü muteberdir]
16 maddeden oluşan bu tüzüğün kanunlara uygun olduğu onaylanır.
Onaltı maddeden ibaret nizamnamenin muaffıkı kanun olduğu tasdik olunur.

15 Teşrinisani 1341
İstanbul Vilayeti
Umuri Hukukiye Müdüriyeti

Kapalıçarşı Kalkınma Güvenliği ve
Güzelleştirme Derneği Tüzüğü
Yönetim Merkezi: Kalpakçılar Caddesi,
Sorguççu Han, No: 22 1926
Miladi1341 Hicri, Kader Matbaası

Kapalıçarşı Kalkınma Güvenliği ve Güzelleştirme Derneği Tüzüğü

Ülkemizin biricik milli kurumlarından ve tarihi eserlerinden olan Kapalıçarşı'nın kalkınmasını, güvenliğini ve düzenini sağlamak amacıyla [Kapalıçarşı Kalkınma Güvenliği ve Güzelleştirme Derneği] adıyla bir dernek kurulmuştur.
2. 17 Nisan Hicri 1336, Miladi 1922 tarihinde kurulan eski derneğin kurucuları olan saygıdeğer kişilerin isimleri aşağıda verilmiş olup kuruculuk hakları devam edecektir.

1. Kumaş tüccarından Mehmet Şakir Dede Efendi
2. Antikacı Abdullah Şalabi Efendi
3. Mücevheratçı Nasip Cezveciyan Efendi
4. Kösele Tüccarından Hacı Mehmet Şerif Efendi
5. Halı Tüccarından Ömer Mümtaz Efendi
6. Meşin Tüccarından Necipzade Mehmet Bey.
7. Asker Emeklisi Mustafa Bey
8. Yağlıkçı Esnafından Hacı Osman Efendizade Hüseyin Bey
9. Yorgancı Esnafından Rıza Bey
10. Tuhafiyeci Mehmet Ziya Bey
11. Kösele Tüccarından Manolaki Efendi
12. Kadın Elbiseci Celali Bey
13. Meşin Tüccarından Rapael Efendi
14. Kuyumcu ve Saatçi Garipyan Efendi
15. Gömlekçi Hafız Burhan Efendi
16. Gömlekçi Halit Bey
17. Yazmacı Hafız Şükrü Efendi
18. Deri Eşyacı Ali Sırrı Bey
19. Kadın Eşyacısı Yusuf Efendi
20. Terlikçi Mustafa Efendi
21. Yağlıkçı Kasapzade Mustafa Efendi

Derneğin amacı:

3. Birinci maddeye uygun olarak:

a. Çarşı'nın içinde ve dışında güvenliğini ve düzenini ve bakımına,
b. Kurallar ve eski geleneklerine uygun olarak geceleri yönetilmekte olan çarşı koruması ve görevlerinin sağlıklı bir biçimde ve düzenli olarak sürdürülmesinin sağlanmasına,
c. Çarşı esnafından olup taahhüt ettiği aylık ödemesini düzenli olarak yatıranlara yardımcı olmak,
d. Bu esnafın arasında sorun çıkıp da kendi rızalarıyla başvuranların bu anlaşmazlıklarını iyiniyetle çözmeye, ve kararın taraflara bildirilmesine ve verilen emirlerin tamamının uygulanmasına çalışmaktır.
4. Bu dernek kesinlikle siyasete karışmayacaktır.

Genel Kurul ve görevleri

5. Kapalıçarşı içinde bulunan ve yaşı 18 yaşından küçük olmayanlan tüm tüccar ve esnaf, derneğin doğal ve sürekli üyesi olup Genel Kurul'u oluştururlar.
6. Genel Kurul olağan olarak her iki senede bir kez yeni yılın başında yönetim kurulunun yapacağı davet üzerine

toplanarak yeni yönetim kurulunu seçer ve eski yönetim kurulunun tüm icraatını inceler ve onaylar. Olağanüstü bir durum gerektirdiğinde yönetim kurulunun daveti üzerine de toplanabilir.
7. Genel Kurul'a davet, çeşitli yollarla 15 gün öncesinden duyurulur. Bu davete uyan kişiler sadece Genel Kurulu oluşturacaktır.

Yönetim Kurulu'nun oluşturulma yöntemi ve görevleri

8. Altıncı madde uyarınca Genel Kurul gizli oyla her iki senede bir 12 kişiden oluşan Yönetim Kurulu'nu seçer. Bunlara faal üye denilir.
Başkan, başkan yardımcısı ve sayman bunların arasından seçilir. Hizmetleri gönüllülük esasına dayanmaktadır.
Başkan, Yönetim Kurulu'nca gizli oyla seçilerek altı ayda bir yenilenir.
Bunların dışında oy kazananlardan bir kısmı yedek üye olarak ayrılıp yönetim kurulundan ayrılmalar olduğu takdirde görevlendirilirler.
Görev süresi dolan yönetim kurulu yeni seçimin yapılmasına kadar görevlerini sürdürmekle yükümlüdürler.
9. Dernek işlerinde ve yazışmalarda kullanılmak üzere dışarıdan uygun bir sekreter ve iş takipçisi bulup görevlendirmek yetkisine sahiptir.
10. Yönetim Kurulu üyelerinin yirmi yaşını bitirmiş, cenahe (?) ve adam öldürme suçlarından hüküm giymemiş olmaları; çarşı içi esnafından olup kötü hallerinin bilinmemeleri, Türkiye Cumhuriyeti uyruğundan olmaları ve Türkçe okur yazar bulunmaları gerekmektedir.
11. Yönetim Kurulu, olağan olarak haftada bir kez üye sayısının en az üçte birinin bulunmasıyla toplanıp başkan ya da yardımcısının yönetiminde yukarıda yazılı ve çarşıyı ilgilendiren konular üzerine görüşerek kararlar alır ve uygulamaya koyar.
Başkan ya da başkan yardımcısının bulunamayacağı anlaşılan toplantılarda, katılan üyelerin arasından geçici bir başkan seçilir. Dernek tarafından ya da derneğe karşı açılan davalara başkan ya da başkan vekili katılacaklardır.
Mazeretsiz ve haber vermeden peşpeşe beş toplantıya katılmayan üye istifa etmiş sayılır.
12. Sayman, yönetim kurulu kararlarını saptamak ve gelir gideri ve tüm defterleri ve kayıtları tutmakla sorumlu görevlileri sık sık denetler ve gözetir. Denetimlerinin sonuçlarını yönetim kuruluna bildirir.
13. Derneğin yönetim kurulunun sorumluluğunda "Kapalıçarşı Kalkınma Güvenliği ve Güzelleştirme Derneği" adını taşıyan bir resmi mühür bulunacak ve bu mühür başkan ve başkan yardımcısının imzasıyla beraber geçerli olacaktır.

Gelir ve giderler

Derneğe kayıtlı esnaftan isteyen olursa ayda en fazla elli kuruş bağışlamak şartıyla bir kimlik belgesi verilir.
Bu yolla elde edilen gelir derneğin zorunlu giderlerine, artarsa Çarşı'nın temizliği, düzenlenmesi, aydınlatılması; sebil ve çeşmeleri, yangın tulumbaları ve aksamı, su yolları, tuvalet ve atık suların ve buna yönelik kamu yararına ve hayırlı işlere gerekli araç ve tesisatın onarım ve iyileştirme faaliyetlerine harcanır.
15. Bu tüzükde yazılanlarda gerekecek değişiklikler genel kurulun onayıyla yapılabilir.
16. Bu tüzüğün 17 Nisan 1336 tarihli eski tüzüğün hükümleri geçerli olmak üzere onayına...
16 maddeden oluşan bu tüzüğün kanunlara uygun olduğu onaylanır.

15 Teşrinisani 1341
İstanbul İli
Hukuk Dairesi
Başkanlığı

Kapalıçarşı nizamnameleri içerisinde Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde sadece 1939 taribli olanı mevcuttur. Belki Osmanlıca olan bölümde daha eskileri vardır. Bu nizamnamenin de Cemiyet kurucularının ad ve adresleri ile amaç ve başlıca ödevlerini olduğu gibi naklediyorum.

İstanbul Kapalı Çarşı
Bayındırma ve Koruma
Cemiyeti

ANA NİZAMNAMESİ

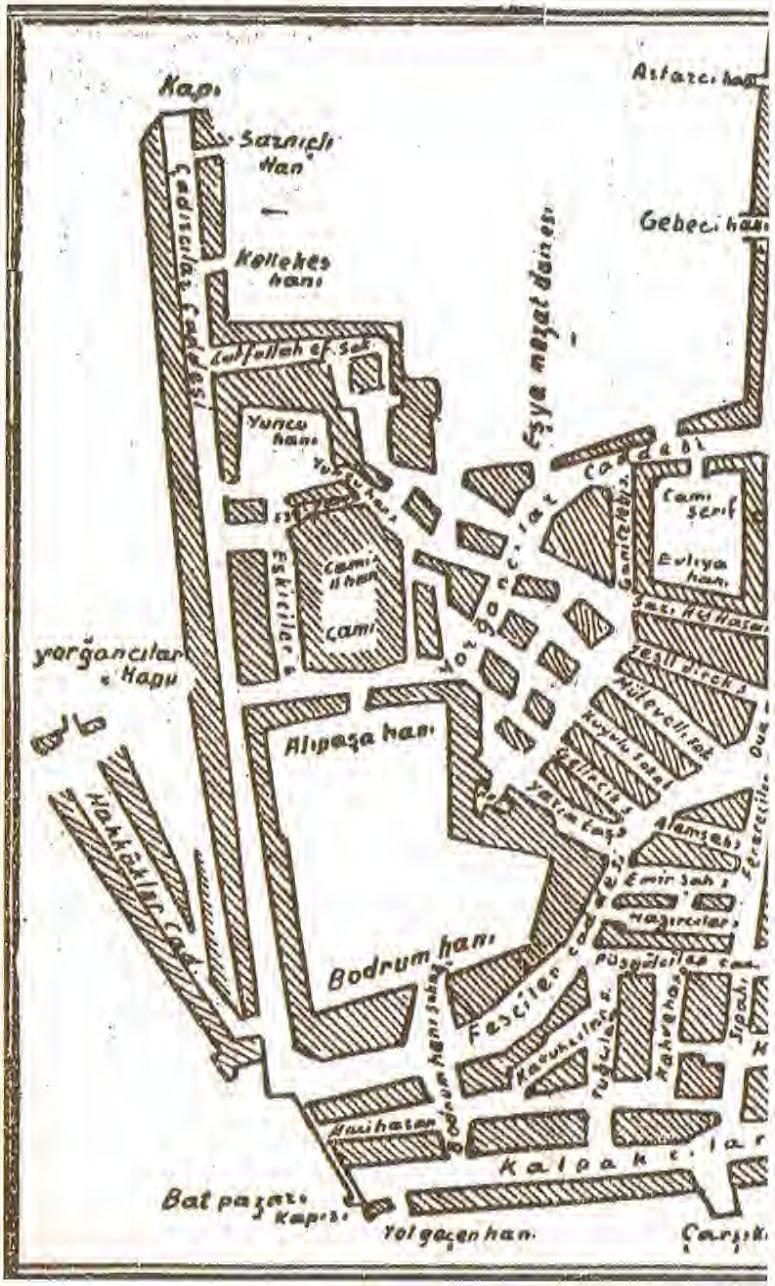
1 9 4 0

İstanbul Kapalıçarşı Bayındırma ve Koruma Cemiyeti

Cemiyetin ünvanı ve Müessis azalar

Madde 1 - Yurdumuzun bir milli müessesi ve tarihi eseri olan Büyük Kapalı Çarşıyı bayındırmak ve esnafın bu hususiaki hak ve ödevlerini temin için çalışmalarını birleştirerek koruma maksadile Merkezi çarşı içinde Sorguççu Hanında ikinci katta dairei mahsusasında olmak üzere aşağıda isimleri yazılı

1 - Seyfettin Tercan Mobilyacı : Aksaray Caddesi 320 no. Hane
2 - Celal Bilge Şapkacı : Bomonti Tokal oğlu 4/1 Apartımanı
3 - Hüsnü Kara Hasan Köseleci : Beyazıt Tavşantaşı Pehlivan Sokağı No. 38
4 - Rahmi Gözen Şapkacı : Alemdar Çatal Çeşme Sokak No. 21
5 - Cemil Tim Cevahirci : Yere Batan Caddesi No. 27
6 - Hilmi Çoban Elbiseci : Fatih Kız Taşı Sofular No. 169
7 - Sait Aynagöz Elbiseci : Kemal Paşa Cad. 58
8 - Kamil Özbaşkaya Halıcı : Laleli Balaban Aga Sokak Uğur Apartımanı
9 - Baha Yalçın Kaya Halıcı : Kızltoprak Zühtü Paşa Mahallesi No. 38
10 - Ali Arca Elbiseci : Gedikpaşa Cami S. No. 37
11 - Yervant Tevekel Çantacı : Arnavutköy Boyacı Sokak

No. 23
12 - Serkis Kılıç Soral Elbiseci : Bakırköy Hallaç Hüseyin Sokak No. 11/13 hane

Dan mürekkep müessis azaların iştirakile "Kapalıçarşı Bayındırma ve Koruma Cemiyeti" ni teşkil eylemişlerdir.

Cemiyetin Mevzuu ve gayesi

Madde 2 - Gerek tapu kayıtları mucibince ve gerek Şurayı Devletin 19/8/338 tarih ve 50/96 numaralı mabeülittiba kararile "Kapalıçarşı namile maruf işbu mahal tariki

hasları muhtevi bir katlı müctemi ve mürtebid hususi emlakten müteşekkil olup sokakları ancak birer geçid ve koridordan ibaret ve turuku umumiyeden gayri madud" olduğundan mevcut ve asarı atikadan sayılan kısımlarının hüsnü muhafazasını temine, nezafet ve intizamına dikkat ve nezaret ve sarfı mesai eylemek maksadile bir cemiyet teşkil edilmiştir.

Cemiyetin Başlıca Ödevi

Madde 3 - Bayındırma ve Koruma Cemiyeti Yurdu Kurtaran Büyük Önder Kemal Atatürk'e sönmez bir aşk ve inanla bağlı olan, onun büyük prensiplerinin nurlu izinde ilerleyerek daima fedakarlıkla çalışmayı kendisine en büyük ve en şerefli ödev bilen bir teşekküldür.

Bu suretle Cumhuriyet Halk Partisi prensiplerine ve Partiye bağlılık dileğini ittifakla tasvip eden umumi Hey'et, Partiye bağlı ve hükmi şahıslara aid yükenleri şimdiden kabul eylemiştir.

....

Yirmi yedi maddeden ibaret nizamnamenin kanuna muvafık olduğu tasdık olunur.

1- 12 - 939

T.C. İstanbul Umuru Hukukiye Müdürlüğü

Bundan sonra elimize iki ayrı Kapalıçarşı Dernek tüzüğü geçmektedir. Bunlardan birinin 1953 yılına, diğerinin ise 1952 yılına ait olduğu görülüyor. Ancak 1952'deki tüzük 1953'tekinden daha güncel gözüküyor.

Her ikisinde de kurucular aynı kişilerdir. Tarih sıralamasında bir hata olabilir. Ancak basılan tüzük kitabındaki tarihler görüldüğü gibidir. Şu anda bulunan derneğin adı ise 1952 tarihli kitapçıkla aynıdır.

İSTANBUL KAPALI ÇARŞI ESNAFI TESANÜT VE KORUMA CEMİYETİ ANA TÜZÜĞÜ-1953

1953 tarihli tüzüğün ilk dört maddesi:
CEMİYETİN ADI
Madde 1- Cemiyetin adı: (İstanbul Kapalı Çarşı Esnafı Tesanüt ve Koruma Cemiyeti) olarak kabul edilmiştir.
GAYE
Madde 2- İstanbul'da kapalı çarşı namile maruf çarşı sakafı altında iştigal eden tüccar, esnaf ve müstahdeminin müşterek hukukunu idame ve müdafaa, çarşı tesanüdünü, dostluğunu, arkadaşlığını muhafaza ve temadi ettirmek, yardımlaşmada bulunmak, çarşıyı örf ve adetleri ile yeni bir inkişaf seyri içinde tekamül ettirmek ve gerek tapu kayıtları mucibince ve gerek şurayi devletin 19/8/238 tarih ve 50/96 numaralı mabeluittiba kararı ile (Kapalı Çarşı namile maruf işbu mahal tariki hasları muhtevi bir katlı müştemi ve mürtebit hususi emlakden müteşekkil olup sokakları ancak birer geçit ve koridordan ibaret ve turuku umumiyeden gayri madut) olduğundan mevcut ve asarı atikadan sayılan kısımlarının hüsnü muhafazasının teminine ve estetik güzelliği ile alakadar olmak sureti ile ictimai bakımdan çarşının ve azalarının tekamülüne gayret etmek cemiyetin ana gayesidir.
Kapalı Çarşı Esnafı Tesanüt Cemiyetinin ana tüzüğünün 1 ci ve 2 ci maddeleri yukardaki şekilde tadil edilerek Kapalı Çarşı Esnafı Tesanüt ve Koruma Cemiyetinin ana tüzüğü olarak kabul edilmiştir.
İKAMETGÂH
Madde: 3- Cemiyetin merkezi ve ikametgahı: Çarşı Kapı İskender Boğazı Abdurrahman Bekir Han No:3
UMUMİ HÜKÜM
Madde: 4- Cemiyet siyasetle iştigal edemez ve hiçbir siyasi parti ile alaka ve irtibatı yoktur.

İSTANBUL KAPALIÇARŞI ESNAFLARI DERNEĞİ ANA TÜZÜĞÜ 1952

İstanbul Valiliğinin 18.9.1978 Tarih Şube 1. Der. 3410/072, 44175-31644 Sayılı Genelgeleri gereği değiştirilen

DERNEĞİN ADI

Madde 1- Derneğin adı (İSTANBUL KAPALIÇARŞI ESNAFLARI DERNEĞİ'dir)

DERNEĞİN AMACI VE FAALİYETLERİ

Madde 2- Derneğin amacı; İstanbul Kapalıçarşı adı ile anılan çarşı içindeki tüm esnafın, tüccarın ve personelinin müşterek hak ve menfaatlerini korumak, devam ettirmek ve sağlamaya çalışmak, çarşı içindeki bağlılığı, arkadaşlığı Türk örf ve adetlerine yaraşır bir şekilde muhafaza ve devam ettirmek, üyeler arasında her türlü yardımlaşmayı sağlamak, çarşının eski eser hüviyetini korumak, esnafın sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını temine çalışmaktır.

DERNEĞİN MERKEZİ VE İKAMETGAHI

Madde 3- Derneğin merkezi İstanbul olup, ikametgah merkezi İstanbul Kapalıçarşı Kalpakçılar Caddesi, Sorguçlu Han No. 22 dir.

GENEL HÜKÜM

Madde 4- Dernek siyasetle iştigal etmez ve hiçbir siyasi parti ile alaka ve irtibatı yoktur.

Madde 5- Derneğin hiçbir yerde şubesi yoktur ve kurulamaz.

KURUCULAR

Abdurrahman Yassıtepe
İş Adresi: Kalpakçılar Caddesi 94
Ev Adresi: Ortaköy Aydınlık Sokak 3-5

Arslan Artemiz
İş Adresi: Kalpakçılar Caddesi 127
Ev Adresi: Çarşıkapı Yeniyol Sokak 1-2

Bekir Voltan
İş Adresi: Kalpakçılar Caddesi 141
Ev Adresi: Bakırköy Kartaltepe Şanlı Sokak 41

Celal Bozkurt Eriş
İş Adresi: Çuhacı Han Sokak 9
Ev Adresi: Nuruosmaniye Caddesi 79

Fotis Yeorgiyadis
İş Adresi: Kalpakçılar Caddesi 131
Ev Adresi: Pangaltı Turna Sokak 4

İbrahim Naki Dönmez
İş Adresi: Kazazlar Sokak 7
Ev Adresi: Etyemez K. İlyas Çavuşzade Sokak 9

Mehmet Esmer
İş Adresi: Kalpakçılar Caddesi 118
Ev Adresi: Taksim Caddesi 13

Nusret Mertcan
İş Adresi: Keseciler Caddesi 75
Ev Adresi: Fatih Sarıgüzel Caddesi 13

Osman Nuri Kunt
İş Adresi: Ağa Sokak 41
Ev Adresi: Beyoğlu Tozkoparan Camadan Sokak 43

Sotori Frifti
İş Adresi: Keseciler Caddesi 116
Ev Adresi: Kumkapı Çiftegelinler Sokak 45

Şevki Karpat
İş Adresi: Kalpakçılar Caddesi 180
Ev Adresi: K. Ayasofya Cinci Meydanı 1

Ziya Oygan
İş Adresi: Çuhacı Han Sokak 21
Ev Adresi: Fatih Fevzipaşa Caddesi 55/4

CUMHURİYETİN ONBEŞİNCİ YIL DÖNÜMÜNÜ
KAPALI ÇARŞI ESNAFI KUTLULAR
15

BAŞKANLAR

Kapalıçarşı tarihine damgasını vurmuş çok önemli Dernek Başkanları vardır. Her ne kadar alelade bir dernek kanununa sahipse de geleneklerden gelen ağırlığı Çarşı Derneği'nin önemini her devirde hissettirmiştir. Tuvaletinden, yoluna, elektrik kesintisinden, kınalı camına ilk müracaat yeri Esnaf Derneği olmuştur hep. Halbuki doğru düzgün bir bütçeden hep yoksundur. Aidat ödenmeyen ama hizmet beklenen bir dernek.

1954 yangınında Dernek Başkanı Mehmet Esmer'in hizmetleri unutulmamalıdır. Kastamonu kuyumcusu Faruk Darende her zaman sevilen ve hizmetleriyle anılan bir başkan olmuştur. Onun zamanında oluşturulan Özel Güvenlik Teşkilatı'yla Çarşı en azından dilenci, işportacı keşmekeşinden kurtulmuştur. Yine onun ve arkadaşlarının bilabedel hizmetleri sonucu Çarşı bir itfaiye aracına sahip olmuş ve her zaman bir tehdit olan yangına ilk müdahale için ekip ve araç temin edilmiştir. Sağlık Ocağı sadece Kapalıçarşı mensuplarına değil çevreden de birçok insana hizmet vermektedir. Dr. Hasan Fırat başkan olduğunda ise Çarşı'da tam bir reform rüzgârı esmiştir. Artık kamuoyundan gizlenmeyen, sık sık medyada yer alan bir Kapalıçarşı oluşmuştur. Uluslararası bir dergide Kapalıçarşı'nın ilk defa reklâmı çıkmıştır. Çarşı'nın yollarının çoğu yenilenmiş ve düzleştirilen zeminde temizliğin daha modern şartlarla yapılması için yeni makineler alınmıştır. Çarşı normal açılış saatlerinin dışında da galalar, özel yemekler, televizyonlar için canlı yayın yapılan bir mekân olmuştur. Defilelerin düzenlendiği ve kendine ait ilk internet portalı olan Kapalıçarşı artık sadece Türk medyasında değil başta CNN olmak üzere birçok uluslararası TV kanalında yer almaya başlamıştır. Turizm Bakanlığı'nın milyonlarca dolar harcayarak yaptığı reklâmı Kapalıçarşı sadece varlığının ve öz değerlerinin doğru kullanımıyla tek başına yapmaya başlamıştır.

Elbette diğer başkan ve yönetim kurulu üyelerinin de hizmetleri unutulmamalıdır. Oktay Aslan, Metin Berişin, Mustafa Pekcanattı, Levent Güçer ve Ahmet Şengör gibi esnaflar zamanlarının büyük bir bölümünü Çarşıya hizmet için ayırmışlardır. Levent Güçer zamanında havaalanının yurtdışı giriş bölümüne ilk defa reklam panoları konmuş ve birçok dilden haritalarla Çarşı'ya turistin ilgisi çekilmeye çalışılmıştı. Devamı getirilmediği için yarım kalsa da bu önemli projeler arasında sayılabilir.

Küçükçekmece'nin ilk belediye başkanlarından Hüdai Bukağılı ve sinemamızın ünlü oyuncularından Önder Somer de Kapalıçarşı yönetimine başkanlık etmiş ve hizmetlerde bulunmuşlardır.

Mehmet Esmer

Hüdai Bukağılı

Oktay Aslan

Metin Benşin

Önder Döşer

Faruk Darende

Mustafa Pekcanatlı

KAPALIÇARŞI ESNAF DERNEĞİ YÖNETİM KURULU (1997)

Ayaktakiler: M. NURİ GÜRELİ, AYHAN OĞUZ, HAYDAR TİMUÇİN, ABDULLAH SANLI, SAYIM BAYRAKTAR, FATİH KURTULMUŞ, KEMAL MERİM, BÜLENT ALTINBAŞ, ERDAL TOPRAKLI, MUSTAFA ATAYIK.

Oturanlar: HALUK YAKUP YAĞINLI, MUSTAFA PEKCANATTI, FARUK DARENDE, ERKAN YILMAZ, ALİ GÜLERAY.

Hasan Fırat

Levent Güçer

KAPALIÇARŞI ESNAFI TESANÜT CEMİYETİ

1- CELAL BOZKURT ERİŞ 1950-1952
2- MEHMET ESMER 1952-1959
3- İSMAİL ÇAĞLAR 1959-1960
4- OSMAN BAŞAR 1960-
5- HÜDAİ BUKAĞILI 1960-
6- HÜSNÜ BORAN 1961
7- HÜDAİ BUKAĞILI 1962
8- MEHMET DEMİRKOL 1966-1968-1970
9- İLHAN AĞAR 1970-1972
10- OKTAY ASLAN 1972

9 Mayıs 1973'te yapılan olağanüstü kongrede derneğin adı Kapalıçarşı Esnafı Tesanüt ve Koruma Derneği olarak değiştirilmiştir.

11- OKTAY ASLAN 1974-1990
12- METİN BENŞİN 1990-1992
13- OKTAY ASLAN 1992-1995
14- ÖNDER DÖŞER 1996-1997
15- FARUK DARENDE 1997-1999
16- MUSTAFA PEKCANATTI 1999-2000
17- Dr. HASAN FIRAT 2000-2002
18- LEVENT GÜÇER 2002-2003
19- AHMET ŞENGÖR 2003-2004
20- HASAN FIRAT 2004-2008

KAPALIÇARŞI SPOR KULÜBÜ YÖNETİM KURULU (1991)

Ayaktakiler: CENGİZ ÇETİNKAYA, KADİR YARGILI, SAYIM BAYRAKTAR, TURAN KAPLAN, HALUK YAKUP YAĞINLI, SEDAT PEKCANATTI, NEJAT ÇARKLI, AHMET BAYKAN, ERDAL TOPRAKLI, MUHSİN SABUTAY.

Oturanlar: ERKAN YILMAZ, NİYAZİ İNCİ, ÖNDER DÖŞER (SOMER), GÜRER BUKAĞILI, MUSTAFA PEKCANATTI, ZEKİ ÇÖLLÜ.

1970'lerde yapılan dernek genel kurulu. Başkan Oktay Aslan Ayakta konuşmacıyı yapılanı dinliyor.

1970'lerde yapılan dernek genel kurullarında üyeler saygı duruşunda.

Ayın zamanında «sınıf» olmak ve saltanat devrinin sonuna seyirtçi Cumhuriyet kapalıçarşı tüccarı tarafından benimsenmiştir

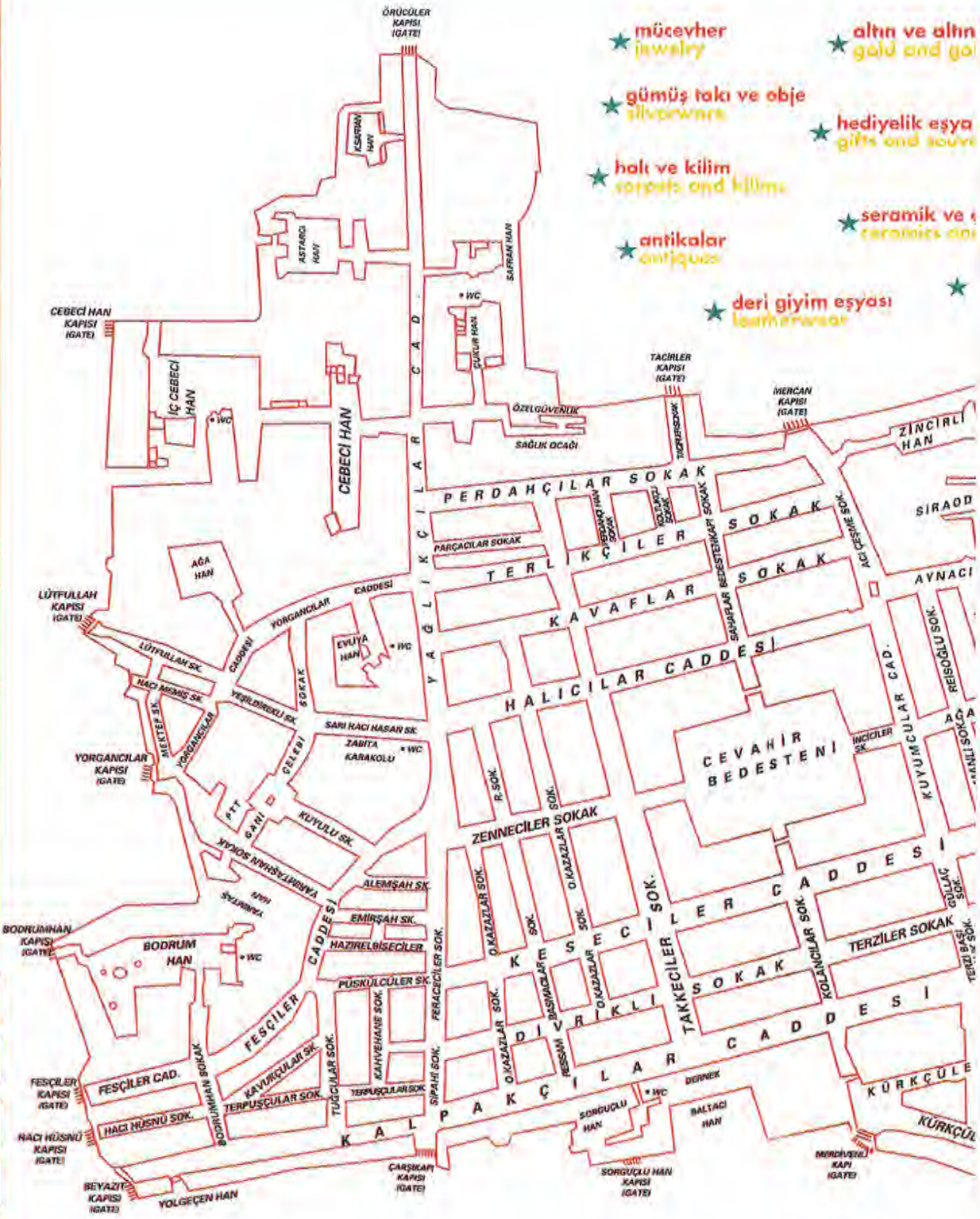
Kapalıçarşı esnafı Dayanışma Kurulunda toplanıp Osmanlıda Ermeni ve Yahudi soykırımını konuşuyor

Bir zamanlar Kapalıçarşının bir esnaf bülteni vardı.

Grand Bazaar

Kapalicarsi

1461'DE ZAMAN TÜNELİNE BİNİN, GÜNÜMÜZE ALIŞ VERİŞE ÇIKIN

Kapalıçarşı dünyanın,
- en eski kapalıçarşısı;
- en büyük kapalıçarşısı;
- en büyük alış veriş merkezi;
- en eski bankacılık merkezi;
- en eski ticaret merkezi;
- en eski kültür ve sanat merkezi;
- en eski el sanatları merkezi;
- en zengin merkezi;
- ilk serbest rekabet ortamıdır.

• 4,000'den fazla dükkan ve imalathanesiyle;
sayısız çeşitte sanal ve zanaat ürünüyle, her gün sayısı 250,000 - 400,000 arası değişen konuğuyla,

KAPALIÇARŞI BİR DÜNYA MARKASIDIR

GET ON THE TIME MACHINE AT 1461 AND SHOP THROUGH TIME

The Grand Bazaar is the world's,
- oldest covered bazaar;
- largest covered bazaar;
- largest shopping center;
- first banking system;
- first trade center;
- first culture/arts center;
- crafts center;
- wealthiest center.
- first free competetion economy

With more than 4,000 shops and ateliers, with innumerable items and articles, with 250,000 to 400,000 daily visitors,

GRAND BAZAAR IS A WORLD TRADEMARK

KAPALIÇARŞI ÜZERİNE SÖZÜ OLANLAR

'KAPALI KUTU' ARTIK AÇILMALI/ YILMAZ KUYUMCU

"Turistin dilini iki günde öğrenen ve ona o dilde pazarlama yapmaya çalışan Kapalıçarşı esnafına bakınız... Hangi dil okulu bir dili bu kadar samimi ve süratli öğretebilir?"

Son yüzyılda Kapalıçarşı'nın İstanbul için önemi, kent merkezinin özellikle köprü ve çevre yollarıyla kuzeye geçmesiyle değişti ve farklılaştı. Bizans'tan günümüze iki bin yıllık bir ticaret geleneğinin şekillendirdiği, aslında üstü kapatılmış sokaklar ve kent içi hanlarından oluşan Kapalıçarşı insanlık tarihinin en eski ve en kesintisiz ticari yaşantısının izlerini taşıyor.

İki bin yılı aşan, doğunun batıya, insanlığın daha gelişmişe ya da daha az gelişmişe ama her durumda farklı olana bağlandığı, bu farklılığı bir alışveriş ortamında maddi ve kültürel zenginliğe dönüştürdüğü, gelişmelerle bu farklılıkları olumlu yönde aşmaya çalıştığı, sırf bu nedenle dahi uygarlık tarihinin temelini oluşturan bir iz bu... Bizim izimiz, biz insanların izi...

Ticaret olmasaydı biz mağaralarda yaşıyorduk diyenler ne kadar haklı...

Kapalıçarşı'ya yükselen Uzunçarşı Caddesi Roma'dan beri aynı ismi taşıyor. Aşağılarda yer alan Mısır Çarşısı, mısır bitkisinin değil Mısır ülkesinin çarşısı... Her birisi bir ürünün adıyla tanınan kapanlar mallar taşıdı: Unkapanı, Yağkapanı, Buğday kapanı... Yani rıhtımlar, depolar, mallar, tüccarlar ve yüzyıllar...

Akdeniz'in, Uzakdoğu'nun, Avrupa'nın buluşma yeri oldular. Han avluları, kervanlar ağırladı. Yukarıda zirveye yakın yerlerde Kapalıçarşı, tüm bu malların İstanbul halkına ulaştığı dağıtım noktası olarak işlev gördü.

Ticaretin karmaşasının, zirvelerde, yerini külliyelerle inancın geometrisine bıraktığı İstanbul kenti ve tüm bu olağanüstü mekan organizasyonunun desteğini alan Roma'nın, Bizans'ın ve Osmanlı'nın siyasi yaşantısı...

Avrupa'yı Ortaçağ'dan çıkartan, uygarlık ve teknolojiyle buluşturan, hümanizmayı ve demokrasiyi en üst noktalara taşıyan hep ticaret ve onun getirdiği insan ilişkileridir. Dünya üzerinde ticaret, özgürlüklerin, demokrasinin gelişmesini sağlamıştır.

İnsanlar, kendileri ve birbirleriyle ilgili önyargılarını önce ticaretin ortamlarında aşmışlardır. Ticaretin gerçeği karşısında hiçbir hurafe dayanamamıştır. İletişimi insanlar ticaretle birlikte öğrenmişlerdir. Turistin dilini iki günde öğrenen ve ona o dilde pazarlama yapmaya çalışan Kapalıçarşı esnafına bakınız... Hangi dil okulu bir dili bu kadar samimi ve süratli öğretebilir?

Kapalıçarşı işte bu ilişkilerin evrensel merkezidir.

Şimdi artık yeni bir dünyaya girdik...

Bu dünyada Kapalıçarşı ve temsil ettiği değerler tehlikede. Kapalıçarşı'nın yeni dünyaya ayak uydurması, hem de hiç boşluk bırakmadan ayak uydurması gerekiyor. Tek bir köşesi, avlusu, hanı işlevsiz kalmamalı. Bir taraftan turistler için evrensel bir Kabe olurken diğer taraftan da İstanbul kenti için kaç tane köprü, kaç tane çevre yolu yapılırsa yapılsın, gece gündüz yirmi dört saat yaşayacak ve hizmet verecek bir çekim noktası olmalı.

Aynı anda tarihi değerleriyle müze, güncel kullanımıyla alışveriş merkezi, sesleriyle, ritmleriyle tüm dünya müziklerinin buluşacağı konser mekanları, dünyanın tüm yeni düşüncelerinin, bilgilerinin buluşacağı konferans merkezleri, gastronomisiyle tüm dünya ürünlerinin ve lezzetlerinin buluşacağı lokantalar, ürünlerin buluşacağı fuarlar ve en önemlisi insanlarının buluşacağı Kapalıçarşı olmalı, olabilmeli...

Kapalıçarşı'mız da buna mekanları düzenleyecek, ulaşımı geliştirecek bir genel plan ve onu destekleyecek eylem planı kadar yakın ve yatkın.

Bu, geçmişte Roma'nın, Bizans'ın ve Osmanlı'nın elinde bir dünya merkezi olan İstanbul'un bir kez daha dünyanın merkezi olması anlamına gelir.

Bizim dünyamızın merkezi.

Dünyamızı merkezsiz bırakmayalım.

Kapalıçarşı dergisinin en büyük ideali Kapalıçarşı'yı bir kültür merkezi haline getirmek.
Kaynak: Aksiyon Yazan: Nihal Bengisu Karaca

El sanatları ile ilgili tüm renklerin, tüm eğilimlerin gözlemlenebildiği bir yer... Her dükkânından bir antika eser çıkabilecek olan, artık adı anılmayan süslemecilik sanatlarının hâlâ yaşadığı yer... Ermeni ustaların, Afgan Türkmenlerinin, levantenlerin, İran motiflerinin ve Anadolu el emeğinin hem eski, hem yaşayan örnekleriyle bir arada varolabildiği yer... Hillary Clinton'un ya da Demi Moore'un İstanbul'da alışveriş yapmak için uğradıkları ilk yer... Antika eserlerin yolculuklarına başladığı yer... Döviz alım satımı için en makul fiyatların verildiği yer... Altının ve diğer mücevherlerin en güzel şekliyle işlenip tasarlandığı yer... Ya da halı, kilim, deri, gümüş, bakır deyince akla ilk gelen yer...
Birçok tanım ve özellik sayılabilir ve isteyen istediği gerekçeyi önemseyebilir. Ancak bütün bunlar bilgisizlik, ilgisizlik, hor kullanma ve bencillik gibi etkenler tarafından yiyip bitirilmediği zaman dünya çapında bir değere dönüşecek. Neden olmasın? Kapalıçarşı neden bir dünya markası olmasın? Kapalıçarşı neden müzesi, sergi salonları, müzayede etkinlikleri ile dört başı mamur bir kültür merkezi olmasın?

Ayaklı, kumaşlı, mücevherli gazete

Kapalıçarşı bir doğal iletişim yeriymiş eskiden. Bir ticari merkez olmasının yanı sıra uluslararası ilişkilerin okunabildiği bir gazete gibiymiş handiyse. Ziyaretçiler buraya gelen malları gözleyip diğer ülkelerin durumlarını anlama imkanı elde ederlermiş. Bir çeşit kumaş gelmemişse, "İran'da bir şeyler var, yol kesmişler," denirmiş. Venedik'teki kralın eşyaları çarşıya gelmişse, "Venedik'te işler iyi gitmiyor herhalde," diye fikir yürütülürmüş. Akçe içindeki altın oranı düştüğünde ilk feveran edenler Kapalıçarşı ahalisi olurmuş pek tabii. Ekonomik anlamda Kapalıçarşı'nın halen nasıl önemli bir gösterge olduğunu söylemeye gerek bile yok. Net sayı bilinmemekle beraber 300 bin metrekare üzerinde 3 bin 600 dükkân, 20 bine yakın çalışan insan var Kapalıçarşı'da. Anadolu'da ve Türkiye'nin dışında buradan ekmek yiyenlerin sayısı da bir o kadar.
Yıllarca ortak kültürlerin yan yana yaşadığı ve farklılıkların kargaşa değil zenginlik getirdiği bu devasa konsept son yıllarda küslüklerin, anlaşmazlıkların, esnafın birbiriyle girıştiği acımasız rekabetin durağı olmuş. Attila Özbey dergi çıkarma fikrinin de bu "uzlaşmazlıklardan" doğduğunu söylüyor. "Her şey kapı komşumla başladı," diyor. "Bir zamanlar siftahını yaptıktan sonra ikinci müşterisini yan komşusuna gönderen esnaflar yaşardı burada," diyor Özbey: "Oysa şimdi bütün komşular birbiriyle küs." Kültürel değerlerinden beslenen bir ticari etiğin ancak yine o kültüre sahip çıkmakla canlandırılabileceği, bir şeylerin artık hatırlatılması gerektiği fikri bir kez ışıyınca, iş başa düşmüş. Eğer Kapalıçarşı'nın misyonu ve ruhunu diriltmekse işiniz, elbette meseleye tarihten başlarsınız. O da öyle yapmış, ancak böylesi bir devasa konsept hakkında yazılıp çizilenlerin bir elin parmağını geçmediğini, arşivinin olmadığını, Bizans yapısı mı, Osmanlı yapısı mı olduğunun bile bilinmediğini görünce şaşırmış. Araştırmaları aynı zamanda göstermiş ki, 1457'de yapımına başlanan ve 1461'de biten İç bedesten bugün Batı'dan aldığımızı sandığımız pek çok ticari uygulamaların hüküm sürdüğü, kiralık kasa sisteminin bulunduğu bir mekan. Sonra burada bakır, nargile, mücevher, hat, tezhip sanatları, süslemecilik ve oymacılık alanında işini zanaat düzeyinde değil sanat olarak icra eden ve bu alanlarda özel bilgi sahibi olan insanlar var. Kuruttuğu yaprakların üzerine culûs hattıyla yazı yazan, ikon çizen Ermeni ustalar mı dersiniz, yoksa sadece Karapınar'da dokunan Tülü halılarındaki desenin o yörenin coğrafi yapısını resmettiğini bilen ve Tülü halıları konusunda sayfalarca yazı yazabilecek meslek erbabını mı? Eski esnaf kültürüne tümüyle vâkıf bir Bedros Kato gelir mi bir daha, deniz malzemelerinden mükemmel dekorasyon malzemeleri üreten Rıfat Yüzbaşı gibisi var mı, marpucun ilkini ve hasını yapan usta hâlâ yaşarken... Eee, helva yapmanın zamanı gelmiş geçiyor demiş içindeki ses. Kapalıçarşı hazinesi hakkında tarihe düşülen kayıtların önemi haddini aşmışken...

Müze için Sandal Bedesteni veya...

Kapalıçarşı esnafının güncel sorunlarına da bigane kalmayan ve hiçbir sermaye grubuna bağlı olmayan dergi kültür sanat dergiciliği alanında iddialı. İçeriği iddialarını haksız da çıkarmıyor hani. İlk iki sayıdan sonra bayilere dağıtımı yapılan derginin yurtdışında da aboneleri var. Kıbrıs eski Başbakanı derginin ataşesi olmak istiyor, Türkiye'deki Alman, Amerikan, Türkmenistan konsoloslukları abone olmuşlar bile. Kapalıçarşı dergisinin en büyük ideali Kapalıçarşı'yı bir kültür merkezi haline getirmek. Bunun için ilk elden Kapalıçarşı ahalisinin bilinçlenmesi ve doğru yönlendirilmesi, insan kalitesinin artırılması gibi bir misyonu yüklenmiş durumda. Yapının tarihi özellikleri gözetilmeden hor kullanılması, 1461'de yapılmış bir hanın duvarına kalın bir çiviyle olabilecek en kalitesiz malların tutturulması, mücadele edilen davranışların başında geliyor. Ancak bir dünya markası haline gelmek, bir kültür merkezi olabilmek elbette yaptırım gücü olmayan derneğin abonelerinden aldığı yıllık 2 TL. ile gerçekleşebilecek bir şey değil. Bir noktaya gelince gerek Belediye'nin, gerekse Kültür Bakanlığı'nın önemli ölçüde desteği hatta işe el atması gerekiyor. Kapalıçarşı şu an nekahat dönemini tamamlamaya bırakılmış bir sürü işlevsiz hana sahip. Atti-

la Özbey mimari bakımdan mükemmel olan bu hanların pekala müze, sergi, müzayede ve konser salonu olabileceğini düşünüyor. Hatta Sandal Bedesteni'nin, 1954 yangınından sonra hayli yıpranmış olan Sarraf Han'ın bu işler için kullanılabileceğini söylüyor. Ama tabii ki, önce restorasyon!

Kapalıçarşı'nın "önü açılmalı"

Bir örnek: Kapalıçarşı tüm nitelikleriyle İstanbul'un hatta Türkiye'nin "Roma"sı olmayı hak etmesine rağmen hiçbir yol ona çıkmıyor! Çevresindeki yolların düzeni ve yaydığı enerjiden nasiplenmeye çalışan asalak kaçak dükkânlar onu "görünmez" kılmış durumda. Kapalıçarşı için çevresiyle, yönetim biçimiyle ve üst düzeyde takip edilip desteklenecek projeler gerekiyor. "Her şeyden önce sorunlu bir yönetimi olan Kapalıçarşı için bakanlık, belediye ve esnaftan oluşan demokratik bir konsorsiyum lazım." Sonraki adım Özbey'e göre Kapalıçarşı'nın şirketleşmesi ve yatırımlar yapabilmesi olmalı.

"Yapılacakların yapılmasının tam da zamanı," diye ekliyor Özbey... Çünkü ona göre kriz zamanları insanların "Nerede yanlış yaptık?" diye düşündükleri ve yeni arayışlara girdikleri zamanlardır ve en iyi fikirler bu dönemlerde çıkar, en iyi adımlar bu dönemlerde atılır. "Kapalıçarşı'da hemen herkes arayışta," diyor sonra. Çünkü Kapalıçarşı hem "kuşatma altında", hem de sürekli saldırıya uğruyor. "İkiz Kuleler'e yapılan saldırılarla Kapalıçarşı'nın tarihi ve kültürel varlığına yapılan fiili, hukuki ve ticari saldırılar arasında bir fark gören varsa söylesin lütfen," diyor...

Farkı bilen var mı? Sanmıyorum.

BİR İNSANLIK OKULU: KAPALIÇARŞIMIZ OKTAY EKİNCİ

Hiç düşündünüz mü; İstanbul'daki son yıllarda giderek çoğalan dev süpermarketler ve gösterişli yeni alışveriş merkezleri dururken, "turistler" neden oralara değil de Kapalıçarşı'ya ilgi gösterirler? Oysa, eğer amaçları İstanbul'dan hediyelik bir şeyler satın almak ya da Türkiye'deki farklı ve daha ucuz giysilerden, eşyalardan edinmek ise, bunu pekâlâ o ekmekten buzdolabına kadar her şeyin, en bol ve en indirimli fiyatlarla satıldığı "mega" reyonlardan da edinebilirler. Ancak, bunu yeğlemeyip Kapalıçarşı'ya ilgi göstermelerinin nedeni, aslında sadece tarihsel ve gizemli bir mekânı görmek değildir. Kuşkusuz bu çok önemli nedenlerden biridir; ama, Kapalıçarşı'yı gördükten sonra alışveriş için modern çarşılara yine de gitmemelerinin bir başka gerekçesi var. İşte o da, Kapalıçarşı'daki tarihten gelen "çarşı" geleneğinin ve bununla bütünleşmiş insan sıcaklığının yarattığı çekiciliktir. Hatta "güven" duygusudur.
Şöyle bir gözünüzün önüne getirin. Her şeyin bol ve ucuz olduğu, hatta toptan fiyatına satıldığı, bazı mallar için de ikide bir "promosyon" yapılıp fiyat düşürülerek stokların eritildiği dev mağazalardan birindesiniz. Bir el arabasını iterek, malların istiflendiği rafların arasında dolaşıyorsunuz. Karşınızda sadece mallar, raflar ve fiyatlar var. Ancak bunlar acaba nasıldır? Özellikleri nelerdir? Hangisi daha farklıdır? Bütün bunları sorup konuşabileceğiniz hiç kimse yok! Çünkü karşınızda "insan" yok. Hatta, beğendiğiniz bir mal için, "Onu alma, şu daha iyi ve hesaplı," diye gülerek yüzünüze bakan bir çift göz bile yok. Ama geleneksel çarşılarımız öyle mi? Kapalıçarşı öyle mi? Orada insan olduğunuzu hatırlarsınız, alışverişinizi de raflara bakıp durarak değil, insanlarla konuşarak yaparsınız. Size çay bile ikram edebilirler; isterseniz hiçbir şey satın almaz, sadece muhabbet edersiniz.
İşte, özellikle Avrupa kentlerinde, bu geleneğe o kadar önem verilir ki, en ünlü başkentlerde bile çarşı pazar hâlâ vardır. Hatta süpermarketler kent içine artık sokulmuyorlar ve toplumun "insan insana" alışveriş yapma kültürünün devam etmesi için "semt pazarlarını" bile teşvik ediyorlar. Bizde ise ne yazık ki çeşitli bahanelerle pazarların, eski çarşıların kalkması ve yerine, insanları alışveriş kültürüne değil, el arabalarını doldurmaya tutsak eden dev marketlerin gelmesi için inanılmaz bir duyarsızlık gösterisi içinde yoğun çabalar var. Kapalıçarşı, böylesi bir kültür yozlaşmasına karşı da tarihten gelen insancıl ve her yönüyle kent uygarlığını yansıtan geleneklerimizin en güçlü

"kalesi" olarak, şimdi çok daha önemli bir misyon üstlenmiş durumda.

Bu nedenle, Kapalıçarşı'yı yaşatmak, sadece bu tarihsel değerlerimize yıllardır özveriyle ve sevgiyle yaşam ve canlılık katan çarşı esnafımızın sorunu ve görevi olabilir mi? Kapalıçarşı'yı çok daha güçlü, renkli, heyecanlı ve çekici olarak yaşatıp gelecek kuşaklara da bir "uygarlık mirası" olarak aktarmak, yanlışlarını terk etmekte artık gecikmemesi gereken bu toplum için ulusal bir borçtur; hatta evrensel bir insanlık görevidir.

Değerli dostumuz ve İstanbul sevdalısı Çelik Gülersoy'un İstanbul Ansiklopedisi'ndeki Kapalıçarşı makalesini okurken dikkatimi en çok şu çekti: Fransız Akademisi'nden Michaud, 1830'lardaki İstanbul ziyaretinde Kapalıçarşı'yı da gezmiş. Dükkânlar açıkken ve kapıları kilitli değilken, hatta dolaplar, kerevetler bile açıkken, sahiplerinin uzun süre ayrılmalarına rağmen kimsenin dönüp bakmamasına, yani hırsızlığa yeltenilmemesine "hayret" etmiş. Bunu da izlenimlerine yine hayret duygularıyla yazmış. Ben ise elbette ki buna hayret etmedim. Çünkü, bugün bile Anadolu kentlerindeki "arasta"larda, namaza gitmek ya da bankaya uğramak veya başka nedenlerle dükkândan ayrılmak zorunda kalan bizim esnafımızın hangisi kapısını kilitler? Belki bir tabure konur, bazen kapıya çapraz konulmuş bir süpürge sopasıyla yetinilir, bazen de bunlara bile gerek kalmadan, dükkân uzun süre açık ve sahipsiz kalabilir. Asla hırsızlık olmaz, akla bile gelmez. Bizim şimdi aynı arastalarımızda 21. yüzyıla da taşıdığımız bu tarihten gelen insanlık kültürümüzü, Fransız Michaud 19. yüzyılın başlarında Kapalıçarşı'da görmüş ve "şaşırmış".

Demek ki o çağda bile üstelik Fransa gibi kültürlü bir ülkede bile bu mümkün değilmiş. Yoksa adam niye şaşırsın? Bir de demek ki İstanbul tıpkı Anadolu gibiymiş. Üstelik, bugünkü gibi nüfusunun büyük bir bölümünü Anadolu'dan göç edenler oluşturmuyorken. Peki, şimdi bu gelenek neden bozuldu? İstanbul'a Anadolu'dan gelenler bile dükkânlarını açık bırakmak bir yana, neredeyse içerde olduklarında bile "kitleyecek" durumdalar. İşte bunun da nedeni, tüm arastalarımız ve tarihi çarşılarımız gibi Kapalıçarşı'mıza da karşı gösterilen vefasızlıktır. Ve buradaki insanlığın asla yaşanmadığı, sadece markaların ve etiketlerin dünyası olan sözde modern ve "süper" çarşıların yaygınlaşmasıdır. Bir şeyi daha gözden hiç kaçırmayın. Cebinizde paranız yoksa bile Kapalıçarşı'yı gezebilirsiniz, kent yaşamını soluyabilirsiniz. Ama, cebinizde para olsa bile, o süper alışveriş merkezlerinde huzurlu dolaşabilir misiniz? Ya arabadakiler, cüzdanı aşmışsa?

Yazımı bir öneriyle bitireyim. Ya bunu belediye düşünüp yapmalı ya da Kapalıçarşı esnafı mutlaka önayak olup sağlamalı. İstanbul'un değişik yerlerinden, sadece Kapalıçarşı'ya özel otobüs seferleri konmalı. Üzerinde de sadece "Kapalıçarşı'ya gider" yazmalı. Yeter artık şu ruhsuz ve sevgisiz alışveriş merkezlerine olan "yakınlığımız". Kapalıçarşı, hepsinden daha fazla İstanbullulara yakın olmalı. Herkese, o mekanik kasaların önünde kuyruğa girmek ve makine ya da robot gibi malları kasadan geçirip para ödeyerek ruhsuz ve cansız bir tüketim hastalığıyla ömür tüketmek yerine, başta Kapalıçarşımız olmak üzere geleneksel ve tarihi çarşıpazarlarımızda alışveriş kültürüne yeniden kavuşacakları güzel ve anlamlı günler diliyorum...

Kapalıçarşı'yı Yaşatabilmek
Tarih: 24 Şubat 2005 Kaynak: Cumhuriyet Yazan: Oktay Ekinci

"...ve ben tükenir gibi oldum. Yoruldum! Etrafım bakımsız bağ bozumu, içim hastalıklı ciğer gibi... Halbuki diz çöktüğünüz yerden sizi yine ben kaldırabilirim ayağa. Kültür elbisesini giydirip, sizi ben katabilirim 'hâlây' a... Yapacağınız tek şey, hatırlamak..."

Atilla Özbey'in imzasını taşıyan bu sözler, Kapalıçarşı Dergisi'ni okuyanları elbette heyecanlandırıyor. Ama ya okumayanlar?

Kapalıçarşı 'yı acaba nasıl yeniden hatırlarız? Yaşına ve gururuna yakışır bir ilgiyi yeniden nasıl gösteririz? 'Yoruldum' diyen bir kent kahramanını yazgısıyla baş başa kalmaktan nasıl kurtarırız?

Bu sorular, Kapalıçarşı Esnafları Derneği 'nin 11-12 Şubat 2005 günlerinde İstanbul Ticaret Odası'nda düzenlediği 'Kapalıçarşı Geleceğini Arıyor' başlıklı arama konferansının da gündemiydi.

Gündemde olmayan ise yine Kapalıçarşı'nın bu 'feryadı' na neden olan aymazlıklarımız, vefasızlığımız ve aslında ülkemiz kentlerindeki tüm tarihi çarşılarımızın baş düşmanı olan 'shoping-center' lara düşkünlüğümüzdü.

Nitekim toplantıyı izleyen günlerde, Kapalıçarşı'yla ilgili söylenenlere yer vermeyen medyamızdan, 'Avrupa'nın en büyük Carrefour mağazası'nın da İstanbul'da açılacağını öğrendik. Başbakan Erdoğan'ın da katıldığı tanıtım toplantısında, Avrupa'nın onca 'zengin' ülkesi varken en büyük tüketim merkezinin, kişi başına gelir düzeyi en aşağılarda olan Türkiye'de kurulmasının 'yatırım gerekçesi' ise elbette ki açıklanmadı.

Çünkü ülkeyi sanayi ve üretimden uzaklaştıran politikaların ekonomideki en büyük dayanağı belki de halkın tüm parasını tüketmesi... Herkesin sadece ihtiyacını aldığı ve filesinde taşıyabildiği çarşılar ve pazarlar yerine, 'el arabasına gördüğünü doldurduğu' ve üstelik parasını da 'sayarak' değil 'kredi kartı'yla ödediği dev mağazaların Türkiye'ye üşüşmesi de galiba bu politikanın sonucu...

Kimlik yozlaşması

Nitekim o günkü konferansta da anlaşıldı ki, bu gerçeklik içinde Kapalıçarşı'nın geleceğini görmek bir yana, 'aramak' bile kolay değil...

Dünyanın herhangi bir kentinde, böylesine bir görkemli tarihsel çarşı olsaydı, onu sürekli onararak yaşatmanın

ötesinde, etkin varlığını ve itibarını korumak için şu yeni alışveriş merkezlerinin rakip olmasına bile izin verilmezdi...

Gelin görün ki, 543 yıldır İstanbul'a ve hatta tüm ülkeye hizmet veren Kapalıçarşı, özellikle dev 'shopping-center'ların karşısında her geçen gün yalnızlaşmakta, eskimekte ve gözden düşercesine bir kenarda kalmakta...

Oysa kimi Avrupa ülkelerinde bile o ünlü süpermarketlerin 15 yıldır kent dışına çıkartılmalarının nedeni, oralardaki 'geleneksel çarşılar'ı ve pazarları korumak.

Kaldı ki insanlar, değişik dükkânlara uğrayarak ve farklı satıcılarla konuşarak alışveriş yapmak yerine, sadece 'raflar'la bakıştıklarında, sosyal yönleri köreliyor ve toplumsal ilişkileri daha da zayıflıyor. Çarşı ve pazarlarda ise 'alan' ile 'satan' arasındaki 'insani ilişkiler', kentsel yaşamdaki beraberliği daha da güçlendiriyor.

İşte bu ilişkilere 'shopping' gibi sadece mekânı tanımlayan sözcüklerle yetinen toplumlar bile özen gösterirken 'alış' ve 'veriş' gibi tümüyle insanlar arasındaki ortak bir eylemi sözcük haline getirmiş olan bizlerin oralı bile olmaması, 'kimlik yozlaşması'nın ulaştığı düzeyi de göstermiyor mu?

Dilerseniz, Kapalıçarşı'yı da hayal ederek bir düşünün. Alışveriş ancak 'çarşıda yaşanır'. Süpermarketin rafları arasında 'yapılan' ise aslında sadece 'shopping'leşmek, yani 'dükkânlaşmak'...

21 ŞUBAT 2005 PERŞEMBE

CUMHURİYET

KÜLTÜR kultur@cumhuriyet.com.tr

UYGARLIKLARIN İZİNDE...

OKTAY EKİNCİ

Tarihi çarşıyı modern rakiplerine karşı güçlü kılabilmenin yolu 'çağdaşlaşması'...

Kapalıçarşı'yı yaşatabilmek

► BİR KENT KADAR BÜYÜK...

Yaklaşık 5 bin 600 işyerini barındıran tarihi çarşının üzerinde 1977'den bir anı... Kapalıçarşı Derneği başkanı Oktay Aalan ile arkadaşları 'onarımı' için incelemede (Cumhuriyet arşivi-solda). Ünlü Cevahir Bedesteni, dünyanın tüm kültür coğrafyalarından taki örneklerini de bulabileceğiniz bir müze gibi (üstte).

Tüketim düzenine inat

Toplantıda bunları da dile getirdikten sonra düşündük; yine de yapılacak bir şeyler yok muydu?

'Düzen böyle' deyip çözüm üretmemek artık geçmişte kalmıştı. 'Düzene inat' Kapalıçarşı'yı kurtarmak ve yaşatmak ise herkesin ortak görevi ve sorumluluğu olmalıydı. Nitekim dernek Başkanı Hasan Fırat da tarihi çarşının 'durumunu' anlatabilmek için şu örneği veriyordu: "25 bin dolara kolye alan bir hanımefendinin ihtiyacını giderebileceği temiz ve düzgün bir tuvaletimiz bile yok..."

Oysa Kapalıçarşı'da yaklaşık 3 bin 600 dükkân ve işyeri bulunuyor. 21 kapısından günde ortalama 500 bin kişi geçiyor. En küçük bir apartmanın bile 'yönetim kurulu' ve 'yöneticisi' varken ve onlar, binanın temizliğinden onarımına kadar tüm hizmetlerini "daire sakinlerinin aidatları ve ek katkılarıyla" yerine getirirken Kapalıçarşı'da buna benzer bir örgütlenme neden olamıyor?

Sorunun yanıtını yine 'esnaftan' katılımcılar verdiler. Kapalıçarşı'nın en önemli sorunu aslında 'dayanış(ma)ma' ... Yaklaşık yarısında kiracıların bulunduğu işyerlerinin sahipleri, aynı zamanda tarihsel bir değerin kullanıcısı olduklarını pek düşünmedikleri gibi, İstanbul'daki diğer 'modern' alışveriş merkezleriyle yarışabilmek için 'çağdaş gereksinmeleri' de karşılamaları gerektiğini hâlâ önemsemiyorlar.

Kapalıçarşı'nın çatısındaki yıpranmalar çoğu yerde artık 'onarılamaz' durumda. Tarihi taş duvarlar 'dükkân büyütmek' için oyula oyula taşıyıcı güçlerini yitirmek üzereler. Tadilatlar, onarımlar projesiz ve eski eser uzmanı olmayan 'usta'larla, üstelik kaçak yapılıyor. Çevredeki altın ve gümüş atelyelerinin zehirli atıkları temelleri tehdit ederken aynı kimyasal kirlilik ile güvercinlerde gözlenen toplu ölümler arasında da ilişki olduğu sanılıyor.

'Tarih İçin'de çağdaşlık

Peki, tüm bunlara rağmen ne yapılabilir?

Kapalıçarşı Derneği'nin özverili emekçileri, koca çarşının sorunlarını çözmede 'gönüllü' bir kahramanlık içinde olsalar bile, 'dernek' olanakları ve statüsü içinde buna ne kadar güçleri yeter?

O gün, 'örgütlenme' için çözüm olarak, tüm esnafın ortak olacağı bir 'hizmet şirketi'nin kurulması, temizlikten güvenliğe, onarımlardan genel mekânların düzenlenmesine kadar tüm gereksinmelerin bu şirket tarafından yönetilmesi de akla gelenler arasındaydı.

En önemli saptama ise diğer alışveriş merkezlerindeki 'çağdaş çekicilik'lerin Kapalıçarşı'ya da artık kazandırılmasıydı. İnsanlar, 'dev modern çarşılar'a sadece alışveriş için değil, genellikle 'vakit geçirmek' ve hatta sosyal ve kültürel yaşamlarını renklendirmek için gidiyorlar. Buna olanak sağlayan cep sinemaları, sanat galerileri, kitabevleri, kafeler ile benzerlerinin Kapalıçarşı ve çevresinde de bulunduğunu düşünün. Üstelik eşsiz tarihsel bir atmosfer içinde...

İşte bu öneriye sözgelimi Vakko, Beymen gibi ünlü firmalarımızın da Kapalıçarşı'da şube açarak kültüre de katkıda bulunmalarını eklediğimizde İstanbul'un her tarafı 'shopping-center' larla dolsa bile artık ne yazar...

AYDIN BOYSAN
KAPALIÇARŞI ÜZERİNE...

Kapalıçarşı... Bizim ailenin çocukluğumdaki, dünyaya açılan pencerelerinden biri... Kapalıçarşı'ya gidiş, bir çeşit uyanış. Ailenin ve yakın tanıdıklarının her yaşta hanımlardan kurduğu mangalarla, cümbür cemaat çarşıya gidişleri... Yanlarına, zorla beni de alışları... Saatlerce ve saatlerce oradan oraya giderek, yorgunluktan kahroluşum.

Sonunda bir ödül olduğunu bilmesem, kaçacağım ama, ondan da vazgeçemiyorum. Çukur Muhallebici'de, kaymaklı ekmek kadayıfı... Kenarındaki ağdalaşmış şekeri çiğnemeye doyum olmazdı. O da bitmezdi kolay kolay ya!

Kapalıçarşı İstanbul'da, Osmanlı döneminin ilk yıllarından birisi... Birinci kademesi, iki bedesten taş binası: Cevahir ve Sandal Bedestenleri... Fetihten hemen sonra inşasına başlanmış. Amaç, camiye çevrilen Ayasofya'ya gelir sağlamak. Bu iki bina yapılır yapılmaz da, çevresine çektiği kalabalık, büyümesi durdurulamaz bir çarşı nüvesi oluşturuyor.

Günümüzde 300 bin metrekare büyüklüğe kadar ulaşan çarşı o zaman, daha üçte biri kadarmış ama, imparatorluk büyüdükçe, İstanbul payitaht olarak geliştikçe, Kapalıçarşı'nın büyümesi de doğal olmuş.

İki bedesten binası çevresindeki çarşı, önceleri derme-çatma ahşap malzemeyle yapılırken, sonra kagir duvarlarla inşa edilir olmuş. Ancak, çatıların ahşap oluşu, yangın belalarından kurtuluşu garantiye alamamış.

Kapalıçarşı günümüze kadar, düzine hesabı yangın geçiriyor. 1546, 1618, 1652 yangınlarından sonraki büyük bela, 1660 yılında. 1695 ve 1701 ise yine yangın yılları. Yangınlardan güya ders alınıyor. Ahşap çatılar yerine, kagir tonozlar inşa ediliyor ama, yangınlar yine önlenemiyor. 1750 yangını, o zamana kadar bilinmeyen bir felaketi daha çağırıyor. Yangından sonra Yeniçeriler yağmaya girişiyorlar.

Üçüncü felafet kaynağı ise depremler. Kuruluştan sonra olduğu bilinen 12 depremin en etkilisi, 1894 depremi. Bu sarsıntı, kagir kubbelerin de önemli bir bölümünü yerle bir ediyor.

II. Abdülhamit (1839-1861) döneminde duvarların çelik putrellerle takviyesi, gerçekte hiçbir inşai güvenlik yararı olmayan bir müdahale oluyor. Ancak bu iş, çarşı dükkânlarında günümüze kadar yapılan değişikliklere cesaret etme kapısı açıyor. Artık her yıkılan ara duvar, her büyütülen cephe çarşıda depreme karşı, önemli çürütmelere dönüşüyor. 1954 yılındaki son büyük yangından sonraki tamirat, 1959 yılında bitiyor. Çarşı o yıl yeniden açılıyor.

Bugünkü haliyle çarşı sokaklarının iki yanındaki görünüşleri, çarşının kadim mimarisiyle ilişkisi olmayan, ışıklı şeffaf panolarla silme doldurulmuş... Görüntüdeki bozulmanın arkasında kalıp da göze görülmeyen olay, çarşı binalarının değişikliklerle zayıflatılmış olmasıdır.

Öyle olmasa bile yüzyıllardır depremler tarafından silkelene silkelene hırpalanmış olan çarşı binalarının, tehlikeli derecede zayıfladığı gerçektir. Değişiklikler ise çarşı binalarını, depreme karşı büsbütün hassas hale getirmiştir. Dilerim ki bu gerçek ciddiye alınır ve gereken önlemlerin alınması ihmal edilmez.

Kapalıçarşı'yı Mekan Belledim
Kaynak: Cumhuriyet
Yazan: Işıl Özgentürk

Ekonomik krizden ötürü birkaç işi birden yapar oldum. Radyo, televizyon, yeni dergilerde yeni yazılar... Benimle aynı durumda olan pek çok kişi var. Bu durumu keyifli bir hale getirmemiz gerek diye düşünüyorum. Keyfini çıkarmazsak, bütün sıkıntıların üstüne bir de moral bozukluğu eklenecek. Evet, kendime böyle bir züğürt tesellisi buldum.

Ve hemen yeni bir işin güzel yanı ne diye düşündüm. Her şeyden önce yepyeni insanlar, yepyeni mekanlar tanıyorsunuz. İlk gençlik heyecanıyla işlerin üstüne atılıyorsunuz. Sizin anlayacağınız, insan birdenbire gençleşiveriyor. Bende durum böyle. Yazı yazmaya başladığım dergilerden biri, Kapalıçarşı'yı en küçük ayrıntısına kadar anlatmaya çalışan Kapalıçarşı Dergisi. Ayda bir çıkıyor. Ve insanlarıyla, çıraklarıyla, hikâyeleriyle, mimarisiyle, döviz borsasıyla Kapalıçarşı denilen o gizemli pandora kutusu usul usul açılıyor. Bendeniz de şu günlerde orayı mekan tuttum. Çünkü bu mekanı sevdim, sevgimin ipuçlarını size de anlatmak istiyorum. Benimle gizemli Kapalıçarşı'da bir yolculuğa çıkın. Başlıyorum, 32 kısım tekmili birden:

Kapalıçarşı'nın en güzel mekanlarından biri olan Cebeci Han'da, her tür kilimden yapılmış yer minderlerine oturup, Suriye işi oryantalist sehpaların üstüne konmuş Türk kahvesini yudumlarken bu mekanın büyülü olduğunu düşünmeden edemedim.

Evet, gerçekten büyülü bir mekandaydım ve sanki uzun yıllardır burada yaşamışım gibi kendimi Cebeci Han'a ait hissediyordum. Neydi burayı bu denli çekici kılan?

Yıllar önce Cezayir'in Kostantin kentinde evime götürülecek ve benim hoşuma giden bir şey bulmak için dükkânları dolaşıyordum. Böyle bir huyum var, her gittiğim yerden, burası dünyanın en güzel başkentleri de olabilir, herhangi bir Anadolu kasabası da hiç fark etmez, oralarda dükkânları dolaşmaktan ve kendi beğenime uygun objeler keşfetmekten inanılmaz bir keyif duyarım. Uçurumların kenti Kostantin'de de bir şeyler bulmak amacıyla dolaşıyordum. Ama hayır, hoşuma giden hiçbir şey yoktu, eve götürülecek herhangi bir objeden vazgeçip, bari bir gümüş bilezik alayım dedim, onlarda da pek iş yoktu.

Neyse hikâyeye geri döneyim, böyle söylene söylene dolaşırken, Türkçe bilen bir Cezayirli esnaf benim İstanbul'dan geldiğimi öğrendi. Ve bana şaşkın şaşkın bakarak, "Sen," dedi, "dünyanın en güzel objelerinin, en güzel halılarının, en güzel mücevherlerinin, en değerli antikalarının bulunduğu Kapalıçarşı'nın var olduğu kentte yaşıyorsun, buralardan hiçbir şey beğenemezsin."

Adamcağız haklıydı, ama ben ne olursa olsun bir şeyler bulup evime götürmek niyetindeydim, sonunda gümüş bir bilezik aldım. O da kopçası açıldığı için o gün kayboldu.

Bu hikâyeyi neden anlattım, kendimce Kapalıçarşı'nın büyüsünü çözmeye çalışıyorum ya, ipuçları topluyorum. Evet, burada bu Cebeci Han'da ben kendimi tam bir dünya vatandaşı gibi hissediyorum. Dünyanın her yerinden gelmiş halılara, kilimlere bakmaya doyamıyorum ve bu renkli ve zengin kilim dünyasında aklımı yitirmek üzereyim. "Tanrım", diyorum kendi kendime, "yeryüzünde kaç bin tezgâh

■ 8. Sayfada

CUMHURİYET

AL GÖZÜM SEYREYLE / IŞIL ÖZGENTÜRK

Kapalıçarşı'yı Mekân Belledim

Ekonomik krizden ötürü birkaç işi birden yapar oldum. Radyo, televizyon, yeni dergilerde yeni yazılar. Benimle aynı durumda olan pek çok kişi var, bu durumu keyifli bir hale getirmemiz gerek diye düşünüyorum. Keyfini çıkarmazsak, bütün sıkıntıların üstüne bir de moral bozukluğu eklenecek. Evet, kendime böyle bir züğürt tesellisi buldum.

Ve hemen yeni bir işin güzel yanı ne diye düşündüm. Her şeyden önce yepyeni insanlar, yepyeni mekânlar tanıyorsunuz. İlk gençlik heyecanıyla işlerin üstüne atılıyorsunuz. Sizin anlayacağınız, insan birdenbire gençleşiveriyor. Bende durum böyle. Yazı yazmaya başladığım dergilerden biri, Kapalıçarşı'yı en küçük ayrıntısına kadar anlatmaya çalışan Kapalıçarşı dergisi. Ayda bir çıkıyor. Ve insanlarıyla, çıraklarıyla, hikâyeleriyle, mimarisiyle, döviz borsasıyla Kapalıçarşı denilen o gizemli pandora kutusu usul usul açılıyor. Bendeniz de şu günlerde orayı mekân tuttum. Çünkü bu mekânı sevdim, sevgimin ipuçlarını size de anlatmak istiyorum. Benimle gizemli Kapalıçarşı'da bir yolculuğa çıkın. Başlıyorum, 32 kısım tekmili birden:

Kapalıçarşı'nın en güzel mekânlarından biri olan Cebeci Han'da, her tür kilimden yapılmış yer minderlerine oturup, Suriye işi oryantalist sehpaların üstüne konmuş Türk kahvesini yudumlarken bu mekânın büyülü olduğunu düşünmeden edemedim.

Evet, gerçekten büyülü bir mekândaydım ve sanki uzun yıllardır burada yaşamışım gibi kendimi Cebeci Han'a ait hissediyordum. Neydi burayı bu denli çekici kılan?

Yıllar önce Cezayir'in Kostantin kentinde evime götürülecek ve

benim hoşuma giden bir şey bulmak için dükkânları dolaşıyordum. Böyle bir huyum var, her gittiğim yerden, burası dünyanın en güzel başkentleri de olabilir, herhangi bir Anadolu kasabası da hiç fark etmez, oralarda dükkânları dolaşmaktan ve kendi beğenime uygun objeler keşfetmekten inanılmaz bir keyif duyarım. Uçurumların kenti Kostantin'de de bir şeyler bulmak amacıyla dolaşıyordum. Ama hayır, hoşuma giden hiçbir şey yoktu, eve götürülecek herhangi bir objeden vazgeçip, bari bir gümüş bilezik alayım dedim, onlarda da pek iş yoktu.

Neyse hikâyeye geri döneyim, böyle söylene söylene dolaşırken, Türkçe bilen bir Cezayirli esnaf benim İstanbul'dan geldiğimi öğrendi. Ve bana şaşkın şaşkın bakarak **"Sen"**, dedi, **"dünyanın en güzel objelerinin, en güzel halılarının, en güzel mücevherlerinin, en değerli antikalarının bulunduğu Kapalıçarşı'nın var olduğu kentte yaşıyorsun, buralardan hiçbir şey beğenemezsin."**

Adamcağız haklıydı, ama ben ne olursa olsun bir şeyler bulup evime götürmek niyetindeydim, sonunda gümüş bir bilezik aldım. O da kopçası açıldığı için o gün kayboldu.

Bu hikâyeyi neden anlattım, kendimce Kapalıçarşı'nın büyüsünü çözmeye çalışıyorum ya, ipuçları topluyorum. Evet, burada bu Cebeci Han'da ben kendimi tam bir dünya vatandaşı gibi hissediyorum. Dünyanın her yerinden gelmiş halılara, kilimlere bakmaya doyamıyorum ve bu renkli ve zengin kilim dünyasında aklımı yitirmek üzereyim. **"Tanrım"**, diyorum kendi kendime, **"yeryüzünde kaç bin tezgâh**

rım," diyorum kendi kendime, "yeryüzünde kaç bin tezgah var ki bu inanılmaz güzellikteki kilimler hiç bitmiyor."

Sonra bakırlara dalıyorum. Doğduğum ve ilk gençliğimin geçtiği kent Gaziantep'e her gidişimde mutlaka bakırcılar çarşısına uğrarım, bakırın dövülürken çıkardığı o ritmik ses, benim çocukluğumun sesidir. Antep'te ilkokula giderken yolum bakırcılar çarşısının oradan geçerdi ve biz çocuklar bu seslerin ritmine uyup kendi kendimize şarkılar uydurur ve dans adımlarıyla yolumuza devam ederdik.

Şimdi ben bakırların binbir çeşidinin, en usta işçilikle sergilendiği bu mekanda çocukluğumun o muhteşem, tasasız günlerine geri dönüyorum. Sürahileri, kapları, fenerleri ellerken, onları seyrederken tarifsiz bir özgürlük duygusu beni buluyor, daha çok bakır görmek için sabırsızlanıyorum. Bakalım hiç bilmediğim bir çeşit, bir farklı işçilik var mı?

Beni siz Kapalıçarşı'ya bir bırakmayın, burada hiç sıkılmadan, tek bir şikayette bulunmadan insanoğlunun yarattığı güzelliklere bakıp, günlerce hayran hayran dolaşabilirim. Hiç unutmuyorum, dünyanın belki de en güzel toprakaltı heykellerinin bulunduğu Selçuk Müzesi'ni gezerken, küçücük, ünlü ressam Picasso'nun çaktırmadan aynını kopya ettiği bir altın heykel görmüştüm. Ona ne olursa olsun dokunmak istedim ve o zaman eski eser tutkusunu, bu işe adanan yaşamları ve dgeliliğe varan geçmişe yolculuk isteğini tam anlamıyla ilk kez o zaman anladım. Bu muhteşem bir şeydi.

Kapalıçarşı da işte bende böyle bir tutku uyandırıyor, hele de eski mücevher bölümü. Kim bilir kimlerden geldi şu kuşlu elmas broş, şu parıltılar saçan elmas küpe, şu "beni al" diye bağıran saat.

Oysa ben gerçek mücevher takmasını hiç sevmem. Bu herhalde hiçbir zaman onları alacak param olmadığı içindir; ama bu her biri bir sanat eseri olan küpeleri, broşları, kolyeleri seyretmek sadece güzelliğin var olduğu bir dünyada şaşırarak ilerlemeye benziyor. Tadına doyulmuyor.

Tanrım, insanoğlunun güzellik tutkusunun sonu yok. Büyünün nedenlerini bulmaya devam ediyorum. Ya o Pakistan'dan, Suriye'den, Hindistan'dan gelmiş kumaşların çıldırtıcı renkleri. Kadifelerin göz kamaştıran parıltısı. En olmayacak renkler yan yana, hiçbir ressamın cesaret edemeyeceği bir renk fırtınası, bir isyan!

Cebeci Han'da oturmuş bunları düşünüyorum, az sonra kapılar kapanacak ama ben hâlâ büyünün nedenini bulamadım, ama epeyce yol aldım. Ve en azından şunu öğrendim; ben bu mekanda kendimi bir dünya vatandaşı gibi hissediyorum. Keyfim ve vazgeçemeyişim bundan.

GÖLGENİN OKKASI KAÇ PARA? / RİFAT DEDEOĞLU

"Ve Kapalıçarşı'nın karşısına, ilerlemesi gereken yolda, "Gölgenin okkası kaç para?" diyen "hödük"lerin çıkmamasını diliyorum. Tercih size ait: Kültürel kimlik mi istersiniz, yoksa hödüklük yaftası mı?"

Seneler önce bir yazımda, insanlara doğdukları zaman bir kimlik verildiğini; bu tür kimliklerin sayılarının ömür ilerledikçe sürücü belgesi, paso, pasaport, askerlik belgesi gibi belgelerle arttığını; bir de defin ruhsatı aldıktan sonra serinin tamamlandığını; ama defin işleminin tamamlanmasıyla tüm bu kimliklerin hiçbir geçerliliğinin kalmadığını anlatmıştım. Ama aynı yazının devamında da demiştim, öyle bir kimlik vardır ki, kültürel kimlik adında; resmi belgesi yoktur yok olmasına da, eğer öğle bir kimlik edinildiyse, mezarda atılan kürek kürek toprak bile örtemez üstünü.

O gün öyle demiştim, bugün de aynı şeyi daha da artan bir ısrarla söylemeyi sürdürüyorum. Ve bunları Kapalıçarşı'yla yeniden tanışmamın üzerine, bir başka heyecanla anlatıyorum.

Kültürel kimlikler resmi makamlardan edinilemez demiştim. O kimliği edinmenin yolu, etrafında olup biteni sadece bugünüyle değil, geçmişiyle, geçmişinin doğrularıyla algılayıp doğruların çoğaltılması, mevcut doğruların korunması için çaba göstermekten geçer. Bu çabanın mayası ise insan sevgisi ve onun en doğal sonucu olan her tür sanata, düşünceye, emeğe saygıdır ve geçmişi sahiplenmektir.

Rahmetli usta, ressam, mimar Cihat Burak hep anlatırdı, yeni aldığı evin bahçesinde manzarasını kapatan fidanı kesmeye kalkışan zengini, o ağacın büyüyüp gölge vereceğini ikaz eden adama aynı adamın "Gölgenin okkası kaç para" diye cevapladığının öyküsünü. Cihat Usta bu anektodu anlatırken zengin adamdan "hödük" diye bahsederdi.

Kapalıçarşı artık benim yuvam. Kapalıçarşı'yı ben artık çok seviyorum. Orası benim için geçmişimin abidesi. Ben orada kendimi Osmanlı hissediyorum ve ben bu hissi çok seviyorum. Ve ben burada yaşamımda ciddi olarak ilk kez bir kültürel kimlik sahibi olabilme yolunda adımlar atmakta olduğumu hissediyorum. Büyük bir coşkuyla gittiğim Kapalıçarşı'da her gün yeni hayaller kuruyorum, her gün yeni düşler görüyorum.

Sandal Bedesteni'nde müzayedeler izliyorum, müzik din-

liyorum; İç Cebeci Han'da, toplu ya da bireysel sanat sergileri geziyorum, Çukur Han'da bir atölye çalışması seyrediyorum, bir halı müzesi istiyorum, bir Kapalıçarşı arşivi arıyorum ve aradıkça kendimi buluyorum. Aslımın Osmanlı, toprağımın Anadolu olduğunu artık hiç tereddüt etmeden, günahıyla sevabıyla ve gurur duyarak kendime ve herkese söyleyebiliyorum.
Ben Kapalıçarşı'yı çok seviyorum.
Ve Kapalıçarşı'nın karşısına, ilerlemesi gereken yolda, "Gölgenin okkası kaç para?" diyen "hödük"lerin çıkmamasını diliyorum.
Tercih size ait: Kültürel kimlik mi istersiniz, yoksa "hödük"lük yaftası mı?

Kapalıçarşı artık kapalı kutu değil
Tarih:16 Aralık 2001 Kaynak: Hürriyet
Yazan: Doğan Hızlan

Kapalıçarşı'yı bilmeyeniniz, görmeyeniniz var mı? Gülünç olma diyeceksiniz.
Şairlerin nicesi onu yazdı, herkesin başka bir Kapalıçarşısı'ndan bile söz edilebilir.
Orhan Veli'nin şiirinde anıların, çağrışımların, duyguların Kapalıçarşısı'nı okursunuz:
"Ya bu camlardaki kadınlar?/ Bu mavi mavi,/ Bu yeşil yeşil fistanlı.../ Geceleri de ayakta mı dururlar böyle?/ Ya şu pembezar gömlek?/ Onun da bir hikâyesi yok mu?/ Kapalıçarşı deyip de geçme;/ Kapalıçarşı/ Kapalı kutu."

Bugüne kadar üç sayısı yayınlanan Kapalıçarşı Dergisi, bu kutuyu açıyor, içindeki unutmaya kıyamadığımız güzellikleri, orada yaşayanları, insanları bütün canlılığıyla yaşatıyor.

Doğrusu şunu herkes okusun:
Derginin sahibi Atilla Özbey'e de, editörü Rifat Dedeoğlu'ya da yardım etmek, bu şehirde yaşayanların estetik borcudur. Hemen ödenmesi gereken.

* * *

Hepimizin hayatına girmiştir bu mekan, onsuz anılar eksiktir.
Kiminiz Beyazıt Meydanı'ndan girip, yaz sıcağının bunaltmadığı serin bir yolculuktan sonra Nuruosmaniye Camii'nin avlusuna varırsınız.

Kapalıçarşı'nın ana yolundan giderken, ışıkların daha da parlattığı altınların göz kamaştırıcı çağrısına kapılıp, kuyumcular çarşısına uğradığınız çok olmuştur.

Alyans seçen bir çiftin mutluluğu size de yansıyabilir.
Bedesten'de, antika eşyanın sessizliğine kulak verirseniz, ondan nice gönül maceraları çıkarabilirsiniz.

Arkadaşlarımla Çınaraltı'nda oturur, felsefeci Arslan Kaynardağ'ın Elif Kitabevi'ne uğrardık, Kaynardağ, bize kitapla birlikte, birikimini de sunar, öğretmenlik yapardı. Sonra da Bab-ı Ali Caddesi'nde noktalanacak kitap yolculuğunu sürdürürdük. O serin, küflü yan sokaklar beni çekerdi, Edip Cansever'in antikacı dükkanına gider, asmakatta onun yeni şiirlerini dinlerdik.

Sezai Karakoç'un Kapalıçarşı'sında da gezerken ondan edindiğimiz izlenimlerin, hayal gücümüzün sınırsız çağrışımları var:
"Kapalıçarşı içinde bir sigara/ Bir keman kılıfı senin saçlarına sürünen yağ/ Onlara anlat kadınlarının gözlerinin içinden geçer/ Kapalıçarşı ve kapalıçarşıyı götüren saat."

Kapalıçarşı esnafıyla birlikte iftar sofrasında, lonca bağının atmosferini yaşadım.
Kapalıçarşı Dergisi'nin sayfalarındaki kişiler birer birer yemek salonuna geliyor, yerlerini alıyordu. Birinin yüzüne altının parlaklığı vurmuş, diğerine marpuç yapmanın sevinci yansımıştı, bir diğeri de halısını okşar gibi onarıyordu.

KAPALIÇARŞI YENİLENİRKEN...

DÜNYA GAZETESİ / Kenan Mortan

Bazı rakamları alt alta dizsem, acaba sizin için ne söyler? 3300 dükkân, 65 sokak, 14 kullanılan han, 4 yöne açılan 18 kapı, 20 bin çalışan, 100 bin tedarikçi, günde ortalama 300 bin müşteri ya da ziyaretçi. Evet, burası İstanbul'un tarihi yarımadası Beyazıt'ındaki Kapalıçarşı. 5 yüzyılı aşkın bir süredir İstanbul'un merkez çarşısı işlevini görüyor. Dünyanın yaşayan en büyük çarşısı.

Çarşı bedesteni Anadolu topraklarının ilk "resmî" bankası. Bugün, Türkiye'nin altın ve döviz işlem merkezi. En ilginci bu mekanın yasal konumu. Dünyanın en anlamlı bu eski kent çarşısı hiçbir yere ait değil. Sadece hiçbir çivi çakılmaması için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumu Kurulu'na emanet edilmiş.

Kapalıçarşı'da değişim, kanımca eğitimi/donatımı yüksek bir ekibin yönetim erki olmasıyla başladı. Dr. Hasan Fırat ve arkadaşları geçen yıl seçilirken, "değişim ve yasal bir yönetim yapısı" vaat ettiler. Seçilince önemli bir iş yaptılar. Bunu insan ve kurumlarla birlikte ele aldılar. Paylaşımcı oldular. Kültür Bakanlığı olayı algıladı. Müsteşar Prof. Dr. İsen, "Burasını Türkiye'nin 3-4 gözde mekanından biri yapmaya kararlıyız," diyebilecek kadar ileriye gitti. Bunu dediği gibi "ben dedikçi" bir düzenleme olmaması için değişimi adım adım gerçekleştirmeye karar verdi. İstanbul Kültür İl Müdürü Doçent Ahmet Bilgili özel olarak görevlendirildi. Değişim bununla kalmadı. İlginç bir uygulama yaşandı. İstanbul Defterdarlığı "vergi karşısında çok sevimli durmayan" çarşı esnafını beyanlarını yenilemeye davet etti. 2003 indeksi 100 iken, bir sonraki yıl 294 oldu. Bununla, Türkiye'de değişim kulvarında yol almak isteyenlere önemli bir ders verildi bence: "Katılan ve yaşayan öder!"

Kapalıçarşı ise sonuçta ne arıyor? Dernek adına "Kapalıçarşı yönetim teşkilatı yasası" adıyla bir tasarı hazır. Dernek başkan yardımcısı Atilla Özbey tasarıya son şeklini vermiş. Tasarı kabaca 3 konuda yetki arıyor:

1- Kamulaştırma hakkı.

2- Yeni dükkânlardan açılış projesi talep etme hakkı.

3- İhtiyaç fazlası mekanı engelleme hakkı.

Bu özel yasa arayışını fazla görenlere verdikleri ilginç bir örnek var. Geçen yıl NATO zirvesi sırasında devlet, kendilerinden bir "VIP WC" yapmalarını istiyor. Alelacele ilgili kurula bir proje sunuyorlar. Zirvenin üstünden 8 ay geçiyor, "onay" hâlâ yok. Konuyu bu anlamda araştırdım. Türkiye'nin mekan düzenleme anlayışında vardığı son durak "kat mülkiyeti kanunu." Ortak yaşama alanı 30-40'ı geçince hemen bir yasalar kesişmesi başlıyor. Kimin öne çıktığı belli olmuyor. Daha önemlisi hiçbiri düzenleme yapamıyor, katılım getirmiyor. Türkiye'nin 60'lı yıllar sonrasında en geniş uygulama alanı bulan küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri uygulamasına bakın. Hepsi vesayet dolu hükümlerle "idare edildiler." İstisnai 1-2 uygulama var. Birincisi, Vakko kurucusu Vitali Hakko önderliğinde, Beyoğlu Güzelleştirme Derneği'nin İstiklal Caddesi uygulaması. İkincisi ise konfeksyoncuların gerçekleştirdiği Osmanbey yenileme projesi. Belki de bunlara bir de Galatasaray'daki Fransız Sokağı düzenlemesini ekleyebiliriz. Onun dışında tüm büyük

22 YORUM – İNCELEME 8 Şubat 2005 Salı DÜNYA

Globus

Kapalıçarşı yenilenirken...

Kenan Mortan

Bazı rakamları alt alta dizsem, acaba sizin için ne söyler? 3300 dükkân, 65 sokak, 14 kullanılan han, 4 yöne açılan 18 kapı, 20 bin çalışan, 100 bin tedarikçi, günde ortalama 300 bin müşteri ya da ziyaretçi. Evet, burası İstanbul'un tarihi yarımadası Beyazıt'ındaki Kapalıçarşı. 5 yüzyılı aşkın bir süredir İstanbul'un merkez çarşısı işlevini görüyor. Dünyanın yaşayan en büyük çarşısı.

Çarşı bedesteni Anadolu topraklarının ilk "resmî" bankası. Bugün, Türkiye'nin altın ve döviz işlem merkezi. En ilginci bu mekanın yasal konumu. Dünyanın en anlamlı bu eski kent çarşısı hiçbir yere ait değil. Sadece hiçbir çivi çakılmaması için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumu Kurulu'na emanet edilmiş.

Kapalıçarşı'da değişim, kanımca eğitimi/donatımı yüksek bir ekibin yönetim erki olmasıyla başladı. Dr. Hasan Fırat ve arkadaşları geçen yıl seçilirken, "değişim ve yasal bir yönetim yapısı" vaat ettiler. Seçilince önemli bir iş yaptılar. Bunu insan ve kurumlarla birlikte ele aldılar. Paylaşımcı oldular. Kültür Bakanlığı olayı algıladı. Müsteşar Prof. Dr. İsen, "Burasını Türkiye'nin 3-4 gözde mekanından biri yapmaya kararlıyız," diyebilecek kadar ileriye gitti. Bunu dediği gibi "ben dedikçi" bir düzenleme olmaması için değişimi adım adım gerçekleştirmeye karar verdi. İstanbul Kültür İl Müdürü Doçent Ahmet Bilgili özel olarak görevlendirildi. Değişim bununla kalmadı. İlginç bir uygulama yaşandı. İstanbul Defterdarlığı "vergi karşısında çok sevimli durmayan" çarşı esnafının beyanlarını yenilemeye davet etti. 2003 indeksi 100 iken, bir sonraki yıl 294 oldu. Bununla, Türkiye'de değişim kulvarında yol almak isteyenlere önemli bir ders verildi bence: "Katılan ve yaşayan öder!"

Kapalıçarşı ise sonuçta ne arıyor? Dernek adına "Kapalıçarşı yönetim teşkilatı yasası" adıyla bir tasarı hazır. Dernek başkan yardımcısı Atilla Özbey tasarıya son şeklini vermiş. Tasarı kabaca 3 konuda yetki arıyor:

1- Kamulaştırma hakkı.

2- Yeni dükkânlardan açılış projesi talep etme hakkı.

3- İhtiyaç fazlası mekanı engelleme hakkı.

Bu özel yasa arayışını fazla görenlere verdikleri ilginç bir örnek var. Geçen yıl NATO zirvesi sırasında devlet, kendilerinden bir "VIP WC" yapmalarını istiyor. Alelacele ilgili kurula bir proje sunuyorlar. Zirvenin üstünden 8 ay geçiyor, "onay" hâlâ yok. Konuyu bu anlamda araştırdım. Türkiye'nin mekan düzenleme anlayışında vardığı son durak "kat mülkiyeti kanunu." Ortak yaşama alanı 30-40'ı geçince hemen bir yasalar kesişmesi başlıyor. Kimin öne çıktığı belli olmuyor. Daha önemlisi hiçbiri düzenleme yapamıyor, katılım getirmiyor. Türkiye'nin 60'lı yıllar sonrasında en geniş uygulama alanı bulan küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri uygulamasına bakın. Hepsi vesayet dolu hükümlerle "idare edildiler." İstisnai 1-2 uygulama var. Birincisi, Vakko kurucusu Vitali Hakko önderliğinde, Beyoğlu Güzelleştirme Derneği'nin İstiklal Caddesi uygulaması. İkincisi ise konfeksyoncuların gerçekleştirdiği Osmanbey yenileme projesi. Belki de bunlara bir de Galatasaray'daki Fransız Sokağı düzenlemesini ekleyebiliriz. Onun dışında tüm büyük

ortak mülkiyet esaslı çarşılar/mall nizamları, özel hukuk hükümleriyle yönetiliyor. Herkes sadece ödeyeceği diyetleri biliyor. Bu nedenle, böylesi bir yasal düzenlemenin Türkiye'de bir ilk olması açısından anlamlı olacağını düşünüyorum.

Ortada cesaret verici dünya örnekleri var. İtalya Pisa Kulesi yönetimi uygulaması, Rodos eski kent çarşısı düzenlemesi bunlar içinde sadece ikisi. Bir de kuşkusuz "yapın/yıkın" diyen otokratik düzenlemeler var. Son örneğini Halep Çarşısı'nda gördüm. Çarşı baştan aşağı yenilenirken, kimse bu değişimin ne olduğunu doğru dürüst bilmiyordu. Aynı düzenleme anlayışı, Fas'taki Kazablanka ve Rabat çarşıları için de geçerli. Sırf kral istediği için iyi yönetiliyor. Eh, 2005'ten sonra Türkiye'de "padişah düzenlemesi" beklemeyeceğimize göre, mekanı esas alan bir düzenleme "zorunlu koşul" olacak. Belki o zaman, Galata Kulesi gibi 40 yıldır ne ve nerede olduğu belirsiz bir kent simgesini de bir yere oturturuz.

Bu hafta sonunda, 11-12 Şubat tarihlerinde, Kapalıçarşı'nın arama konferansı yapılıyor. 30-35 kişi çarşının geleceğini ele alıyor. Almaktan öte, onu bir yere getirmeye çalışıyor. Hedef, bir "marka ticaret merkezi" olması için etki odaklarının ne olduğunu bulup çıkarmak. Kısacası "araçlar" aranıyor. Anadolu'da tarih boyunca yapılan 1000'i aşkın çarşı/agora/mese/souk içinde en anlamlısı olan Kapalıçarşı'nın arayışı, kendisini yenilemeye çalışan Türkiye'ye benziyor. Yeniye ve değişime evet derken, mevcut zihni ve anlayış çerçevesinin yetersizliği. Yenilenmede tartışma ortamlarının sığlığı. Kapalıçarşı esnafları derneği kutlanmaya değer bir yaklaşımda. Olayı hem 4000'e yakın üyesi, hem de Türkiye ile birlikte ve saydam biçimde ele alıyor. Bu yolla değişimin ancak katılım ile mümkün olabileceğini söylüyor. Son zamanlardaki kurum/şirket/kent yenilenmesine, şimdi de mekanların katılması çok güzel. Bu yenilenme, anınma anlamını da taşıyor. Geçmişiyle hesaplaşan bir anınma. Son 80 yıldır bir yere koyamadığımız esnaf-zanaatkarlık düzenimiz var. Sorusu çok belli: Esnaf ve zanatkar, durağan ve geleneksel, değişimle tükenen bir olgu mu? Yoksa özel ve özellikli olanı yapan olarak, 21 yüzyılın bir yeniden keşfi mi? Dünyadaki eğilimlere bakılırsa ikinci başlık öne çıkıyor. Ama kanıtlanmamış bir varsayım geçerli olmuyor. Bunu Türkiye'de dememiz için bu arama konferansı ideal bir ortam. Bakalım yargılar değil de, vargılar bizlere neler söyleyecek?

KAPALIÇARŞI NEDEN BİR SİNEMA MEKANI OLMASIN? /IŞIL ÖZGENTÜRK

Ünlü İtalyan yönetmen Bernardo Bertolucci'nin Çölde Çay adlı filmini gördüğümde, "Bu filmin çekildiği çöllere mutlaka gitmeliyim" diye düşünmüştüm. Çöl bir büyücü gibi yeryüzünün bütün ölümlü kullarını kendine çağırıyordu. Sonsuz ve ürkütücüydü.

Bu nedenle üç yıl önce beni Fas'a götürecek uçağa bindiğimde heyecan içindeydim. "Çölde Çay" filminin çekildiği doğal mekanlarda çay içip, çölün sonsuz kızıllığını seyredebilecektim. Öyle de oldu. Fas bir rüya gibiydi ve her yer sanki bir filim mekanıydı. Bu duygumu Faslı bir arkeologa anlattığımda, "Yanılmıyorsun" diye yanıtlamıştı beni. Evet, Fas gerçekten sinemacıların çok sevdiği mekanlara sahipti ve Fas'ta bir yıl içinde Amerikan ve Avrupalı yapım şirketlerinin çektiği filmlerin sayısı kırkı buluyordu. Buna bir de çöldeki sihirli mekanlar olan casalarda yani küçük köylerde çekilen çocuk filmlerini de katarsanız sayı elliye yükseliyordu.

Gerçekten bu rakamları kıskandım. Bir filmin ne denli etkin bir propaganda aracı olduğunu bizzat Ürdün'ün ünlü Petra'sını gezerken tanık olmuştum. Petra 'pembe kent' anlamına geliyor. Burası da bizim Kapadokya gibi çok eski yüzyıllarda insanların düşman kavimlerden gizlenmek için buldukları, kayalık, kapalı bir yer. Kayaların rengi de pembe. Şimdi bölge tümüyle turistik bir alan. Sabahleyin gezmeye başlıyorsunuz, akşama ancak bitiyor. Kentin içinde çok güzel lokantalar ve dinlenme yerleri var. Ürdün'ün gözbebeği bu yer, ben orada dolaştığımda Amerikalı zengin turist kaynıyordu. Bu müthiş ilginin nedenini az sonra öğrendim. Amerikalı ünlü yönetmen Steven Spielberg, bir macera filmi olan Indiana Jones'u bu mekanda çekmişti. Şimdi Indiana Jones'un çekildiği bu mekanın videolarını, turistler peynir ekmek gibi satın alıyorlardı. O zaman içim yanarak düşünmüştüm: Bir filim neler yapabiliyor...

Bunları neden anlatıyorum; can arkadaşım Rıfat Dedeoğlu bir ay önce bir sohbette bana "Kapalıçarşı'yla ilgili bir dergi çıkaracağını" söyledi ve "acaba Kapalıçarşı'nın mekan olarak kullanıldığı Türk filmi ya da yabancı film var mıdır?" diye sordu. Hemen kütüphanedeki kitapları karıştırdım, bu işi bildiğine inandığım kişilere sordum. Evet, koskoca Kapalıçarşı'nın mekan olarak kullanıldığı hiçbir Türk filmi yoktu. Sadece belgeseller vardı.

O da yokolup giden zanaatlar ve zanaatçılar üstüne yapılmış bir belgeseldi.

Doğrusu bu gerçek beni çok şaşırttı. Dünyanın en renkli mekanlarından biri olan Kapalıçarşı neden hiçbir filme girmemişti ya da neden burada yaşananlarla ilgili herhangi bir filim yapılmamıştı ?

Evet, İstanbul'un orta yerindeki bu çarşı henüz açılmamış bir Pandora Kutusu gibiydi. En güzel halıların, en güzel ta-

KAPALIÇARŞI KAPALI 'MARKET'LERE KARŞI / SEVİN OKYAY

Acaba diyorum, Kapalıçarşı'nın yerli müşterilerini bir ölçüde yitirmesinde bu "alışveriş merkezi" konumunu her derde deva süpermarketlere kaptırmasının da rolü var mı?

İnsan belli bir yaşa erişince, ister istemez her şeyi "eski"yle mukayese ederek, bir tür "nerde o eski enginarlar?" havasına giriyor. Ben çocukluğumun Kapalıçarşı'sını hoşnutlukla hatırlanan bir rüya olarak hafızamın raflarına kaldırdıktan yıllar sonra, işyerim Sirkeci/Cağaloğlu ekseninde yer aldığı için, birkaç kez uğramıştım. Derken aradan gene bir hayli yıl geçti ve dergimiz sayesinde yeniden mekânı ziyaret etme fırsatı doğdu. Gariptir, ara ziyaretlerden bende hiçbir sihir duygusu kalmamış. Ama son gidişlerimde, yeniden eski yılların serin, loş rüyasına döndüm sanki. Belki bunda esnafı tanımanın da rolü var. Ara ziyaret döneminde, eski esnafın hasretini çekmiştim biraz. Ama bu kez, özellikle kendi hanımız İç Cebeci'de tanıdığım insanlara bakıyorum da, fark belki de benim bakışımdaymış diyorum.

Peki ama, neden bu kadar ara vermişim? Çocukluğumun Kapalıçarşı'sı, özel şeylere ihtiyaç duyulunca gidilen bir mekândı. Demek o "özel" ihtiyaçlar sık sık duyuluyormuş ki, biz de hayli sık giderdik Kapalıçarşı'ya. Ama buraya gelmek, aynı zamanda bir gezmeydi. Yoksa artık gezecek zaman mı yok, ya da gezmeler mi değişti? Efsunlu sokaklar, parıltılı dükkânlar, su muhallebileri, pek alınmayan ama göz kamaştıran altınlar, enva-i çeşit kumaş, hoşgörüyle bakılan "eski" eşyaların (o sıralar onlar evlerde de henüz yerlerini koruyordu) Kapalıçarşı'sıyla birlikte, Beyazıt'ın o güzelim havuzlu meydanı da sihrin bir parçasını oluştururdu. Beyazıt, İstanbul'da bir merkezdi zaten. Acaba diyorum, Kapalıçarşı'nın yerli müşterilerini bir ölçüde yitirmesinde bu "alışveriş merkezi" konumunu her derde deva süpermarketlere kaptırmasının da rolü var mı?

Oysa ben hep Kapalıçarşı'ya "özel bir yer" gözüyle baktım, hâlâ da öyle bakıyorum. Süpermarketlerin ruhu bezdirecek bir sözde disiplinle her şeyi yan yana dizmesi, farkın genellikle fiyat farklarından kaynaklanması, Kapalıçarşı'daki gibi akıp gitmeyen, daireler çizen hayhuyu, benim çocukluğumun masal mekânıyla nasıl başa çıkabilir? Onların özelliği, özel olmayışlarında. Sadece her şeyi bir araya getiriyorlar. Ama Kapalıçarşı da getiriyor. Dahası, olabildiğince özel. Süpermarketlerde satılan her şey orada bulunmayabilir (ki, emin olmamak gerek, belki de bulunuyordur) ama Kapalıçarşı'da bulunan çeşitlerin yarısı da süpermarketlerde yoktur. Florasan aydınlıklı, sahte ve fazla modern havaları, müşteri-satıcı arasındaki insan ilişkisinin (şarküteri gibi, satıcılı özel bölümler de dahil) neredeyse sıfıra inmiş olması, bize o eski alışveriş günlerini özletiyor.

Kapalıçarşı oracıkta duruyor. Dünkü hali de, bugünkü hali de, şimdinin nevzuhur "süper"marketlerinden hem daha çekici, hem daha ilginç. İster özlemden, ister meraktan, kapısına varıp içeri bir adım atın. Sadece caddelerini değil, ara sokaklarını, hem sakin hem hareketli hanlarını da dolaşın. Belki eskinin sihrinden bir şeyler bugüne aktarılıverir, kim bilir?

kıların, en eski ve kıymetli antikanın gelip geçtiği, en usta zanaatçıların yan odalarda altını ve gümüşü bir nazlı sevgili gibi işlediği bu muhteşem çarşı, bu insan sarrafı çarşı ne yazık ki, hepimizin ilgisi dışında, kendi içine kapanmış yıllardır yaşamını sürdürüyordu.

Neden bize böylesine yakınken, böylesine uzaktı?

Oysa beyaz atlı prensini bulan her genç kızın yolu bir kez olsun mutlaka Kapalıçarşı'ya düşerdi. Kaç nişan yüzüğü satılmıştı bu çarşıda, kaç yoksullaşan eski zengin buralarda en güzel pırlanta yüzüklerini rehin verip evlerine ekmek taşımıştı. Babasının elinden tutup getirdiği kaç küçük erkek çocuk, ilerde bir gün usta bir kuyumcu olma hayali kurmuştu?

Kimbilir ne gizli aile dramları, ne büyük sevdalar bu kapalı mekanın görkemli tavanında gezinip duruyordu? Altın tozlarının savrulduğu işliklerde kaç usta, kim bilir, kaç çırak yetiştirmişti?

Gece, el ayak çekildiğinde, dükkânların kepenkleri indirildiğinde, sessizlik ve karanlık içinde hangi eski zaman pirleri işe koyulur, birbirlerine hangi hikâyeleri anlatırlardı?

Kimseler bilmiyordu bunu. Pek çok kişi için Kapalıçarşı döviz piyasasının ayarlandığı bir mekandan başka bir şey değildi. Oysa öylesine çok hikâyesi vardı ki...

Ama bu hikâyeler ne yazık ki, hiçbir filme, hiçbir romana yansımamıştı. Belki de Kapalıçarşı bunu istiyordu, hep kapalı ve biraz gizemli kalmayı. Bilmiyorum.

KAPALIÇARŞI'DA KAYBOLMAK

Arkeolog/yayıncı **Nezih Başgelen** çocukluğunda anne ve teyzesi ile Kapalıçarşı'da dolaşırken kaybolmuştu. Hiç istifini bozmayan Başgelen tek başına evine geri dönmüştü. Çılgına dönen anne ve teyze daha sonra eve geri döndüklerinde kızgın bir babayla karşılaşmışlardı. Nezih Başgelen 36 yıl sonra Kapalıçarşı'da bir kez daha kayboldu. Ama bu kez bilerek, isteyerek.

Oğluma verdiğim sözü tuttum ve geçen Cumartesi baba oğul Kapalıçarşı'yı keşfe gittik. Tam 36 yıl önce bir yaz günü içinde kaybolduğum bu gizemli dünyanın sokakları arasında bu sefer isteyerek kaybolduk.

Biz bu ticaretin masal beldesini, bu yazıda Nuruosmaniye Kapısından girerek gezmeye başlayacağız. Yoğun giriş çıkış kalabalığından bir an durup kapının alınlığına bakarsanız burada sancaklı, kılıçlı, mızraklı, toplu tüfekli, terazili, kitaplı, çiçekli, mermer Osmanlı armalarının en güzellerinden birinin yer aldığını görebilirsiniz. Bu süslü kapı II. Abdülhamit zamanında 1894 depreminden sonra çarşının tamiri sırasında yeniden yapılmıştır. Kapıdan itibaren Beyazıt'a kadar çarşının en büyük ana caddesi olan Kalpakçılar uzanır. Kapıdan sonra hemen sağ tarafta çarşının ikinci tarihi binası olan Sandal Bedesteni yer alır. 12 fil ayağının taşıdığı 20 kubbesiyle Osmanlı bedestenlerinin en büyük örneklerinden birisidir.

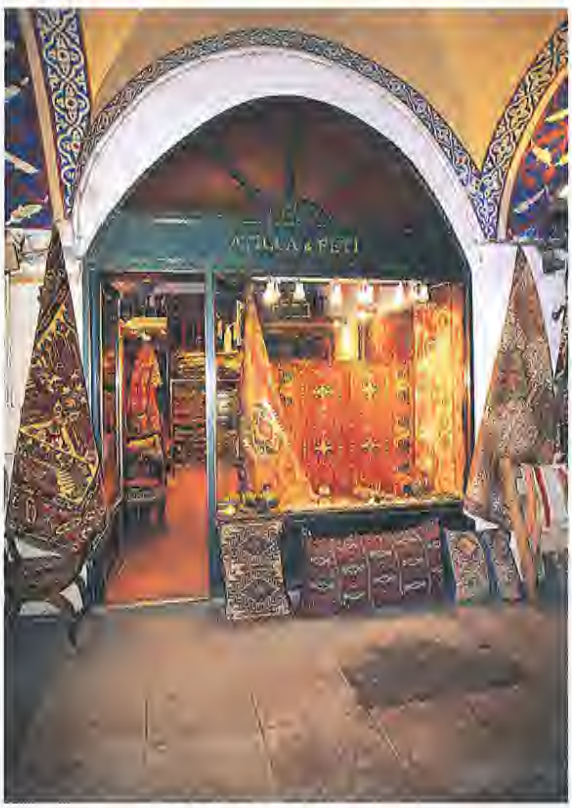
Sandal bedesteni deyince oğlumun aklına ilk önce ayağa giyilen sandallar geldi. Oysa bedesten adını Osmanlı döneminde çok sevilen ve tutulan bir yolu ipek, bir yolu pamuk bir kumaş cinsinden almaktadır. Genellikle Bursa'da dokunan bu kumaş cinsi ile diğer Osmanlı iplik ve dokuma ürünlerinin İstanbul'daki ana ticaret merkezi bu bedesten idi. Ama bugün neden bu özelliğini sürdürmediğine gelince içim biran ürperdi. Gümrük Birliğine girme aşamasında Avrupa Topluluğu ile flört ettiğimiz bu süreci aşarken bu görkemli bedestenin geçirdiği acı deneyimler gözümün önünde canlandı. İmparatorluğun her biri bir merkezde üretilen dokuma tezgahlarının zengin ürünleri Tanzimat sonrasında Avrupa mallarının gümrüksüz girişi karşısında dayanamamış ve bütün dokuma merkezleri başta Bursa olmak üzere çökmüştü. Sadece Bursa'da on binlerce tezgahın kapandığı bilinmektedir. Nice depremlere dayanan ve ayakta kalan Sandal Bedesteni, bu ekonomik sarsıntıya dayanamamış bu canım merkez 1850'lere gelindiğinde üzerine ölü toprağı serpilmiş ve içindeki kiraların 10 misli birden düştüğü bir yer haline gelmiştir. Dileriz bugünkü süreç böyle sonuçlara yol açmaz. Daha sonra tüm işlevlerini yitiren bedesten, 1914 yılında İstanbul şehremanetince kamulaştırılarak, bir mezat yeri haline getirilmiştir. 1980'li yıllarda ise tekrar bir revizyon geçirerek daha çok turistik amaçlı dükkânların yer aldığı bir çarşıya dönüştürülmüştür.

Bedestenin hemen arkasında çarşıya bağlı hanların ilginç örneklerinden biri altın ve eski gümüş ticaretinin ve döviz alışverişinin Tahtakale Borsasının canlı merkezi Çuhacılar Hanı yer alır. Onun kapısından çarşıya doğru dümdüz kuyumcuların çoğunlukta olduğu Ağa Sokağından gittiğimizde Kapalıçarşı'nın ilk tarihi çekirdek binası iç Bedesten'in Kuyumcular Kapısı'na gelinir. Kapının tam üzerinde bir kartal kabartması yer alır. Yapının orjini konusunda bir hayli tartışmalara neden olan bu kartal tasviri, Evliya Çelebi'ye göre esnafa "Kazandığınız vahşi kuş gibi biranda uçup gider, kazancı evcilleştirin ve elinizde tutmayı bilin"öğüdünü hatırlatmaktadır. Fatih döneminin eseri bu yapı, daha çok Cevahir Bedesteni olarak tanınır. Her devirde değerli eşyaların, mücevhercilerin, silahçıların ve pahalı kumaşçıların yer aldığı en ilgi çekici merkezlerden biri olmuştur. Hatta bir devirlerde bina büyük banka kasası gibi kullanılmıştır. Yapının kalın duvarları içinde " mahzen" adı verilen daha korunaklı bölümler yer alırmış. Bedesten esnafı kendi malları yanı sıra diğer insanların da getirdiği değerli eşya ve paralarının belli bir ücret karşılığında bu bölümlerde saklarlarmış. İçeride dolap denilen ahşap taşınabilir kepenkli dükkânlar ve sandık adı verilen portatif tezgahlar yer alırmış.

Bedesten esnafı her gün kuşluk vakti, İnciciler Kapısı önünde toplanıp hep birlikte içerir girer, daha sonra herkes dolabının önünde durarak topluca dua eder, ardından "Tavcılık yapılmayacak, mal kapatılmayacak, kefilsiz mal alınıp satılmayacak" diye ilkeler tekrarladıktan sonra güne ve alışverişe başlarmış.

Bugün içinde yüzü aşkın dükkân eski zamanlardaki görkemli bir ölçüde de olsa yaşatmaya çalışmaktadır. Ancak turistik amaçlı ürünler satan dükkânlar çoğunluktadır. Gene de çarşının en çok ilgi çeken köşelerinden birisidir.

Bedesten'in kuzey kapısı Sahaflar Bedesteni sokağına açılır. Bugün halı ve kilim satan esnafın çoğunlukta olduğu bu kesimde 1894 depremine kadar eski kitap satan sahaflar yer alırmış. Daha sonra çarşı içinden çıkarılarak bugünkü Sahaflar Çarşısının olduğu yere nakledilmiş. Sahaflar Kapısı'ndan çıktıktan sonra birbirine paralel üç sokak Kavaflar, Terlikçiler ve Perdahçılar sokakları yer alır. Çarşının geçmişinde her sokağın belli bir ürüne ve esnaf grubuna ayrılması kesin uyulan bir kuraldı. Bugün ise bu özellik, sokak adlarında yaşamakta, Kavaflar Sokağında olduğu gibi bazı kesimlerde bir ölçüde de sürmektedir. Kavaf sözcüğünün anlamını oğluma anlatmakta biraz zorluk çektim. Buradaki ayakkabı dükkânlarını görünce ikisi arasındaki ilişkiyi daha rahat anlayabildi. Oysa geçen yüzyıla kadar Kapalıçarşı'nın en renkli bölümü imparatorluğu oluşturan çeşitli din, ırk ve mezhebe birbirinden değişik pabuçlar üreten ve satan buradaki çarşı oluşturuyordu.

Çocukluğumda, pek çok Taşradan ve İstanbul'dan ailenin yaşamında olduğu gibi birçok gereksinim Kapalıçarşı ve Mısır Çarşısı'ndan temin edilirdi. Bu nedenle de hemen her ay buralara geldiğimizi hatırlarım. Örneğin lise yıllarına kadar ailemiz üyelerinin ayakkabıları, keçe terlikleri bu Kavaflar Sokağındaki ailenin uzak geçmişinden tanıdık, güleç yüzlü bu esnaflardan alınırdı. Bu arada daima Kavaflar'ın köşesindeki Acı Çeşme sokağındaki Mahmut Paşa'dan çarşıya girildiğinde tam karşınıza gelen şirin mi şirin iki katlı muhallebiciye uğramadan geçilmezdi. Pek çok seyyahın notlarında yer alan bu pitoresk yapı ne yazık ki bugün günümüz şartlarına uyup başka bir işleve hizmet ediyor. Bu yüzden bu şirin yapıyı oğluma sadece göstermekle yetinebildim.

Çarşı hakkında, bugüne kadar yapılmış en iyi etüd olan "Kapalıçarşı'nın Romanı" nda ise İstanbul dostu Çelik Gülersoy Kapalıçarşı'yı İstanbul güzeline ait bir hazine dolabı, bir çeyiz sandığı ya da bir gelin çekmecesi olarak görür. İçi çağa ve zamanına göre sahibesinin neyi varsa onunla doludur. Kapağının içindeki eski soluk aynasında ise İstanbul güzeli her zaman kendini seyredebilir.

Gerçekten de Kapalıçarşı, her devirde ve her açıdan İstanbul ve ülke yaşantısının, ekonomisinin ve sosyolojisinin bir aynası olmuştur. Örneğin bugün Sovyet İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra oluşan yeni şartları en iyi Kapalıçarşı ve çevresinde gözlemleyebilirsiniz.

Çarşı bu ülkelerden gelen taleplere süratle uyum sağlamış ve Bakırcılar Çarşısı birdenbire bavul ticaretinin tüm çeşitlerinin bulunduğu bir pazara dönüşmüştür. Aynı durum, Polonyalı, Rumen, Arap, Türki Cumhuriyetlerden gelenler için de geçerlidir.

Kapalıçarşı, iki bedesten ve onların çevresinde zamanla oluşmuş ve üzeri kapatılmış 67 sokak ve bir dizi hanla çevrelenmiş bir canlı ticaret merkezidir. 30.700 metrekarelik bir alanı kaplayan çarşının sekizi büyük, on sekiz kapısı bulunmaktadır. İçinde 4000'e yakın dükkân 20 han, 1 okul, 1 camii, 1 mescid, 1 kitaplık, 7 çeşme, 1 kuyu, 1 şadırvan ve bir sebil bulunmaktadır. İçine taşıt giremeyen bu alışveriş kompleksi yazın 8.00-19.30, kışın 8.30 -19.00 arası açıktır.

Kapalıçarşı'nın etrafını çevreleyen hanlar zinciri aynı zamanda çarşı içindeki bazı ürünlerin inanılmaz bir düzen içinde üretildiği atölyeler sistemini de barındırır. Bugün dünya müzelerini ve özel koleksiyonları süsleyen pek çok Osmanlı eseri bu atölyelerin eseridir. 1894 depreminden önce çarşının bir parçası olan bu hanlar kuşağının büyük bir bölümü daha sonraki tamir sırasında çarşının dışında bırakılmıştır. Bu hanların içinde en karakteristiklerinden birisi de mücevher yapımcılarının yoğunlaştığı geleneksel mimarisini koruyan "Zincirli Han"dır.

Çarşının geleneksel havasını bugün biraz olsun ikinci ana aks diyebileceğimiz Yağlıkçılar Sokağı boyunca yaşayabilirsiniz. Buradaki dükkânlarda Anadolu'da üretimi süren pek çok el dokuması, kumaş cinsleri, el emeği yazmalar ve diğer tekstil ürünleri bulunmaktadır. Onun başlangıç noktasındaki kahvede de oturup sıcak bir şeyler yudumlarken önünüzden akıp giden dünyanın ve yurdun dört bir tarafından gelmiş insan selini izleyebilirsiniz. Kapalıçarşı'dan zamanın nasıl geçtiğini anlayamadan, gene köşe bucak pek az bölümünü görerek kapıların kapanmasından biraz önce tekrar dönebilmek dileğiyle ayrıldık. Siz de Şark'ın bu masal diyarını görmek istersiniz Gülersoy'un "Kapalıçarşı'nın Romanı"nı yanınıza alıp bir cumartesi bu gizemli ticaret dünyasında kaybolmayı deneyebilirsiniz. Nasıl olsa çok şey görüp sonunda 18 kapıdan birine ulaşacaksınız.

KAPALIÇARŞI
Star Gazetesi / Fatih Böhürler

star 21 Haziran 2005 Salı

Fatih BÖHÜRLER

Kapalıçarşı

Nasıl ki insanların genetikleri geçmiş ile gelecek zinciri arasında bir halka ise, toplumlar ve halklar da karakteristikleri geçmişten geleceğe taşırlar. Bir ülkenin geçmişini hor görmesi, reddetmesi, geçmişinden utanması başka şeydir; geçmişteki yanlışlarını ayıklaması başka...

Osmanlı bizim atamızdır. Doğruları vardır, yanlışları vardır. Önemli olan bizim geçmişimize tarafsız yaklaşabilmemiz. Ne abartarak göklere çıkarmak ne de aşağılayarak yerin dibine batırmak. Olduğu gibi görmek, anlamaktır marifet.

Amerika'da milyonlarca kızılderili, zenci katledildi. Ama Amerikalılar bundan utanç duyuyor mu bilmiyorum ama geçmişlerinden dolayı komplekse girmedikleri ortada. Özgür insanların ülkelerine silah veya ekonomi yoluyla girerek onları köleleştiren İngilizler, Fransızlar... Kuzey Afrika ülkelerinde üzerine kılıçla gelen insanları makineli tüfekle tarayan medeniyet. Batı Medeniyeti. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarını çıkaran onlar değil mi? Çıkarları uğruna masum milyonların ölümüne sebep Osmanlı mı?

Öğünmemiz gerekirken kompleks duyuyoruz geçmişimizden. Onların çocukları olmaktan gurur duyacağımız yerde...

Bize nasıl bir ilaç vermişler?

Bugün Ortadoğu bir lidere, lider ülkeye muhtaç. Atalarımız bunu asırlar boyunca gerçekleştirdi. Bölgede huzur ve güven vardı. Adalet vardı. Osmanlı sancağının altında Yahudiler, Ermeniler, Süryaniler, Yezidiler, Şiiler, Aleviler yaşadı. Halk olarak Araplar, Çerkezler, Kürtler, Lazlar, Yunanlılar, Bulgarlar.

Osmanlı gittiği yere kendi kültürünü empoze etmedi. Kültürü bulunduğu yerde muhafaza etti. Zorlama olmadı. Yavuz Selim'in sistemi asırlarca yaşadı.

Kapalıçarşı... Fatih'in kurduğu mikro ekonomik deha ürünü... Geçenlerde gittim İstanbul'daki Kapalıçarşı'ya. İstanbul diyorum, çünkü aynı çarşı sisteminin bulunduğu illerimiz var.

Yine Kapalıçarşı olarak hâlâ yaşayan, bugün sınırlarımız dışında bulunan, geçmişte ise ilimiz olan yerlerde Osmanlı'nın izlerini değil, kendisini görüyorsunuz.

Şam, Halep, Kahire, Bağdat, Mekke... Şam'da Sultan Abdülhamid'in yaptırdığı, kendi adıyla anılan çarşı... Halep'te kaleden başlayarak aşağılara inen dev Kapalıçarşı. Kahire'de keza El Ezher yalayıp geçen Kapalıçarşı...

Bütün bunlar bir mentalite, bir sistem çerçevesinde gerçekleştirilmiş. Ahilikle özdeşleşen, Lonca teşkilatlarının ana damarı, ekonomik yapıyı bir merkezde toplayan, dayanışmayı ön gören bir sistem. Ve biz hep ihmal etmişiz. Bugün yaklaşık 550 yaşında olduğu söylenen İstanbul Kapalıçarşı ilgi bekliyor. Etrafı kaçak binalarla donatılmış. Giriş çıkış trafiği üçüncü dünya ülkesi seviyesinde. Mal indiren kamyonetler, kornalar, sıkışmış trafik, yoldan geçemeyen yayalar.. Buralardan kurtulup çarşıya girebiliyorsanız, içerideki düzensizlik bu çarşıya yapılan tarihi haksızlığı haykırıyor. Çarşı yapılış amacına yönlendirilmemiş bugüne kadar. Bir yönetimi yok. Düşünebiliyor musunuz? Sadece bir dernek var. Kim yetkili, kim değil, o da belli değil. İlçe Belediyesi mi, Anıtlar Kurulu mu, Turizm Bakanlığı mı, Büyükşehir Belediyesi mi, Esnaf ve Sanatkarlar Odası mı?... Bir keşmekeş.

Kapalıçarşı için yıllardır didinip duran bir arkadaşla tanıştık orada. Kendisi esnaf ama yüreği Kapalıçarşı.

Atilla Özbey bir süredir Kapalıçarşı dergisini çıkarmaya çalışıyor. Çarşı mentalitesini diri tutabilmek için. 3600 dükkân var çarşıda. Ama resmi bir yönetim teşkilatı yok. Düzenlemeleri, restorasyonları, akışı, ulaşımı gerçekleştirecek; tarihi meslekleri koruyacak, kötü görüntüyü ortadan kaldıracak, esnafın problemlerini çözecek bir yönetimi yok. Atalarımızdan kalan bu dev mirasların hakkını veremiyoruz değil, vermiyoruz. Olmasını istemediğimiz işler prosedüre boğuluveriyor. Olmasını istiyorsak, oluveriyor.

Bakalım bu tarihi, kültürel ve sosyal görevi kimler üstlenecek? 100 bin kişinin ekmek yediği bu çarşıya, alışveriş plazaları kadar ilgi gösterilse kim bilir esnaf ne atılım yapar! 62 cadde ve sokağa kan gelir, can gelir. 22 kapısına hareket gelir.

Atalarımızdan kalanı değerlendirmeyi bilemezsek, başkaları çarşılar kurar ve medeniyet diye önümüze serer. Bir de reklam, tanıtım... Biz zannederiz ki, medeniyet bu.

Kompleksleri bırakıp dünyaya asırlarca öncülük etmiş atalarımızın yaptıklarına bir bakalım. Ardından da el atalım. Bu bizim genetik borcumuz.

HİKAYESİNİ ANLATAN ANIT / AVNİ ÖZGÜREL

Bildiğim kadarıyla Türkçe ve Farsça'dan başka hiçbir dilde 'çarşıya çıkmak' diye bir deyim yok. Doğu toplumlarına mahsus çarşı, 'çıkmak' fiiliyle biraraya gelince kavramın 'kapsamı' genişliyor; gezmek, görmek, hoşça vakit geçirmek, öğrenmek ve alışveriş yapmak anlamını kazanıyor.

Yerleşik deyişiyle bizim bedesten dediğimiz bu entegre yapı mantığını Batı dünyası ancak 20. yüzyılda kavrayabildi. Şimdilerde pek çok mağazanın tek bir çatı altında sunulduğu dev alışveriş merkezlerinin inşa ediliyor olması, mimari anlayış ve işlev bakımından pekala 'doğunun keşfi' sayılabilir.

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de ünlü alışveriş merkezlerinin neredeyse tamamının; dükkânları, sokakları, istirahat mekanları ve yiyecek içecek büfeleriyle, Kapalıçarşı'nın modern kopyaları halinde inşa edilmelerini, yabancı bir kültürün ürünü ve global ayak uyduruş olarak görmek yanılgı olur.

Kapalıçarşı hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul ahalisinin gözünde barındırdığı dolaplardan -başlangıçta hayli küçük olan dükkânlar birleştirilip mağazalaştırılmadan böyle anılıyordu ve satılan mallardan ibaret değildi. Örneğin bir tür 'malumat külliyesi' yani şifahi ajans, bülten, gazeteydi Kapalıçarşı. Avrupa'dan ve Asya'dan gelen tüccarların mallarıyla birlikte bol bol 'dünya ahvaline ilişkin havadis' taşıdıkları mekandı. Osmanlı arşivi ve vakanüvis kayıtları özellikle ham, kıymetli taş ve işlenmiş mücevher satıcılarının yabancı saraylardan getirdikleri bilgilere ilişkin notlarla dolu. Ve söz konusu şahısların gönüllerinin hoş tutularak ayaklarının Topkapı Sarayı'na alıştırılmasının siyaseten önemsendiği sır değil. Nitekim böylece ünlenmiş, hatta Osmanlı sarayında etkinlik kazanmış satıcılar bile var.

Bir başka açıdan asırlar boyu Dersaadet'in tek 'banka'sıydı Kapalıçarşı. Hırsızlık korkusuyla parasını ve kıymetli eşyasını evinde muhafaza etmekten çekinenlerden, aldığı rüşveti emin bir yerde saklamak isteyen saray görevlilerine kadar pek çok kişi Kapalıçarşı mahzenlerinde sunulan bir tür kiralık kasa hizmetinden yararlanıyordu. Bunlar gün içinde özel görevliler nezaretinde ellerindeki anahtar ve mühürle özel bölmeye girer, kendilerine ait kutu/sandıktan istediklerini alır veya mevcutların üzerlerine ekleme yapar, sonra muhafazayı kapatıp görevliyle birlikte yeniden mühürlerlerdi.

Çarşı esnafı rehin karşılığı borç verme, emanet kabul etme işi de yapıyordu şüphesiz. Ancak bunun çoğu zaman müşterilerin istismarına varan olaylara kapı açtığı gerçekti. Türkçeye yerleşen 'dolap çevirmek' deyiminin, ihtiyaçtan dolayı elden çıkarılmak istenen bir eşyayı; sahibini, malın en yüksek fiyata satmasına yardımcı olacağına inandırarak dükkân dükkân yani dolap dolap dolaştırıp sonunda ederinin çok altına satın alan 'ayakçı'lar için kullanıldığını hatırlamak fikir verebilir. Bu şikayetlerin yansıdığı pek çok ferman var.

Doğrusu hiçbir alışveriş yapmadan Kapalıçarşı'da sadece dolaşıp kimi malların fiyatıyla ilgilenerek İmparatorluğun ve dünyanın hal ve gidişi hakkında bilgi sahibi olmak dahi mümkündü. Mallar çok değişik coğrafyalardan ve bol gelmişse başka, belli başlı birkaç yerden ve kıt gelmişse başka düşünebilirdiniz.

"Demek Nemçe'yle (Avusturya) Fransız'ın savaşı bitmemiş!"

"Acem (İranlı) yolu kesti zahir. Yoksa bu mevsim Buhara ipeği sebil gibi olurdu."

Benzer hükümlere belli malların fiyatlarındaki değişikliğe bakarak varmak da mümkündü. Fransız veya Venedik işi kumaşlar savaş yoksa neden gelmesindi ki?

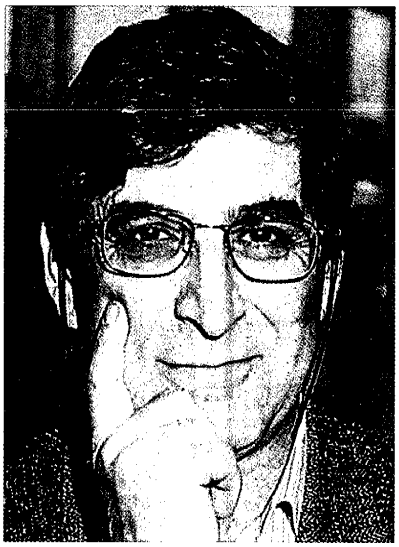
Akdeniz'de yaşanan hemen bütün korsan baskınlarının, taht kavgalarının ve salgın hastalıkların haberleri ilkin Kapalıçarşı'ya gelir, dalga dalga oradan yayılırdı şehre. Venedik Dük'ünün sabık Fransa İmparatoru'nun annesinin rehin bıraktığı mücevherlere borç ödenmediği için el koyduğu ve taşların satışa çıktığı bilgisi; İspanya kralının çapkınlıkları ve sevgililerine hediye verme merakı yüzünden değersiz incik boncukların dahi kıymete bindiği haberi muhtemelen bu ülkelerin ahalisiyle aynı anda öğrenilirdi İstanbul'da.

Ancak herhalde tek taraflı bir ilişki değildi bu. Muhtemelen Osmanlı'ya ilişkin haberler de aynı kanaldan dışarıya taşınıyordu. (*) Öyle olmasa akçenin gizlice 'tağşiş' edildiğini (içindeki altın miktarının azaltıldığını) nereden öğrenir de sattığı malların fiyatını tastamam değer kaybı oranında artırabilirdi Batılı tüccar?

Asırlar içinde Ankara doğdu, İstanbul gölgelendi; Galata Tahtakale gelişti. Ve her yeni, bir şeyler koparıp götürdü Kapalıçarşı'dan. İşlevi değişti mekanın, insanı farklılaştı. Ama bütün bu değişime rağmen, eskiden olduğu gibi ekonominin nabzının attığı tek yer olmasa dahi ekonominin odaklarından biri olma özelliğini hep korudu çarşı. Altın döviz piyasasının barometresi oldu. Aydınlatma problemi yüzünden (elektriksiz dönemde çarşıya lamba, mangal türünden yangına yol açabilecek bir şeyin girmesi yasaktı) sabahları erkenden açılıp ikindi üstü kapanan kapıları da turizm sektörünün göstergesine dönüştü.

Ancak en önemlisi, dün sadece işleviyle önemliydi Kapalıçarşı; şimdi yaşanmışlığın izlerini taşıyan, dinlemesini bilene bütün hikâyesini anlatan bir anıt.

(*) İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürdü Kapalıçarşı'nın bilgi alışveriş odağı olması. Harp yıllarında Alman ve İngiliz haber alma örgütlerine bağlı elemanların örtülü yarışının kıyasıya sürdüğü yerdi Kapalıçarşı.

SU SESİNE BIRAKTIM ANILARIMI / REFİK DURBAŞ

"İşte o günden beri, Şark Kahvesi'nden Çarşıkapı'ya çıkarken, hani o çeşme var ya, o çeşmenin su sesine bıraktım ben de anılarımı..."

Hangi tozlu raflarında unuttum gençliğim seni...
Çarşı-yı Kebir'in şemsiyesi altına böyle nakşetmişim Kapalıçarşı'nın şiirini... Şimdi onun tozlu raflarında unuttuğum gençliğimin hayali bir kez daha deveran ediyor geçen günlerimin aynasında... Şairin dediği gibi ben bu şiiri atlı talimde yazmadım.
Önce düzyazı olarak akmak istedi kelimeleri bir gazetenin birinci sayfasında. O zamanlar ki 90'ların baş tarafına düşmekte, çalıştığım gazetenin genel yayın müdürü bir Kapalıçarşı röportajı istedi. Ben de bütün bir gün Kapalıçarşı içre dolaşıp nice sakiniyle konuştuktan ve kitaplar karıştırdıktan sonra şan olsun deyu Çarşı-yı Kebir; şiirini yazıp ertesi gün masası üzerine bıraktım.
Ama gazetede şiirle örülü bir röportaj olmaz diye, nazikçe reddedildi ve bir ertesi gün dahi, bu kez normal kelimelerle düzyazıya çevirdim röportajı... Gazetede de böylece çıktı, ki bu röportaj Kapalı Kutu Bir Çarşı; başlığıyla Gölgem İstanbul Sokakları'nda, şiir olarak da Çarşı-yı Kebir namıyla Menzil kitabımda hâlâ hayatlarını sürdürmektedir. Anıların sararmış anayurdu, demişim şiirin bir mısrasında, ki şimdi böyle bir anının da sararmış defterinden bir sarı sayfa okumanın zamanı değil midir?
O kız, İzmirli idi, ama Ankara'da okumaktaydı. Mektuplarla başlayan tanışma serüveni, kısa zamanda aşka dönüşüvermişti. Kimi zaman İzmir'den gelirdi, kimileyin de Ankara'dan... Buluşma mekânları İstanbul'un bütün yeryüzü idi gündüzleri... Geceleri ise Samatya'da ikâmet eyleyen Öder Bozok'un bekâr evi...
Yine böyle bir gecenin sabahında Kapalıçarşı'nın yolu tutuldu. Ve Kalpakçılar'a inen sokakta bir kuyumcu dükkânına girildi. Bütün ayarları tetkik edildi nişan yüzüklerinin ve 12 ayar, bakır benzeri birinde karar kılındı. Kuyumcu, "Ne ikram edeyim size?" dedi. Öder Bozok, "Sen, bize iki kola söyle" dedi, "ben votkamı yanımda getirdim." Votkaya kola katık edildi. Öder Bozok, bakırın üvey kardeşi altın yüzüğü evlilik adaylarının parmaklarına, hemen orada takarak nişanladı sevgilileri...
O sevgililerden erkeği Refik Durbaş idi...
Öder Bozok, bir yirmi yılı aşkın zamandır elvedasını bıraktı dünyaya, şimdi Adana Kozan yaylasında, bir söğüdün gölgesinde ebedi uykusunun hülyasında...
O kuyumcu; şimdi nerdedir, hatırlar mı o günü ve beni?
O kız ise daha sonra bir başka âlemde, bir başka sevgili ile dünyasını kurdu.
Hikâyeler yazıyor, üç çocuk sahibi, bir güzel anne...
Adı bende saklı...
İşte o günden beri, Şark Kahvesi'nden Çarşıkapı'ya çıkarken, hani o çeşme var ya, o çeşmenin su sesine bıraktım ben de anılarımı...

9. ŞUBAT 2005

SABAH SAYFA 14

Türkiye'nin en iyi gazetesi

SABAH POSTA KUTUSU

Kimliğini arayan Kapalıçarşı

REFİK DURBAŞ

SABAH Posta Kutusu
Kat: 5 Daire: 5 Şişli-İstanbul
Faks: (212) 354 34 72
e-mail: okurhatti@sabah.com.tr
pk: 18-34731 Gönşepe-İst.

Bir şiirimde kimliğini şöyle anlatmışım: "Çarşı-yı Kebir demiş eskiler, "Pera" dilinde "Büyük Çarşı" / Orhan Veli şiirini yazdığından beri "kapalı kutu" / halkın günlük yaşamındaki adıyla "Kapalı Çarşı." / Nice yaz, nice kışlar sokaklarında dolaşmadı mı gençliğim? / Dünya üzre olan-biteninin, bütün işlerin ve mesleklerin / yaşlı ustaların, erişkin kalfaların, yetişkin çıraklarının / altının ve gümüşün, tüccarın ve tacirin, sucular ve şerbetçilerin / her şeyin ve herbir şeyin, bir de çeyiz düzen kızların / topraksız mülkü, anıları sararmış anayurdu..."
Kapalıçarşı tarihi, mimari, ticari ve turistik yönleriyle kendi alanında dünyanın en büyük çarşısı ve markası...
11-12 Şubat'ta **İstanbul Ticaret Odası**'nda otuza yakın kurumdan seksene yakın yazar, gazeteci, antropolog, mimar, sanat tarihçisi, hukukçu, arkeolog katılacağı bir toplantıyla Kapalıçarşı'nın kimliği araştırılacak...
Çünkü ülkemize gelen her yabancının mutlaka uğradığı, çevresi binlerce yıllık tarih ve uygarlık eserleri ile bezenmiş Kapalıçarşı'nın sorunları ve sorumlulukları da bugün, dünden daha fazla artmış bulunuyor.
Bu toplantının mimarlarından, beynini ve yüreğini Kapalıçarşı'ya adamış **Atilla Özbey**'in şu düşüncelerine katılmamak mümkün değil:
"Kapalıçarşı esnafları olarak tüm problemlerimizi çözmeye adayız. Meclis'ten geçirilecek bir yönetim teşkilatı yasası ile tüm bu sorunlarımızı da çözeriz, kendi teşkilatlanmamızla da kendi müşterimizi kendimiz getirebiliriz. Alışveriş turizmini Kapalıçarşı için uygulamak çok daha kolaydır. Kaçak yapıların yerine butik oteller, dinlence ve eğlence yerleri, kültür aktiviteleri, Çarşı'nın kenti İstanbul'a hemen yansıyacaktır."
Genç yaşta, zamansız kaybettiğimiz **Rıfat Dedeoğlu**, yaşasaydı da bu günleri görseydi. Dedeoğlu, ki Türkçe ve İngilizce olarak yayınladığı **"Kapalıçarşı"** dergisiyle çarşının bir kültür kimliğine bürünmesinde ilk önemli adımı atmıştı.
Kapalıçarşı'da yapılacak çok iş var.
Özbey'in de altını çizdiği gibi bir teşkilatlanma sorunu var, kültür sorunu var. Mesela hep merak ederim, niye bir Kapalıçarşı argo sözlüğü yapılmasın? Çünkü, Çarşı'da esnafın konuştuğu ayrı bir dil var ve bu da Türkçe'nin zenginliklerinden..
Üzerine bunca şiir, yazı yazılmış; fotoğrafı çekilmiş Çarşı için tanıtıcı kitaplar yapılamaz mı?
İşte bütün bunlar da konuşulacak iki günlük toplantıda. Asıl önemlisi de bu arayışın, Çarşı'nın asıl sahiplerinden, esnafından gelmesi... Sorunlarına sahip çıkanlar, sorunlarını çözeceklerdir.

ŞARK GİTTİ, GARP GELMEDİ / ÇELİK GÜLERSOY

Şark gitti, Garp gelmedi. Batılılaşmaya ya da bir diğer tabirle frenkleşmeye Osmanlıların kapıları 1839'da açılmış. Ama Batılılaşma akımı bu kapıdan bir sel gibi hemen dolmamış içeriye. Yavaş yavaş sızmış. Bu akıntının getirdiği sosyal değişiklik, Kapalıçarşı'ya yansımakta da gecikmemiş elbette. 1894'teki Büyük Deprem ise bu değişikliğe vesile yaratmış. Satılan mallar, Çarşı'nın adetleri, gelenekleri değişikliğe uğramış. Kapalıçarşı'da eskiden dükkânlara dolap denirmiş. İsmi üstünde, dolap gibi ama kapağı üstten inen, kalkan, sabah geldiğinizde kapağı kaldırdınız mı anında alışverişe hazır, dükkâna göre ufak, bir dolaptan biraz büyük bir hazneymiş dolaplar.

İçerde, üstünde dükkân sahibinin bağdaş kurup oturduğu, diz boyu yüksekliğinde bir peyke bulunuyor. Mallar dükkân ya da dolap sahibinin ardında duran raflarda dizili ya da asılı. Müşteri geldiğinde dolap sahibi yerinden kalkmadan ardına uzanıp istediği malı müşterisine gösterebiliyor. Dolap sistemi mal pazarlama teknikleri açısından Batı'ya üstün; teşhir kolaylığı sağlıyor. Müşteri de kendini rahat hissediyor. Ama işte ne yaparsınız ki, Batılılaşmayla beraber dolaplar da eriyip gidiyor. Ben olsam şimdi herhangi bir sokağı alır, olduğu gibi dolap sistemine dönüştürürdüm.

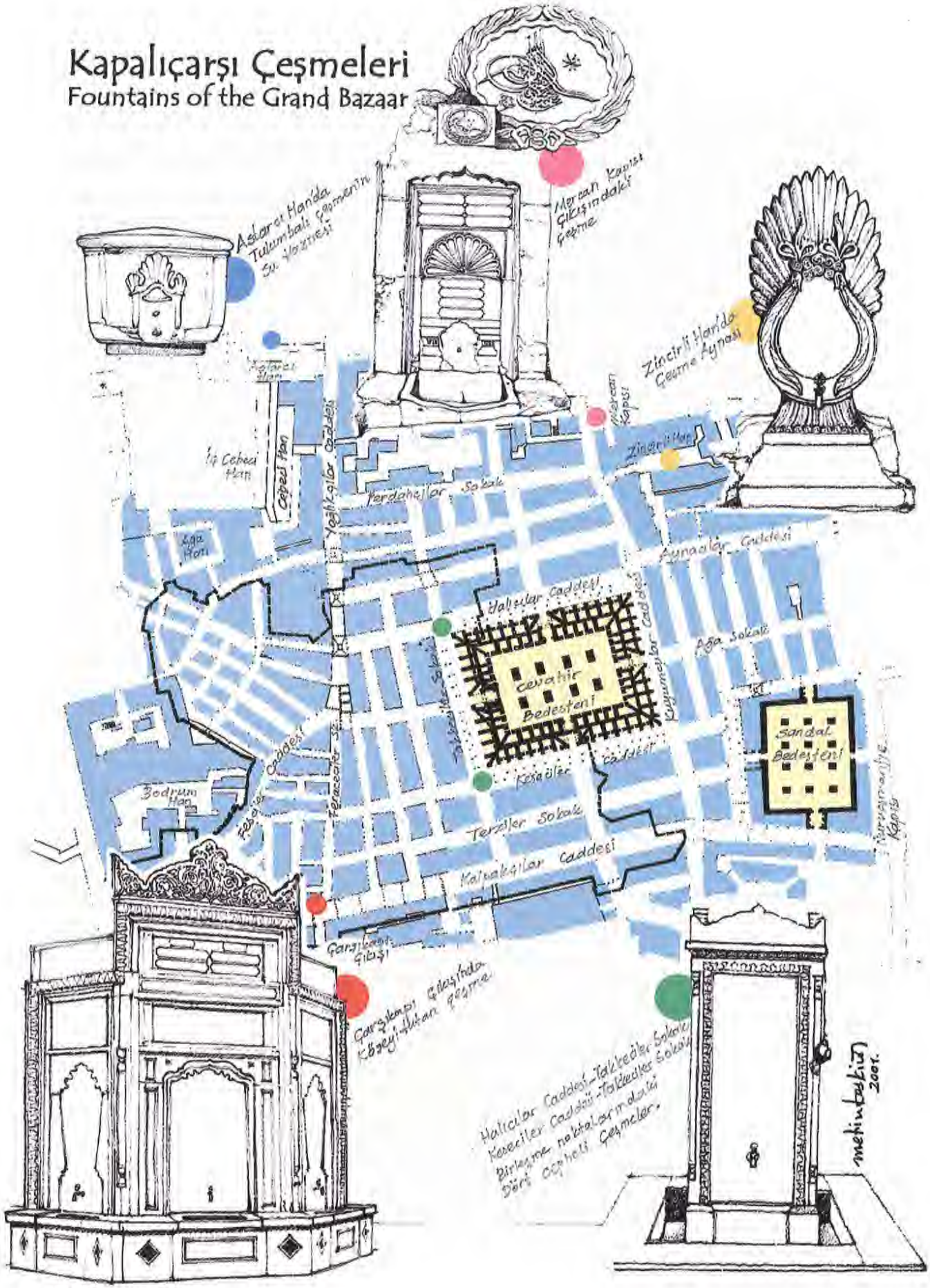
Kapalıçarşı'da Osmanlı İmparatorluğu'nun debdebesi gözüküyordu. Ama bugünkü haliyle bile turizmde tek adres Kapalıçarşı. Devletin turizmi buraya yönlendirmesi gerekiyor. Kapalıçarşı'nın düzenleme itibarı ile bir Burlington Arcade düzeyine çıkarılması gerekiyor. Ürünlerde kalitenin artırılması da şart.

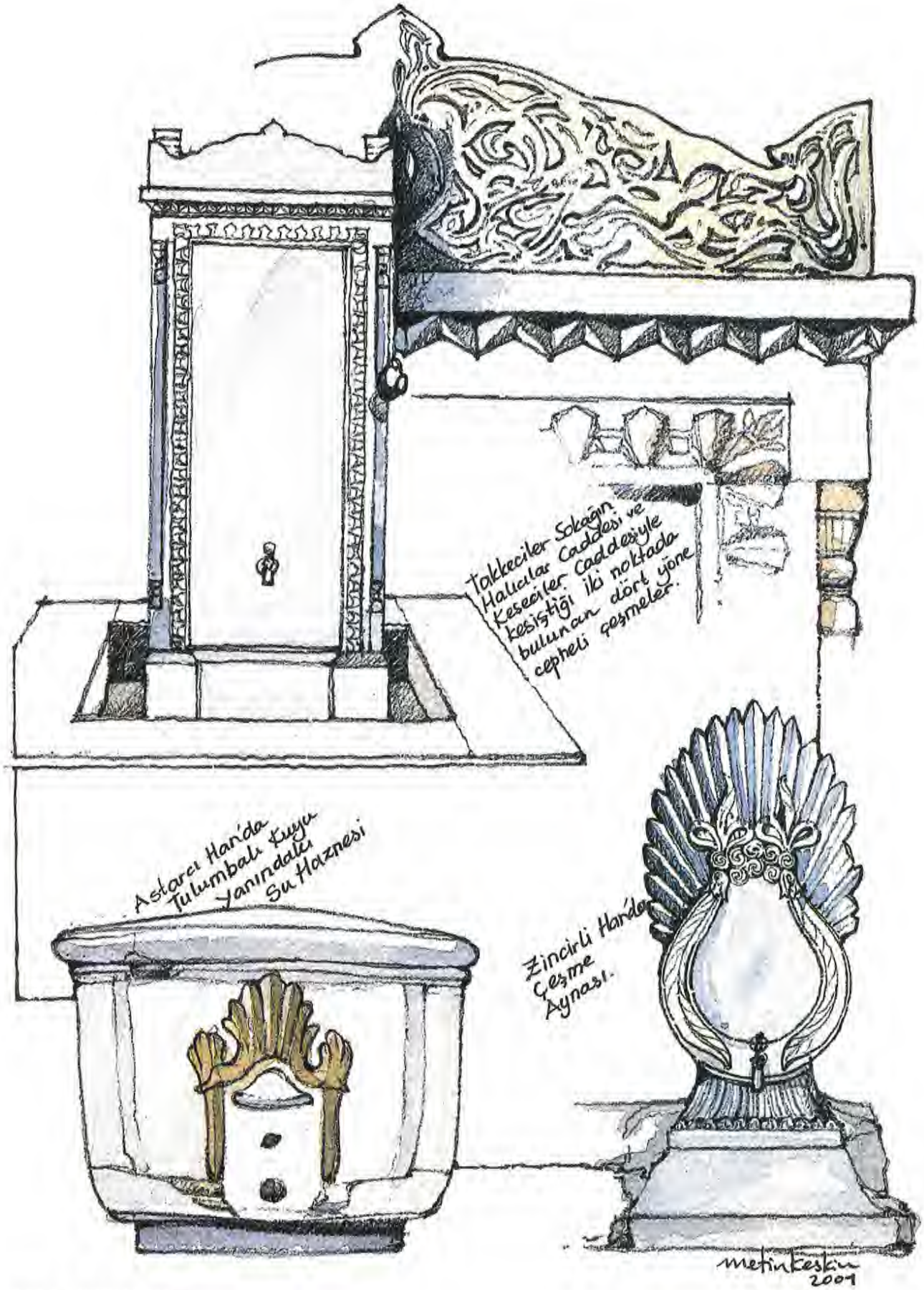
Şark gitti demiştim. Giderken de götürdüğü görgü oldu, hatır oldu, gönül bağları oldu. Bunların yerine Garp'tan ise aldığımız bir şeyler olduysa da yozlaştırıldığından gidenlerin yerini doldurmalarını bir yana bırakın, daha da büyük boşluklar yarattı. Garp'tan yani Batı'dan bir mimari disiplin terbiyesi alabilmiş olsaydık, Kapalıçarşı'nın 1954 yangını sonrası damı onarılırken kurşunları yok edilmezdi. Çarşı'da kimse zemine bir kazma bile vuramaz, dükkânları birleştiremezdi.

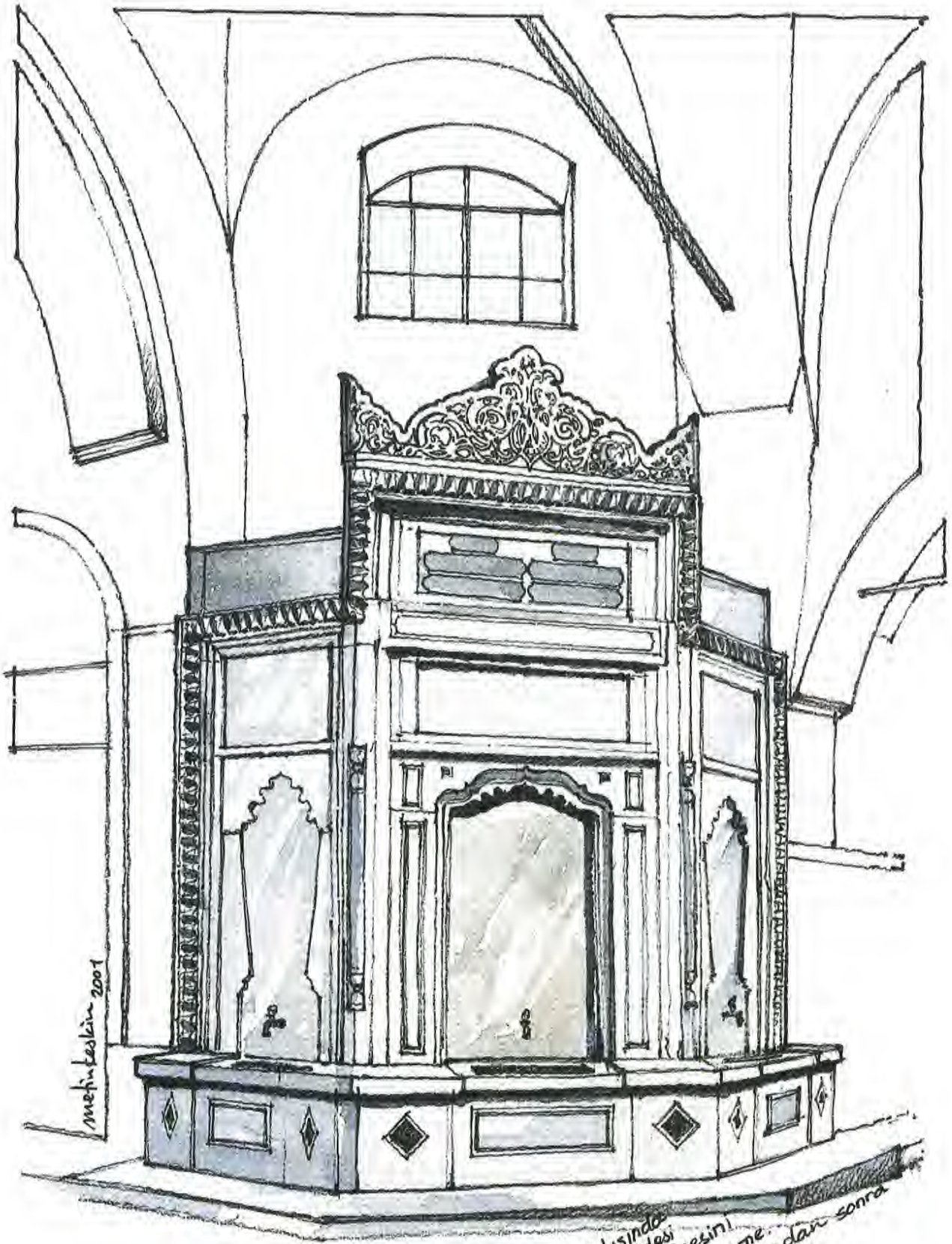
Kapalıçarşı için henüz zaman geçmiş değil. Ama yapılması gereken çok iş var. Öncelikle çevresindeki anarşinin ortadan kaldırılması şart. İçerisinde ise kültür ve alışverişin el ele yürütülmesi gerekiyor. Sergiler açılması, konferanslar düzenlenmesi, müzik dinletilerinin verilmesi gerekiyor. Bir zamanlar sahaflık mesleğinin merkezi olan Kapalıçarşı'ya kitapların dönmesi artık önemli bir ihtiyaç.

Kapalıçarşı Çeşmeleri
Fountains of the Grand Bazaar

Mercan Kapı Çıkışındaki
Çeşme Aynası.
metin kaskin
2001.

Takkeciler Sokağın Halıcılar Caddesi ve Keseciler Caddesiyle kesiştiği iki noktada bulunan dört yöne çeşmeler.
Astarcı Han'da Tulumbalı Kuyu yanındaki Su Haznesi
Zincirli Han'da Çeşme Aynası.
metin keskin 2009

Çarşıkapı Çıkışında
Kalpakçılar Caddesi
üzerinde sokak köşesini
tutan çeşme.
1954 yangınından sonra
tekrar yapılmış.

YABANCI GÖZÜYLE

BURASI ÇILGIN BİR YER

Stavros ve Georgia Kofinas çifti, 30 yıl önce ilk kez geldiklerinde Kapalıçarşı'yı 'çılgın bir yer' olarak algılamışlar. Uzun bir aradan sonra tekrar gelmeye başladıkları ve artık abone oldukları Kapalıçarşı'yı bugün 'çılgın' ama çok keyifli bir 'yaşam tarzı' kelimeleriyle tanımlıyorlar.

Yunanistan'da yaşayan, bir Rum Ortodoks papazı ve psikoterapi uzmanı olan Peder Stavros Kofinas ile eşi Georgia, İstanbul'a ilk kez 1972 yılında ABD'den gelmişler. Düzenli Amerikan yaşam tarzının içinde büyüyen çift, ilk gelişlerinde Kapalıçarşı'nın karışık ortamından ürkmüşler. Şimdi müdavimi oldukları Kapalıçarşı'nın bugünkü halini büyük bir yaşam keyfi olarak görüyorlar:

"Biz Amerikan kültürü ile yetişmiş, Amerika'da tanışmış ve orada evlenmiştik," diye açıklıyor Peder Kofinas. "Dolayısıyla tüm dünyanın da Amerika gibi olmasını bekliyorduk. Balayımız için çıktığımız gemi yolculuğunda İstanbul'a uğramış, Kapalıçarşı'yı da gezmiş, sonuçta burada her şeyin çılgınlık olduğuna hükmetmiştik. Bu kadar değişik malın bir arada, sayısız satıcının ısrarlı tutumlarıyla satılması bize çok ters gelmişti."

Georgia Stavros, "Tam anlamıyla bir kaostu," diyerek kocasına destek veriyor. Ta ki çift seneler sonra anavatanları Yunanistan'a yerleşmeye karar verene kadar. İşte o zaman anlamışlar ki dünyada yaşam Amerikan yaşam tarzıyla sınırlı değil. Yunanistan'da yeni keşfetmeye başladıklarını sandıkları ama aslında mayalarında olduğu için yeni uyanan Orta Şarklılık, yepyeni ufuklar açmış önlerine. Bir zamanlar düzensizlik olarak gördükleri yaşam tarzının aslında kendi mantığı içinde değerlendirdiğinde hiç de zor olmadığını anlamışlar.

Ve 1972 yılında, ilk gelişlerinden 20 yıl sonra bir şans daha vermişler İstanbul'a ve Kapalıçarşı'ya.

"Bu kez bambaşka bir kentle karşı karşıya idik. Bunun iki nedeni vardı: Önce bizim bakış açımız değişmişti," diyor Georgia Kofinas ve devam ediyor: "Artık buraların birçok kültürün buluşma yeri ve Levant'ın tam bir özeti olduğunu, daha da ötesi Levant kültürünün ne olduğunu biliyorduk. İkincisi ise kent inanılmaz derecede değişmişti."

Hayır, daha iyi olduğu anlamına söylememişlerdi bunu. İstanbul gelmedikleri zaman zarfında çok büyümüş, her taraf bina dolmuştu. Daha kötü olmuş da demek istemiyorlardı. Sadece değişikliklere işaret ediyorlardı. Kapalıçarşı'da satış metotları değişmişti örneğin.

Peder Kofinas'a göre, "Satıcılar müşteriye karşı daha aktif bir yaklaşım içindeydiler. Belki de rahatsızlık verecek derecede. Ama biz rahatsız olmamıştık çünkü bunun bir tarz olduğunu biliyorduk. Satılan malların kiminin kalitesi artarken kiminin de düşmüştü. Biz seramik eşyadan hoşlanırız. İlk geldiğimizde Kütahya çinilerinin çoğu el yapımıydı. Şimdi fabrika üretimi seri imalat piyasalara hakim. Tabii bunun belli bir nedeni var: Kitle turizmi aynı malın çok sayıda ve daha ucuza imal edilmesini gerektiriyor. Şimdi artık kişiye özel ürün bulmak çok zorlaştı Kapalıçarşı'da."

Georgia Kofinas'ın Kapalıçarşı'yı tanımlaması şöyle:

"Kapalıçarşı'da her şey ilişki üzerine, yani insan ilişkisi üzerine kuruludur. Buradan alışveriş merkezleri ya da süpermarketler gibi beğendiğiniz malı alıp uzaklaşamazsınız. Önce dükkân sahipleri ile bir iletişim kurmanız gerekiyor. Zaten onların istediği de bu. Elbette ticaret yapıyorlar ama öncelikle sizi tanımak, kendilerini size tanıtmak peşindeler. Dolayısı ile maldan önce malın sahibi ile tanışıyorsunuz. Bu da alışverişi çok daha insani, çok daha güzel bir hale getiriyor. Kapalıçarşı'nın bizim için en hoş yanı da bu zaten. Kapalıçarşı'ya gelip bir dostluk kurmadan uzaklaşmanız imkansız zaten."

1972'de ilk kez geldiklerinde gözleri anutçulardan çok korkmuş. "Ama," diyorlar, "bugün artık eskisi gibi tacizci değiller. Müşteriye saygı ile yaklaşıyorlar ve ısrarcı bir tutum sergilemiyorlar. Zaten onlar da Kapalıçarşı keyfinin bir parçası değil mi?"

ELMA ÇAYI VE SEMPATİ

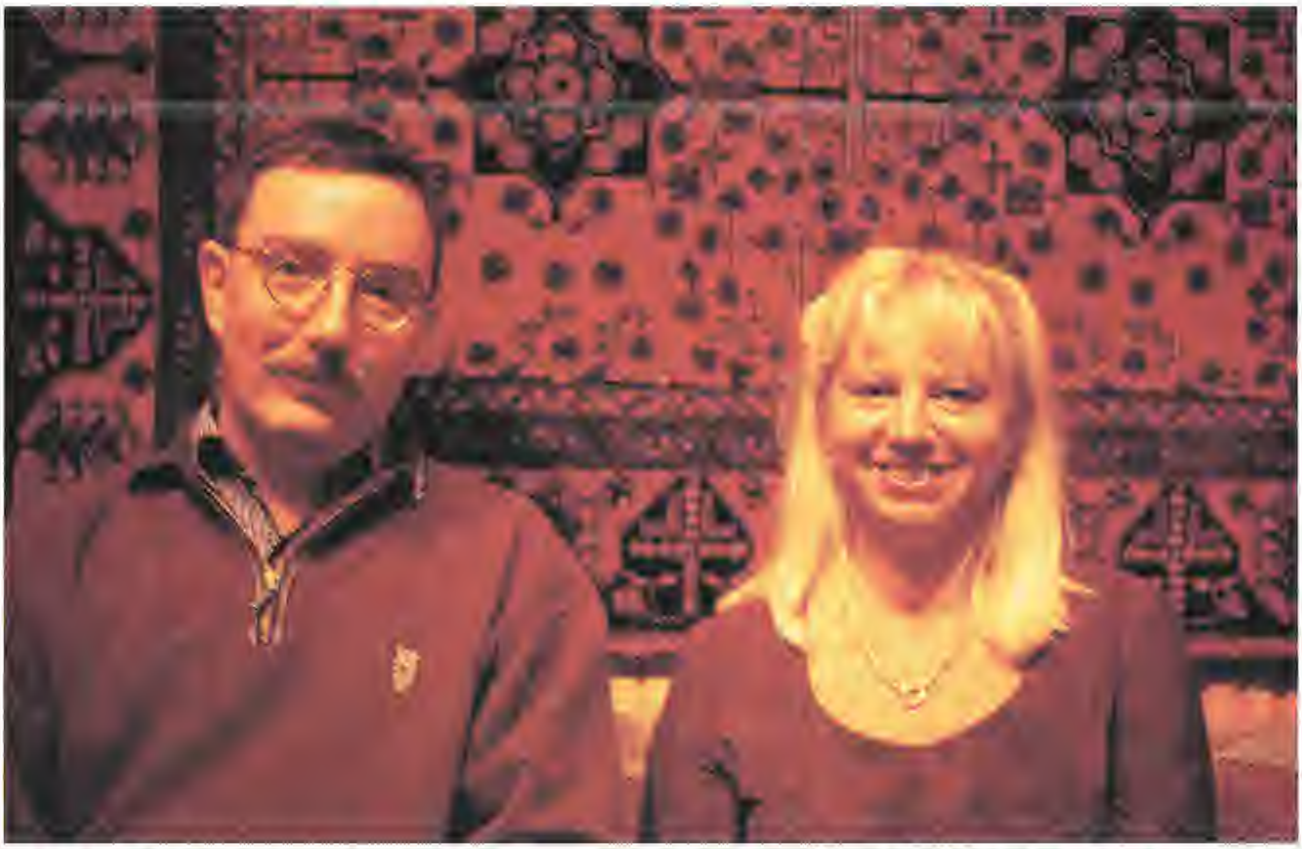
Sarah Muldowney İngiliz bir model. Sekiz senedir Kapalıçarşı'ya uğruyor. Kapalıçarşı'yı çok sevdiğini söyleyen Muldowney, Çarşı'da ikram edilen elma çayına karşı büyük bir sempati besliyor.

Kendisiyle tanıştığımda, bir halı mağazasında annesiyle oturmuş elma çayı içiyordu. Kendisi tüm samimiyetiyle bir manken olduğunu söylemese aklımın köşesinden bile geçirmezdim manken olduğunu. Hem de sıradan bir model değildi; sekiz yıldan beri Yıldırım Mayruk defilelerinin vazgeçilmez isimlerinden biri olmuştu. Çok sade bir görünümü vardı: Ayağında sıradan bir pantolon, üstünde pastel bir tişört ve üstüne uygun yine sıradan bir ayakkabı. Sanırım nemlendiriciler dışında yüzünde herhangi bir makyaj olmadığını söylememe gerek yok.

Elindeki yeşil bir sıvı ihtiva eden bardağa garip garip baktığımı görünce, "Kapalıçarşı'da elma çayı içmeden edemiyorum," dedi. "Başka hiçbir şeye benzemiyor. O kadar baştan çıkarıcı bir hali var ki. Bardaklar dolusu içebilirim. Bu, Kapalıçarşı'ya özel bir şey." Bu tercihi daha önce birçok turistten duymuş, ama bir anlam verememiştim. Bana ve geleneğe göre ince belli cam bardaktaki tavşan kanı bir çay Kapalıçarşı'da bir halı ya da mücevher pazarlığı yapılırken içilen tek şeydi. Sarah Muldowney muzipçe gülümsedi: "Şimdilerde moda bu," dedi. "Başka bir yerde de bulamazsınız. Bulsanız bile aynı lezzeti alamazsınız."

Sarah Muldowney sekiz yıldır İstanbul'a geliyormuş ve bu arada Kapalıçarşı'yı en az yirmi kez ziyaret etmiş. "Bir haftanın tamamını burada geçirebilirim," diyen Sarah'nın evi buradan satın aldığı minder, halı, yaygı, fener, avize, tabure, masa ve gümüşle doluymuş. Evi, küçük bir Kapalıçarşı modeline benziyormuş. Kapalıçarşı'ya ilk kez gelen bir yabancı, kalabalık, gürültü ve satıcıların taciziyle karşılaşınca -eğer hazırlıklı değilse- neye uğradığını şaşırabilir. Ama Sarah tam tersini düşünüyor: "Satıcıların tacizi beni rahatsız etmiyor. Hatta eğer umursamazsanız keyif bile alabilirsiniz. Zaten bunlar Kapalıçarşı'yı Kapalıçarşı yapan unsurlardan biri."

Unsurlarla neyi kast ettiğini soruyorum. "Her şeyden bir parça," diyor. "Bana biraz Mısır'ı hatırlatıyor. Gürültü, patırtı, telaş, halı, pazarlık, her şey. Burası apayrı bir dünya. Burada bir dükkânda elma çayıyla yapılan bir sohbeti dünyada hiçbir şeye değişmem."

KAPALIÇARŞI TÜRKİYE'NİN ÖZETİ

Biz krizle uğraşaduralım, İstanbul'da yaşayan bir Fransız yönetici ve eşi üç yıllık Türkiye deneyimleriyle krizin bittiğini söylüyor. Kapalıçarşı aşığı Bruno ve Marie Noelle Pertriaux'ya göre Türk insanı genelde kafasını krizlere takmıyor.

Günlerden Cumartesi olduğu halde Bruno ve Marie Noelle Pertriaux Kapalıçarşı'ya gelirken yolda ağır bir trafiğe yakalanmışlar. Kapalıçarşı'da, Cebeci Han'daki buluşma noktamıza ulaşır ulaşmaz trafikten yakınmaya başlıyorlar. "Trafiğe bakılacak olursa kriz geçti galiba," diyorlar beraberce. "Türk insanı Avrupa insanından çok farklı. Bizde böyle bir kriz yaşansa insanlar ne yapacaklarını şaşırır, uzun süre kendilerini toparlayamazlar. Burda ise insanlar bir sabah kalkıyorlar ve 'Aman canım sen de,' deyip krizi kulak ardı ediveriyorlar. Şaka bir yana sadece trafiğe bakarak söylemiyoruz bunu. Daha önce de gördük. Türk insanı krizin getirdiği zorlamalara hemen pratik çareler üretiyor. Genelde düşünecek olursak, her ne kadar haberler doğrulamıyorsa da kriz bitti gibi geliyor."

Kapalıçarşı üzerine sohbet ettiğimiz çift işte böyle giriyorlar sözlerine. Haklı çıkarlar inşallah deyip lafı Kapalıçarşı'ya getiriyoruz. Çift, üç yıl önce ilk kez Kapalıçarşı'ya uğradıklarında, dehşete kapılmasalar bile, çarşıda uygulanan pazarlama yöntemi, yani çalışanların müşteri çekme gayretlerini ziyadesiyle 'agresif' bulmuşlar. Buna rağmen, daha önce başkalarından duydukları övgü dolu anlatımları kulak ardı etmeyip inatla çarşıya gelmeyi sürdürmüşler. Çift, bugün, yani ilk gelişlerinden üç yıl sonra Kapalıçarşı'ya âşık, çalışanların 'agresif' gayretkeşliğini umursamıyorlar bile. Hatta başka bir açıdan baktıklarında hak bile veriyorlar çarşı insanının bu tutumuna.

Bruno Pertriaux, İstanbul'da otuz marketi bulunan bir Fransız şirketinin genel müdürü. Bu da Mösyö Pertriaux'nun pazarlamanın bilimsel yöntemlerini iyi biliyor anlamına geliyor olsa gerek. Soruyorum; bu yargımın doğruluğunu onaylıyor. "Pekiyi, o zaman," diyorum, "Başlangıçta agresif bulduğunuz, dolayısıyla çekici değil itici olması gereken Kapalıçarşı pazarlama yönteminden esnafın neden vazgeçmediğini nasıl açıklıyorsunuz?" Mösyö Pertriaux önce hafifçe gülümsüyor, sonra açıklamaya başlıyor: "Market işletmesinde önemli bir yaklaşım vardır. İnsanlar bilmedikleri, tanımadıkları bir yere girmeye ilk başta çekinirler. Onun için marketlerin önü içersinin tamamen görülmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu yaklaşıma bir diğer örnek de otomatik açılan kapılardır yani müşterinin içeri girebilmesi için önünde aşması gereken hiçbir engel bulunmamaktadır. Kısacası modern marketler insanı çaktırmadan içeri davet eder. Kapalıçarşı'da kullanılan yöntem işte bu açıdan gerekli. Çünkü

buradaki dükkânlar asla birer market değil: hepsi küçük ve sıkış tıkış. Dolayısıyla insanların bir şekilde içeriye çekilmeleri gerekiyor. Agresif bulduğumuz bu yöntem binlerce yıldır insanları dükkânların içine çekmek için kullanılıyor. Bugün, özellikle de Kapalıçarşı'daki rekabet düşünülürse başka bir alternatif yok gibi gözüküyor. Hem zaten satıcıların bu yaklaşımından hoşlanan birçok turist de var. Ayrıca Kapalıçarşı atmosferinin bir parçası bu yöntem."

Madam Pertriaux bir şeyler eklemeye çalışıyor eşinin sözlerine:

"Arkadaşlarımız bir şeyler almaya başlamadan önce biraz Türkçe öğrenmemizi önermişlerdi. Biz de öyle yaptık; altı ay geldik gittik, hiçbir şey almadık. Sonra yavaş yavaş tanıdıklar edindik esnaftan. Ondan sonra müthiş bir keyif almaya başladık buradan. Artık Kapalıçarşı bağımlılık haline geldi. Ayasofya'ya, Sultanahmet Camii'ne birer kez, bilemediniz ikişer kez gidersiniz. Ama Kapalıçarşı inanılmaz büyüklükte. Her geldiğinde yeni bir şeyler keşfediyor insan burada."

Söze tekrar Mösyö Pertriaux giriyor. Bir kez daha kendi market deneyimleriyle değerlendirmeye başlıyor Kapalıçarşı'yı. Bir markete girildiğinde her şeyin düzenli olduğunu anlatıyor: "Orada her şeyin fiyatı ve niteliği vardır. Ben patatesimi şöyle tercih ederim diyemezsiniz. Ya da fiyatı üzerine pazarlığa girişemezsiniz. Yani özel bir şeyler isteyemezsiniz. Ama Kapalıçarşı'da satılan her şeyi eğer bilinçliyseniz kendiniz yönlendirebilirsiniz. Gezdikçe burada satılan birçok şeyin yine buranın arka odalarında üretildiğini anlıyor insan. O zaman da alacağı bir eşyada kendine özel bir değişiklik istiyorsa yaptırabiliyor. Ya da bir halı veya kilim almak isterse binlerce renk ve desen içinden seçebiliyor. Bir önemli nokta daha var. Marketlerde yapılan alışverişte çok az yeni bilgi edinirsiniz. Ama bir halı alırken bilgi yüklenir insana. Tabii fiyatı belirlemek için yapılan pazarlık ise Kapalıçarşı keyfinin bir parçası. Onsuz olmuyor."

Söz sırası yine Madam Pertriaux'da: "Eşimin dediği gibi burası çok büyük bir yer. Adeta bir kent gibi. Hani adeta İstanbul'un dışındaymış gibi. Hafta sonunda gezmek için yakınlardaki bir yerleşime gidersiniz ya; işte öyle bir şey. Ayrıca Kapalıçarşı'yı sadece kendi sınırları içinde düşünmek de hatalı. Etrafında yer alan Sahaflar Çarşısı ya da Mısır Çarşısı gibi mekanlar büyük bir bütünün parçaları."

Son sözleri yine Mösyö Pertriaux söylüyor: "Burada iyi ya da kötü denebilecek özel bir anımız yok. Alıştıktan sonra burada geçirdiğimiz her gün bir başka güzeldi. Ama illaki eleştiri istiyorsanız asfalt zemin buraya hiç yakışmıyor. Bir de ana caddedeki dükkânların modern görünme çabaları sonucu ortaya çıkan ve dükkân cephelerinden oluşan görüntü kirlenmesi var. Bunların dışında Kapalıçarşı'ya dokunmayın; olduğu gibi kalsın. Kapalıçarşı Türkiye'nin bir özeti. Bir yıl sonra ülkemize dönüyoruz, ama Kapalıçarşı'yı çok özleyeceğiz."

KAPALIÇARŞI BİR HAZİNE

9 yıldır Kapalıçarşı'nın müdavimi olan Ken ve Kali Marquardt çifti, "Avrupa Birliği'nin buraya gelmesine izin vermemelisiniz," diyorlar.

Kapalıçarşı'nın bir yabancının gözünde değeri farklıdır. Bizim alışık olduğumuz renk ve ses armonisi, onlar için egzotik çağrışımlar yaratır. Kapalıçarşı'ya bakan her göz, farklı bir renk, farklı bir resim yakalar. Amerikalı Ken ve Kali Marquardt çifti de çarşıya sanatçı gözüyle bakıyorlar. Amerikalı dediğimize bakmayın, Kali Iowa'lı olduğunu söylerken mümkün olan en kısa sürede orayı terk ettiğini de sözlerine eklemeyi unutmuyor. Ken de genç yaşta Amerika'dan ayrılarak Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşamış. Çift, on bir yıldır İtalya'nın kuzeyinde Ossola Vadisi'ndeki ufak bir kasabada yaşıyor. Ken Marquardt, Canova şehrinin restorasyon işlerini yürüten Canova Association'un başkanı. Eşi Kali Marquardt ise doku ve kostüm konulu çalışmalar yapan bir ressam. Kali'nin kostüm ve doku malzemelerini nereden temin ettiğini tahmin edebilirsiniz: Kapalıçarşı elbette...

Ken ve Kali ile Cebeci Han'da buluşuyoruz. Türk yemeklerini çok seven ve tanıyan çift masayı patlıcan kebabı, pilav, kaşarlı pide ve ayranla donatıyorlar. Kapalıçarşı'nın hayatlarındaki önemi ve çarşının geçmişi ve geleceği üzerine zevkli bir sohbete başlıyoruz.

Çift İstanbul'a ilk kez dokuz yıl önce gelmişler. Kapalıçarşı'yı nasıl bulduklarını sorduğumda biraz kızarak, "Burayı herkes bilir," diyorlar. Onları çarşıya çeken alışveriş tutkularıymış. Birileri onları, Kali'nin çalışmaları için minik objeler alabilecekleri ufak bir dükkâna getirmiş ve orda inanılmaz şeyler bulmuşlar. Sonra çarşının geri kalanını keşfetmişler.

"Kısa bir süre sonra bir tutku haline geldi bu bizim için," diyor Ken. Kali ise Kapalıçarşı'daki daha ilk gün inanılmaz bir gün geçirdiklerini söylüyor. "Gerçekten bizim için çılgınca bir şeydi, hem de çok eğlenceliydi. Burasının üzerimizdeki görsel etkileşimi de inanılmazdı. Çarşının içimizde uyandırdığı şeyler çok ilginç. Genel olarak İstanbul ve bütün Türkiye bu yönüyle harikulade; tarihi, kültürü, insanları ve sanırım Kapalıçarşı da bir şekilde bütün bunların merkezi."

Marquardt çifti buradaki ilk günlerini anlatırken dokuz yıl öncesine dönüyorlar. Kapalıçarşı ve İstanbul'la ilişkileri, turistik ziyaret değil, daha çok bir sevdaya benziyor. Dört yıl önce de bu sevgilerine boyun eğerek altı aylığına Beyoğlu'na taşınmışlar: "Çok güzel ama aynı zamanda çok mütevazı bir daireydi. Çarşı'da çalışmalarım için alışveriş yaptıktan sonra da çok vakit geçirirdik. Burada o kadar çok arkadaş edindik ki. Çalışmalarım için harika şeyler bulmuştum. Müzelerde bile rastlayamayacağınız güzellikteki kostümlerin bazıları çok eskimiş ve inanılmaz ucuz olurdu ama onları yeni bir şekle sokmanın da ayrı bir zevki vardı. Burada kaldığım süre içinde çok çalışma yaptım ve bunda çarşının payı büyük," diye anlatıyor İstanbul'da geçen altı ayını Bayan Marquardt. Çalışmalarındaki canlılıktan ve Türk motiflerinden etkilenerek, çarşı ile çalışmaları arasındaki bağı düşünerek, Kapalıçarşı'da bir sergi açmak isteyip istemediğini soruyoruz. Çok isteyeceğini söyleyerek, "Sergi bahane olur ve bu sayede çalışmak için yeniden bir süre İstanbul'a yerleşiriz," diyor.

Dediğimiz gibi, çiftin dokuz yıllık bir Kapalıçarşı mazisi var. Onca zaman gide gele çarşıdaki birçok olumsuz değişime de şahit olmuşlar ve bundan da büyük rahatsızlık duyuyorlar. Sözü belki de bir restoratör olarak en çok içi yanan Ken Marquardt alıyor: "Burası kesinlikle daha iyi korunması gereken ulusal bir hazine. Arkasında daha çok, özel yatırımlar olması gerekir. Çarşı Avrupa ve Asya bağlantısının sembolü olmalı. Ekonomi hem daha güçlü ve iyi bir restorasyonun yapılmasına olanak sağlamalı hem de içeride satılan şeylerin denetlenmesi gerek."

Ne yazık ki çarşıyı son birkaç yılda iyice sarmaya başlayan mağaza kirliliği onların da dikkatini çekmiş olacak ki Kali sitem ederek konuşmaya devam ediyor: "Özellikle o tişört dükkânları! Daha iki yıl önce sadece halıcı dükkânları varken şimdi iki halıcı dükkânının arasında bir tişört dükkânı görebiliyorsunuz ve bu görüntüyü bozuyor. So-

nuçta bunlar başka bir yerde satılabilirler." Kocası Ken de aynı fikirde: "Eskiden gerek antikalarla gerek halılarla bir bütünlük vardı ama şimdi dışarıda, başka dükkânlarda bulabileceğiniz tişört veya benzeri ucuz şeyler bulabiliyorsunuz, bu da turistlerdeki heyecanı öldürebiliyor," diyor.

Bu arada Kali birçoklarımız için bir umut olan, ancak belki de Kapalıçarşı'nın geleceğini olumsuz etkileyebilecek önemli bir konuya, Avrupa Birliği'ne parmak basıyor: "Bence Avrupa Birliği'nin buraya gelmesine izin vermemelisiniz. Belki farkında değilsiniz ama Türkiye, istediğini yiyebilme, satma özgürlüğüne sahip olduğu için o kadar şanslı ki. Örneğin İtalya'da şu anda oturduğumuz gibi bir kebapçı dükkânı açamazsınız. Her şey standartlarla sınırlandırılmış durumda ve bu standartlar kültürü tamamen yok ediyor. İnsanlar Avrupa Birliği geldiği zaman neler olacağını bilmiyor, ama biz bu yüzden seviyoruz burayı. Çünkü kendimizi çok daha özgür hissediyoruz. Burada her şey daha doğal ve biz bunu çok özlüyoruz. Buradan uzakta kaldığımız zaman resmen karnımız ağrıyor!" Sohbetimiz gülüşmelerle kesiliyor, yemeğimize devam ederken Ken, karısının yeni projesinden bahsediyor: "Kali şu anda bir yemek kitabı yazıyor ve birçoğu Türk yemeklerinden oluşuyor. Eskiden yemek yapmayı hiç sevmezdi ama Türkiye'ye geldikten sonra bu değişti." Kocasının bu sözlerine gülerken bir yandan da afiyetle yemeğimize devam ediyoruz. Son olarak onlar da diğer görüştüğümüz yabancılar gibi satıcıların bazen saldırgan bile olabilen tutumlarını eleştirmeden edemiyorlar ama ardından bu kadar sevdikleri bir yeri eleştirdikleri için pişman olmuşlar gibi hemen ekliyorlar: "Aslında o kadar açık ve iyi insanlar var ki burada. Dükkâna girip saatlerce oturup sadece sohbet edebiliyorsunuz ve bizce bu muhteşem bir şey."

KAPALIÇARŞI DOSTLUK DEMEKTİR

Uzun yıllar önce 61 yaşındayken halıyı keşfeden Rob Roy McCampbell, Kapalıçarşı bağımlısı olmuş. Sonunda bir Türk kızıyla evlenen McCampbell'e göre Kapalıçarşı sadece halının değil dostlukların da mekanı.

Sadece Kapalıçarşı'da değil dünyanın hemen her yerinde dükkân sahipleri veya tezgahtarlar, daha doğrusu alışverişin satış tarafında bulunan -sıfatı ne olursa olsun herkes, yaklaşmakta olan bir müşteri namzedinin endamına, kılık kıyafetine bakarak satın alma gücü hakkında bir fikir sahibi olmaya çalışırlar. Bu Kapalıçarşı'da da böyledir, hatta daha fazla böyledir; çünkü bir günde sayısız millete mensup sayısız insan dükkânların önünden gelip geçer. Müşterinin potansiyelini anlayabilmek için tecrübeyle sabit bir dizi kriter vardır. Örneğin ayakkabıya illa ki bir göz atılır. Üste giyilenler ne kadar renk vermezse de ayakkabılar, onu giyenin parasal acıdan 'sağlam pabuç' olup olmadığı hakkında önemli ipuçları sağlayabilir.

72 yaşındaki Amerikan vatandaşı Rob Roy McCampbell Cebeci Han'a girdiğinde daha önceden onu tanımayanlar tarafından şöyle bir süzülmüş olsaydı, büyük bir olasılıkla kırık not alacak ve uğraşmaya değer bile bulunmayacaktı. Ama onu tanıyanlar tanıyordu. İlk geldiğinde kendini, "Adım lâvuk," diye tanıtmıştı. Bu muzip bir Türk'ün ona oynadığı bir oyunun sonucu değildi; kelimenin ne anlama geldiğini biliyordu. İyi bir müşteriydi. Buralardan kilim ve halı topluyor, gidip Amerika'da satıyordu. Derdi geçimini temin etmek falan değildi. Amerika'da kendine ait bir gölün kenarında medeniyetin sözde 'nimetlerinden' uzakta, tek başına yaşamını sürdürüyordu. Ama bu kez döndüğünde artık tek başına olmayacaktı. Çünkü Selçuk'ta tanıştığı genç bir Türk kızı bu görmüş, geçirmiş 72 yaşındaki Amerikalı delikanlının başını bağlamış, nikah kıymıştı.

Kapalıçarşı'ya 11 yıldır gelip gidiyordu. İlginç bir yaşam öyküsü vardı. Princeton Üniversitesi'nde Bizans tarihi okumuştu. Mezun olduğu yıl Bizans'la ilgili tüm bilgileri bir yana bırakmış, kardeşiyle beraber tam 31 yıl bankerlik yapmıştı. Sonra bir gün bankerliğe veda etmiş, gemiyle Rodos Adası'na kadar gelmişti. Bindiği gemi Kuşadası'na uğrayınca halı ve kilimle tanışmış, halı ve kilimin izleri de onu kaçınılmaz sona, yani Kapalıçarşı'ya götürmüştü. O artık bir Kapalıçarşı hastasıydı. Ve bu hastalıktan hiç de şikayetçi gözükmüyordu.

"Başkalarının anlattıklarına bakmayın siz. Buranın insan ilişkileri candan ve sıcak. Öyle müşteriyi kazanmak için zorla takınılan tavırlardan değil. Gelip gittiğim 11 yıl içersinde çok sağlam dostluklar kurdum. Hele bazı isimler var

ki... Üç tane ismi vermeden edemeyeceğim: Erol Kazancı, Şisko Osman ve Ahmet Hazım. Buraya olan yakınlığım artık ticari bir ilişkiden ibaret değil. Halı alsam da almasam da geliyorum."

Genellikle Anadolu/Kafkas sumak ve kilimleri topluyordu. Döndüğünde bunları minibüsünün arkasına atıyor, Wyoming eyaletine bağlı Jackson'da, California eyaletine bağlı Santa Barbara'da, ya da Arizona eyaletine bağlı Scotsdale'deki dost/müşterilerine götürüyor ve satmaya çalışıyordu. Müşterileri genellikle zengin işadamlarıydı. Örneğin soğutucu sanayiinin bir numaralı ismi Cargill'ler bunlardan biriydi. Ama yaşanan krizler işlerini büyük çapta duraklatmıştı. McCampbell'a göre ekonomik durgunluk başladığı zaman talebin düştüğü ilk eşyalardan bir halı oluyordu. Ama McCampbell bunu hiç dert edinmiyordu.

"Biraz önce demiştim: Ben buraya halı almasam da geliyorum çünkü burayı, buranın insanını çok seviyorum. Ramazan ayı geldiğinde iftar vakti beni de yemeğe davet etmelerindeki o içtenlik var ya... Burada kendimi Amerika'da olduğumdan daha emniyette hissediyorum. O kadar yıldır gelirim, başıma hiçbir şey gelmedi. Bir olay hariç tabii. Ama bu olayın sonuçlanış şekli de Kapalıçarşı için artı bir puan. Bir gün daha önce hiç alışveriş yapmadığım bir dükkândan hatırı sayılır miktarda mal aldım. Adam malları paketledi, hesabı gördük; ben oradan doğrudan doğruya havaalanına gidip uçacağım. Bir taksi çağırdı, biz içerde sohbet ederken adamları halılarımı taksiye yükledi. Adamla vedalaşıp dışarı çıktığımda taksinin yerinde olmadığını gördüm. Doğruca polise gittim ve durumu anlattım. Dükkân sahibinin kendisinden şüphelendiğimi de söyledim. Taksi garip bir biçimde ertesi gün ortaya çıktı. Bir yanlışlık olduğunu söyleyip duruyordu, neyse fazla üstelemedim. Ama olayı tüm çarşı duymuş, kendi yorumunu yapmıştı bile. Beni dolandırdığını sandığım halı tüccarının itibarı Çarşı'da sıfıra inmişti. Dayanamadı, kısa bir müddet sonra dükkânının kapatıp Çarşı'dan ayrılmak zorunda kaldı."

Rob Roy McCampbell'in gözü bir ara İç Cebeci Han'da kahve içmek için oturduğu mekanın yanı başında bulunan dükkânın vitrininde asılı duran kilime ilişti. Açık yeşil tonda, üstünde geyik resmi bulunan bir Kafkas Ermeni kilimiydi bu. Fiyatını söylediler, hiç düşünmeden, pazarlık etmeden çıkardı verdi. Belli ki doğru fiyat vermişlerdi. "Kapalıçarşı varken, Kafkas kilimi almak için Kafkaslara gitmeye gerek yok," dedi kilimi genç karısına gösterirken. "Hem zaten malın yüzde 90'ını Kapalıçarşı'dan alıyorum." Kahvesini bitirmiş, keyfi yerine gelmişti. Amerika'daki evini anlatıyordu etrafına. Geyikli kiliminin paketini bir eline, genç karısının elini de öteki eline aldı, İç Cebeci Han'dan çıktı gitti.

KAPALIÇARŞI'YI ÇOK ÖZLEYECEĞİZ

İtiştir, kakıştır; sakindir, sessizdir. Huzur verir, heyecanlandırır. Kimini ürkütür, kimini kendine âşık eder. Kapalıçarşı'ya yabancıların gözüyle bakmaya İran asıllı Bijan Khosrowshahi ve Amerikalı eşiyle devam ediyoruz.

Her İstanbullu'nun kafasında kendine göre bir Kapalıçarşı imajı vardır. Bu imaj, kişiden kişiye değişir. Böyle olması da gayet doğaldır zaten çünkü Kapalıçarşı çok boyutlu bir yerdir ve herkesin Kapalıçarşı'yı tüm boyutlarıyla algılaması beklenemez. Kimi İstanbullu için altın merkezi, kimi için sünnet elbisesi, kimi için alyans, kimi için halı, kimi için antika, kimi için gizem, kimi için de bilinmeyen, kapalı bir kutudur.

Kimine göre ise turist Kapalıçarşı'nın velii nimetidir. Ancak bu Çarşı'da yer alan dükkânların bir kısmı için doğrudur. Kimi dükkânlar sabahtan akşama her milletten turistin yolunu kollar; çoğu zaman gelen grubun ya da kişinin hangi milletten olduğunu uzaktan, bir bakışta anlar; seri hareketlerle dükkânına yanaşmasını sağlamaya çalışır. Kimi turistin bu cansiperane gayret karşısında şaşkınlığa, bazen dehşete kapıldığını derhal anlar, kiminin ise satıcının sözlerinin cazibesine kapıldığını görebilirsiniz. Kimi duymuştur uğrayacağı taarruzu, tedbirini almıştır, umursamaz. Tablonun bir de öbür yüzü var: Bu muameleye maruz kalan turist ya da eski tabiriyle 'ecnebi'ler ne düşünür Kapalıçarşı ve esnafı hakkında?

İran asıllı Bijan Khosrowshahi bir Amerikan şirketinin İstanbul'daki bürosunun yönetim kurulunun başkan vekili. Amerikalı eşi Delia M. Khosrowshahi ile 4 yıldan beri İstanbul'da yaşıyor. Gide gele her ikisi de Kapalıçarşı "uzmanı" olmuşlar. Çiftle İç Cebeci Han'da görüştük.

İran asıllı olan Bijan Bey çocukluğunda dedesinin şamdan sattığı Tebriz kapalıçarşısına sık sık gidermiş. "Çocukluktan kalma bir çarşı kültürüm var. Buraya her geldiğimde çocukluğumda duyduğum kokular, sesler canlanıyor kafamda. Kapalıçarşı Türkiye'ye özgü bir şey değil, şark işi. Şark dediğim zaman Arabistan'ın suklarını kast etmiyorum. Daha ziyade Türkiye ve İran'a mahsus bir olay. Ama Kapalıçarşı'nın kendine özgü bir kişiliği var."

Çift, Türkiye'ye ilk kez 1997 yılının Mayıs ayında gelmiş. Yanlışlık olmuş, Kapalıçarşı yerine Mısır Çarşısı'na gitmişler. Bunca zamandır adını duydukları yerin niye bu kadar küçük olduğunu anlayamamışlar. Aynı yılın sonbaharında geldiklerinde bu kez doğru yeri bulmuşlar ama çığırtkanlıklardan dolayı çekingen davranıp alışveriş

yapmamışlar. Aynı yılın Kasım ayında, soğuk ve yağmurlu bir günde Feti isimli bir halıcıyla karşılaşınca Çarşı'ya ısınıvermişler. Çift, Kapalıçarşı'da bazı satıcıların uyguladığı satış yöntemlerini son derece itici buluyor. Delia Hanım bu durumu şöyle anlatıyor: "Burası sadece içinden geçip gidilecek, bir-iki hediyelik eşya alınacak bir yer değil. Turistlerin burayı hissetmesi, algılaması gerek. Oysa bazı satıcılar bir kerelik alışveriş peşinde koşuyor. Bu tür davranışlar rahatça dolaşmayı engelliyor. Turist zannediyor ki bu yaklaşım Türklere mahsus. Ama işin doğrusu bu değil ki."
Çift, Çarşı'ya gide gele tüm önyargılardan sıyrılmış. Delia Hanım gülerek bir arkadaşından duyduğu çığırtkan karşıtı önlemi anlatıyor: "Bir arkadaşım anlatmıştı. Eğer taciz edilmek istemiyorsanız kalabalıkça bir yerde durup, cep telefonunuzla konuşur gibi yapmanız gerekiyormuş. Telefonda, sanki karşınızdakini dinliyormuş gibi arada bir sadece evet demeniz yeterliymiş. Böylece etraf sizi ya Türk ya da Türkçe bilen bir yabancı sanıp yanaşmaktan vazgeçiyormuş."
Hep beraber gülüşüyoruz.
Bijan Bey Kapalıçarşı'nın yerleşim anlayışının Batılı alışveriş merkezlerinden çok farklı olduğunu anlatıyor: "Bu yerlerde bir konu üzerine uzmanlaşmış dükkânların bir sokak boyu sıralandığına rastlayamazsınız. Yani kuyumcuları bir arada, halıcıları bir arada bulamazsınız. Ama Kapalıçarşı'daki bu sistem tüketiciye avantaj sağlıyor. İkinci katın olmaması, her şeyin düz ayak bulunması da ikinci avantaj. Altında dolaştığınız kemer ve kubbeler ise insana huzur veriyor. Ayrıca dikkatli dolaşırsanız çok güzel yemek mekanları da bulabilirsiniz."
Khosrowshahi çifti Cebeci Han'a gelirken eski taklidi yeni, iri boy bir şamdana rastlamışlar. Hoşlarına giden şamdanın fiyatını sormuşlar; 350 dolar denmiş. Fiyatı makul bulmuşlarsa da -artık Kapalıçarşı'da yol yordam biliyorlar ya- almamışlar. Cebeci Han'daki arkadaşlarına anlattılar; o da hemen gitti, bir başka yerden 250 dolara aldı getirdi. Çift tecrübeleri sayesinde 100 dolar kazanmıştı.

Delia Hanım'ın en önemli anısı ise Çarşı'da iftar saatleri. "İlk kez gördüğümde gözlerime inanamamıştım. Bilmediğim için Ramazan'ı hep bir ibadet vakti olarak görmüştüm. Oysa iftar vakti burası bir alem oluyor. Esnafın o iftara telaşlı telaşlı hazırlanışı, sonra hep birlikte yemek yiyişleri ve sonraki keyifleri; inanılmaz derecede güzel bir olay."
"Ama," diyor Bijan Bey, "elma çayının tadı bambaşka, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir çay yok. Tanıdığımız yabancıların da en çok konu ettiği Kapalıçarşı'nın her yerinde ikram edilen bu elma çayı. Kapalıçarşı'nın zaten her şeyi kendine özgü."
Çift birkaç aya kadar İstanbul'dan ayrılacaklarını söylüyor. "Kapalıçarşı'yı çok özleyeceğiz," diyor Delia Hanım. Bijan Bey de başıyla onaylıyor. "Ama mutlaka, sırf Kapalıçarşı için de olsa geri döneceğiz," diyorlar birlikte.

Bu fotoğrafın orjinali Kapalıçarşı'da bir dükkanın tavan arasında bulunmuştur.

KAPALIÇARŞI'YI ZİYARET EDEN ÜNLÜLERDEN BAZILARI

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ı makamında ziyaret ederken

FAZIL KAÇAR, ALİ ÖZDEMİR, KAZIM ILGAZ, EKREM GÜRDİNÇ, MUHARREM ÖZUSLU, NECMETTİN ERBAKAN, OKTAY ASLAN, SELAHATTİN ÇELİKBİLEK, NURİ GÜRSOY, HÜDAVERDİ GÜRVARDAR, METİN BENŞİN.

9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Kapalıçarşı'da.

Kenan Evren resmi üniformasıyla Devlet Başkanı sıfatıyla Kapalıçarşı'yı ziyaret ederken.

Dönemin Emniyet Müdürü Mehmet Ağar bizzat Evren'in korunma görevinde yer alırken.

Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçildikten sonra da Kapalıçarşıda...
Dönemin İstanbul Valisi Nevzat Ayaz bu ziyarete eşlik etti...

İtalyan sinema yıldızı Sophia Loren ve eşi sinema yönetmeni Carlo Ponti, ünlü antikacı Abdullah Salabi'nin Kapalıçarşı'daki dükkanında.

Birleşmiş Milletler
eski Genel Sekreteri
Javier Perez De Cuellar

İspanya Başbakanı
Sophia

Mihail Gorbaçov Sengör Halıcılıkta

Kofi Annan ve eşi Atilla & Feti Halıcılıkta

Ünlü Alman Teknik Direktör Christoph Daum.

Amerikalı folk şarkıcısı ve şarkı yazarı Joan Baez Halıcı Fikret Dönmez'in dükkanında.

70'li yıllarda Yul Brynner ve Mel Ferrer Kapalıçarşı, Zincirli Han'da "Rusya'dan Sevgilerle" adlı filmin en güzel sahnelerini çektiler.

İşadamı Sakıp Sabancı Kapalıçarşı esnafıyla sohbet ederken.

Eski DP Başkanı Mehmet Ağar Kapalıçarşı'da seçim öncesi esnafın dertlerini dinlerken..

ABD eski Dışişleri Bakanı Madeleine Albright Şemsettin ve Ahmet Şengör ile birlikte..

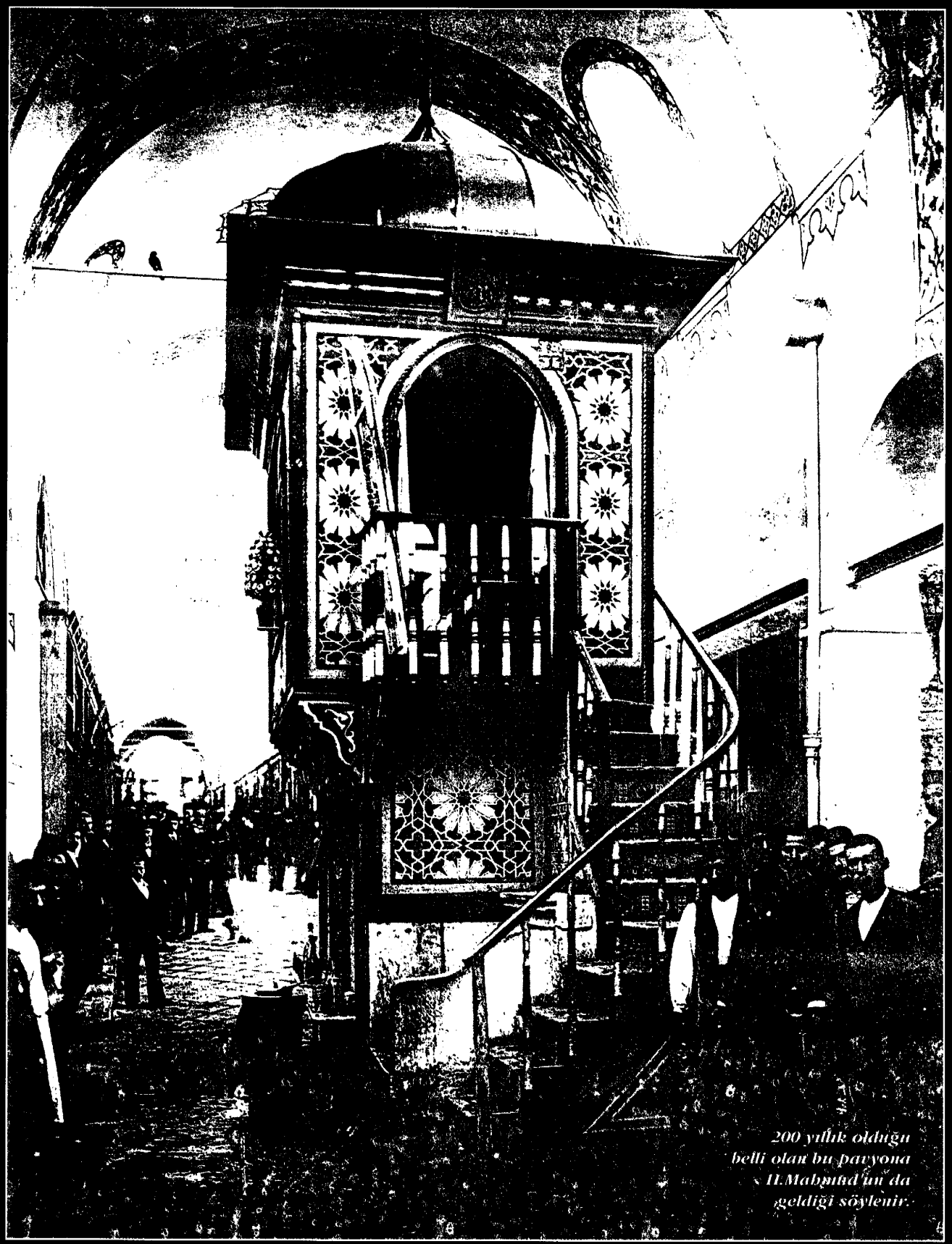
Eski İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanı Ali Müfit Gürtuna Kapalıçarşı'yı ziyaret ederken..

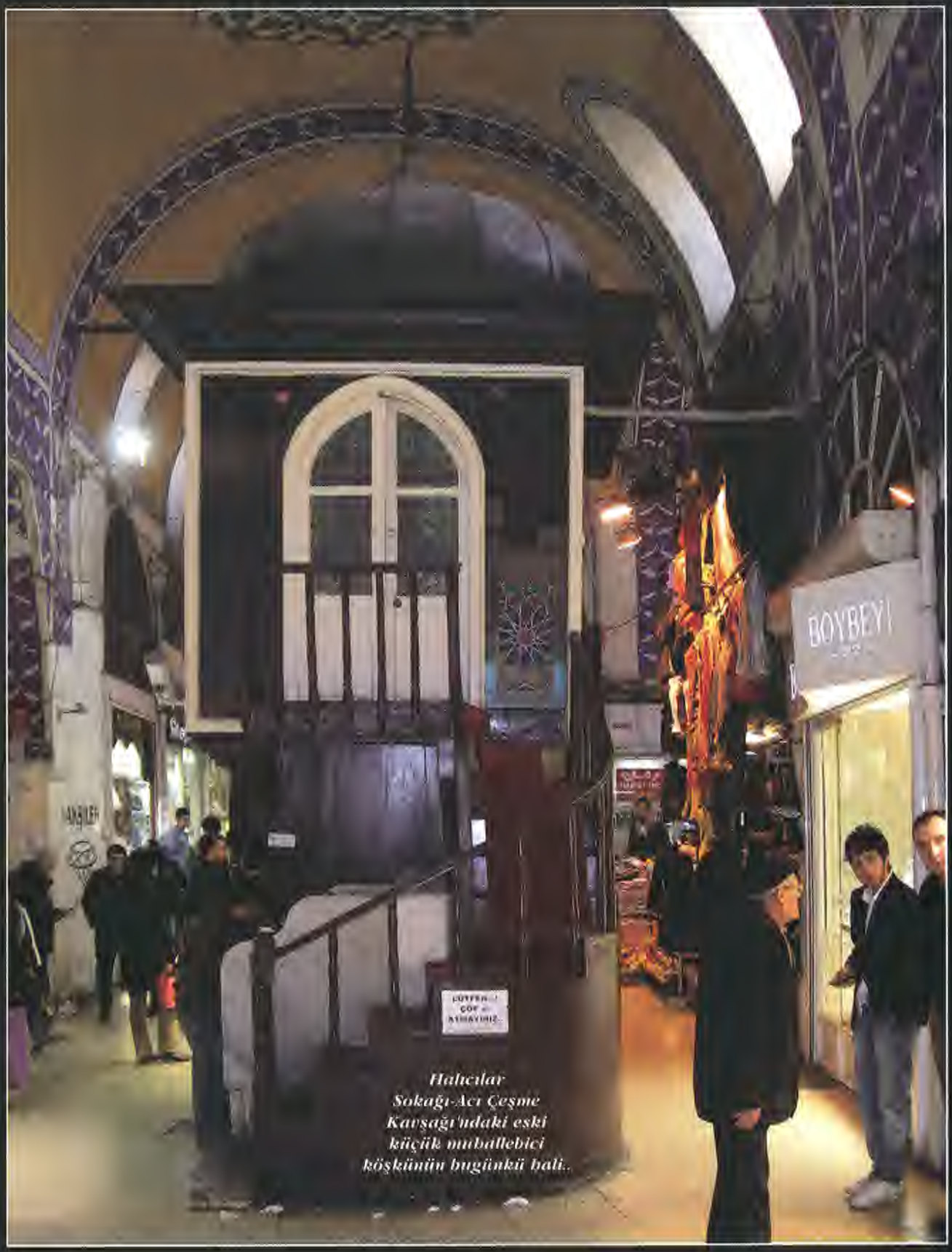

KAPALIÇARŞI

GİZEMLERİ VE ÜRÜNLERİ

200 yıllık olduğu belli olan bu pavyona II.Mahmud'un da geldiği söylenir.

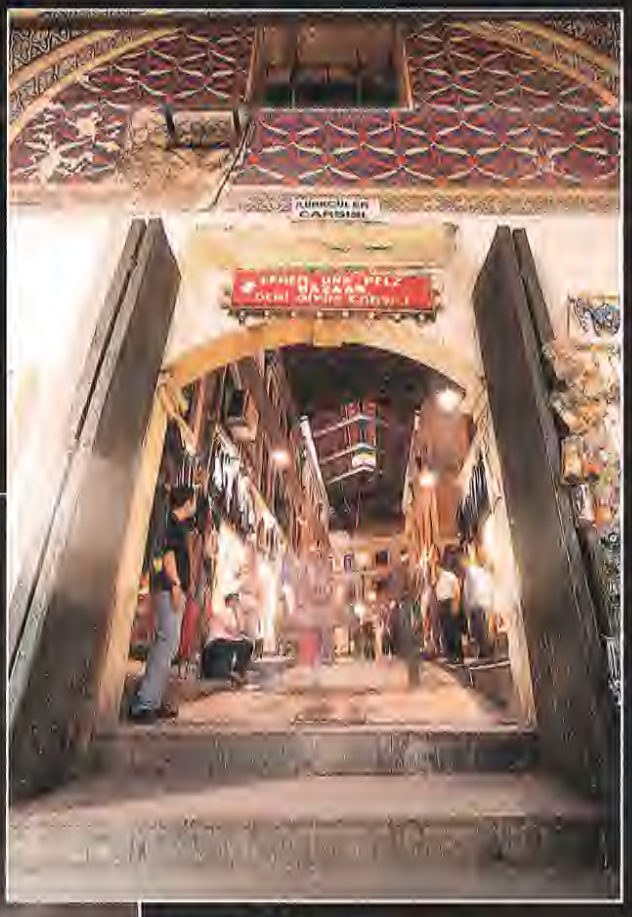
Halıcılar Sokağı-Acı Çeşme Kavşağı'ndaki eski küçük mubadelebici köşkünün bugünkü hali..

Zincirli Han

Kürkçüler Çarşısı

Cebeci Han'nın girişi... Hemen hemen bütün esnafın tanıdığı Mustafa elinde tartı aleti tezgahıyla günlük nafakasını ararken.

ŞARK
KAH ESİ
TAŞÇILAR KAPUSU

Şark Kahvesi, Çarşıkapı giriş, Kalpakçılar Caddesi

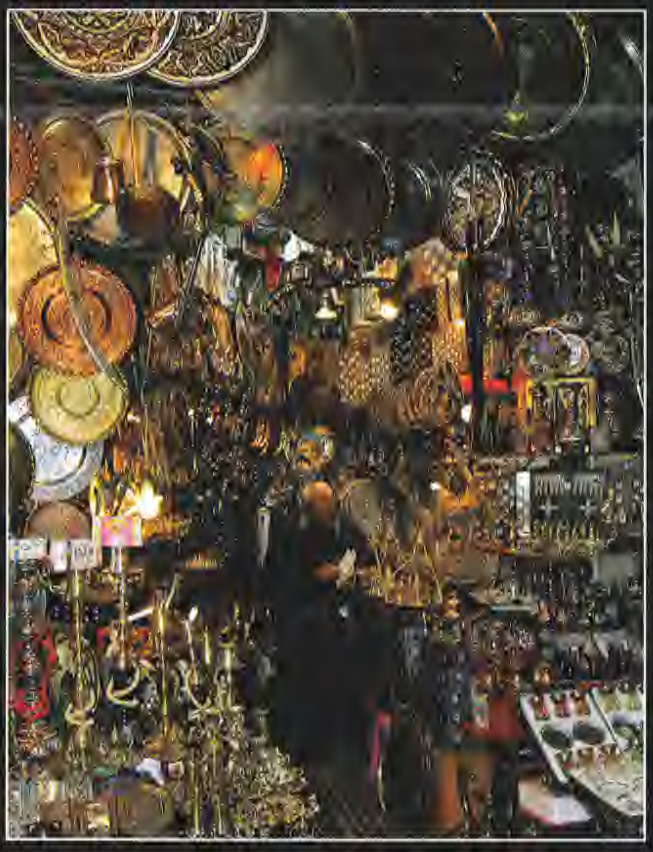

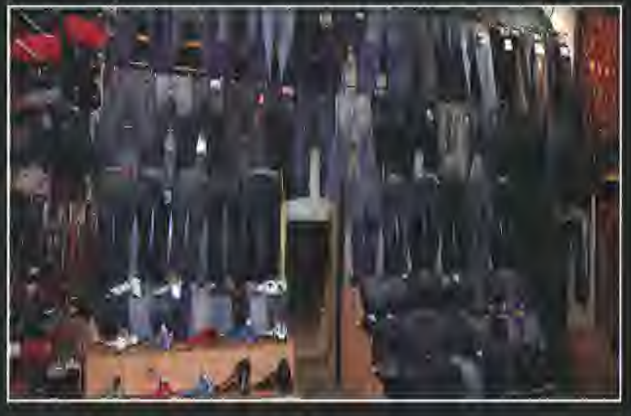

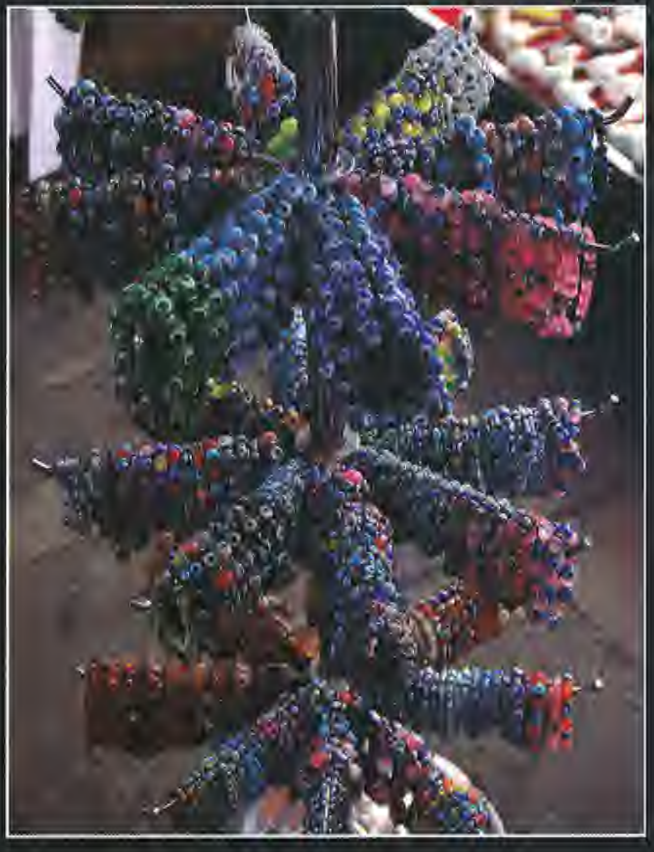

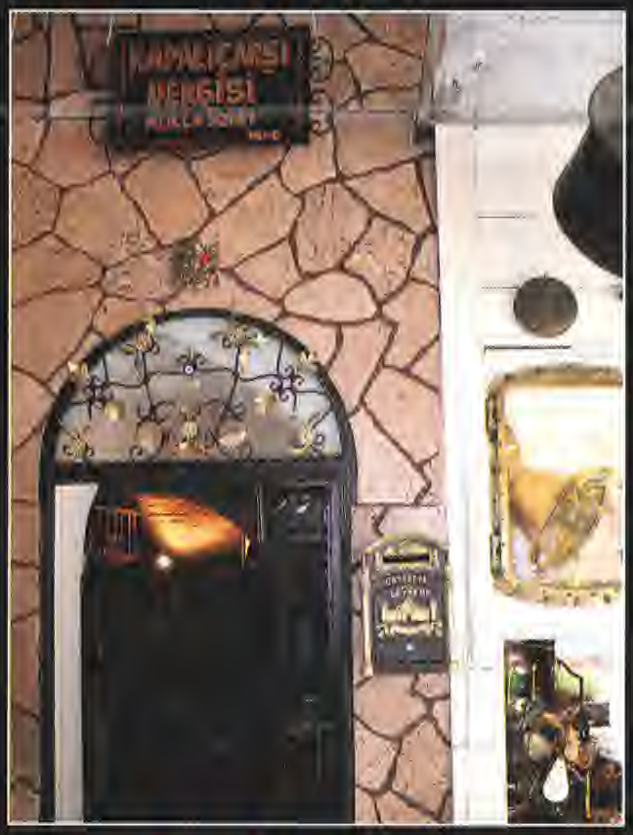

KAPALIÇARŞI

Afgan Türkmenleri ve kültürel ürünleri.

SAYFA 2 — 20 Haziran 2000 Salı — Takvim

Tarihi çarşı sofra oldu

Kuruları 2 kilometrelik sofrayla Kapalıçarşı rekorlar kitabına aday

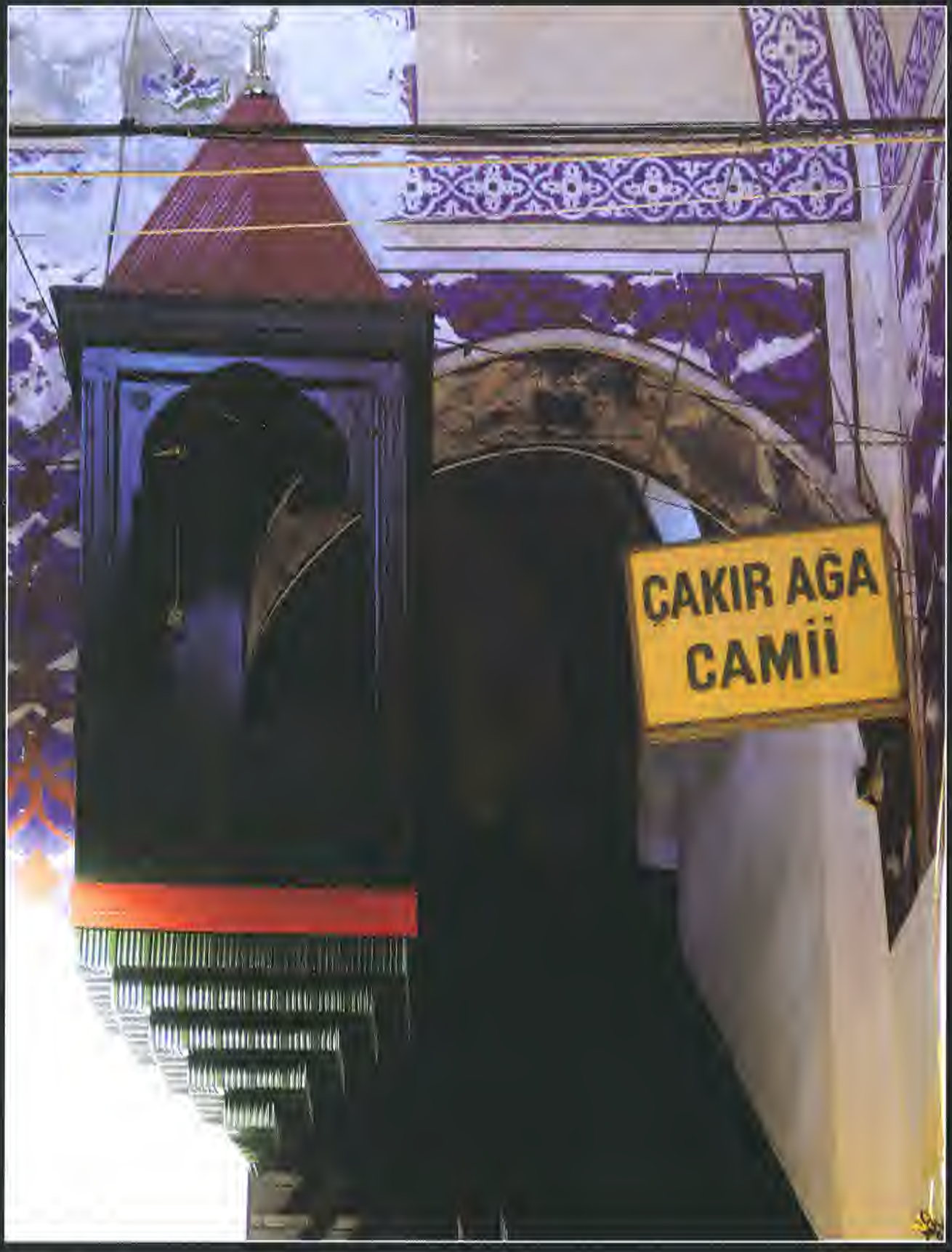

Farklı bir karşılama

Çarşı esnafı sarıda

Kapalıçarşı; 20 Haziran 2000 tarihinde Dünya'nın kapalı mekanda en uzun sofrasıyla Guinness Rekorlar Kitabı'na aday olmuştu.

ÇAKIR AĞA
CAMİİ

Alirıza Balcı ve Orhan Güneş

Kapalıçarşı'nın şiirsel yanı

Kapalıçarşı hakkında yazılan kitapların azlığına bakarak şiirin de yok denecek kadar az olacağını düşünmüştük. Emin Nedret İşli bizi yanılttı: Bir güldestelik kadar şiir buldu çıkardı. Gerisi de varmış.

"Kapalıçarşı, Necatigil'in kitabında kapaktaki ismi haricinde geçmiyor. Pek çok antolojide de Kapalıçarşı hakkında bir tek şiir vardır, o da Orhan Veli'nin Kapalı Çarşı'sıdır. Oturup pek çok şiir kitabını ve şiir seçkisini taradım. Bu iş semeresini verdi. Böylece Orhan Veli Kanık dışında Sezai Karakoç, Refik Durbaş, Selahattin Savcı'nın da Kapalıçarşı isimli şiirlerinin bulunduğu ortaya çıktı. Bulduğum diğer dokuz şiirde ise Kapalıçarşı ismini şairlerin kimi bir yer adı, kimi de bir sembol olarak kullanılıyordu. Kısa bir sürede yapılan bu taramada bulunan şiirlerin toplamı küçümsenmeyecek kadar çoktur. Sistemli ve Divan Şiiri'ni de içine alacak bir tarama ile bu sayının daha da artacağını hatta küçük bir antoloji bile oluşturacağını düşünmekteyim."

İstanbul Destanı
Bedri Rahmi Eyüboğlu

İstanbul deyince aklıma
Kapalıçarşı gelir.
Dokuzuncu senfoni ile kol kola
Cezayir marşı gelir.
Allı pullu bir gelin odası,
Haraç mezat satılmakta;
Bir gelinle güvey eksik yatakta.
Köşede sedef kakmalı,
Tombul bir ud;
Beride Orfeon rekor,
Tanburi Cemal Bey çalıyor
Eski plakta.
Sonra ellerinde şamdanlar, nargileler,
Paslı Acem kılıçları
Amerikan Kovboyları eller yukarı.

Kapalı Çarşı
Orhan Veli Kanık

Giyilmemiş çamaşırlar nasıl kokar
bilirsin,
Sandık odalarında;
Senin de dükkânın öyle kokar işte.
Ablamı tanımazsın,
Hürriyette gelin olacaktı, yaşasaydı;
Bu teller onun telleri,
Bu duvak onun duvağı işte.
Ya bu camlardaki kadınlar?

Bu mavi mavi,
Bu yeşil yeşil fistanlı...
Geceleri de ayakta mı dururlar böyle?
Ya şu pembezar gömlek?
Onun da bir hikâyesi yok mu?
Kapalı Çarşı deyip de geçme;
Kapalı Çarşı
Kapalı kutu.

Orhan Veli Kanık
İstanbul'u Dinliyorum'dan:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı:
Serin serin Kapalıçarşı,
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular,
Çekiç sesleri geliyor doklardan
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları:
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Attila İlhan
Dersaadet

En sonbahar vapuru şirket-i hayriye'nin kimsenin kalmadığı
ne beykoz'lu kozhelvacıların ne fonografların odeon borulu
nişâburek şarkıları mı belki de yalnızca reca, kaptan'ın
kapalıçarşı'dan yürüttüğü alaturka yıldız zilleriyle

o vurulmuş yırtıcı kuş küskünlüğü istanbul boğazının

Şükrü Enis Regü
İstanbul isimli şiirden:

Sen ne kadar da değişmişsin İstanbul!
Denizin dalgalarını kaybetmiş,
Gemilerin yelkenlerini!
Dükkânların vitrinleri ufalmış,
Yeni insanlarla dolmuş Kapalı Çarşı
Apartmanların sanki bir söyleyeceği var
Bulutlara karşı!
Sana bir hal olmuş İstanbul.

Hüseyin Avni Cinozoğlu
İstanbul Unutkan Yosma isimli kitabından

Elmas mı, yâkut mu, zümrüd mü disem
Sûreti beşerde melek mi bilsem
Lûtf etse de pây-i billûrun öpsem
Nevreste civânım, Bedestenlidir.

Büyük meydanları metal çarşıları
Narsist aynalarıyla Kapalıçarşı
Ne kadar da taşkındı düşlerim
Onyedi yaşlarında kalmış militanlığım.

Refik Durbaş
Çarşı-yı kebir

"Çarşı-yı kebir" demiş eskiler, "Pera" dilinde
"Büyük Çarşı"
Orhan Veli şiirini yazdığından beri "kapalı kutu"
halkın günlük yaşamındaki adıyla "Kapalı Çarşı".
Nice yaz, nice kışlar sokaklarında dolaşmadı mı
gençliğim?

Dünya üzre olan-biten, bütün işlerin ve mesleklerin
Yaşlı ustaların, erişkin kalfaların, yetişkin çırakların
Altının ve gümüşün, tüccarın ve tacirin, sucular ve
Şerbetçilerin
Her şeyin ve herbir şeyin, bir de çeyiz düzen kızların
Topraksız mülkü, anıları sararmış anayurdu...
Yalnız rüzgârın değil, Pazar günleri kapalı çünkü...

Yollar ve yolların yanında sıralanmış dükkânlar
Yolların çarşı sınırına ulaşan ucunda kapılar
On sekiz kapısı var, rızkın ve bereketin
Sayılamayacak kadar
ve bütün paraları dünyanın eksiksiz tedavülde...
Dar sokaklardan geniş caddelere hepsini görmek
Ne mümkün
Altmış bir yol üzre yaklaşık üç yüz dükkân...
Bu yüzden her kapı aralığında bir gece güneşi...

Az ötede "Döviz Borsası"nın çığlığı öylece dursun.
Nuruosmaniye kapısından Kalpakçılar Başı Sokağa
Giriyorum
Kapının güneşli yüzünde bir simitçi, yanında
Maraş dondurmacısı
iç yüzünde nazar boncuklarından, altın taklidi bir duvar...
ve omuz omuza vermiş kuyumcu dükkânları, kimi indirmiş yüzünü
kiminin önünde taburelere serilmiş esnaf...
-Hani ya şerbet, vişne... keman çaldırıyor dişlere...
Askısında beş bardak ve gelecek günlerin neşesi...
-Şair hangi kapalı kutuda günlerinin geleceği?

Hangi tozlu raflarında unuttum gençliğim seni...
İşte Kalpakçılar Başı Sokak, bir yol, yolları içre
Çarşı'nın
Alt yanı Nuruosmaniye kapısı, üstü Beyazıt
Açılış sabah 8.30, kapanış 19.00 akşam.
Sabah, çocuklar açıyor kapıları ellerinde su bidonları
Akşam, biten bir günün yazısız gölgesi...

Sağda Sandal Bedesteni, Güney Kapısı'nı geçiyorum
Terzi Başı aralığını da... Bir sokak daha, Çarşı içre
okunmuyor tabelası iki yüzünü kapatan "turistik" eşyadan.
Takkeciler sokak. Sokağın başında gözleri eksik bir adam...
Sonrası Ressam Baskıcılar sokak, sokak sonrası Kazazlar
geldik mi Sipahi sokağa, ki bir dört yol ağzı
Sağ taraf Şark kahvesi, solda Çarşıkapı
Yaz köşesi "Kasetçiler" en son çıkan şarkılarla
Kış köşesi bir eski çeşme: Su sesine bırak
Anılarını...

"Çarşı-yı kebir", en ulu çınarı İstanbul'un
-Çok mu yoruldun şair, otur Şark Kahvesi'ne
bir bardak çay, günün yorgunluğundan
bir bardak daha anılar ve anılar yumağından

Şair hangi çınarın duldasında gençliğinin özlemi?

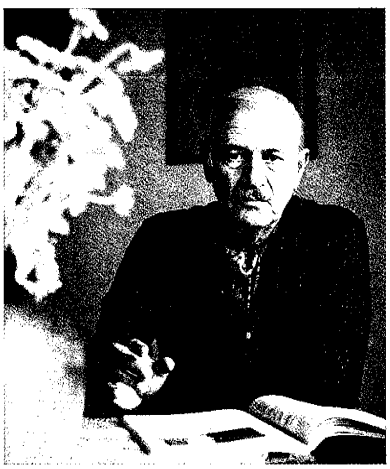
Oktay Rifat
Bir Yüzün Tarihi
isimli şiirinden:

Kandillerle ve karşıdan,
İnce şimdiki gündüze,
Yaşmaklanmış eski yüze,
Yüzün, Kapalı Çarşı'dan

Akşamlardan gülkurusu,
Şimdi faytondan ibrişim
Şemsiyeli, zümrüt, yeşim,
Şimdi kayıklarda, Göksu,

Geçer güneşle denizle,
Kumrularıyla dem çeken
Orda bir düşte Bedesten,

Burda bulutlarla tuzla
Avuçlarında gölgemin,
Ak, bin yıl öncesi demin.

Ahmet Muhip Dıranas
Yağma isimli şiirden:

Kurabilir misin tekrar, düşünsen?
Hayallerimizi bile yitirdik:
Dağılmış bir sofra bu, bitti şölen.
Sona kalmışlarsa biz gibi yenik.

Ne kadar yalnızız bu akşam vakti,
Bir selâm bile yok artık verilen:
Anlamsız turistler gibiyiz şimdi
Kapalıçarşı'da sen Köprü'de ben.

Sezai Karakoç
Kapalıçarşı

Kendi yastıklarına gölge salmasın
Çocuklarının öpüşleri onlara anlat
Onlara anlat yağmur karşılıklı yağar
Ruhların içindeki müzikle karşılıklı
Kapalı Çarşı içinde bir sigara
Bir keman kılıfı senin saçlarına sürülen yağ
Onlara anlat kadınların gözlerinin içinden geçer
Kapalı Çarşı ve Kapalı Çarşı'yı götüren saat

Bir inci gerdanlık dumanları içinde kapkara
Anlamağa başladığı ağır ve çekilmez kelimeler içinde dağ
Senin resmin ince gerdanlığın siyah parlaklığı içinde ışıklı
Işıklı ışıksız yandan ve önden ışıksız arkadan ve içten ışıklı
Onlara anlat ki insan kelimelerden ve şiirden yaratılmadı
Tüyler içinde gelen yeni dünya
Bir sandalye kadar hür olduğu gün
Sen cuma gününün hürriyet kadar kutsal olduğunu onlara anlat
Benim aynamı küçültüp büyülten onlar
Benim aynamı aynalıktan çıkaran
Kapalı çarşılar içinde fikre ve gerçeğe
Neler neler etti anlarsın onlar
Şemsiyeler gibi
Felâketlerin en şakacısına açılıveren onlar

Kendi yastıklarına düşmesin
Dostalarının kadınları üstündeki gölgesi onlara anlat
Kapalı çarşılar içinde
Aslanların ağaç kabuğuna yazdığı şiir
Kapalı Çarşı içerisinde
Açık ve keskin yumuşak ve güzel Kur'an sesleri
Kapalı Çarşı içinde kapalı rüya çarşıları
Kapalı Çarşı içinde öfke ve af çarşıları

Kapalı Çarşı'ya gittiğin zaman
Bir yangın sonrasının gazetelerini okudun
Bir gazeteyi uzun ve kül olmuş bir gazeteydi Kapalı Çarşı
Mavi gözlü bir gazete
Kapalı Çarşı içinde bulutların en senin olanı
Sen bana Kapalı Çarşı
Şüphesiz o kadar satılan ve alınanlar var ki
Şüphesiz bir harita kırığı
Bir yapma deniz parçasıyla kapalı Kapalı Çarşı

Sen kapalı çarşılar üstüne yağmur yağanı
Yağmurun iyi ve doğru yağmadığını onlara anlat.

Bilgin Adalı
İstanbul'un Kapalıçarşı'sında

Kapalıyken açılır binbir kapısı teker teker:
Çınnnnnn!
Küçücük çekiciyle Rıza Usta
koskoca bir çana
/kim bilir hangi tekneden kalma/
papatyalar işler sabırla.

Bir başka kapıda,
ploffff!
Üst üste dizilmiş binlerce halı arasında
Halıcı Rıza
çiçek ve motif tarlaları yayar
dükkânın ortasına.

İşte bir kapı daha:
Tin çın, çın tin, tin tin!
Bu, kuyumcu Rıza,
bağlamış altın gibi yüreğini
bir altın parçasına,
düşlerini süsleyen desenleri işlemekte.

Bir başka kapıda,
tannnn, tunnn, tan tun, tinga ling!
Bakırcı Rıza'nın teri damlamakta
dövdüğü tepsinin ortasına.
Ter buharlaşırken
tepsinin göbeği ışıldamakta.

Bin kapı açılır her sabah,
binbir düş saçılır ortalığa
binlerce Rıza'nın gönlünden kopma
İstanbul'un Kapalıçarşı'sında,
bin yıldır
yüreğini kor
gibi satar alın terini Rıza ustalar.
Binbir yüreğin
yansımalarını satar
her halıda,
her takıda,
kilimde,
antikada...

Ne biçim yürektir bu,
hiç boşalmaz,
dolar boyuna;
inanılmaz bir sevda yaşanır
satıcıyla alıcının
buluşma noktasında.

Bilgin Adalı kızları
Yağmur ve Damla ile.

2000'LERİN KAPALIÇARŞI ESNAFINDAN BAZILARI

A. Kaya Aydoğan

A. Önder Gürger

Atilla Özbey

Çetin Işıklar

Ali Orhan Güleray

Ahmet Oğuz

Ali Kuyumcu

Ahmet Kariş

Cezmi Kent

Elmas Zipak

Emin Çömez

Ercan May

Erdal Topraklı

Erhan Dörder

Erkan Yılmaz

Erol Günay

Ferit Güzelliş

Fethi Aslanmırza

Fethi Sağ

Fikret Barlas

Fikret Öztürk

Fuat Serhargil

Gürsel Aslan

Hakan Atıcı

İlhan Balkan

İlhan Katlav

İlyas Bektaş

İsmail Akşahin

İsmail Arıca

İsmail Sarıaltın

İsmail Yeşil

Katif Araz

Mehmet Kantemur

Mehmet Nuri Güreli

Metin Benşin

Muammer Gören

Muharrem Oral

Muhittin Canbıçakoğlu

Muhlis Günbattı

Muhadder Mustafa Erol

Nurettin Zengin

Ogün Bilekli

Oğuz Atalay

Önder Gürger

Özcan Güler

Recep Karaduman

Recep Erkılıç

Özcan Önen

Süleyman Birtaş

Suphi Hiçbezmez

Taner Tözge

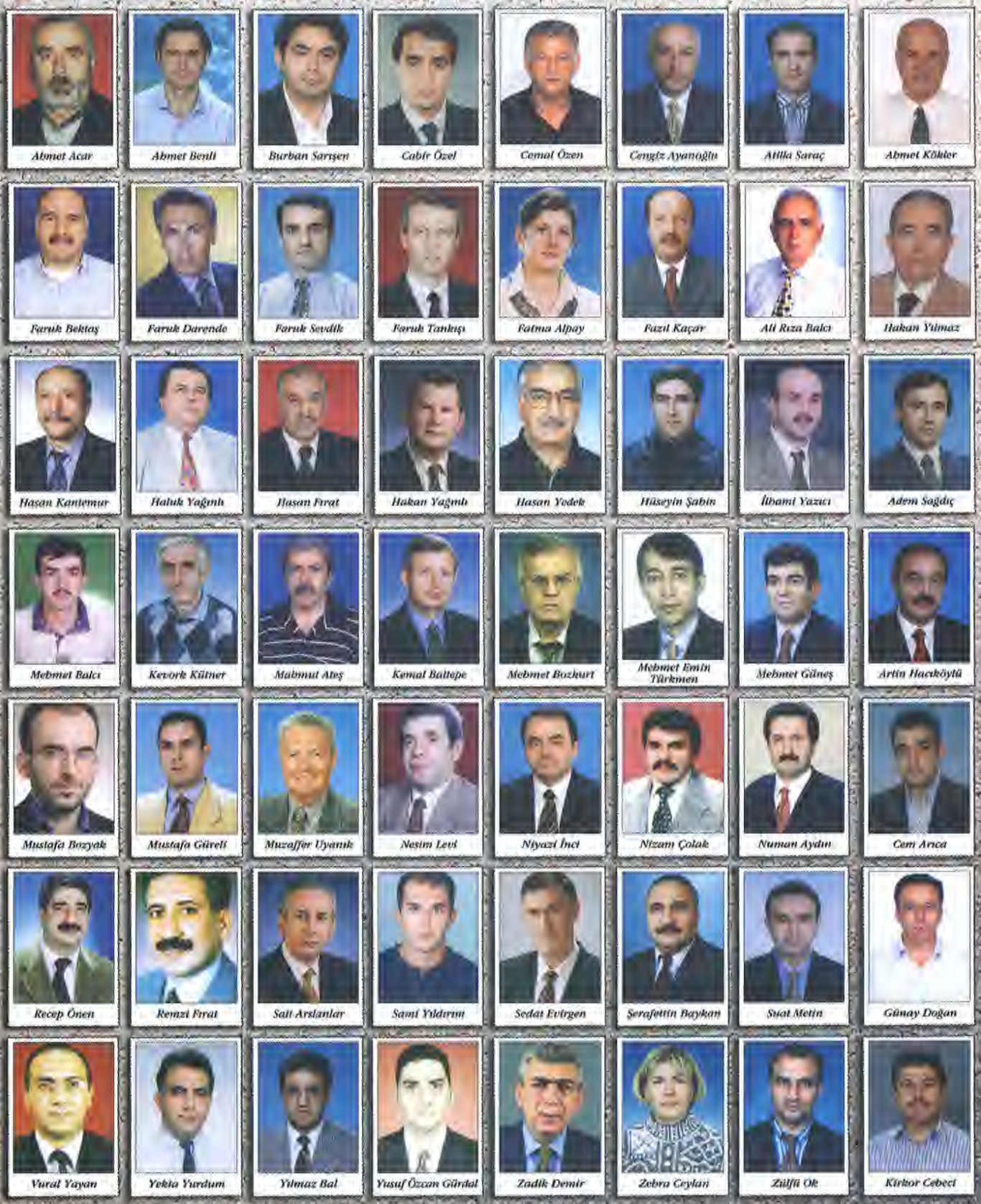
Uğur Müzeci

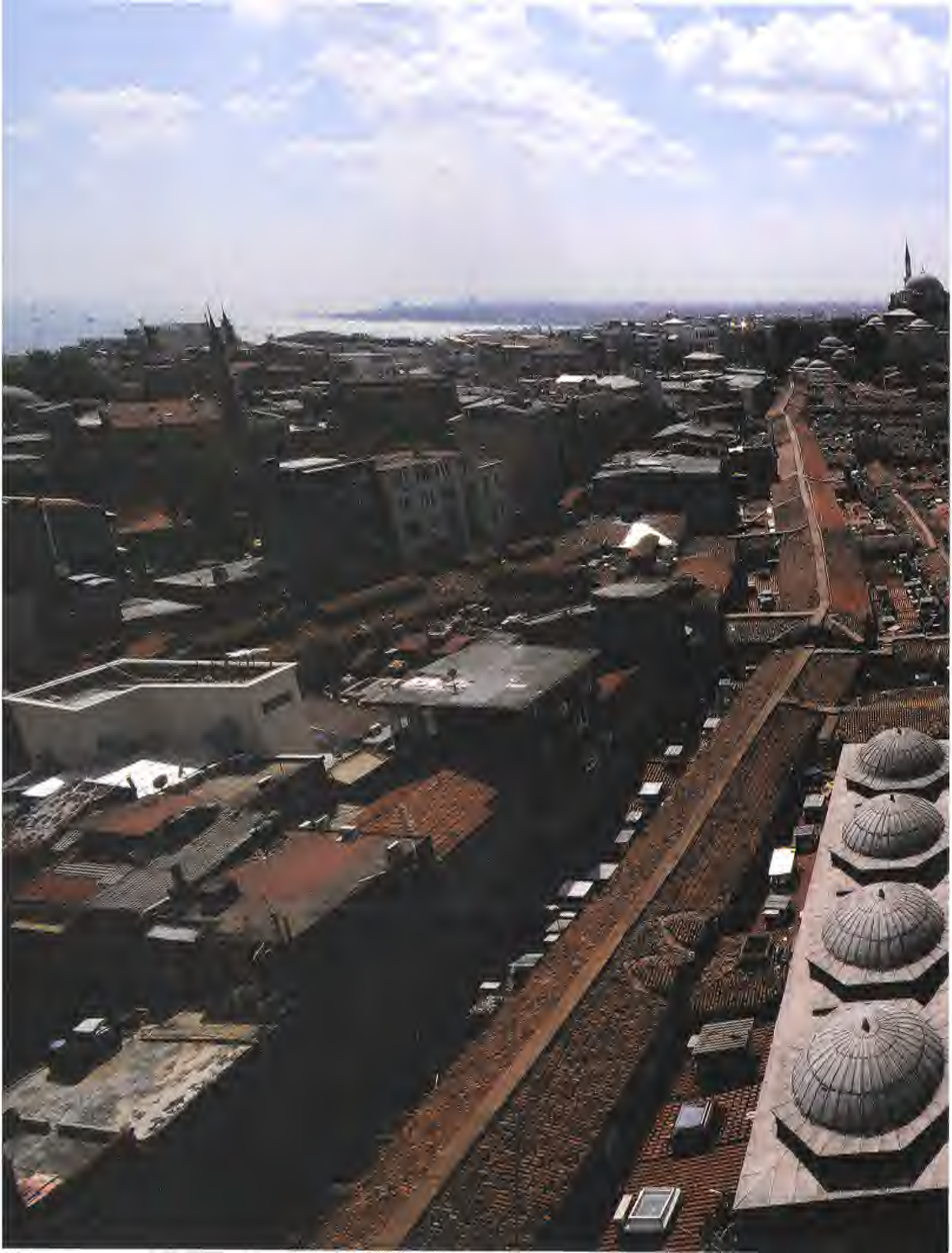
Timuçin Balkan

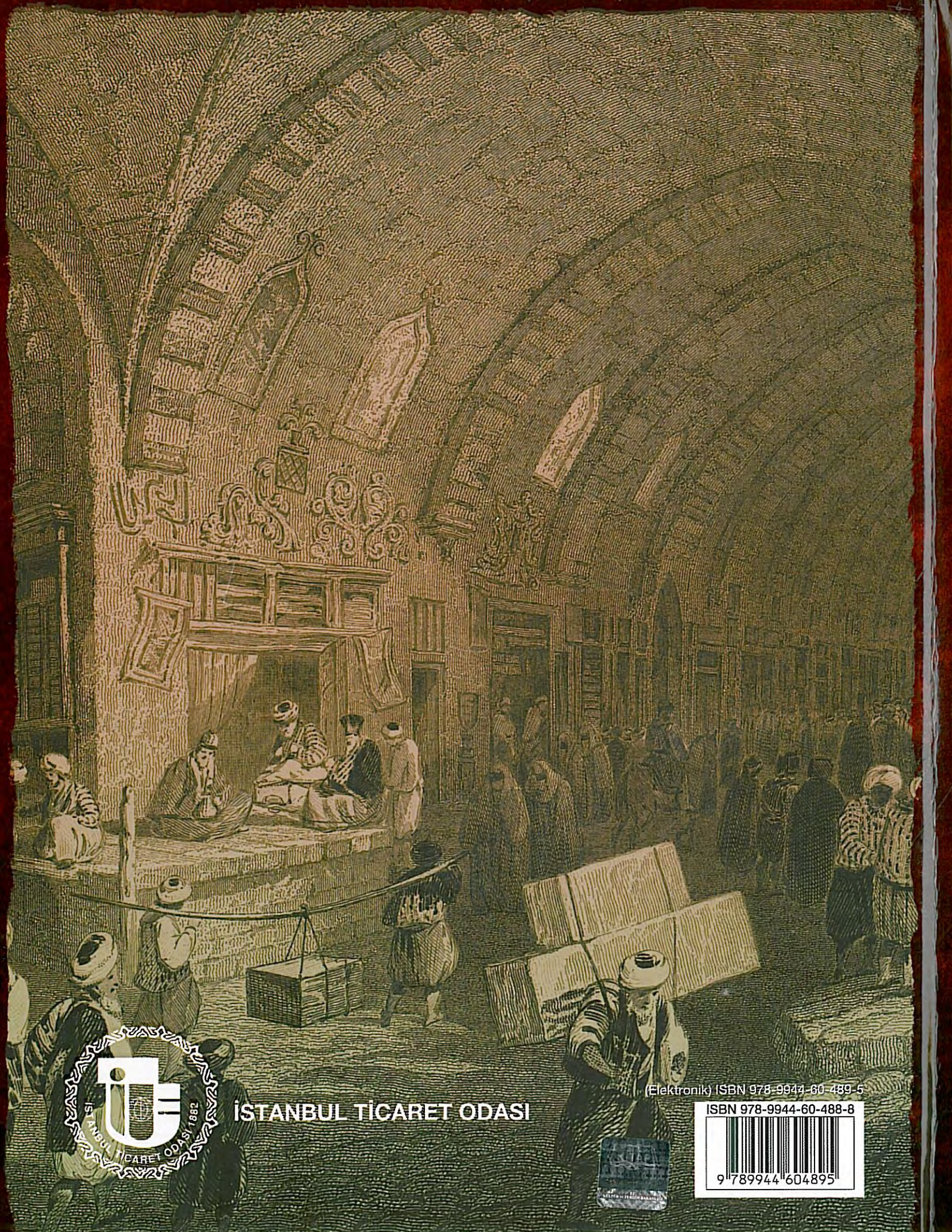
Turan Kaplan

Hasan Karaslan

Tarık Serengil

Ahmet Acar
Ahmet Benli
Burhan Sarışen
Cabir Özel
Cemal Özen
Cengiz Ayanoğlu
Atilla Saraç
Ahmet Kökler
Faruk Bektaş
Faruk Darende
Faruk Sevdik
Faruk Tanışı
Fatma Alpay
Fazıl Kaçar
Ali Rıza Balcı
Hakan Yılmaz
Hasan Kantemur
Haluk Yağmlı
Hasan Fırat
Hakan Yağmlı
Hasan Yedek
Hüseyin Şahin
İlhami Yazıcı
Adem Sağdıç
Mehmet Balcı
Kevork Kültner
Mahmut Ateş
Kemal Baltepe
Mehmet Bozkurt
Mehmet Emin Türkmen
Mehmet Güneş
Artin Hacıköylü
Mustafa Bozyak
Mustafa Güreli
Muzaffer Uyanık
Nesim Levi
Niyazi İnci
Nizam Çolak
Numan Aydın
Cem Arıca
Recep Önen
Remzi Fırat
Sait Arslanlar
Sami Yıldırım
Sedat Evirgen
Şerafettin Baykan
Suat Metin
Günay Doğan
Vural Yayan
Yekta Yurdum
Yılmaz Bal
Yusuf Özcan Gürdal
Zadik Demir
Zebra Ceylan
Zülfü Ok
Kirkor Cebeci

İSTANBUL TİCARET ODASI

(Elektronik) ISBN 978-9944-60-489-5
ISBN 978-9944-60-488-8